† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ·
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

«Λυδία μεν γάρ λίθος μανύει χρυσόν, ἀνόρῶν δ' ἀρεταν σοφίαν τε παγκρατής ἐλέγχει ἀλάθεια».
ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ, Ἀπόσπ. 14 (22)

Β΄ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ π. ΠΟΛΙΤΕΥΤΟΥ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥ
ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ, ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ

ΑΘΗΝΑΙ 1981

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Εἰς ἐπιμόνους παρορμήσεις ἀγαπητῶν μοι συναδέλφων καὶ φίλων ἐνδοὺς προβαίνω εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν πρακτικῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ὁμολογῶ ὅτι μετὰ δυσκολίας πράττω τὸ ἄχαρι καὶ ἀσύμφορον δι' ἐμὲ τοῦτο ἔργον. Μέχρι τοῦδε κατώρθωσα νὰ διατηρήσω ἀπόλυτον σιγὴν δι' ὅ τι ἀφορᾷ τὸν βίον μου καὶ ἐν γένει τὴν ἐθνικήν μου δρᾶσιν, οὐδ' εἰς ἄλλον ἐπέτρεψά ποτε νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἐπεθύμουν, ἀφοῦ ἡ παγερὰ τοῦ τάφου πλὰξ καλύψῃ με, ἄλλοι νὰ λαλήσωσι περὶ ἐμοῦ, ἐὰν γενναῖόν τι κατώρθωσα ἐν τῷ βίῳ. Ἐπίσης οὐδοπωστιοῦν θὰ ἤμην διατεθειμένος νὰ φέρω «τὰ ἐν οἴκῳ ἐν δήμῳ», καὶ νὰ φημολογήσω τὰ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἐκείναις 2—3 συνεδριάσεσι διαδραματισθέντα, καίπερ ἡ ζωηρότης τῶν συζητήσεων ἐπέτρεψε νὰ ἀκουσθῶσι τινὰ καὶ ἐκτὸς τῆς αἰθούσης, ὡς ὑποθέτω, ἀλλ' ἡ ἀκοσμία καὶ ἀμετροέπεια τῶν φιλοκατηγόρων μου μὲ ἀναγκάζει νὰ ἀθετήσω ἀπαρεγκλίτους ἀρχὰς καὶ νὰ λύσω τὴν σιωπήν. Οἱ ἐχθροί μου, ἀφοῦ ἠττήθησαν κατὰ κράτος εἰς τὴν κατὰ παράταξιν μάχην, ἐτράπησαν **τὴν δολίαν καὶ πονηρὰν ἀτραπὸν τῆς ῥᾳδιουργίας καὶ συκοφαντίας πρὸς παραπλάνησιν τῆς κοινῆς γνώμης**, καὶ οὐ μόνον ἐκοινολόγησαν εὐρύτατα τὰ διαμειφθέντα διαστρέψαντες μάλιστα αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐλάλησαν «ὅ τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἦκοι γλῶτταν» καὶ εἰς δακτυλογραφήματα διέσπειραν τὰ κακόπλαστα καὶ διαβολικὰ αὐτῶν κατασκευάσματα εἰς ὅλους τοὺς κύκλους, **ἐτόλμησαν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς φίλους μου νὰ πλησιάσωσιν!** Ἐκίνησαν πάντα λίθον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σατανικοῦ αὐτῶν σχεδίου, ἀνέμιξαν καὶ αὐτὰς τὰς ἱερὰς ἐνταῦθα μυστικὰς ὀργανώσεις παριστῶντές με ὡς φοβερὸν ἀλβανιστὴν καὶ προδότην! Εἰς τοιαύτας ἀκριβῶς περιστάσεις εὑρίσκει ὕλην εὔφλεκτον ἡ πατριδοκαπηλεία. Συναγερμὸς ἐν ὀνόματι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὃν τινες τῶν Ἑλλαδικῶν θεωροῦσι μονοπώλιον. Ἔχουσι δίκαιον. προάγει τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα αὐτῶν πάντοτε.

'Αλλοίμονον ἐὰν τολμήσῃ τις νὰ θίξῃ αὐτά, κρούουσι ἀμελητεὶ τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ἀπόλλυται ὁ ἑλληνισμός! Μεμουσωμένος ἐκ τῶν σπανίων ἀνὴρ πατριώτης γράφει: «ἡ πολυθρύλητος αὕτη λέξις κατέστη παρ' ἡμῖν τὸ χρησιμώτατον καὶ πολυτιμότατον τῶν φυλακτηρίων... ἐφόδιον τῶν κατ' ἀλήθειαν καὶ καθ' ὑπόκρισιν φιλοπατρίδων ὁρμητήριον πάσης εὐγενοῦς πράξεως καὶ παντοδαπῆς ἀγυρτείας καὶ δοξοκοπίας, ἀκρόπολις τῶν θυμοσόφων καὶ τῶν σεμνοτύφων, χρυσοῦν δέρας καιροσκοπούσης φιλοχρηματίας καὶ σπουδαιολογούσης κουφότητος, ἀπαράμιλλον ἀποστάλαγμα παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου βουλεύματος. Πόσαι εὐλογίαι καὶ πόσαι βλασφημίαι ἐξηγγέλθησαν ἐν ὀνόματι τοῦ ἑλληνισμοῦ! Πόσα ἐθνωφελῆ καὶ γόνιμα, ἀλλὰ καὶ πόσα ἀνόσια καὶ βλαβερὰ ἐπράχθησαν ἔργα ἐπὶ τῇ ἀληθεῖ καὶ ψευδεῖ τοῦ ἑλληνισμοῦ προφάσει; πόσαι πληγαὶ ἀνεῴχθησαν ἢ συνουλώθησαν; πόσα ψεύδη, πόσαι ἀπάται, πόσαι πλάναι ἐπλαστουργήθησαν... πόσαι ἰδιωφέλειαι ἐκακουργήθησαν εἰς τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ ὄνομα;» [1])

Πρὸς τοιούτους τινὰς 'Ελλαδικοὺς ἀποτείνων τὸν λόγον ὁ ῥήτωρ 'Αριστείδης ἔλεγεν: **Ἕλληνές εἰσιν οἱ οὐ μόνον τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ ἑλληνίζοντες».**

Περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου βδελυρὰ λιβελλογραφία λαθροβίων ἐφημερίδων, ἐν ᾗ τὸ ψεῦδος καὶ ἡ συκοφαντία συναγωνίζεται πρὸς τὴν ἀσέβειαν καὶ ἐξαχρείωσιν τῆς γλώσσης. Διερωτῶμαι πόθεν ἔμαθεν ὁ λιβελλογράφος τὰ τῶν πρακτικῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς; ποῦ ἐγνώριζεν, ὅτι ἐγὼ ἤμην γλωσσαμύντωρ καὶ πρωτοπαλλήκαρον τοῦ **Μιστριώτου**, καὶ διατί μὲ περιλούει διὰ τῶν χυδαιοτέρων ὕβρεων; ἀλλ' «ἔξεστι Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν». Τὸ κοινὸν λόγιον «ὑβρίζει ὅποιος δὲν ἔχει δίκαιον» ἐφαρμόζεται ἐνταῦθα. Μόνον οἱ ἄνανδροι δὲν τολμῶσι νὰ διαλέγωνται κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ βάλλουσιν ἐκ τῶν ὄπισθεν ἑλλοχεύοντες «καὶ κύνες ὑλακτοῦσι, ἀλλὰ μακρόθεν, καὶ βάτραχοι φωνοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τελμάτων». Οἱ τίμιοι ἀγωνισταὶ μόνον ἐν τῷ σταδίῳ ἀγωνίζονται καὶ στεφανοῦνται. 'Επιλείψει με ὁ πᾶς χρόνος διηγούμενον τὰ ὅσα ἐμηχανεύθη καὶ ἐβουλεύθη ὁ ἐκ λόλων καθηγητὴς μετὰ τῆς ἀπὸ ῥυτῆρος ἀκολουθούσης αὐτῷ ξυνωρίδος. 'Αφοῦ ὁ ἀγὼν ἐντὸς τῆς αἰθούσης ἐκρίθη ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ ἡ σεμνὴ τῆς ὁλομελείας τῶν καθηγητῶν ὁμήγυρις ἔδωκεν εἰς ἐμὲ τὴν τιμητικὴν ψῆφον δι' ἐτυμηγορίας ἀποτελούσης τὸν ἐκπρεπέστερον ὕμνον καὶ τὴν ἐπίσημον ἐπιβράβευσιν τοῦ

---

1) Δ. Θ ε μ ε λ ι ά ν ο υ Φιλολογ. ἀποτυπώσεις, Τεργέστη 1885, σ. 17-18.

δικαίου, ἡ δὲ Σύγκλητος, εἰς ἣν ἀπετάθη, ἀπέρριψεν ἀσυζητητεὶ τὴν κατ' ἐμοῦ ἔγκλησιν αὐτοῦ, ὅπως καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἔκτοτε τὸ δρᾶμα ἐξελίσσεται ἐν τοῖς παρασκηνίοις, εἰς τὰς αἰθούσας τῶν διπλωματῶν, εἰς τοὺς ἐθνικοὺς συλλόγους, εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον, εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, εἰς τὰ καφενεῖα καὶ παντα-χοῦ, ὅπου οἱ φιλοκατήγοροι ἤλπιζον νὰ συναντήσωσιν εὐήκοον οὖς, καὶ τὰ πάντα κατειργάζοντο ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ. Ἐπλήρωσαν τοὺς τοίχους τῆς πόλεως καὶ τὰς κύρβεις ὕβρεων καὶ συκοφαν-τιῶν πρὸς διαβουκολισμὸν τοῦ ὄχλου. Καὶ οἱ ἐπαΐοντες καὶ εὖ φρονοῦντες ἔμπληκτοι ἀνεγίνωσκον: «Ὁ παπᾶς ὁ Κουρίλας ποῦ πρόδωσε τὸν στρατὸν στὴν Ἀλβανία» !!! Ὁ δὲ δυστυχὴς ὁ Κουρί-λας ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν (ἅτε ὡς πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος χα-ρακτηρισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1939) εὑρίσκεται ἔκτοτε ἐνταῦθα, καὶ διαρ-κοῦντος τοῦ πολέμου διετέλει εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνι-κοῦ ἐπιτελείου. Ὁ προδότης ὁ Κουρίλας ὑπεδείκνυεν εἰς αὐτὸ δύο μυστικὰς στρατιωτικὰς ὁδούς, κατασκευασθείσας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐσπευσμένως ἅμα τῇ καταλήψει τῆς Ἀλβανίας, καὶ χάρις εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην κατελαμβάνετο ἐξαπίνης ἡ Κλεισούρα καὶ τὸ Μπογραδέτσι. ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐπιτελοῦς κ Πα-παϊωάννου. Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς γράφεται ἡ ἱστορία!

Οὐδέποτε θὰ ἐπίστευον, ὅτι ἡ Ἱερὰ σύνοδος τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐπενέβαινεν ἐν τῷ διεξαγομένῳ ἐπὶ πανεπιστημιακοῦ στίβου ἀγῶνι καὶ θὰ ἠσχολεῖτο περὶ ζήτημα ἐκτὸς τῆς ἁρμοδιότητος αὐτῆς, μισθο-φοροῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀντιπάλων μου, ἐὰν δὲν ἐμάνθα-νον τοῦτο ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς. Ἐπανειλημμένως ἀντήλλαξε σκέψεις καὶ πολλὰ ἐλέχθησαν εἰς βάρος ξένου ἱεράρχου, ὅστις ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸν βίον τὴν ἐκκλησίαν ἐνταῦθά τε καὶ ἐν Ἄθῳ μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως, χωρὶς νὰ ἐπιδιώξῃ θέσεις καὶ ἀξιώματα καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ οὐδὲ ὀβολὸν ἐκ τοῦ ταμείου αὐτῆς. ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐπὶ Θεοκλήτου, τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Ἀθη-νῶν, ἐπροτάθη αὐτῷ ἡ πρώτη τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέρ-ριψε τὴν πρότασιν (ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μοι ἁγίου Ὕδρας κ. Προκοπίου). Δὲν εἶχον ἄλλα ζητήματα ν' ἀσχολη-θῶσιν οἱ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί; Λυποῦμαι διότι ἡ Ἱερὰ σύνοδος παρε-σύρθη εἰς τοιαύτην συζήτησιν καὶ δὲν διέγνω τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος, ὃν ἀνέλαβον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. καὶ δὲν ἐξέδωκε μὲν τὴν ἐτυμηγορίαν, διότι δὲν εἶχε δικαίωμα, ἀφοῦ ἐγὼ ὡς μητροπολί-της Κορυτσᾶς δὲν ὑπάγομαι εἰς τὴν Σύνοδον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἔπραξεν ὅλως ἀπερισκέπτως χεῖρόν τι, μὲ κατήργη-σεν ὡς μητροπολίτην Κορυτσᾶς! Διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ στέρησις

τοῦ ἐκ 5000 δρχ. ἐπιδόματός μου. Κατὰ Μάρτιον δηλ. τοῦ 1941, ὅτ
ἐφάνη, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν ἐπρόκειτο νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτυ
χίας, τὸ κράτος ἀπελπισθὲν περὶ τῆς ἐπανόδου μου εἰς Κορυτσᾶν ἐξ
έδωκε τὸν ὑπ' ἀριθ 2824 νόμον περὶ παροχῆς ἐπ.δόματος, ἐφ' ὅσο
δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐπιστρέψω. Τοῦτο καὶ μοι ἐκοινοποίησε τὸ ὑπουρ
γεῖον καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 24101 τῆς 8 Μαΐου ἐγγράφου. Βεβαίως
τὸ ποσὸν καὶ δι' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἀνάξιον λόγου, ἐπὶ δὲ τοῦ
παρόντος χρόνου τῶν πολυεκατομμυρίων δὲν δύναται νὰ ἀγοράσῃ
τις οὔτε ἓν λεμόνιον!

Ἀλλ' ὑπῆρχε λόγος σοβαρὸς δι' ὃν καὶ διορισθέντα καθηγητὴν
μὲ ὑπεχρέωσε τὸ κράτος νὰ διατηρήσω τὸ δικαίωμα, καὶ ἐλάμ
βανον κανονικῶς αὐτὸ μέχρι τοῦ παρελθόντος Μαΐου. Διὰ τοῦ
το καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἶμαι καὶ ὑπογράφομαι ὡς μητροπο
λίτης Κορυτσᾶς. Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις ἅμα τῷ διορισμῷ μου διέ
ταξε τὸν ἐνταῦθα ἐπιτετραμμένον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ νὰ μι
παρακαλέσῃ, ἐφ' ὅσον κατέλαβον θέσιν ἐνταῦθα, νὰ παραιτηθῶ ὡς
μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅπερ ἠξίωσε καὶ ἡ ἰταλικὴ πρεσβεία παρὰ
τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. καὶ ἔρχεται ἡ Σύνοδος μη
δενὸς ἀναγκάζοντος νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς ζήτημα ἐκτὸς τῆς δικαιο
δοσίας αὐτῆς, καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐχθρῶν τῆ
Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας! «Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου»
Τοῦτο μόνον ἐπέτυχον αἱ μηχανορραφίαι τῶν περὶ τὸν Κουγέαν
ἀλλ' εἶναι ἐπιτυχία; ὁ ἀναγνώστης κρινέτω.

Ἀλλ' ἀπέκαμον πλέον ῥαδιουργοῦντες, συκοφαντοῦντες, λιβελ
λογραφοῦντες καὶ τοιχοκολλοῦντες. Τὰ πάντα εἰς οὐδὲν ἤνυτον
διότι ὅπως τὰ κύματα θραύονται ἐπὶ τῶν βράχων ἀφίνοντα ὡς
ἴχνη τῆς ὁρμῆς τὰ ἀποβράσματα, ὁ δὲ βράχος μένει ἀμετακίνητος
οὕτω καὶ τὰ Κουγικὰ πανουργεύματα ἐξώκειλαν ὑπολειφθείσης
τῆς κακίας αὐτοῦ μόνης εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐν τοῖς πανεπι
στημιακοῖς χρονικοῖς.

Ἀλλὰ δὲν ἡσύχασεν. Ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι ὅλα τὰ ἀνωτέρω καὶ
οὐδὲν μὲ ἐκλόνισαν, οὔτε μὲ ἐστενοχώρησαν, κατέστρωσε τὸ τελευ
ταῖον στρατήγημα. διεσπειρε δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὅτι οἱ φοιτηταὶ
εἶναι ἀποφασισμένοι δηθεν νὰ μὴ μοι ἐπιτρέψωσι νὰ διδάξω, καὶ
ὅτι ἐσκευωρεῖτο κάτι τραγικώτερον ἐναντίον μου.

Τότε εἶχε συμβῇ ἡ κατὰ τοῦ συναδέλφου κ. Γ. Σακελλαρίου
ἀσεβὴς ἐπίθεσις τῶν φοιτητῶν. Φίλοι συνάδελφοι προσῆλθόν μοι
καὶ προσεπάθουν νὰ μὲ πείσωσι νὰ μὴ ἐξέρχωμαι ἢ τουλάχιστον νὰ συνο
δεύωμαι πάντοτε ὑπὸ τοῦ Διακόνου μου Θεοδούλου. Εἶχον πεισθῇ πλέον
περὶ τῶν δολίων τεχνασμάτων, ἵνα ἐνσπείρωσι τὸν τρόμον ἐν ἐμοί

πρᾶγμα, ὅπερ θεία συνάρσει οὐδέποτε ἐδοκίμασα ἐν τῷ βίῳ μου. Ηὐχαρίστησα τοῖς φίλοις ἐπὶ τῇ ὑπὲρ ἐμοῦ προμηθείᾳ, καὶ εἶπον αὐτοῖς, ὅτι αὐτό ποῦ μοι συνεβούλευον εἶναι ὁ θάνατός μου. Τὴν ἑπομένην εὑρέθην εἰς τὴν πρυτανείαν πρὸ ζωηρᾶς φοιτητικῆς συγκεντρώσεως, ὥστε ἀκούω τὸν κ. Πρύτανιν ἀπειλοῦντα παραίτησιν, ἀλλ' οὐχὶ ὑποχώρησιν εἰς τὰ προβαλλόμενα αἰτήματα καὶ ἀφεὶς τοὺς φοιτητὰς ἦλθεν εἰς τὸ γραφεῖον κατηγανακτησμένος. Συνεκινήθην καὶ ἐθεώρησα καθῆκον νὰ παρέμβω. Μὲ παρουσιάζει εἰς αὐτοὺς ὁ κ. Πρύτανις καὶ δι' ὀλίγων παραινετικῶν λόγων κατηύνασα τὰ πνεύματα αὐτῶν καὶ διελύθησαν. Ἔμαθον ὅτι εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς Λέσχης ἔχουσι γενικὴν συνέλευσιν.

Δὲν ἐδίστασα νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, ὅπου μετὰ πολλοῦ τοῦ σεβασμοῦ μὲ ὑπεδέξαντο καὶ μὲ ἤκουσαν. Ἀντελήφθην, ὅτι **οἱ φοιτηταὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.** καὶ παρείχετο μὲν αὐτοῖς συσσίτιον, ἀλλὰ λιτότατον καὶ ἀνεπαρκέστατον, πολλοὶ δὲ ἐστεροῦντο καὶ στέγης καὶ ἦσαν ῥακένδυτοι, καὶ ἄλλοι περιεφέροντο φυματιῶντες. Τὸ φοιτητικὸν ἐνδιαίτημα καὶ τὸ σπουδαστήριον ἦτο **σωστὸν μπουδροῦμι.** Ἤκουσα ἐπιτακτικὴν τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, **οἴκτος πρὸς τὴν πάσχουσαν νεότητα, τὴν ἐλπιδοφόρον γενεὰν τοῦ ἔθνους ἡμῶν!** Ὑπεσχόμην, ἀφοῦ ἀρκούντως παρεμύθησα αὐτούς, ὅτι θὰ τὸ θεωρήσω τιμήν μου νὰ φροντίσω πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι εἰς τὰ περισσότερα ζητήματα ἔχουσι δίκαιον, ἀλλ' **ὁ τρόπος πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν δὲν εἶναι ὁ προσήκων.** Εἶμαι βέβαιος, εἶπον, ὅτι ἐὰν σχηματίσητε ἐπιτροπήν, ἣν ἀναλαμβάνω νὰ παρουσιάσω εἰς τὸν κ. πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἀφοῦ ὁ κ. Πρύτανις δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, πολλὰ θὰ κατορθώσωμεν καὶ τῆς **ἐπιστρατεύσεως θὰ ἀπαλλαγῆτε καὶ τὸ Πανεπιστήμιον θὰ ἀνοίξῃ τὸ ταχύτερον.** Ἀλλὰ μὴ ζητεῖτε ὑπερβολικὰ πράγματα καὶ μὴ παρεκκλίνετε τῶν ὅρων τῆς νομιμόμητος. **Θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θὰ ζητήσῃ τὸ αἷμα ὑμῶν ἡ πατρὶς καὶ τότε θὰ ἔρχητε ἡμᾶς ἐπὶ κεφαλῆς.** Οἱ ἄλλοι οὗτοι λόγοι ἐνεθουσίασαν τοὺς φοιτητὰς καὶ μὲ κατεχειροκρότησαν. Τοιαύτης φύσεως ὁμιλίαι ἐπανελήφθησαν ἐπὶ ἕνα μῆνα, καὶ μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ εἴπω, ὅτι ἦλθον εἰς τελείαν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς φοιτητὰς καὶ ἀντελήφθην τὴν νοοτροπίαν καὶ τὰς παρορμήσεις αὐτῶν, ἃς προσεπάθησα νὰ προαγάγω καὶ κατευθύνω πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς φυλῆς. Παρουσίασα αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ πρωθυπουργοῦ, κ. **Κ. Λογοθετοπούλου,** ἀνέπτυξαν ὅλα τὰ αἰτήματα, διεζωγράφισαν τὴν τραγικὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ τῇ μεσολαβήσει καὶ ἐγγυήσει μου ἐπῆλθε πλήρης συνεννόησις. Ἦτο ἡ **πρώτη ἐπαφὴ φοιτητῶν καὶ Κυβερνήσεως.**

τοῦ ἐκ 5000 δρχ. ἐπιδόματός μου. Κατὰ Μάρτιον δηλ. τοῦ 1941, ἐ
ἐφάνη, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν ἐπρόκειτο νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτ
χίας, τὸ κράτος ἀπελπισθὲν περὶ τῆς ἐπανόδου μου εἰς Κορυτσᾶν ἐ
ἔδωκε τὸν ὑπ' ἀριθ. 2824 νόμον περὶ παροχῆς ἐπιδόματός, ἐφ' ὅσ
δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐπιστρέψω. Τοῦτο καὶ μοι ἐκοινοποίησε τὸ ὑπου
γεῖον καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 24101 τῆς 8 Μαΐου ἐγγράφου. Βεβαίω
τὸ ποσὸν καὶ δι' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἀνάξιον λόγου, ἐπὶ δὲ τῶ
παρόντος χρόνου τῶν πολυεκατομμυρίων δὲν δύναται νὰ ἀγοράσ
τις οὔτε ἓν λεμόνιον!

Ἀλλ' ὑπῆρχε λόγος σοβαρὸς δι' ὃν καὶ διορισθέντα καθηγητὴ
μὲ ὑπεχρέωσε τὸ κράτος νὰ διατηρήσω τὸ δικαίωμα, καὶ ἐλάβ
βανον κανονικῶς αὐτὸ μέχρι τοῦ παρελθόντος Μαΐου. Διὰ τοῦ
το καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἶμαι καὶ ὑπογράφομαι ὡς μητροπ
λίτης Κορυτσᾶς. Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις ἅμα τῷ διορισμῷ μου δι
ταξε τὸν ἐνταῦθα ἐπιτετραμμένον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ νὰ μ
παρακαλέσῃ, ἐφ' ὅσον κατέλαβον θέσιν ἐνταῦθα, νὰ παραιτηθῶ ὡ
μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅπερ ἠξίωσε καὶ ἡ Ἰταλικὴ πρεσβεία παρ
τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. καὶ ἔρχεται ἡ Σύνοδος μ
δενὸς ἀναγκάζοντος νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς ζήτημα ἐκτὸς τῆς δικαι
δοσίας αὐτῆς, καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐχθρῶν τῆ
Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας! «Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου
Τοῦτο μόνον ἐπέτυχον αἱ μηχανορραφίαι τῶν περὶ τὸν Κουγέα
ἀλλ' εἶναι ἐπιτυχία; ὁ ἀναγνώστης κρινέτω.

Ἀλλ' ἀπέκαμον πλέον ῥαδιουργοῦντες, συκοφαντοῦντες, λιβελ
λογραφοῦντες καὶ τοιχοκολλοῦντες. Τὰ πάντα εἰς οὐδὲν ἤνυττο
διότι ὅπως τὰ κύματα θραύονται ἐπὶ τῶν βράχων ἀφίνοντα ὡ
ἴχνη τῆς ὁρμῆς τὰ ἀποβράσματα, ὁ δὲ βράχος μένει ἀμετακίνητο
οὕτω καὶ τὰ Κουγικὰ πανουργεύματα ἐξώκειλαν ὑπολειφθείσ
τῆς κακίας αὐτοῦ μόνης εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐν τοῖς πανεπ
στημιακοῖς χρονικοῖς.

Ἀλλὰ δὲν ἡσύχασεν. Ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι ὅλα τὰ ἀνωτέρω καὶ
οὐδὲν μὲ ἐκλόνισαν, οὔτε μὲ ἐστενοχώρησαν, κατέστρωσε τὸ τελει
ταῖον στρατήγημα. διέσπειρε δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὅτι οἱ φοιτηταὶ
εἶναι ἀποφασισμένοι δηθεν νὰ μὴ μοι ἐπιτρέψωσι νὰ διδάξω, κα
ὅτι ἐσκευωρεῖτο κάτι τραγικώτερον ἐναντίον μου.

Τότε εἶχε συμβῆ ἡ κατὰ τοῦ συναδέλφου κ. Γ. Σακελλαρίου
ἀσεβὴς ἐπίθεσις τῶν φοιτητῶν. Φίλοι συνάδελφοι προσῆλθον μο
καὶ προσεπάθουν νὰ μὲ πείσωσι νὰ μὴ ἐξέρχωμαι ἢ τούλαχιστον νὰ συν
δεύωμαι πάντοτε ὑπὸ τοῦ Διακόνου μου Θεοδούλου. Εἶχον πεισθῇ πλέο
περὶ τῶν δολίων τεχνασμάτων, ἵνα ἐνσπείρωσι τὸν τρόμον ἐν ἐμοὶ

πρᾶγμα, ὅπερ θεία συνάρσει οὐδέποτε ἐδοκίμασα ἐν τῷ βίῳ μου. Ηὐχαρίστησα τοῖς φίλοις ἐπὶ τῇ ὑπὲρ ἐμοῦ προμηθείᾳ, καὶ εἶπον αὐτοῖς, ὅτι αὐτὸ ποῦ μοι συνεβούλευον εἶναι ὁ θάνατός μου. Τὴν ἑπομένην εὑρέθην εἰς τὴν πρυτανείαν πρὸ ζωηρᾶς φοιτητικῆς συγκεντρώσεως, ὥστε ἀκούω τὸν κ. Πρύτανιν ἀπειλοῦντα παραίτησιν, ἀλλ' οὐχὶ ὑποχώρησιν εἰς τὰ προβαλλόμενα αἰτήματα καὶ ἀφεὶς τοὺς φοιτητὰς ἦλθεν εἰς τὸ γραφεῖον κατηγανακτησμένος. Συνεκινήθην καὶ ἐθεώρησα καθῆκον νὰ παρέμβω. Μὲ παρουσιάζει εἰς αὐτοὺς ὁ κ. Πρύτανις καὶ δι' ὀλίγων παραινετικῶν λόγων κατηύνασα τὰ πνεύματα αὐτῶν καὶ διελύθησαν. Ἔμαθον ὅτι εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς Λέσχης ἔχουσι γενικὴν συνέλευσιν.

Δὲν ἐδίστασα νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, ὅπου μετὰ πολλοῦ τοῦ σεβασμοῦ μὲ ὑπεδέξαντο καὶ μὲ ἤκουσαν. Ἀντελήφθην, ὅτι **οἱ φοιτηταὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.** καὶ παρείχετο μὲν αὐτοῖς συσσίτιον, ἀλλὰ λιτότατον καὶ ἀνεπαρκέστατον, πολλοὶ δὲ ἐστεροῦντο καὶ στέγης καὶ ἦσαν ῥακένδυτοι, καὶ ἄλλοι περιεφέροντο φυματιῶντες. Τὸ φοιτητικὸν ἐνδιαίτημα καὶ τὸ σπουδαστήριον ἦτο σωστὸν **μπουδροῦμι.** Ἤκουσα ἐπιτακτικὴν τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, **οἰκτος πρὸς τὴν πάσχουσαν νεότητα, τὴν ἐλπιδοφόρον γενεὰν τοῦ ἔθνους ἡμῶν!** Ὑπεσχόμην, ἀφοῦ ἀρκούντως παρεμύθησα αὐτούς, ὅτι θὰ τὸ θεωρήσω τιμήν μου νὰ φροντίσω πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι εἰς τὰ περισσότερα ζητήματα ἔχουσι δίκαιον, ἀλλ' **ὁ τρόπος πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν δὲν εἶναι ὁ προσήκων.** Εἶμαι βέβαιος, εἶπον, ὅτι ἐὰν σχηματίσητε ἐπιτροπήν, ἣν ἀναλαμβάνω νὰ παρουσιάσω εἰς τὸν κ. πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἀφοῦ ὁ κ. Πρύτανις δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, πολλὰ θὰ κατορθώσωμεν **καὶ τῆς ἐπιστρατεύσεως θὰ ἀπαλλαγῆτε καὶ τὸ Πανεπιστήμιον θὰ ἀνοίξῃ τὸ ταχύτερον.** Ἀλλὰ μὴ ζητεῖτε ὑπερβολικὰ πράγματα καὶ μὴ παρεκκλίνετε τῶν ὅρων τῆς νομιμόμητος. **Θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θὰ ζητήσῃ τὸ αἷμα ὑμῶν ἡ πατρὶς καὶ τότε θὰ ἔχητε ἡμᾶς ἐπὶ κεφαλῆς.** Οἱ ἁπλοῖ οὗτοι λόγοι ἐνεθουσίασαν τοὺς φοιτητὰς καὶ μὲ κατεχειροκρότησαν. Τοιαύτης φύσεως ὁμιλίαι ἐπανελήφθησαν ἐπὶ ἕνα μῆνα, καὶ μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ εἴπω, ὅτι ἦλθον εἰς τελείαν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς φοιτητὰς καὶ ἀντελήφθην τὴν νοοτροπίαν καὶ τὰς παρορμήσεις αὐτῶν, ἃς προσεπάθησα νὰ **προαγάγω** καὶ κατευθύνω πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς φυλῆς. Παρουσίασα αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ πρωθυπουργοῦ, κ. **Κ. Λογοθετοπούλου, ἀνέπτυξαν** ὅλα τὰ αἰτήματα, διεζωγράφισαν τὴν τραγικὴν αὐτῶν **κατάστασιν** καὶ τῇ μεσολαβήσει καὶ ἐγγυήσει μου ἐπῆλθε πλήρης συνεννόησις. **Ἦτο ἡ πρώτη ἐπαφὴ φοιτητῶν καὶ Κυβερνήσεως.**

Ἔδωκε διαταγὰς νὰ ἐκτελεσθῶσι τὰ πλεῖστα τῶν ζητηθέντω καὶ ὑπέσχετο εἰς αὐτούς, ὅτι οὐ μόνον θὰ ἀγωνισθῇ νὰ ματαιώσ πᾶσαν ἀπόπειραν ἐπιστρατεύσεως ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς κατοχῆ ἀλλὰ θὰ ἐνεργήσῃ παρ' αὐταῖς τάχιστα νὰ ἐπιτρέψωσι καὶ τὴν ἐπ νάληψιν τῶν μαθημάτων. Ἐζητήσαμεν πρὸς τούτοις νὰ ἐπιτραπ νὰ ἑορτάσωμεν πανηγυρικῶς τὴν Ἐθνικὴν ἑορτὴν καὶ εἰς τοῦτ ὁ κ. πρόεδρος ἐφάνη πλειοδοτῶν.

Ἱδρύθη ἀμέσως «Γραφεῖον προστασίας Ἑλλήνων φοιτητῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπὸ τὴν ἐμὴν προεδρίαν, ἵνα ἔχωσιν οἱ φοιτητα ἐλευθέραν τὴν ἐν αὐτῷ εἴσοδον καὶ ὑποβάλλωσι τὰς αἰτήσεις καὶ τ παράπονα. πρὸς ἐκπλήρωσιν τούτων ὁ κ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεω ἀπέσπασεν ἱκανώτατον ταμιατάρχην μετὰ δύο γραφέων. Ἐπε ληφθημεν δραστηρίως τῶν ἐνεργειῶν διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ συσσι τίου πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ ἐπισιτισμοῦ καὶ τὸν Ἐρυθρὸν σταυρὸν— πανταχοῦ συνηντήσαμεν μεγάλην προθυμίαν—Πρὸ τῶν Χριστουγέν νων (ἔτος 1942) ἐπετύχομεν βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φοιτητικῆς ἐπιτρο πῆς νὰ προμηθευθῶμεν ἔλαιον, (ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος οἱ φοιτητα ἔτρωγον χόνδρον μόνον (μπλογοῦρι) καὶ αὐτὸν ἀνέλαιον, κα ἀνάλατον) δσπρια, μακαρόνια, τυρόν, ἰχθῦς κτλ. οὕτω ἠδυνήθημε νὰ διπλασιάσωμεν καὶ τὸ συσσίτιον. Τὰ Χριστούγεννα ἐγεύθη σαν οἱ φοιτηταὶ κρέατος—ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Θεοῦ φασολίωι μόνων—καὶ τὴν πρωτοχρονιὰν ἔκοψαν τὴν βασιλόπηταν δι' ἣ ἐμερίμνησε καὶ ὁ τότε προστάτης τῶν φοιτητῶν νῦν δὲ ὑπουργὸς τῆ Παιδείας. Συγχρόνως ἐνηργήσαμεν συντόνως διὰ τὴν ἀπόλυσιν συλληφθέντων εἰς τὰς ταραχὰς φοιτητῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου κατὰ τὸ δίμηνον διάστημα, ὅπου ἐσύχναζον εἰς τὴν Λέσχην οὐδεὶς ἐκρατήθη. Ἐν τῷ ἅμα διετάχθη ἡ ταύτης ἐκκένωσις μετα φερομένων ἀλλαχοῦ τῶν γραφείων τῆς Ὑγιεινῆς ὑπηρεσίας, κα προέβημεν εἰς τὴν ἐνοικιασιν δύο πολυκατοικιῶν πρὸς ἐγκατάστα σιν 500 ἀστέγων φοιτητῶν. Διὰ τὴν ταχυτέραν διεκπεραίωσιν ὅλων τούτων κατώρθωσα νὰ πείσω τὸν κ. πρωθυπουργὸν νὰ ἔλθῃ νὰ ἴδῃ ἰδίοις ὄμμασι τὴν ἀθλιότητα τῆς καταστάσεως τῶν ὑπογείων τῆ Λέσχης, ἅτερ κάλλιστα δύναται νὰ παραβάλῃ τις πρὸς τοὺς κευθμῶνας τοῦ Ἅδου. Ὡς ὑπουργὸς καὶ τῆς ὑγιεινῆς καὶ καθηγητὴς ἰατρος ἅμα ἔφριξεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐγκαταλείψει τῶν φοιτητῶν Ἀλλὰ καὶ ἡ Σύγκλητος ἐπέδειξε συγχρόνως τὸ ἐνδιαφέρον ὁρισα νὰ παρευρίσκωνται πάντοτε καθηγηταὶ δύο κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ συσσιτίου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπανελήφθησαν κανονικῶς καὶ τὰ μα θήματα. Κατὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ Πανεπιστημίου ὁ πρόεδρος τῆς Κυ βερνήσεως διεκήρυττε πρὸς τὸν κ. Πρύτανιν, «ὅτι μετὰ στοργῆς ἐπι-

ληφθείς τῆς προασπίσεως τῶν φοιτητῶν παρὰ ταῖς ἀρχαῖς κατοχῆς ἐπέτυχον παρ' αὐτῶν τὴν ἔγκρισιν ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας ὑπὸ τὴν ἰδιότητά μου καὶ προσωπικήν μου ἐγγύησιν, ὅτι οὐδὲν ἔκτροπον θέλει λάβει χώραν ἀπὸ μέρους τῶν φοιτητῶν... καὶ ὅτι οἱ φοιτηταὶ μνήμονες τῶν παραδόσεων ἡμῶν θέλουσι τηρήσει τὰ ὑπεσχημένα» ('Ακρόπολις, 19 'Ιανουαρ. 1943). Δυστυχῶς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ μεθ' ὅλα τὰ μέτρα, ἅπερ ἐφηρμόσθησαν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν φοιτητῶν καὶ ἀπροσκοπτον παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων, αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν καὶ διετάχθη ἡ φρούρησις τῆς Λέσχης ὑπὸ καραμπινιέριδων, ἀπηγορεύθησαν δὲ αὐστηρῶς αἱ φοιτητικαὶ συγκεντρώσεις. Μετέβαινον τακτικῶς ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος εἰς τὴν Λέσχην καὶ ὡμίλουν πρὸς τοὺς φοιτητάς. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἶχον διατυπωθῆ παράπονα, ὅτι τὸ συσσίτιον καὶ πάλιν εἶναι ἐλαττωματικόν. Τοῦτο μὲ ἐστενοχώρησε, διότι ἐνόμιζον, ὅτι πάντα τὰ ποσὰ τὰ παραδοθέντα εἰς τὴν κεντρικὴν τῆς Λέσχης ἐπιτροπὴν διατίθενται ὑπὲρ τῶν φοιτητῶν. Ζητήσας παρὰ τοῦ Γραφείου ἐπίσημον πίνακα τούτων καὶ τὴν ἀναγραφὴν παντὸς ὅ τι ἐνήργησε τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἔπραξε πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐπισιτιστικῆς καταστάσεως τῶν φοιτητῶν, μετέβην εἰς τὴν Λέσχην. Ταύτην πράγματι εὗρον φρουρουμένην. Οἱ φρουροὶ λόγῳ τοῦ σχήματός μου μοὶ ἐπέτρεψαν νὰ εἰσέλθω. Ἦτο ἡ ὥρα τῆς διανομῆς τοῦ συσσιτίου καὶ ἦσαν περὶ τοὺς 200 φοιτηταὶ καὶ ἔτυχε νὰ εἶναι ἐκεῖ καὶ ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς καθηγητὴς κ. **Γεωργιλᾶς**, ὃν δὲν ἐγνώριζον.

Μόλις μὲ εἶδον οἱ φοιτηταί, ὅτι κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡτοιμαζόμην νὰ ὁμιλήσω, ἐνῷ δὲν εἶχον τοιοῦτον σκοπόν, ἀλλ' ἤθελον νὰ ἀνακοινώσω τότε τὰ πεπραγμένα ἀπὸ δύο περίπου μηνῶν καὶ νὰ μάθω τί γίνονται τὰ τόσα τρόφιμα, προσῆλθον καὶ ἐπιμόνως μὲ παρεκάλεσαν νὰ μὴ ὁμιλήσω, διότι ὑπάρχει φόβος συγκέντρώσεως καὶ τότε, εἶπον, θὰ μᾶς κλείσωσι τὴν Λέσχην. 'Επέμεινα, διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσω, ἀλλὰ νὰ ἀνακοινώσω ἐντολὴν τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶμεν. Τότε ἦλθε πλησίον ἡ ἐπιτροπὴ τῶν φοιτητῶν καὶ παρόντος καὶ τοῦ κ. **Γεωργιλᾶ** ἀνεγνώσθη τὸ κατωτέρω ἔγγραφον τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅπερ ἐντολῇ αὐτοῦ διεβίβασε τὸ ἡμέτερον γραφεῖον ἀπὸ 25 'Ιαν. 1943. 'Ιδοὺ αὐτό.

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Προστασίας Ἑλλήνων φοιτητῶν παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ἐθνικῆς Παιδείας

Αἱ εἰς τοὺς φοιτητὰς χορηγηθεῖσαι ἐνισχύσεις διὰ τοῦ Γραφείου Προστασίας Ἑλλήνων φοιτητῶν.

1. Ἐχορήγησα ὡς προσωρινὴν ἐνίσχυσιν τῆς Φοιτητικῆς Ἑστίας δ ἐντολῆς εἰσπραχθείσης παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργιλᾶ ποσὸν δραχμῶν 3.000.000.

2. Ἐχορήγησα καὶ χορηγῶ συνεχῶς διατακτικὰς τροφίμων κρέατο καὶ ἰχθύων ἐκδιδομένας ἐπ' ὀνόματι τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης.

3. Ἐπέταξα δύο πολυκατοικίας πρὸς στέγασιν τῶν ἀπόρων φοιτ τῶν τῇ ἐπεμβάσει μου εἰς τὰς ἰταλικὰς Ἀρχάς.

4. Ὑπὸ προσωπικήν μου εὐθύνην ἐπανελήφθησαν τὰ μαθήματ ὅλων τῶν σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου, Πολυτεχνείου κ.λ.π.

5. Προέβην εἰς διορισμοὺς φοιτητῶν εἰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικα ὑπηρεσίας.

6. Ἐξαιρετικῶς διὰ τοὺς φοιτητὰς τῇ ἐπεμβάσει μου ἐξησφάλισ ἀπὸ τοῦ Διεθνοῦς κομιτάτου τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ διπλῆν μερίδα συσσιτίου μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι αὕτη ἀργότερον θέλει γίνει τριπλῆ.

7. Παρὰ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἐπιστημόνων ἐξησφάλισα προσωρινὴ ἐνίσχυσιν εἰς τὸ Ταμεῖον ἀπόρων φοιτητῶν.

8. Διὰ τὸ Ταμεῖον ἀπόρων φοιτητῶν ἐνέκρινα πίστωσιν 1.000.00 μηνιαίως, ὅπερ θὰ εἰσπράττηται ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς ἰδιαιτέρας μα ὑπηρεσίας Γραφείου Ἑλλήνων φοιτητῶν.

Διὰ τοὺς Κυπρίους

1. Ἐχορήγησα δάνειον τιμῆς δραχμῶν 220.000 χιλιάδας πρὸς κατ βολὴν ἐπανεξετάστρων τῶν δι' ἐξετάσεις προσερχομένων φοιτητῶν.

2. Συνέστησα ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. μητροπολίτου Κορυτσᾶς σε Εὐλογίου Κουρίλα, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, κ. Παν. Ζερβοῦ κ τοῦ προϊσταμένου τῆς Ὑπηρεσίας Γραφείου Προστασίας Ἑλλήνων φο τητῶν πρὸς ἐπένδυσιν καὶ ὑπόδησιν των.

3. Ὅμοιος ἔρανος ἐνεργεῖται καὶ διὰ τῆς κ. Παπαστράτου.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατ' ἐντολὴν τοῦ ὑπουργοῦ ἐτοιχοκολλήθη ε τὴν εἴσοδον τῆς Λέσχης τῶν φοιτητῶν.

Ἐκ τοῦ προχείρου μου τούτου ἐλέγχου διεπιστώθη, ὅτι πράγμα

τάντα τὰ ἀνωτέρω ποσὰ παρελήφθησαν καὶ τὰ πλεῖστα διετέθησαν, ἐκτός τινων, ἅπερ ἐκρατοῦντο ἐν τῇ ἀποθήκῃ μέχρις συμπληρώσεως τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς διανομὴν ποσοῦ.

Εἶναι ἡ τελευταία φορά, ὅπου μετέβην εἰς τὴν Λέσχην, διότι ἔκτοτε ἔκλεισε καὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀπηγορεύθησαν αὐστηρῶς αἱ συγκεντρώσεις. Ἀλλὰ διερωτῶμαι τίνες οἱ ὑπαίτιοι τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἐγκαινιασθείσης νέας καταστάσεως, καθ' ἣν εἶχεν ἐπέλθει ἡ πλήρης πνευματικὴ ἐπαφὴ διδασκόντων καὶ διδασκομένων καὶ οἱ φοιτηταὶ ἐπανεῦρον τὴν πατρικὴν κηδεμονίαν, ἵνα μὴ μένωσιν ἀκυβέρνητοι καὶ ἔρμαια τοῦ τυχόντος, κλυδωνιζόμενοι ἐν τῷ πελάγει τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων νέων ἰδεῶν καὶ παρασυρόμενοι ὑπὸ διασταυρουμένων ἀντιθέτων ρευμάτων; Ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως ἤδη κατανοεῖ, ὅτι δὲν εἶναι ἄλλοι, **δὲν εἶναι οἱ φοιτηταί,** οἱ δυστυχεῖς φοιτηταί, εἰς οὓς φορτώνομεν ὅλας τὰς ἁμαρτάδας ἡμῶν, **ἀλλ' οἱ καλοθεληταί,** οἵτινες πρὸς στιγμὴν παρουσιάζονται προστάται αὐτῶν, ἵνα ἐγκαταλείψωσιν ἔπειτα αὐτοὺς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνοι, οἵτινες θέτουσι τὸ πῦρ καὶ θεῶνται ἔπειτα ἐξ ἀποστάσεως τὸ θέαμα, ὅπως ὁ Νέρων τὴν πυρπολουμένην Ρώμην. Εἶναι οἱ φιλοκατήγοροι, οἵτινες διέδιδον, ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐμφανισθῶ πρὸ τῶν φοιτητῶν. Καὶ ὅμως, κύριοι ψευδοκατήγοροι, *ἐνεφανίσθην μεγαλοπρεπῶς ἐνώπιον τριῶν χιλιάδων φοιτητῶν ὅλων τῶν σχολῶν καὶ εἶμαι εὐτυχής, διότι ἔπραξα τοῦτο εἰς τὴν κρισιμωτέραν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους περίοδον καὶ κατώρθωσα νὰ διακηρύξω διατόρως τὰς ἐθνοσωτηρίους κατευθύνσεις, ἃς δέον νὰ ἀκολουθῶσιν οἱ φοιτηταὶ καὶ τὴν ὑψηλὴν ἰδεολογίαν, ἣν πρέπει ἀεννάως νὰ δραματίζωνται. Χαίρω, διότι εἰς τὰς δυσκλήρους καὶ ἀπογοητευτικὰς ταύτας ἡμέρας διετράνωσα ὑψηλῇ τῇ φωνῇ τὸ ἔκπαγλον μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀνέφικτον τελειότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ δέον οἱ φοιτηταὶ νὰ ἀποταμιεύωσι ἐν τῇ σπουδῇ τοῦ ἀρχαίου βίου, καὶ διεπίστωσα ἐπὶ τῇ βάσει νόμων ἱστορικῶν τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους παρ' ὅλας τὰς συμπαρομαρτούσας περιπετείας καὶ συμφοράς «ἀσκὸς γὰρ ἐν οἴδμασι ποντοπορεύσει, ἡ Σίβυλλα ἐφθέγξατο, ἀσκὸς βαπτίζῃ δύναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστὶν» (Πλουτάρχ Θησ. 24). Αὐτὸς, κύριοι, ἦτο ὁ ἐναρκτήριός μου, ὅστις κατεχειροκροτήθη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν φοιτητῶν, οἵτινες ἐζητωκραύγαζον ὑπὲρ τοῦ νέου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, ὅτε εἶπον «θὰ ἐπιστῇ ἡ ὥρα, ἐγγὺς ἐστί, καθ' ἣν τὸ ῥάσον τοῦτο θὰ γένηται ἐθνικὴ σημαία, διὰ νὰ συναγείρῃ τοὺς φοιτητὰς, τὴν ἐλπιδοφόρον γενεὰν τοῦ Ἔθνους, καὶ νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴν ὑπερήφανον πρὸς τὰ αἰώνια πεπρωμένα τῆς Φυλῆς. Στῆτε λοιπὸν ἑδραῖοι καὶ γρηγορεῖτε!» Ἐκεῖ εἰς τὴν κατακόμ-*

βηντῶν ὑπογείων τῆς Λέσχης ἐτελεῖτο τότε ἡ ἱερωτέρα μυστικὴ θυσία, ἐκεῖ εἰς τὸ «Κρυφὸ σχολειό» τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγαλβανίζετο ἡ λεοντόθυμος φοιτητικὴ ψυχὴ καὶ ἀνεβαπτίζετο, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον ἀξιομίμητον διὰ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἡ προτείνασά με ἐπιτροπή, ἥτις ἐπεραίου τὴν ἔκθεσιν μετὰ τῆς πεποιθήσεως,ὅτι «θὰ προσφέρω εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα καὶ τὸ ἔθνος καθόλου πολυτίμους καὶ σπουδαίας ὑπηρεσίας» θὰ ἀνασκιρτήσῃ ἐκ χαρᾶς. Οὐδέποτε ἀνέμενον τὸ στρατήγημα τοῦτο οἱ περὶ τὸν Κουγέαν· διὸ καὶ ἐξεμάνησαν ἐναντίον μου. Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν, αὐτὸ ἠὔχοντο νυχθημερόν, αὐτὸ ἐπεδίωκον. ἀλλὰ «ζῇ κύριος ὁ Θεός» καὶ «Θεοῦ θέλοντος οὐδὲν ἰσχύσει φθόνος, καὶ μὴ θέλοντος οὐδὲν ἰσχύσει πόνος».

Οἱ καλόβουλοι οὗτοι ἐπιτηδείως ἀμέσως μετέδωκαν εἰς τοὺς φοιτητικοὺς κύκλους, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑποκινητὴς καὶ τῆς φρουρήσεως τῆς Λέσχης καὶ τοῦ κλεισίματος τοῦ Πανεπιστημίου! Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου εἶπον, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου οὐδὲν ἐγνώριζον μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν μεταβαίνοντα εἰς τὴν πρυτανείαν ἐν τοῖς προπυλαίοις ὁμάς 5—10. ἐγκαθέτων φοιτητῶν μὲ ἀπεδοκίμαζε διὰ τῶν λέξεων «αἴσχος πουλημένε»! ἡ ἀποδοκιμασία ἐπανελήφθη ἔπειτα ἐν διαστήματι δυὸ μηνῶν δὶς διὰ τῶν λέξεων «νὰ φύγῃς δὲν σὲ θέλουμε». οὐδεμίαν ἔδωκα προσοχὴν εἰς τὰ ἄτακτα παιδία ἐκτελοῦντα ἐντολὴν τῶν πατρώνων αὐτῶν. Ἡ ἀταραξία μου ἦτο τὸ μόνον ὅπλον, ὅπερ ἀφώπλιζεν αὐτούς· διότι, ὅτε μὲ ἀποδοκιμάζον τὸ πρῶτον, ἀνῆλθον εἰς τὴν πρυτανείαν, ὅπου ἐπληροφορήθην τὸ κλεισιμον τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἀντελήφθην καὶ τὸ νέον Κουγεϊκὸν στρατήγημα, ἀντέταξα περιφρόνησιν καὶ οὔτε ἔκαμα λόγον εἰς τὸν κ. πρύτανιν. Πιστεύω ἀκραδάντως εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ θείου Χρυσοστόμου εἰρημένον «ἐὰν μή τις βλάψῃ ἑαυτόν, οὐδεὶς δύναται αὐτὸν βλάψαι». Αὐτὸ ἦτο τὸ τελευταῖον τρόπαιον τῶν ταπεινῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, οἵτινες περιστοιχίζουσι τὸν μεγαλόσχημον καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας «ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». *Πρὸς τιμὴν αὐτῶν τὰ ἀνθημερικὰ χρονικὰ θὰ ἀναγράψωσιν, ὅτι πρὸ τοῦ ἐπιβλητικοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐξεσυρίχθη ἱεράρχης ὅστις διέπραξε τὸ μόνον ἔγκλημα, ὅτι ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὅλην ἐθεσμοποίησε τὸ ῥᾶσον ὡς ἔθνικὸν λάβαρον. ὅτι πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ῥήγα Φεραίου διεπομπεύθη διδάσκαλος καὶ ἐκδότης δύο δεκάδων ἀνεκδότων αὐτοῦ ποιημάτων διδάσκαλος γενεὰν ὅλην ἀνθρώπων διδάξας ἐν Ἀθήναις μεταβαλὼν τὴν καθηγητικὴν ἕδραν εἰς ἐθνόβημα, ἔγκλημα καθοσιώσεως καὶ τέλος διὰ προπηλακισμῶν ἀ-*

δοκιμάσθη, διότι κατὰ τὴν δοκιμασίαν ἀπεδείχθη προσδαπανήσας πλεῖον οἴνου ἔλαιον, οὐκ ἐν τῷ ὀψοποιείῳ, ἀλλ' ἵνα διατηρήσῃ ἀκοίμητον τὴν λαμπάδα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος διὰ συγγραφῶν πρωτοτύπων καὶ δημοσιευμάτων πανελληνίων, θάνατος εἰς τὸν προδότην! Ἐπέπρωτο μητροπολίτης τῆς μαρτυρικῆς πόλεως Κορυτσᾶς, ὅστις ἐθυσίασε προσοδοφόρον θρόνον (κάλλιον Κορυτσᾶς, ἔλεγον ἐν Φαναρίῳ, παρὰ πατριάρχης) ἀκριβῶς, ἵνα μὴ ἀπεμπολήσῃ τὰ πάτρια, ἐπέπρωτο νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ τῶν προπυλαίων τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὴν πικρόχολον ὕβριν «πουλημένε!» αἰδὼς Ἀργεῖοι· ἀπὸ τῆς θέσεως ἐκείνης, ἀφ' ἧς φοιτητὴς ὢν ἐβρυχᾶτο ὡς λέων (πάντες οἱ σύγχρονοί μου ἐνθυμοῦνται τὸ περιλάλητον «Λέων ἐρεύξεται καὶ τὶς οὐ φοβηθήσεται, πατριάρχης ἐλάλησε καὶ τὶς οὐκ ἀκούσεται!») πρὸς ὑπεράσπισιν εἰς ἐπαναστατικὴν ἐποχὴν τῶν τιμαλφῶν τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ ὧν καὶ προεκινδύνευσε ριφθεὶς εἰς τὰ ἔτοιμα πρὸς ἐκπυρσοκρότησιν πυροβόλα καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπέπρωτο ὡς μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ καθηγητὴς νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ στομάτων ἑλληνικῶν τὴν κακόστομον φωνὴν τοῦ ἐξωνημένου. ὁποία διαστροφή! αἱ λέξεις εἰς τὸ στόμα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἔχουσι χάσει τὴν σημασίαν, καὶ ὁ πατριώτης λέγεται προδότης, ὁ δὲ προδότης πατριώτης. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἀπώλεσαν ἀπὸ πολλοῦ τὴν ἔννοιαν τῆς πατρίδος. o tempora o mores! Εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ *Πολύβιος* νὰ διαπορῇ περὶ τῆς ἀληθοῦς σημασίας τῆς λέξεως· «διότι δυσθεώρητον, λέγει, ὁ τόπος ἔχει τι καὶ δυσπαράγραφον· τινα γὰρ ὡς ἀληθῶς προδότην δεῖ νομίζειν οὐ ῥᾴδιον ἀποφήνασθαι» (XVII, 14). ἀλλ' ὁ νῦν ὁμότεχνος ἐκείνου, ὁ νέος **Σωκράτης**, ἐξ ὑπογυίου πάνυ εὐχερῶς ἔλυσε τὸ ζήτημα καὶ ἀπεφήνατο γνώμην, ἣν καίπερ ποδοκροτηθεῖσαν καὶ ἀποσκυβαλισθεῖσαν ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς μετέδωκεν εἰς τοὺς νέους **Κριτίας** αὐτοῦ, διὰ νὰ πληρώσωσι τὸν ἀέρα κράζοντες δικὴν κοράκων. Καὶ ἐπέρχεταί μοι εἰς νοῦν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἑλληνικὸν τόδε τὸ πανεπιστήμιον, ἐὰν δὲν συνέβαινον τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἠνάγκαζον μὲν τὸν ἐξοχώτερον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος φιλόλογον, **Δημ. Βερναρδάκην** νὰ φυγαδευθῇ ὡς φιλέρημον στρουθίον καὶ νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν ἐν Λέσβῳ ἀγροτικὴν ἔπαυλιν, τὸν δὲ ἀείμνηστον διδάσκαλόν μου **Μαργ. Εὐαγγελίδην** ἐπαρουσίαζον μετὰ τούς ῥαβδισμοὺς φιλοδωρούμενον μέχρις τέλους τοῦ βίου διὰ φοιτητικῶν ποδοκροτημάτων εἰς ἕκαστον σχεδὸν μάθημα! Οὗτος εἰς τὴν ἀκοσμίαν ταύτην ἀντέτασσεν ὡς ἀληθὴς φιλόσοφος τὴν στωϊκὴν ἀπάθειαν· **οὐδ' οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἦσαν γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων, περὶ ὧν συμπολίτης αὐτῶν εἶπεν: «ὥστε, εἴ τις αὐτοὺς ξυνελὼν λέγοι πεφυκέναι μήτε αὐ-**

τοὺς ἔχειν ἡσυχίαν μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν, ὀρθῶς ἂν εἶ
ποι», ἀλλ' ἐτελάθετο νὰ εἴπῃ ἡμῖν καὶ περὶ τῆς λέξεως συκοφά
της λαβούσης τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις. Ἀρχέγονον λοιπὸν τὸ κακό

Ταῦτα ὅλα προηγαγόν με εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀπαντήσω πε
θόμενος τῷ Ἐκκλησιαστῇ (Γ', 8) διαγορεύοντι: «καιρὸς τοῦ σιγᾶν κ
καιρὸς τοῦ λαλεῖν», μήποτε ἡ σιωπὴ θεωρηθῇ ὡς ἀδυναμία καὶ π
ράσχῃ ὕλην τοῖς ἀβολέσχοις εἰς κατάκρισιν· «εὐλαβοῦ δὲ τὰς διαβ
λὰς κἂν ψευδεῖς ὦσιν». Πέπεισμαι δ' ὅτι προσφέρω τερπνὸν τοῖ
Ἀθηναίοις ἀνάγνωσμα, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Παύλου καὶ ἀ
ὑπῆρξαν φιλοπερίεργοι: «Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντ
ξένοι εἰς οὐδὲν εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον» (Πρά
ιζ', 21)· εἶτα δὲ καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἑλληνιστὴς Ἰώσηπος: «καὶ γὰρ
κάκεινο τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις ὁρῶ παρακολουθοῦν, τὸ λίαν ἐφ
δεσθαι, ὅταν τις ἀρξάμενος βλασφημεῖν ἕτερον αὐτὸς ἐλέγχητ
περὶ τῶν αὐτῷ προσόντων κακῶν» (κατ' Ἀπίωνος Β', 1, 5)

Ἔπρεπε νὰ καταστρέψω ἐνταῦθα τὴν προδιοίκησιν ταύτην, ἀ
λὰ με βασανίζει ἡ σκέψις καὶ διερωτῶμαι πόθεν ὁ κατ' ἐμοῦ ἀμεί
κτος οὗτος πόλεμος, παρ' ἀνδρὸς τὰ μάλιστα ὑπ' ἐμοῦ εὐεργετηθέ
τος; Ὁ μὲν Βερναρδάκης ἦτο κεκηρυγμένος τοῦ Κόντου ἀντίτεχν
καὶ δὴ εἰς τὰς γλωσσικὰς ἰδέας, ὁ δὲ Εὐαγγελίδης τοῦ Κουτσο
βέλη, ὃν περιεστοιχίζον πάντες οἱ Ἕλληνες, ἐγὼ δὲ τίνος οἰκόπεί
κατεστάθην. Δὲν πιστεύω νὰ μὲ ἐγκαλέσῃ τις ἐπὶ σπουδαρχίᾳ, οὔ
ὅτι ἐγενόμην τοῖς ἄλλοις πρόσκομμα, ἀφοῦ ἐπὶ τόσα ἔτη παρεχ
ρησα εἰς ὅλους τὴν θέσιν τῆς καθηγεσίας καὶ εἰς μαθητάς μου ἔ
σχον τώρα θὰ ἐδεχόμην ταύτην, ἐὰν τὸ εὐμετάβολον τῆς τύχης ὁ
μὲ ἐξεφανδόνιζεν ἐκ τῶν ἀλβανικῶν ὀρέων, εἰς ἃ διαρρήδην περι
δεύων, ἐνταῦθα ὡς θεοστυγὴς λαίλαψ αἰσθανόμενος σώας καὶ ἀ
ραιὰς τὰς δυνάμεις μου δὲν ἠνέχθην ὡς ἀργόμισθος νὰ τρώγω τ
ἄρτον. Ἐπειδὴ ἡ θέσις μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης εἶχε καὶ
ληφθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Σιγάλα, προυτάθη μοι νὰ διδάξω ἐκεῖ τὴν ἐκκλ
σιαστικὴν ἱστορίαν. Δὲν ἠθέλησα τώρα γέρων νὰ μεταστῶ εἰς τ
θεολογίαν, ἧς νέος ἐγενόμην ὁμολογητὴς τὴν φιλολογίαν προκρίνα
Τούτων οὕτως ἐχόντων προυτίμησα νὰ μείνω ἄνευ θέσεως ἀποζ
ὢν ἀπὸ τοῦ γλισχροῦ ἐπιδόματος τῶν 500 δρ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶχ
λάβει εἰσέτι, καίτοι διεμένον ἐπὶ δύο ἔτη καὶ πλέον ἐνταῦθα ὡς πρ
σφιλὴς καὶ ἔζων ὡς ἀσκητὴς ἐφαρμόζων τὴν αὐστηρὰν νηστείαν Κα
θειαν εὐσοκίαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην μὲ ἐνεθυμήθη ὁ τέ
πρωθυπουργὸς κ. Γ. Τσουλάκογλου καὶ μὲ ἐκάλεσε προτείνας μοι
μὲ διορίσῃ εἰς τὴν κενωθεῖσαν ἕδραν τοῦ παυθέντος συναδέλφου
Α. Δασκαλάκη. Ἦτο Κυριακὴ τῶν Βαΐων, ἠχαριστησα αὐτῷ, ἀλ

εἶπον φοβοῦμαι μήπως μοι ἀκολουθήσῃ ἡ ἑβδομὰς τῶν παθῶν, καὶ δὲν ἠνέχθην νὰ πατήσω ἐπὶ πτώματος. Ἔπειτα ἔμαθον, ὅτι πρὸ ἔτους εἶχε χωρισθῆ τὸ μάθημα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἱδρυθῆ ἡ ἕδρα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Καίτοι δὲ ὡς ὢν καθηγητὴς καὶ δυνάμενος διὰ διορισμοῦ ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ νὰ καταλάβω τὴν θέσιν, ὅπως τόσοι ἄλλοι νῦν τε καὶ πάλαι, οὐκ ἠθέλησα, ἀλλ' ὑπέβαλον ἐμαυτὸν εἰς δοκιμασίαν καὶ παρατίθεμαι ὧδε τὸ ὑπόμνημά μου καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ὑποβληθεῖσαν πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργὸν καὶ πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως κ. Κων. Λογοθετόπουλον, ἵνα μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι εἰσῆλθον οὐχὶ διὰ τῶν θυρίδων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναπεπταμένης θύρας.

Κατὰ καθιερωθεῖσαν τάξιν ὑπέβαλον τὸ ἑξῆς ἀναλυτικὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν δύο τελευταίων ἔργων μου, ἅπερ στενότατα συνδέονται πρὸς τὴν ἕδραν τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Μαΐου 1942 (Ψυχικὸν)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Αἱ ἱστορικαὶ μελέται ὑπῆρξαν ἡ ψυχαγωγία καὶ τερπνὴ τοῦ βίου μου ἐνασχόλησις, ὡς δεικνύει ἡ «Ἀναγραφὴ» περιέχουσα τὰς μέχρι τοῦ 1935 ἐργασίας μου. Ταύτας ἐκτιμήσασα ἡ γεραρὰ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ηὐδόκησε νὰ μοὶ ἀπονείμῃ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα μετὰ βαθμοῦ «Ἄριστα». Τὸ δὲ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἐξελέξατό με παμψηφεὶ προταθέντα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς καθηγητὴν τῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ καθέδρας ἐπιστημονικὴ δρᾶσίς μου ἐπέπρωτο ν' ἀνακοπῇ. Τῷ 1937 κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐχειροτονήθην μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ ἀπεστάλην ἐκεῖ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς νεοσυστάτου αὐτοκεφάλου Ἀλβανικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ τῆς ποιμαντορίας ὄντως βαρὺ ἔργον, ὅπερ ἐπὶ τριετίαν διεξηγάγομεν ἐκεῖ, ὑπῆρξε χάριτι θείᾳ τελεσφόρον (ἴσως γνωρίζετε καὶ ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ ἡμερησίου τύπου Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ὅπου κατ' ἔτος ἐδημοσιεύετο ὁ ἀπολογισμός). Εὕρομεν ἀληθῶς τὴν Ἐκκλησίαν διαλελυμένην ὑπὸ τῶν καθαιρεθέντων ἐπισκόπων καὶ τοὺς πιστοὺς ἀπομεμακρυσμένους τῶν ναῶν καὶ λίαν εὐαλώτους καταστάντας εἰς τὰ καινοφανῆ τῶν ἀριστεριζόντων ἀναρχικὰ κηρύγματα. Διὰ συχνῶν περιοδειῶν καὶ κηρυγμάτων, διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν, διὰ τῆς ἱδρύσεως ἱερατικῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀποκατεστάθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, διὰ τῶν κατηχητικῶν σχολῶν

τοὺς ἔχειν ἡσυχίαν μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν, ὀρθῶς ἂν εἴποι», ἀλλ' ἐπελάθετο νὰ εἴπῃ ἡμῖν καὶ περὶ τῆς λέξεως συκοφάντης λαβούσης τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις. Ἀρχέγονον λοιπὸν τὸ κακόν.

Ταῦτα ὅλα προήγαγόν με εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀπαντήσω πειθόμενος τῷ Ἐκκλησιαστῇ (Γ', 8) διαγορεύοντι: «καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν», μήποτε ἡ σιωπὴ θεωρηθῇ ὡς ἀδυναμία καὶ παράσχῃ ὕλην τοῖς ἀδολέσχοις εἰς κατάκρισιν· «εὐλαβοῦ δὲ τὰς διαβολὰς κἂν ψευδεῖς ὦσιν» Πέπεισμαι δ' ὅτι προσφέρω τερπνὸν τοῖς Ἀθηναίοις ἀνάγνωσμα, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Παύλου καὶ ἀεὶ ὑπῆρξαν φιλοπερίεργοι: «Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον» (Πράξ. ιζ', 21) εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἑλληνιστὴς Ἰώσηπος: «καὶ γὰρ αὖ κἀκεῖνο τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις ὁρῶ παρακολουθοῦν, τὸ λίαν ἐφήδεσθαι ὅταν τις ἀρξάμενος βλασφημεῖν ἕτερον αὐτὸς ἐλέγχηται περὶ τῶν αὐτῷ προσόντων κακῶν» (κατ' Ἀπίωνος Β', 1, 5)

Ἔπρεπε νὰ καταστρέψω ἐνταῦθα τὴν προδιοίκησιν ταύτην, ἀλλὰ με βασανίζει ἡ σκέψις καὶ διερωτῶμαι πόθεν ὁ κατ' ἐμοῦ ἀμείλικτος οὗτος πόλεμος, παρ' ἀνδρὸς τὰ μάλιστα ὑπ' ἐμοῦ εὐεργετηθέντος; ὁ μὲν Βερναρδάκης ἦτο κεκηρυγμένος τοῦ Κόντου ἀντίτεχνος καὶ δὴ εἰς τὰς γλωσσικὰς ἰδέας, ὁ δὲ Εὐαγγελίδης τοῦ Κουτσουβέλη, ὃν περιεστοιχίζον πάντες οἱ Ἑλλαδικοί, ἐγὼ δὲ τίνος οἰκόπεδα κατεπάτησα. Δὲν πιστεύω νὰ με ἐγκαλέσῃ τις ἐπὶ σπουδαρχίᾳ, οὔτε ὅτι ἐγενόμην τοῖς ἄλλοις πρόσκομμα, ἀφοῦ ἐπὶ τόσα ἔτη παρεχώρησα εἰς ὅλους τὴν θέσιν τῆς καθηγεσίας καὶ εἰς μαθητάς μου ἔτι, οὐδὲ τώρα θὰ ἐδεχόμην ταύτην, ἐὰν τὸ εὐμετάβολον τῆς τύχης δὲν με ἐξεσφενδονίζεν ἐκ τῶν ἀλβανικῶν ὀρέων, εἰς ἃ διαρκῶς περιώδευον ἐνταῦθα ὡς θεοστυγὴς λαῖλαψ Αἰσθανόμενος σώας καὶ ἀκεραίας τὰς δυνάμεις μου δὲν ἠνέχθην ὡς ἀργόμισθος νὰ τρώγω τὸν ἄρτον. Ἐπειδὴ ἡ θέσις μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θ)νίκης εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Σιγάλα, προυτάθη μοι νὰ διδάξω ἐκεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Δὲν ἠθέλησα τώρα γέρων νὰ μεταστῶ εἰς τὴν θεολογίαν, ἧς νέος ἐγενόμην δραπέτης τὴν φιλολογίαν προκρίνας. Τούτων οὕτως ἐχόντων προυτίμησα νὰ μείνω ἄνευ θέσεως ἀποζῶν ἀπὸ τοῦ γλίσχρου ἐπιδόματος τῶν 5000 δρ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶχον λάβει εἰσέτι, καίτοι διέμενον ἐπὶ δύο ἔτη καὶ πλέον ἐνταῦθα ὡς πρόσφυξ καὶ ἔζων ὡς ἀσκητὴς ἐφαρμόζων τὴν αὐστηρὰν νηστείαν Κατὰ θείαν εὐδοκίαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην με ἐνεθυμήθη ὁ τότε πρωθυπουργὸς κ. Γ. Τσολάκογλου καὶ μὲ ἐκάλεσε προτείνας μοι νὰ με διορίσῃ εἰς τὴν κενωθεῖσαν ἕδραν τοῦ παυθέντος συναδελφοῦ κ. Α. Δασκαλάκη. Ἦτο Κυριακὴ τῶν Βαΐων, ηὐχαριστήσα αὐτῷ, ἀλλ'

εἶπον φοβοῦμαι μήπως μοι ἀκολουθήσῃ ἡ ἑβδομὰς τῶν παθῶν, καὶ δὲν ἠνέχθην νὰ πατήσω ἐπὶ πτώματος. Ἔπειτα ἔμαθον, ὅτι πρὸ ἔτους εἶχε χωρισθῇ τὸ μάθημα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἱδρυθῇ ἡ ἕδρα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Καίτοι δὲ ὡς ὢν καθηγητὴς καὶ δυνάμενος διὰ διορισμοῦ ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ νὰ καταλάβω τὴν θέσιν, ὅπως τόσοι ἄλλοι νῦν τε καὶ πάλαι, οὐκ ἠθέλησα, ἀλλ' ὑπέβαλον ἐμαυτὸν εἰς δοκιμασίαν καὶ παρατίθεμαι ὧδε τὸ ὑπόμνημά μου καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ὑποβληθεῖσαν πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργὸν καὶ πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως κ. Κων. Λογοθετόπουλον, ἵνα μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι εἰσῆλθον οὐχὶ διὰ τῶν θυρίδων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναπεπταμένης θύρας.

Κατὰ καθιερωθεῖσαν τάξιν ὑπέβαλον τὸ ἑξῆς ἀναλυτικὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν δύο τελευταίων ἔργων μου, ἅπερ στενότατα συνδέονται πρὸς τὴν ἕδραν τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Μαΐου 1942 (Ψυχικὸν)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Αἱ ἱστορικαὶ μελέται ὑπῆρξαν ἡ ψυχαγωγία καὶ τερπνὴ τοῦ βίου μου ἐνασχόλησις, ὡς δεικνύει ἡ «Ἀναγραφὴ» περιέχουσα τὰς μέχρι τοῦ 1935 ἐργασίας μου. Ταύτας ἐκτιμήσασα ἡ γεραρὰ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ηὐδόκησε νὰ μοὶ ἀπονείμῃ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα μετὰ βαθμοῦ «Ἄριστα». Τὸ δὲ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἐξελέξατό με παμψηφεὶ προταθέντα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς καθηγητὴν τῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ καθέδρας ἐπιστημονικὴ δρᾶσίς μου ἐπέπρωτο ν' ἀνακοπῇ. Τῷ 1937 κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐχειροτονήθην μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ ἀπεστάλην ἐκεῖ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς νεοσυστάτου αὐτοκεφάλου Ἀλβανικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ τῆς ποιμαντορίας ὄντως βαρὺ ἔργον, ὅπερ ἐπὶ τριετίαν διεξηγάγομεν ἐκεῖ, ὑπῆρξε χάριτι θείᾳ τελεσφόρον (ἴσως γνωρίζετε καὶ ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ ἡμερησίου τύπου Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ὅπου κατ' ἔτος ἐδημοσιεύετο ὁ ἀπολογισμός). Εὕρομεν ἀληθῶς τὴν Ἐκκλησίαν διαλελυμένην ὑπὸ τῶν καθαιρεθέντων ἐπισκόπων καὶ τοὺς πιστοὺς ἀπομεμακρυσμένους τῶν ναῶν καὶ λίαν εὐαλώτους καταστάντας εἰς τὰ καινοφανῆ τῶν ἀριστεριζόντων ἀναρχικὰ κηρύγματα. Διὰ συχνῶν περιοδειῶν καὶ κηρυγμάτων, διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν, διὰ τῆς ἱδρύσεως ἱερατικῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀποκατεστάθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, διὰ τῶν κατηχητικῶν σχολῶν

καὶ διὰ σκληρῶν κατὰ τῆς προπαγάνδας ἀγώνων, κατωρθώσαμεν τῇ τοῦ Θεοῦ πανσθενεῖ χάριτι νὰ ἐπαναγάγωμεν τὰς 120.000 τῆς θεοσώστου ἐκείνης ἐπαρχίας ὀρθοδόξους εἰς τὴν εὐθεῖαν τῶν πατέρων ὁδὸν καὶ νὰ ὀργανώσωμεν καὶ περιθριγκώσωμεν αὐτούς, ὥστε, καίτοι μετὰ τὴν παῦσιν ἡμῶν ὑπὸ τῆς Ἀλβανικῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ποιμαίνονται δυστυχῶς ὑπὸ ἐπεμπολητοῦ καὶ ἐξωμότου ἐπισκόπου, ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἀπεσκίρτησεν, ἀλλὰ πάντες ὁμοθυμαδὸν μένουσιν ἀδιασπάστως προσηλωμένοι εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη. Τοῦτο πράγματι μὲ ἱκανοποιεῖ, ὅτι οὐκ εἰς μάτην ἐκοπίασα, οὐδ' ἐπὶ πετρῶν ἔσπειρα, καὶ ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἀντίδοτον εἰς τὰς δεινὰς στερήσεις, ἃς ὑφίσταμαι ἐπὶ τριετίαν διαμένων ἐνταῦθα ὡς ἐξόριστος καὶ στερούμενος μισθοῦ, συντάξεως καὶ οἱουδήποτε ἐπιδόματος. Ἀλλ' ἔστω δεξοξασμένον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶπεν, ὅτι «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος». Ἐνθυμούμεθα καὶ τὸ σωκρατικὸν, ὅτι «τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖόν ἐστιν.»

Ἐν τούτοις καὶ ἐν τῇ ὑπερβορείῳ ἐκείνῃ καὶ δυσχειμέρῳ χώρᾳ αἱ κλεῖναι τῆς ἰλλυρικῆς Πιερίας Μοῦσαι μὲ ὑπεδέξαντο εὐμενῶς, διότι ἐκεῖ κατήρτισα τοὺς δύο τόμους τῆς «*Ἱστορικῆς βιβλιογραφίας*», οὓς παρουσιάζω ἐνώπιον ὑμῶν, *δι' ἧς τίθενται ἀσφαλεῖς αἱ βάσεις τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῶν ἐν Ἑλλάδι φυσικῶν ἐπιστημῶν.*

Ὁ πρῶτος τόμος ἐκ σελίδων 600 περίπου συγκείμενος ἐξετυπώθη τῷ 1938, ὁ δὲ Β' ἐκ σελ. 824 τῷ 1941 (ἀμφότεροι ἤδη πρόκειται νὰ κυκλοφορήσωσιν). Περιέχουσι *10.000 βιβλία*, πραγματείας καὶ ἄρθρα καὶ *20.000 συγγραφεῖς*, ὡς ἐμφαίνει τὸ ἐν τέλει εὑρετήριον. Ταῦτα πάντα *προσιδιάζουσι τῇ ἑλληνικῇ καὶ μόνῃ ἐπιστήμῃ*. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν *Ἐπίκτητον* «ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις», περιελάβομεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ *τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀνοματολογίαν καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων*. Τὸ συναφὲς πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἐπιστημῶν τοῦτο ζήτημα ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαιότατον καὶ πολλὰς περὶ ὅρων εἰδήσεις ἐγκατεσπείραμεν ἐν ταῖς σημειώσεσιν, ἀναγράφοντες ἐγκρίτους ὅρους καὶ ἐξαίροντες τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας ἑλληνικῆς ὀνοματολογίας, ἀντλοῦντες ἐκ τοῦ ἀκενώτου θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τὰ ὀθνεῖα, ἅπερ ὡς κῆρες ἐπικαθήμενα ἀσχημίζουσι τὴν γλῶσσαν καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν ἀκατάληπτον, ἀποσκορακίζοντες. Ἐπιδηλοῦμεν δὲ ὅτι ὅσα ἐκ τῶν ἀναγραφομένων μοι βιβλίων ἦσαν προσιτὰ καὶ εἶναι οὐκ ὀλίγα ταῦτα, ἀφοῦ *2000 σημειούμενα δι' ἀστερίσκου ὑπάρχουσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου* περιγράφονται ἐκτενέστερον κρίνονται ἐπισταμένως καὶ ἀναλύονται, ὥστε *αἱ σημειώσεις ἀποτελοῦσι τὸ τέταρτον σχεδὸν τῆς ὕλης*. Ἐὰν δὲ εἰς ταύτας προ-

σθέση τις καὶ τὰ κείμενα, ἅπερ ἐκ τῶν σπανιωτέρων καὶ δυσπορίστων ἐσταχυολογήσαμεν βιβλίων, τότε ***ὁ μέλλων νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπιστημῶν δύναται νὰ εὕρῃ ἐνταῦθα σπουδαῖον βοήθημα.*** ***Μακρούς*** (περὶ τὰς 80 σελ.) προετάξαμεν προλόγους, ἵνα προϊδεάσωμεν τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς ***ἐξελίξεως καὶ προόδου τῶν φυσικῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημῶν.*** Πόσον ὅμως δυσχερὴς ἦτο ἡ ὧδε συγκέντρωσις μιᾶς δεκάδος χιλιάδων ἔργων, θέλει εὐχερῶς τις πεισθῇ, ὅταν μάθῃ, ὅτι ***δὲν ἔλαβον ἁπλῶς πᾶν τὸ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἀναφερόμενον βιβλίον, ἀλλ' ἡ συλλογὴ ἐγένετο ὑπὸ τοὺς ἑξῆς περιορισμούς*** (1). Ὑποθέντες ὡς ἀρχὴν καὶ δεχόμενοι, ὅτι πᾶσαι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι (πλὴν τῶν φυσικῶν—μαθηματικῶν) ἐκ τῶν φυτῶν λαμβάνουσι τὰς πρώτας ὕλας, καὶ ὅτι τὸ φυτὸν εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, ἤχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρὸς ἑρμηνείαν τῆς γενέσεως αὐτῶν δέον ν' ἀναγράψωμεν καὶ προσδιορίσωμεν τὰ φυτὰ ταῦτα. Τούτου ἕνεκα ἡ Ἱστορικὴ βιβλιογραφία ἔχει ὡς ὑπότιτλον «Τὰ φυτικά», καὶ περιελάβομεν ἐν αὐτῇ πᾶν ὅ,τι περὶ φυτῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐγράφη χλωρίδος. Μεγάλοι φυσιοδῖφαι ἤχθησαν διὰ τοῦτο εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ***τεραστία ἡ ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κόσμου ἐπίδρασις τοῦ φυτικοῦ βασιλείου καὶ ὅτι τὸ φυτὸν εἰς ἃς χώρας ἐπιμελῶς ἐκαλλιεργήθη ἀποτελεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ δὲ πράσινον εἶναι ὁ ἀκριβὴς βαθμὸς τῆς προόδου,*** ὡς ἀποδεικνύει ὁ ***Βίκτωρ Hehn*** εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον Kulturpflanzen und Hausthiere (οὗτινος καὶ τὴν μετάφρασιν ἐξεπονήσαμεν) καὶ ὁ Σωτὴρ ἐντέλλεται ἡμῖν «καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ», ὑποδείξας οὕτωσὶ τὴν πηγὴν τῶν ἐμπνεύσεων καὶ τῆς ζωῆς τῶν ὄντων. Ἰδίως ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς γεωργίας, ἥτις κατὰ τὸν ***Ξενοφῶντα*** «μήτηρ καὶ τροφός ἐστι τῶν τεχνῶν» (Οἰκον. 5,17) καὶ ἴδιον βιβλίον ἐγράψαμεν («Δασονομία καὶ γεωπονία πάλαι τε καὶ νῦν» 1935). Ἡ σκληρὰ τῆς ἐπιπολαζούσης πείνης δοκιμασία, ἥτις μαστίζει κατ' αὐτὰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, εἶναι θεήλατος ὀργὴ διὰ τὴν ἀστοργίαν ἡμῶν πρὸς τὴν μητέρα γῆν. Δέον νὰ ἀναστηθῶσι τὰ Ἐλευσίνια καὶ ἡ ἱερὰ πομπή! Ἰδοὺ πόθεν προέρχεται ὁ πρῶτος περιορισμός, ὅστις ***καθιστᾷ εἰδικὴν τὴν βιβλιογραφίαν ταύτην καὶ πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδος.*** ***Ἕτερος εἶναι τὸ ὅτι ἡμεῖς ὑπ' ὄψιν ἔχομεν μόνον τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀναπτυχθείσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπιστήμας, περὶ*** ὧν ἠδυνήθημεν τόσας πηγὰς καὶ βοηθήματα νὰ ὑποδείξωμεν. Πόσον δὲ δυσθήρα-

---

1) Καὶ οἱ περιορισμοὶ καὶ αἱ προϋποθέσεις αὗται μοὶ καθίστων ἀχρήστους τὰς γενικὰς βιβλιογραφίας, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχουσι τὰ εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ἐπιστήμης βιβλία.

τος εἶναι ἡ ἐξεύρεσις τοιούτων ἔργων ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνοὺς τὰς δύο νεοτυπώτους Ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν τῶν δύο καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου (τοῦ Στεφανίδου καὶ Μέρμηγκα) ἐν αἷς καίτοι οὐδεὶς ἐτέθη περιορισμός, *οὐδεμία σχεδὸν βιβλιογραφία ὑπάρχει*, καὶ ὁ τρίτος περιορισμός. ὅτι *οὐχὶ πάντα τὰ βιβλία τῶν ἐν Ἑλλάδι φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναγράφομεν, ἀλλὰ μόνον τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν*, δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη τὸ ἔργον Ἱστορικὴ βιβλιογραφία.

Ἄλλοτε μέγας ἐν Εὐρώπῃ θόρυβος περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν ἠγέρθη καὶ αἱ γνῶμαι ἐδιχάσθησαν διὰ τὰς νέας ἀνακαλύψεις, δι' ὃ καὶ ἀγὼν μέγας φιλολογικὸς καὶ δριμεῖα κριτικὴ διὰ τῶν λεγομένων «Παραλλήλων» ἐγκαινιασθεῖσα κατέληξεν εἰς τὸ ἀξιόλογον τοῦ Γαλάτου Dutens βιβλίον Origines des décuvertes attribuées aux modernes (1834). Οὗτος ἀπέδειξεν, ὅτι «οὐδὲν κενὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον» Ὅπως λοιπὸν ἡ ἐπισταμένη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων μελέτη ἀποκατέστησε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπένειμε τὸ δίκαιον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οὕτω καὶ ἡ Ἱστορικὴ βιβλιογραφία ἡμῶν σκοπὸν *προτίθεται νὰ καταστήσῃ πάντῃ καταφώρους τοὺς λογοκλόπους καὶ νοσφιστὰς τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν κληρονομίας καὶ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη καὶ γνῶσις, δὲν ὑπάρχει ἐφεύρεσις καὶ ἀνακάλυψις, ἥτις νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας*. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι πηγὴ ἀστείρευτος σοφίας, *ἀποτελεῖ τὸ αἰώνιον ἔαρ τῆς ἐπιστήμης*, τὸ δὲ ἀθάνατον ἑλληνικὸν πνεῦμα γαλουχεῖ διὰ τῶν αἰώνων καὶ θὰ γαλουχῇ τοὺς ἱεροφάντας τῆς ἐπιστήμης καὶ θὰ χειραγωγῇ τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτῶν πρὸς νέας ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν γνώσεων κατακτήσεις. *Μόνον ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος δρέπονται δάφναι δόξης*, ἃς αἱ προνομιοῦχοι Μοῦσαι εἰς τοὺς βαθεῖς ἐρευνητὰς καὶ γνώστας τῆς ἀρχαίας σοφίας ἐπιδαψιλεύουσιν.

Τὸ δεύτερον ἔργον ἡμῶν, οὗτινος τὴν ἀρχὴν παρουσιάζομεν εἰς δύο ἐκτυπωθέντα τεύχη, εἶναι ἐπίσης πρωτότυπον, ἱστορικοθρησκευτικόν. Τοῦτο ἐξεπονήθη ἐφέτος ἐπιγράφεται «*Heraclea sacra*». Εἶναι ἱστορία τῆς ἀρχαίας θρᾳκικῆς πόλεως, ἥτις πρὸ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Θρᾴκης καὶ «*μητρόπολις τῆς Εὐρώπης*», ἑπομένως *τὸ κέντρον, ὅθεν μετελαμπαδεύθη ὁ χριστιανισμὸς καθ' ὅλην τὴν Θρᾴκην*. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Heraclea sacra εἶναι συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὁλοκλήρου τῆς Θρᾴκης. Ἀποτελεῖ τόμον ὀγκωδέστατον ἐξ 1000 περίπου σελίδων, ὡς δεικνύει ὁ ἐπισυνημμένος πίναξ τῶν περιεχομένων Εἰς τὰ μετὰ χεῖρας 4 τυπογραφικὰ φύλλα εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ προθεωρία. Πρὸ ἐτῶν εἶχον ἑτοιμάσει συντόμον ἱστορίαν τῆς ἐνδόξου ταύτης πόλεως, ἀλλ' ἐσχάτως διεξερχόμενος τοὺς ΙΖ' τόμους τῶν Θρᾳκικῶν οὐδεμίαν συνήντησα περὶ χριστιανισμοῦ διατριβὴν καὶ διηρωτώμην, τί ἄραγε

θὰ εἴπῃ ὁ ξένος ἀναγνώστης, ὅτι δὲν ἤνθησέ ποτε ἡ τοῦ Χριστοῦ θρησκεία ἐν Θράκῃ! Καὶ ὅμως ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς θεωρεῖται ἡ μεγαλυτέρα δόξα αὐτῆς. Ἀλλὰ «δεινὸν ἡ ἄγνοια καὶ μυρίων κακῶν αἰτία.» Μετὰ τὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐξόντωσιν **διπλοῦν θάνατον** τῆς πολυπαθοῦς χώρας θὰ ἀπετέλει ἡ περὶ τούτου σιωπή, ἡ δὲ ἐξιστόρησις **τῶν τυχῶν** τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἀπηνοῦς ***Διοκλητιανοῦ*** καὶ **καθ' ὅλας** τὰς ἀγρίας τῶν βαρβάρων ἐπιδρομὰς ἐπεδείξατο ἀκατανίκητον **δύναμιν** καὶ ζωτικότητα ***θὰ συνίστα τὸ ἰσχυρότερον ὅπλον*** εἰς χεῖρας τῶν ἐκδικητῶν τῆς περιμαχήτου ταύτης πατριαρχικῆς ἐνδοχώρας καὶ τὴν ἰσχυροτέραν ἴσως διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, συνερχομένων πέριξ τῆς πρασίνης τραπέζης διὰ τὸ ἐν πλήρει εἰκοστῷ αἰῶνι διαπραχθὲν στυγερὸν ἔγκλημα τῆς ἐκριζώσεως τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου.

Κολακεύομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ ταπεινόν μου πόνημα, ὡς περιέχον τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, θέλει βαρύνει εἰς τὴν πλάστιγγα εἰς ἣν θὰ σταθμισθῶσι τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος πλέον παντὸς ἄλλου ὡς ἀντίλυτρον. Ἐκτὸς τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀπόψεως καὶ ἄλλη ἐξ ἴσου ἐπιτακτικὴ φωνὴ ἀντήχει εἰς τὰ ὦτά μου. Τόσοι ἱεροὶ ναοί, τόσαι μοναί, τόσα ἁγιάσματα, τόσα μνημεῖα τῆς τέχνης, τόσαι ἱεραὶ παραδόσεις νὰ καλυφθῶσιν ὑπὸ τοῦ πέπλου τῆς λήθης! καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ οὐδεμία ἀνάμνησις αὐτῶν! Ἐξ ἄλλου βοᾷ σπαραξικαρδίως καὶ τὸ ἐκχυθὲν αἷμα τῶν νέων μαρτύρων τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἱερέων καὶ προκρίτων, οἵτινες παντοειδῶς ἐβασανίσθησαν καὶ ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν ὀρδῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων. Ταῦτα πάντα ἐκίνησαν τὴν χεῖρά μου νὰ λάβω τὸν κάλαμον καὶ ἐν ἡμέραις τραγικῶν ἐθνικῶν συμφορῶν ν' ἀναπολήσω τὸ αἰσιώτερον μέλλον, πρὸς ὃ πρέπει νὰ προπαρασκευασθῶμεν ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς διεκδίκησιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων, ἅτινα στρέφονται ὅπου καὶ τὰ ὄμματα τῶν πανελλήνων, περὶ τοὺς θόλους τῆς ἁγίας Σοφίας, ὅπου πυροπαθὴς ὁ δεσμώτης πατριάρχης ἀναμένει τὸν λυτρωτήν.

Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην χώραν παρατηρεῖται τόση ***διασταύρωσις τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν***, ὅση ἐν Θράκῃ, ὅπου τέλος κατήντησαν εἰς πλήρη συναδέλφωσιν. Ἰδοὺ καὶ εἷς ἐπὶ πλέον λόγος, δι' ὃν ὁ ***μέγας Κωνσταντῖνος*** προυτίμησε νὰ συστήσῃ ἐνταῦθα τὴν πρωτεύουσαν, ἥτις καὶ κατεστάθη ὁ πυρσοφανὴς τοῦ χριστιανισμοῦ φάρος. Κατὰ πᾶν βῆμα συναντῶμεν ἐνταῦθα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς **λατρείας** εἰς ἃ ἀνεφυσήθη τὸ ζωογόνον τῆς νέας θρησκείας πνεῦμα. ἡ ***Ρέα μεταμορφώθη εἰς τὴν Θεοτόκον***, καὶ ὁ ***Ἀσκληπιὸς*** εἰς τὸν ἅγιον ***Σπυρίδωνα***. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον ἀνακαλύπτομεν εἰς τὸν **περιώνυμον *Θρᾴκα ἱππέα***, ὃν ἀντικατέστησε πανταχοῦ ὁ ***καβαλλάρης ἅγιος Γεώργιος***. Εἶναι ἡ πλέον περίεργος ἁγιολογικὴ οὖτος μορφή. Ἐν δὲ τῇ Ἡρα-

κλείμ ἐτιμᾶτο ὡς «*Ἀρακλειανὸς Ἀράπης*» ἐν ἀναγλύφῳ ἐκ μέλανος γρανίτου. Ἀπὸ τοῦ ἀειμνήστου *Ν. Πολίτου* ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι ἡ παρίστασις αὕτη εἶναι ἀναβίωσις τοῦ μύθου τοῦ Περσέως φονεύοντος τὸν δράκοντα καὶ σώζοντος τὴν *Ἀνδρομέδαν*. Οὗτος ἐσώζετο ἐν Καππαδοκίᾳ, τῇ γενετείρᾳ τοῦ *ἁγίου Γεωργίου*, κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἑτέρα παράδοσις διασταυροῦται καθ' ἣν ἡ παράστασις τοῦ ἐφίππου ἁγίου εἰσήχθη παρ' ἡμῖν διὰ τῶν σταυροφόρων τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ὡς βλέπομεν ἐν Μελοποννήσῳ ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τοῦ Γερανίου καὶ Λογκανίκου. Ἀλλ' *ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ὑποθέσεις καταρρίπτει τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ὁ Θρᾷξ ἱππεύς, ἐν πολυαρίθμοις ἀναγλύφοις διεσώθη ἐν Θράκῃ μεταβαπτισθεὶς εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον*. Ἀλλ' ἔχομεν παραλλήλως καὶ τὸν αἰθίοπα τῆς Ἡρακλείας. Ἀσφαλῶς *οὗτος εἶναι μετανάστης καὶ ἐλθὼν ὑπερπόντιος ἐγένετο ὁ πολιοῦχος τῆς πόλεως*. Γνωρίζομεν καὶ ἄλλους μετανάστας ἁγίους, οἵτινες κατὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων διὰ τῶν νήσων ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἄθωνος. Πράγματι ὅμως ἡ πρώτη ἔφιππος ἁγίου παράστασις ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν μονὴν Μπάουίτ τῆς Θηβαΐδος παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑρμούπολιν ἐν τοιχογραφίᾳ τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἀλλ' ἐνταῦθα κατ' ἀλήθειαν δὲν παρίσταται ὁ *ἅγ.ος Γεώργιος*, ὡς ἐξέλαβεν ὁ Γάλλος *Cledat* εἶναι ὁ *ἅγιος Σισίνιος*, εἰς ὁμοίαν σχεδὸν πρὸς τὴν τοῦ δρακοντοκτόνου ἁγίου Γεωργίου παράστασιν. Τὸν *Σισίνιον* τοῦτον ἀνευρίσκομεν ἐν Θρᾴκῃ εἰς τοὺς ἐξορκισμοὺς τῆς Γυλλοῦς τοὺς ὑπὸ τοῦ *Ψελλοῦ* παραδοθέντας ἡμῖν καὶ μετὰ τῆς ὑποθέσεως, ἣν ἐξεικονίζει ἡ παράστασις, ἐπὶ πλέον δὲ λειτουργεῖται καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ὡς «ξόρκι» ἐν Φανερώμῃ τῆς Σηλυμβρίας. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ἀναντιλέκτως ἡ ξενικὴ καταγωγὴ τοῦ «Ἀρακλειανοῦ καβαλλάρη» ὅστις ἔπειτα διεσταυρώθη πρὸς τὸν λευκὸν Θρᾳκα ἱππέα. Προσάγομεν ἐν παραδείγματι τῆς μεθόδου, ἣν ἐφαρμόζομεν πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς λατρείας ἐν τῷ χριστιανισμῷ. Καὶ ἕτερον κεφάλαιον, τὸ τελευταῖον, περὶ ἁγιασμάτων *συνάπτει τὴν χριστιανικὴν λατρείαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας*. Φαινόμενον ἄξιον μελέτης εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἁγιασμάτων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας. *Δὲν ὑπάρχει χωρίον ὅπερ νὰ μὴ ἔχῃ ἓν ἢ πλείονα ἁγιάσματα*. Ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τοῦ ἁγιαστικοῦ ὕδατος ἦν τὰ μάλιστα παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς διαδεδομένη ἡ *ὑδατολατρεία* εἶναι γνώρισμα πρωΐμου διαδόσεως τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ὅθεν καὶ τὰ *ἁγιάσματα προϋποθέτουσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ*. Ταῦτα συνήθως εὑρίσκονται εἰς ἄντρα, σπήλαια, φρέατα, ὑπογείους τόπους καὶ εἰς ἄλση, ἅπερ ἦσαν τὸ ἐνδιαίτημα τῶν Νυμφῶν. τούτου ἕνεκα δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ συνδέσωμεν τὰ ἁγιάσματα πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων ἱερὰς πηγάς. Πρῶτοι ἡμεῖς ἐπελήφθημεν συστηματικῶς νὰ ἐξετα-

σωμεν τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ καὶ ἀπὸ χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως εἶναι ἄξιον μελέτης. Πλεῖστα τῆς πρώτης χριστιανικῆς μνημεῖα εὑρίσκομεν εἰς τὰ ἁγιάσματα, ἐν δὲ τῷ Πανίῳ καὶ τὸν ***συνδυασμὸν ἁγιάσματος καὶ λουτροῦ***, ὅπερ ἔπειτα συναντῶμεν ἐνιαχοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο παραδειγμάτων, δῆλον γίνεται, ὅτι σκοπὸς ἡμῶν διὰ τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἐν τῇ λατρείᾳ ἀφθονα ἀνακαλύπτομεν τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐξ ἄλλων τρανῶς ἀποδεικνύεται, ὅτι ***ὁ ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ὃν ἔδωκε σάρκα καὶ ὀστᾶ, συνέχισεν ἐν Βυζαντίῳ τὸ μεγαλεπήβολον ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου.*** Εἰς ὅλα τὰ ἔργα ἡμῶν ἀναπτύσσομεν τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς δύο διατριβὰς ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθείσας. «Τὸ ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ βαθυτέρα αὐτοῦ θρησκευτικὴ σημασία παρὰ τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καὶ «Ἄθως καὶ Δελφοί» (Βλ. Ἀναγραφὴν σ. 23 καὶ 26.).

Ἀλλ' ἡ Ἡράκλεια ἦν τοῦ Βυζαντίου μητρόπολις τὸ πάλαι καὶ ὡς ἐκ τούτου μέχρι σήμερον ***ὁ μητροπολίτης αὐτῆς κέκτηται τὸ προνόμιον τοῦ χειροτονεῖν τὸν πατριάρχην καὶ ἱστασθαι ἐν τῷ πατριαρχ. ἱερῷ συνθρόνῳ*** λειτουργοῦντός ἐκείνου. Δυστυχῶς ὡσεὶ μὴ ἦρκει ἡ τόση δυσποτμία ὑφ' ἣς δοκιμάζεται τὸ ἀνώτατον ἐκκλησ. ἡμῶν κέντρον, ἐπέπρωτο καὶ ἀρχαῖος αὐτοῦ τρόφιμος καὶ ἐπίλεκτος ἀξιωματοῦχος καὶ χρονογράφος διαπρεπὴς νὰ βάλῃ κατ' αὐτοῦ, βεβαίως ἐξ ἐλαφρονοίας. Οὗτος γενόμενος ἀκαδημαϊκὸς ἐδωροφόρησεν ἀνακοίνωσιν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημείας 1930 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἀσύστατα προνόμια τῶν ἀρχιερέων Ἡρακλείας». Ἀθετῶν ὅσα ἔγραφεν ὑπὲρ αὐτῶν πρότερον, ὡς δῆθεν νεώτερος (τεσσαρακοντούτης νεανίας) καὶ δεσμευόμενος!!! νὰ γράψῃ τότε τὴν ἀλήθειαν, ἀποκαλεῖ ταῦτα «παραμύθια» καὶ προχωρῶν ἀρνεῖται τὰ πάντα καὶ διὰ μιᾶς μονοκονδυλιᾶς σβύνει ὅλως ἀταλαιπώρως ἱστορίαν 300 ἐτῶν ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀποφαινόμενος, ὅτι ***πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος οὐδεὶς ἀναφέρεται ἀληθινὸς ἐπίσκοπος οὔτε ἐν Ἡρακλείᾳ οὔτε ἐν Βυζαντίῳ!*** Ὑπῆρχε λοιπὸν μόνος ὁ Πάπας; Τὸ Βατικανὸν τρίβει ἐκ χαρᾶς τὰς χεῖρας καὶ ἔθυσεν ἑκατόμβην. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐξ οἰκείων τὰ βέλη δεχόμενον ἔμεινεν ἐμβρόντητον διὰ τὴν ὄψιμον τοῦ ἀνδρὸς παλινῳδίαν καὶ «ἱεροκρυφίως» ἐπεστράτευσε τοὺς δύο διαπρεπεῖς τῆς ἐκκλησίας ἱστορικοὺς (ἀμφότεροι ἐν τοῖς μακαριστοῖς ἤδη). Εἶδον τότε τὸ φῶς δύο βιβλία περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ὀχυρούμενοι εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ μ.ικ. Ἀθηνῶν ***Χρυσοστόμου*** ἐπικαλουμένου τὴν μαρτυρίαν τοῦ καθολικοῦ ἱστορικοῦ *Pichler* περὶ γνησιότητος τοῦ Ψευδοδωροθέου ἐξεστράτευσαν δι' ἄρθρων ἐν τῇ «Ὀρθοδοξίᾳ». Ἀλλὰ φεῦ! ὁ *Pichler* παρηρμηνεύθη καὶ ἡ δευτέρα πλάνη ἐγένετο χείρων τῆς πρώτης. Ἡ πληγὴ ἔπρεπε νὰ ἐπουλωθῇ τὸ ταχύτερον. Τοῦτο ἀληθῶς μὲ ἠνάγκασε

νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου μου καὶ φρονῶ, ὅτι διὰ τῶν δύο διεξοδικῶν κεφαλαίων (Γ' καὶ ΙΑ') *ἀποκαθιστῶ πλήρως τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ κύρους τῶν προνομίων τοῦ Ἡρακλείας καὶ τῆς ἀποσιολικότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου.*

Πεπεισμένος ὅτι αἱ ἐργασίαι μου αὗται ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὸ μάθημα τῆς προκηρυχθείσης ἕδρας ἀπεκδέχομαι τὴν ψῆφον τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς [1]).

Ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ

HERACLEA SACRA

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας

1 Ἡράκλεια μητρόπολις τῆς Εὐρώπης, τὸ κέντρον τῶν μαρτύρων σ. 1-2.—Πρώιμος ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ.—Οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἐν Θρᾴκῃ ἦσαν σύμβολα τῶν μελλόντων σ. 3.—Πῶς νοεῖται ὁ συμβιβασμὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας πρὸς τὸν χριστιανισμὸν σ. 6.—Θρησκευτικότης τῶν Θρᾳκῶν σ. 7.—Ὁ πρωτόθρονος τοῦ οἰκουμ. θρόνου μητροπολίτης Ἡρακλείας σ. 10.—Οἱ ἀγλαοὶ καρποὶ τοῦ Εὐαγγελίου.—Πρότυπον ἀνθούσης ἐπαρχίας σ. 11

Κεφ. Α'. Προθεωρία Ἐπίδρασις τῆς τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν θρησκείας ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Μέρος 1. Ἡ ἡλιολατρεία τοῦ *Ὀρφέως* καὶ ἡ μεταρρύθμισις τῆς διονυσιακῆς λατρείας.— *Ὀρφεὺς ἱερομύστης*, εἰσηγητὴς ἡμερωτέρου βίου. Ἀθανασία τῆς ψυχῆς.—*Δυκοῦργος* σ. 11.—Μουσικὴ καὶ θρησκεία σ. 12.—Τὰ Καβείρια μυστήρια σ. 13. Ὀρφικοὶ ὕμνοι σ. 16.—Τὰ περὶ τοὺς νεκροὺς νόμιμα σ. 20.—Θαυμασμὸς πρὸς τὴν παρθενίαν σ. 21.—*Ζάλμοξις* καὶ ἀσκητισμὸς σ. 21.—Φιλανθρωπία καὶ ὀρφανισταὶ σ. 23.—Ὀνοματο-

---

1) Εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπεβάλομεν μόνον τὰ δύο ταῦτα ἔργα. Ἄλλα ἐκτυπωθέντα μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἀναγραφῆς συγγραφῶν καὶ ἐπιστημονικῶν διατριβῶν» Ἀθῆναι 1935, ἱστορικά μὲν καὶ ταῦτα, ἀλλὰ μὴ σχετιζόμενα πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν δὲν παρουσιάσαμεν. Ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα μόνον τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τῆς «Ἡρακλείας» ἡμῶν.

λογία ἱερὰ σ. 24.—Ἐθνικὰ ἀγάλματα μεταβαλλόμενα εἰς χριστιανικὰ σ. 28.

Μέρος ΙΙ.—Θρᾷξ ἥρως ἱππεύς, ὁ δημοφιλὴς θεὸς τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν.

Ἀνάγλυφα αὐτοῦ πολυάριθμα σ. 31.—Αἱ συμπαριστάμεναι μορφαί, ὁ μαδάριος ἱππεὺς σ. 32.—Τίς ἡ σημασία; διάφοροι ἑρμηνεῖαι, τὰ ἐπίθετα σ. 34.—Παραστάσεις τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς σ. 35.—Ἀφηρωϊσμὸς τῶν θνητῶν, νέοι ἥρωες ἱππεῖς σ. 38.—Ἡ καταγωγὴ τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως σ. 40.—Ὁ ἥρως βασιλεὺς **Ῥῆσος** σ. 44. (Μέχρις ἐδῶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν ΙΖ΄ τόμον τῶν Θρᾳκικῶν καὶ ἰδιαιτέρως).

Κεφ. Β΄. Σύντομος ἱστορία τῆς Ἡρακλείας.

1. Ἀρχαία Πέρινθος ἢ Ἡράκλεια, θέσις κτίσις, περιπέτειαι σ. 45.

2. Σπουδαιότης αὐτῆς καὶ πολίτευμα.—Τιμαὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σευῆρον σ. 48.

3. Τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τὴν Ἡράκλειαν.—Πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Θρᾴκης σ. 51.

4. Καταστροφαὶ ἐξ ἐπιδρομῶν καὶ σεισμῶν· Οἱ Καταλανοὶ καὶ ἡ ἀποφρὰς τῆς Ἡρακλείας σ. 53.

5. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἄμμνα τῆς Ἡρακλείας.—Τὰ δεινοπαθήματα της Θρᾴκης σ. 60.

6. Ὁ τελευταῖος ἐξοικισμὸς καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον σ. 65.

Κεφάλαιον Γ΄. Εἰσαγωγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Θρᾴκῃ, καὶ ἡ σύστασις τῆς πρώτης ἀποστολικῆς ἐκκλησίας.—Εἶναι ἱδρυτὴς ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας;

1. Ἡ καθεστῶσα τοῦ ζητήματος ἄποψις.—Αἱ ἐκ τῆς ἱστορίας μαρτυρίαι σ. 69.

2. Αἱ ἀντιρρήσεις.—Ἡ ἀποστολικότης τοῦ Οἰκουμ. θρόνου καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα σ. 80.

3. Ἡ ζωηρὰ ἀναβίωσις τῆς μνήμης τοῦ **ἀποστόλου Ἀνδρέου** ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας.—Οἱ ὕμνοι σ. 80.

4. Αἱ τρεῖς περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου κατὰ τὸν Μεταφραστήν.—Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ **Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς**.—Τὰ λείψανα αὐτοῦ καὶ ὁ φιλελληνισμός.—Ἡ σημασία διὰ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον.—Τὰ θετικὰ καὶ ἀναντίρρητα συμπεράσματα σ. 85.

5. Ὁ δεύτερος βιογράφος τοῦ πρωτοκλήτου **Ἐπιφάνιος ὁ Ἁγιοπολίτης** καὶ αἱ πρὸς τὸν πρῶτον διαφοραί.—Ὁ **Πέτρος** ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ

Ἀνδρέας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.—Ὑπομνημάτιον περὶ Ἀργυρουπόλεως καὶ τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Κων/πόλει ἀφιερούμενον εἰς τὸν *Μ. Γεδεών* σ. 97.

6. Ὁ *Ψευδοδωρόθεος*, τί γράφει ἡ Ἱστορία.—Τὸ ἀνακόλουθον συναξάριον τοῦ ἁγίου *Ἀνδρέου*.—Ἡ κριτική.—Πῶς ἐνεφανίσθη τὸ σύγγραμμα.—Ὁ *Pichler* παρερμηνευόμενος.—Ἡ σπουδαία τοῦ ἱεροῦ *Φωτίου* μαρτυρία.—Ὁ πλαστογράφος σ. 112.

Κεφ. Δ'. Ἐκκλησία Ἡρακλείας.

1. Τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας. Ἡ ἀρχαία μητρόπολις σ. 128.

2. Ὁ καθεδρικὸς ναός, περιγραφὴ ἀρχαιολογικὴ *Kalinka* σ. 132.

3. Περιγραφὴ τεχνολογικὴ *Στρυγόβσκη* σ. 144.

4. Ἡ νέα μητρόπολις, ὁ *ἅγιος Γεώργιος*.—Ἡ *Ὁδηγήτρια* ἢ Μουχλιώτισσα σ. 154

5. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις καὶ οἱ μουσικοὶ διδάσκαλοι ἐν Θράκῃ καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας σ. 166 (ὑπὲρ τὰς δύο ἑκατοντάδας μουσικοὶ συντόμως ἀναγραφόμενοι).

6. Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Θράκῃ.—Τὰ σπουδαιότερα κέντρα: ὁ Γάνος καὶ τὸ Ἱερὸν Ὄρος.—Οἱ πρῶτοι μοναχοί.—Ὁ «πρῶτος» τοῦ Γάνου ὄρους.—Ἡ ἐρήμωσις τῶν μονῶν.—Ὁ πατριάρχης *Ἀθανάσιος* καὶ ἡ ἀναβίωσις τοῦ Γάνου.—*Ἰωάννου Φουρνῆ* περὶ τεσσαρακονθημέρου νηστείας καὶ περὶ προσφορᾶς (ἀνέκδοτα) σ. 187.

7. Τὸ πλῆθος τῶν ἱερῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας σ. 206 (ἄνω τῶν 50).

8. Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία.—Ναοὶ ὑπόγειοι ἢ κατακόμβαι, ναοὶ κατακομβώδεις.—Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ σ. 236.

Κεφ. Ε'.—Ἅγιοι μάρτυρες τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας.

1. Μαρτύριον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Γλυκερίας σ. 249.

2 Μαρτύριον τῆς ἁγίας *Σεβαστιανῆς*.

3. Σύντομος ἀναγραφὴ τῶν λοιπῶν περὶ τοὺς 100 ἁγίων καὶ μαρτύρων τῆς πίστεως σ. 264.

Κεφ. ΣΤ'. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Ἡρακλείας—Μητρόπολις, ἐπισκοπαὶ καὶ ἐπίσκοποι.

1. Σύντομος περιγραφὴ τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τῶν μεταβολῶν τοῦ Γενικοῦ σ. 349.

2. Οἱ ἀρχιερατεύσαντες ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῶν

ἡμερῶν ἡμῶν. Κατάλογος μετὰ συντόμου βιογραφίας ἑκάστου σ. 400 (τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιον τόμον).

Κεφ. Ζ'. Λόγιοι Ἡρακλειῶται.

1. Περὶ τοῦ ἐξ Ἡρακλείας γένους τῶν Κομνηνῶν.—***Ἰωάννης Κομνηνὸς*** ἰατρός, τὸ πρακτικὸν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ πατρωνυμικοῦ σ. 550.

2. Ἄλλοι Κομνηνοὶ σ. 556.

3. Οἰκογενειακὰ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ σ. 558.

4. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Κομνηνὸς καὶ ὁ ***Ἀμαρούτζης*** σ. 561.

5. Συγγραφαὶ καὶ ἐπιγράμματα τοῦ Ι. Κομνηνοῦ καὶ ἀνέκδοτος λόγος σ. 562.

6. ***Ἱερόθεος μητροπολίτης Δρύστρας***, αἱ διάφοροι τύποι τοῦ ὀνόματος αὐτῆς.—Ὕμνος πρὸς τὰς φυσ. καλλονὰς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ σ. 576.

7. Ἡ ἐπισκοπὴ Δρύστρας καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀρχιερατευσάντων σ. 579.

8. Δρᾶσις καὶ ἀλληλογραφία τοῦ ***Ἱεροθέου*** Δρύστρας σ. 581.

Κεφ. Η'. Ῥαιδεστός, τμῆμα δεύτερον τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας

1. Ἱστορία, θέσις καὶ σπουδαιότης σ. 587.

2. ***Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλειάτης*** καὶ τὰ εὐαγῆ ἱδρύματα σ. 593.

3. Ἡ φρικώδης τῶν Καταλανῶν σφαγὴ σ. 595.

4. Ἡ Ῥαιδεστὸς κέντρον ἐμπορίου, τὸ ἐγκώμιον Ἀθανασίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν σ. 597.

5. ***Ἰωαννάκος Τετλίκαρης, Ἀθανάσιος Φωτεινίδης*** καὶ ὁ ἐπαινετικὸς κανὼν προϊόντων σ 603.

6. Παιδεία κατὰ τὸν ΙΗ'—ΙΘ' αἰῶνα, τὸ πατριαρχικὸν σιγίλλιον σ. 606.

7. Ὁ ***μητροπολίτης Ἰγνάτιος*** καὶ ὁ διδάσκαλος ***Ι. Λεοντόπουλος***, ὕμνος εἰς τὴν ἐκκλησίαν σ. 612.

8. Τὰ τελευταῖα σχολεῖα, ὁ πανηγυρισμὸς τοῦ σχολάρχου ***Κ. Βάγια*** σ. 615.

9. Χειρόγραφοι κώδικες τῆς μητροπόλεως σ. 617.

10. Ἡ κοινότης, φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον σ. 621.

11. Μητρόπολις, ναοί, μοναὶ καὶ κλῆρος. Οἱ Ἀρμένιοι σ. 627.

12. Συμπληρωματικὰ περὶ τῆς ἀποτεφρωθείσης μητροπόλεως σ. 637.

Κεφ. Θ'. Χωρία τῆς περιφερείας Ῥαιδεστοῦ.

1 Πάνιον ἢ Πάνιδον, θέσις καὶ ἱστορία.—Μνημεῖα καὶ ἐπιγραφαὶ χριστιανικαί.—Ναὸς Βλαχέρνης, ἄλλοι ναοί.—Ἡ καταστροφὴ σ. 645.

2. Κουμβάιον, ναοὶ καὶ χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί.—Ἀχριβὰν σ. 660.

3. Μ Ἡ καθολικὴ προπαγάνδα καὶ αἱ ἑτεροδιδασκαλίαι τοῦ μοναχοῦ *Παντελεήμονος* σ. 664.

Κεφ. Ι'. Τὰ λοιπὰ τμήματα τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας.

1. Μάλγαρα, τμῆμα Ι'.—Ἡ Παναγία Πορταΐτισσα τῶν Ἰβήρων.—Ὁ οὐνιτισμὸς ἐν Μαλγάροις σ. 674.

2 Κεσσάνη, τμῆμα Λ'.—Τὸ Ἐξαμίλιον σ. 686.

3 Χαριούπολις, τμῆμα Ε' (οὐδέποτε ἦν ἀρχιεπισκοπὴ) σ. 694.

4. Μακρὰ γέφυρα, τμῆμα Σι'. Τὸ βιβλίον τοῦ καθ. *Παπαευγενίου* περὶ τῶν διωγμῶν καὶ καταστροφῶν καὶ ὁ *Κυρήνης Συνέσιος* σ. 699.

Κεφ. ΙΑ'. Τὰ προνόμια τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας.

1. Τὸ πρωτόθρονον σ. 704.

2. Χειροτονία πατριάρχου σ. 708.

3. Ἡ τελετὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ πατριάρχου παρίδοσις τῆς πομαντορικῆς βάβδου σ. 728.

7. Πῶς συνεβιβάσθησαν τὰ προνόμια τοῦ Ἡρακλείας πρὸς τὰ πρωτεῖα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως σ. 744.

8. Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείας.—Πῶς δικαιολογοῦνται αἱ ἐξαιρέσεις.

Οἱ μὴ χειροτονηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας πατριάρχαι. α) *Ἀλέξανδρος*. β) *Παῦλος*. γ) *Εὐάγριος*. δ) *Γρηγόριος Θεολόγος* ε) *Μάξιμος ὁ Κυνικὸς*. στ) *Νεκτάριος*. ζ) *Χρυσόστομος*. η) *Σισίνιος*. θ) *Ἀνατόλιος*. ι) *Πρόκλος* (χειροτεθεὶς ὑπ' ἐμοῦ). ια) *Νικηφόρος*. ιβ) *Φώτιος*. ιγ) *Στέφανος*. ιδ) *Λεόντιος*. ιε) *Μηνᾶς*. ιστ) *Ἰωσήφ*. ιζ) *Θεοφύλακτος*. ιη) *Πολύευκτος* ιθ) *Γρηγόριος ὁ Κύπριος*. κ) *Ῥαφαὴλ ὁ Σέρβος* σ. 755.

9. Τὰ προνόμια τοῦ Ἡρακλείας ἐν σχέσει πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς ἑλληνίσεως καὶ τὴν ἀνάδειξιν πατριάρχου σ 782.

Κεφ ΙΒ. Ὁ καβαλλάρης ἅγιος Γεώργιος.—Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Θρᾳκος-ἱππέως

1. Ἡ σημασία τοῦ ἱππέως ἀνὰ τὸν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίᾳ ἐν Θρᾴκῃ Ὁ ἱππεὺς τῶν Κιμμερίων.—Τὰ ἀγάλματα τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως ἐν τοῖς ναοῖς σ. 780.

2. Ἥρως ἱππεὺς φονεύων τὸν ***Τυφῶνα*** μεταμορφωθεὶς εἰς ***ἅγιον Γεώργιον*** σ. 796.

3. Αἱ ἐν Λύδᾳ περὶ τοῦ δρακοντοκτόνου ἱππέως ἁγίου Γεωργίου παραδόσεις καὶ ἡ διάδοσις αὐτῶν σ. 798.

4. Τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας. —Ὁ ***Βελλεροφόντης*** φονεύων τὴν Χίμαιραν.—***Περσεὺς*** ἐλευθερῶν τὴν ***Ἀνδρομέδαν*** τὰ πρότυπα τοῦ ἁγίου Γεωργίου. —Ὁ ***ἅγιος Θεόδωρος*** σ. 806.

5. Ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ ***Ἀράπης καβαλλάρης***, πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας.—Ἡ προέλευσις τοῦ ἀναγλύφου σ. 812.

Κεφ. ΙΓ΄. Παρέκβασις. Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων ἐν ταῖς χριστιανικαῖς παραστάσεσιν.

1. Ἡ καταγωγὴ τοῦ λευκοῦ ἵππου. Σχέσις πρὸς τὸν θεὸν Ἥλιον σ. 618.

2. Ἡ ἐξ Αἰγύπτου προέλευσις τῶν ἱππέων ἁγίων.—Ἡ μονὴ Μπάουϊτ τῆς Θηβαϊκῆς καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος σ. 821.

3. Τὸ συναξάριον τοῦ ἁγίου ***Σισινίου*** καὶ ἡ Γυλοῦ. Ἡ πολυωνυμία. Προέλευσις τῶν παραστάσεων. —Δαίμονες θηλυκοί, σ. 824.

4. Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων.—Αἱ ἰρανικαὶ παραδόσεις καὶ οἱ Μανιχαῖοι σ. 830.

5. Τὸ συμπέρασμα καὶ ὁ συσχετισμὸς τῶν ἰρανικῶν ἱππέων πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον.—Ἡ Γυλοῦ ἐξορκιζομένη σ. 838.

Κεφ. ΙΔ΄. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν ταῖς παραδόσεσι, πανθρακικὴ ἁγιολογικὴ μορφή.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν σχέσει πρὸς τὴν θάλασσαν, προστάτης τῶν ναυτιλομένων τῆς καρποφορίας καὶ κτηνοτροφίας σ. 813*.

2. Ὁ δρακοντοκτόνος ἅγιος Γεώργιος, νέαι δημώδεις παραλλαγαὶ καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ συναξάριον. —Ἡ κοινὴ προέλευσις.—Ὁ προστάτης τῶν καταδυναστευομένων Ἡρακλεινὸς σ. 855.

Κεφ. ΙΕ΄. Ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Θράκῃ καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς Θρᾴκης, τὸ ἐπώνυμον στρατιωτικῶν ταγμάτων καὶ ναοὶ αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σ. 806.

---

* Γνωρίζομεν μόνον τὸν ἅγιον Νικόλαον θαλασσινὸν ἅγιον, ἤδη παρουσιάζεται καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

2. Ναοὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας καί τινες ἐκτὸς αὐτῆς σ. 878.

3. Πανηγύρεις καὶ δημοτελεῖς ἑορταὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου σ. 898.

Κεφ. ιϛ'. Ἁγιάσματα.

1. Τὸ ὕδωρ καθάρσιον καὶ ἁγιαστικὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων σ. 894.

2. Μεταβολὴ τῶν ἱερῶν πηγῶν εἰς ἁγιάσματα ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν σ. 900

3. Τίς ἡ βαθυτέρα ἔννοια τῶν ἁγιασμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων πανηγύρεων.—Σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα σ. 906.

4. Ἡ ἐν τοῖς ἱεροῖς καθαρτικὴ χρῆσις τοῦ ὕδατος. —Φιάλαι, φρέατα καὶ νιπτῆρες.—Συνδυασμὸς λουτροῦ καὶ ἁγιάσματος.—Εὐχὴ τοῦ κολυμβίου σ. 911.

5. Ἄντρα καὶ σπήλαια ὡς ἁγιάσματα καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ ἄντρον τῶν Νυμφῶν καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἀρχαιότητος σπήλαια σ. 933.

6. Ἁγιάσματα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας καὶ τοῖς πέριξ (περὶ τὰ 300).

α'.) Ἁγιάσματα ἐν Ἡρακλείᾳ σ. 934

β'.) Ἐν Πανίῳ καὶ Εὐδημίῳ (ἁγιάσματα μετὰ λουτροῦ) σ. 928.

γ'.) Ἐν Ῥαιδεστῷ καὶ τοῖς πέριξ σ. 940.

δ'.) Ἐν Τυρολλόῃ καὶ τοῖς πέριξ σ. 945.

ε') ἐν τῇ περιφερείᾳ Σηλυμβρίας σ. 949.

ϛ') » Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως σ. 353.

ζ') » Μαλγάρων σ. 355

η'.) » Χαριουπόλεως σ. 956.

θ') Ἁγίασμα Ζωοδόχος πηγὴ τῆς Βρύσεως σ. 959.

ι'.) Ἁγιάσματα Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλεμπουργάζ) σ. 960.

ια') Τὰ ἁγιάσματα ἐν ταῖς παραδόσεσιν σ. 961—975.

Ἔκθεσις τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

Τακτικὴ ἕδρα τῆς Ἱστορίας.

Εἰς τὴν ἕδραν τῆς Ἱστορίας (Ἑλληνιστικῆς περιόδου) ὑποψήφιος εἶναι εἷς, ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. *Εὐλόγιος Κουρίλας*. Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης, διορισθεὶς ἄλλοτε (τῷ 1935) καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης, ἔχει συγγράψει παντοῖα καὶ πολυάριθα ἔργα, ὧν ἄλλα μὲν εἶναι ἐκδεδομένα, ἄλλα δὲ τὰ πλεῖστα παραμένουσιν ἀτυχῶς εἰσέτι ἀνέκδοτα. Ἐκ τῶν ἐκδεδομένων ἔργων, ὧν ἐπιβράβευσις ἦτο καὶ ἡ ῥηθεῖσα καθηγεσία, ἀνημονεύομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ νεώτατα

δύο, τὴν Ἱστορικὴν βιβλιογραφίαν καὶ τὴν Ἡράκλειαν, προσφάτως ἐν Ἀθήναις ἐκδοθέντα.

Τὸ πρῶτον ἔργον ἐπιγραφόμενον «Ἱστορικὴ βιβλιογραφία, τὰ φυτικὰ καὶ αἱ συναφεῖς ἐν Ἑλλάδι ἐπιστῆμαι», εἶναι ὀγκώδες δίτομον (ὁ Α΄. τόμος ἐκ σελίδων 584 ἐξεδόθη τῷ 1938, ὁ δὲ Β΄ ἐκ σελ. 823 τῷ 1942) καὶ περιλαμβάνει κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν κατάλογον τῶν ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἐκδοθέντων καὶ εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰς συναφεῖς αὐτοῖς ἐπιστήμας ἀναφερομένων συγγραμμάτων. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀρκεῖται εἰς ξηρὰν ἀναγραφὴν τῶν οἰκείων βιβλίων, ὧν πλεῖστα εἶχεν ἀμέσως πρὸ ὀφθαλμῶν κεκτημένας ταῦτα ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ, ἀλλὰ καὶ περιγράφει ἐκτενῶς, ἀναλύει καὶ κρίνει ἐν μακραῖς σημειώσεσι καὶ ὑποσημειώσεσι κατεχούσαις τὸ τέταρτον τῆς ὅλης συγγραφῆς.

Καλλιστα δὲ ποιῶν παρενείρει πολλαχοῦ κείμενα ἐκ σπανίων καὶ δυσευρέτων βιβλίων. Ἐπὶ τούτοις προτάσσει ἀμφοτέρων τῶν τόμων διεξοδικοὺς προλόγους διαφωτιστικοὺς πολλῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ζητημάτων καὶ μάλιστα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐξελίξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἰδίᾳ δὲ ἐν τῷ μακρῷ προλόγῳ τοῦ Α΄. τόμου εὑρίσκονται πολλαὶ πρωτότυποι καὶ πολλοῦ λόγου ἄξιαι, ἐμφαντικαὶ δὲ τῆς κριτικῆς δυνάμεως τοῦ συγγραφέως παρατηρήσεις. Καθόλου εἰπεῖν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ πολυμαθοῦς καὶ πολυγραφωτάτου συγγραφέως, προϊὸν τριακονταετοῦς μόχθου, ὅπερ θέλει συμπληρωθῆ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκδοθησομένου τρίτου τόμου, ἀποτελεῖ σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν βιβλιογραφίᾳ καὶ θὰ χρησιμεύσῃ πάντως ὡς ἐξαίρετον καὶ πολύτιμον βοήθημα εἰς τὸν μέλλοντα νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν φυσικῶν.

Τὸ δὲ δεύτερον ἔργον εἶναι ἡ ἀρχὴ μόνον ὀγκώδους συντετελεσμένης ἤδη συγγραφῆς, ἥτις (ἴσως ἄνευ ἀνάγκης) φέρει λατινικὴν ἐπιγραφήν, «Heraclea sacra.» Ἐν τῇ ἱστορικῇ καὶ ἅμα θρησκευτικῇ ταύτῃ συγγραφῇ προτίθεται ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης νὰ παράσχῃ ἐκτενῆ καὶ ἀκριβῆ ἱστορίαν τῆς Θράκης, ἵνα δείξῃ ἡλίκην εἰσήνεγκε συμβολὴν ἡ ἑλληνικωτάτη χώρα εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ· διότι ὄντως ἐν Θράκῃ κυρίως ἐγένετο ἡ ἀδέλφωσις καὶ ἡ συγχώνευσις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐν τῷ ἐκδεδομένῳ τεύχει δεικνύεται ἡ ἐπίδρασις τῆς θρησκείας τῶν Θρᾳκῶν ἐπὶ τὸν χριστιανισμόν, διαλύονται πολλαὶ πλάναι καὶ πλὴν ἄλλων ἀποδεικνύεται ἐνεργῶς ὅτι ὁ ἅγιος Γεώργιος εἶναι μεταβαπτισθεὶς ὁ «Θρᾷξ Ἱππεύς».

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μελέτη ἔχει ἀπό τε ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν.

Ὁ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κολοσσιαίαν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐκπληκτικὴν τοῦ σεβασμιωτάτου συγγραφικὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἀναδεικνύει

αὐτὸν τὸν πολυγραφώτατον τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ἀληθῆ χαλκέντερον, ὁ γινώσκων ἅμα τὴν εἰς τοὺς πολλοὺς ἄγνωστον, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐθνικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα πολλαπλᾶς καὶ ἀτιμήτους ὑπηρεσίας καὶ προσέτι τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν σπανίαν εὐγλωττίαν, ὁ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος καταλαμβάνεται ὑπὸ εὐλόγου ἀπορίας καὶ διερωτᾶται «πῶς τοιοῦτος ἀνὴρ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν λειψανδρίᾳ δὲν ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἔδει, εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν καὶ διατὶ τοιαύτη ἐπιστημονικὴ δύναμις εἶχε παραρριφθῆ ἀδικαιολογήτως εἰς τὴν λήθην; Ἀλλ' ἐπάναγκες τέλος, ὅπως τὸ διαπραχθὲν σφάλμα, ἔστω καὶ ἀργά, ἐπανορθωθῇ, παρακληθῇ δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πανεπισόήμιον ὁ σοφὸς ἀνήρ, ὅστις μέλλει — πεποίθαμεν — νὰ προσενέγκῃ εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα καὶ τὸ ἔθνος καθόλου πολυτίμους καὶ σπουδαίας ὑπηρεσίας.

Ε. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ
Κ. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ
Α. Χ. ΧΑΤΖΗΣ

Ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ὑποδεικνύεται ὁ κ. *Εὐλόγιος Κουρίλας*. Ὁ κ. Εὐλόγιος Κουρίλας (Λαυριώτης) ἀριστοῦχος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διατελέσας καθηγητὴς τοῦ Γ' Γυμνασίου Ἀθηνῶν, εἶναι πολυγραφώτατος καὶ εὐρυμαθέστατος συγγραφεύς. Ἠσχολήθη περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀσκητισμοῦ καὶ τοῦ μοναχικοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει βίου. Ἠσχολήθη προσέτι περὶ τὴν συγγραφὴν μελετῶν ἀφορωσῶν εἰς γλωσσικὰ ζητήματα καὶ δὴ σχετικὰ πρὸς τὴν ἀλβανικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Συνέταξεν ἐπίσης τὸν περισπούδαστον κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς Ἱερᾶς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων, ἰδίᾳ ὅμως ἐνέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας συγγράψας λαμπρὰς μελέτας, δι' ὧν ἄπλετον ῥίπτεται φῶς ἐπὶ διαφόρων ζωτικῶν ζητημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας αὐτοῦ καὶ τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ. Τὰ συγγράμματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς . . . (1)

---

1) Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν μου ἔργων ἀναγράφεται καὶ τὸ περὶ Ἀλβανίας ἱστορικὸν ἔργον «Γρηγόριος ὁ Ἀργυρόκαστρίτης καὶ ἡ Ἀκαθήμεια τῆς Μοσχοπόλεως», ἐφ' ᾧ ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ τοῦ κ. Κουρίλα.

Ἐκτός τῆς μεθόδου, τῆς ἐμβριθείας, τῆς ἐπισήμου αὐτῆς ἀκριβείας, ἥτις χαρακτηρίζει τὰ ἔργα ταῦτα, διαφαίνεται ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ φλὸξ ἐκείνη τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ παντὸς ὁ διδάσκαλος τῆς ἱστορίας, ὁ μέλλων νὰ ριπίζῃ τὸ φρόνημα τῆς ἑλληνίδος νεότητος, σήμερον μάλιστα ὅτε τοῦ τοιούτου φρονηματιαμοῦ μεγίστης παρίσταται ἀνάγκη καὶ δὴ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. Διὰ ταῦτα ἀσμένως προτείνομεν τοῦτον ὡς τακτικὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων (1).

Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΑΝΤ. ΧΑΤΖΗΣ

Ἐξελέγημεν οὕτω κανονικῶς τότε τρεῖς καθηγηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς ὁ συνάδελφος κ. ***Βασ. Φάβης*** τῆς γλωσσολογίας τέως διδάσκων ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ πρὸς Κύριον μεταστὰς ἀείμνηστος ***Νικ. Κυπαρίσσης*** τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἐγώ. Εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίασιν τῆς ὁλομελείας τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἐγενόμεθα δεκτοί, προσφωνηθέντες διὰ συγκινητικῆς προσλαλιᾶς ὑπὸ τοῦ κοσμήτορος κ. ***Γεωργίου Σακελλαρίου*** κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1942 ἐχούσης ὧδε κατὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς.

«Εἰς τὴν σχολὴν ἡμῶν παρίστανται τρεῖς νέοι συνάδελφοι, ὧν παρόντες σήμερον εἶναι ὁ σεβασμιώτατος **Κορυτσᾶς καὶ πρώην καθηγητὴς** τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθηγητὴς δὲ νῦν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας κ. ***Εὐλόγιος Κουρίλας***, ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης μετακληθεὶς συνάδελφος κ. ***Β. Φάβης*** καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Β' ἕδρας τῆς ἀρχαιολογίας κ. ***Ν. Κυπαρίσσης***.

Ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς προσαγορεύων Ὑμᾶς, φίλοι, νέοι συνάδελφοι, εἰσερχομένους σήμερον τὸ πρῶτον ἐπισήμως εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς ἐπιστήμης, δὲν προστίθεμαι τὸ ἔργον ἑνὸς ἑκάστου ἐξ Ὑμῶν ἐγὼ νὰ ἐξάρω.

Οἱ ἐκπρόσωποι ἄλλως τε τῆς Σχολῆς εἰς τὴν τιμητικὴν δι' ἕνα ἕκαστον ἐξ Ὑμῶν ἔκθεσίν των τὰ δέοντα καὶ διὰ τὸ δημιουργικὸν τοῦ ἔργου Σας καὶ διὰ τοῦ χαρακτῆρος Ὑμῶν τὴν ὑπεροχὴν εἶπον.

Ἐγὼ κατὰ Νόμον καὶ ἔθιμον προσφωνῶν Ὑμᾶς τὴν χαρὰν τῆς Σχολῆς διαδηλῶ καὶ σὺν αὐτῇ τὴν ἰδικήν μου ἰδιαιτέρως χαράν, διότι ἐν τῇ πρώτῃ τακτικῇ συνεδρίᾳ τῆς κοσμητείας μου εὐτυχῶ νὰ δεξιωθῶ ἐργάτας ἐπιστημῶν, ὧν ἡ ἀποστολὴ ἐν τῇ σημερινῇ τὰ μάλιστα χειμαζομένῃ ἑλλη-

---

1) Ὑπεβλήθη ἡ ἔκθεσις ἐκ Παλαιοῦ Φαλήρου 12 Ἰουλίου 1935.

νικῇ κοινωνίᾳ εἶναι μεγάλη, ἐπιτακτικὴ καὶ ἀναγκαιοτάτη.

Ὅθεν χρηστὰς ἐλπίδας ἐφ' Ὑμῶν πάντων ἡ Σχολὴ στηρίζουσα ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Σας χαίρει καὶ δι' ἐμοῦ τὸ ὡς εὖ παρέστητε προσαγορεύει, εὐχομένη Ὑμῖν παντὸς ποθητοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς σπουδαζούσης νεότητος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ ἔθνους».

Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. *Εὐλόγιος Κουρίλας* λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ τόσῳ εὐγενὴς καὶ πρόφρων τοῦ κυρίου κοσμήτορος προσλαλιὰ ἐπαυξάνει ἀληθῶς τὴν συγκίνησιν, ἥτις διακατέχει ἡμᾶς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Συγκαταλεγόμεθα εἰς τὴν περίσεμνον χορείαν σοφῶν καὶ παλαιμάχων καθηγητῶν, ἴσως ὀψίμως πως.*

Ἀλλὰ «μὴ τερασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία». ἡ πολιὰ ἐστι μὲν φρόνησις ἀνθρώπου κατὰ τὸν *Σολομῶντα*, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἀψευδὴς πάντοτε μάρτυς γήρατος. Στοιχοῦμεν ἄλλως τε ἔθη παναρχαίῳ ἰσχύοντι μέχρι τῶν φοιτητικῶν ἡμῶν χρόνων, ὅτε τὰς ἕδρας ἐκόσμουν λευκοπόλιοι διδάσκαλοι. Ὁ ἀγαθὸς *Σωκράτης* ἤσχαλλε καὶ ἐμεμψιμοίρει, διότι ὅτε ὡριμάζομεν εἰς γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην τότε ἀπερχόμεθα ἐντεῦθεν.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς πνευματικοὺς ἄνδρας γῆρας δὲν ὑπάρχει, διότι κατὰ *Παῦλον* «ὅσον φθείρεται ὁ ἔξω ἄνθρωπος τόσον ἀνακαινίζεται ὁ ἔσω». Τὸ πνεῦμα κέκτηται τὸ προνόμιον τοῦ αἰωνίου ἔαρος. ἐμάθομεν καὶ ἐκ τῆς Χρηστομαθείας, ὅτι «μόνος ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνηβᾷ καὶ τῷ γήρᾳ προστίθησι τὴν ἐπιστήμην». Λοιπὸν διαβεβαιούμεθα ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ συναδελφοί, ὅτι τὸ ὑπερβάλλον τοῦ ζήλου ἡμῶν θα ἀναπληρώσῃ τὸ ἐλλεῖπον τῆς καθυστερήσεως ταύτης; Ἀσμένως ἀποδεχόμενοι τὸ ἔπαθλον τοῦτο, ἀνθ' ὧν δι' ὅλου τοῦ βίου ἡμῶν ἐθεραπεύσαμεν τὰς Μούσας Ὑπερβαλλόντως, χαίρομεν διότι παρέχεται ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον νὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας καὶ νὰ δρέψωμεν τοὺς καρποὺς τῶν κόπων. Τούτου ἕνεκα εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τοῖς τε διακεκριμένοις κριταῖς καὶ τοῖς λοιποῖς καθηγηταῖς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς διὰ τὴν ὑψηλὴν τιμὴν δι' ἧς περιβάλλει ἡμᾶς· ὑπισχνούμεθα, ὅτι θέλομεν φανῆ ἀντάξιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος δυσποτμία, ἥτις ὡς θεοστυγὴς ἀρὰ μαστίζει τὸ ἔθνος, καὶ ἡ δεινὴ περιπέτεια ἐφ' ἧς δοκιμάζεται ὁ ἀδάμαστος ἑλληνικὸς λαός, ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν νέας βαρυτάτας ὑποχρεώσεις διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ τὸν τελειότερον καταρτισμὸν τῆς ἐλπιδοφόρου νεότητος. Τὸ πανεπιστημιον τοῦτον κέκληται ἐθνικὸν καὶ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ προπύργιον τῆς μεγάλης ἰδέας διότι ἐντεῦθεν ἐξῆλθον οἱ δορυφόροι τῆς ἐλευθερίας καὶ οἱ

* Ἡ τριὰς τῶν νέων καθηγητῶν εἰσι ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότες.

θεματοφύλακες τῶν τιμαλφῶν τοῦ ἔθνους παραδόσεων, τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας. Ἀφ' ἡμῶν τὸ ἔθνος προσδοκᾷ τὴν σωτηρίαν. Ἡμεῖς θὰ δώσωμεν τοὺς ἐλευθερωτάς, τοὺς ἱερομύστας, οἵτινες θὰ μυήσωσιν τὸν λαὸν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἰδανικῶν καὶ θὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν δόξαν τὴν γιγαντομάχον γενεάν, ἥτις θὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ γόητρον καὶ τὰ ἐθνικὰ δίκαια, θὰ προσανατολίσῃ τὸν ἡρωϊκὸν ἑλληνικὸν λαὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἰδέαν καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Συνῳδὰ πρὸς αὐτοὺς ἐξελίσσονται ἀσφαλῶς οἱ ἱστορικοὶ νόμοι, καὶ τὴν ἐξέλιξιν ταύτην οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ν' ἀναχαιτίσῃ δύναται, ὡς οὐδὲ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου. Ὁ φωτοβόλος ἥλιος τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἀνέθορεν ἐκ τῶν φλογῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ ἀνεμποδίστως κατευθύνει τὸ θριαμβευτικὸν ἅρμα πρὸς τὰ ὕψη ,τίς ἀντιστήσεται αὐτῷ; Μὴ ἀποκαρτερήσωμεν, ἀδελφοί, ὁ θεὸς εἶναι μεθ' ἡμῶν «Γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ θεός». Μικρὸν ἔτι ὑπομείνωμεν, ὁ στυγνὸς χειμὼν θὰ παρέλθῃ θὰ ἐπιλάμψῃ τὸ εὐφρόσυνον τῆς φυλῆς ἔαρ. Περὶ τούτου ἐσμὲν ἀπολύτως βέβαιοι. Ἐλπίζομεν ἀκραδάντως καὶ ὁ μέγας θεὸς δὲν θὰ καταισχύνῃ ἡμᾶς. «Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες. Χὼ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὗει». (Θεόκρ. 4,43)

Οὕτω ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον μῆνα ἐξηκολουθοῦμεν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ τὰς συνεδριάσεις τῆς Σχολῆς, ἥτις μετὰ τοσαύτης χαρᾶς ὑπεδέξατο ἡμᾶς μηδενὸς μηδέν, οὐδ' ὑπαινιγμὸν κἄν τινα ἐξενεγκόντος. Μάλιστα τοσαύτη ἦν εἰς ἐμὲ καὶ ἀνεπιφύλακτος ἡ ἐκτίμησις ὥστε, ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Σύγκλητος ἐζήτησε παρ' αὐτῆς νὰ ὁρίσῃ τὸν ῥήτορα κατὰ τὸ εἰωθὸς διὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς (25 Μαρτίου) ἡ Σχολὴ εἰς ἐμὲ ἔκαμε τὴν τιμὴν αὐτήν. Μάλιστα ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε συμβῆ ἐπεισόδιον καὶ διεκόπη, ὡς νομίζω, ὁ ῥήτωρ, καὶ ἐτιμωρήθη, ἐτιμωρήθη δὲ διὰ παύσεως καὶ ὁ συνάδελφος κ. Α. **Δασκαλάκης**, προεβλήθησαν τὰ προσόντα τοῦ ῥήτορος πρὸς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀπευκταίαν περίπτωσιν. ταῦτα ἡ Σχολὴ εὗρε συγκεντρωμένα ἐν τῷ προσώπῳ ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου, καὶ οὕτω θεωρήσασα τελείως ἐξησφαλισμένην τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πανηγυρισμοῦ ἐπρότεινέ με ὡς ῥήτορα εἰς τὴν Σύγκλητον, ἥτις καὶ εὐμενῶς ἀποδεξαμένη μοὶ ἀπέστειλεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τὸν διορισμόν καὶ με παρεκάλει νὰ ἀναλάβω τὸ καθῆκον τοῦτο, ὅπερ καὶ εὐχαρίστως ἔπραξα. Μετὰ τὴν κατὰ Νοέμβριον ἄφιξιν τοῦ συναδέλφου κ. Σωκράτους Κουγέα, ἀπόντος ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, ὅπου διατηρεῖ καὶ καλλιεργεῖ προσοδοφόρα κτήματα καὶ διατρίβει τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, ἐκυοφορήθη ἡ κατ' ἐμοῦ ἀντίδρασις καὶ ἤρχισεν ἀγρία πάλη πρὸς ἀποπομπήν μου ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ κατάληψιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἕδρας. Πρὸς κύρωσιν τῶν εἰρημένων δημοσιεύω τὰ ἑξῆς κείμενα.

[Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Νοεμβρ. 1943
Πρὸς τὸν καθηγητὴν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς
Σεβ. ΕΥΛΟΓΙΟΝ ΚΟΥΡΙΛΑΝ.

Ἀριθ. Πρωτ. 1586)767

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν Ὑμῖν, ὅτι ἡ Παν. Σύγκλητος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 17-11-42 κατόπιν σχετικῆς ὑποδείξεως τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ὥρισεν Ὑμᾶς ὡς ῥήτορα τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ γενησομένης τελετῆς τῇ 25 Μαρτίου 1943.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Ὁ Πρύτανις
ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΚΑΣΣΗΣ.

Ἐπειδὴ πέρυσι δὲν ἐγένετο ὁ ἑορτασμὸς ἐφέτος κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς προσεκλήθην νὰ ἐκφωνήσω τὸν ἐγκαταλειφθέντα τοῦτον λόγον ἀπὸ ῥαδιοφώνου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο λίαν ἐπιμήκης ἐδέησε νὰ συντάξω τὸν ἑξῆς σύντομον, ὅστις καὶ ἐδημοσιεύθη (μετὰ σφαλμάτων τινῶν) εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» τῆς 29 Μαρτίου. Ἀπὸ τοῦ ῥαδιοφώνου εἶπον τὰ ἑξῆς:

Ἑλληνικὲ λαέ,

Κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην καὶ ἔνδοξον ἐθνικὴν ἑορτὴν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπικοινωνήσω πρὸς ἡμᾶς. Συναισθάνομαι πληρέστατα τὴν χαρὰν καὶ ὑπερηφανίαν σου διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν προγόνων σου, ἀλλὰ καὶ τὴν στυγνὴν λύπην σου διότι ἡ ἡμέρα αὕτη σὲ εὑρίσκει διῃρημένον, διεσπαρμένον, καταπεπατημένον καὶ παραλελυμένον. Δὲν ἠμπορεῖς ν' ἀνακύψῃς ἐκ τῆς συμφορᾶς σου, ν' ἀτενίσῃς τοὺς ἀθανάτους σου ἥρωας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν εὔσημον ταύτην ἡμέραν προβάλλουσιν ἐκ τῶν οὐρανίων ἀψίδων, ἵνα δεχθῶσι τοὺς ὕμνους καὶ ἀκούσωσι τὰ ἐπινίκιά των. Ναί, τὴν σήμερον, ὅπου ἑνοῦται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἵνα ἐπιτελέσωσι τὸ θαῦμα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, τὴν σήμερον, ὅπου ἡ ἀγγελικὴ σάλπιγξ ἠχεῖ τὴν χαρμόσυνον φωνὴν «Εὐαγγελίζον γῆ χαρὰν μεγάλην» σὲ μαστίζει δεινὴ συμφορά, ἡ δυστυχία, ἡ ἐπάρατος διαίρεσις καὶ ὁ ἀλληλοσπαραγμός. τὸ ἀδελφικὸν αἷμα ῥέει ἀφθόνως καὶ ἡ ὕπαιθρος χώρα παραδίδεται εἰς καταστροφὴν καὶ ἐξανδραποδισμόν φρικώδης κατάστασις ἐδημιουργήθη ἐν μέσῳ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, οἷα εἰς οὐδεμίαν ἄλλην παρατηρεῖται χώραν, *ὡσὰν νὰ ἐξεστράτευσαν κατ' ἡμῶν αἱ καταχθόνιαι τοῦ ᾅδου δυνάμεις πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἕλληνες σταθῆτε. Σᾶς παρακαλεῖ, σᾶς ἱκετεύει, σᾶς ἐξορκίζει ὁ ταπεινὸς ἱεράρχης τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ὁποίου τὸ ῥάσον ἔχει ἀποτριβῆ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Πρὸς θεοῦ, μὴ περαιτέρω, σταθῆτε. Σᾶς ἀποτρέπουσι περιαλγεῖς αἱ ψυχαὶ τῶν ἡρώων τοῦ 1821. Ὁ κλεινὸς πατριάρχης με τὸ σχοινὶ εἰς τὸν λαιμόν, καὶ ὁ ψαλμῳδὸς τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν πέτραν εἰς τὸν λαιμόν. Ἀποτείνο-*

μάι πρὸς σὲ τὴν ἐλπιδοφόρον νεότητα, ἡ ὁποία ἀντικρύζεις ὑπερηφάνως καθ' ἑκάστην πρὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου τὰς σεπτὰς αὐτῶν μορφάς. **Εὐγενεῖς φειτηταί! παύσατε ἐρίζοντες καὶ ἀλληλομαχοῦντες καὶ ἑνωθῆτε ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς ἀθανάτου ἡμῶν πατρίδος.** Τὸ αἱμά σας τὸ τίμιον δὲν πρέπει νὰ χυθῇ ἐπὶ ματαίῳ, θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα ποῦ θὰ τὸ ζητήσῃ ἡ πατρὶς διὰ νὰ σωθῇ. ἐστὲ συνετοὶ καὶ ψύχραιμοι, περιορίσατε τὸ νεανικὸν μένος σας πρὸς ὥρας, δείξατε εἰς τὸν κόσμον, ὅτι κρατεῖτε εἰς χεῖράς σας τὸ πανεπιστημιακὸν λάβαρον τῆς Ἀθηνᾶς, θεᾶς τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς συνέσεως. **Ἕλληνες καὶ πανέλληνες συγκεντρωθῆτε, συνασπισθῆτε, καὶ ἑτοιμασθῆτε ἡνωμένοι διὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν, ἐν τῇ ἑνώσει ἡ ἰσχύς.** Εἴμεθα ὀλίγοι, ἐλάχιστοι ἀπέναντι τῶν πολυαρίθμων ἐχθρῶν, ἡ διαίρεσις θὰ μᾶς ἐκμηδενίσῃ. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι εἴμεθα οἱ διαπρύσιοι λάτραι τοῦ θεανθρώπου, οἱ ὁποῖοι ἐκηρύξαμεν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀγάπης εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Ἂς τὸ ἐπαναλάβωμεν διὰ τὸν ἑαυτόν μας, ἂς συμβουλεύσῃ ἕκαστος τὸν πλησίον, ἂς τὸν πεισθαναγκάσῃ νὰ παύσῃ τὴν ἀδελφοκτονίαν. βοᾷ πρὸς Κύριον τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν μας! Θεέ μου, «μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Παῦσον τὴν ὀργήν σου, «μὴ ἐπιλάθου τῶν πενήτων σου εἰς τέλος.» Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, **προσανατολισθῶμεν πρὸς τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη, τὰ ὁποῖ· πάντοτε ἠλέκριζον καὶ ἐγαλβάνιζον τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληνος καὶ ἀνεζωογόνουν τοὺς ὀλιγοψύχους καὶ κατὰ τὰς πλέον ἀπελπιστικὰς στιγμὰς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου.** ἂς ἐπιλάμψῃ εἰς ἡμᾶς ὁ ζωογόνος ἥλιος τῆς φιλτάτης πατρίδος ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, οὐδὲν ἐνδοξότερον ἐν τῷ κόσμῳ ἂς κατευθύνῃ τὰ διαβήματα ἡμῶν ὁ θεῖος νόμος, ἂς εἶναι τὸ παλλάδιον ἡμῶν ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ θρησκεία καὶ ὁ ἐθνισμός. Τὸ σύνθημά μας, πίστις καὶ πατρὶς «γιὰ αὐτὰ τὰ δύο πολεμῶ νὰ τ' ἀποκτήσω ἐπιθυμῶ, κ' ἂν δὲν τ' ἀποκτήσω, δὲν μ' ὠφελεῖ νὰ ζήσω». **Ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὰ ὀθνεῖα καὶ ἀντιχριστιανικὰ κηρύγματα, τὰ ὁποῖα ὡς ἀπαίσιοι σφῆκες περιβοῦσι καθ' ἑκάστην λίαν ἐπικινδύνως εἰς τὰ ὠτά μας καὶ ὡς λυμεῶνες διαφθείρουσι καὶ δηλητηριάζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀσθενῶν τῇ πίστει. κινδυνεύει νὰ καταστήσωσι τὴν Ἑλλάδα ἀγνώριστον, χώραν ἀναρχουμένην καὶ παλαίστραν ἀστεγκλίσεων.** Εἶναι ἀπείρως μεγαλυτέρα ἡ δυστυχία αὕτη ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην. Οἱ προαιώνιοι τοῦ ἔθνους μας ἐχθροὶ εἶναι συνάμα καὶ τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως πολέμιοι καὶ διῶκται. ἂς παρακαλέσωμεν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὸν Κύριον, ἵνα ἔλθωσιν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου θεοῦ εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἡμῶν παραδόσεις. **Ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια εἶναι ἡγιασμένη καὶ ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ εἶναι ὁ ἀγλαότερος καρπὸς τοῦ ἑλληνοχριστ. πολιτισμοῦ. Πρὸς θεοῦ ἂς μὴ κηλιδώσωμεν τὸ ὄνομα**

τοῦ Ἕλληνος ἀντὶ πρόσκαίρων ἀγαθῶν. «ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ στὸν ποὺ τὴν ἔχει.» Ἂς ἀποδείξωμεν, ὅτι τὸ φρόνιμον τῆς ψυχῆς μας εἶναι πάντοτε ἀπόρθητον καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα ἀκατάβλητον. Καὶ ὅσοι ἐμφορεῖσθε ἀπὸ τοιοῦτον γενναῖον αἴσθημα, ἐλᾶτε μαζί μου νὰ διακηρύξωμεν κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἡμέραν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι μία ἐλευθέρα ἀνεξάρτητος καὶ τοιαύτη θὰ μείνῃ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐφ' ὅσον ὑπάρχωσιν Ἕλληνες πατριῶται. Ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ σωθῇ.

Ἀλλ' ἡ σωτηρία αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ μόνον ἀπὸ ἡμᾶς. Ἃς ἑνωθῶμεν, ἂς ὀργανωθῶμεν καὶ ἂς σταθμίσωμεν καλῶς τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καλῶς διατιθέμεναι ὑπῆρξαν πάντοτε ἀντάξιοι τῶν ἐθνικῶν ἐκδικήσεων. Ἂς συναισθανθῶμεν λοιπὸν καὶ ἂς ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους, ὑπὲρ διεκδικήσεως τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων. Ἐγὼ καὶ ἐπὶ θύραις ἡ εἰρήνη. Ἔρχομαι, ἵνα μὴ εὑρεθῶμεν ἔξω τοῦ νυμφῶνος ὡς αἱ μωραὶ παρθένοι. Εἷς ἕκαστος καὶ ὁποιαδήποτε αὐτοῦ ἀγῶνα δέον νὰ πρωτοστατήσῃ ἡ πρὸς τοῦτο ἄνωθεν κεκλημένη ἐκκλησία. Τὸ βάσον παρ' ἡμῖν ἔχει συνενωθῇ μετὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀγώνων. Θὰ ἐκστρατεύσῃ τὸ Πανεπιστήμιον, ὡς ἐθνικὴ κάμινος θὰ ἀναδώσῃ τὰς φλόγας τῆς ἐνιαυσίου θρησκείας, ὅπως ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ διετήρησεν ἀσβεστον τὸ κῦρ τῆς φιλοπατρίας, ὅθεν καὶ δικαίως ἐθνικὸν ἐπικαλεῖται. Εἷς ἕκαστος ταύτην ξενωρίδα θὰ ἀκολουθήσωσι αἱ ποικίλαι ὀργανώσεις καὶ οἱ σωματεῖα καὶ ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ καὶ ἐργατικαὶ τάξεις. Θὰ ἐκστρατεύσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν ἐκστρατείαν πρὸς διαφώτισιν καὶ διαπαιδαγώγησιν πρῶτον τῆς φερελπίδος νεότητος ἡμῶν καὶ εἶτα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις, δυστυχῶς παρὰ τὴν ἐγνωσμένην φιλοπατρίαν στερεῖται χειραγωγοῦ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἐθνικὴν ἀρτίαν. Μὴ ἀπελπισθῶμεν καὶ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἴσως καιρός, ἵνα σώσωμεν τὸ ἀπ' ἡμῶν. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι αἰωνία καὶ ὡς τοιαύτη ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς καταστροφῆς ὡς ὁ μυθολογούμενος φοίνιξ. Ἡ ἡμέρα τῆς διακηρύξεως ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ περὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς παραγόντων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐπῆλθε τὸ θέμα τοῦ περισσοῦ πανηγυρικοῦ λόγου, ὃν ἐπεκλήθη ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Συλλόγου νὰ ἐκφωνήσω, καὶ ἐπειδὴ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ πέρυσι καὶ ἐφέτος δὲν ἐώρτασε, χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ παραχωρῶ αὐτὸν πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας.

Καὶ ἐπειδὴ ἐπεσκοπήσαμεν ἤδη τὴν παλαιοτέραν ἡμῶν ἱστορίαν, ἴδωμεν, πῶς μετὰ περίπου ἑκατονταετηρίδας ἀπελευθερίας ἐπανεκτήσαμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀνάμνησιν σεβασθῶμεν σήμερον. Ἂς ἐπιβραβεύσωμεν δημοσίᾳ τοὺς μεγάλους, ὡς νεκροὺς

αὐτοὶ διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, διὰ τῆς τελείας αὐταπαρνήσεως, διὰ τῆς φλογερᾶς φιλοπατρίας μόνοι των κατάμονοι, ἐλάχιστοι, μιὰ ἐπαρχία σχεδόν, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς κραταιᾶς καὶ ἀπεράντου αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία εἶχε τρομοκρατήσει ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνίκησαν καὶ ἐθριάμβευσαν, διότι ἐπίστευον εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, ἐπίστευον εἰς τὸν ἀληθινὸν θεόν. «Ἡ Ἑλλὰς ἐπανεστάτησε, *λέγει ὁ Γάλλος ἱστορικὸς* Joffroy, **ἐλπίζουσα, ὅτι δὲν ἤθελεν ἐγκαταλειφθῇ, ἀλλ' ἤλπισε πάρα πολύ. Ἄνισον πάλην παλαίουσα ἔμεινε μόνη μετὰ τῆς ἰδίας ἀπελπισίας. Λεηλατημένη, πωλημένη. πεινασμένη ἔτεινε πρὸς ἡμᾶς χεῖρας ἱκετιδας, ἐζήτησε νὰ εἶναι ἡ τελευταία μεταξὺ ἡμῶν, ὑπηρέτρια, δούλη, ἀλλ' οὐδὲν καὶ πάλιν οὐδὲν τούτων ἐν διαστήματι ἓξ ἐτῶν ἠδυνήθη νὰ ταράξῃ τὸ ψυχρὸν αἷμα τῶν ἡμετέρων διπλωματῶν, καὶ ἐχρειάσθη, ὥστε ἡ ἐλεημοσύνη τῶν τεχνητῶν νὰ τῇ πέμψῃ ἄρτον, ἵνα τραφῇ, λίνον, ἵνα σφογγίσῃ τὰς πληγάς της, ὀλίγα ὅπλα, ἵνα πωλήσῃ ἀκριβώτερα τὸν τελευταῖον στεναγμὸν».**

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἶχε κηρύξει μεγάλῃ τῇ φωνῇ ὁ πρωτομάρτυς τῆς ἐλευθερίας **Φεραῖος.**

Μὴν ἐλπίζετε εἰς ξένους καὶ υἱοὺς νενοθευμένους
ἡ πατρὶς νὰ λυτρωθῇ.

Ἡ ἐλευθερία μας ὀφείλεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Λόρδος **Βύρων** *ἐκήρυττεν, ὅτι* **ὅποιος δὲν δύναται διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν νὰ ἐλευθερωθῇ δὲν εἶναι ἄξιος τῆς ἐλευθερίας.** *Ἕνας* **Κολοκοτρώνης** *μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν ἀνεχαίτισε τὰς πολυπληθεῖς ὀρδὰς τοῦ Δράμαλη ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἕνας* **Παπαφλέσσας** *μὲ τριακόσια μόνον παλληκάρια ἐτόλμησε ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὴν ἀγρίαν ὁρμὴν τοῦ Ἰβραήμ. Τὸ Μανιάκι ἐπανέλαβε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἔσωσε τὸν ἀγῶνα. Ὁ θεὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ μηδενὸς ἠλευθέρωσαν τὴν Ἑλλάδα. Θαρθεῖτε λοιπόν, Ἕλληνες πατριῶται. Ὁ κώδων τῶν μεγάλων γεγονότων ἤχησε καὶ ἐπίκειται ἡ λύσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος· ὅθεν εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν ἔτι περαιτέρω, νὰ ἀναδιοργανωθῶμεν καὶ συντονώσωμεν τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ἐφ' ὅσον οἱ καιροὶ ἐπιτρέπουσιν, καὶ νὰ λάβωμεν τὰς ἐνδεικνυομένας ἀποφάσεις, ἵνα ἀποτρέψωμεν τὸν ἐκ τῶν στεπῶν ἐπικείμενον κίνδυνον κατὰ τῆς οἰκογενείας, κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ κατὰ τῆς πατρίδος. Ἐμπρὸς ἂς* **ἐνωθῶμεν διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον τῶν προγόνων μας** *Ἐμπρὸς ὁ θεὸς μεθ' ἡμῶν.*

Ζήτω ἡ αἰωνία Ἑλλάς!

Ἐπειδὴ κατὰ κόρον ἐλέχθη, ὅτι ἔχω ἀποκηρυχθῆ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μετανοίας μου καὶ εὑρέθη ἄνθρωπος δι' ὅλου τοῦ βίου προσποιούμενος τὸν φίλον μου, φιλοξενηθεὶς δὲ ἰδιαιτέρως παρ' ἐμοῦ ἐν ἁγίῳ Ὄρει, ὁ κ. Θεμ. Βολίδης, ὁ οἰκτρὸς οὗτος ῥᾳδιοῦργος, ὅστις παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ ἐπιδεικνύων ὥς τι νέον τὸ «Κιβδηλον νόμισμα» καὶ προσθεὶς τὰ ἐξ ἁμάξης κατ' ἐμοῦ, ὅτι ἔχω διακόψῃ τὰς σχέσεις μου πρὸς τὸ ἅγιον Ὄρος καὶ τὴν Μονὴν Μεγίστης Λαύρας! Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἐπανέλθω κατωτέρω. Ἐνταῦθα παρενείρω ἐκ τῶν πολλῶν συγχαρητηρίων, ἅπερ ἔλαβον ἐξ Ἄθω, ἔγγραφον ἐπίσημον τῆς Ἱερᾶς Κοινόνότητος τὸ ἑξῆς:

Ἱερὰ Κοινότης ἁγίου Ὄρους Ἄθω. Ἐν Καρυαῖς τῇ 30 Νοεμβρ. 1942

Ἀριθ. Πρωτ. 361 185 Τ. Σ.

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητροπολίτῃ ἁγίῳ Κορυτσᾶς Κυρίῳ κ. Εὐλογίῳ Κουρίλᾳ τῷ σεβαστῷ ἡμῖν Ἱεράρχῃ, Εἰς Ἀθήνας.

Σεβασμιώτατε,

Μεγάλην ἔσχομεν χαρὰν δεξάμενοι ἐν καιρῷ καὶ ἀναγνόντες ἐν συνεδρίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Κοινότητος τὸ ἀπὸ 15-10-42 γράμμα τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος. Ἐπηύξησε πάντων ἡμῶν τὴν χαρὰν ἡ μετὰ τῆς Ὑμετέρας ἀγάπης ἀδελφικὴ κοινωνία καὶ ἡ πληροφορία καὶ ἡ βεβαίωσις, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης ἀνελάβετο τὴν τετιμημένην θέσιν καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ αὐτόθι Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Ἐφ' ᾧ ἐκφραζόντες ἐπὶ τούτῳ τὰ συγχαρητήρια ἡμῶν καὶ τῶν μεθ' ἡμῶν μοναστῶν τοῦ ἁγίου Ὄρους εὐχόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἄνωθεν φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ ἀγῶνι, ἵνα ὡς πνευματικὸς σπορεὺς καλλιεργοῦσα Αὕτη τὰς ψυχὰς τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ ἐνσταλάζουσα τὰ νάματα τῆς κατὰ θεὸν σοφίας ὁδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὰς τρίβους τῆς πραγματικῆς γνώσεως καὶ ἀληθείας . . . . . .

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐπικαλούμενοι τὰς εὐχὰς τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος καὶ τὴν δεξιὰν Αὐτῆς εὐλαβῶς κατασπαζόμενοι διατελοῦμεν μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ,

Τέκνα εὐπειθῆ

Ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει ἀντιπρόσωποι καὶ προϊστάμενοι τῶν Εἴκοσιν Ἱερῶν καὶ Εὐαγῶν Μονῶν τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἄθω.

Καταχωρίζω καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς Μονῆς, ὅστις μάλιστα ἀποσκιρτήσας ποτὲ ἐκ τοῦ ταγματός μου, προέβη εἰς τὰ

ἔσχατα, κατηγορήσας με ἐνώπιον τῆς Συνάξεως, ὅτι ἀναλαβὼν ἐργολαβικῶς τὴν ἀνέγερσιν τρίτου ὀρόφου τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς τῆς μονῆς ἐξώδευσα (τῷ 1934) 50.000 δρ. καθ' ὑπέρβασιν (βλ. Κίβδ. νόμ. σ. 21—22). Οὗτός μοι γράφει ταῦτα.

Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ, Ἱερᾷ Μονῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ τῇ 1 Ἀπριλίου 1943

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Ἁγίῳ Κορυτσᾶς
Κυρίῳ Κῳ Εὐλογίῳ Κουρίλᾳ
Καθηγητῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Εἰς Ψυχικὸν Ἀθήνας

Σεβασμιώτατε,

Τὸ βαθύπλουτον ταμεῖον τῆς ἱερωτάτης Σου ψυχῆς, ὅπου τόσαι ἠθικαί, πολιτικαὶ καὶ εὐαγγελικαὶ ἀρεταὶ συγκροτοῦν, συστέλλει κάθε θρασυκάρδιον καὶ διεγείρει πρὸς εὐφημίαν κάθε μετριόφρονα.

Ἡ Εὐαγγελική Σας πολιτεία εἶναι μαγνήτης, ὅπου μὲ τὴν δύναμιν μιᾶς δραστικωτάτης ὁλκῆς ἕλκει τὸ σέβας πάντων ἡμῶν τῶν Ἁγιορειτῶν Πατέρων.

Καὶ ἐπ' ἀληθείας αἱ ἀρεταί Σας αὗται εἶναι ἀναντίρρητοι. φυτεύουν τὴν εὐλάβειαν εἰς ὅλους τοὺς φιλαρέτους καὶ ἐμφυτεύουν κατὰ τὸ αὐτὸ ὅλην τὴν πικροστομίαν τοῦ Μώμου.

Τὸ ἐξαίρετον εἶναι, ὅτι ἀναμέσον εἰς τὰς ἄλλας φροντίδας, ὅπου ἔχετε τῶν πραγμάτων, μία καὶ ἐξαίρετος λάμπει, ἐκείνη μὲ τὴν ὁποίαν συναγωνίζεσθε διὰ τὴν προχώρησιν τῶν Γραμμάτων.

Ὅστις λοιπὸν ἐξετάσῃ τὴν μεγάλην Σας ταύτην προθυμίαν εἰς τὰ τοιαῦτα, θέλει καθαρὰ ἐννοήσει καὶ τὴν ὠφέλειαν ὅπου δίδετε, καὶ τὸν μισθὸν ὅπου ἀξιώνεσθε. Διατὶ ἀνίσως καὶ κατὰ τὴν κοινὴν καὶ περιβόητον γνώμην τῶν σοφῶν ὑπόκεινται εἰς τιμωρίαν οὐ μόνον, ὅσοι ἀδικοῦσιν ἀλλὰ καὶ ὅσοι ὁμογνωμονοῦσιν εἰς τὴν ἀδικίαν, πῶς νὰ μὴν εἶναι δόξης ἐγκωμίων καὶ στεφάνων ἄξιοι μετὰ τῶν φιλοσοφούντων καὶ οἱ τῶν σοφῶν ὑπερασπισταί;

Μ' ὅλα ταῦτα, Σεβασμιώτατε, δηλοποιοῦμεν πόσων εἶναι ἀξιέπαινος ἡ ἐκλογή Σας εἰς τὸν θῶκον τοῦ Καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἀθήνῃσι Πανεπιστημίῳ, καὶ θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι οἰκονομίᾳ τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς Οἰκονομίσσης, καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου θὰ ἀξιωθῶμεν νὰ ἴδωμεν τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα καὶ καθηγούμενον τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μετανοίας κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον τῶν χιλίων

αὐτῆς ἐτῶν καὶ δὲν λέγω ὑπερβολήν, ὅτι τοῦτο εἶναι καὶ ἐπιθυμία πολλῶν ἐκ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς.

Καὶ διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ἐνεπλήσθην χαρᾶς ἀνεκφράστου, ὅταν ἀπὸ χθὲς ἀνελθόντα εἰς Καρυὰς πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς Μονῆς ἐγένετο εἰς ἐμὲ γνωστὸν παρὰ τοῦ Ὁσιολ. γραμματέως τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, ἡμετέρου ἀδελφοῦ *Νικοδήμου Λαυριώτου*, ἡ ἐκλογή Σας ὡς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἡ πληροφορία αὕτη ὡς ὑπὸ ἀγγέλου χαρᾶς θείου μεταδοθεῖσα ἐνεθουσίασε τὴν Λαυριωτικὴν ἀδελφότητα τῆς ὁποίας ἄξιον καὶ ἐκλεκτὸν τέκνον τυγχάνετε καὶ Ὑμεῖς, τοῦτο δὲ μᾶς ἠνάγκασε νὰ σπάσωμεν τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀναξιότητός μας καὶ νὰ ἔλθωμεν εἰς ἀδελφικὴν ἐπικοινωνίαν διὰ γραμμάτων, γνῶσται τῆς εὐμενεστάτης καὶ βαθύφρονος συνέσεώς Σας. Ζητοῦμεν συγγνώμην διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀλληλογραφίας μας μετὰ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος.

Εἰς τὰς ἀκοὰς τόσον τῶν πατέρων τῆς Μονῆς μας, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων Ἁγιορειτῶν ἔφθασεν ἡ φήμη, ὅτι κατ' ἐντολὴν τῆς σεβ. Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐξεφωνήσατε ἐν Ἀθήναις τὸν Πανηγυρικὸν τῆς 25ης Μαρτίου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἑορτῆς. εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Λαυριωτικῆς ἀδελφότητος, ὅπως εἰ δυνατὸν ἔχωμεν ἐν καιρῷ ἀντίγραφον αὐτοῦ ἢ καὶ ἀπόκομμα δημοσιευθέντος αὐτοῦ ἐντύπου, ἔχοντες τοῦτο πρὸς καύχημα καὶ τιμὴν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Μετανοίας. Λέξασθε τοίνυν πανευμενῶς καὶ τὰς ἀπὸ μέσης καρδίας εὐχὰς ἡμῶν τε καὶ τῶν πατέρων τῆς Μονῆς, ἃς ἀναπέμπομεν πρὸς τὸν ὕψιστον Θεόν, ἵνα εὐλογῇ τὰς ἱερὰς Ὑμῶν προσπαθείας πρὸς εὐόδωσιν καὶ καρποφορίαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς καὶ τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν τόπου.

Μένω μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος τέκνον ἐν Κυρίῳ

Προηγούμενος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ
Προϊστάμενος καὶ Ἀρχιγραμματεύς.

Δὲν ἔκρινα ὀρθὸν εἰς τὴν τόσῳ φιλόφρονα ἐπιστολήν, ἐν ᾗ προφανῶς ὑπολανθάνει εἰς τὸ βάθος εἰλικρινὴς μεταμέλεια καὶ ζωηρὰ ἔφεσις πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων, νὰ μὴ ἀνταποκριθῶ πρὸς τὸν ἐπιστολέα, ἀφοῦ ἀρκούντως καὶ οὗτος ἐτιμωρήθη παρὰ θεοῦ διὰ τὴν παρασπονδίαν γενόμενος αἴτιος νὰ ναυαγήσῃ μία εὐγενὴς προσπάθεια πρὸς ἀνορθώσιν τῆς Μονῆς. Εἰς τὴν ἀπὸ 29 Μαΐου 1943 ἀνταπάντησιν γράφει μοι καὶ ταῦτα:

«Θέλομεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον Σᾶς ἐνδιαφέρει, δὲν εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ προσωπικοῦ ἐγώ, ἀλλ' ὁ θρίαμβος τῆς ἰδέας, ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐθνικῶν σκοπῶν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνου, καὶ τῆς ἁγιο-

ρειτικῆς ἡμῶν χώρας, τῆς ὁποίας **πάντοτε ὑπάρξατε ἔνθερμος παραστάτης κατὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις αὐτῆς**. Καθῆκον πῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι νὰ πίπτωσι μὲ τὰς ἰδέας αὐτῶν· διότι παρέχοντες ἑαυτοὺς θύματα τῶν ἰδεῶν παρασκευάζουσι καὶ διευκολύνουσι τὸ ἔργον εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἔλθωσιν αὔριον, καὶ Ὑμεῖς πρὸς ὅ,τι καλὸν ἐπενελέσατε διὰ τὸν ἱερὸν ἡμῶν Τόπον, ἡ ἐπιβράβευσις πρὸς Ὑμᾶς ἦτο τελεία, μὲ τὰ ἀξιώματα τὰ ὁποῖα κατέχετε σήμερον εἰς τὴν κοινωνίαν τόσον ἐπαξίως.

Δέξασθε, Σεβασμιώτατε, τὴν ἔκφρασιν τῶν καλλιτέρων προσρήσεων τῶν Γερόντων καὶ Προϊσταμένων τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μετανοίας [1]).

Εὐτυχεῖς ἡμεῖς, ἐὰν ἐπίδῃς μὲ ἱλαρὸν ὄμμα καὶ ἐπιβραβεύσητε ἡμᾶς μὲ τὰς πολυτιμοτάτας εὐχὰς καὶ εὐλογίας Σας».

Ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινές μοι συνεχάρησαν ἐπανελθόντι ἐκ τῶν χριστιαν. συνεδρίων τῆς Ἀγγλίας ἦτο καὶ ὁ μακ. **Σπυρίδων Λαυριώτης**, πρῶτος προϊστάμενος τῆς Λαύρας. εἶναι ἡ **πρώτη ἐπιστολὴ** αὐτοῦ μετὰ τὸ τότε πρὸ ἔτους κυκλοφορῆσαν «Κίβδηλον νόμισμα», περὶ οὗ κατωτέρω θὰ διαλάβωμεν δημοσιεύοντες τὴν προσφώνησιν, ἣν μοι ἀπέτεινεν οὗτος, ὅτε ἐπεσκεψάμην ὡς ἀρχιερεὺς τὴν Λαύραν.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας τῇ 5/11/37

Τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ ἀσπαζόμενοι ἡ δέως καὶ προσφιλῶς προσαγορεύομεν. Ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει μακραίωνα καὶ ἀδαμαντίνην τὴν παράδοσιν, διότι ὁ κλῆρος αὐτῆς οὔτε τὴν ἀποστολὴν οὔτε τὸ καθῆκον αὐτοῦ ἐλησμόνησε ἢ ἀπηρνήθη. ἄγρυπνος φρουρὸς ἱστάμενος ἐπὶ τῶν σκοπιῶν εἰς ἃς ἔταξεν αὐτὸν ἡ ἐκκλησία· περιφρουρεῖ τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ διασπῶν τὰς παγίδας τῶν ὑπεναντίων. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα τῆς δίνης τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῶν προπαγανδῶν, εἰ μὴ ὁ Κύριός μας ἤγειρε τόν χρήσιμον, τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα. οὐκ ἂν τὸν παρόντα δυσχερῆ διαυλον ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποσοβῆσαι ἠδύνατο. Ἡ Ὀξφόρδη ἄλλον Μάρκον Ἐφέσου καὶ Φώτιον Σᾶς ἀνέδειξε, διὸ ὑποβάλλομεν θερμὰ συγχαρητήρια.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

---

1) Τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τὸ συγχαρητήριον καταχωρίζεται κατωτέρω.

ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ *

Συνεδρία 12 Νοεμβρίου 1942, Λευτέρα 10 π. μ.

Παρόντες Γ. Σακελλαρίου κοσμήτωρ, Ν. Ἐξαρχόπουλος, Σ. Κουγέας, Βασ. Πανζόπουλος, Ν. Βέης, Φ. Κουκουλές, Α. Χατζῆς, Ἰων. Θεοδωρακόπουλος, Ν. Βλάχος, Μ. Ὀρλάνδος, Σ. Μαρνάτος, Δ. Ζακυθηνός, Γ. Ζώρας, Β. Φάβης, Ν. Κυπαρίσσης, Εὐλόγιος Κουρίλας.

Ἀπόντες Ἐμ. Σκίσσης, Ἰω. Καλιτσουνάκις, Κ. Λογοθέτης, Γ. Οἰκονόμος, Χρ. Καπνουκάγιας, Ἰων. Κακριδῆς.

Ἀρχομένης τῆς συνεδρίας ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδρίας.

Ὁ κ. Σ. Κουγέας λέγει: Χωρὶς νὰ θέλω οὔτε μορφὴν οὔτε παράπονον νὰ ἐκφράσω κατὰ τοῦ κ. Κοσμήτορος, ἁπλῶς ὡς μέλος τῆς Σχολῆς νὰ μὴ ἐπιτρέψω νὰ μὴ συμμερισθῶ τὴν ἐξ ὀνόματος τῆς Σχολῆς γενομένην ὑπ' αὐτοῦ προσφώνησιν τῶν νεοδιορισθέντων καθηγητῶν. Ὁ κ. Κοσμήτωρ ἐξ ὑποχρεώσεως βεβαίως ἀβρύτητος ἔκαμε προσφώνησιν, ἧτις ἂν περιωρίζετο εἰς τοὺς καθηγητὰς τοὺς διορισθέντας εἰς τὴν ἕδραν τῆς Ἱλωσσολογίας, καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας, ἕδρας ἐκπαλαι ὑπαρχούσας καὶ καταληφθείσας ὑπὸ ἐπιστημόνων, ἐγκριθέντων εἰς ἄλλην περίστασιν ὑπὸ τῆς Σχολῆς, θὰ σύμφωνον ταύτην δικαιολογημένην. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῆς ἕδρας τῆς νεωτέρας Ἱστορίας, ἥτις ἱδρύθη ἐσχάτως ἄνευ γνώμης τῆς Σχολῆς καὶ διὰ τροποποιητικοῦ καὶ ἀντεπιστημονικῆς καὶ ἀντεθνικῆς διχοτομήσεως τῆς ἱερωτάτης ἑλληνικῆς Ἱστορίας, νομίζω ὅτι ὁ κ. Κοσμήτωρ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικώτερος εἰς τὴν προσφώνησίν του. Κατὰ τοῦ διορισθέντος εἰς τὴν ἕδραν Σαμαρομιχαλάκου Μητροπολίτου οὐδεμίαν τρέφω ἔχθραν ἢ ἀντιπάθειαν. Ἀποδοκιμάζω μόνον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐνήργησε διὰ τὴν λῆψιν ταύτης ἀθνείων καὶ πανεπιστημιακῶν λόγων ἴδρυσιν καὶ κατάληψιν τῆς ἕδρας ταύτης.

Ὁ ἀντιπρόσωπος φοιτητῶν κ. Εὐλ. Κουρίλας ἅπαντες λέγει: Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον παθὼν ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἡ Ἰταλικὴ πρεσβεία κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐφεστῶτος μου δὲν μὲ ἐπέτρεψε νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἐντεῦθεν διατήρησίν μου μὲ ἐκάλεσε καὶ μοῦ ἔκαμε νουθεσίαν περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν

* Τὰ ἐφεξῆς ἐντὸς ἀγκυλῶν καὶ ἐν διασκευαστικῷ διὰ ἀστερίσκου δηλούμενα δὲν διεκρούσαν ἐν τῷ συμποσίῳ προσκεκλημένοι δὲ ὑπ' ἐμοῦ πρὸς διασάφησιν καὶ συμπλήρωσιν. Πολλὰ τούτων ἐλέχθησαν ἀλλὰ παρελείφθησαν ἐκεῖ.

ἀπολυθέντων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν θέσιν μου, καὶ ἐπειδὴ ἐκείνη ἦτο κατειλημμένη, προσεφέρθη μοι ἡ κενωθεῖσα τοῦ κ. Α. Δασκαλάκη, ἀκριβῶς ἐκείνη, ἣν εἶχον ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐχαρακτήρισε δὲ ὡς ἐθνικὴν ὑπόθεσιν τὸν διορισμόν μου ἐν τῷ τεμένει τούτῳ τῶν Μουσῶν καὶ δέν μοι ἐπιτρέπεται νὰ εἴπω τοὺς λίαν κολακευτικοὺς δι' ἐμὲ λόγους μεθ' ὧν συνώδευσε τὴν πρότασιν. Ἀπήντησα ὅτι θὰ σκεφθῶ. Ἐν τῷ ἅμα ἐκάλεσε τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τὸν συνάδελφον κ. Σακελλαρίου, τὸν νῦν κοσμήτορα, εἰς ὃν εἶπεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ δρᾶσις τοῦ σεβ. Κορυτσᾶς ὑπῆρξε πατριωτικωτάτη, ἐγνώριζε δὲ τὰ πράγματα — εἶχε γὰρ τὸ στρατηγεῖον ἐκεῖ ἐπὶ ἓξ μῆνας — εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Σημειωτέον ὅτι μοι ἐπροτάθη νὰ διορισθῶ ἀπ' εὐθείας, ὅπως ἐγένετο καὶ δι' ἄλλους παρακαθημένους ἐνταῦθα Δὲν ἠθέλησα τοιοῦτον διορισμόν, καίτοι, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἔχων τὰ προσόντα, ἀλλὰ σεβόμενος τοὺς κειμένους νόμους, ἐβασανιζόμην ὑπὸ τῆς πείνης μὴ ἔχων οὔτε σύνταξιν οὔτε ἐπίδομα, καὶ ἀπήτησα διὰ τῆς Σχολῆς νὰ εἰσέλθω.

Τότε ἰδὼν τὸν φίλον συνάδελφον κ. Ν. Ἐξαρχόπουλον καὶ νῦν ἀντιπρύτανιν ἐξέφρασα δισταγμοὺς νὰ καταλάβω τὴν ἕδραν τοῦ κ. Δασκαλάκη, ὅτε οὗτός μοι παρουσίασε τὸ Ν. Δ. «περὶ διαρρυθμίσεως τῶν πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν» καὶ ὑποδεικνύει μοι τήν, ἣν κατέχω, ἕδραν εἰς ἣν ἀναφέρονται καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν ἱστορικῶν μου ἔργων. Τοῦτο πρὸς ἀπάντησιν τοῦ συναδέλφου κ. Σ. Κουγέα εἰπόντος μοι ὅτι ἐγὼ ἐδημιούργησα τὴν ἕδραν, ἣν ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀντεθνικήν. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἀποκρούσω τὴν ὕβριν ταύτην καὶ ἐρωτῶ, ἐὰν ἦτο ἀντεθνικὴ ἡ ἕδρα αὕτη πῶς ὁ κ. καθηγητὴς τῆς ἱστορίας δὲν διεμαρτυρήθη, ὅταν ἐπροτάθη εἰς τὴν Σχολὴν κατὰ Ἰούλιον ἡ συμπλήρωσις αὐτῆς, καὶ οὐ μόνον δὲν διεμαρτυρήθη, ἀλλ' ὅπως γνωρίζετε, ἐζήτησε νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἕδρα. Λοιπὸν τότε ἦτο ἐθνικὴ καὶ τώρα ἔγεινεν ἀντεθνική, διότι δὲν κατέλαβεν αὐτήν; Εἶναι λυπηρόν, διότι ἠκούσθη ὁ λόγος οὗτος ἐνταῦθα καὶ ἐχαρακτηρίσθη οὕτως ἡ ἐνδοξοτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας κ. Ὑπουργόν, διοτι ἀνεπλήρωσεν ἕν μέγα κενὸν εἰς τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας ἐνταῦθα, ἐν ᾧ εἰς τὰ Γυμνάσια διδάσκεται συνοπτικῶς ἡ περίοδος αὕτη.

Γνωρίζω πόσον παρημελημένη ἦτο ἡ περίοδος αὕτη καὶ ἐνθυμεῖσθε, ὅτι ἢ οὐδέποτε ἢ ἐπιτροχάδην καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν τὴν ἱστορίαν αὐτήν. Μετὰ τὴν ἀρχαίαν ἐδιδάσκετο ἡ ῥωμαϊκὴ καὶ μετὰ ταῦτα ἡ βυζαντινή. Παρὰ πολλῶν ἑκάστοτε ἠκούσθη φωνὴ περὶ τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ μετὰ τὴν δημοσίευσιν μάλιστα τῆς μεταφράσεως τῆς πολυτίμου ἱστορίας τοῦ Droysen καὶ Hertzberg καὶ ἄλλων νεωτέρων ἔργων π.χ.

τοῦ Kaerst, ὅπερ ἔκρινεν ὁ προλαλήσας κ. συνάδελφος μεταβαλὼν τὴν «Ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ» εἰς «Ἱστορίαν τοῦ Μακεδ. Ἑλληνισμοῦ» Εἶναι ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ ἀκουσθῇ καὶ ἐνταῦθα οὐ μόνον ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ὃν ἡ ἔνδοξος ἐκστρατεία τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου κατέσπειρεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ καὶ εἷς ἀντίλαλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. αὕτη ἀπὸ ἑκατονταετίας ἀπασχολεῖ σπουδαίως τὴν Εὐρώπην ὅλην καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς κρατικῆς θρησκευτ. σχολῆς. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐδιδάχθημεν, ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς προσέφερε ὑψίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀσπασάμενος τὸν χριστιανισμὸν καὶ οὐ μόνον διέδωκεν αὐτὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνέδειξε τὸ δόγμα καὶ διωφγάνωσε τελείως τὴν ἐκκλησίαν, ἐπολέμησε τὰς αἱρέσεις καὶ ἐστερέωσε τὴν πίστιν διὰ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων, καὶ ἐπομένως ἐνῶ ὁ Χριστὸς συνέστησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτὴν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· οἱ Ἕλληνες ἀνεδείχθησαν ἀντάξιοι τῆς ὑψηλῆς ταύτης τιμῆς, διότι λαβόντες τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, ὅπερ παρεδόθη εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διετήρησαν αὐτὸ ἀπαραχάρακτον, ἑρμηνεύσαντες καὶ ἀναπτύξαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὴν σημασίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόσμου ἀπεδέχθησαν πολλοί, ὁ δὲ Γκαῖτε προεμάντευσεν, ὅτι αὕτη θὰ ἀποτελέσῃ τὰ θεμέλια τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Καὶ ἐνῷ τοιαύτη ἦτο τέως ἡ θέσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ, διὰ τῆς κρατικῆς σχολῆς ἀνετράπη καὶ παρουσιάσθη, ὅτι οὗτος ὑπενόμευσε τὸ δόγμα καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν, ἀντικατεστήσας διὰ τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐπομένως δὲν ἔχομεν πλέον χριστιανισμόν, ἀλλ' ἑλληνισμὸν ἢ συμφυρμὸν ἔχομεν πυρῆνα ἑλληνικὸν καὶ περικάλυμμα χριστιανικὸν (Bauer, Harnack κ.ἄ.). Τοιαύτην διαστροφὴν δὲν θὰ ἐδεχόμεθά ποτε καὶ ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας οἱ ὑπερμαχικοὶ καὶ ὀρθολογισταὶ τῆς Τυβίγγης. Οἱ Ἕλληνες ἐπῆρξαν οἱ πρῶτοι ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπολογηταὶ ὑπερμυνόμενοι κατὰ τῆς ἐθνικῆς φιλοσοφίας καὶ εἰδωλολατρείας καταπολεμήσαντες αὐτὴν μέχρι τελείας ἐξοντώσεως. Θέμα λοιπὸν πρὸς ἔρευναν προκείται ἡμῖν, πῶς συνεβιβάσθη ὁ ἑλληνισμὸς πρὸς τὸν χριστιανισμόν, μέχρι τίνος σημείου προσεχώρησεν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, τί ἐγένετο ὁ πολιτισμὸς ἐκείνης τοσαῦτα συνήθειαι καὶ παραδόσεις, πῶς μετεμορφώθησαν αἱ θεοὶ καὶ ἥμιθεοι καὶ κατέλαβον θέσιν ἐν τῷ ἁγιολογικῷ ἡμῶν συγγράμματι, πῶς ἡ τέχνη ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ πῶς μετεμορφώθη ὁ ἀρχαῖος κόσμος καὶ τί ἐκληροδότησεν ἐκ τοῦ θνησιμαίου κάλλους αὐτοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὃν διατρίβομεν μέχρι σήμερον διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν χρυσῆν βίβλον, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐξωτερικῶς μὲν εἶναι συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐσωτερικῶς δὲ ἐξεπόρθησεν αὐτὸν διὰ τοῦ μίσους τῆς εἰδωλολατρείας καὶ

ἀπεπνευμάτωσε τελείως ὅ τι παρέλαβε παρ' αὐτοῦ, ἑπομένως θὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι κατέχομεν ὄχι εἰδωλολατρικὸν ἑλληνισμόν, ἀλλ' ἁγνὸν χριστιανισμὸν μετὰ περικαλύμματος ἑλληνικοῦ, ὅπως φρονοῦσι καὶ διαπρεπεῖς τῆς Δύσεως συντηρητικοὶ θεολόγοι καὶ φιλόλογοι. Τὸ αὐτὸ ἄλλως συνέβη καὶ μὲ τὴν τέχνην. Παραλαβοῦσα καὶ αὕτη τὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς διέπλασε καὶ διεμόρφωσεν αὐτὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διὰ συγκράσεως καὶ ἀφομοιώσεως παρουσίασεν νέον ὅλως τύπον, τὸν κλασσικόν, ὅστις οὐδεμίαν ὁμοιότητα καὶ σχέσιν ἔχει πλέον πρὸς τὸν κακόπλαστον ἀνατολικόν. (Προσέρχεται ὁ κ. Ἐρρ. Σκάσσης).

Ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουγος λέγει, ὅτι ὁ σεβασμιώτατος τὸν ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην του διὰ τὴν κενωθεῖσαν ἕδραν τοῦ κ. Δασκαλάκη. Τῷ ἀπήντησα ὅτι δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ προβάλῃ ὑποψηφιότητα εἰς τὴν ἕδραν αὐτήν, ἀφοῦ ὁ κ. Δασκαλάκης ἀπελύθη διὰ γνωστὴν αἰτίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην μοῦ ἐπέδειξε τὸ Ν. Διάταγμα τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει καὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἄλλαι ἱστορικαὶ ἕδραι κεναί. Παρετήρησα ὅτι ὑπῆρχε ἡ ἕδρα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ εἶπον, ὅτι σκοπιμώτερον θὰ ἦτο νὰ προβληθῇ ὑποψηφιότης δι' αὐτήν.

Ὁ κ. κοσμήτωρ ἁπάντων εἰς τὸν κ. Κουγέαν λέγει, ὅτι ὄχι μόνον λόγῳ ἁβρότητος, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ ἔθιμον ἐκ τῇ σχολῇ ἔπρεπε νὰ ἐκφράσῃ τὴν χαρὰν τῆς σχολῆς, ἣν ἀντιπροσωπεύει, διὰ τὴν προσέλευσιν νέων συναδέλφων.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. κοσμήτωρ χαιρετίζει τὸν διὰ πρώτην φορὰν ἐλθόντα συνάδελφον κ. Β. Φάβην.

Ὁ κ. Β. Φάβης ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. κοσμήτορα καὶ πρὸς τοὺς καθηγητὰς τῆς ἐπιτροπείας· διότι ὁμοφώνως ἐπρότειναν τὴν μετάθεσίν του.

Δ΄ Συνεδρία 16ης Νοεμβρίου 1942, Δευτέρα 10 π.μ.

Παρόντες Γ. Σακελλαρίου κοσμήτωρ, Ν. Ἐξαρχόπουλος, Σ. Κουγέας, Ἐρρ. Σκάσσης, Ἐμμ. Πεζόπουλος, Κ. Λογοθέτης, Ν. Βέης, Φ. Κουκουλές, Α. Χατζῆς, Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος, Ν. Βλάχος, Ἀντ. Ὀρλάνδος, Χρ. Καπνουκάγιας, Δ. Ζακυθηνός, Γ. Ζώρας, Β. Φάβης Ν. Κυπαρίσσης Εὐλόγιος Κουρίλας.

Ἀπόντες Ἰωαν. Καλιτσουνάκις, Γ. Οἰκονόμος, Ἰωαν. Κακριδῆς καὶ Σ. Μαρινᾶτος. Ἀρξαμένης τῆς συνεδρίας ἀναγινώσκονται πρὸς ἐπικύρωσιν τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδρίας.

Ὁ σεβασμ. μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας συμπλη-

ρῶν τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα ἀναγινώσκει ἀπὸ χειρογράφου τὰ ὁποῖα ἡ σχολὴ ἐπιφυλάσσεται, ὅπως καταχωρισθῶσιν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδρίας.

Ὁ κ. Σ. Κουγέας δηλοῖ, ὅτι εἰς ἀπάντησιν τῶν ὑπὸ τοῦ σεβ. μητροπολίτου λεχθέντων θὰ ὁμιλήσῃ, ὅταν ἡ σχολὴ συζητήσῃ τὸ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει ἀναγραφόμενον θέμα περὶ ἐντάξεως τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

Ὁ κ. Κ. Λογοθέτης ἐκφράζει τὴν λύπην του, διότι κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν ἤκουσε νὰ χαρακτηρίζηται ὡς ἀντεθνικὴ ἡ ἔδρα. Νομίζει ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον, διότι δὲν ἐννοεῖ τί εἶναι τὸ ἀντεθνικόν. Πᾶσα ἔδρα καὶ πᾶς κλάδος τῆς ἐπιστήμης; Δι' ὃ καυχώμενος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀντεθνικός.

Ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος λέγει, ὅτι ὁ σεβ. μητροπολίτης ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην του διὰ τὴν κενωθεῖσαν ἔδραν τοῦ κ. Διασκαλάκη. Τοῦ ἀπήντησα, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ προβάλῃ ὑποψηφιότητα διὰ τὴν ἔδραν αὐτήν, ἀφ' οὗ κ. Διασκαλάκης ἀπελύθη διὰ τὴν γνωστὴν αἰτίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ ἐπέδειξα Ν. Διάταγμα, τὸ ὁποῖον εἶχον λάβει, καὶ ἐξέφρασα τὴν γνώμην, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἄλλαι ἱστορικαὶ ἕδραι κενα. καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ καμμία ἐξ αὐτῶν ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἀρχαιότητας τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου. Εἶδον δὲ ὅτι ἡ ἕδρα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἶναι κενὴ καὶ εἶπον, ὅτι θὰ ἦτο σκοπιμώτερον νὰ προβάλῃ εἰς αὐτὴν ὑποψηφιότητα.

Ὁ κ. Κοσμητὼν ἀπαντῶν εἰς τὸν σεβασμιώτατον λέγει, ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ λεχθέν, ὅτι μ' ἐκάλεσεν ὁ κ. Πρύτανις, ἵνα μοῦ εἴπῃ ὅσα ὁ σεβασμιώτατος ἀναφέρει, ἀλλ' ἀληθὲς εἶναι, ὅτι κατόπιν ἀνακοινώσεως ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου, ὅτι ὁ κ. Πρύτανις τῆς Κυβερνήσεως θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, στερηθέντος τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ εἰς τυχαίαν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν ἐπισκεφθέν μου παρὰ τῷ κ. Πρυτάνει τῆς Κυβερνήσεως ἐβεβαιώθην, ὅτι πράγματι ὑπῆρχε ἐνδιαφέρων τοῦ κ. Πρυτάνεως περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ σεβασμιωτάτου. Περὶ τούτου εἰς οὐδένα τῶν κ. κ. συναδέλφων, ὡς ἐνθυμοῦνται πάντες, ἔκαμα λόγον.

Μετὰ ταῦτα ἐπικυροῦνται τὰ Πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδρίας. Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀλληλογραφίας.

ΣΤ' Συνεδρία Φιλοσοφικῆς Σχολῆς 7)12)1942, Δευτέρα 10 π. μ.

Παρόντες Γ. Σακελλαρίου κοσμήτωρ, Ν. Ἐξαρχόπουλος, Σ. Κουγέας, Ἐρρ. Σκάσσης, Ἐμμ. Πεζόπουλος, Κ. Λογοθέτης, Φ. Κουκουλές, Α. Χατζῆς, Ν. Βλάχος, Α. Ὀρλάνδος, Δ. Ζακυθινός, Γ. Ζώρας, Β. Φάβης, Ε. Κουρίλας, Κ. Τρυπάνης (ἐντεταλμένος ὑφηγητής).

Ἀπόντες Ἰωάν. Καλιτσουνάκις, Ν. Βέης, Γ. Οἰκονόμος, Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, Καπνουκάγιας, Ἰωάν. Κακριδῆς, Σ. Μαρινάτος, Ν. Κυπαρίσσης.

. . . . . .

Προκειμένου ἡ σχολὴ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην διὰ τὴν ἔνταξιν τοῦ μαθήματος τῆς νεοϊδρυθείσης ἕδρας τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ὁ κ. Σ. Κουγέας λέγει τὰ ἑξῆς:

(Πάντα τὰ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν κ. Σ. Κουγέα καὶ Σεβ. μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. Εὐλογίου Κουρίλα δὲν θὰ ἀναγραφῶσιν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς, ἀλλὰ θὰ κατατεθῶσιν ἐν φακέλλῳ εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Σχολῆς). *

Τοῦ Σ. Κουγέα ἡ ἀγόρευσις.

Τὸ θέμα τοῦτο ἀναγραφόμενον εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τριῶν κατὰ σειρὰν συνεδριῶν ἔρχεται μόλις σήμερον εἰς συζήτησιν, καὶ ὅπως εἶπα κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16 Νοεμβρίου ἡ συζήτησις αὕτη θὰ μοῦ ἔδιδε καὶ μοῦ δίδει πράγματι τὴν εὐκαιρίαν σήμερον νὰ παράσχω τὰς ὑπὸ τοῦ κ. *Λογοθέτου* ζητηθείσας ἐξηγήσεις περὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ σχετικῶς μὲ τὴν νεοϊδρυθεῖσαν ἕδραν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας λεχθέντων, ὅτι δηλ. θεωρῶ τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἕδρας ταύτης γενομένην κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ, ἀντεπιστημονικὸν καὶ ἀντεθνικόν. Πρωτοφανῆ, διότι εἰς ὅλα τὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ἂν μὴ τοῦ κόσμου, ἡ ἕδρα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἶναι ἑνιαία καὶ ἀδιαίρετος χρονικῶς· ἀνόμη καὶ διὰ ἐπιφανεῖς καθηγητὰς εἰδικευθέντας καὶ διαπρέψαντας εἰς τὴν ἔρευναν μιᾶς περιόδου τῆς ἀρχαίας, ὡς π. χ. τοὺς *Mommsen, Droysen, Wilcken, Niese, Kaerst*, δὲν ἐγένετό ποτε σκέψις νὰ ἱδρυθῇ ἕδρα περιλαμβάνουσα ἀποκλειστικῶς τὴν ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένην ἱστορικὴν περίοδον καὶ νὰ διχοτομηθῇ ἢ νὰ μεταβληθῇ ἡ ἑνιαία καὶ ἀδιαίρετος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἀντεπιστημονικὸν καὶ ἀντιμεθοδικόν, διότι ἡ πανεπιστημιακὴ διδασκα-

---

* Τοῦτο δὲ ἀπεφασίσθη ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως ὅπου ἔλαβον οἱ λόγοι διότι ὁ γραμματεὺς παρεπονήθη (καὶ δικαίως) ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταχωρίσῃ αὐτούς.

λία δὲν εἶναι ἡ γυμνασιακή, ὅπου διὰ λόγους παιδαγωγικοὺς ἡ διδακτέα ὕλη τῆς ἀρχ. ἱστορίας διαιρεῖται, μετρεῖται καὶ κατανέμεται κατὰ μαθητικὰς τάξεις, ἀλλ' εἶναι ἀνωτέρα ἐπισκόπησις τῆς ὅλης ἀρχαιότητος, ἀρχομένη καὶ καταλήγουσα συμμέτρως καὶ μεθοδικῶς ἐντὸς ὡρισμένου κύκλου διδακτικῶν ἐτῶν ἢ ἐξαμήνων. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἕδρας ὁλοκληρωτικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἢ τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας διὰ νὰ εἶναι ἐπιστημονικὴ πρέπει νὰ γίνηται ἀπὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καθηγητὴν μὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀκολουθούμενον μεθολ. σύστημα. Ἂν τὸ Σὸν ὑπουργεῖον ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ διδακτέον ὑλικὸν τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἶναι πολὺ διὰ μίαν ἕδραν, ἢ ἐὰν ἤθελεν ἐξ ἐκτιμήσεως πρὸς τὴν ἐξίαν τοῦ μαθήματος νὰ ἐνισχύσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχ. ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἠδύνατο εἴτε νὰ ἱδρύσῃ εἰδικὴν ἕδραν τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων ἀνατ. λαῶν ἢ τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, εἴτε νὰ ἱδρύσῃ καὶ δευτέραν ἕδραν τῆς ἀρχ. ἱστορίας ὁμοίαν τῆς πρώτης, ὅπως εἶναι ἀκριβῶς αἱ διπλαῖ καὶ τριπλαῖ ἕδραι τῶν ἀρχ ἑλληνικῶν καὶ τῶν λατ. γραμμάτων, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἑλλην. φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας. Ἀλλ' ἡ ἵδρυσις δευτέρας ἕδρας διὰ διχοτομήσεως τῆς πρώτης καὶ διὰ χρονολογικῆς διαιρέσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῆς εἶναι κόπον ἄστοχος, ὅσον ἀκριβῶς ἄστοχος καὶ ἀστήρικτος θὰ ἦτο ἡ διαίρεσις τῶν ἑδρῶν τῆς ἀρχ ἑλλην. φιλολογίας κατὰ ἑρμηνείαν πεζῶν καὶ ποιητικῶν κειμένων καὶ τῶν ἑδρῶν τῆς ἀρχαιολογίας κατὰ μνημεῖα ἢ ἐργαστήρια τοῦ δου καὶ δου π. χ. αἰῶνος. Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸν ἀντεθνικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὡρίσθη καὶ κατελήφθη ἡ νεοϊδρυθεῖσα ἕδρα. Ὁμολογῶ, ὅτι αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς διατελοῦμεν, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν ἀλανθάνειαν ἐκφράσεως. Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι ἐδίφη καὶ πληθυσμοὶ τῆς Βορ. Ἑλλάδος ἐποφθαλμιῶνται ἀπὸ διαφόρους γείτονας, οἵτινες παραχαράσσοντες καὶ κιβδηλεύοντες τὴν ἱστορίαν ὑπονομεύουν καὶ ἀμφισβητοῦν τὴν ἑλληνικότητα τούτων Ὑφεγόμενοι τῆς Μακεδονίας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀγνοήσουν τοὺς ἀρχαίους Μακεδόνας, ἰσχυρίζονται, ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐπικαλοῦνται τοὺς διὰ τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Μακεδόνας χαρακτηρισμοὺς τοῦ Δημοσθένους, παρερμηνεύοντες τὴν ἀντιμακεδονικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος μίσθαρνοι δὲ Εὐρωπαῖοι, ὡς ὁ αὐστριακὸς *Kanitz* καὶ ὁ γάλλος κληρικὸς *Songeon* ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ μεταμορφώσουν τὴν Βουλγαρίαν, διότι ἠτύχησε νὰ ἴδῃ εἰς τὸ ἔδαφος της γεννηθέντων των *Μέγαν Ἀλέξανδρον*! ἀποχωρίζοντες τὸ τμῆμα τῶν μακεδ. χρόνων ἢ ἑλληνιστικῶν, ὅπως ἀνελληνίστως τοὺς ὁρίζει ἡ νέα ἕδρα ἀπὸ τοῦ ὅλου σώματος τῆς ἀρχ. ἑλληνικῆς ἱστορίας, *δὲν λέγω ὅτι πράττομεν ἡμεῖς πρᾶξιν ἀντεθνικήν*, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως δώσωμεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς παρερμηνεύοντας καὶ διαστρεβλοῦντας κατὰ τὸ συμφέρον τὰ πράγματα καὶ εἰς τοὺς ἐπιζητοῦντας καὶ μηχανευομένους κίβδηλα

ἐπιχειρήματα νὰ ἰσχυρισθοῦν μίαν ἡμέραν, ὅτι καὶ οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες θεωροῦν τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν καὶ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους ἀλλότρια πρὸς τὴν ὅλην ἀρχαίαν ἑλλ. ἱστορίαν, ἀφοῦ παρ' αὐτοῖς καὶ χωριστὰ ἀπὸ ταύτης τὰ τῶν Μακεδόνων διδάσκονται. Πλὴν δὲ τῶν σλαβικῶν καὶ τῆς ρουμανικῆς ἀντιμετωπίζομεν ἀπό τινων ἐτῶν τὴν Ἀλβανικὴν προπαγάνδαν, ἥτις διὰ παρομοίων ἱστορικῶν παραλογισμῶν ἐπιδιώκει συστηματικῶς νὰ ἐμφανίσῃ καὶ νὰ διεκδικήσῃ ἱστορικὰ δικαιώματα ἐπὶ χωρῶν καὶ λαῶν ἑλληνικῶν. Οὕτω π. χ. εἰς τὰ ἀλβανικοὺς σκοποὺς ἐξυπηρετοῦντα δημοσιεύματα ἀντὶ τῶν παναρχαίων λέξεων Ἤπειρος καὶ Ἠπειρώτης βλέπομεν νὰ γίνηται χρῆσις τῶν ὅρων Νότιος Ἀλβανία καὶ Νοτιοαλβανοί. Ἡ ἑλληνικὴ ἢ ἄλλως καὶ βαλκανικὴ λεγομένη χερσόνησος νὰ ὀνομάζεται Ἰλλυρικὴ χερσόνησος, νὰ ἀνακαλύπτῃ δὲ καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, τὸ περιλαμβάνον δηλ. καὶ τὴν Μακεδονίαν θέμα τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐπιφανεῖς Ἕλληνες ἠπειρῶται τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὡς ὁ βυζαντινὸς μουσικὸς ***Κουκουζέλης***, οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας ***Δοῦπος***, ***Γκίκας*** καὶ ***Δούκας***, ὁ ἐπίσκοπος Εὐβοίας ***Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης***, ὁ ἐθνικὸς εὐεργέτης ***Μπάγκας***, οἱ ἡρωϊκοὶ Σουλιῶται, νὰ χαρακτηρίζωνται Ἀλβανοί. Ἡ Μοσχόπολις, ἡ κυψέλη αὕτη τῆς ἑλλην. παιδείας, νὰ θεωρῆται ἀλβανικοῦ πολιτισμοῦ κέντρον. Νὰ καταβάλλεται προσπάθεια, ὅπως ἀποβληθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς ἀλβανικῆς εἰς τὴν ἐκκλησ. λειτουργίαν τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀλβανίας ἀκόμη καὶ τῶν Βορειοηπειρωτῶν Ἑλλήνων. Ὀνόματα πανάρχαια ἑλληνικῶν θεοτήτων (Ἀθηνᾶ, Θέμις, Ἀφροδίτη) νὰ παρουσιάζωνται ὡς ἔχοντα ἀλβανικὴν τὴν ῥίζαν καὶ τὴν προέλευσιν καὶ λοιπὰ καὶ λοιπά. Εἰς τὰ ἀλβανικὰ ταῦτα κηρύγματα πρωτοστατεῖ ὁ Σεβασμιώτατος ***Εὐλόγιος Κουρίλας***, ὅστις θέλων νὰ εἶναι Ἀλβανὸς καὶ ἐθνικιστὴς μάλιστα Ἀλβανός, διδάσκων καὶ κηρύττων τὰ ἀνθελληνικὰ πράγματα, κάθε ἄλλο παρὰ ὁ ἐνδεδειγμένος ἦτο διὰ τὴν ἕδραν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται καὶ εἶναι ἐθνικὸν πανεπιστήμιον. (Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Σεβασμιώτατος ἐγείρεται ἐν ἐρεθισμῷ, φωνασκεῖ, ὑβρίζει, ἀπειλεῖ, μαίνεται. Ἕνεκα τοῦ θορύβου διακόπτεται ἡ συνεδρία ἐπὶ 5 λεπτά) *.

---

* Αὐτὰ εἶναι ἐν μέρει ἀλήθεια. π. χ. τὸ «ὑβρίζει καὶ μαίνεται» οὐδόλως ἀληθεύουσι, διότι ἂν ἐμαινόμην θὰ τοῦ εἶχον σπάσει τὸ κεφάλι, ὅπως χαρακτηριστικώτατα τοῦ εἶπεν ὁ κ. ***Ἐξαρχόπουλος***, «νὰ συγχωρᾶς, κ. Κουγέα, ποὺ εἶχες ἀπέναντι τὸν σεβασμιώτατον, ἄλλως, ἐὰν ἦτο κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς, θὰ σοῦ εἶχε σπάσει τὸ κεφάλι διὰ τὴν ὕβριν ποὺ τοῦ ἐξεστόμισες». Ποία δὲ ἦτο ἡ βαρεῖα ὕβρις, ἣν ἔκειτο ὁ κ. Κουγέας ἀφῄρεσεν ἐκ τοῦ γραπτοῦ, ὅπως καὶ ἄλλα πολλά; ὅτι «ἡ μὲν ἕδρα ἴσως δὲν εἶναι ἀντεθνική, ἀλλ' ὁ καταλαμβάνων αὐτὴν εἶναι ἀντεθνικός». Ἰ τότε

Ἐπαναλαμβανομένης τῆς συνεδρίας ὁ κ. Κοιγέας λέγει τὰ ἑξῆς: Δὲν θὰ μιμηθῶ οὔτε θὰ παρακολουθήσω τὸν Σεβασμιώτατον εἰς τὸν τρόπον καὶ τὸν τόνον ποὺ μεταχειρίζεται εἰς τὴν συζήτησιν. Σεβόμενος τὸ ἀξίωμά του θὰ ἀντιπαρέλθω τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀπειλάς του. θὰ προσπαθήσω δὲ νὰ ἀποδείξω τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὅσων εἶπα περὶ αὐτοῦ προσάγων τεκμήρια εἰλημμένα οὐχὶ ἐκ τρίτων, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐκ δημοσιευμάτων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Θὰ παρίδω ἐντελῶς φυλλάδιον τοῦ μακαρίτου ἰατροῦ *Σπυρίδωνος Λαυριώτου* ἐπιγραφόμενον «Τὸ κίβδηλον νόμισμα» ὅπου πολλὰ ἀνηκριβωμένα καὶ μεμαρτυρημένα γράφονται ἐναντίον τοῦ Σεβασμιωτάτου, οὔτε θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἀτυχοῦσαν * τῆς ἱερᾶς μονῆς Μεγίστης Λαύρας τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἡ ἀναγέννησις τοῦ Λαοῦ» (φ. 41, 42 καὶ 43 τοῦ 1928), μολονότι αἱ ἐν αὐτῇ βαρύταται κατηγορίαι ἔχουν αὐθεντικὸν καὶ ἐπίσημον χαρακτῆρα. Ἀκόμη καὶ τὴν πλήρη νηφαλιότητος καὶ ἀντικειμενικότητος βιογραφίαν τοῦ Σεβασμιωτάτου ὡς ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ ἁγιωνύμου Ὄρους τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (1928) ὑπὸ τοῦ λογίου ἀρχιμανδρίτου *Ἀθανασίου τοῦ Παντοκρατορινοῦ* θὰ ἀφήσω κατὰ μέρος. θὰ περιορισθῶ μόνον καὶ θὰ ἀναγνώσω περικοπάς τινας τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τοῦ Σεβασμιωτάτου. Τὸ ἐν ἔτει 1933 ἐκδοθὲν βιβλίον του Ἀλβανικαὶ μελέται, τὸ φέρον ὡς προμετωπίδα τὸν θυρεὸν τοῦ ἀλβανιστηρίου καὶ ἀφιερωμένον «τῇ θεοφρουρήτῳ νεοπαγεῖ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ», ἔχει πρόλογον καταλήγοντα ὡς ἑξῆς: «ὑπεδύθην εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοῦ παρόντος δοκιμίου οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἐν νῷ, εἰμὴ τὸ ἱερὸν καθῆκον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς τέκνον πιστὸν καὶ ἀφωσιωμένον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συμβάλλων εἰς τὴν περιφρούρησιν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεωδῶν καὶ παραδόσεων ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀλβανικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς πατριώτης ἐφιέμενος καὶ ὀνειροπωλῶν τὴν δημιουργίαν ὑφηλῆς καὶ ἀκραιφνοῦς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, καταληπτῆς ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ. αὕτη θὰ ἀποτελέσῃ καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἐπισήμου ἐθνικῆς γλώσσης ἐν Ἀλβανίᾳ

Ἡ σπουδὴ τῶν εὐλαβεστάτων Ὀρθοδόξων τῆς Ἀλβανίας πρὸς καθιέρωσιν τῆς ἀλβανικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποτελεῖ ἐκπλήρωσιν μυχίου ἐθνικοῦ πόθου, ὅπως δοξολογῶσι τὸν Θεὸν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ καὶ ἐπὶ ἐθνικῶν βάσεων ἐμπεδώσωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας. Ἤδη

ἐγὼ ἐξηγέρθην καὶ ἐπεσόην ἐπὶ ἐμοῦ λαβοῦσα χαρὰ βεβαίως νὰ ὑφίσω ὡς καὶ νομίζω.

* Δὲν ἦτο ἀπαντοχοῦσα. Ἄλλο πρόσωπο ἐπωνυμόμενον πρὸς τὸν Δικαῖον τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων.

πᾶς γνήσιος ὀρθόδοξος Ἀλβανὸς θὰ ηὔχετο πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου καὶ ἀνύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τὴν ταχεῖαν ἐκκαθάρισιν τῆς γλώσσης, ὅπως ἐξυψωθῇ εἰς τὴν ἱεροπρεπῆ περιωπὴν καὶ ἐπενδυθῇ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐθνικὴν αὐτῆς περιβολὴν καὶ καλλιέπειαν πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου Θεοῦ καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους» (Ἀλβ. Μελέτ. Προλ. η').

Ἀληθῶς τοιαύτην εὐχὴν ἀποσκορακίσεως τῆς ἑλλην. γλώσσης ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας μόνον γνήσιος Ἀλβανὸς πατριώτης, οὐδέποτε δὲ γνήσιος Ἕλλην θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ ἐκφράσῃ. Νότιον Ἀλβανίαν ὀνομάζει τὴν Ἤπειρον καὶ Νοτιοαλβανοὺς ὀνομάζει τοὺς Ἠπειρώτας ὁ Σεβασμιώτατος, ἐν οἷς καὶ τοὺς ἐθνικοὺς εὐεργέτας Ἠπειρώτας Ι. Μ. Μπάγκαν κτλ. εἰς δὲ τὴν περὶ Γρηγορίου τοῦ Ἀργυροκαστρίτου μελέτην... (Θεολ. τ. 8, σ. 261) γράφει ὁ Σεβ. «Ἠπείρῳ, ἢ ὡς νῦν ἐν τῇ ἐπιστημ. γλώσσῃ ἐπεκράτησε νὰ λέγηται Νοτίῳ Ἀλβανίᾳ». Ἰλλυρικὴν ὀνομάζει τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον ὁ Σεβασμιώτατος ἐν τῇ περὶ Μοσχοπόλεως μελέτῃ αὐτοῦ* προσυποσημειώνων (σ. 149,1) «ἀσπαστέος ὁ ὅρος οὗτος (ἀφοῦ ἑλληνικὴν χερσόνησον οὐδεὶς ὀνομάζει αὐτὴν νῦν) ἀντὶ Βαλκανικὴ ὡς κάλλιστα ἀνταποκρινόμενος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ἐθνολογίαν»!! Τὸν περίφημον μελῳδὸν τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν **Κουκουζέλην** χαρακτηρίζει ὡς Ἀλβανόν, ἐπειδὴ ἐγεννήθη εἰς τὸ καὶ τότε ἑλληνικώτατον Δυρράχιον. ἐν κεφαλαίῳ δὲ ἐπιγραφομένῳ «Οἱ ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας» (Θεολ. τ. 11, σ. 210) προσπαθεῖ νὰ ἐμφανίσῃ ὡς Ἀλβανοὺς τοὺς ἡγεμόνας **Λοῦπον**, **Δούκαν** καὶ **Γκίκαν**. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Λούπου γράφει (σ. 213), ὅτι «περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ μεγάλου τούτου ἡγεμόνος πάντες συμφωνοῦσι, ὅτι ἦτο Ἀλβανὸς» ἐνῶ ὁ αὐθεντικώτατος διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν *Jorga* θεωρεῖ τὸν Λοῦπον ὡς τὸν εἰσηγητὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ καὶ λέγει περὶ τῶν ἀπογόνων του, ὅτι οὐδὲν ἴχνος ἀλβανισμοῦ περιέσωσαν. Περὶ δὲ τοῦ Δούκα, τὸν ὁποῖον ὁ τῆς Βενετίας ἐκδότης **Νικ. ὁ Γλυκὺς** ἀποκαλεῖ «δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους **»**, γράφει ὁ Σεβασμιώ-

---

* Θεολ. τόμ. 12, σ. 69, 73. Ὅ τε «Γρηγόριος Ἀργυροκαστρίτης» καὶ ἡ Μοσχόπολις ἐξεδόθησαν καὶ ἰδιαιτέρως, εἰς τόμους μετὰ προλεγομένων καὶ συμπληρώσεων, κατὰ δὲ τὴν ἐπὶ διδακτορίᾳ δοκιμασίαν μου ἐδόθησαν μετ' ἄλλων περὶ τοὺς 20 τόμους ἔργων μου εἰς ὅλους τοὺς καθηγητὰς ὡς καὶ εἰς τὸν κ. Κουγέαν· διατί δὲν παραπέμπει εἰς τὰ βιβλία, ἀλλ' εἰς τὸ περιοδικόν, ὅπου ὑπάρχουσι καὶ σφάλματα; διότι ὁ κ. καθηγητὴς ἔστειλε τὰ βιβλία μου εἰς τὰ παλαιοπωλεῖα προτιμῶν τοῦ λογίου Ἑρμοῦ τὸν κερδῶον.

** Ταύτας τὰς μαρτυρίας, τοῦ τε Jorga καὶ τοῦ Γλυκῦ λαμβάνει ἐκ τοῦ βιβλίου μου ὁ ἐπικριτὴς κ. Κουγέας, ὁ δὲ ἀναγνώστης κατὰ τὸν τρόπον ποὺ παρουσιάζει αὐτάς, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι ἀνακαλύψεις αὐτοῦ.

τατος (σ. 217) «οὗτος κατήγετο ἐκ γένους Ἀλβανῶν» παραπέμπων εἰς τὸν *Φωτεινόν*. Καὶ διὰ τοὺς Γκίκας γράφων «οἱ Γκῖκαι εἶναι ἀναμφιλέκτως βεβαιωμένον, ὅτι ἦσαν ἀλβανικῆς καταγωγῆς», οὐδεμίαν προσάγει τούτου μαρτυρίαν, λέγει δὲ ἁπλῶς ὅτι «ἦσαν μεγάλοι φιλέλληνες». χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐν σελ. 212,1 ὁμολογία καὶ δικαιολογία: «Ἕλληνας τότε ὅτε Λεῦκος καὶ οἱ Γκῖκαι καὶ Λοῦκαι ὠνόμαζον ἑαυτοὺς καυχώμενοι μάλιστα ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐξεδήλωσαν εἰς τὴν ἐνθουσιώδη καὶ παραδειγματικὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑποστήριξιν. Ἀλβανικὴ συνείδησις ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ὑπῆρχε τότε». (ὑπογραμμισμένα ὑπὸ τοῦ ἰδίου). Περὶ τῆς δυναστείας τῶν ἡγεμόνων *Τζεχάνη Ρακοβίτσα* γράφει (αὐτ. σελ. 43) «τὸ δὲ περίεργον ὅτι ἐν Ἀλβανίᾳ παρὰ τὴν Δρόβιανην σώζεται χωρίον ἐπωνυμούμενον Ρακοβίτσα, ἧς οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατριωθῶσιν καταφυγόντες εἰς Βλαχίαν. οὕτω δὲ ἀποδεικνύεται ἡ ἀλβανικὴ καταγωγὴ καὶ τῆς δυναστείας ταύτης» (ὑπογραμμισμένα ὑπὸ τοῦ ἰδίου).

Εἰς τὴν περὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀργυροκαστρίτου μελέτην του (Θεολ. τόμ. 7 σελ. 342 κ. ἑ.) ὁ Σερασμιώτατος προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Εὐρίπου Ἀλβανὸν πατριώτην διὰ τὸν ὁποῖον ὡς γράφει «ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἀλβανῶν ὑποχρέωσις ἐπιβάλλει τὴν ἀνασύλωσιν τῆς μνήμης τοιούτου εὐεργέτου τῆς πατρίδος». ὁμολογεῖ δὲ ὅτι «τὸν κάλαμόν μου πρὸς τοῦτο ἐκίνησεν ὁ φίλος κ. *Μιδὰτ Φράσαρης*, διαπρεπὴς διπλωμάτης, ὁ πρῶτος πρεσβευτὴς τῆς Ἀλβανίας ἐν Ἀθήναις». Ἀλλ' ὁ ἐπιφανὴς ἱεράρχης τῆς Εὐβοίας καὶ ἀγωνιστὴς τοῦ 21 *Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης* θέλει νὰ εἶναι Ἕλλην καὶ ἀπευθυνόμενος δι' ἀναφορῶν του πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν Ἄρειον Πάγον, τὴν Διοίκησιν καὶ τὴν «ὑπερτάτην Βουλήν» προσφέρει ἑαυτὸν πρόθυμον ἐργάτην εἰς πᾶν ὅ τι συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ὁ ἴδιος γράφει (Ἀρχεῖα Ἑλλην. Παλιγγενεσίας τόμ. Α' σελ. 236)*. Ἀκόμη καὶ τοὺς Σουλιώτας ὁ Σερασμ. ἐπιθυμεῖ νὰ θεωρήσῃ Ἀλβανούς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μακαρίτης *Ράδος* εἰς μελέτην του «οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ἀρματωλοὶ ἐν Ἐπανήσῳ» κακίζει τοὺς Γάλ-

---

* Καὶ ταύτην τὴν ἀπόφασιν ὁ κ. καθηγητὴς νομίζεται ἐκ τοῦ βιβλίου μου καὶ ἀπὸ τὰ παραπεμπόμενα ἐκεῖ σελίδια, παραπέμπει εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας· ἰδοὺ πῶς τὰ παραπεμπόμενα οὗτος δίδωσιν τοὺς μαθητὰς νὰ παρουσιάζωσι τὰ ξένα εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ ἀνέγνω τὸ «Μωρὸν ἄλας», ὅπερ ἔγραψα πρὸς ἔλεγχον τῶν λογοκλοπημάτων καὶ φίλου αὐτοῦ *Σπυρίδωνος Δαυρωτίου* καὶ ἄλλων ἀπατεώνων ἐν τοῖς πρώτοις παραπόμπων αὐτῶν εἰς τὸν *Πολυβιον*, δύναται γράφει ὅτι «τὸ τοιοῦτον ἐν ἄλλοτρίοις ἐκ τοῦ λόγου... ἐστὶν εὐλογώτατον» (τ. 2, 2).

λους (Ἐπετηρ. Παρν. ΙΒ΄ σ. 57) τοὺς ὀνομάσαντας «Ἀλβανικὸν Σύνταγμα» (regiment Albanais) τὸ ἐπὶ Ναπολέοντος συγκροτηθὲν ἐξ Ἑλλήνων πολεμιστῶν στρατιωτικὸν σῶμα, ὁ Σεβασμιώτατος παραπέμπων εἰς τὴν μελέτην τοῦ ***Ράδου*** γράφει ἐν Θεολ. τ. 8, σελ. 60,3, ὅτι «ὁ κ. Ράδος ἐνταῦθα, καθηγητὴς ὢν τοῦ Πανεπιστημίου, παραπαίει δεινῶς ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν Σουλιωτῶν»!! Περὶ τῆς Μοσχοπόλεως γράφει ἐν Θεολ. τ. 9 σελ. 50, ὅτι ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς κινήσεως καὶ τὸ ζώπυρον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἀλβανῶν, ὅτι «ἐνταῦθα ἡ Ἀλβανικὴ ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστέα» (αὐτ. τ. 12, σελ. 69) καὶ ὅτι «ἐν Μοσχοπόλει ἐκυοφορήθη ἡ ἰδέα τῆς ἀλβανικῆς ἐθνότητος καὶ ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης» (σελ. 73) «ὅτι τὸ πρῶτον κτῖσμα τῆς Μοσχοπόλεως ἀνάγεται εἰς Ἀλβανοὺς» (σελ. 78), ὅτι «οἱ Μοσχοπολῖται ἦσαν Κουτσόβλαχοι καὶ Ἀλβανοὶ» (σελ. 73), καὶ ἐν τ. 9, σελ. 60,1: «Ἰδοὺ ἑτέρα ἀπόδειξις ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται ἦσαν Ἀλβανοί, τὸ ἐπώνυμον ***Μπούας*** εἶναι ἀλβανικόν». Κατὰ τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ταύτην τοῦ Σεβασμιωτάτου καὶ ὁ Μοσχοπολίτης ***Σίνας*** ἦτο Ἀλβανός. Ἀλλ' ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως, ἡ ὑπὸ τοῦ *Κ.* ***Σκενδέρη*** εἰς Β΄ ἔκδοσιν ἐκδοθεῖσα (Ἀθῆναι 1928) ἐν σελ. 68 γράφει, ὅτι αἱ ἐν Μοσχοπόλει ἐπὶ αἰῶνας στεγασθεῖσαι Ἑλληνίδες Μοῦσαι ἐδιώχθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὅτι εἰς τὴν ἑλληνικωτάτην Μοσχόπολιν ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα ἤρχισεν ἀσκουμένη πρὸ 60 ἐτῶν (σελ. 70).

Ἐν ταῖς «Ἀλβανικαῖς Μελέταις» τὸ ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς θεᾶς ἐτυμολογεῖται καὶ παράγεται ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ e thënа (σελ. 166), μὲ τόσην αὐταρέσκειαν, ὥστε ν' ἀναγινώσκωμεν ἐν σελ. 169,1: «οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὑποστηρίζεται ἡ ἡμετέρα ἐτυμολογία καὶ οὕτως ἀπαλλασσόμεθα τῶν παραδόξων ἐτυμολογιῶν τῆς λέξ. Ἀθηνᾶ (βλ. Pauly-Wissowa R.E.)»!!

Τοὺς προτασσομένους εἰς τὸ τετράγλωσσον Ἑλληνο-Βουλγαρο-Βλαχο-Αλβανικὸν λεξικὸν στίχους τοῦ Μοσχοπολίτου ***Δανιὴλ***: «Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε—καὶ ἑτοιμασθεῖτε ὅλοι σας Ρωμαῖοι νὰ γενῆτε» χαρακτηρίζει (Θεολογία, 9, σ. 144) ὁ σεβασμιώτατος ἀκαλλεῖς* καὶ μὴ ἀνταποκρινομένους εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ ***Δανιὴλ***». Ἀλλ' ἴδε ὅσα περὶ τοῦ ἑλληνικωτάτου κληρικοῦ Δανιὴλ γράφει ὁ ***Σκενδέρης*** εἰς τὴν ἱστορ. Μοσχοπόλεως σελ. 25-26. Ἀξιοπρόσεκτος δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐν σελ. 110 τῆς ἱστορίας τοῦ Σκενδέρη ἐν ὑποσημειώσει, ὅπου τοῦ λόγου ὄν-

---

* Τὸ πλῆρες χωρίον μου ἔχει οὕτως: «οἱ ἀκαλλεῖς οὗτοι ἀγνώστου ποιητοῦ στίχοι δι' εὐνοήτους λόγους προυτάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ Λεξικοῦ, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἀπολύτως... κτλ.» (Γρηγ. Ἀργυρ. 97).

τος περὶ τῶν ἀλβανιζόντων χριστιανῶν γράφει ὁ Σκενδέρης: «Ἀλβανίζοντες ὠνομάσθησαν οἱ ἐκ τῶν Ἀλβανῶν μισέλληνες».

Τὸ Θέμις ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ them (σελ. 166,3), τὸ Παλλὰς ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ pjell (σ. 167), τὸ τριτογένεια ἐκ τῶν Ἀλβανικῶν trut καὶ gent (σ. 168), τὸ Ἀφροδίτη ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ afrë καὶ ditë (σ. 168,3) ἐν σελ. 60 «ὁ θέλων νὰ ἀκούσῃ τὴν γνησίαν προφορὰν τοῦ ὁμηρικοῦ ἰδὲ (=και) κλινάτω τὸ οὖς εἰς τὴν προφορὰν τοῦ ταυτοσήμου Ἀλβανικοῦ ëdhe»! Ἀποκαλύπτει δὲ ὁ Σεβασμιώτατος, ὅτι ὁ ἐπιχειρήσας νὰ συσχετίσῃ τὰ Πελασγικὰ πρὸς τὰ Ἀλβανικὰ ἰατροφιλόσοφος *Θωμόπουλος* ὑπῆρξε μαθητής του εἰς τὴν Ἀλβανικὴν (σ. 167,2). Σκοπὸς τοῦ βιβλίου τούτου, τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν, εἶναι ἡ ἔξαρσις καὶ ἡ ἐξύψωσις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, κυρίως ὅμως ἡ συνηγορία ὑπὲρ τῆς εἰς τὴν ἀλβανικὴν μεταφράσεως τῶν ἁγίων γραφῶν καὶ τῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ χρήσεως τῆς ἀλβανικῆς εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ἐνίσχυσις καὶ προώθησις τῆς ἰδέας ταύτης (σελ. 189, 190, 195, 196). Τὸ βιβλίον τοῦτο διαπνέεται ἀπὸ ὑπεραίγαν ἐθνικιστικὸν πνεῦμα καὶ περιέχει ἐνίοτε ἀδίκους καὶ ὑπερβολικὰς κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκφράσεις π.χ. ἐν σελ. 62 λέγεται ὅτι «τὸ πλεῖστον τῶν τότε κατοίκων τῆς Εὐβοίας ἠγνόει τὴν ἑλληνικὴν καὶ δὴ ἐν κώμαις» ἐν σελ. 196 «ὁ ἀλβανικὸς πληθυσμὸς ἐν Ἑλλάδι μάλιστα ἕνεκα τῆς παντελοῦς σχεδὸν ἐλλείψεως σχολείων καὶ δὴ ἐν ταῖς κώμαις εἶχεν ἀποβαρβαρωθῇ τελείως». Τοιοῦτο βιβλίον δὲν ἦτο δυνατὸν οὔτε θεμιτὸν νὰ γράψῃ Ἕλλην. Ὅτι δὲ πράγματι δὲν ἐγράφη τοῦτο ἀπὸ Ἕλληνα, ἀλλ' ἀπὸ Ἀλβανόν, ἀποδεικνύεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σαφεστάτας ἐν αὐτῷ ἐκφράσεις καὶ δηλώσεις τοῦ συγγραφέως. Οὕτω ἐπιφανῆ Ἀλβανὸν δημοσιογράφον τὸν *Φεχήμ βέην Ζαβαλάνι*, ἀποκαλεῖ «σεβαστὸν πατριώτην» (σελ. 160-2). Ἐν σελ. 190 γράφει: «τὴν μακρὰν ταύτην ἡμῶν μελέτην ἐξεπονήσαμεν οὐδὲν ἕτερον ἔχοντες ἐν νῷ, εἰ μὴ κατὰ καθῆκον ἱερὸν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀγαπητῶν ἡμῖν συμπατριωτῶν» (τῶν Ἀλβανῶν ἐννοεῖται) καὶ ἐν σελ. 191, ὅπου ὑμνεῖται «ἡ Α. Μεγαλειότης *Ζόγος* ὁ Α', ὁ κλεινὸς ἄναξ, ἄξιος κατὰ πάντα τῆς πατρίδος» καὶ ὀνομάζεται ἡ Ἀλβανία «κατὰ ἱερὰ», γράφει: «Ἡ στάσις τῶν συμπατριωτῶν μου πρὸς ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι λίαν ἀξιέπαινος». ἐν σελ. 199 γράφει: «οἱ σύγγενεῖς ἡμῶν Γρεμένοι, καίτοι καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ μωαμεθανισμοῦ πνοὴν ἐκραγματοποίησαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀποκα-

---

Δικτύου δεν τα φυσικά εις το πάν τους περιηγητάς, τους περιοδεύσαντας τας ἀκτάς, καθώς λέγει ὁ ἐλ. λαὸς ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τὰ ἐκφράσεις σφετέρας, ἃ τα ἀγαπᾶ εἰς τον φιλελληνισμὸν τῶν Κουγέων διὰ νὰ εἶμεθα εὐχαριστημένοι ὡς πατριῶται

τάστασιν» καὶ κατωτέρω: «'Αναφέρομαι εἰς τὴν σπουδαιοτέραν φίλην χώραν τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἐν ᾗ οἱ 'Αλβανοὶ συνέλαβον καὶ ἐγαλουχήθησαν εἰς τὰς ἐθνικιστικὰς ἰδέας». ἐν σελ. 202: «Τυγχάνω εἴπερ τις καὶ ἄλλος θιασώτης τῆς δημιουργίας ἀκραιφνοῦς ἐθνικῆς γλώσσης»,* καὶ κατωτέρω: «εἶναι ἀνάγκη ἀδήριτος καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐκ προκαταλήψεων καὶ παρεξηγήσεων δυστυχῶς ἀποστρέφονται τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἕλληνας» καὶ ἐν σελ. 198,1 ἀναφέρει «ἀδελφιδοῦς 'Αλβανούς»: «αὕτη (ἡ ἐφημερὶς Ora) διαδεξαμένη τὸ «Telegraf» ἐξεδίδετο ὡς καὶ ἐκεῖνο ἐπὶ δεκαετίαν ὑπὸ τῶν ἐμῶν ἀδελφιδῶν *Kosta Chekrezi* καὶ *Vas. Xhaçka*, ἐπέτυχε δὲ τοῦ σκοποῦ. δυστυχῶς πρὸ ἔτους ἐπαύθη καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ νῦν λαμπροῦ πατριώτου *Timo Dilo* ἡ Vatra». Τέλος ἐν σελ. 199 γράφει «ἡ ἑλληνικὴ ἡ ἀρχέτυπος γλῶσσα τῶν 'Αγίων Γραφῶν καὶ τοῦ Τυπικοῦ τῆς 'Εκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ἐν ᾗ χθιζὰ καὶ πρώιζα ἠκούομεν ἡμεῖς οἱ 'Αλβανοὶ τὴν λειτουργίαν καὶ ἐλατρεύομεν τὸν Θεόν».

Τελειώνων ἐπαναλαμβάνω τὴν δήλωσίν μου, ὅτι δι' ὅσων εἶπα δὲν ἐννοῶ νὰ κατακρίνω τὸν Σεβασμιώτατον διὰ τὰς ἀλβανικὰς ἐθνικιστικὰς αὐτοῦ ἰδέας καὶ ἐνεργείας, ἀφοῦ ὁ ἴδιος θέλει νὰ εἶναι 'Αλβανός. 'Απλῶς ἠθέλησα νὰ δείξω καὶ νὰ ἐξηγήσω εἰς τὴν Σχολήν, διατὶ θεωρῶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατάληψιν ἱστορικῆς ἕδρας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ ὡς ἀντικειμένην πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις τοῦ εἰς τὸν Β' αἰῶνα τῆς ζωῆς του εἰσελθόντος ἐθνικοῦ τούτου Διδακτηρίου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

Ὁ κ. Κοσμήτωρ: Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἶχον τὸ εὐτύχημα νὰ ἐπισκεφθῶ ἐπὶ κεφαλῆς ἀποστολῆς τὴν Κορυτσᾶν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τραυματιῶν. ***Ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ ἐρωτήσω διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ σεβασμιωτάτου καὶ ἔμαθον λίαν τιμητικὰ πράγματα διὰ τὴν ἐν γένει δρᾶσίν του.***

Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. ***Εὐλόγ. Κουρίλας*** (βλέπε παρατήρησιν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Κουγέα λεχθέντα σ. 47) ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς:

---

* Ὁ κ. Κουγέας ἀποδεικνύεται κακὸς τοῦ λόγου ἀνατόμος, ἐποιήσατο ἀνηλεῆ σπαραγμὸν τοῦ βιβλίου μου, προσάγων αἱμοσταζούσας λέξεις καὶ φράσεις, ὅλως ἠκρωτηριασμένας, ἀπὸ σκοποῦ δὲ παρέλειψε τὸ ἐνταῦθα ἐπιφερόμενον «ἀλλὰ...» ὅπερ, ὡς ὀψόμεθα, ἀνατρέπει τὴν ὅλην ἐπιχειρηματολογίαν αὐτοῦ.

Πρώτη ἀπάντησις εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Σωκράτην Κουγέαν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς.

Τὸ γὰρ ἑλληνικὸν οὐκ ὀνόματι διαφέρει τῶν βαρβάρων, οὐδὲ διαλέκτου χάριτι, ἀλλὰ συνέσει καὶ χρηστῶν ἐλπίδων προαιρέσει. Ὅσοις μὲν ταῦτα ἐπὶ πλεῖστον ὑπῆρξεν ἐν τῇ φύσει, τούτους οἶμαι δεῖν λέγειν Ἕλληνας, ὅσοις δὲ τἀναντία, βαρβάρους.

Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως Ἐκλογαί.

Ἀφοῦ ὁ κ. Κουγέας δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀντεθνικότητα τῆς ἕδρας, ἐστράφη ἐναντίον μου δια νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δῆθεν ἐγὼ ὁ καταλαμβάνων τὴν ἕδραν ταύτην εἶμαι ἀντεθνικός! Λυποῦμαι δια τὴν παλιμβουλίαν ταύτην τοῦ ἀνδρός διότι αὐτός, ὅστις, ὅτε τῷ 1918 ἐδικαζόμην ὡς Νοεμβριανός, προσελθὼν ἐπι δικαστηρίου *μὲ ὑπερήσπισεν ὡς ἐθνικὸν ἄνδρα* τολμᾷ νῦν να ἐκστομίσῃ τοιαύτην ἐναντίον μου ὕβριν. Καὶ ὑμεῖς μὲν τότε δὲν μὲ ἐσώσατε κ. Κουγέα, ἐγὼ ὅμως ἀποφυλακισθεὶς ἀπήλλαξα ὑμᾶς ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως, ὡς φίλον παρουσιάσας εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας, τὸν μακ. *Θ. Ζαΐμην*. οὕτω δὲ διετηρήσατε τὴν θέσιν, ἀφ' ἧς νῦν κακῶς τὴν χάριν ἀνταποδιδόντες ἔρχεσθε να μὲ κατηγορήσητε κατὰ τρόπον ὅλως ἀπαίσχυντον. Αἰδὼς Ἀργεῖοι! Καὶ ἐπέρχεταί μοι εἰς νοῦν το τοῦ Δαβίδ: «εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνείδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν· σὺ δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε, ἡγεμών μου καὶ γνωστέ μου, ὃς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσματα.» Διὰ τοῦτο, κύριοι συνάδελφοι, εὑρίσκομαι εἰς τὴν πλέον δυσχερῆ θέσιν προκειμένου ν' ἀπαντήσω εἰς τὸν παράδοξον αὐτὸν κατήγορον· διότι πάντως γνωρίζων οὗτος καλῶς, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐκθέσω τὴν ἐθνικήν μου δρᾶσιν, ἀπόρρητον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χωρὶς να παραβλάψω τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἠθέλησε να με παρασύρῃ εἰς παγίδα, δια νὰ φωνάξῃ ἔπειτα τρίβων τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ. Ἴδου ὁ ἐθνικὸς ἀνήρ! Οὐδέποτε ὅμως θὰ πράξω τὸ τοιοῦτον κατὰ κυρίας ὑποστῶ τιμωρίας, διότι οὐ μόνον *δὲν θέλω νὰ ἐκθέσω τὸ κράτος ὅπερ μοι ἐνεπιστεύθη σπουδαίας ἐθνικὰς ἀποστολὰς ἀλλὰ καὶ διότι τὸ ἔργον δὲν ἐτελείωσεν οὔτε ἐν Μακεδονίᾳ οὔτε ἐν Ἀλβανίᾳ οὔτε ἀλλαχοῦ*. Εὐτυχῶς ἡ δρᾶσις μου ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι γνωστὴ δια τοὺς παλαιοτέρους τοὐλάχιστον, ἣν δύναταί τις να σταχυολογήσῃ *καὶ ἐκ τῆς πεντηκοντάδος τῶν συγγραφῶν μου καὶ ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἄρθρων εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας*. Ἀλλὰ καὶ δὲν δύναμαι νὰ σιωπήσω εἰς τὰ ἑξῆς σημεῖα τῆς κατηγορίας, ἣν ἐξετόξευσε κατ' ἐμοῦ ὁ κ. Κουγέας α) ὅτι σκοπίμως κατέλαβον τὴν ἕδραν, ἵνα βλάψω τὸ Μακεδονικὸν ζητήμα, β) ὅτι ἐνήργησα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀλ-

βανικὴν προπαγάνδαν καὶ διέδωκα τὸν σοσιαλισμὸν καὶ γ') ὅτι ἐθνικιστὴς Ἀλβανὸς ὢν ἐτόλμησα νὰ παρουσιασθῶ ὡς διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ ἀπολογηθῶ, διότι εἰς τὰς συκοφαντικὰς ταύτας κατηγορίας ***ἔχω κάμει ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τὴν ἀπάντησιν καὶ ἐγὼ καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀρχαί***, αἵτινές μοι ἐνεπιστεύθησαν τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων καὶ θέσεων, καὶ λυποῦμαι διότι ***ὁ κατήγορός μου ἠθέλησε νὰ ἀγνοήσῃ τὰς ἀπαντήσεις ταύτας, γνωστὰς διὰ τοῦ τύπου γενομένας.***

Κατὰ τὴν τεσσαρακονταετῆ πολυμερῆ ἐνταῦθα καὶ περιπετειώδη δρᾶσίν μου πολλακις κατηγγέλθην ὑπ' ἀνδρῶν, οὓς ἐξήλεγξα δι' ἀντεθνικὴν ἐνέργειαν καὶ κατήγγειλα ἐπὶ παρανομίαις καὶ καταχρήσεσιν, ἀλλὰ ***πᾶσαι αἱ κατ' ἐμοῦ κατηγορίαι διελύθησαν ὡς ἰστὸς ἀράχνης καὶ οὐδέποτε καιεδικάσθην.*** καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πολὺς Βενιζέλος πεισθεὶς ἐν τέλει περὶ τῆς ἀθωότητός μου ὡς βασιλόφρονος ***ἐξαιρετικῶς εἰς ἐμὲ ἔδωκεν ἀμνηστείαν.*** Ἑπομένως πῶς εἶναι δυνατὸν κατ' ἀνδρὸς διανύσαντος λευκὸν ὅλον τὸν βίον καὶ διαμείναντος ἀτρώτου ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν βελῶν νὰ εὐσταθήσῃ κατηγορία ; οὗτινος ὁ βίος, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἴπω, εἶναι θυσία ὑπὲρ τῆς πατρίδος ; Διὰ τοῦτο, κύριοι συνάδελφοι, θὰ συγχωρήσητέ μοι ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ μου ἀγανακτήσει καὶ ἐπιθέσει κατὰ τοῦ κ. Κουγέα. ***Οὐδέποτε ἀνέμενον νὰ προπηλακισθῶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐν τῇ σεμνῇ ταύτῃ αἰθούσῃ***, καὶ δὴ ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ ἡλικία μου καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ ἐν γένει δρᾶσίς μου ἐπέβαλλον εἰς αὐτὸν νὰ δεικνύῃ ποιάν τινα εὐλάβειαν καὶ ἐπιφύλαξιν, ἀλλ' «ἔξεστι Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν».

Ἐν πρώτοις ὁ κ. Κουγέας εἶπεν, ὅτι θὰ πανηγυρίσωσιν οἱ Βούλγαροι, ὅταν μάθωσιν τὴν ἵδρυσιν τῆς ἕδρας μου, σκοπούσης βεβαίως τὴν ἐξονύχισιν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀπαντῶ. οἱ Βούλγαροι ἠδύναντο κάλλιστα μέχρι τοῦδε νὰ πανηγυρίζωσιν· διότι ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἐπιλήσμων γενόμενος τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐπὶ 25ετίαν ὅλην, ***ἠθέτησεν ἀστόργως τὴν σπουδαιοτέραν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ περίοδον καὶ οὔτε ἓν μάθημα ἐδίδαξεν εἰς τοὺς φοιτητάς***, οἵτινες ἀπὸ τῶν Γυμνασίων ἁδρομερῶς μόνον εἶχον ἀκούσει. Ἡ ἀσύγγνωστος ὑμῶν αὕτη ἀδιαφορία, κ. Κουγέα, ὅστις περὶ ἄλλα τυρβάζῃ, ἐξηνάγκασε τὴν σεβαστὴν Κυβέρνησιν ***ἐθνικώτατα διασκεπτομένην*** νὰ διαιρέσῃ τὴν ἕδραν. ***καὶ εἶναι ἀξία εὐγνωμοσύνης***, διότι ***κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξαίρεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ἀνεξάντλητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ζωτικότης, ὅστις ἐξερχόμενος τῶν στενῶν ὁρίων ἐπεκτείνει τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων ἠπείρων καὶ δημιουργεῖ τὴν ἔνδοξον Μακεδονικὴν αὐτοκρατορίαν, ἧς συνέχεια εἶναι ἡ Βυζαντινή.*** Ἐν τῷ μέσῳ τούτων κεῖται ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ὡς οὐρανία δύναμις ἐμψυχώνει

αὐτόν, καὶ τὸ τέως δοῦλον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἐνδύει τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ ἀνυψοῖ εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐνδοξοτέρας ἐν τῷ κόσμῳ αὐτοκρατορίας. Καὶ βεβαίως δὲν ἀγνοεῖ ταῦτα ὁ κ. Κουγέας, ἀλλ' *ἠθέλησε νὰ κεντίσῃ τὴν πλέον εὐθικτόν μου ἐθνικὴν χορδήν*· διότι αὐτὸς ὡς παλαιὸς φίλος γνωρίζει, ὅτι ἠγωνίσθην ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν πρώτην γραμμήν, ὅπως καὶ διὰ τοῦ τύπου [1]). *Οἱ ἀγῶνές μου διὰ τὴν περιμάχητον Μακεδονίαν*, κ. Κουγέα, ἣν κατὰ σὲ καταπροδίδω, *ἄρχονται ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων*. Τῷ 1907 προκειμένου νὰ παρουσιασθῇ μακεδονικὴ ἀντιπροσωπεία πρὸ τοῦ ἐπιφανοῦς λόρδου *Allen Upward* ἐπισκεψαμένου τὰς Ἀθήνας, ἵνα σχηματίσῃ ὀρθὴν γνώμην περὶ τῶν μακεδονικῶν πραγμάτων, ἡ Κυβέρνησις, καίτοι ὑπῆρχον δύο μακεδονικοὶ σύλλογοι, *ἐπεσπράτευσεν ἐμὲ νὰ διαφωτίσω τὸν ἐπίσημον ξένον περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ παρουσιάσθην ὡς πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τῶν Μακεδόνων φοιτητῶν μετὰ τοῦ συμβουλίου καὶ ἐπείσαμεν αὐτῷ θερμοπάτην ἔκκλησιν, ἣν δημοσιεύων οὗτος ἐν ἀρχῇ τοῦ περὶ Μακεδονίας βιβλίου αὐτοῦ* [2]) *ὀνομάζει εἰλικρινῆ καὶ αὐθέρμητον, λίαν διαφωτιστικὴν διὰ τὸν ἐρευνητὴν καὶ «δύναμαι νὰ συστήσω σὲ τὸν ἀναγνώστην, λέγει, ὡς τὸ ἄριστον πεισιήριον»**. Μεταφραστὴν εἶχε στείλει τὸ ὑπουργεῖον τὸν τότε πλοίαρχον τοῦ ἑλλ. ναυτικοῦ *Κ. Μελᾶν*.

[Καὶ ἡ ἔκκλησις, ἣς ὁ εὐγενὴς λόρδος ἐδημοσίευσε ἀγγλικὴν μετάφρασιν, (σ. 87-89) ἔχει ὡς ἑξῆς : **

Κύριε,

Ἔχουσι τὴν τιμὴν νὰ παρίστανται ἐνώπιον Ὑμῶν Ἕλληνες φοιτηταὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Μακεδονίας. Ἀκούσαντες, περὶ τῆς παρουσίας Ὑμῶν ἐν Ἀθήναις καὶ γνωρίζοντες, τὴν, ἣν ἀσκεῖτε, θέσιν εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ τύπου τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς πατρίδος Ὑμῶν, καθῆκον ἡγησάμεθα, ἵνα ἐμφανιζόμενοι ἐνώπιον Ὑμῶν ἀπευθύνωμεν τὸ ὡς εὐ παρέστητε.

1) Βλέπε σειρὰν ἄρθρων ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῆς Θεσσαλονίκης : «Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, αἱ πηγαὶ καὶ τὰ βοηθήματα Αἱ βαλκανικαὶ σπουδαί. Τὰ ἑλλην. γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ὡς φορεῖς προόδου καὶ πολιτισμοῦ ἐν τοῖς Βαλκανίοις κτλ.» 1929 Μόνον τοῦ ἔτους τούτου ἡ ἀρθρογραφία δύναται ν' ἀποτελέσῃ τόμον ὀκτάσελιδον

2) The east End of Europe. The report of an unofficial mission to the European provinces of Turkey on the eve of the revolution. London 1908. σ. 87-89

* It is a sincere and spontaneous appel for a candid inquiry, and perhaps I may consider it as my best credential to the reader of this Report σ. 87

** Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς πρωτοτύποις.

Τεθλιμμένοι βαθέως ἐκ τῆς τρομερᾶς καὶ ἀφορήτου καταστάσεως τῆς δημιουργηθείσης κατὰ τὰ τελευταῖα ὀλίγα ἔτη ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν Μακεδονίᾳ, διαβλέπομεν, ὅτι αὕτη ἀπέχει μακρὰν πάσης βελτιώσεως μάλιστα διαρκῶς ἐπιδεινοῦται· διὸ καὶ ἐθεωρήσαμεν καθῆκον, ἐπαναλαμβάνομεν, νὰ ἔλθωμεν καὶ ὑποβάλωμεν αὐτὴν τὴν δήλωσιν ἐνώπιον Ὑμῶν, δεδομένου, ὅτι δὲν παραλείπομεν οὐδεμίαν εὐκαιρίαν προσπαθοῦντες νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν πιεζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν.

Βέβαιοί ἐσμεν, ὅτι ἐστὲ ἐντελῶς ἐνήμεροι *τῶν τρομακτικῶν καὶ σχεδὸν ἀπελπιστικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ζῶσιν οἱ ἑλληνικοὶ τῆς Μακεδονίας πληθυσμοί. τὸ αἷμα ῥέει ποταμηδόν, αἱ περιουσίαι ἡμῶν μεταβάλλονται εἰς καπνὸν καὶ τέφραν καὶ ἡ γενέτειρα ἡμῶν παρουσιάζει τὴν αἱματηρὰν καὶ φρικώδη μορφὴν στίβου ταυρομαχιῶν, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι κατακυνηγοῦνται καὶ ὡς ἄγρια θηρία κατακρεουργοῦνται.*

Τῆς φυλετικῆς ταύτης διαμάχης ἡ ὄψις ἐστὶν ὄντως ἀποτροπαία. ἀλλὰ τὸ ἀποθαρρυντικὸν πράγματι δι' ἡμᾶς εἶναι ἡ ἀντίληψις, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ ἅμα καὶ εὐγενέστερα ἔθνη τῆς Εὐρώπης *ἀσύγγνωστον δεικνύουσιν* ἀπάθειαν καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν δυστυχίαν ἡμῶν ταύτην, καὶ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τῆς δράσεως αὐτῶν, *ἀντὶ νὰ καταστείλωσιν, ἀναζωπυροῦσι τὴν ὄρεξιν καὶ τὰ ἀπεχθῆ ἔνστικτα* τοῦ λαοῦ, ὅστις ἰσχυρίζεται, ὅτι διεξάγει πόλεμον καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν

Πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ ἐγράφησαν εἰς τὸν εὐρωπ. τύπον περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἐπισταμένως παρακολουθήσαντες τὰ γραφόμενα καὶ δημοσιευόμενα περὶ τῆς Μακεδονίας, ἐσμὲν ἐντελῶς πεπεισμένοι, ὅτι *ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια δὲν ἐξεπήγασεν εἰσέτι*, οὔτε τὸ εὐρωπαϊκὸν κοινὸν διεφωτίσθη ἀρκούντως μέχρι τοῦδε καὶ ὀρθῶς ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς αἰτίας τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν διαμάχης.

Ἐρχόμενοι ἐνώπιον Ὑμῶν σήμερον οἱ νέοι ὅλων τῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας παρακαλοῦμεν καὶ καθικετεύομεν Ὑμᾶς νὰ μεταβῆτε εἰς τὸν τόπον ἡμῶν, νὰ ἐπισκεφθῆτε ἕκαστον μέρος, τὰς πόλεις, τὰς κώμας, νὰ ἐρωτήσητε τοὺς κατοίκους, νὰ ἐξετάσητε τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν, νὰ ἐρωτήσητε αὐτοὺς ἰδίᾳ περὶ τῶν δεινοπαθημάτων καὶ τῶν πραγματικῶν πόθων αὐτῶν, νὰ θέσητε τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῶν πληγῶν καὶ *νὰ θελήσητε νὰ διακηρύξητε τὴν ἀλήθειαν* εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἐσμὲν βέβαιοι, ὅτι δὲν θὰ εὕρητε ἐκεῖ ἑλληνικὰς ὁρδὰς διεξαγούσας πόλεμον καὶ καταπιεζούσας ἀθῴους χωρικούς. θὰ συναντήσητε ἁπλῶς *ἀμύντορας ὡπλισμένους, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰς ἑαυτῶν οἰκογενείας, τὰς περιουσίας, τὰ σχολεῖα, τοὺς ναοὺς καὶ ἑαυτοὺς κατὰ τῶν ἐπιδρομέων, οἵτινες παραδίδουσιν εἰς θάνατον ἀθῴας ὑπάρξεις, ἵνα διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου κατακτήσωσι τὸν τόπον.* Κατὰ τὴν διαδρομὴν Ὑμῶν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ τόπου θὰ

εὕρητε λεγεῶνας ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων, ἐπιστημόνων ὡς καὶ ἀγροτῶν χωρικῶν καὶ ἐργατῶν. Θὰ συναντήσητε σχεδὸν πανταχοῦ κατὰ τὴν πορείαν ἑλληνικὰ φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα καὶ ναοὺς ὡς καὶ ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας, *ὁποιδήποτε καὶ ἂν μεταβῆτε θὰ ἀντικρύσητε ἀνθρώπους ἐν οἷς πάλλουσιν ἑλληνικαὶ καρδίαι καὶ ἑλληνικαὶ ἰδέαι.*

Πεπείσθημεν, ὅτι αὐστηρά, ἐπισταμένη καὶ ἀμερόληπτος ἔρευνα δὲν δύναται παρὰ νὰ πείσῃ Ὑμᾶς περὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι *οἱ πραγματικοὶ πόθοι τῆς πλειονότητος τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον παρεγνωρίσθησαν καὶ ἐσκεμμένως παρωράθησαν, καὶ ὅτι ἡ διακαεστέρα αὐτοῦ ἐπιθυμία ἐστὶν ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.*

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Νοεμβρίου 1907.

Ὁ πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τῶν Μακεδόνων φοιτητῶν
ΕΥΜΕΝΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΗΣ ἐκ Καστορίας (ψευδώνυμον)

Ἐσημειώθην ἐκ Καστορίας, διότι ἡ Καστορία τότε ἦτο τὸ κέντρον δράσεως τῶν ἀντιαρτικῶν σωμάτων καὶ οὐχὶ ἡ Κορυτσά. Ἡ δὲ γενέτειρά μου Ζήτσιστα χωριζομένη διὰ τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη (Ἐορδαϊκὸς) εἰς δύο συνοικίας ὑπάγεται κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καστορίας, ἦτο δὲ τὸ καταφύγιον τῶν Μακεδονομάχων. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου, ὅσοι δὲν ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας ἑκαμένως ὅσοι δὲν διέτρεχον τὸν κίνδυνον συλλήψεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπογράφουσι, οἱ ἄλλοι ἔχομεν ψευδώνυμα· π.χ. ὁ Α. Ἡρακλεώτης εἶναι ὁ ἐν Ἀθήναις μηχανικὸς *Σκόδρας* ἐκ Μοναστηρίου, ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιοῦ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰατρὸς *Κ. Παζαρέντσης*].

Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπρωτοστάτησα *εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν δρώντων τότε ἐνταῦθα μακεδονικῶν σωματείων*, ἅπερ ἀπετέλεσαν τὸν *Παρμακεδονικὸν Σύλλογον* ὑπὸ πρόεδρον τὸν ἔνδοξον ἀντιστράτηγον *Κων. Σμολένσκην*. Ὁ Σύλλογος ἐκτιμήσας τὸ ἔργον μου *συγκατέλεξέ* με φοιτητὴν ὄντα εἰς τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ἐν ᾧ οὕτως ἐξελεγόμην συνεχῶς μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας 1912 [1]). Τὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ τούτῳ δρᾶσίν μου μαρτυροῦσι τὰ πρακτικά, οὗτοι καταχωρίζονται αἱ ἐκ τῶν κατ' ἔτος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ περιοδειῶν μου ἐκθέσεις, ἃς *ἀνελάμβανον ἰδίαις πάντοτε δαπάναις*. Ἐνταῦθα δὰ παραλείπω εἰς τινα διατριβήν μου δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Μακ. ἡμερολογίῳ τοῦ 1909. Εἶχον ἀποσταλῆ πρὸς ἐπέκτα-

---

1) Ἐκ τῶν σωμάτων τῶν Μακεδονικῶν ἡμερολογίων ἀπὸ τοῦ 1908 κ. ἑ. ὅπου τὸ ὄνομά μου εἰσήχθη ἐν ἀρχῇ μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ διοικητ. Συμβουλίου.

σιν τῆς Μακεδονικῆς δράσεως καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορυτσᾶς, ἣν τρομοκρατουμένην τότε ὑπὸ τῶν κομιτατζήδων καὶ ἄλλων ἐγχωρίων συμμοριῶν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐπισκέψηται μετὰ τὸν ἄγριον μάλιστα φόνον τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Κορυτσᾶς ***Φωτίου***. Περιῆλθον ὁλόκληρον ***καὶ ἀναδιωργάνωσα τὰς κοινότητας πρὸς ἄμυναν καιὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ διαλύσας καὶ τὰς προπαγανδιστικὰς σχολὰς καὶ ἐν Κορυτσᾷ συνέστησα Ἐθνικὸν σύνδεσμον, ἀφοῦ ἔκαμα δύο διαλέξεις.***

[«Εἶχον τὴν εὐκαιρίαν, ἔγραφον, νὰ ἐκτιμήσω τὰ γενναῖα αἰσθήματα καὶ τὸν ζῆλον τῶν φιλοτίμων προκρίτων, οἵτινες γενναίως ὑπεραμύνονται τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἀπέναντι τῶν κακοβούλων ἐχθρῶν τοῦἑλληνισμοῦ. Ἐπίσης εἶχον τὴν τιμὴν νὰ κάμω ἐν τῇ πόλει ταύτῃ **δύο διαλέξεις** περὶ ἱδρύσεως Ἐθνικοῦ συνδέσμου καὶ περὶ τοῦ ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὅπερ οὐκ ὀλίγον θόρυβον ποιεῖ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ταύτῃ κοινότητι. Αὕτη διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν ἀλβανιστῶν ἀγωνιζομένων παντὶ σθένει, ὅπως πήξωσιν ἐνταῦθα κέντρον ἐνεργείας... μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν κατώρθωσαν τὴν ἵδρυσιν ἀλβανικῆς Λέσχης, ὅμως προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μηδ' αὐτοὺς τοὺς μουσουλμάνους δυνηθέντες νὰ προσηλυτίσωσι. Τὸ ἀλβαν. ζήτημα εἶναι κτῆμα τῶν εὐγενῶν μπέηδων καὶ τῶν Μπεκτασίδων (σχισματικῶν) μουσουλμάνων. Οὗτοι κατέστησαν τυφλὰ ὄργανα ξένης καταχθονίου πολιτικῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι ὑποβολιμαῖαι διήρεσαν τοὺς δυστυχεῖς Ἀλβανοὺς εἰς πολλὰ διαμαχόμενα στρατόπεδα. Οἱ Τοῦρκοι (ἀλβανοὶ) τῆς Κορυτσᾶς ἐγκαίρως κατανοήσαντες τὴν ματαιοπονίαν τῆς χιμαιρικῆς ταύτης ἰδέας ἀπὸ πολλοῦ ἀπέστησαν καὶ συμπράττουσι μετὰ τῶν χριστιανῶν κατὰ τῶν εὐβούλων μπέηδων. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ταχέως θὰ στρέψωσι τὰ νῶτα πρὸς τοὺς δολίους προπαγανδιστάς, ὅταν μάθωσιν, ὅτι οἱ καλοθελητα Ἰταλοί, Αὐστριακοὶ καὶ Ρουμοῦνοι, οὐ μόνον τὸν ἐθνισμόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀλβανῶν προσπαθοῦσι νὰ ἐξαλείψωσιν ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ χωρίζουσιν αὐτοὺς τῆς ὁλομελείας τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου διὰ τῆς γλώσσης, τῶν φυσικῶν καὶ συγγενικῶν δεσμῶν καὶ παραδόσεων (ἤθη καὶ ἔθιμα), διὰ κοινῶν πόθων καὶ συμφερόντων ἀρρήκτως συνδέονται, ἀνθ' ὧν πολλάκις ἀπὸ κοινοῦ ἀγωνιζόμενοι ἔχυσαν τὸ αἷμα καὶ ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐν ἀδελφικῇ συμβιώσει συνέζησαν καὶ ἔδρασαν. ...(ὑπογραφὴ): ***Εὐλόγιος Λαυριώτης Κουρίλας*** (πρωτοετὴς) φοιτητὴς τῆς Θεολογίας καὶ ***σύμβουλος τοῦ Παμμακεδονικοῦ συλλόγου***»]*

Συνέπεσε τὸ ἔτος ἐκεῖνο νὰ κηρυχθῇ τὸ τουρκικὸν σύνταγμα, ὁ δὲ Ἕλλην

---

* Μακεδονικὸν ἡμερολ. 1909, Ἀθῆναι, σ. 288-291.

πολιτευτὴς ἀείμνηστος *Δημ. Ῥάλλης*, θιασώτης τῆς φιλοτουρκικῆς πολιτικῆς, ἐξῆλθεν εἰς περιοδείαν, ἐγὼ δὲ συνώδευσα αὐτῷ παρακολουθουμένῳ καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κ. *Ἰωάν. Ῥάλλη* (νῦν πρωθυπουργοῦντος) μέχρι Κορυτσᾶς. Ἐνταῦθα ἐγένετο αὐτῷ ἀποθεωτικὴ ὑποδοχή. Θαυμάσας δὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον τῆς πόλεως ὠνόμασεν αὐτὴν «μικρὰς Ἀθήνας». Δὲν περιγράφεται ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ «τοῦ κήρυκος τῶν Ἀθηνῶν», ὅπως μὲ ἐκάλουν. Λυποῦμαι διότι δὲν παρίσταται ἐνταῦθα ὁ συνάδελφος κ. *Καπνουκάγιας*, μαθητὴς τότε ἐν τῷ Δημ. σχολείῳ Σιατίστης. Εἶχον κατέλθει ἐκεῖ καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐν τῇ κάτω συνοικίᾳ συνεκροτήθη πάνδημον συλλαλητήριον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μαθητῶν καὶ ἀνήλθομεν ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις ἐθνικοῖς εἰς τὴν ἄνω. Παρετέθη ἡμῖν νεῦμα ἐντὸς τῆς Μανουσείου βιβλιοθήκης, ἀλλὰ διέκοψεν αὐτὸ ἡ διατορὸς τῶν μαθητῶν μελῳδία «Μαύρ' εἶν' νύκτα στὰ βουνά, στοὺς κάμπους πέφτουν χιόνια». Ὅτε ἐνεφανίσθην ἐνώπιον αὐτῶν ἐγένετο πανδαιμόνιον... Μακάριαι ἡμέραι! Καὶ ὅμως ἡ ἑορτὴ ἐκείνη ἐστοίχισε τὴν θυσίαν δύο ἀρχηγῶν, τοῦ *Κοροπούλη* ἐκ Μάνδρας τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ Σιατιστέως *Παύλου Περδίκη*, φονευθέντων μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀμηχανίαν εἰς ἣν εὑρέθην εἰς Κοζάνην, ὅτε ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διέκρινα εἰς τὰ στασίδια τοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς. Ἠναγκάσθην νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ἃς ὑπισχνοῦντο ἡμῖν οἱ Νεότουρκοι διακηρύξας ὅτι, εἰ μὲν αὗται εἶναι ἀληθεῖς, οἱ Ἕλληνες ἔσονται οἱ ἄριστοι πολῖται, εἰ δ' ἄλλως *ἀναμένουσιν ἡμᾶς καὶ πάλιν τὰ λιμέρια*. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔπρεπε κατὰ τὸ ἔθος νὰ ἀναχωρήσω συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος ἀσκληπιάδου *Ῥεπανᾶ*, ὅτε οἱ πρόκριτοι με παρεκάλεσαν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὅπου θὰ μοι παρουσίαζον τὴν μεγάλην Ἑλλάδα Ὁποία ἔκπληξις, ὁποία συγκίνησις, ὅτε κατεβίβασαν ἐκ τῆς στέγης κειμήλιον τιμαλφέστατον, *τὴν Χάρταν τοῦ Ῥήγα Φεραίου!* Ἐνῷ ἐξεδιπλοῦτο αὕτη, *ἐνόμισα ὅτι ἀνέζησεν ἐνώπιόν μου ἡ Ἑλλὰς τοῦ παρελθόντος, ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι σὺν ταῖς ἀποικίαις*. Ἐπειδὴ ἐνόμισα ἐμαυτὸν οὐχὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἐβιάσθημεν διανύσαντες δεκαπεντάωρον ὀρεινὴν πορείαν καὶ περὶ μέσας νύκτας ἀφικόμεθα εἰς Ἐλασσῶνα ἐγγὺς τῶν μεθορίων. Ἤρχισα τὸ κήρυγμα εἰς τόνον ὑψηλὸν φρονῶν, ὅτι εἶμαι ἐκτὸς κινδύνου. ἀλλ' ὅμως ἠπατώμην. Πρὸς τὴν εἴσοδον διέκρινα ἐκ τῶν κουμπωμάτων δύο Τούρκους ἀξιωματικούς. Μεταβολὴ τοῦ λόγου ἀμέσως Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ ἱερὸν ὁ μητροπολίτης, ὁ νῦν πρῴην Χίου *Πολύκαρπος*, με ἐπιπλήττει αὐστηρῶς «διατί, εὐλογημένε, ἤλλαξες τὸ θέμα; διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων», ἀπήντησα Ἀλλ' ὁ εὐθαρσὴς καὶ ἀκμαῖος τὸ αἴσθημα ἱεράρχης, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ μὲ ἐξαγοράσῃ ἀπὸ τὸν Πασᾶ, με ὑποχρέωσε νὰ ἀκολουθήσω αὐτῷ

εἰς Τσαρίτσανην, ὅπου ἐν ἀπουσίᾳ Τούρκων ἐτελείωσα πράγματι τὸν λόγον, οὐχὶ ὅμως ἄνευ ἐπεισοδίων. Θερμόαιμός τις πατριώτης ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ παρέδρου εἰπὼν «νὰ βρὲ πατρίδα, τουρκολάτρη», καὶ θραύει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ πρὸ τοῦ δικαστοῦ μητροπολίτου, στραφεὶς οὗτος πρὸς ἐμὲ «τί μ' ἔκαμες, λέγει, μ' ἔβαλες τοὺς ἀνθρώπους στὰ αἵματα»; ἐγὼ δὲ ἀπήντησα: «μπαϊράμι χωρὶς κουρμπάνι δὲν γίνεται, δεσπότη μου».

Ἐπανερχόμενος κατὰ Ὀκτώβριον ἐνταῦθα ὑπέβαλον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν σχέδιον ἀναδιοργανώσεως καὶ ἐντοπίσεως τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, εἶχε δὲ διαλυθῇ τότε τὸ κομιτᾶτον μετὰ τὸ τουρκικὸν σύνταγμα ὡς περιττόν, ἐνῷ τὰ βουλγαρικὰ σώματα ὠργίαζον ἐν Μακεδονίᾳ. ***Εἰς τὴν ἀτομικὴν πλέον πρωτοβουλίαν ἐναπέκειτο ἡ συνέχεια τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν, ὅσα ἐπὶ πενταετίαν εἴχομεν κερδίσει***· διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐπεφορτίσθη καὶ τὸ καθῆκον τοῦτο. Ἐκαθήμην τότε εἰς τὴν ὁδὸν Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 18 καὶ ὁ κ. Κουγέας ἤρχετο καὶ μὲ ἐπεσκέπτετο δι' ἀτομικὰς ὑποθέσεις. θὰ ἔβλεπε βεβαίως τοὺς Μακεδόνας ὁπλαρχηγοὺς καὶ τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα τῶν φοιτητῶν, οὓς ὡδήγουν δὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὸ σκοπευτήριον τῆς Καλλιθέας, ὅπου ἐγυμναζόμεθα εἰς τὴν σκοποβολὴν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν ***Δημ. Δαγκλῆν.****

Φρονῶ, κύριοι συνάδελφοι, ὅτι ἀρκοῦσι ταῦτα, ἵνα πείσωσι πάντα ἀμερόληπτον κριτήν, ὅτι ***δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατασταθῶ ἐγώ, παλαίμαχος ἀνήρ, καθηγητὴς ἕδρας ἀντεθνικῆς πρὸς χαρὰν τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων ἐν Μακεδονίᾳ.***

Ἀλλ' ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν ἀφύπνισε καὶ τῶν Ἀλβανῶν τοὺς πόθους πρός ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἐσχηματίσθησαν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀνταρτικὰ σώματα, συνέπραττον ὅμως μετὰ τῶν κομιτατζήδων.** Προσεπάθησεν ἡ Ἑταιρεία τοῦ μακ. ***Ν. Καζάζη*** διὰ τοῦ συμπατριώτου Ἀλβανοῦ ***Ἰσμαὴλ Κεμὰλ*** βέη νὰ πείσῃ αὐτοὺς εἰς ἑλληνοαλβανικὴν σύμπραξιν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐπὶ Κυβερνήσεως ***Στ. Δραγούμη*** τῷ 1910 ἐπῆλθε ποιά τις συνεννόησις μετὰ τῶν βορείων Ἀλβανῶν διὰ τοῦ ***Φαζλῆ Τοπτὰν*** πασᾶ, ὅστις καὶ ἐξέδιδεν ἐν Καΐρῳ τὸ ἑλληνοαλβανικὸν περιοδικὸν «Ἀστραπή». Ὁ ἀείμνηστος φιλόπατρις πρωθυπουργός, ***αὐτὸς πρῶτος μὲ ἀνέμειξεν εἰς τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα καὶ μὲ ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυ-***

---

* Βλ. ἄρθρον μου ἐν Ἡμερολογίῳ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας—Θράκης, Β', 1932, σ. 49—55.

** Βλ. Μιχ. Γραμμένου, Ἡ ἀλβανικὴ ἐπανάστασις, ἐν Ἀθήναις 1926 (Ἀλβανιστί).

πτον διὰ ἐμάνους ὑπὲρ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ νὰ πήξωμεν ἐκεῖ τὸ κέντρον τῆς ἑλληνο-αλβανικῆς συνεννοήσεως. Καὶ ὄντως τῷ 1910 συνεστήθη ἐκεῖ τὸ κομιτᾶτον ὄργανον ἔχον τὴν «Ἀστραπήν». [1]) ἥτις ἀμέσως ἔφερε τὸν κεραυνόν· διότι τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξερράγη ἡ ἀλβανικὴ ἐπανάστασις. [2]) Τότε ἐπρόκειτο νὰ ἀποσταλῶ εἰς Γερμανίαν δαπάναις τοῦ Βελλείου κληροδοτήματος καὶ ἀπεσύρθην νὰ τελειοποιήσω τὰ Γερμανικά μου εἰς τὴν Μονὴν Μεγίστης Λαύρας, ὅτε ἐξερράγη ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κατὰ Ὀκτώβριον καὶ τὸν Νοέμβριον ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας. Τὰ μέλη τοῦ Ἀλβανικοῦ κομιτάτου Καΐρου διῆλθον ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μὲ ἐζήτησαν νὰ ἀκολουθήσω εἰς Ἀλβανίαν, ὅπου ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην Κυβέρνησιν (ἔχω ἐπιστολὴν τοῦ μακ. *Μιχ. Τούρτουλη*, ὅστις ἐγένετο ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τῆς Παιδείας) *Ἐγὼ ὅμως δὲν μετέβην εἰς Ἀλβανίαν, ἀλλ' ἐσχημάτισα σῶμα ἐν Ἄθωνι καὶ κινδυνεύσας νὰ συλληφθῶ, ἅτε προδοθεὶς εἰς τοὺς Τούρκους, κατώρθωσα νὰ ἐξέλθω εἰς Χαλκιδικὴν μετὰ πολλῶν Ἁγιορειτῶν* (ὁ νῦν μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου *Φιλάρετος* ἦτο ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ σώματός μου) καὶ νὰ ἑνωθῶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν *Βασ. Παπακώσταν.*

[Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφον τῆς ἀποκηρύξεώς μου, ὅπερ εἶχον τὸ εὐτύχημα νὰ ἁφαιρέσω παρὰ τοῦ κομιστοῦ *Γερμανοῦ Ἱεροδιακόνου Λαυριώτου*, δασονόμου τῆς Λαύρας, συλλαβών αὐτὸν νυκτὸς εἰς τὸ δάσος τῆς Προβάτας. Περιῆγεν αὐτὸ ὑπὸ συνοδίαν δύο πρωτοτύπων μοναχῶν εἰς τὰ κελλία καὶ παρέπειθε τοὺς ὁρισθέντας καὶ ὁπλισθέντας μοναχοὺς νὰ μὴ ἀκολουθήσωσιν, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ νὰ μὲ ἀποκλείσωσιν ἐν Προβάτᾳ μετὰ τοῦ σώματός μου φυγοδεύσαντες τὰ δύο πλοῖα, ἅπερ ἐπρόκειτο νὰ μᾶς μεταφέρωσιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τόπον ὁρμίσεως τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Μεγίστης Λαύρας τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1912

(Τόπος σφραγῖδος) *Πρὸς τοὺς δοιωτάτους γέροντας τῶν ἡμετέρων ἐν Προβάτᾳ Κελλίων, Ἀμαλφηνοῦ καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ὁρίων μας.*

Ἐπειδὴ μετὰ λύπης πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ τέως Λαυριώτης μοναχὸς *Εὐλόγιος Κουρίλας* περιέρχεται τὰ ἡμέτερα ἐν Προβάτᾳ Ἀ-

---

1) Shkrepima (οὕτω λέγεται ἡ ἀσιρματη ἀλβανιστί), περιοδικὸν τοῦ Καΐρου ἐκδιδόμενον ἀλβανιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ ὑπὸ Φ ω τ ζ λ ῆ Τ ο π τ α ν πασᾶ καὶ Ἀ λ ε ξ. Τ ζ ο β α ν ν ι, τελειοφοίτου τοῦ ἡμετ. Πανεπιστημίου (φιλόλογος) καὶ ἔπειτα ὑπουργοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ.

2) Βλ. διάλεξιν μου ἐν Καΐρῳ δημοσιευθεῖσαν ἐν Χρόνῳ 15 6. 1910.

μαλφηνοῦ καὶ ἀλλαχοῦ Κελλία καὶ ἐξαπατᾷ τοὺς πατέρας ***διεγείρων αὐτοὺς μεθ' ὅρκου εἰς ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου*** ἐπ' ὀνόματι δῆθεν τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς. ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ μετὰ λύπης ἀκούσασα καταγγέλλει τὰ ἀνωτέρω ὡς ἀντιστρατευόμενα πρὸς τὴν ἡσυχίαν τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου μετὰ δηλώσεως, ὅτι ***πρῶτον μὲν τὸν ἀνωτέρω ἄνθρωπον Εὐλόγιον Κουρίλαν ἔχει ἀποκηρύξει ὡς ἐξαπατήσαντα καὶ τινας ἀδελφοὺς τῆς Μονῆς ἡμῶν*** ἄνευ τῆς ἐλαχίστης γνώσεως αὐτῆς, δεύτερον δὲ προτρέπει τὴν ὑμετέραν Ὁσιότητα πατρικῶς, ὅπως προσέχῃ παρὰ πολὺ καὶ μὴ ἐξαπατηθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἢ παρ' ἄλλου τινὸς ἐξ ἀπάτης καὶ δελεασμοῦ, καθόσον κατόπιν θὰ εἶνε ὑπεύθυνος καὶ ἀπέναντι τῆς Κοινότητος τοῦ Τόπου καὶ τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς, ***ἥτις θὰ καταγγείλῃ τὴν ἀνωτέρω πρᾶξιν ὅπου δεῖ διὰ τὰ περαιτέρω.***

Διατελοῦμεν τῆς ὑμετέρας Ὁσιότητος ἐν Χῷ ἀδελφοί. Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἡ Σύναξις.

Ὑ. Γ. Τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ἡμῶν ἀναγνώσει ἐπισήμως πρὸς ὑμᾶς ὁ ἀπεσταλμένος μας Γέρων Ἱεροδιάκονος Γερμανός].*

Κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπελευθερώσαντες τὴν Χαλκιδικήν, ηὐτυχήσαμεν νὰ εἰσέλθωμεν ἅμα τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας. Ὅτε ἀντικρύσαμεν τὴν κυανόλευκον ἐπὶ τοῦ Λευκοῦ Πύργου—τοῦ φρουρίου τῆς φρίκης—***ησθάνθημεν ιὴν ἀνέκφραστον ἐκείνην τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως χαράν. ἡ συγκίνησίς μου δὲν περιγράφεται. Ἡ ἑβδομάς, ἣν διήλθομεν ἐκεῖ, ἦτο ἡ εὐτυχεσιέρα τοῦ βίου ἡμῶν· ἤδη ἀναπολοῦμεν αὐτὴν ὡς οὐρανίαν ἀνάμνησιν!*** Ἐκλήθην τέλος ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου. ἄλλη συγκίνησις,. ὅταν ἀντίκρυσα τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ μακ. ***Παν. Δαγκλῆν,*** πρόεδρον ἄλλοτε τοῦ Μακεδονικοῦ κομιτάτου, ὅστις μοι ἔδιδε τὰς διαταγὰς περιτετυλιγμένας εἰς τσιγάρα, καὶ τώρα ὑπογράφει εἰς ἐπίσημον χάρτην διαταγὴν νὰ ἐγκαταστήσω τὴν πρώτην ἔλλην. ἀστυνομίαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὑπ' ἀρχηγὸν τὸν ***Κων. Βεργογιαννόπουλον*** (νῦν ὑποστράτηγον)—ἦτο εἶδος πατριωτικῆς ἐκδικήσεως διά τινας Λαυριώτας, οἵτινες μὲ εἶχον προδώσει εἰς τοὺς Τούρκους. ***Δευτέρα εὐτυχία, ἣν ὁ ἅγιος Θεὸς μοι ἐχάρισεν, ἦτο νὰ ὑψώσω τὴν κυανόλευκον εἰς τὸ ἀστυνομικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους μέγαρον καὶ νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀγαρηνοὺς ἀποπειραθέντας νὰ μὲ συλλάβωσιν.*** Ἀλλ' οἱ τότε σκληροτράχηλοι Λαυριῶται

---

* Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν δὲν περιέχονται εἰς τὰ πρακτικὰ ἐλέχθησαν ὅμως ἐν τῇ συνεδρίᾳ.

ἐπίτροποι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν εἰς τὴν Μονὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἐπαναστάτην! Ἐδέησε νὰ ἐπέμβῃ τὸ πρῶτον ὁ Ἕλλην ἀστυνόμος, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἐπαναστάται εἶναι αὐτοὶ πλέον καὶ οὐχὶ ἐγώ.

Εἴδομεν ὅσα οἱ Λαυριῶται ἠπείλουν. και θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι τὸ πρᾶγμα θὰ περιωρίζετο εἰς ἀπειλὴν μόνον. Ἀλλ' ὁ παντοδύναμος Λαυριώτης ἐν τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι ἀντιπρόσωπος ἐξετέλει ὄντως τὴν ἀπειλὴν τῆς Λαύρας περὶ καταγγελίας «ὅπου δεῖ», καὶ ἀπέστειλε δύναμιν Τούρκων στρατιωτῶν εἰς Προβάταν, ἐνῷ ἐγὼ ἐστρατολόγουν εἰς τὰς Μονὰς Φιλοθέου καὶ Καρακάλου, κατευθύνων τοὺς νεοσυλλέκτους ἐκεῖ, ὅθεν ἐμέλλομεν νὰ ἐπιβιβασθῶμεν πλοίων. Και δὲν θὰ ὑπῆρχον νῦν ἐν τῇ ζωῇ, ὅπως καὶ οἱ φιλοπάτριδες ἐκεῖνοι μοναχοί, ἐὰν κατὰ θείαν οἰκονομίαν δὲν περιήρχετο εἰς χεῖρας μου ἡ ἀνωτέρω ἐγκύκλιος τῆς Λαύρας. Οἱ Τοῦρκοι ἀνέμενον εἰς τὸν τόπον συγκεντρώσεως—καὶ εἶχον ὁρίσει τὸ μονύδριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ Καστανιᾶ—ἀλλ' ἐγὼ ἔχων ὑπ' ὄψει πάντοτε προδοσίαν παρηγγελλον να κατευθύνωνται οἱ ἄνδρες εἰς οὐδέτερον ἔδαφος, ἑπομένως εὗρον αὐτοὺς ὄχι εἰς τοῦ *Καστανιᾶ*, ἀλλὰ μεταξὺ *Ἀνδριώτου καὶ Κουτσοῦ* ἐπὶ τῆς Τσούκας. Δι' ἀπειλῆς κατώρθωσα νὰ ἀνακαλύψω τὰ φυγαδευθέντα πλοῖα καὶ δραπετεύσαντες ἐξημερώσαμεν εἰς τὰ Βατοπεδινὰ ὅρια (Κολιτσοῦ) Ὁ ἀντιπρόσωπος Λαυριώτης *Ἡσύχιος* παρέπεισε τὴν Ἱ. Κοινότητα, ὅτι δῆθεν εὐγῆκα λῃστὴς να σφάξω προισταμένους, ὅσοι κατὰ τὰ Μακεδονικὰ μὲ εἶχον προδώσει εἰς τοὺς Τούρκους (ὅτε ἐσώθην δι' ἐξαγορᾶς *Ἀνθίμου Βατοπεδινοῦ*, τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτου) καὶ ἀπέστειλαν ἐξ ἀγαθοῦ βεβαίως συνειδότος τοὺς σερδάριδες (πολιτοφύλακας) να μὲ συλλάβωσιν, ἀλλὰ συνελήφθησαν αὐτοὶ ὑπὸ τῶν φρουρῶν μου και προκειμένου να τουφεκισθῶσιν ἠκολούθησαν εἰς τὸ σῶμά μου. Καὶ εἰς ἄλλην παρανομίαν προέβησαν Ἀπέστειλαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν σωμάτων *Βασ. Παπακώσταν* τον σειμένην *Μόσχον*, ὃν συνέλαβον εἰς τὸν Στραβόλακα τοῦ Γοματίου, καταγγέλλοντές με ὡς λῃστήν, ἐνῷ ἐγὼ ὁ δυστυχὴς προσεπάθουν νὰ συγκεντρώσω περισσοτέρους μοναχους και νὰ φύγω ἐκ τοῦ Ὄρους· διότι δὲν εἶχον ὅπλα και οἱ Τοῦρκοι μ' ἐκυνήγουν. Μετα ἀγωνιώδη ἐν μέσῳ Τούρκων τριήμερον πορείαν ἔφθασα εἰς τὸ στρατηγεῖον και χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ συμφοιτητοῦ μου κ. *Φατούρου*, ἰατροῦ νῦν ἐνταῦθα, ἔλαβον ὅπλα.

Οὕτω το Ἅγιον Ὄρος ἠλευθερώθη μὲν κατα θείαν εὐδοκίαν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλα περιεπλάκη εἰς τὴν πλεκτάνην τῆς ῥωσσικῆς διπλωματίας. ἀφ' ἧς δὲν ἰσχύσαν αἱ διαμαρτυρίαι τῆς διπλῆς Συνάξεως να σώσωσιν αὐτό. Οἱ *Σλαῦοι* ἐνωθέντες ἐζήτουν τὴν *διεθνοποίησιν, ἥτις ἐσήμαινε τὸν προσεχῆ τοῦ ἱεροῦ τόπου ἐκσλαβισμόν* Ἐπίσημος ἐπιτροπη ὑπο τον Γεν διοικητην τῆς Μακεδονίας κ. *Θ. Σοφούλην*, τὸν μακ-

Α. Ἀνδρεάδην καθ. τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους ***Σωκράτην*** ἀποτυχοῦσα εἰς τὰς μετὰ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν συνεννοήσεις κατέφυγεν εἰς ἐμὲ εὑρισκόμενον ἐν Λαύρᾳ. ὑπέβαλον ἐκτενὲς ὑπόμνημα περὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ καθεστῶτος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων τυπικῶν καὶ τῶν συγχρόνων ἀναγκῶν πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου. ***Ἐνεποίησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν καὶ μοι ἀνετέθη ἡ ἐντολὴ ἐν λευκῷ.*** Μετὰ τριῶν μηνῶν προπαρασκευὴν ἐδόθη τὸ σύνθημα ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ κοινοβίου ἐν συναγερμῷ καὶ ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ τῶν πατέρων ψαλλόντων τὸ Χριστὸς ἀνέστη. Ὁ ***Βενιζέλος*** ἀπέστειλε τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα: «Συγχαίρω ὑμῖν ἐγκαρδίως ἐπὶ εὐσταθῶνῳ ἀποκαταστάσει κοινοβίου κτλ.» Ἐφαίνετο ***πράγματι, ὅτι ἀπεσοβεῖτο ἡ πρίσις, καὶ ὁ ἄμεσος κίνδυνος***· διότι τὸ κοινόβιον, ὅπερ ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατηργήθη, ἐπανήρχετο, ἑπομένως τὸ σπουδαιότερον ὅπλον ἀφῃρεῖτο ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ῥώσσων, καὶ ὁ πρεσβευτὴς ***Μπέγενδορφ*** ἠναγκάζετο εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου νὰ ἀποσύρῃ τὴν πρότασιν, ἀλλὰ συγχρόνως ***ἀπῄτησε παρὰ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως νὰ μὴ ἀναμειχθῇ εἰς τὸ κίνημα τῆς Λαύρας καὶ ὅπως παύσηται ὑποστηρίζουσά με.*** Εἶχον ἐγκαταλειφθῇ πλέον εἰς τοὺς ἀνηλεεῖς τρόπους τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν ἐκδικητῶν μου Λαυριωτῶν. Τὸ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τηλεγράφημά μου «Παίζετε ἐν οὐ παικτοῖς. Θὰ κατέλθω εἰς τὸν τύπον» ἠνάγκασε τὸν Βενιζέλον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν κ. ***Σοφούλην*** νὰ ἔλθῃ μετὰ τῆς κουστωδίας, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν. οἱ ἀντιδραστικοὶ εἶχον θρασυνθῇ μαθόντες τὴν ἐπέμβασιν τῆς ῥωσσ. διπλωματίας, ἣν ἐν Ἀθήναις διηύθυνεν ὁ ***Ντεμίντωφ***. Ἀπεσύρθην εἰς τὴν Σκήτην τῶν Καυσοκαλυβίων, ὅπου συνέγραφον. *

Τότε ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων ἐν τῇ ἀρχῇ Λαυριωτῶν, οὓς εἶχον κάμει ἀποσυναγώγους, εἰς τὴν Σκήτην ὁ λίβελλος, οὗ μέρος ἀνέγνω ὁ κ. Κουγέας, ὅτι ἐνήργουν δῆθεν σοσιαλισμὸν (οὕτω ὀνομάζεται τὸ κοινόβιον !) καὶ ἀλβανικὴν προπαγάνδαν. Τὸ γράμμα ἐπεστράφη ὑπὸ τῶν ἀσκητῶν μετ' ἀγανακτήσεως· διὸ καὶ τὸ πρῶτόν μου ἔργον, τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἀσκητισμοῦ, ἀφιερῶ εἰς αὐτούς. Τὸν λίβελλον τοῦτον οἱ ἀντίπαλοί μου τῷ 1928 διεβίβασαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν «Ἀναγέννησιν». (λαθρόβιον φύλλον). Τῷ 1929 ὁ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀρχηγὸς ***Ἀθανάσιος Παντοκρατορινός,*** ὃν κατετρόπωσα εἰς τὸ ζήτημα τῆς Πατριαρχικῆς ἐξαρχίας ***τιμωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου διὰ παύσεως καὶ ἀργίας μετὰ τῶν συ-***

---

* Ταῦτα διὰ βραχέων εὑρίσκει τις ἐν τῷ Ἔμπρὸς τῆς 7 Ἰουλίου 1923, ἐν τῷ «Μωρῷ ἄλατι» 1933, σ. 46-8 καὶ ἐν τῇ Θρησκευτ. Χριστιαν. ἐγκυκλοπ. τόμ. Α' 1936, σ. 613—614.

νενόχων αὐτῷ (36 ἐν ὅλῳ) ἀντιπροσώπων τῆς διπλῆς Συνάξεως ἀνεδημοσίευσε τὸν λιβελλον εἰς τὸν Γρηγ. Παλαμᾶν Θ)νίκης. Ὁ κ. Κουγέας εἶχε τὴν περιεργίαν νὰ ἀνεύρῃ αὐτόν, ἀλλ' *ἀπέφυγε νὰ ἀναγνώσῃ καὶ τὴν δριμεῖάν μου τῶν «Ὕθλων καὶ συκοφαντιῶν ἀναιρεσιν»* ἐν τῷ ἀκολούθῳ τόμῳ τοῦ 1930, σ. 117—127, ὅπου καταρρίπτω αὐτὸν δημοσιεύων καὶ τρία ἐπίσημα ἔγγραφα. Ἐστάλη ὁ λίβελλος εἰς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα, ὅτε δὲν ἤμην πλέον ἀντιπρόσωπος· διὸ καὶ ἡ μὲν Μονή μου Μεγίστη Λαυρα ἀπὸ 11 Ἀπριλίου 1928, ὑπ' ἀριθ. 176, μοὶ γράφει ἐκφράζουσα τὴν κατάπληξιν σιοτι οὐδεποτε εγνωρισαμεν, γράφει, τὴν «Ὑμετέραν Ὁσιολογιότητα ὡς τοιοῦτον, μάλιστα ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῆς εὗρεν ἡ Μονὴ *ἐνθουσιώδη πατριώτην καὶ ζηλωτὴν τῶν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου συμφερόντων*· διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἀποκηρύττει ἐπισήμως τὰς τοιαύτας συκοφαντίας, αἵτινες *ἐξ ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν ἐγράφοντο κατὰ τὸ 1914 καὶ ἤδη ἐκ πάθους δημοσιεύονται*, ἀλλὰ καὶ θέλει ἡ Μονὴ ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τοῦ τύπου ποιήσει τὴν τοιαύτην δήλωσιν . . . διὸ *θεωροῦνται ἄκυρα καὶ ἀνυπόστατα μετὰ τὴν ἐπίσημον πρόσκλησιν τῆς Ὑμετέρας Ὁσιολογιότητος ὑπὸ τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῶν ὑψηλοτάτων καὶ πρώτων ἀξιωμάτων κτλ.»* Ὁ δὲ διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους κ. *Νικ. Λέλης* ἀπὸ 9 Σεπτ. ὑπ' ἀριθ. 248 γράφων πρὸς τὴν Μονὴν διὰ τὴν ἐναντίον μου «βδελυρὰν συκοφαντίαν» ἐπάγεται: «ἐν γνώσει τῶν ἐκτάκτων προσόντων, δι' ὧν κοσμεῖται, καὶ *τῶν ἁγιορειτικωτάτων καὶ πατριωτικωτάτων ὑφ' ὧν ὁ πανοσιολογιώτατος ἀντιπρόσωπος ὑμῶν πατὴρ Εὐλόγιος διαπνέεται αἰσθημάτων, ἡ Διοίκησις αὕτη θεωρεῖ καθῆκον ν' ἀποκηρύξῃ τὴν συκοφαντίαν, ὅτι δῆθεν οὗτος ἐνεργεῖ ἀλβανικὴν προπαγάνδαν κακοβούλως ἐκτοξευθεῖσαν κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις ὁμολογουμένως ὑπῆρξε πάντοτε ἐκτάκτως πατριωτικὴ καὶ ὠφέλιμος εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν καὶ πολιτείαν ἥτις βραβεύσασα τὰ σπάνια αὐτοῦ προσόντα ἀνέθεσεν αὐτῷ πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας ἐκδηλοῦσα οὕτω τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πρὸς δόξαν τῆς ἱερᾶς ὑμῶν Μονῆς καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους»* Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Μονὴ ἀπὸ 28 Αὐγούστου ὑπ' ἀριθ. 533 πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα διαμαρτυρομένη, διότι αὕτη ἐδέξατο τὸν λίβελλον, ὅτι δῆθεν ἐνήργουν ἀλβ. προπαγάνδαν «Ποῖος! ὁ γέρων *Εὐλόγιος* τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις, γράφει, καὶ τὰ αἰσθήματα ὑπῆρξαν πάντοτε ἐκτάκτως πατριωτικὰ ὑπὸ τε ἐθνικὴν καὶ ἁγιορειτικὴν ἄποψιν, καὶ ὁμιλοῦσι τὰ τὸ πράγματα *καθότι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ εὗρεν ἥ τε Ἐκκλησία καὶ κράτος τὸν ἐνδεδειγμένον νὰ μεταβῇ εἰς Ἀλβανίαν ὡς ἀρχιεπίσκοπος. Καὶ ὅμως ὁ ἔνθους οὗτος Ἁγιορείτης ἀπεποιήθη τοιαύτην ἐπίζηλον θέσιν δογματίζων ὅτι ὁ Ἁγιορείτης ἀνήκει εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος . . Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἱ. Μονὴ ἀποκηρύττει καὶ διαψεύδει διαρρή-*

δην τὴν συκοφαντίαν ταύτην . . . καὶ ἐμπιστεύει αὐτῷ καὶ πάλιν τὴν ἀντιπροσωπείαν ἡμῶν πρὸς τιμὴν . . . τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου». Καὶ Ι. Κοινότης διὰ τοῦ ΞΑ' πομπικοῦ τοῦ 1928 ***ἠκύρωσε τὸν λίβελλον «διατρανοῦσα τὴν ἀμέριστον αὐτῆς ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὸν ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύοντα αὐτὴν γέροντα κ. Εὐλόγιον»***.

Παρατρέχω τὰ ὅσα ἔπραξα ἐπὶ 20ετίαν ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς μαρτυροῦσιν καὶ οἱ δημοσιευθέντες 12 τόμοι [ἱστορικὰ ἁγιορειτικὰ θέματα πραγματευόμενοι] καὶ πλεῖσται πραγματεῖαι καὶ ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς καὶ τοῦ τυπογραφείου ἐν Καρεαις καὶ οἱ μυριόλεκτοι ἀγῶνές μου προς ἐφαρμογὴν τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῶν Μονῶν, ἡ καταπολέμησις τῶν προπαγανδῶν, ὑφ' ὧν πολλάκις ἠπειλήθη καὶ ἡ ζωή μου, καὶ ταῦτα πάντα ***διὰ νὰ στερεώσω τὸ αἰωνόβιον καθεστὼς θεμελιούμενον ἐπὶ τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους***. Καὶ κατόπιν ὅλων τούτων ἔρχεται ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας μετὰ πρωτοφανοῦς ἀφελείας καὶ τόλμης νὰ ἐκτομίσῃ ἐνώπιον τῆς αεπτῆς ταύτης ὁμηγύρεως καθ' ἡμῶν κατάπτυστον συκοφαντίαν, ὅτι ἐνήργουν σοσιαλισμὸν καὶ ἀλβανικὴν προπαγάνδαν χωρὶς νὰ προσαγάγῃ οὐδέν, οὐδὲν οὔτε τὸ ἐλάχιστον τεκμήριον. Καὶ ἐρωτῶ αὐτόν τί ἔπραξεν αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅτε ἐξένευεν αὐτῷ τοὺς κινδύνους τῶν χειρογράφων, ἅπερ ἐγὼ συνέλεξα καὶ ἐξέδωκα κατάλογον εἰς δύο τόμους; ἐνδιεφέρθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἀπεμπόλησιν τῶν κειμηλίων, ἣν ἐγὼ τυσάκις διεξετραγῴδησα καὶ διὰ τοῦ τύπου; *

Τούτου χάριν καὶ εἰς δικαστικοὺς περιέστην ἀγῶνας ἐκ τοῦ ἰδίου μου πενιχροῦ πάντοτε βαλαντίου προσδαπανῶν. Τί ἔπραξεν ὁ κ. καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας, ὁ Διευθυντὴς τῶν χειρογράφων, ὁ εἰς τόσα συμβούλια ὑπάρχων μέλος, καὶ τόσα πολιτικὰ διαθέτων μέσα; ὁ παντοδύναμος ἀνήρ, ἐμερίμνησέ ποτε ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὄρους; Ἐγὼ δὲν γνωρίζω, καὶ ζητῶ νὰ μὲ διαφωτίσῃ. Τοῦτο θὰ ἐπιτυρώσῃ τὸν ἐθνισμὸν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Μώμου, ὅπερ ἀρέσκεται νὰ λαμβάνῃ καὶ νὰ ἐπιτίθηται κατὰ τῶν ἐργαζομένων ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῶν ἐμῶν ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὄρους πόνων ἐπέθετο ***ἡ ἐν Ἄθῳ παρουσία τῷ 1930 τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἐλευθερίου Βενιζέλου***. Πεντακόσια ἔτη ἀνέμενεν ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος τόπος τὸν διάδοχον τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ παναγαθος θεὸς ἔπεμψε τοῦτον, ἵνα ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς πλάνης τοὺς δισχυριζομένους, ὅτι δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν τὸ Ἅγιον Ὄρος· διὸ καὶ δὲν τολμᾷ, διετείνοντο,

---

* Βλ. Ἔμπρὸς 1923, Ἰουλίου καὶ ἑξῆς. Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μεγ. Λαύρας, Ἀθήνας 1935 κ. ἄ.).

Ἕλλην βασιλεὺς ἢ πρωθυπουργὸς νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος. Εἰς τὸν λόγον μου, ὃν ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἁγιορειτικῆς πολιτείας ἀπέτεινα τῷ ἐπισήμῳ ἐπισκέπτῃ, ἔλεγον: «Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου ἡ ἀθωῖτις Ἀκτὴ ἐν κόλποις κατέχουσα .. τὸν γεράσμιον κυβερνήτην, ἐν ᾧ πραγματοῦνται πανελλήνιοι πόθοι καὶ ἐλπίδες ... Ἡ χαρὰ ἡμῶν ἐστι πεπληρωμένη, διότι ἠξιώθημεν ὑποδεξάμενοι νὰ περιπτυχθῶμεν τὸν πρῶτον πολιτικὸν ἄρχοντα τοῦ θεσώστου Ἑλλην. κράτους, τὸ πρῶτον πατοῦντα τὸ ἱερὸν ἔδαφος. *Τὸ βαρὺ ὑμῶν βάδισμα, κ. Πρόεδρε, στερεοῖ καὶ ἐμπεδοῖ τὸ πᾶν, συσφίγγει ἀρρήκτως τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην γῆν ἐπὶ τοῦ συμπαγοῦς γρανίτου, οἷον θεωροῦμεν τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν».** Ἀλλ' οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐλπίδες, τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σὺν τῇ Μεγάλῃ ἰδέᾳ χάριν τῆς τουρκοφίλου πολιτικῆς εἶχον ἀποκηρυχθῆ τότε ἐπισήμως μάλιστα. Ὁ Ἄθως ὅμως δὲν γνωρίζει τοιαύτας ἀλλοκότους μεταστροφὰς καὶ ἔδει νὰ διατρανώσῃ τὴν ἀκλινῆ ἐμμονὴν εἰς τὰ ἰδεώδη· διὸ *ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ Πανέλληνες κατεχειροκρότουν τὸν Βενιζέλον διὰ τὴν παράδοξον πολιτικὴν* ὁ Ἀλβανὸς Ἀθωνίτης ἐνώπιον πλήθους ἐπισήμων, φάλαγγος δημοσιογράφων καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ ὑπουργοῦ *Μοργεντάου* διεκήρυττε στεντορείᾳ τῇ φωνῇ τάδε: «Ἐν ἀνεκλαλήτῳ χαρᾷ καὶ συγκινήσει ὁ ὑπερήφανος Ἄθως δεχόμενος τὸ εὐλαβὲς ὑμῶν προσκύνημα, τὸ ἀκραιφνέστερον γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἠρέμα κλίνει τὴν κορυφὴν καὶ καταβιβάζει ἐφ' ὑμᾶς τὴν εὐλογίαν τοῦ οὐρανοῦ. Προσμειδιᾷ καὶ ἀκτινοβόλον ῥίπτων βλέμμα πρὸς τὰς Νύμφας τοῦ Αἰγαίου χαιρετίζει τὰς Πιερίδας καὶ Ἑλικωνιάδας μούσας. Πρὸς τὴν Ἕλλην ἀνοίγει τὰς ἀγκάλας (τὸ ἀτμόπλοιον τὸ κομίζον τὸν Βενιζέλον) καὶ *ἐπὶ μεῖζον ἐκτείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα περιλάβῃ τὴν πόλιν τῶν ὀνείρων Ἰδοὺ ποῦ ἀπὸ πεντακοσίων ἐτῶν τείνουσιν αἱ συνεχεῖς καὶ ἀδιάκοποι τῶν πατέρων εὐχαί!»* (αὐτ. βλ. σ. 25 τί ἀπήντησεν εἰς τοῦτο ὁ Βενιζέλος). Χάριτας ὁμολογῶ τῷ πανδοτῆρι θεῷ, διότι μοι ἐδόθη τότε οὕτω ταμπρὰ εὐκαιρία *νὰ διατρανώσω τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους τήν τε πολυσήμαντον διὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν σημασίαν καὶ τὴν εὐεργετικωτάτην ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐπίδρασιν αὐτοῦ.* Εὐτυχῶς δὲ ὁ λόγος μου διεσαλπίσθη εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐνεποίησε τοσὸν ἀρίστην ἐντύπωσιν, ὥστε καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ συγχαρῶσι μοι.

** [Χαίρω ὑπερβαλλόντως διότι εἰς ἐμέ, τὸν «ἐνεργοῦντα ἀλβα-

---

* Εὐλογίου Κουρίλα Παυρίωτου Πρωτεπιστάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ Βενιζέλος ἐν Ἄθῳ Θεσ/νίκη 1930. σ. 13 – 14

** Τὰ ἐν ταῖς ἀγκύλαις δὲν περιέχονται εἰς τὰ πρακτικά, ἐλεχθήσαν ὅμως καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐν τῇ συνεδρίᾳ.

νισμόν καὶ σοσιαλισμόν» ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀνετέθη νὰ ἀποδείξω τὸν ἑλληνισμόν αὐτοῦ, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑξῆς ἐγγράφων.

Γραφεῖον μελετῶν καὶ δημοσιευμάτων

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Αὐγούστου 1942

Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα Ἅγιον Κορυτσᾶς Κύριον Κύριον Εὐλόγιον

εἰς Ψυχικόν

Σεβασμιώτατε,

Τὸ Δ. Συμβούλιον τοῦ ἡμετέρου Γραφείου ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς εἰς αὐτὸ ταχθείσης ἐθνικῆς ἀποστολῆς ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν ὑμετέραν συμβολὴν διὰ τὴν ἄμυναν τῶν ἀπαραγράπτων ἐθνικῶν μας δικαίων.

Πρὸς τοῦτο, ***λαμβάνον ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιαιτέραν ὑμῶν ἁρμοδιότητα καὶ τὰς μέχρι τοῦδε ἐθνικὰς ὑμῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπηρεσίας***, παρακαλεῖ ὑμᾶς νὰ ἀναλάβητε τὴν ἐκπόνησιν εἰδικῆς μελέτης ἐπὶ τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ ἱστορικῆς, ἐνδοπολιτειακῆς καὶ οἵας ἄλλης ἐγκρίνετε ἀπόψεως.

Ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι θὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ ἀναλάβητε τὴν ἐκπόνησιν τῆς ἐν λόγῳ μελέτης, διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ὁποίας θὰ ἀποφανθῇ ἐν καιρῷ τὸ ἡμέτερον Συμβούλιον.

διατελοῦμεν μετὰ τιμῆς

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα, ὅτι εὐχαρίστως ἀναλαμβάνω, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἔχω τὴν βιβλιοθήκην μου καὶ τὸ ἀρχεῖον, ὧν ἄνευ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ ἡ προσπάθειά μου. Μοὶ ἀπήντησαν ὡς ἑξῆς :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1942

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς
Κύριον Κύριον Εὐλόγιον

Ἐνταῦθα

Σεβασμιώτατε,

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 5ης τρ. μηνὸς ἐπιστολῆς τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος, ***ἐκφράζομεν ὑμῖν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας ἐπὶ***

τῇ ἐπιδεχθείσῃ ὑφ' ὑμῶν προθυμίᾳ, ὅπως ἀναλάβητε τὴν σύνταξιν μελέτης ἐπὶ τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς προσωπικῆς ὑμῶν μεταβάσεως εἰς Ἅγιον Ὄρος, τοῦτο δὲ πρὸς περισυλλογὴν τῶν ἀναγκαιούντων ὑμῖν στοιχείων διὰ τὴν ἐκπόνησιν τῆς ὑμετέρας πραγματείας, ἀναγνωρίζομεν βεβαίως τὴν σκοπιμότητα τοῦ ταξειδίου ὑμῶν, δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶναι δυνατὴ οἱαδήποτε ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνέργεια ἡμῶν διὰ λόγους γενικωτέρας φύσεως.

Δεδομένου ὅμως, ὅτι θὰ μεταβῇ προσεχῶς εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐπιτροπὴ ἐκ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπὶ εἰδικῇ ἀποστολῇ *, θὰ ἦτο νομίζομεν δυνατὸν καὶ σκόπιμον νὰ ἀναθέσητε εἰς αὐτὴν τὴν φροντίδα διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ παράδοσιν εἰς ὑμᾶς τῶν τραμνησθέντων στοιχείων.

Μετὰ σεβασμοῦ

Ὁ προϊστάμενος
τοῦ Γραφείου Μελετῶν καὶ Δημοσιεύσεων
Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Δεκεμβρίου 1942

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα τὸν Κον Εὐλόγιον Κουρίλαν
Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου

Ἐνταῦθα

Σεβασμιώτατε,

Παρακαλοῦμεν, ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ προβῆτε εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἀνέθεσεν ὑμῖν τὸ Γραφεῖον Μελετῶν καὶ δημοσιευμάτων, ἧτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς κατάδειξιν τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι καὶ ἀπαραιτήτως ἀναγκαία εἰς ἡμᾶς καὶ ἐξαιρετικῶς ἐπείγουσα. Ὅθεν θέλομεν νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι θὰ σπεύσητε εἰς τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς ὡς οἷόν τε τάχιστα.

Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως
Κ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

---

* Ἐπρόκειτο νὰ μεταβοῦν οἱ συναδελφοι κ. κ. Ζακυθηνὸς καὶ Βλαχος καὶ ἐκ τῆς Νομικῆς σχολῆς ὁ κ. Καστρατις, ἀλλὰ δὲν μετέβησαν, διότι καὶ ἡ ἐγγασια ματεβλήθη.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἰς οὐδὲν λογίζονται, οὐδέν ἀποδεικνύουσι κατὰ τὸν κ. Κουγέαν, καὶ δυσανασχετεῖ ὁ φιλόπατρις ἀνήρ, διότι Ἀλβανὸς ἐθνικιστὴς κατέλαβε πανεπιστημιακὴν ἕδραν, καὶ πρόκειται νὰ διδάξῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεότητα. Ἀλλὰ θὰ μεν πρὸς στιγμήν, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα: Καὶ ὑπάρχει μεγαλητέρα κατάκτησις, κ. Κουγέα, διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔχῃ καὶ εἰς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον θαυμαστὰς καὶ φίλους τόσον ἀκραιφνεῖς, ὥστε εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ εἶναι ἕτοιμοι νὰ χύσωσιν ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτῆς τὸ αἷμα; Τίνα δὲν συνεκίνησεν ὁ λόγος κατὰ τὸ τελευταῖον βαλκανικὸν συνέδριον τοῦ μεγάλου πατριώτου καὶ ἐθνικοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀλβανίας *Γεωργ. Φίστα*, ὃν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐξεφώνησεν ἐν Παρνασσῷ, ἐν ᾧ ἔπλεξε τὸν ὕμνον τῆς ἑλλην. γλώσσης; Καὶ ἔχομεν εὐτυχῶς πολλοὺς τοιούτους φίλους ἐν τῇ γειτονι χώρᾳ, οἵτινες ἀσφαλῶς μεγάλην ἀπογοήτευσιν θὰ αἰσθανθῶσιν ἐκ τῆς ἀκατανοήτου ταύτης πολιτικῆς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας. Καὶ ὅμως πάντες οἱ ξένοι ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῇ μετὰ πολιτικῆς πεφυνοίας καὶ μόνον ἡ Ἑλλάς, ἥτις κέκτηται τὰ πλείω δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἀλβανικῆς φιλίας καὶ ζωτικὰ συμφέροντα, παρουσιάζει σοβαρὸν ἐν τούτῳ μειονέκτημα—τὸ λέγω μετὰ πολλῆς θλίψεως.

Ἀλλ' ἐγὼ *ἀνέμενον παρὰ τοῦ κατηγόρου νὰ προσαγάγῃ καὶ μίαν ἔστω ἀπόδειξιν μειώσεως τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φίλτρου μου* καὶ εἰς ἀπάντησιν παρουσιάζει τὰς «Ἀλβανικὰς μελέτας», ὡς δῆθεν τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἀναγινώσκει καὶ ἐγκαλεῖ μοι, ὅτι ἐγὼ ὑποστηρίζω καὶ θέλω νὰ μεταφρασθῇ ἡ Ἁγία Γραφὴ εἰς τὸ Ἀλβανικόν! Διαβεβαιοῦμαι ὑμᾶς, κύριοι συνάδελφοι, ὅτι ὁ κ. Κουγέας εὑρίσκεται ἐν πλάνῃ δεινῇ, καὶ οὐ μόνον δὲν ἀνέγνω τὸ βιβλίον, οὔτε καὶ ἂν ἀνέγνω κατενόησε τὸ κείμενον, ἀλλὰ τὸ κυριώτερον, δὲν εἶδε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου: «Ἀλβανικαὶ μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἥν τε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἡ τοῦ Κων. Χριστοφορίδου ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, ἑρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως κτλ.» Θεσ)νίκη 1933. Ἐγὼ τοὐναντίον *ἀνέλαβον ἀγῶνα τεράστιον νὰ ἀποδείξω τὸ ἔγκλημα, ὅπερ ἐγένετο, καὶ ἐν ταῖς ὑπερδιακοσίαις σελίσι καταπολεμῶ τὰς μεταφράσεις ταύτας*, ἐξαίρων δὲ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον γράφω: «*Ἀλλ' ἐνῶ ἔχομεν ἐν ὀπιον ἡμῶν τοιοῦτον κείμενον τῆς πρωτοτύπου γλώσσης δὲν ἀποτελεῖ ἀσύγγνωστον ἁμάρτυμα νὰ ἀντικαθίσταται τοῦτο ἐν λειτουργικῇ χρήσει ὅλως ἀνεξετάστως διὰ τῆς τυχούσης μεταφράσεως;*» (σ. 190). Καὶ βεβαίως προτείνω ὅπως νέα κανονικὴ καὶ πιστὴ μετάφρασις συντελεσθῇ ὑπὸ εἰδικῶν. Καὶ πῶς ἠδυνάμην ἄλλως νὰ γράψω ἐγὼ ὁ ἐψηφισμένος ἀρχιεπίσκοπος, ἀφοῦ ἡ Ἀλβανικὴ ἀπὸ ἡμίσεως σχεδὸν αἰῶνος ἔχει εἰσαχθῇ ἐκεῖ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν; οὐδ' ἄλλως ἀπεστάλην εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἀλβανικὴν ἐκκλησίαν νὰ πολεμήσω

τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς γλῶσσαν, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες δὲν ἀπηγόρευσαν τὸ τοιοῦτον. Ἀλλὰ διατὶ τόσον ὀψίμως ἀνένηψεν ὁ κ. Κουγέας καὶ δὲν μὲ ἤλεγχεν, ὅταν ἐπὶ 4 ὥρας ἐκρινόμην ἐπὶ τῷ διδακτορικῷ διπλώματι, ἀλλὰ *μοι ἔδωκε τὸν βαθμὸν ἄριστα*; Καὶ ὅμως *τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκρίθη ὑπὸ Ἀλβανοῦ φιλολόγου τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου λίαν δυσμενῶς ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὡς προπαγανδιστικὸν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*. Καὶ γνωρίζει τὸ τοιοῦτο ὁ κ. Κουγέας (βλ. Ἀναγραφὴν τῶν συγγραφῶν μου σ. 16), ὅτι καὶ ἄλλοι ξένοι οὕτως ἔκριναν αὐτό, *καὶ ἐγένετο αἰτία νὰ ἀπολέσω τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον*. Ἀλλὰ διατὶ περιώρισε τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ ὁ κ. Κουγέας εἰς μόνον τὸ θεολογικὸν τοῦτο ἔργον μου καὶ δὲν ἀνέγνω καὶ τὰ ἄλλα, δι' ὧν *πάντα λίθον ἐκίνησα νὰ ἄρω τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων φανατισμὸν καὶ τὰς παρεξηγήσεις καὶ νὰ προσανατολίσω τοὺς Ἀλβανοὺς πρὸς τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν προστάτας καὶ τὸν γηγενῆ ἑλληνικὸν πολιτισμόν*; Διατὶ δὲν εἶδεν εἰς τὸν «Γρηγόριον Ἀργυροκαστρίτην» τὰ ἐπιχειρήματά μου πρὸς διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου (σ. 59,61); Τίνα ἄλλον σκοπὸν εἶχεν ἡ «Μοσχόπολίς» μου, εἰμὴ τὸν ὕμνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸν ἑλλην. πολιτισμόν, ὡς φορέα τῆς ἐλευθερίας; (σ. 197) Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα, ὅτι εἰς ἐρώτησιν κατὰ τὴν δοκιμασίαν περὶ τούτου παρέπεμψα τὸν κ. καθηγητὴν εἰς τοὺς ἑξῆς στίχους τῆς σ. 96:

«Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε
καὶ ἑτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ῥωμαῖοι νὰ γενῆτε,
βαρβαρικὴν ἀφίνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἤθη,
γένη σας νὰ τιμήσητε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
τὰς Ἑλληνοβουλγαρικὰς κάμνοντες Ἑλληνίδας».

Ἐν συμπεράσματι δὲ *περὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν* ἀποφαίνομαι: «*Προσεπάθουν οἱ ἐμπνευσμένοι ἐκδόται νὰ ὑπεκκαύσωσι τὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔρωτα τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν, ἅπερ προωρίζοντο, ἵνα δωροφορήσωσιν αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν*» (σ. 236) Εἰς τὴν «Βιβλιογραφίαν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας» (σ. 5) περὶ τῶν δύο λαῶν γράφω: «Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοὶ ὡς γνήσιοι τῶν Πελασγῶν ἀπόγονοι εἶναι ἀδελφοὶ διδυμαῖοι, οὕτως ὁμότροποι καὶ ἀλλήλοις συμφυεῖς, ὥστε ἀδιακρίτως λαμβάνεται ὁ εἷς ἀντὶ τοῦ ἑτέρου ... οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν χωρῶν ἀκριβὴς διαχωριστικὴ γραμμὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῇ .. *ἔζησαν καὶ θέλουσι ζήσει ὡς ἀδελφοὶ ἔστω καὶ ὑπὸ διάφορον πολιτικὴν κυβέρνησιν*, δολιχοκέφαλοι ἀπόγονοι τῶν Πελασγῶν καὶ Δωριέων».

Τοιαύτας λοιπὸν ἔχων ἰδέας εἰργαζόμην ἀνέκαθεν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς προσεγγίσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ κράτους κατὰ τὸν δυαρχικὸν τῆς Αὐστροουγγαρίας τύπον. *

Ὡς γνωστὸν ἐπὶ κυβερνήσεως ***Παγκάλου*** **(1926)**, ὁ ἐν Τιράνοις πρεσβευτὴς ***Ἀλεξ. Κονιούλης*** στρατηγὸς ἔπεισε τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν νὰ μὲ ὑποδείξῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑποψήφιον ***ἀρχιεπίσκοπον***, εἰς ὃν τοῦτο θὰ ἐνεπιστεύετο τὸν τόμον τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀλβ. Ἐκκλησίας. Τότε ἤμην ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεώς μου ἐν Ἄθῳ ὡς ***πρόεδρος*** τῆς Ἱ. Κοινότητος, καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτως καλοῦμαι ἐνταῦθα καὶ μοι ἀναγγέλλει ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν κ. ***Λουκᾶς Ῥοῦφος*** τὰ περὶ τῆς ὑποψηφιότητός μου καὶ με προτρέπει νὰ μὴ ἀρνηθῶ. Εἶχον πολλὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἀποποιηθεὶς ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἄθω. Μετὰ ἔτος τὸ οἰκ. Πατριαρχεῖον, 19 Μαΐου 1927, διὰ γράμματος ὑπ' ἀρ. 102 μὲ ἐρωτᾷ: «Ὅτι ἡ Α. Θ. Παναγιότης καὶ ἡ ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος προφρόνως ἀπεδέξαντο τὴν προταθεῖσαν ταύτην ὑποψηφιότητα τῆς ὑμετέρας πανοσιολογιότητος, γράφει ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Συνόδου, προάγομαι ὅθεν κατ' ἐντολήν, ἵνα ἐρωτήσω αὐτήν, εἴγε ἀποδέχεται καὶ αὕτη ταύτην διὰ τὴν ἀνάλογον περαιτέρω ἐνέργειαν». Καὶ τὴν 5 Ἰουλίου ὁ ἐν Ἀθήναις πατριαρχικὸς ἀποκρισάριος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κ. ***Χρύσανθος*** ἀνακοινοῦταί μοι «... πλήρης εἶναι ἡ συμφωνία περὶ τῆς ὑποψηφιότητος ὑμῶν ὡς ἀρχιεπισκόπου· θεωρῶ δὲ εὐτυχῆ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας, ὅταν σεῖς τεθῆτε ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων». ***Πρὸ τῆς ἀνυποχωρήτου ἐπιμονῆς τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου καὶ ὅλων τῶν ἐθνικῶν παραγόντων καὶ φίλων ἠναγκάσθην νὰ ὑποχωρήσω.***

Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶ εἰς Ἀλβανίαν ἐθεώρησα καθῆκον νὰ ἐκθέσω τὰς ἰδέας μου διὰ τῶν τεσσάρων συγγραμμάτων περὶ Ἀλβανίας πρὸς τὸν σκοπὸν «νὰ ἀναχαιτίσω τὰς παρεκβάσεις, αἵτινες ἀεὶ συμπαρομαρτοῦσι ταῖς τοιαύταις μεταβολαῖς» (Ἀναγραφὴ σ. 14). Ἡ ἐργασία αὕτη ἀποτελεῖ, κύριοι συνάδελφοι, ***τὸ τρόπαιόν μου, ὅπερ ἀνήγειρα διὰ τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν σχέσεις*** Εἰμὶ βέβαιος, ὅτι αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ εὐλογήσωσι τὸ ὄνομά μου, διότι κατέβαλον στερεὰς τὰς βάσεις ἐφ' ὧν θὰ στηρίζηται πᾶσα ἐργασία μέλλουσα νὰ προαγάγῃ τὰς ἀδελφικὰς σχέσεις μέχρι τοῦ ποθητοῦ τέλους. ***Εἶναι ὡς τοιαύτη ἡ πρώτη σοβαρὰ ἐργασία, ἀλλὰ καὶ ἀμερόληπτος προερχομένη ἐξ Ἑλλάδος. Διὰ ταύτης***

---

* Βλ. ὀρθογραφίαν μου ἐν ταῖς ἐφημερίσι: Φωνὴ τῆς Ἠπείρου 6 Νοεμβ. 1910, Πελασγὸς Κορυτσᾶς 14 Αὐγ. 1911, Ἔμπρὸς Ἀθηνῶν 19 Μαρτ. 1923, 24 καὶ 29 Μαΐου 1924, Μακεδ. νέα Θεσ)νίκης 9-14 Ἰουνίου 1929, Ταχυδρόμος Θεσ)νίκης 14—17 Ἰουλίου 1929 κ. ἀ.

ἀνατρέπονται αἱ νεφελώδεις θεωρίαι περὶ σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν Ἀλβανῶν καὶ περὶ μεταναστεύσεως αὐτῶν ἐκ τοῦ Καυκάσου καὶ ἄλλαι σπερμολογίαι, ἃς συστηματικὴ προπαγάνδα ἔχει ἐνσπείρει πανταχοῦ. Ἀναιροῦνται αἱ ἀηδεῖς διαστροφαὶ τῆς ἀληθείας καὶ αἱ ὑβριστικαὶ συκοφαντίαι, ὅτι δῆθεν ἡ Ἑλλὰς ἀντέδρασεν εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἀλβανῶν ἀναγέννησιν. [Τὰ κηρύγματα ταῦτα πολλάκις εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαναλάβω εὑρισκόμενος ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἐθεώρησα ὡς κύριον μέλημα νὰ στερεώσω καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως *ἑλληνοαλβανικῶν συνδέσμων*, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἐν Τιράνοις ἐκτυπωθὲν τῷ 1938 Καταστατικὸν Statuti i Lidhies Shqiptarohellenike) ὑπὸ τοῦ μύστου τῆς ἰδέας κ. *Λ. Νάτση*. Κατὰ τὸ β' ἄρθρον σκοπὸς τοῦ Συνδέσμου εἶναι «*Ἡ μεγαλητέρα σύσφιγξις τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν*». Περὶ τῆς τοιαύτης δράσεώς μου ἐν Ἀλβανίᾳ ἀπό τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως κατέχω σωρείαν ἐπιστολῶν δι' ὧν ἀνώτατα πρόσωπα τῆς ἐκκλησίας καὶ πολιτείας μοὶ πλέκουσιν πλεῖστα ἐγκώμια καὶ δὲν εὑρίσκουσι λόγους νὰ ἐξάρωσι τὴν ἐπιτυχίαν μου. Περιορίζομαι εἰς τὸν κ. *Ἰ. Ἠλιάκην*, ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐν Ἀθήναις. Προτιμῶ ἐνταῦθα τὴν ἔγκυρον τούτου γνώμην α) ὡς τοῦ σπουδαιοτέρου βενιζελικοῦ παράγοντος (τὸ πρωτοπαλλήκαρον τοῦ *Βενιζέλου*) β') ὡς χρηματίσαντος Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Λυτ. Μακεδονίας κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τῆς λύσεως τοῦ ἑλληνοαλβανικοῦ ζητήματος καὶ γ') ὡς ὑπογράψαντος μετὰ τοῦ στρατηγοῦ *Ν. Τρικούπη* τὸ πρωτόκολλον συνεννοήσεως τῆς 15 Μαΐου 1920 ἐπὶ τῶν ἑλληνοαλβ. συνόρων (Καπιστίτσα), ἐνῷ ἡ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθεῖσα Μικτὴ ταξιαρχία ἀνέμενε τηλεγράφημα τοῦ *Βενιζέλου* περὶ προελάσεως πρὸς καταλήψιν τῆς Κορυτσᾶς. Ἀθῆναι 24 Δεκ. 1937.*

Ἀγαπητέ μοι Σεβασμιώτατε,

... Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ Σᾶς ἐκφράζω τὰ θερμότατα συγχαρητήριά μου διὰ τὴν νέαν δράσιν Σας. *Ἡνώσατε ψυχικῶς τοὺς δύο ἀδελφοὺς λαούς, τοὺς μοναδικοὺς ἀδελφοὺς Συναισθάνομαι πλήρως, ὅτι ἡ ἕνωσις αὐτὴ ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς Σᾶς· διότι βλέπω, ὅτι θέτετε εἰς ἐφαρμογὴν τὰς ἰδέας Σας*, ποὺ ἦσαν πάντοτε καὶ ἰδικαί μου. Ὁ θεὸς νὰ εἶναι πάντα μαζὶ Σας. Μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ ἄκραν ἐκτίμησιν *Ἰωάννης Ἠλιάκης*!

Τὰ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ταύτην πολιτικὴν ἀντίθετα κηρύγματα τοσοῦτον ἔχουσι δηλητηριάσει τὴν ψυχὴν τῆς πλειονότητος τῶν Ἀλβανῶν, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ βιβλία μου [illegible] εἰς ὡραίαν ἑλληνικὴν καταθέλγουσαν

* Βλ. *Ν. Θ. Τρικούπη*, Διοικήσεις κεγάλων μονάδων ἐν πολέμῳ 1918—1922 Ἀθῆναι 1935, σ. 102—104.

καὶ αὐτοὺς τοὺς φιλολόγους τῆς Ἀλβανίας (βλ. Ἀναγραφὴν σ. 16) ***καὶ τοῦτο βαρέως φέρουσιν οἱ ἀλβανισταί, διότι οὐδὲν ἔχω γράψει ἀλβανιστί,*** καὶ κατὰ τοῦτο ἐγὼ εἰμι ἑλληνικώτερος τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ὅπερ τὸ 1910 ἐτύπωσε διδακτικὰ ἀλβανικὰ βιβλία. ***Ἡ προσπάθειά*** μου ἐξετιμήθη ὑπὸ τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς, ἥτις καὶ ἐφιλοτιμήθη μετὰ τὴν ἔκδοσιν νὰ ἀγοράσῃ περὶ τὰ 100 σώματα τῶν «Ἀλβανικῶν μελετῶν», καὶ μόνος ὁ κ. Κουγέας εὗρεν αὐτὰς ἀντεθνικάς· διότι ***ἐν αὐταῖς παρουσιάζομαι*** γράφων ὡς Ἀλβανός. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἔγραφεν ὁ ἐψηφισμένος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας; Κατὰ τὸ διεθνὲς ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον οἱ κληρικοὶ λαμβάνουσι τὴν ὑπηκοότητα τοῦ κράτους, ἔνθα ὑπηρετοῦσιν, ὅπως καὶ ἐν Ἄθῳ Ῥῶσσοι, Σέρβοι, Ῥουμάνοι καὶ Βούλγαροι λέγονται Ἕλληνες ὑπήκοοι· καὶ ἐγὼ βεβαίως μετέβην ὡς Ἀλβανός, ἀφοῦ κατάγομαι ἐκ Κορυτσᾶς, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν μὲ ἐξώρκιζε νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας, καθ' ὃν μόναν οἱ ἀλβανικῆς καταγωγῆς γίνονται δεκτοὶ ὡς ἐπίσκοποι. ἐν τούτοις ἐγὼ καὶ πάλιν ἀνεδείχθην ὑπέρτερος τοῦ Ὑπουργείου· διότι ἐταξίδευσα μετὰ ἕλλην. διαβατηρίου καὶ δὲν ἤλλαξα τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, καὶ ἰδοὺ τὸ διαβατήριον (ἐπίδειξις). Καὶ ἐνῶ καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ ἕλλην. κυβέρνησις μὲ ἐβίαζον καὶ μὲ ὑπεχρέουν νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὸ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐκκλησ. καθεστώς, ἐνθ' ***ἦτο καθιερωμένη πλέον ἡ Ἀλβανικὴ εἰς τοὺς ναούς,*** ἐγὼ τῷ 1933 ἐν ταῖς «Ἀλβανικαῖς μελέταις» καταδικάζω τὰς ἀλβανικὰς ἐν χρήσει ἐν Ἀλβανίᾳ μεταφράσεις τῆς Κ. Διαθήκης καὶ γράφω περὶ μὲν τῆς τοῦ ***Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου ὅτι «δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἔγκυρος καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὡς ἐπίσημον κείμενον τῆς Κ. Διαθήκης διά τε τὴν καθιέρωσιν ἐν τοῖς ναοῖς καὶ πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν διὰ τὰς πολλὰς καὶ σοβαρὰς ἐλλείψεις . . . ἀποκλείομεν τὴν μεταφρασιν μακρὰν τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας»*** (σ. 195 -196), τὰ αὐτὰ δὲ καὶ χείρω περὶ τῆς κακοφράστου καὶ αἱρετιζούσης τοῦ ***Κ Χριστοφορίδου*** (σ. 197). Περὶ τῆς τοῦ ***Φανόλη***, ἣν καὶ ἔχουσι νῦν ἐν χρήσει γράφω: «***τὸ κύριον διακριτικὸν γνώρισμά εἶναι . . . ἡ πάση θυσίᾳ ἀντικατάστασις τῶν ἑλληνικῶν τύπων καὶ λέξεων καθιερωμένων ὡς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, τῆς ἱερότητος καὶ τοῦ ἀμεταφράστου εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς***» (σ. 199). Μονομανία ἀληθῶς ἔχει κυριεύσει τοὺς ἀλβανιστὰς νὰ βδελύττωνται πᾶν τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰς τὸ βιβλίον μου αὐτὸ προσπαθῶν νὰ μετριάσω τὸν ἀλόγιστον αὐτὸν φανατισμὸν παραπέμπω αὐτοὺς πρῶτον εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τῆς Σικελίας, ***οἵτινες οὐ μόνον πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις διασώζουσιν ὡς καὶ τὸ ὄνομα*** Greci, ***ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνέπαφον*** (σ. 200-203). Ἔπειτα εἰς τὴν Ῥουμανίαν, ***ὅτι οὐδόλως ἔβλαψε τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς ἡ διατή-***

ρησις αὐτῶν τῶν ἀπαραιτήτων ἑλληνικῶν ὅρων καὶ λέξεων» (αὐτ.) *καὶ ἐπισυνάπτω κατάλογον 600 περίπου λέξεων* ἑλληνικῶν (σ. 28—29) * διακηρύττων, ὅτι αἱ λέξεις αὗται «τὴν τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν πολιὰν καταγωγὴν μαρτυροῦσαι, εἰς τὸ διηνεκὲς ὑπενθυμίζουσιν, ὅτι τὸ *θεσπέσιον τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας κήρυγμα διεσαλπίσθη ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξεπεζεύθη εἰς πάντων τῶν ἐθ. ὦ τὰς γλώσσας»* (σ. 27). Αἱ λέξεις αὗται εἶναι τὰ ἀνεξίτηλα μαρτύρια τῆς συγγενείας τῶν ἐθνῶν, ὅπως καὶ τἀνάπαλιν αἱ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀλβανικαὶ λέξεις. Καὶ ὅμως ὁ κ. Κουγέας ἐκάκισεν ἡμᾶς, διότι ἐπεδείξαμεν (σ. 169), ὅτι τὸ ἀνετυμολόγητον εἰσέτι ὄνομα Παλλὰς Ἀθήνη ἐν τῇ Ἀλβανικῇ σημαίνει *ὁ λόγος ὁ γεννηθεὶς* (ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Διός) ὡμιλημένοι ἐκ τοῦ *Ἡροδότου*, ὅστις λέγει, ὅτι *τοὺς θεοὺς παρέλαβον οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Πελασγῶν* ὅθεν καὶ τὰ *ὀνόματα αὐτῶν εἶναι Πελασγικά*. Ἔχει τόσον βαθεῖς ῥιζοβολήσει ἐν ἐμοὶ ἡ *ἰδέα τῆς συγγενείας τῶν δύο γλωσσῶν* (καὶ ἔχω Λεξικὸν πρὸς ἔκδοσιν τῶν κοινῶν λέξεων), ὥστε ἔπεισα τὸν φίλον μου ἰατρὸν *Ἰάκ. Θωμόπουλον* ἐκμανθάνοντα τὴν Ἀλβανικὴν νὰ ἀφιερώσῃ τὸν βίον ὅλον πρὸς συγγραφὴν δύο ὀγκωδῶν τόμων, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι *ἡ Ἀλβανικὴ εἶναι ἡ Πελασγικὴ* «ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν συγγενεστάτη καὶ *οἱονεὶ Ἑλληνικὴ διάλεκτος*· διότι τοῦτο μὲν πάντες οἱ φθογγικοὶ νόμοι καὶ πολλοὶ γραμματικοὶ σχηματισμοὶ εἰσὶ κοινοὶ καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, τοῦτο δὲ *σύδομίαν σχεδὸν Ἀλβανικὴ λέξις ὑπάρχει ἡ μὴ εὑρισκομένη ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεξικοῖς*» (Πελασγικά, τόμ. Α΄, σ. πζ΄—πη΄). **

Ὅμως αἰτιῶς παρεξήγησεν ὁ κ. Κουγέας τὴν τῶν «Ἀλβανικῶν μελετῶν» ἀφιέρωσίν μου εἰς τὴν *ἐκκλησίαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ*. Καὶ τί φυσικώτερον νὰ ὀνομάσῃ τις τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρίας οὕτως, ὅπως ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἱδρυτοῦ αὐτῆς, τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅπως τιμᾶται καὶ ὁ ἐκ τῶν πρώτων ἐπισκόπων Δυρραχίου, ὁ

---

* Καὶ γελᾷ με ὁ κ. Κουγέας, διότι ἐνταῦθα ὠνόμασα τοὺς Ῥουμάνους συγγενεῖς καὶ δὲν εἶμαι ἐγὼ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ὅλοι οἱ Βαλκάνιοι (κατὰ σὲ) συγγενεῖς λαοί, καὶ τότε ποῦ στηρίζεται τὸ, ὅπερ συνήψαμεν «Βαλκανικὸν σύμφωνον».

** Αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔκαμα τὸν μακαρίτην Θωμόπουλον μαθητήν μου καὶ ἐβυθίσθην αὐτῷ ἐπὶ δεκαετίαν συγκαταβαίνων νὰ συγγράψῃ τοὺς δύο ὀγκώδεις τόμους ἵν' ἀποδείξῃ τὴν συγγένειαν τῶν δύο γλωσσῶν καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ θετικὸν συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἀλβανικὴ εἶναι Ἑλληνική, μοὶ καταλογίζει ὡς βαρὺ μου ἁμάρτημα. Ἰδοὺ νὰ ἀποδείξῃ ὁ ἀκαταπόνητος ἐκεῖνος ἄνθρ. ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι Ἀλβανική! Τί ἀποδεικνύει τὸ ἰσοδύναμον ἔλλειψιν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπιχειρήματος ἢ ἔλλειψιν φρονήματος;

ἐν ἁγίοις ἱερομάρτυς ***Ἐλευθέριος*** ; Βλ. Ῥωμ. ΙΕ', 19 «ὥστε μὲ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλου τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Κατ' ἀρχὰς ὑπήγετο ὑπὸ τὸν πάπα Ῥώμης ἀλλ' ὑπὸ ***Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ*** τῷ 421 ἐξεδόθη διάταγμα καθ' ὃ οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐν περιπτώσει ἀμφιβολιῶν νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τὸν Νέας Ῥώμης ἐπίσκοπον ὡς λαβόντα τὰ προνόμια τοῦ τῆς Ῥώμης **Πάπα (Κῶδ. Θεοδ.** XVI 2. 45, ἔκδ. Haenel). Ἐπενέβη ὅμως ὁ ***Ὀνώριος*** καὶ τότε μὲν δὲν ἐφηρμόσθη, ἀλλ' ἔπειτα τὸ διάταγμα ἐτέθη εἰς τὸν Ἰουστινιάνειον κώδικα (529):Contra principia ignorantium non est disputandum. Περὶ προσαρτήσεως τοῦ Ἰλλυρικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κων)πόλεως καὶ ἐπισήμου ἐπικυρώσεως τῶν ἐπ' αὐτοῦ δικαίων τοῦ πατριάρχου βλ. τὴν ἐναίσιμον διατριβὴν «Τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως» τοῦ ***Αἰμιλ. Πιπέρκοβιτς***, Σέρβου διδάκτορος τῆς θεολ. σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου (Ἀθῆναι 1919 σ. 55ἑ.) καὶ ***Ράλλη-Ποτλῆ***, Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων, τόμ. Ε' σ. 269, 495). Ὥστε εἰς μάτην ἐταράχθη ὁ εὐαίσθητος πατριώτης κ. Κουγέας· διότι ἐγὼ ἐμνημόνευσα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ, νὰ συνδέσω ἐν νῷ ἔχων οἰκειότερον ταύτην πρὸς τὴν ἀνατολ. ἐκκλησίαν εἰς ἣν ὡς Νέα Ἤπειρος ὑπήγετο ἀπὸ τῶν βυζ. χρόνων· ἵνα δὲ ἄρω πᾶσαν καχυποψίαν αὐτοῦ προτρέπω αὐτὸν νὰ διεξέλθῃ τὰς σ. 44—51, 68—71 κ.ο κ. τοῦ «Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου», ἐκτὸς ἂν εἶναι ἐν γνώσει αὐτῶν καὶ θέλει νὰ πλανᾶται· ὅπως καὶ διὰ τὸν μουσικὸν Κουκουζέλην, ἀφοῦ γνωρίζει, ὅτι κατήγετο ἐκ Δυρραχίου. *

Βλέπετε, κύριοι, ὅσον δύσκολα εἶναι τὰ ἐθνολογικὰ ἡμῶν ζητήματα τόσον εὔκολον εἶναι νὰ παρεξηγῆταί τις καὶ εἰς τὴν ἁπλουστάτην ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ ἐὰν τοῦτο συμβαίνῃ ἐνταῦθα, φαντάζεσθε τί συνήντησα ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου ***ἐχαρακτηρίσθην ἀμέσως ὡς πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος***. Μετὰ τὴν ἐν τοῖς πατριαρχείοις χειροτονίαν ἡμῶν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1937 διήλθομεν ἐντεῦθεν, ὅπου ἡ κυβέρνησις ἀπηγόρευσε δι' εὐνοήτους λόγους τὰ σχόλια τοῦ Τύπου. Ὁ Ταχυδρόμος ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας (5 Μαΐου 1937) ἐδημοσίευσε συνέντευξίν μου καὶ συμπεραίνει : «Αὐτὰ μᾶς εἶπεν ὁ ἅγιος Κορυτσᾶς, καὶ καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα ἐκκλησιαστ. μεταβολὴ ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Ὑπὸ τὸ νέον θρησκευτ. καθεστὼς ***ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ἀλβανίας θὰ γνωρίσῃ ἀσφαλῶς ἐποχὴν ἀνασυγκροτήσεως καὶ περισυλλογῆς· διότι ἦτο καιρὸς πλέον νὰ σωθῇ ἡ ἐκεῖ ἐθνική μας κληρονομία***». Τὰς ἐντυπώσεις μου ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ὡς καὶ τὸν ἐν-

---

* Ὠνόμασα αὐτὸν Ἀλβανὸν καὶ οὐχὶ ὡς οἱ Βυζαντινοὶ Βούλγαρον (ὅθεν καὶ Βουλγάρα ἐπικέκληται ὁ ὡραιότερος, ὕμνος, ὁ Πολυέλεος τοῦ Κουκουζέλη. διότι, ὡς λέγεται, ἐμελοποιήθη ὡς ἐλεγεῖα, ὅτε ἀπέθανεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

θρονιστήριόν μου λόγον ἐδημοσίευσαν αἱ ἐφημερίδες οὐ μόνον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος — ἥτις οὐδένα ἀνταποκριτὴν εἶχεν ἐν Ἀλβανίᾳ διὸ καὶ ἠναγκαζόμην ἐγὼ νὰ δημοσιογραφῶ.*

Τὸ πρῶτον πρὸς τοὺς Κορυτσαίους δῶρον ἐξ Ἑλλάδος ἦτο ἡ ἀνασύστασις τοῦ Μπαγκείου Γυμνασίου, ὅπερ ἀπὸ 25ετίας ἦν κλειστόν, ὑπὸ τύπον πλέον Ἱεροδιδασκαλείου. Κατὰ τὸ τελεσθὲν ἐπίσημον μνημόσυνον ὑπὲρ τοῦ ἱδρυτοῦ Ἰωάννου Μπάγκα ἐξεφώνησα παρισταμένου καὶ τοῦ Προξένου κ. Γ. Τριγέτα λόγον ἑλληνιστὶ διερμηνεύων τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πόλεως πρὸς τὴν ἑλλην. κυβέρνησιν διὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου, ὅπερ προώρισται νὰ συνεχίσῃ τὸ διακοπὲν ἔργον τοῦ Γυμνασίου ἐπὶ ἐθνικωτέρου ἐδάφους. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα, ἅπερ εἶπον, ὅσον ηὔφραναν τοὺς ἑλληνίζοντας, διότι μετὰ τόσα ἔτη ἤκουσαν τὴν ἑλληνικήν, τόσον δυσηρέστησαν τοὺς ἀλβανιστάς, οἵτινες τὰ πάντα ὑπώπτευον καὶ παρεξήγουν. Καὶ ὅμως διὰ τῆς σχολῆς ταύτης ἐν ᾗ ἐπίσημος γλῶσσα ἦν ἡ ἑλληνικὴ ἐτίθετο τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἑλληνοαλβανικῆς φιλίας. Ἠκολούθησεν ἡ σύστασις κατηχητικῶν σχολείων καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα. Τὰ συνεχῆ κηρύγματά μου καὶ αὐταὶ αἱ περιοδεῖαι ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπανέφερον τοὺς χριστιανοὺς εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἡ Κορυτσᾶ ἀνεκτήσατο τὴν ἀρχαίαν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ. Τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἡμῶν ἔργου μάρτυρες οἱ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς ἀλβαν. παλιγγενεσίας (28 Νοεμβρ. 1938) ἀπεσταλμένοι τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως πρ. ὑπουργοί, ναύαρχοι, στρατηγοὶ κλπ. οὓς ὑπεδεξάμην μετὰ τῆς δημογεροντίας εἰς τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα, ὡς γράφει τὸ «Ἔθνος» (7 Δεκ. 1938) «..ἐστέκετο περικυκλούμενος ἀπὸ τοὺς δημογέροντας τῆς Κορυτσᾶς ὁ ἐπιβλητικὸς καὶ γλυκὺς μέσα εἰς τὸ ὁλόφωτον μειδίαμά του, ὁ μητροπολίτης Εὐλόγιος ἠκούσθη ἡ μελῳδικωτάτη φωνὴ .. χαιρετίζοντος ἑλληνιστὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπισκέπτας. «Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἠγωνίσθημεν κοινοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σαλπίσματος τοῦ Ῥήγα Φεραίου. Σήμερον που φωτίζει ἡμᾶς ἡ θεία φλὸξ τῆς ἐλευθερίας, αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποδώσωμεν μέρος ἀπ' ὅσα ὀφείλομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἐφώτισεν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς ...» Ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει ὡς ἰδιαίτερον γραμματέα εἶχον τὸν ἀρχιδιάκονον Θεόδουλον Λαυριώτην Κρῆτα, εἰς ἣν πλὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας εἶχον ἀναθέσει καὶ τὴν διοργάνωσιν τῶν Μονῶν ἐγκαταλελειμμένων εἰς χεῖρας ἁρπάγων. Εἰς τὴν σπουδαιοτέραν, τὴν τῆς Μοσχοπόλεως εἶχον φέρει ἡγούμενον Ἁγιορείτην. Οἱ ἀρόκριτοι τῆς Κορυτσᾶς Μοσχοπολῖται, οἵτινες εἶχον μεταβάλει εἰς θέρε

* Βλ. Μακεδονίαν Θεσσαλ. 27 Μαΐου 5. 6, 21 Ἰουνίου ἐκκλ. βῆμα Ἀθηνῶν 5 Ἰουνίου

τρον καὶ κοσμικὸν κέντρον τὴν Μονήν, ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου καὶ ***κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὴν Κυβέρνησιν νὰ διατάξῃ τὴν ἀπέλασιν*** ***αὐτοῦ καὶ τοῦ ἡγουμένου ὡς Ἑλλήνων***. Ματαίως ἐζήτησα τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἕλληνος πρεσβευτοῦ κ. ***Σκέφερη***. Κατώρθωσα ἐν τούτοις διὰ τοῦ πανισχύρου ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν ***Μουσὰ Γιούκα*** νὰ ἀναστα λῇ ἡ διαταγή. Κατὰ τὴν ἐπίσημον τελετὴν τῆς **Δευτέρας ἀναστάσεως**, εἰς ἣν παρίστανται καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀρχαὶ καὶ οἱ **πρόξενοι**, **διέταξα** τὸν μητροφόρον—οὗτος ἦν ὁ πρόεδρος τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας **πρὶν σχηματισθῇ** Σύνοδος—νὰ εἴπῃ τὸ εὐαγγέλιον ἑλληνιστί. **Τοῦτο** ἐξηρέθησε τοὺς Ἀλβανιστάς, ὥστε νὰ τολμήσωσι νὰ διαταράξωσι **τὴν** ἱερὰν ἐκείνην τελετὴν φωνάζοντες «ἔξω ὁ Γραικὸς Διᾶκος». Τὴν **ἑπομένην** ἦν ἡ πανήγυρις τῆς μητροπόλεως. ἔστειλαν τὸν Πρόξενον νὰ μὲ πείσῃ νὰ μὴ λειτουργήσῃ ὁ ἀρχιδιάκονος, διότι θὰ προκαλέσωσι ταραχάς. «καὶ ἂν αὔριον ζητήσωσι νὰ μὴ λειτουργήσῃ ὁ δεσπότης, τί θὰ κάμωμεν, κ. Πρόξενε;» ἠρώτησα. καὶ ὁ Διάκονος ἐλειτούργησεν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ κ. Πρόξενος ἐνγειρίσας μοι τὸν Σταυρὸν τῶν ἀνωτέρων ταξιαρχῶν τοῦ Β'. τάγματος τοῦ Φοίνικος μοὶ εἶπεν ὅτι μόνον Ἀοβανίτης δεσπότης ἠμπορεῖ νὰ σταθῇ ἐδῶ καὶ Διάκονος Κοητικός, ἀλλ' ἐκρατήσαμεν καὶ τὸν γενναῖον ἡγουμενον ***Ἰάκωβον Σταμούλην***, ὅστις ὑπάρχει εἰσέτι ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἡ ἁγία ῥάβδος ἔσωσεν ἀμφοτέρους καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας. Ἔκτοτε οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἀνακινήσῃ τοιοῦτον ζήτημα.

Τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1938 ἐλθὼν ἐνταῦθα περιέγραψα εἰς τὸ «Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα» (ἀρ. 66) τὴν κατάστασιν τοῦ νέου καθεστῶτος τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἐρείπια εἰς ἃ κατήντησεν ἡ πάλαι ὀνομαστὴ ἐκείνη ἐπαρχία, ἡ τόσον ἀκμάζουσα, ὅτε ἀνῆκεν εἰς τὸ πατριαρχικὸν κλῖμα, καὶ ***ἀπεκάλυπτον τοὺς καταχθονίους σκοποὺς τῆς ἀλβανικῆς πολιτικῆς πρὸς ἐξόντωσιν τῶν χριστιανῶν***. Τὸ ἄρθρον ἐχρησίμευσεν ὡς ἐρυθρὸν πανίον εἰς τοὺς Ἀλβανιστάς. ἐτέθησαν εἰς κίνησιν οἱ ἐγκάθετοι καὶ ἐλλοχεύοντες καὶ διεβίβασαν μηνύσεις κατ' ἐμοῦ ὡς προδότου τῆς πατρίδος εἰς Τίρανα. Ἀλλὰ τὰ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου συνεπληρώσαμεν ἐκ τῶν ἐντυπώσεων νέας περιοδείας, ὅτε κατωρθώσαμεν ἐντὸς τετραμήνου νὰ διέλθωμεν καὶ τὰ 120 χωρία τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ ἀντικρύσωμεν τὴν φρίκην εἰς ἣν διετέλει τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα, ***τελεία ἀποσύνθεσις τῶν ἄλλοτε ἀκμαζουσῶν ἐκείνων κοινοτήτων καὶ ἐκπατρισμὸς τῶν κατοίκων***, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἀπολέσωσιν ὅ τι πολύτιμον εἶχον. Ἀδικίαι, διαρπαγαί, ἐκβιασμοὶ πρὸς ἐκτουρκισμόν, δυστυχία, πεῖνα καὶ τὸ μέγα ἔλεος. ***Τοὺς ἐκπατριζομένους ἀντικαθίστων ἀμέσως οἱ ἐκ Σερβίας διωκόμενοι Τουρκαλβανοί. οὕτω ἐξαφανιζομένου τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐλύετο καὶ τὸ βορειοπειρωτικὸν ζήτημα***. Ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην δὲν εἶχον ἴδει ἀρχιερέα καὶ παρὰ τὰς σατανικὰς ἀντ-

ενεργείας τῶν Ἀλβανιστῶν τῆς Κορυτσᾶς δημογερόντων *τὴν παρουσίαν μου ἐθεώρησαν ὡς θείαν ἐπίσκεψιν. μὲ ὑπεδέχοντο μετὰ βαΐων καὶ κλάδων ψάλλοντες τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ ἐπισιτρώιοντες τὴν ὁδὸν δι' ἀνθέων.* Ἠγωνίσθην ὑπερανθρώπως διὰ δύο καὶ τριῶν κηρυγμάτων καθ' ἑκάστην νὰ ἐμψυχώσω τοὺς ἀπεγνωσμένους αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ἤλιον ἦς ἀπὸ ἐτῶν ἐκκρεμούσας κοινοτικὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς ἰδιωτικὰς διαφορὰς καὶ ἐνέγραψον τὰ πρὸς τὴν κυβέρνησιν παράπονα αὐτῶν. Κἰς ἕκαστον χωρίον συνέλεγον ἱστορικὴν καὶ λαογραφικὴν ὕλην καὶ κατέγραφον τὰς βυζαντινὰς ἀρχαιότητας. *Ταῦτα πάντα ἐπλήρωσαν τέσσαρας τόμους.* Κατὰ τὴν εἰς Κορυτσᾶν πάνοδον εἰς τὴν πρώτην λειτουργίαν ἐν μέσῳ μεγάλης συρροῆς τοῦ κοσμίου μου περιέγραψα διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὴν κατάστασιν τῶν χριστιανῶν καὶ εἶπον. *Ἂς μάθωσιν ὅτι ἐγὼ δὲν ἦλθον νὰ γείνω νεκροθάπτης Ὁ σταυρὸς δὲν θὰ πέσῃ κάτω θὰ πέσουν αὐτοί.* Οἱ ἀσυνείδητοι καὶ ἀπάτριδες Ἀλβανιστὰι ἀντὶ νὰ συγκινηθῶσιν ἐφρόνιξαν ἐναντίον μου, νέας δὲ καταγγελίας ὑπέβαλλον. Συνέβραττον δὲ οὐ μόνον μετὰ τῶν Μουσουλμάνων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν Καθολικῶν, καὶ γενομένων ἐκλογῶν, καθ' ἃς συνειργάσθησαν μετὰ τῶν κομιτατζήδων, ἀνέδειξαν ἕνδεκα δημογέροντας, οὓς ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀναγνωρίσω. Οἱ Καθολικοὶ κατὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν διὰ τὰς συνεννοήσεις πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἀποστολήν μου ἵδρυσαν ἐν Κορυτσᾷ νέον, μονήρη καλογραιῶν καὶ σχολεῖον εἰς ὃ προσηλύτισαν περὶ τοὺς 100 παῖδας. Ὅτε ἐπανῆλθον ἔμεινα ἐμβρόντητος καὶ ἤρχισα τὰ κηρύγματα, καὶ ἐπεκαλούμην θεοῦ συνεργοῦντος νὰ διαλύσω αὐτούς. Ἡ Σύνοδος, πανηγυρίσασα καὶ ὑποδαυλιζομένη καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἠθέλησε νὰ μὲ κατακλείσῃ ἐρήμην ὡς προδότην τῆς Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐντεῦθεν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ παρὼν σύμβουλος τῆς Μητροπόλεως κ. *Βασ Κονδης* [illegible] Συνόδου [illegible] ἐπιδείξῃ, ὅτι αὕτη δὲν εἶχε τοιαύτην ἁρμο-

* Ἦν ἡ Ἁγία Σύνοδος τῆς Ὀρθοδόξου Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας ὑπαρχεῖ κατὰ τὸ ἐν τοῖς καταστατικοῖς αὐτῆς καὶ Μικτὸν συμβούλιον, εἰς ὃ συζητοῦνται τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα μὴ πνευματικὰ ζητήματα. Ἐξ, τούτου ἀνῆκεν ὁ κ. Κόνδης ἀνὴρ κατὰ πάντα καὶ ἐξαιρέτου δράσεως. Ὑπῆρξε βουλευτὴς τῆς Β. Ἠπείρου ἐφ' ὅλης ζωῆς δημογέρων Κορυτσᾶς, καὶ τελευταῖος πρόεδρος τοῦ διαφωτιστικοῦ συλλόγου Ἐξυπνάδα πού ἱδρύθη κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τῷ 1914 καὶ ὑπὸ Βυζαντινῶν ἐξεμολογήθη καὶ κοινωνεῖ ἐπῆρξεν ὁ στόλος τῶν Ἀλβανιστῶν καὶ πολεμίων. Ἀλλὰ τὸ σθένος αὐτοῦ εἶναι ἀκαταβλήτων καὶ τὸ φρόνημα ἀδάμαντος. Κατὰ τὴν ἐνθρονισιν μου εἰς Κορυτσᾶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως ἐν μέσῳ τοῦ ἐκφρενήτου ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ καὶ συρροῆς κόσμου ἐξ ὅλης τῆς ἐπαρχίας οἱ ἀρχιερεῖς ἀπὸ μέρους τῆς Κοινότητος διὰ θυμιάσεως λογικῆς ἐξεφώνησαν ἀπὸ μέρους τὴν ἀνταλλάξιον τοῦ λαοῦ μέρη καὶ τὰ βαθυσήμαντα φρονήσεως

διότητα. Ἐγὼ βλέπων, ὅτι αὐτοὶ κακὴν βουλὴν ἐβουλεύσαντο νὰ μὲ κλείσωσιν εἰς τὸν πύργον τοῦ Βερατίου, ἐζήτησα ἀκρόασιν παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ οὐ μόνον ἔπεισα τοῦτον περὶ τῆς ἀθωότητος ἀλλὰ καὶ κατέστησα θιασώτην τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου μου, καὶ ἐπανῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς Κορυτσᾶν, ὅπου ὁ λαὸς μὲ προϋπάντησε μετὰ βαΐων καὶ κλάδων. Ὑπόμνημα ὑποβληθὲν ὑπὸ τῶν Κορυτσαίων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν **Κορυζῆ** (24 Μαρτίου 1941) γράφει σ. 12-13: «Τὴν ἑπομένην ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως **Ζώγου**, ὅστις συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν προσφώνησιν τὸν ἐκράτησε συνομιλῶν ἐπὶ μίαν ὥραν, ὁπότε ὁ σεβασμιώτατος ἔφερεν εἰς γνῶσιν τοῦ ἄνακτος τὴν ἀξιοθρήνητον τῶν χριστιανῶν κατάστασιν... καὶ ἐνεχείρισεν αὐτῷ μακρὸν ὑπόμνημα πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ὁ βασιλεὺς οὐχὶ μόνον ὑπεσχέθη τὴν λῆψιν τῶν δυνατῶν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν Χριστιανῶν καὶ περιφρούρησιν τῶν δικαίων των, ἀλλ' ἐκφράσας πρὸς αὐτὸν τὴν βαθεῖαν ἐκτίμησιν εἶπεν: «εἶμαι πεπεισμένος, σεβασμιώτατε, ὅτι ἦσο ἄξιος διὰ Πατριάρχης καὶ εἶμαι εὐτυχὴς διότι σᾶς ἔχω εἰς τὴν Κορυτσᾶν, ὅπου εἶναι σπουδαιότατον κέντρον, δράσεως. Νὰ εἶσθε βέβαιος, ὅτι θὰ ἔχητε πάντοτε τὴν ὑποστήριξίν μου» (Βλ. ἐφημερίδα Shtypi, Τίρανα 25 Μαρτίου 1939, ὅπου ἐδημοσιεύθη ὁ λόγος μου).

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰταλῶν μετὰ αἱματηρὸν ἀγῶνα ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις τῶν Τιράνων ἐγκατέλιπον τὸ Ἀλβανικὸν ἔδαφος, οὗς ἠκολούθησαν καὶ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ πᾶς τις, ὅστις εἶχεν ἐκτεθῆ. ***Ἐνόμισα, ὅτι τὸ καθῆκόν μου ἦτο νὰ μὴ ἐγκαταλίπω τὸ ποίμνιον, καίτοι ἐγνώριζον, ὅτι οἱ μαινόμενοι Καθολικοὶ καὶ οἱ αὐλόδουλοι ἀλβανισταὶ θὰ ἐζήτουν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλήν μου.*** «Ἡ στάσις τοῦ μητροπολίτου, γράφει τὸ ὑπόμνημα (σ. 13-14), ἦτο εἰς ἄκρον χριστιανικὴ καὶ πατριωτική, οὐ μόνον δὲν διέκοψε τὸν λόγον τῆς Σταυρώσεως (Μεγ. Παρασκευή), ὅτε ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ διαλύσῃ τὸ ἐκκλησίασμα, ἀλλὰ καὶ ἐπέβαλε ψυχραιμίαν εἰς τὸν λαόν, ἐνῶ τὰ Ἰταλικὰ ἀεροπλάνα περιῒπταντο ἄνωθεν τῆς πόλεως καὶ συνεκράτησε τὸ πλῆθος... καὶ κατὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου ***ἀπήγγειλεν εὐχὴν συγκινητικωτάτην*** κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Ἰταλῶν τὸ δὲ μέγα Σάββατον ἐξῆλθεν ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ συνέστησεν εἰς τὸν ἀναρχούμενον λαόν, ὅστις ἐξηδήλωσε φιλελληνικὰ αἰσθήματα, θάρρος, ἡσυχίαν καὶ τάξιν» (εἶχον ἀνοίξει αἱ φυλακαί). Κατὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Ἰταλῶν δὲν ἐξῆλθον μετὰ τοῦ λαοῦ εἰς ὑποδοχήν, **ἡ στάσις**

τικὰ αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ προδιαγράφων τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν Ἀλβανίᾳ, πρὸς πραγμάτωσιν τῶν ἰδεωδῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ προώθησιν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

μου ἦτο παθητική, ὡς ἤρμοζεν. Ἐξὶ τὴν δοξολογίαν, ὅπου ἐκλήθην νὰ ὁμιλήσω, εἶπον τὰ ἑξῆς: «Ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ θεὸς κελεύει» τὸ λάβαρον τοῦ σταυροῦ θέλει ἀντικαταστήσει τὴν ἡμισέληνον, «εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον», καὶ διέμενον κλειστὸς εἰς τὴν μητρόπολιν. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἰταλὸς στρατηγὸς Ρώσσι ἦλθε μετὰ τοῦ ἐπιτελείου εἰς ἐπίσκεψίν μου ὡ καὶ προσεφώνησα. «Ὁ λόγος τοῦ μητροπολίτου ἦτο ἐμπνευσμένος. Εἶχε τὴν τόλμην νὰ ἐγείρῃ σθεναρὰν φωνὴν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῶν πατρίων, ἐκθειάσας τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἐπιδείξας τοὺς μεγάλους εὐεργέτας ὡς καρπὸν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ὁ στρατηγὸς συγκινηθεὶς βαθύτατα ὑπεσχέθη πρὸς τὸν ἱεράρχην καὶ τὴν δημογεροντίαν... ὅτι θὰ σεβασθῇ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ εὐγενοῦς καὶ πεπολιτισμένου λαοῦ τῆς Κορυτσᾶς. καὶ οὕτως ἐσταμάτησαν οἱ Οὐνῖται, οἵτινες εἶχον ἐπιδράμει καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν πρὸς προσηλυτισμὸν» (Ὑπομν. σ. 14—15). Εἷς μάτην καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ οὐνιτισμοῦ καὶ προσεπάθει νὰ παρασύρῃ καὶ τὸν λαόν, καὶ τὰ παπικὰ ὄργανα ἀπεπειράθησαν δι' ἐπιτροπῶν νὰ προπαγανδίσωσι καὶ ἡμᾶς. Οὐδεὶς εὐτυχῶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς ἐδελεάσθη. Ἡ προπαγάνδα βαρέως ἔφερε τὸ τοιοῦτον καὶ ἐζήτει πάσῃ θυσίᾳ τὴν ἀπομίκρυνσίν μου. Δυστυχῶς βαρεῖα νόσος, ἕλκος στομάχου, μὲ ἠνάγκασε νὰ ταξιδεύσω ἐνταῦθα. Τὴν 29 Σεπτεμβρίου 1939 λαμβάνω τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα παρὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου μου ἑλληνιστὶ συντεταγμένον «Ἐλλείψει ἀλβανικῆς ὑπηκοότητος ἐπαύθητε ὑπουργοῦ δικαιοσύνης. Ταχυδρομικῶς λεπτομέρειαι», καὶ ἔπειτα τὸ ὑπ' ἀριθ. 110, 15 Σεπτεμβρίου ἔγγραφον τοῦ ὑπουργοῦ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ὅπερ μεταφράζομεν ὧδε: «Ἐπειδὴ ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς δὲν ἀποδείκνυσι ἀλβανικὴν ὑπηκοότητος ὅπερ εἶναι ἀντικρὺς ἀντίθετον πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ 16 ἄρθρου τοῦ Καταστατικοῦ τῆς ἐκκλησίας, διὰ αὐτοὺς τοὺς λόγους οὗτος ὡς ἐπίσκοπος τῆς Κορυτσᾶς θεωρεῖται αὐτοδικαίως πεπαυμένος κλπ.». Καὶ ὁ μὲν λαὸς μὲ ὑπουργὸ Τζαφὲρ Θῦπης, ὁ πολλαχῶς εὐεργετηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἐτιμωρήθη παραδειγματικῶς ὑπὸ τῆς θείας δικαιοσύνης, βληθεὶς ὑπὸ ἑλληνικοῦ ἀεροπλάνου, ἐγὼ δὲ διὰ τοιούτων ἀγώνων διασώσας τοὺς υἱούς μου καὶ τὰ ἀπαράγραπτα ἐθνικὰ δικαιώματα, ὅλως ἐνδεικτικῶς ἀντιφρόζω τὸν ἀσπονδον φίλον μου μετ' ἀνηκούστου τολμης, διαμαρτυρηθεὶς κατ' αὐτοῦ μὲν δὲ ἠδύνατο νὰ διακινδυνεύσῃ τότε, διότι ἔκαμνεν, ἀλλ' ἐγὼ οὐχ' οὕτως διὸ καὶ προσεπάθησα ἰδρυμένος ἐκεῖθε, τὴν ἐθνικὴν μου δρᾶσιν ν' ἀνατρέφω ἔρθην τοὺς ἀκαθουλήτους κατοίκους, ἐξ ὧν ἀτελευτήτως ἠβουλήθη νὰ μου προσαψῃ ὁ κ. Κουτσα,

Λυποῦμαι κύριοι συνάδελφοι, διότι ἀπεκλείσθην μακρὰν τοῦ ποιμνίου μου εἰς τοιαύτας δεινὰς περιστάσεις. Μετὰ δυσκολίας, ἐξομολογοῦμαι, διήνυσα ἐνταῦθα ***τριετίαν ὅλης μαρτυρικῆς ζωῆς ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ πάντων ἄνευ μισθοῦ, ἄνευ συντάξεως, κατὰ τὴν τραγικὴν μᾶλιστα περίοδον τῆς σκληρᾶς δοκιμασίας***, ὅτε καὶ οἱ παχεῖς δὲν ἐξαρκοῦσιν μισθοί. Ἐν τούτοις, καὶ ὀλίγον ἐὰν ἤμην εὐλύγιστος, **θὰ ἠδυνάμην νὰ ἔχω** προσοδοφόρους θέσεις, αἵτινές μοι προσηνέχθησαν **ἐν τῷ** μεταξύ, **ὅσον δὲ** ἐγὼ ἠρνούμην τόσον **ἐπολλαπλασιάζοντο** αἱ **παροχαί** — **καὶ πατριαρχικὴ** ἔτι ἕδρα μοι προὐτάθη — ἀλλ' ἐγὼ ***προυτίμησα τὸν τίμιον τῆς ἀσιτίας θάνατον.*** Μόλις δὲ μετὰ διετίαν σχεδὸν (βλ. ἐφημερίδα κυβερνήσεως 7 Μαρτίου 1941) ἀπεφάσιζεν ἡ κυβέρνησις νὰ μοι **δώσει** ἐπίδομα ἐκ 5000 δρ. μηνιαίως, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἐναυάγησαν πᾶσαι αἱ πρὸς ἐπάνοδόν μου εἰς Κορυτσᾶν προσδοκίαι. Δὲν θέλω νὰ θίξω τὴν εὐαισθησίαν τοῦ κ. Κουγέα οὔτε νὰ θέσω ἐν ἀμφιβόλῳ τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν θέσιν μου ἐκείνην, ὅπερ βεβαίως ἀπεύχομαι, καὶ τότε θὰ διηγωνιζόμεθα ὡς ἰσόπαλοι διὰ τὴν δάφνην τῆς φιλοπατρίας, καὶ οὐχὶ τώρα ὅπου γέμει ἀγαθῶν ἡ τῆς πολυθεσίας καὶ πολυκτημοσύνης αὐτοῦ τράπεζα, καὶ ἀπερίσπαστος ἀπολαμβάνει χωρὶς νὰ ἐκοπίασε καὶ πολύ. ὁ μὲν χρυσὸς δοκιμάζεται ἐν πυρί, ὁ δὲ χαρακτὴρ ἐν ταῖς δυστυχίαις. Συνέβη μάλιστα εἰς ἐμὲ καὶ τὸ ἑξῆς τραγικόν: καθ' ὃν χρόνον ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις εἰς τὰς διαμαρτυρίας μου διὰ τὴν παῦσιν τῆς μισθοδοσίας ἐτήρει ἄκραν σιωπήν, ἡ κυβέρνησις Μεταξᾶ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Κορυτσᾶν ὡς ***ἀναντικαταστάτου*** καὶ τηροῦσα στάσιν ἄψογον ἔναντι τῆς Ἰταλίας, ἀπέφευγεν ἐπιμελῶς νὰ ἔλθῃ μετ' ἐμοῦ εἰς ἐπαφήν, πολλῷ μᾶλλον νὰ με βοηθήσῃ χρηματικῶς· καὶ ***εὑρέθην ἐγὼ τὸ θῦμα*** πρὸς προαγωγὴν τῆς συνετῆς ἐκείνης πολιτικῆς, ἣν ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ ὁ κ.Κουγέας*. Τέλος ὁ δίκαιος θεὸς ηὐδόκησε νὰ με ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς δεινῆς θέσεως, καὶ ὁ νικηφόρος ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσήρχετο εἰς τὴν πολυπαθῆ ἐκείνην τῆς ἐπαρχίας μου πρωτεύουσαν. Τότε ***ὡς πανηγυριστὴς προεκρίνετο ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως; ὁ ἐθνικιστὴς Ἀλβανὸς τοῦ κ. Κουγέα,*** ἵνα γένηται ὁ διερμηνεὺς τῆς ἀπεριγράπτου χαρᾶς τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἵνα ἐξάρῃ τὴν σημασίαν τῆς νίκης. Τὸ ἄρθρον μου ἐκεῖνο, δι' ὃ μόνος ὁ κ. Κουγέας καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ δὲν συνεχάρησάν μοι, ἐδημοσιεύετο ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ Ἐλευθέρου βήματος ταὐτοχρόνως μετὰ τῆς ἐπισήμου

---

* Ὁ κ. Κουγέας εἶχεν εἰπεῖ τὸ ἑξῆς, ὃπερ δὲν ἔγραψεν ἔπειτα, ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ἀπάντησίν μου, ὅτι ὁ *Μεταξᾶς*, ὅστις ἴσως εἰς τὰ ὅλλα ἀπέτυχεν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπέναντί μου στάσιν, τηρῶν με εἰς ἀπόστασιν καὶ μὴ ἐπιτρέψας νὰ λάβω μέρος εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ μακ. Ἀργυροκάστρου Βασιλείου, εἶχε πολὺ δίκαιον.

ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος χαρμοσύνου ἀναγγελίας. Εἶναι αὐτὸ καὶ κατὰ σπουδαῖον, ὅτι ὁριζονται ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν δεδομένων ἀναντιλέκτως αἱ πρὸς Βορρᾶν διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀναγινώσκω τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος: «*Ἡ Κορυτσᾶ ἔπεσεν! Τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα διεσαλπίσθη ἀστραπιαίως. Φωναὶ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς, κρότοι καὶ παιᾶνες διεδέξαντο τὰς τρομακτικὰς σειρῆνας. Τὸ κλεινὸν τῆς Παλλάδος ἄστυ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ σύμπας ὁ ἑλληνισμὸς πανηγυρίζει ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ τὰ ἐπινίκια. Ὡς ἐν εὐσήμῳ πασχαλίῳ ἡμέρᾳ χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἀλληλοασπάζονται πάντες ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς θρυλικῆς πόλεως, ἥτις μετὰ αἱματηρους σκληροὺς ἀγῶνας τὸ τρίτον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη περιέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα... Τὸ αἷμα τῶν πεσόντων ἱερολοχιτῶν τοῦ 1914 ὑπῆρξε καρποφόρον καὶ ὁ νικηφόρος ἑλληνικὸς στρατὸς δωρεῖται τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ὡραίαν Νύμφην τῆς Πιερίας, ἥτις ἀσονούπω θὰ κατασταῖ αἱ Ἀθῆναι τοῦ Βορρᾶ*». (Ἐλεύθερον βῆμα 23 Νοεμ. 1940). Οἱ φίλοι ἰδόντες, ὅτι τὸ ἄρθρον ἐγράφετο ἐκ Ψυχικοῦ, διηπόρουν πῶς δὲν μετέβην εἰς Κορυτσᾶν, ἐνῶ ἐγνώριζον, ὅτι μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος εἶχον ἑτοιμασθῆ πρὸς ἀναχώρησιν. Ἀλλ' ἤδη ἐνόμισα, ὅτι ἦνοιξε πλέον ἡ ὁδός. Ἡ διεύθυνσις ὅμως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν μοι ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κ. *Γάφου*, ὅτι ἀπῃτεῖτο κανονικὴ ἄρσις τῆς παύσεώς μου ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Ἀλβ Συνόδου καὶ ὅτι ἀπετάθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἡ Κυβέρνησις (ἥτις βεβαίως δὲν ἐπίστευε ἐν ὅτι θὰ μείνωμεν ἐκεῖ, διὸ καὶ ὕψωσε καὶ τὴν Ἀλβαν. σημαίαν καὶ ἀνεκήρυξε τὸν θερμὸν πατριώτην δήμαρχον Κορυτσᾶς *κ. Χαρισιάδην*) ἐς μετὰ διεμαρτυρήθην ἐντόνως ὅπως καὶ ἡ Κοινότης Κορυτσᾶς, ἀξιοῦσα τὴν ἄμεσον ἐπάνοδόν μου διὰ τοῦ εἰρημένου ὑπομνήματος, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραφεν ἐν τέλει περὶ ἐμοῦ καὶ ταῦτα: «Εἶναι αὐτός, ὅστις ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μακεδονικοῦ συλλόγου ἐπὶ Τουρκοκρατίας τῷ 1903 περιῆλθεν ὡς ἐθνοαπόστολος ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐξεφώνησεν εἰς τὸν ... χριστιανικὸν ναὸν λόγους ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ὕμνου·

«Ἄντε τῆς ἐλευθερίας τί θὰ ἦσο Ἑλλάς!
Ἄντε σοῦ, Ἑλλάς, τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος!»

Ἐγνωρίσαμεν ὡς πρόεδρον Μακεδ. συλλόγου ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἡ δρᾶσίς ... ἐν τῷ μακεδ. ἀγῶνι ἦν εἰς ἄκρον πατριωτικὴ καὶ παραδειγματικὴ διότι περιφρονεῖ τὴν *Μακεδονίαν ἰδίαις δαπάναις*... (σ. 20) Ἀλλ' ἐπειδὴ διαπιστοῦται ἐκ τοῦ, ὅτι δὲν ἐτέλεσε τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου Δρινουπολίτου **Βασιλείου** τελεσθὲν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἀντιπροσώπων μνημόσυνον, ἐπειδὴ ἐκλήθη ὁ πρωην Λαρισσαῖος ὡς συνυπουργὸς τοῦ τεθνεῶτος εἰς τὴν Ὑπουργικὴν διαμάχην, ὅτις τότε ἦν Κορυτσᾶς μητροπολίτης, καὶ τῷ ἀντιτάξεως δὲν ἐπέτρεψεν ἡ λογοκρισία νὰ δημοσιευθῇ

εἰς τὸν τύπον, ἀκριβῶς διότι ἄλλος ἦτο ὁ Κορυτσᾶς).

Ταῦτα εἶχον νὰ εἴπω, κύριοι συνάδελφοι, καὶ ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν ὑμῶν, διότι ἐμήκυνα τὸν λόγον μου οὐχὶ βεβαίως, ἵνα ἐκθέσω τὴν ἐθνικήν μου δρᾶσιν, ἀλλ' ἵνα ἀπαντήσω μόνον εἰς τὰς κατ' ἐμοῦ ἐκτοξευθείσας βαρείας κατηγορίας τοῦ συναδέλφου κ. Κουγέα. Φρονῶ ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ὁ ἐπιστήμων, ὅστις ἀνέρχεται εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν ἕδραν, δέον νὰ ᾖ ἄμεμπτος ἐν πᾶσι καὶ ἀδιάβλητος· διότι πάντες διαβλέπουσιν ἐν αὐτῷ καὶ δὴ ἡ ἀκαδημεικὴ νεότης τὸ πρότυπον διδασκάλου καὶ τελείου ἀνδρός, «λόγων τε ῥητῆρα, ἔργων τε πρηκτῆρα», καὶ οὕτω μόνον θὰ ἠδύνατο οὗτος ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολήν, ἣν ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ἡ πατρίς, ἄλλως «ὁ πᾶς λόγος μάταιόν τι καὶ κενόν, ἂν μὴ παρῇ τὰ πράγματα».

Μετὰ τὴν ἀπάντησίν μου ταύτην, ἥτις διήρκεσε περὶ τὰς 2 ὥρας, ὧν περίληψις μόνον ἀπετυπώθη ἀνωτέρω, ἔλαβον τὸν λόγον οἱ κ.κ. συνάδελφοι καὶ ἀποφαίνονται γνώμην. Ὁμολογουμένως ἡ ἐκ τῆς κεφαυνοβόλου ταυτης ἐκ τοῦ προχείρου μάλιστα ἀποστομώσεως τοῦ κατηγόρου μου ἐντύπωσις ἦτο ἰσχυρὰ εἰς τὴν ὁλομέλειαν, πλὴν τῶν προκατειλημμένων 2 – 3, οὓς καὶ ὁ Χριστὸς ἂν ἐκατέβαινε δὲν θὰ τοὺς ἔπειθεν. καὶ εἰς τούτους ἐφαρμόζεται τὸ «οὐ μὲ πείσῃς κἂν μὲ πείσῃς».

Ὁ κ. Δ. Ζακυθηνός: Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μετὰ τὰ λεχθέντα σήμερον εἰς τὴν σχολὴν εὑρίσκομαι εἰς πολὺ δυσχερῆ θέσιν. Ὁ καθηγητὴς κ. ***Κουγέας*** διετύπωσε σαφεῖς κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι δὲν στηρίζονται ἐπὶ πληροφοριῶν τρίτων ἀνευθύνων προσώπων, ἀλλ' ἐπὶ κειμένων ληφθέντων ἐκ δημοσιευμάτων αὐτοῦ τούτου τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. ***Εὐλογίου Κουρίλα***. Τὰ κείμενα εἶναι σαφῆ καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὴν γνώμην μου ἀφήνουν ἀμφιβολίαν εἰς πάντα ἀμερόληπτον κριτήν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς δοθείσας ἐνταῦθα ἐξηγήσεις, δηλῶ ὅτι ἐγὼ τοὐλάχιστον οὐδόλως ἐπείσθην καὶ διὰ τοῦτο προτείνω, ὅπως ἡ σχολὴ ζητήσῃ νὰ χυθῇ ἄπλετον φῶς ἐπὶ κατηγορίας ἡ ὁποία δὲν ἐνδιαφέρει μόνον μεμονωμένα πρόσωπα, ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν αἴγλην τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ ἱδρύματος τῆς χώρας.

Ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος: Ὁ συνάδελφος κ. Κουγέας εἰσήγαγεν ἀποτόμως πρὸς συζήτησιν θέμα σοβαρώτατον καὶ ἐπικίνδυνον θίγων προσωπικῶς ἕνα ἐκ τῶν καθηγητῶν αὐτῆς. Δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἔρχωνται τοιαῦτα ζητήματα εἰς τὴν σχολὴν καὶ νὰ ἐκτοξεύωνται κατηγορίαι κατὰ καθηγητῶν, οἷαι ἐκεῖναι, ἃς διετύπωσεν ὁ κ. συνάδελφος*.

---

* Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶπεν εἰς τὸν Κουγέαν ὁ κ. Ἐξαρχόπουλος, ὅτι «ἂν ἦτο ἄλλος θὰ σοῦ ἔσπαζε τὸ κεφάλι».

ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος χαρμοσύνου ἀναγγελίας. Εἶναι αὐτὸ καὶ κατὰ σπουδαῖον, ὅτι ὁρίζονται ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν δεδομένων ἀναντιλέκτως αἱ πρὸς Βορρᾶν διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀναγινώσκω τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος: «*Ἡ Κορυτσᾶ ἔπεσεν! Τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα διεσαλπίσθη ἀστραπιαίως. Φωναὶ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς, κρότοι καὶ παιᾶνες διεδέξαντο τὰς τρομακτικὰς σειρῆνας. Τὸ κλεινὸν τῆς Παλλάδος ἄστυ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ σύμπας ὁ ἑλληνισμὸς πανηγυρίζει ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ τὰ ἐπινίκια. Ὡς ἐν εὐσήμῳ πασχαλίῳ ἡμέρᾳ χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἀλληλοασπάζοντες πάντες ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς θρυλικῆς πόλεως, ἥτις μετὰ αἱματηροὺς σκληροὺς ἀγῶνας τὸ τρίτον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη περιέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα... Τὸ αἷμα τῶν πεσόντων ἱερολοχιτῶν τοῦ 1914 ὑπῆρξε καρποφόρον καὶ ὁ νικηφόρος ἑλληνικὸς στρατὸς δωρεῖται τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ὡραίαν Νύμφην τῆς Πιερίας, ἥτις ὁσονούπω θὰ καταστῇ αἱ Ἀθῆναι τοῦ Βορρᾶ*». (Ἐλεύθερον βῆμα 23 Νοεμ. 1940). Οἱ φίλοι ἰδόντες, ὅτι τὸ ἄρθρον ἐγράφετο ἐκ Ψυχικοῦ, διηπόρουν πῶς δὲν μετέβην εἰς Κορυτσᾶν, ἐνῶ ἐγνώριζον, ὅτι μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος εἶχον ἑτοιμασθῇ πρὸς ἀναχώρησιν. Ἀλλ' ἤδη ἐνόμισα, ὅτι ἤνοιξε πλέον ἡ ὁδός. Ἡ διευθύνσις ὅμως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν μοι ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κ. *Γάφου*, ὅτι ἀπῃτεῖτο κανονικὴ ἄρσις τῆς παύσεώς μου ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Ἀλβ. Συνόδου καὶ ὅτι ἀπετάθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἡ Κυβέρνησις (ἥτις βεβαίως δὲν ἐπίστευεν ὅτι θὰ μείνωμεν ἐκεῖ, διὸ καὶ ὕψωσε καὶ τὴν Ἀλβαν. σημαίαν καὶ ἀνεκάλει τὸν θερμὸν πατριώτην δήμαρχον Κορυτσᾶς κ. *Χαρισιάδην*). Εἰς μάτην διεμαρτυρήθην ἐντόνως, ὅπως καὶ ἡ Κοινότης Κορυτσᾶς, ἀξιοῦσα τὴν ἄμεσον ἐπάνοδόν μου διὰ τοῦ εἰρημένου ὑπομνήματος, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραφεν ἐν τέλει περὶ ἐμοῦ καὶ ταῦτα: «Εἶναι αὐτός, ὅστις ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μακεδονικοῦ συλλόγου ἐπὶ Τουρκοκρατίας τῷ 1908 περιῆλθεν ὡς ἐθναπόστολος ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐξεφώνησεν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν λόγον ἀρχόμενον ἀπὸ τὸ ῥητόν:

Ἄνευ τῆς ἐλευθερίας τί θὰ ἦσο Ἑλλάς!
Ἄνευ σοῦ, Ἑλλάς, τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος!»

Τὸν ἐγνωρίσαμεν ὡς προέδρον Μακεδ. συλλόγου ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἡ δρᾶσίς του ἐν τῷ Μακεδ. ἀγῶνι ἦν *εἰς ἄκρον πατριωτικὴ καὶ παραδειγματικὴ διότι περιέρχετο τὴν Μακεδονίαν ἰδίαις δαπάναις...*» (σ. 20) Ἀλλ' ἐκκανδαλίσθη ὑπὸ Κουγέας, διότι δὲν ἐτέλεσα τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου Δρυϊνουπόλεως *Βασιλείου* τελεσθὲν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῶν Βορειοηπειρωτῶν μνημόσυνον. Ἀπαντῶ ἐκλήθη ὁ πρῴην Λαγκαδᾶ ὡς συνυπουργὸς τοῦ τεθνεῶτος εἰς τὴν Αὐτόνομον διοίκησιν, ὅστις τότε ἦν Κορυτσᾶς μητροπολίτης καὶ τὸ τελευταῖον δὲν ἐπέτρεψεν ἡ λογοκρισία νὰ δημοσιευθῇ

εἰς τὸν τύπον, ἀκριβῶς διότι ἄλλος ἦτο ὁ Κορυτσᾶς).

Ταῦτα εἶχον νὰ εἴπω, κύριοι συνάδελφοι, καὶ ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν ὑμῶν, διότι ἐμήκυνα τὸν λόγον μου οὐχὶ βεβαίως, ἵνα ἐκθέσω τὴν ἐθνικήν μου δρᾶσιν, ἀλλ' ἵνα ἀπαντήσω μόνον εἰς τὰς κατ' ἐμοῦ ἐκτοξευθείσας βαρείας κατηγορίας τοῦ συναδέλφου κ. **Κουγέα. Φρονῶ** ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ὁ ἐπιστήμων, ὅστις ἀνέρχεται εἰς τὴν **πανεπιστημιακὴν** ἕδραν, δέον νὰ ᾖ ἄμεμπτος ἐν πᾶσι καὶ ἀδιάβλητος· διότι **πάντες** διαβλέπουσιν ἐν αὐτῷ καὶ δὴ ἡ ἀκαδημεικὴ νεότης τὸ **πρότυπον διδασκάλου** καὶ τελείου ἀνδρός, «λόγων τε ῥητῆρα, ἔργων τε **πρηκτῆρα»**, καὶ οὕτω μόνον θὰ ἠδύνατο οὗτος ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν **ὑψηλὴν ἀποστολήν**, ἣν ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ἡ πατρίς, ἄλλως «ὁ πᾶς λόγος μάταιόν τι καὶ κενόν, ἂν μὴ παρῇ τὰ πράγματα».

Μετὰ τὴν ἀπάντησίν μου ταύτην, ἥτις διήρκεσε περὶ τὰς **2** ὥρας, ὧν περίληψις μόνον ἀπετυπώθη ἀνωτέρω, ἔλαβον τὸν λόγον οἱ κ.κ. συνάδελφοι καὶ ἀποφαίνονται γνώμην. Ὁμολογουμένως ἡ ἐκ τῆς κεραυνοβόλου τοιαύτης ἐκ τοῦ προχείρου μάλιστα ἀποστομώσεως τοῦ κατηγόρου μου ἐντύπωσις ἦτο ἰσχυρὰ εἰς τὴν ὁλομέλειαν, πλὴν τῶν προκατειλημμένων 2 – 3, οὓς καὶ ὁ Χριστὸς ἂν ἐκατέβαινε δὲν θὰ τοὺς ἔπειθεν. καὶ εἰς τούτους ἐφαρμόζεται τὸ «οὐ μὲ πείσῃς κἂν μὲ πείσῃς».

Ὁ κ. Δ. Ζακυθηνός: Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μετὰ τὰ λεχθέντα σήμερον εἰς τὴν σχολὴν εὑρίσκομαι εἰς πολὺ δυσχερῆ θέσιν. Ὁ καθηγητὴς κ. ***Κουγέας*** διετύπωσε σαφεῖς κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι δὲν στηρίζονται ἐπὶ πληροφοριῶν τρίτων ἀνευθύνων προσώπων, ἀλλ' ἐπὶ κειμένων ληφθέντων ἐκ δημοσιευμάτων αὐτοῦ τούτου τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. ***Εὐλογίου Κουρίλα.*** Τὰ κείμενα εἶναι σαφῆ καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὴν γνώμην μου ἀφήνουν ἀμφιβολίαν εἰς πάντα ἀμερόληπτον κριτήν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς δοθείσας ἐνταῦθα ἐξηγήσεις, δηλῶ ὅτι ἐγὼ τοὐλάχιστον οὐδόλως ἐπείσθην καὶ διὰ τοῦτο προτείνω, ὅπως ἡ σχολὴ ζητήσῃ νὰ χυθῇ ἄπλετον φῶς ἐπὶ κατηγορίας ἡ ὁποία δὲν ἐνδιαφέρει μόνον μεμονωμένα πρόσωπα, ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν αἴγλην τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ ἱδρύματος τῆς χώρας.

Ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος: Ὁ συνάδελφος κ. Κουγέας εἰσήγαγεν ἀποτόμως πρὸς συζήτησιν θέμα σοβαρώτατον καὶ ἐπικίνδυνον θίγων προσωπικῶς ἕνα ἐκ τῶν καθηγητῶν αὐτῆς. Δὲν νομίζω ὅτι **πρέπει** νὰ ἔρχωνται τοιαῦτα ζητήματα εἰς τὴν σχολὴν καὶ νὰ ἐκτοξεύωνται **κατηγορίαι** κατὰ καθηγητῶν, οἷαι ἐκεῖναι, ἃς **διετύπωσεν** ὁ κ. συνάδελφος*.

---

* Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶπεν εἰς τὸν Κουγέαν ὁ κ. Ἐξαρχόπουλος, ὅτι «ἂν ἦτο ἄλλος θὰ σοῦ ἔσπαζε τὸ κεφάλι».

Ὁ κ. Σ. Κουγέας: Ἐγὼ προεκλήθην καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησα νὰ δώσω ἐξηγήσεις.

Ὁ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος: Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἔδωκεν ὁ κ. Κουγέας ἀφορμὴν εἰς τὸν σεβασμιώτατον νὰ ἐκθέσῃ μετὰ τόσης λεπτομερείας τὰ τοῦ βίου, καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ, οὐ μόνον καθ' ἣν ἐποχὴν διετέλεσε Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν προηγούμενον βίον του. *Ἠκούσαμεν ἀπὸ τὸ στόμα του ἀναπινοσομένην λεπτομερῶς μὲ ὀνομασίαν προσώπων καὶ χρονολογιῶν τὴν πατριωτικὴν δρᾶσιν αὐτοῦ, ἀφ' οὗ χρόνου ἦτο νεαρὸς φοιτητὴς ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Ἁγίῳ ὄρει καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς χε μαζομένης πατρίδος. Ἐμὲ τοὐλάχιστον συνεκίνησιν ἡ ἔκθεσις αὕτη καὶ δὲν ἔχω κανένα λόγον νὰ θέσω ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὰ λεχθέντα. Ἐξ ὅσων ἤκουσα ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τοιαύτην ἀνέπτυξε πατριωτικὴν δρᾶσιν, οἵαν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ὅπλον ἀνὰ χεῖρας ὅτε κεφαλῆς ἀνταρτικοῦ σώματος ἠγωνίσθη ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ὅτε μάλιστα εἶχε περιβληθῇ καὶ τὸ ὕψιστον ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, δὲν ἦτο δυνατόν λέγω, νὰ μεταβληθῇ ἀποτόμως εἰς προδότην τῆς πατρίδος, οἷον παρέστησε αὐτὸν ὁ συνάδελφος κ Κουγέας.* Πάντως ἐκφράζω τὴν γνώμην, ὅτι παρόμοια ζητήματα δὲν πρέπει νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν σχολήν, διότι δύνανται νὰ γεννήσωσι ἀπροβλέπτους δυσχερείας εἰς αὐτήν.

Ὁ κ. Σ. Μαρινάκης: Τὸ ἐγερθὲν ζήτημα εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἡμεῖς οἱ νεώτεροι δὲν πρέπει παρὰ μετὰ μεγάλης συνέσεως νὰ ἀναμιγνυώμεθα, ἐν δὲ ἐζήτησα καὶ ἐγὼ τὸν λόγον, τὸ πράττω, διότι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πρέπει καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι εἰς μερικὰς περιστάσεις νὰ λαμβάνωμεν θέσιν ἀποφασιστικὴν καὶ σθεναράν.

Ὅτι ὁ σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς εἶναι Ἀλβανὸς καὶ μάλιστα μισέλληνα τὸ εἶχον ἀκούσει καὶ ἐγώ. Εἶχον ἐπιμεληθῇ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, ὡς βεβαίως τὸ ἀντελήφθη ὁ σεβασμιώτατος, τοῦ ἐφέρθην μὲ μεγίστην ψυχρότητα, ἀρτίως δὲ τὸ ὀπίσω τώρα αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ τοῦ ζητήσω συγγνώμην.

Μόλις ὁ σεβαστὸς ὡς ἐδήλωσεν ὁ κ Κουγέας ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ ἐφαντασθην, ὅτι τὸ ἀρτίως ἀκουσθὲν πλέον ὡραιοτέρως ἀπὸ ὅσα γράφει αὐτὸς αὐτὸς ὁ ἅγιος Κορυτσᾶ, *Μὲ κατέπληξεν εἶτα ἡ ἔκρηξις τῆς ἀγανακτήσεώς του ἀλλ' ὅταν ἤκουσα τὰς ἐξηγήσεις τὰς ὁποίας παρέσχε συνοδευομένας ἀπὸ δακρυσμένα καὶ ἀπὸ γεγονότα, τὰ ὁποῖα αὐτὴν τὴν στιγμὴν μοῦ φαίνονται ἀδιάψευστα. ἠσθάνθην βαθύτατον κλονισμὸν καὶ μίαν ἱερὰν πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ.* Ἐδῶ μᾶς ἀποδεικνύει ὁ σεβασμιώτατος ὅτι ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν του χρόνων ὑπῆρξε πατριώτης φλογερὸς μὴ ἀρκούμενος εἰς τοὺς λόγους καὶ

ἠν φιλοτιμίαν, ἀλλὰ καὶ καταφεύγων εἰς τὸ ὅπλον καὶ εἰς τὰ Μακεδονικὰ βουνά, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη τὸ ἐκάλεσεν.

Εις τὸν κ. Κουγέαν ἐναπόκειται νὰ προσαγάγῃ πληρεστέρας ἀποδείξεις τῶν ὅσων κατηγόρησε σήμερον, ὁπότε βεβαίως ἐπιφυλασσόμεθα νὰ τηρήσωμεν στάσιν ἀνάλογον. Ἐὰν ὅμως ταῦτα δὲν συμβοῦν, *ἐγὼ βλέπω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ σεβασμιωτάτου ἕνα πατριώτην πλήρη δράσεως καὶ φλογός, τοῦ τύπου τῆς παρελθούσης γενεᾶς.* Τὰ πειστήρια ποὺ μᾶς προσάγει δὲν πιστεύω νὰ ἐκδέχωνται ἀμφισβήτησιν. *Ἐπικαλεῖται βιβλία, ἔγγραφα, Πρωθυπουργοὺς καὶ Ὑπουργοὺς καὶ τὸν χρυσοῦν σταυρὸν δι' οὗ τὸν ἀντήμειψεν ἡ πατρίς. Τὸν θεωροῦμεν Ἀλβανὸν καὶ ἤδη μᾶς προσάγει ἑλληνικὸν διαβατήριον καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ μόνος, λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐξεδιώχθη ἐξ Ἀλβανίας. Ὁ Σεβασμιώτατος μὲ τὴν ἐξισόρησιν τῆς δράσεώς του μὲ συνεκίνησε βαθύτατα, διότι ὑπεράνω παντὸς ἄλλου πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν, μάλιστα ταύτην τὴν στιγμήν, τὰ πεπραγμένα ἑκάστου ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ τῆς φιλτάτης μας Ἑλλάδος.*

Ὁ κ. *Ἐρρ. Σκάσης*: Μετὰ χαρᾶς ἤκουσα ὅσα ὁ κ. *Ἐξαρχόπουλος* καὶ ὁ κ. *Μαρινᾶτος* εἶπεν. *Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου λεχθέντων καταδείχθη ἡ πατριωτικάτη δρᾶσις τοῦ σεβασμιωτάτου διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων.*

Ὁ κ. *Κ. Λογοθέτης* παρατηρεῖ, ὅτι παρόμοιαι κατηγορίαι ἐλέχθησαν καὶ διὰ τὸν κ. *Γ. Ζώραν* τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις ἀπεδείχθη πατριωτικωτάτη.

Ὁ κ. *Ν. Κυπαρίσσης*: Ἡ σημερινὴ συζήτησις ἦτο λαμπρά, ἀλλὰ καὶ διδακτική. Ἐγένετο σοβαρὰ παρεξήγησις καὶ δικαίως ὁ σεβασμιώτατος διεμαρτυρήθη εἰς ἔντονον ὕφος διὰ τὴν ἀποδιδομένην κατηγορίαν. Μετὰ τὰς δοθείσας ἐξηγήσεις νομίζω, ὅτι ὁ *σεβοσμιώτατος ἀπέσεισε τὰς ἀποδιδομένας αὐτῷ κατηγορίας καὶ ἡ σχολὴ πρέπει νὰ ἐκφράσῃ τὴν συμπάθειαν αὐτῆς πρὸς αὐτόν.*

Ὁ κ. *Κ. Λογοθέτης:* Ὅτε κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίαν ὁ εἰδικὸς καθηγ. τῆς ἱστορίας συνάδελφος κ. Κουγέας ἀπεφαίνετο, ὅτι ἡ νεωστὶ ἱδρυθεῖσα ἕδρα τῆς ἱστορίας εἶναι ἀντεθνική, ὁμολογῶ, ὅτι ἐξεπλάγην καὶ περιέμενον νὰ ἀκούσω ἐπὶ ποίων ἄρα λόγων ἐστήριζε τὴν γνώμην ταύτην. Ἤδη σήμερον ἤκουσα ἐκ τῶν ἐξηγήσεων αὐτοῦ, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι μεθοδολογικοί, πρακτικοὶ καὶ ἐθνικοί. κατ' ἐκείνους μὲν ἡ ἀρχαία ἱστορία πρέπει νὰ μὴ κατατέμνηται εἰς μέρη, κατὰ δὲ τούτους πρέπει νὰ μὴ δίδωμεν λαβὴν εἰς τοὺς ἐναντίους καὶ πολεμίους ἡμῶν, οἵτινες θὰ ἐξεμεταλλεύοντο ἐπὶ βλάβῃ ἡμῶν τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς περιόδου. Ἀλλ' οἱ

λόγοι οὗτοι ὄχι μόνον δὲν με πείθουσιν, ἀλλὰ μοι φαίνονται πολὺ παράδοξοι.

Ὅπως πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω καὶ ὁ ἱστορία ἀποτελεῖ διηρθρωμένην καὶ ὀργανικὴν ὁλότητα, ἥτις καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἑνιαία καὶ ἀδιάσπαστος. Ἀλλὰ τὸ ἑνιαῖον τοῦτο ὅλον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι διὰ λόγους μεθολογικοὺς (ἀκριβῶς δηλαδὴ διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους προβάλλει ὁ κ. Κουγέας) εἴμεθα, λέγω, ὑποχρεωμένοι νὰ χωρίσωμεν τὸ ὅλον εἰς μέρη καὶ διακρίνωμεν τμήματα, ἵνα δυνηθῶμεν ἔπειτα ἀκριβέστερον νὰ ἐπισκευάσωμεν τὸ ὅλον ὡς συνειδητὸν πλέον καὶ πεφωτισμένον ὅλον. Λοιπὸν καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία, περιλαμβάνουσα τὰς ὑπερτρισχιλιετεῖς τύχας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους διαιρεῖται εὐλόγως καὶ ὀρθῶς εἰς ἀρχαίαν, μέσην (βυζαντινὴν) καὶ νεωτέραν· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἀρχαία ἱστορία εἶναι καθ' ἑαυτὴν μακρά, διότι περιλαμβάνει μίαν περίπου χιλιετηρίδα, πλουσίαν εἰς μεγάλα ἔργα καὶ σπουδαῖα κατορθώματα· ὅθεν παρίσταται ἀνάγκη, ἵνα τὴν περίοδον ταύτην τὴν τόσον μεγάλην ὑποδιαιρέσωμεν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν καὶ κατανοήσωμεν αὐτὴν πρεπόντως. Ποῖος δὲ ἄλλος σταθμὸς δύναται νὰ ληφθῇ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία τῆς νέας περιόδου ἢ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμός. Τοῦτο δὲ ὄντως καὶ ἐγένετο ὑπὸ τε τῶν ἄλλων καὶ τῶν μεγάλων ἡμῶν ἱστορικῶν· π. χ. τοῦ *Παπαρρηγοπούλου*. Ἐγένετο δὲ εὐλογώτατα, διότι ἡ ἑλληνικὴ λεγομένη περίοδος συναπτομένη πρὸς τὴν προοδοποίησιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι σημαντικὴ καὶ ἀξιολογωτάτη διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ κ. Κουγέα, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία διδάσκεται ἐν συνεχείᾳ, παρατηρῶ, ὅτι δὲν γινώσκω, ἂν τοῦτο συμβαίνῃ εἰς πάντα τὰ ξένα πανεπιστήμια, ἀλλὰ καὶ ἐὰν συμβαίνῃ εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀδιάφορον· διότι *ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομεν ὑποχρέωσιν τὴν ἱστορίαν ἡμῶν νὰ ἐρευνῶμεν καὶ ἀναπτύσσωμεν διεξοδικώτερον τῶν ξένων.*

Τέλος παρατηρῶ γενικῶς, ὅτι *τὴν ἐθνικότητα ἢ μὴ ἐθνικότητα δὲν ποιοῦσιν αἱ διαιρέσεις ἢ καὶ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα οὗτινος ἐμφορεῖται ὁ ἱστορικός.*

Παρέλιπον νὰ εἴπω καί τι ἄλλο καὶ οὐχὶ ἀσήμαντον, ὅτε δηλαδὴ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἡμῶν ἱστορίας ἀπεφασίσθη νὰ διακριθῇ εἰς δύο καὶ ἐγένετο λόγος περὶ πληρώσεως τῆς δευτέρας ἕδρας, ὅτι *ὁ κ. Κουγέας ῥητῶς εἶπεν ὅτι θὰ προετίμα τὴν δευτέραν. Τό ε λοιπὸν ἡ ἕδρα αὕτη, εἰς ἣν ἀπένειμε τὴν προτίμησιν, ἦτο ἐθνική, ὅτε δὲ ὅμως μετ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπ' ἄλλου, μετεβλήθη αἴφνης κατά τινα παράδοξον καὶ μαγικὸν τρόπον εἰς ἕδραν ἀντεθνικήν.*

Ἐμμ. Πεζόπουλος νομίζει, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Κουγέα λεχθέντων εὐσταθεῖ καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ κ. Σ. Κουγέας

ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ αὐτὴν τὴν νεοϊδρυθεῖσαν ἕδραν.

Ὁ κ. Κοσμήτωρ περαίνων τὴν συζήτησιν *λέγει*: **νομίζω ὅτι κατόπιν τῶν δοθεισῶν ἐξηγήσεων ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου δὲν πρέπει ἡ σχολὴ νὰ ἀσχοληθῇ ἐπὶ περισσότερον χρόνον, παρελθούσης ἄλλως τε τῆς ὥρας.**

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρία.

Ζ' Συνεδρία 11 Ἰανουαρίου, 1943 Δευτέρα 10.30 π. μ.

. . . . . .

. . . . . .

Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν ὁ κ. ***Κ. Λογοθέτης*** παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα:

Ὁ νέος συνάδελφος σεβασμιώτατος μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. ***Εὐλόγιος Κουρίλας*** κατετάχθη εἰς τὴν χορείαν ἡμῶν ***κατόπιν ἐπιβραβεύσεως μακροῦ καὶ ἐπιμόχθου ἐπιστημονικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἀγῶνος***, οὐχὶ δὲ κατά τινα προσωπικὴν χάριν· δι' ὃ καὶ ἐγένετο προφρόνως ἐνταῦθα δεκτὸς παρ' ἡμῶν, ἐξαιρουμένων ἐλαχίστων τινῶν καὶ δὴ καὶ ἐκείνου, ὅστις ὤφειλε νὰ χαρῇ ὑπὲρ πάντας· διότι οὐ μόνον εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν συνάδελφος αὐτοῦ (ὡς ἱστορικός), ἀλλὰ καὶ τυγχάνει ὡς ἤκουσα εὐηργετημένος μεγίστην εὐεργεσίαν· ἀλλ' ἀντὶ ἄλλης τινὸς ὑποδοχῆς ἐπετέθη, ὡς εἴδομεν, μετὰ λύσσης ἀδιαφορῶν καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱεράρχου, θέλων νὰ παραστήσῃ αὐτὸν οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον ὡς Ἀλβανιστὴν καὶ προδότην! Ἀλλ' ***ὁ σεβασμιώτατος διέλυσεν ὡς ἱστὸν ἀράχνης τὰς σκευωρίας καὶ ἀπέδειξε τὴν κατηγορίαν ὡς ἐπαισχυντον συκοφαντίαν.*** Τοιαύτην δὲ δύναμιν εἶχον οἱ λόγοι τοῦ ἱεράρχου, ὥστε νὰ προκαλέσωσι ῥίγη πατριωτικά, ἵνα ἐπαναλάβω τὸν προσφυῆ χαρακτηρισμὸν νεωτέρου συνάδελφου, καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τέως ἐπιφυλακτικοὺς καὶ ὑπὸ τῶν κακοβούλων διαδόσεων προκατειλημμένους δυσμενῶς καθηγητὰς νὰ ζητήσωσι συγγνώμην παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου. Πλὴν ὅμως ὁ κ. Κουγέας δὲν συνεκινήθη, καὶ οὐ μόνον δὲν ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ συγγνώμην διὰ τὴν γενομένην ὑπ' αὐτοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπέβαλεν, ὡς ἤκουσα, ὑπόμνημα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπερ ἔπεισε καὶ ἄλλους τινὰς ὁμόφρονας νὰ ὑπογράψωσι, ἐπαναλαμβάνοντας τὰς αἰτιάσεις, καὶ ὅπερ δὲ λυπηρὸν συμπαρέσυρε καὶ τὸν νεώτερον συνάδελφον κ. ***Βλάχον, δν ἠκούσαμεν νὰ προβάλῃ ἐπιχειρήματα ἁπλούστατα ἰσχυρά, ἅτινα ὁ σεβασμιώτατος ἀνέτρεψε καὶ ἀπέδειξεν ἀνυπό-***

στατα παρέχων οὕτω λελησθότως περιφανῆ δείγματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας.

Ἀλλ' εἶναι θλιβερὸν τὸ θέαμα, ὅπερ ἐμφανίζομεν ἐνταῦθα συκοφαντοῦντες ὑπὸ χαμαιζήλων ἀντιζηλιῶν καὶ προσωπικῶν ἀδυναμιῶν καὶ λησμονοῦμεν πάντα σεβασμὸν καὶ ἀσεβοῦμεν πρὸς τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους διότι τοιαύτη ἀσέβεια καὶ ἀνοσιότης εἶναι τὸ νὰ ἔρχωνται κύριοί τινες ἐνταῦθα καὶ νὰ ἐκτοξεύωσι δεινὴν κατηγορίαν κατὰ ἐπιφανοῦς ἱεράρχου νὰ παριστῶσιν αὐτὸν ὡς Ἀλβανιστὴν καὶ μονονουχὶ προδότην. Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν, ἀξιότιμοι κύριοι, ὅτι πρόκειται περὶ Ἀλβανοῦ καὶ μάλιστα περὶ ἀνθρώπου, οὗτινος ἀμφότεροι οἱ γονεῖς δὲν ἦσαν Ἕλληνες. ὁ τοιοῦτος ὅμως ἀπὸ τῶν παιδικῶν χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, μέχρι τῆς γερουντικῆς δηλαδὴ ἡλικίας, ἀφιέρωσε πάσας τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, αὐτὸς ἠγωνίσθη καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τοῦ καλάμου τόσον σθεναρῶς καὶ γενναίως ὅσον οὐδεὶς Ἕλλην αὐτὸς ἐπολέμησεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ προεκινδύνευσεν ὑπὲρ τῆς πολυφιλήτου ταύτης χώρας ἡμῶν καὶ ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Ἀριστοτέλους. δικαίως λοιπὸν πρέπει οὗτος νὰ καταλεχθῇ εἰς τοὺς πρώτους ἥρωας Μακεδονομάχους. Αὐτὸς ἐπολέμησε μετὰ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ θείας τινὸς μανίας παντοίου, ὅπου ἠκούσθη ἡ φωνὴ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος.

Ἓν ἐνὶ λόγῳ ἔπραξε τόσα, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος ἐπετέλεσεν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον θὰ προετίμων νὰ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς μυρίους τοιούτους Ἀλβανοὺς καὶ ὀλίγους τοιούτους, οἷοι οἱ Ἕλληνες κατήγοροι καὶ συκοφάνται, διότι πεπεισμένος, ὅτι οὕτω πως ἡ πατρὶς ἡμῶν θὰ ἦτο καλυτέρα καὶ εὐτυχεστέρα.

Ὁ κ. Χρ. Καπνουκάγιας: Κύριε Κοσμήτορ, ἐπειδὴ ὁ σεβασμιώτατος Κιφισιᾶς καὶ συνάδελφος ἡμῶν κ. Εὐλόγιος Κουρίλας ἔλαμε καὶ τοῦ ὀνόματος μου μνείαν, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω εἰς τὴν ἡμετέραν σχολὴν σχετικῶς τὰ ἑξῆς:

Ἐνθυμοῦμαι καλὰ καλὰ τὰς δυσχερεῖς ἡμέρας, τὰς ὁποίας διήρχετο ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ ἔτος 1908, ἔτος τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ συντάγματος ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων. Γνωρίζω ἐπίσης καλῶς, καὶ ἔλαβα μάλιστα μέρος ὡς μαθητὴς Δημοτικοῦ Σχολείου τότε εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἑνὸς ὁπλαρχηγοῦ, ὅτι εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα Σιάτισταν κατέφυγον τότε πολλοὶ ὁπλαρχηγοί, καὶ ἄλλοι ἡρωϊκῶς ἀγωνισθέντες εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα νέοι ἐκ τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος, τινὲς τῶν ὁποίων, ὅπως ἀνέφερε καὶ ὁ σεβασμιώτατος, ὡς ὁ Παῦλος Μελᾶς, τὸ γένος Μερσινέζης, ἐκ Σιατίστης, ὁ Εὐάγγελος Κορομηλᾶς

καί τις μαθητὴς γυμνασίου νομίζω τότε ἐφονεύθησαν ἀπὸ μίσθαρνα ὄργανα τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας.

Ἐὰν λοιπὸν διῆλθεν ἐκ Σιατίστης κατὰ τὰς σκληρὰς ἐκείνας ἡμέρας τῆς δοκιμασίας μας, ὅπως λέγει ὁ σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς καὶ συνάδελφος ἡμῶν κ. Εὐλόγιος, καὶ μᾶς ὡμίλησε, δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ βεβαιώσω, διότι ἤμην μόλις ὀκτὼ ἐτῶν παιδὶ καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὴν φυσιογνωμίαν του.

Πάντως ὅμως ὁμιλήσας πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως Σιατίστης, ἐμψυχώνων αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν δεινῶν μέχρι τῆς ἀνατολῆς τῆς λαμπρᾶς ἡμέρας τῆς ἐλευθερίας μας καὶ τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἐξετέλεσεν ἔργον ἐθνικώτατον.

Διότι ἐνθυμοῦμαι ἐναργῶς, ὅπως ἀνέφερα καὶ εἴς τινα ὁμιλίαν μου, γενομένην ἐν τῷ Παρνασσῷ κατὰ τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1939 πρὸς τοῦτο χάριν τῶν ἀνατολικομακεδόνων, ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῆς πατρίδος μου ἐν τῷ στενῷ ἡμῶν οἰκογενειακῷ κύκλῳ, ὅτι ἡ Μακεδονία ὁλόκληρος διήρχετο τὰς χρισιμωτέρας στιγμὰς τοῦ ἐθνικοῦ της βίου καὶ τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον.

Ὁ κ. **Α. Χατζῆς**: Περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὸν σεβασμιώτατον κ. **Εὐλόγιον** ἐζήτησα τὸν λόγον κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ Δ) βρίου, ἀλλ' ὁ τότε Κυσμήτωρ σπεύδων νὰ λύσῃ τὴν μακρὰν ἐκείνην συνεδρίαν δὲν με ἀντελήφθη. Ὀφείλω νὰ εἴπω νῦν ὅσα ἤθελον νὰ εἴπω τότε.

Τὸν σεβασμιώτατον κ. **Εὐλόγιον** προέτεινα δὶς διὰ πανεπιστημιακὴν ἕδραν, τῷ 1935 διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης (μέλη τῆς ἐπιτροπείας τότε ἦσαν **Γ. Σακελλαρίου, Ἰωάννης Παπαδόπουλος** καὶ ἐγὼ) καὶ τῷ 1942 διὰ τὴν ἕδραν, ἣν νῦν κατέχει. Καὶ τότε καὶ ἐσχάτως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς σπουδαίας ἱστορικὰς συγγραφὰς αὐτοῦ τὰς ἐκδιδομένας καὶ τὰς ἀνεκδότους.

Ὁ συνάδελφος ὅμως κ. Κουγέας θὰ εἶναι εὐτυχὴς ἂν διορισθῇ ἰσόβιον μέλος τῆς ἐκκαθαριστικῆς ἐπιτροπείας τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων τῆς Ἑλλάδος.

Ἐνῷ με ἔπληξεν ἀπείρως ἡ ἄδικος στάσις τοῦ συναδέλφου κ. Κουγέα, ἀφ' ἑτέρου ὀφείλω νὰ εἴπω, ὅτι ***μετὰ πολλῆς συγκινήσεως ἤκουσα τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου συναδέλφου κ. Μαρινάτου περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ σεβασμιωτάτου καὶ ὀφείλω νὰ δηλώσω, ὅτι με συνήρπασαν καὶ με συνεκίνησαν οἱ λόγοι τοῦ συναδέλφου καὶ ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπείας εὐχαριστῶ αὐτὸν σήμερον***. Πιστεύω, ὅτι καὶ τὴν σχολὴν ἔχω σύμφωνον ἐν ταῖς εὐχαριστίαις μου.

Ὁ κ. **Ν. Βλάχος**. Κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν παρηκολούθησα μετὰ προσοχῆς τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου καὶ τοῦ κ.

Κουγέα, ἐτήρησα ὅμως ἐφεκτικὴν στάσιν, διότι ἤθελον προκειμένου περὶ ζητήματος τόσον σοβαροῦ νὰ μορφώσω γνώμην ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως.* Σήμερον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος σᾶς παρακαλῶ, κ. Κοσμῆτορ, νὰ μοι ἐπιτρέψητε νὰ εἴπω ὀλίγας λέξεις μόνον.

Ὁ σεβασμιώτατος ὑπεστήριξε κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν ὅτι, ὅσα ἔγραψεν εἰς τὰς Ἀλβανικὰς μελέτας του κ.τ.λ. τὰ ἔγραψε κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον διατάζω νὰ πιστεύσω, ὅτι εὑρέθη Ἕλλην Ὑπουργὸς ὁ ὁποῖος ὑπέδειξεν ἢ ἐνεθάρρυνε τὸν σεβασμιώτατον νὰ γράψῃ ὅσα ἔγραψε**. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκόμην ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ γραφέντα ἐγράφησαν κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, νομίζω ὅτι ὁ τρόπος, τὸν ὁποῖον ὁ σεβασμιώτατος ἐξέλεξε πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, νὰ ἀρνηθῇ δηλαδὴ τὸν ἑλληνισμὸν διὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ κατόπιν, εἶναι παρακεκινδυνευμένος δι' αὐτὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου, θὰ ἐπικαλεσθῶ ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν πολλῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ὁ κ. Κουγέας ἀνέφερε κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν. Ὁ σεβασμιώτατος γράφει ἐν τῇ μελέτῃ του περὶ τῆς δυναστείας τῶν ἡγεμόνων *Τζεχάνη Ῥακοβίτσα* (Θεολογίας τόμος 11 σελ. 43) «τὸ δὲ περίεργον, ὅτι ἐν Ἀλβανίᾳ παρὰ τὴν Δρόβιανην σώζεται χωρίον ἐπωνυμούμενον Ῥακοβίτσα, ἧς οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καταφυγόντες εἰς Βλαχίαν. Οὕτω δὲ ἀποδεικνύεται ἡ ἀλβανικὴ καταγωγὴ καὶ τῆς δυναστείας ταύτης». Ἡ Δρυβιανη εἶναι κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου τῆς βορείου Ἠπείρου ἡ περιώνυμος κατασταθεῖσα ὡς κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ διὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν κατοίκων της κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ πατρὶς τοῦ ἄλλοτε γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας *Δέλτα* καὶ τοῦ νῦν ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου κ. *Καλιάφα* καὶ τοῦ *Ἀθανασίου Πετρίδου*.

Ἐὰν ἐρωτήσητε ὄχι τὸν κ. Καλιάφαν, ἀλλὰ τὸν πρῶτον ἀρτιποσὸν ἐκ Δρυβιανης περὶ τῆς καταγωγῆς του, θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ, ὅτι κατάγεται ἐκ Δρυβιανης τῆς Ἠπείρου, οὐδέποτε δὲ ἐκ Δρυβιανης τῆς Ἀλβανίας μὲ

---

* Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ κ. συνάδελφος κατὰ τὴν συνεδρίαν ἐκείνην μᾶλλον εἶχεν ἐμφορηθῇ ὑπὲρ ἐμοῦ. καὶ ἤκουσα αὐτοῦ πολὺ καλῶς, διότι ἐκάθητο πλησίον μου, ἀλλ' ἔκτοτε ζυγοστάθμισας τὰ πράγματα καὶ βλέπων τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Κουγέα ἐτάχθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἄξιος ὁ μισθός του!

** Τοσοῦτόν γε δὲν ἐλέχθη, οὔτε εἰς τὰ πρακτικὰ ὑπάρχει ἁπλῶς εἰπών, ὅτι τὸ βιβλίον μου ἐγράφη συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας μου, ἃς ἀνεπιφυλάκτως εἶχεν ἀποδεχθῇ τοιε ἡ ἑλλ. κυβέρνησις καὶ εἶναι αὐταὶ αἱ τῆς ἀλβανικῆς συνεννοήσεως.

τὸ ὄνομα δὲ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐπιγράφει μεθ' ὑπερηφανείας τὸ κατάστημά του ἀκριβῶς ὅπως καὶ Ἕλλην τῆς Θεσσαλονίκης ἢ ἐκ Σερρῶν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν πόλεων τούτων ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἐρωτώμενος περὶ τῆς καταγωγῆς του θὰ σᾶς ἔλεγεν ἐκ Θεσ)νίκης ἢ ἐκ Σερρῶν τῆς Μακεδονίας, οὐδέποτε δὲ ἐκ Θεσ)νίκης ἢ ἐκ Σερρῶν τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸν σεβασμιώτατον ὅμως ἡ Δρόβιανη ἀνήκει εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν καταγόμενοι ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας εἶναι ἀλβανικῆς καταγωγῆς. Ἀλλαχοῦ ἐν Θεολογίᾳ, τόμῳ 8, σελ. 60, ὑποσημείωσις, ὁ Σεβασμιώτατος ἀναφερόμενος εἰς μελέην τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ *Κ. Ράδου* δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ ἔτος ΙΒ' «σελ. 108, γράφει ὁ κ. Ράδος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐνταῦθα παραπαίει δεινῶς ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν Σουλιωτῶν». Ἆρα κατὰ τὸν σεβασμιώτατον ὀρθοφρονοῦντα οἱ ἡρωϊκοὶ Σουλιῶται εἶναι Ἀλβανοί. Τί ὅμως μᾶς ἀπομένει ἐν τῇ Ἠπείρῳ πρὸς νότον τοῦ Σουλίου; Ἡ στενὴ ζώνη παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μὲ τὰ ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως καὶ τὴν Πρέβεζαν. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν στενὴν ταύτην παραλιακὴν ζώνην τῆς Ἠπείρου θεωρεῖ ὁ σεβασμιώτατος ἑλληνικήν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ του περὶ Γρηγορίου τοῦ Ἀργυροκαστρίτου (Θεολογίας τόμος 8, σελ. 201) γράφει «ἐν Ἠπείρῳ ἢ ὡς νῦν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γλώσσῃ νὰ λέγηται νοτίῳ Ἀλβανίᾳ». Ἐγὼ τουλάχιστον γνωρίζω ὅτι μόνον οἱ Ἀλβανοὶ ἀποκαλοῦν τὴν Ἤπειρον νότιον Ἀλβανίαν. Οἱ ἐπιστήμονες, τοὺς ὁποίους ἐπικαλεῖται ὁ σεβασμιώτατος, ὅλοι ἀνεξαιρέτως, οἱ ξένοι τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῆς πρὸς βορρᾶν ἐσχατιῶν της, ἔνθα κατοικοῦν Ἕλληνες τὸ φρόνημα ἑλληνόφωνοι καὶ ἀλβανόφωνοι, γνωρίζουν καὶ ἀποκαλοῦν Ἤπειρον, καὶ Ἀλβανίαν ἀπὸ ἐκεῖ, ποὺ ἀρχίζει μέχρις ἐκεῖ, ποὺ τελειώνει ἡ Ἀλβανία. * Πλαστογραφοῦντες ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἠπείρου δὲν πράττουν τοῦτο ἄνευ σκοποῦ. Ἀλλὰ δικαιολογοῦντες τὸ ὄνομα Νότιος Ἀλβανία προβάλλουν ἀξιώσεις ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἠπείρου. Οὕτω ἐθνικισταὶ ὀργανώσεις τῶν Ἀλβανῶν ὡς ὁ ἱδρυθεὶς ἐν Πρισρένῃ κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ βερολινείου συνεδρίου Ἀλβανικὸς σύνδεσμος καὶ βραδύτερον ἡ συσταθεῖσα ἐν Αὐλῶνι κατὰ Νοέμβριον 1912 προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἀλβανίας εἰς ὑπόμνημά της πρὸς τὴν σύσκεψιν τοῦ Λονδίνου ὑπεστήριξαν, ὅτι αἱ ἐθνικαὶ διεκδικήσεις τῶν Ἀλβανῶν κατέρχονται πρὸς νότον μέχρι τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Μετσόβου, τῆς Καστορίας καὶ τοῦ Μονα-

---

* Ἀλλ' εὐλογημένε, ἀφοῦ δὲν ἐννόησας ἐμὲ τὸν συνάδελφόν σου, πῶς θὰ ἐννοήσεις τοὺς ξένους, καὶ ἔπραξας καλῶς μὴ ἀναφέρων αὐτοὺς ἐνταῦθα.

στηρίου περιλαμβανομένων τῶν τριῶν πόλεων καὶ τῆς ἐνδοχώρας αὐτῶν. Τὰς ἐθνικὰς ταύτας ἀξιώσεις τῶν Ἀλβανῶν ἀπεκρούσαμεν καὶ ἀνεσκευάσαμεν θετικῶς μὲν ἐπικαλεσθέντες στοιχεῖα θετικὰ καὶ προπαντὸς ἐθνολογικά, ἀρνητικῶς δὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι προέρχονται ἀπὸ Ἀλβανούς, ἐπισήμους καὶ ἀνεπισήμους, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἶναι φυσικόν, ἔχουν συμφέρον νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τὸ ἔθνος των ἀνωτέρους, κατὰ τὸ δυνατόν, ὅρους ὑπάρξεως. Ἐὰν ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ αὔριον εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης ἢ εἰς ἄλλην περίστασιν ἐπικαλεσθοῦν τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐθνικῶν βλέψεών των ἐπὶ τῆς Ἠπείρου τί θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀντιτάξωμεν; Τὴν φοραν ταύτην δὲν προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἰδίους Ἀλβανούς, ἐπισήμους καὶ ἀνεπισήμους, ἀλλὰ ἀπὸ Ἕλληνα καὶ μάλιστα οὐχὶ τυχαῖον, ἀλλὰ ἀρχιερέα καὶ καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου.

Αὐτά, κ. Κοσμῆτορ, εἶχον νὰ εἴπω διὰ νὰ ἐξηγήσω εἰς τὴν σχολήν, διατι ἐθεώρησα ἱερὸν καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν θέσιν μου καὶ τὸν ἑαυτόν μου ὡς Ἕλληνα νὰ συνυπογράψω μετὰ δύο ἄλλων συναδέλφων ὑπόμνημα περὶ τῆς ὅλης ὑποθέσεως πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας, τοῦ ὁποίου ἀντίγραφον ἔχει εἰς χεῖράς του ὁ κ. Πρύτανις.

Ὁ κ. *Χρ. Καπνουκάγιας*: Κύριε Κοσμῆτορ, νομίζω ἐξ ὅσων ἀκούω τόσον τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ κ. *Κουγέα* ὅσον καὶ τοῦ σεβασμιωτάτου συναδέλφου ἡμῶν κ. *Εὐλογίου Κουρίλα*, ὅτι θὰ ἦτο φρόνιμον ἡ συζήτησις αὕτη νὰ μὴ καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς, ἀλλὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς γενομένη προφορικῶς μόνον ἐνώπιον ἡμῶν καὶ κατ' ἀντιπαράστασιν.

Ἄλλως φρονῶ, ὅτι οὐδὲν ὄφελος προσπορίζει αὕτη οὔτε εἰς τὸ ἔθνος οὔτε εἰς τὴν ἡμετέραν σχολὴν οὔτε καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς δύο φίλους ὁμιλητάς.

---

* Παρατηρῶ, ὅτι ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Βλαχος ἔχει λίαν συγκεχυμένας ἰδέας περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐθνικοῦ συνδέσμου τῆς Πρισρένης ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα γράφει· «Ἀρχικῶς ἀπεσκοπεῖτο διὰ τοῦ συσταθέντος ἐν Πρισρένῃ Ἀλβανικοῦ συνδέσμου εἰς τὸν ὁποῖον ἀντεπροσωπεύοντο οἱ βόρειοι καὶ οἱ νότιοι Ἀλβανοί, οἱ Γκέγκηδες καὶ οἱ Τόσκηδες, ὁ σχηματισμὸς ἀξιομάχου δυνάμεως, ἡ ὁποία θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἀκύρωσιν ἐνδεχομένων ἀποφάσεων τοῦ βερολινείου συνεδρίου περὶ ἐπεκτάσεως τῶν συνόρων τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα ...» (Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατολ. ζητήματος 1878—1908, Ἀθῆναι 1935, σ. 31). *Ταῦτα πάντα εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν.* Εἰς τὴν ἐν τοῖς Ἠπειρ. χρονικοῖς καὶ ἰδιαιτέρως δημοσιευθεῖσαν βιβλιογραφίαν μου ὑποδεικνύω σπουδαιοτάτην ἑλληνικὴν πηγήν, διεξοδικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ συνδέσμου ἐμπεριστατωμένως συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἀθ.

Ὁ κ. Προκοσμήτωρ ἁπαντῶν εἰς τὸν κ. Καπνουκάγιαν λέγει ὅτι, ἀπουσιάζοντος τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Κουγέα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συζητηθῇ ἡ πρότασίς του, ὅπως μὴ ἀναγραφῶσι ταῦτα εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Σχολῆς καὶ λόγῳ τοῦ προκεχωρηκότος τῆς ὥρας λύει τὴν συνεδρίαν.

Ἡ Συνεδρία 1ης Φεβρουαρίου 1943, Δευτέρα 10 π. μ.

. . . . . .

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐγένοντο παρατηρήσεις ἡ Σχολὴ ἀποφασίζει, ὅπως ἐπικυρωθῶσι τὰ πρακτικὰ τῆς 11ης Ἰανουαρίου αἱ δὲ σημεριναὶ παρατηρήσεις καταχωρισθῶσιν εἰς τὸ σημερινὸν πρακτικόν.

Ὁ κ. Σ *Κουγέας* λέγει, ὅτι θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ὑποχρεωμένον νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν σχολήν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ζητήματος προσωπικοῦ, ἀλλὰ περὶ ἐθνικοῦ ζητήματος.

Μετὰ ταῦτα λαμβάνει τὸν λόγον ὁ σεβασμιώτατος Κορυτσᾶς κ. *Εὐλόγιος Κουρίλας*, ὅστις λέγει τὰ ἑξῆς (βλέπε σχετικὸν φάκελλον ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Σχολῆς κατόπιν τῆς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 7 Δ)βρίου 1942 ληφθείσης ἀποφάσεως ὑπὸ τῆς σχολῆς).

Δευτέρα ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Κουγέαν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Φιλ. σχολῆς.

[Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ κ. Κουγέα ἦτο αἰφνιδιαστικὴ ἐξ' ἐφό-

---

Πετρίδου τοῦ Δροβιανίτου (ὡς φρονῶ καὶ δημοσιευθεῖσαν εἰς σειρὰν φύλλων τοῦ «Αἰῶνος» (ἀπὸ Μαρτίου—Ἰουνίου 1821, ἀριθ. 3524—3563) ἥτις ἀπαλλάσσει ἡμᾶς ν' ἀντλῶμεν ἐκ τῶν θολερῶν πηγῶν τοῦ τερατόλογου Σέρβου μεγαλοϊδεάτου Goptchewitsch (οὐχὶ Cobtschewitseh). Ἐν τῷ ἀριθ. 5225 ὑπάρχει ἐν μεταφράσει ἄρθρον τῆς Allgemeine Zeitung περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Συνδέσμου, ὅστις ἔσχε τοὐνδόσιμον *οὐχὶ ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ ἁγ. Στεφάνου, ὅπου οἱ Ἀλβανοὶ δὲν εἶχον ἐγκλησίν τινα κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὡς γνωστὸν ἀπεκλείσθησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν κολλύβων* «τούτου ἕνεκα οἱ Τόσκοι ἦτοι οἱ νότιοι Ἀλβανοί, ὡς γράφει ὁ κ. Βλάχος (ὅστις μόνον εἰς ἐμὲ δὲν ἐπιτρέπει μετὰ τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ κ. Κουγέα νὰ γράφω τὸν ὅρον αὐτόν, διότι καταπροδίδω τὴν βόρειον Ἤπειρον) *δὲν συμμετέσχον* (*ὁ Ἀβδοὺλ Φράσαρης* ἡ ψυχὴ τοῦ συνδέσμου ἦν ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης) *διότι δὲν ἐκινδύνευσεν ἡ Ἤπειρος τότε*, ἀλλ' ἦσαν *μόνον Γκέγιδες* τῶν διαμερισμάτων, Πρισρένης, Τσακόβας (γρ. Γιακόβας), Ἰπέκ, Κουσίνης, Νόβι Παζάρ, Στενίτσας, Τσαλίτσας, Γκοστεραῖ, Μητροβίτσας, Μπουτστιροῦ, Πριστίνας Γκιλάν, Καλκάνδελεν, Κιρτσόβας, κάτω καὶ ἄνω Δίβρης», πληρεξούσιοι 117 τὸν ἀριθμὸν ὑπογράψαντες τὴν 15 Ἰουνίου 1878 τὸ ἐκ 16 ἄρθρων συνταχθὲν καταστατικόν. Ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς μάλιστα ἀφεώρα εἰς τὴν διάσωσιν τῆς Βόσνιας καὶ τοῦ Νόβι Παζάρ, ὅπερ ἠπείγετο νὰ καταλάβῃ ἡ Αὐστρία.

δον ἐπίθεσις. Οὕτως ἐνόμισεν, ὅτι θὰ εὕρῃ ἀπροετοίμαστον, θὰ καταπτοήσῃ τὸν ἀντίπαλον καὶ θὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τοὺς ἀκούοντας ἐντύπωσιν, ὥστε νὰ κατενέγκῃ διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν τὸ καίριον κατ' ἐμοῦ τραῦμα. Διὰ τοῦτο ἀποβαλὼν πᾶσαν αἰδῶ καὶ τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ἀποσκορακίσας ἐκ τῆς ψυχῆς, ἀφῆκεν ἐλεύθερον ἑαυτόν, ὥστε νὰ ἐκστομίσῃ ἀνηκούστους κατ' ἐμοῦ συκοφαντίας, αἵτινες ἐὰν ἐγίνοντο πιστευταὶ πὶξ καὶ λὶξ ἔπρεπε νὰ μὲ κρεμάσωσιν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ τὸ στρατήγημα ἦτο τὸ φρούριον ἀπόρθητον καὶ ἀπέτυχε τὸ σχέδιον αὐτοῦ οἰκτρῶς διὰ κατὰ τὴν γραπτὴν ἐνώπιον τῆς σχολῆς κατάθεσιν τῶν προφορικῶς ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδρίᾳ λεχθέντων ἠναγκάσθη νὰ τροποποιήσῃ ἐν πολλοῖς καὶ νὰ μεταβάλῃ τὰ λεχθέντα καὶ τινα ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποβάλῃ ἄλλα δὲ πρὸς συγκάλυψιν τοῦ μετώπου νὰ προσθέσῃ. Τοῦτο κατιδὼν ἐζήτησα παρὰ τῆς σχολῆς νὰ μοι δώσῃ τὴν ἄδειαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς νέας κατηγορίας νὰ ἀπαντήσω [Ἡ Σχολὴ εὐμενῶς μοι ἐπέτρεψε νὰ εἴπω τὰ ἑξῆς:] : .

Ὁ κ. Κουγέας «ἦρε κατήφορον» καὶ εἶναι ἀσυγκράτητος. Ἀφοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐπετέλεσε καταβάλλει ἤδη ὅλας τὰς δυνάμεις ν' ἀνέλθῃ, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς κάθε προσπάθειαν βυθίζεται βαθύτερον.»

Σκοπὸν προέθετο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἴσοδόν μου, ὅπως ἄλλοτε τὴν εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην– καὶ τὸ δεινότερον ὅτι αὐτὸς μὲ εἶχεν ὑποδείξει νὰ ζητήσω τὴν διεύθυνσιν τῶν χειρογράφων, ἀλλὰ τοῦτο ἕως νὰ κάμῃ τὴν δουλειά του. — Κατὰ πρῶτον λοιπὸν ἐζήτησεν αὐτὸς τὴν ἕδραν τινὰ ἢ ἐκ τότε *βεβαίως ἦτο ἐθνικωτάτη*, ἀποτυχὼν δὲ διενοήθη νὰ χαρακτηρίσῃ ταύτην ὡς ἀντεθνικήν, γελοιωδέστατον ἐπινόημα, ὡς ἀπαλοιμπρὸς κατεδείχθη. Ἀλλ' ἐρωτῶ, διατί τότε, κ. Κουγέα, δὲν προσεπαθήσατε νὰ καταστήσητε τὸ ἀντεθνικὸν τοῦτο μάθημα ἐθνικόν, ὡς ἔθνικὸς εἶναι; Ἀλλὰ μόνον ἐγγράψατε εἰς τὰ προγράμματα χωρὶς νὰ διδάξητέ ποτε; Καὶ πῶς ἡ περιώνυμος αὕτη ἕδρα ἐκρίνη μὲν εἰς τὰ Γυμνάσια ἦτο ἐθνική, κατέστη δὲ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἕδρα ἐγένετο ἀντεθνική; Καὶ ἐπειδὴ οὐδένα ἠδυνήθητε διὰ τοιούτων ἢ ἄλλων παραλογισμῶν νὰ πείσητε, ἠθελήσατε νὰ ἐκτοπίσητε τοὺς ὄρους καὶ ἐτολμήσατε νὰ εἴπητε, ὅτι ὁ καταλαβὼν τὴν ἕδραν εἶναι ἀντεθνικός. Ἀλλὰ τοιοῦτον ἤγειρε θύελλαν

Τὰ αὐτὰ ἐπαθε καὶ μὲ ἄλλους, π. χ. μὲ τὸν κ. *Ι. Βλαχογιάννην*, ὅστις ἀντεπέθετο αὐτῷ διὰ τῶν «*Ἱστορικῶν ἀναπομπῶν*» (Ἀθῆναι 1937) ἐν οἷς λέγει καὶ τοῦτο· «Ὁ Κουγέας ἐπαθε ... ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ λόγια σὰν ἀπὸ ἄγκυρα σωτήριας καὶ ἀπὸ τότε νὰ βουλιάξῃ τὴν δική μου ... ἐργασία, βουλιάζει ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἄγκυρα του» (σ. 9). Μὴν εἶναι θαυμαστὸν ὅτε ἔχρειάσθη νὰ δώσῃ μαθήματα εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας ὁ ἐξωπανεπιστημιακὸς κ. Βλαχογιάννης.

ἐναντίον ὑμῶν, ὥστε νὰ ἀναγκασθῆτε ἐν τέλει νὰ δηλώσητε μεταμέλειαν, ὅτι δηλ. *δὲν ἐπρόκειτο νὰ με κατηγορήσητε, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ θέσητε τὸ βιβλίον μου ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς σχολῆς.* Καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἐλέχθη δηλοῖ ἡ ἀπάντησις τοῦ συναδέλφου κ. **Ἐξαρχοπούλου.** * Μετ' ἀπορίας ὅμως βλέπω, ὅτι δὲν ἐστάθητε εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην, καὶ ἀπαγγέλλετε νέαν κατηγορίαν ἐναντίον μου ἐπὶ ἀλβανισμῷ, ἀφοῦ ἐξηρέσατε παλινῳδοῦντες τὴν ἄλλην κατηγορίαν, ὅτι ἐνήργουν ἀλβαν. προπαγάνδαν καὶ σοσιαλισμὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀρκούμενος εἰς τὴν μνείαν τῆς ἁμαρτωλοῦ ἐκείνης λιβελλογραφίας τοῦ ἀποθανόντος *Σπυρίδωνος Λαυριώτου Καμπανάου.* «Τὸ κίβδηλον νόμισμα» περὶ ἧς μετὰ πολλῆς τῆς ἀφελείας ἀποφαίνεσθε, ὅτι «πολλὰ ἀπηκριβωμένα καὶ μεμαρτυρημένα γράφονται». Καὶ ἀναφέρετε καὶ «τὴν πλήρη νηφαλιότητος καὶ ἀντικειμενικότητος βιογραφίαν τοῦ σεβασμιωτάτου ὡς ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱ. Κοινότητος ὑπὸ Ἀθανασίου Παντοκρατορινοῦ». Καὶ περὶ μὲν τῆς φιλαληθείας τούτου ἠκούσατε, κ. συνάδελφοι, τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσιευθεῖσαν ἀναίρεσιν**. Ἀλλ' ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι ἐπὶ τῇ πωρώσει τοῦ κατηγόρου μου, διότι ἐνῶ εἶπον αὐτῷ νὰ ἴδῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν, εὑρισκόμενον ἐν τῇ Ἐθν. βιβλιοθήκῃ, *προσποιεῖται ἄγνοιαν καὶ ἐθελοκακεῖ κατὰ τρόπον ἀχαρακτήριστον.*

Κατὰ τοὺς ἀγῶνάς μου ἐν Ἄθῳ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἀνόρθωσιν τῆς μονῆς Λαύρας εὗρον ταύτην κατάχρεων καὶ ὁρισθεὶς τῷ 1932 ἐξελεγκτὴς ἀνεκάλυψα κατάχρησιν 5-6 ἑκατομμυρίων δραχμ. Χάριν εὐπρεπείας δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ καταγγείλω μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν μάλιστα κανονισμοῦ, τὴν τακτοποίησιν τῶν λογιστικῶν βιβλίων καὶ λοιπῶν ἀνορθωτικῶν μέτρων***, ἀλλ' ἀφοῦ εἶδον, ὅτι εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν ταῦτα καὶ ὅτι πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ τιμωρίαν τῶν ἐνόχων ἀπῃτεῖτο ἡ ἐπέμβασις τῆς Δικαιοσύνης, ὑπέβαλον μήνυσιν. Τὰ ἄγρια μέτρα, ἅπερ ἤσκησαν ἐναντίον μου οἱ καταχρασταὶ μοναχοί, ἵν' ἀνακαλέσω, δὲν περιγράφονται, ὧν ἔσχατον ἦν ἡ ἀπειλή, ὅτι θὰ καταμηνύ-

---

* Ὡς ἄνωτ. εἴπομεν, ὅτε εἶπε τὴν λέξιν ἀντεθνικὸς καὶ ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ δικαιολογηθῇ ὁ ἀφελὴς Κουγέας, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν παρὰ τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου, «νὰ συγχωρᾷς ποὺ δὲν σοῦ ἔσπασε ὁ σεβασμιώτατος τὸ κεφάλι».

** Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀνατρεπτικῆς ἀπαντήσεώς μου πρὸς τὸν *Παντοκρατορινόν*, ἐν ᾗ παρέταξα, ὡς εἴδετε, ἐπίσημα ἔγγραφα, ἣν προσεποιεῖτο, ὅτι ἠγνόει ὁ κ. Κουγέας, καίτοι ἐδημοσιεύετο εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικόν, ἀπεδείχθη μετὰ τοῦ δημοσιεύσαντος τὴν βιογραφίαν μου καὶ οὗτος *ἐπαίσχυντος συκοφάντης*, ὡς ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ συναδέλφου ἀνωτέρω. ἀλλὰ δὲν θαυμάζω ἐπὶ τούτῳ, διότι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους συναδέλφους τοιαῦτα ἄθλα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, θαυμάζω μᾶλλον διὰ τὴν ἀφέλειαν τοῦ ἀνδρὸς νὰ ψεύδηται ἀσυστόλως ἐπὶ παρουσίᾳ μου!

*** Τοιαῦτα πράγματα μέχρι τοῦ 1932 ἦσαν ἐκεῖ ἄγνωστα, οὐδὲ καὶ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τῆς συνάξεως διετηροῦντο. Ταῦτα εἰσήχθησαν τότε ὑπ' ἐμοῦ καὶ διατηροῦνται μέχρι σήμερον.

σωσι καὶ ἐμέ. Ἐπὶ μῆνας ἡ μονὴ ἐνήργει καθ' ὅλον τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀνακρίσεις πρὸς συλλογὴν στοιχείων τῆς κατ' ἐμοῦ κατηγορίας ἐκβιάζουσα τοὺς ὑποτελεῖς μοναχούς. Ἐξητάσθη ὅλη ἡ δρᾶσίς μου καὶ ὁ βίος ἐν Ἄθῳ, ὅπου δωδεκαετὴς εἶχον μεταβῆ, καὶ ὅταν ἀπετελέσθη ὁ φάκελλος τότε μοι προτείνουσι ν' ἀνακαλέσωμεν ἀμοιβαίως. ἐγὼ ὅμως ἔμεινα ἀμετάπειστος καὶ τότε ἦλθεν ὁ εἰσαγγελεὺς μετὰ δύο ἀνακριτῶν ἐν Λαύρᾳ καὶ ἐπὶ ἑβδομάδι ἀνέκρινον τοὺς κατ' ἐμοῦ μάρτυρας, ἀλλ' ἀπερρίφθησαν πάντες. Ῥούτων τὰς ψευδομαρτυρίας μετὰ τὴν δίκην ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Καμπανίος, ὃν εἶχον καταγγείλει ὡς τὸν πρωταίτιον τῆς χρεωκοπίας τῆς μονῆς, εἰς τὸ «Κίβδηλον νόμισμα». Αὐτὰ εἶναι τὰ «ἀπηκριβωμένα καὶ μεμαρτυρημένα» τοῦ κ. Κουγέα. Μεταξὺ τούτων κατηγγελλόμην, ὅτι ἐγὼ ἀφήρεσα βιβλία ἀνήκοντα εἰς τὴν μονήν, καὶ ὅτι ταῦτα εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκην μου. Καὶ γνωρίζει ταύτην ὁ κ. Κουγέας ἀποτελουμένην ἐκ 10 000 τόμων, διότι ἐντεῦθεν μετέφερον αὐτὴν τῷ 1924 εἰς τὸν Ἄθω. Τὸ δικαστήριον μετὰ τῆς δωδεκάδος τοῦ συμβουλίου τῆς μονῆς, τῶν μηνυτῶν μου, ἐπὶ 3 ὥρας διηρεύνησαν ὅλα τὰ βιβλία καὶ πράγματά μου. *Εὑρέθησαν μόνον 3 ὀκτάτα βιβλία νεώτατα!* Τότε στραφεὶς ὁ εἰσαγγελεὺς πρὸς τοὺς μηνυτὰς μόνον ποὺ δὲν ἔπτυσεν αὐτούς, παρ' ἐμοῦ δὲ ἐζήτησε συγγνώμην, θαυμάσας τὴν γενναιοφροσύνην νὰ μοχθῶ ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων. Ἔπειτα διὰ βουλεύματος ὑπ' ἀριθ. 1653 τοῦ συμβουλίου τῶν ἐν Θεσ/νίκῃ πλημμελειοδικῶν τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1933 *ἠθωώθην πανηγυρεί· διότι «μὲ κατήγγειλαν, λέγει ἡ ἀποφασις, οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν περιουσίαν τῆς μονῆς, ἀλλ' ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κατηγορούμενος δεδικαιολογημένως, διὰ νὰ ἐξωτερεώσουν τὴν κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς μονῆς ὑποβληθεῖσαν μήνυσιν διὰ σωρείαν ἀξιοποίνων πράξεων ἐκκρεμοῦσαν ἤδη εἰς τὸ γραφεῖόν μας. Οὐδαμόθεν οὐδὲ πόρρωθεν προκύπτει, ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐξῆρτσε βιβλία ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ... Χρυσοστόμου παραληφθέντων οὐδὲν τοιοῦτον βιβλίον ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν ἔρευναν εἰς τὴν οἰκίαν του... Κατὰ ταῦτα δὲν προκύπτουσι παντάπασιν ἐνδείξεις, ἐνοχῆς κατὰ τοῦ κατηγορουμένου καὶ δέον νὰ μὴ γίνῃ κατηγορία καὶ νὰ διαταχθῇ ἡ ὁριστικὴ ἀπόδοσις τῶν κατασχεθέντων εἰς τὴν μονὴν Μεγίστης Λαύρας πραγμάτων, καθόσον ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν κτλ.». Τὴν μήνυσιν ταύτην κατὰ τῶν Λαυριωτῶν προϊσταμένων ἠθέλησα νὰ ἐπεκτείνω καὶ διὰ δημοσιευμάτων καὶ δὴ κατὰ τοῦ πάτρωνος αὐτῶν ἐξέδωκα 1) «Τὸ μωρὸν Ἅλας. Ὁ ἀνεκδοτολόγος ἰατρὸς Σπυρίδων Ἰατρωνίτης, ἀλογιστευόμενος ὡς λογοκλόπος καὶ πλαστογράφος»

* Ἐντεῦθεν ἐξεταζω την ἀναφορικὴν ἀξίαν τοῦ ἄνδρος, μὴ θελήσας νὰ ὑπεξέλθω τον ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον, τὸν ὁποῖον ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν τῇ δημοσίᾳ. ἀλλ' οὐδεὶς δὲν ἐπεβάσθη τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοῦ ζωὴν εἰς τὸ «Κίβδηλον νόμισμα».

2) «Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς Μεγ. Λαύρας. Ἡ παροῦσα κατάστασις αὐτῶν»[1]) Ἀμφότερα ἀναφέρονται εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς μονῆς περιουσίαν καὶ τοὺς ἀνεκτιμήτους ἐθνικοὺς θησαυροὺς καὶ καταγγέλλω τοὺς ἐν λόγῳ διὰ τὴν καταστροφὴν καὶ ἀπεμπόλησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν καὶ 3) «Ἄθως. Φῶς ἐν σκότει... Ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἐκτεταμένην περιοχὴν τῆς Μεγ. Λαύρας ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος ἐν κινδύνῳ»[2]). Ἐν τῇ Μακεδονίᾳ», Θεσ)νίκη, 5 Φεβρουαρίου 1938, ἀναγράφεται ἡ καταδίκη Λαυριώτου ἀσκητοῦ ὑπὸ τῶν τίτλον: «Πέντε καὶ ἥμισυ χρόνια εἱρκτὴ εἰς ἕνα μοναχόν. *Κυριώτερος μάρτυς κατηγορίας ὁ νῦν ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας... ἐπὶ ὑπεξαιρέσει χειρογράφου ἐκ περγαμηνῆς... ἀμυθήτου ἀξίας*». *Κατόπιν ὅλων τούτων τετραετίαν ὅλην μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Μωροῦ ἅλατος προέβη ὁ ἰατρὸς εἰς τὴν ἀναίρεσιν.* Ἀλλ' «ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν»! μὴ εὑρίσκων τι ἐναντίον μου *ἐστράφη ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, κατέφυγε πάλιν ἐπὶ τοὺς ψευδεῖς μάρτυρας*, οὓς κακοὺς κακῶς ἐξεδίωξε τὸ δικαστήριον, καὶ οὕτω τὸ «Κίβδηλον νόμισμα», ἐγνώρισε τῷ κόσμῳ κάλλιον τὴν ποιότητα τοῦ κιβδηλοποιοῦ, ὅπως καὶ τὴν τοῦ κ. Κουγέα, ὅστις ἐπικαλεῖται ἐνταῦθα καὶ παρουσίασεν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν διορισμόν μου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν χειρογράφων.

Ἀντιλαμβάνομαι τὴν στενοχωρίαν τοῦ κ. Κουγέα ἀπομακρυνομένου θέσεως, ἣν περιπαθῶς ἠγάπα, ἀλλ' ἑαυτὸν καὶ μόνον δέον νὰ αἰτιᾶται· διότι περιέπεσε εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, δι' ὃ ἐγκαλῶν ἀπεμάκρυνε τὸν κ. Βολίδην, μὴ *κατορθώσας καὶ αὐτὸς εἰκοσιπενταετίαν ὅλην κατέχων τὴν θέσιν νὰ ἀποπερατώσῃ τὸν κατάλογον*. Καὶ ἀρκεῖται ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος εἰς τὸν τοῦ μακ. *Σακελλίωνος*, ὅστις μᾶλλον ἀναγραφὴ ἁπλῆ ὧν δὲν περιέχει οὔτε τοὺς ἡμίσεις τῶν κωδίκων οὔτε τὰ ἔγγραφα. Εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀποβλέπων τὸ σεβ. ὑπουργεῖον καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους παλαιογραφικάς μου ἐργασίας καὶ δὴ εἰς τοὺς δύο τόμους τῶν Ἀθωνικῶν χειρογράφων, οὓς ἐξέδωκα ὡς συμπλήρωμα τοῦ Καταλόγου τοῦ *Λάμπρου*, ἀνέθετό μοι τὸ βάρος τοῦτο. Τί λοιπὸν ἀνιᾶσθε, ἀφοῦ πρὸ εἰκοσαετίας ὑμεῖς μὲ προετρέπετε νὰ ζητήσω τὴν θέσιν; Καὶ τότε μὲν ἐκρίνετέ με ὡς κατάλληλον ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον ἐσπευσμένως μ' ἐκάλει ὁ πρύτανις μακ. *Δ. Παπούλιας* καὶ με παρεκάλει νὰ λάβω μέρος εἰς τὸν διαγωνισμόν, ἵνα μὴ ἀνεπιθύμητος καταλάβῃ τὴν θέσιν, ὑμεῖς ἐκινήσατε πάντα λίθον νὰ μὲ ἀποκλείσητε καὶ ἐν τέλει κωλυσιεργοῦντες ἐζητήσατε καὶ · ἐναίσιμον διατριβὴν καὶ τὸ συμβούλιον μοὶ

---

* Θεσ]νίκη 1933, 8ον, σ. 63.

1) Ἐν Ἐπετ. ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν, τόμ. ΙΑ', 1935, σ. 306—345 καὶ ἰδιαιτέρως.

2) Ἀθῆναι 1935, 8ον, σ. 266.

ἔδιδε δίμηνον προθεσμίαν πρὸς ὑποβολήν. Τότε ὅμως (Μάϊος 1924) μὲ ἀνεκάλουν εἰς τὴν μονήν, καὶ ἐματαιώθη ὁ διαγωνισμός. Ἐπομένως ἐκρατεῖτε τὴν ὑπόσιν ὡς τοποτηρητής μου καὶ εὐχαριστῶ πολύ. Κατὰ τοῦ ἐμπαθοῦς καὶ ὑβριστικωτάτου τούτου λιβέλλου ἔγραψα τὰ δέοντα ἅμα τῇ δημοσιεύσει αὐτοῦ καὶ λέγω, ἐκεῖ, ὅτι «*ἐνῶ οὗτος μαρτυρεῖ, ὅτι ἀπηλλάγην ὑπὸ τῶν δικαστηρίων Θεσ)νίκης ὅλων τῶν τοιούτων κατηγοριῶν ἐπικαλεῖται ἔπειτα . . τὰς καταθέσεις τῶν ψευδομαρτύρων ! ! ! ὥστε δὲν ἀρκεῖ τὸ δεδικασμένον εἰς αὐτόν.* καὶ ὅμως ἐγὼ ὁ . . . δὲν ἠθέλησα κἂν νὰ καταγγείλω τους συκοφάντας, αὐτὸς δὲ διαπομπεύει αὐτοὺς δημοσίᾳ, ὁ διαρρηγνύμενος διὰ τὸ γόητρον τῆς μονῆς καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους» (Ἐκκλησ. τύπος, Ἀθῆναι 2 Φεβρουαρ. 1937). Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ τις κενοὺς τοὺς ἐμοὺς λόγους, παραπέμπω ἕνα μαργαρίτην ἐκ τοῦ φυλλαδίου τοῦ Καμπανάου, ὅστις ἐν σ. 30 γράφει: «Ὅταν ὁ συναδελφός μου...» ὑπέβαλε μήνυσιν κατὰ τοῦ *Κύλογίου . . .* κυρίως *κατὰ τῆς ὑπεξαιρέσεως* (sic) τῶν βιβλίων τοῦ Χρυσοστόμου *. . . τότε οὐ μόνον συνηγόρησα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου . . . ἀλλὰ καὶ ἐφωδίαζον αὐτὸν μὲ ἐπιστολὰς ἐλαφρυνούσας τὴν θέσιν του».* Αὐτὸς οὗτος, εἶτα παρακατιὼν σ. 55 ἐπιφέρει: «Ἀρνεῖται, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ... Χρυσοστόμου . . ἐσύλησες ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐκ χρυσοδέτων τόμων βιβλιοθήκην» καὶ ταῦτα χρία ἔτη μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν μου! ἀκούσατε καὶ κρίνατε περὶ τῆς διανοητικῆς κατωτάτης τοῦ γράψαντος τὸ «Κίβδηλον νόμισμα», ὅπερ ἐπισείει καθ' ἡμῶν ὁ κ. Κουγέας Τὸ δὲ κορύφωμα τῆς ἰλαροτραγῳδίας ταύτης τοῦ πεμπτουργοῦ ἐνδύει, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν πρωτόδικου τῆς Λαυριωτικῆς ἀδελφότητος καὶ ἐκ τῶν ἐξεχόντων λογίων τοῦ Ἄθω θεωρουμένου, εἶναι ὁ λόγος, ὃν ἐν ὀνόματι αὐτῆς μοὶ ἐπέτεινεν, ὅτε ὡς ἱερεὺς τῷ 1933 ἐπεσκεπτόμην τὴν Μονήν

«Τί ἐνῦτα, σεβασμιώτατε, ὄναμα βλέπω σήμερον ἢ ὄνειρον; οὐχί, ἀλλὰ τραγματικὴν πανήγυριν πανήγυρι καὶ ἑορτήν, τὴν τοῦ συναδέλφου μας ἀρχιερέως, ἐποθήμην διὰ τοῦτο, ὅτι καὶ ἐὰν εἴπωμεν, οὐδὲν τελοῦμεν ἄξιον. Σὴ ἀσκεῖται τὸν θαυμασμόν μας, ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης μας ἢ μᾶλλον ἡ ἀγάπη ἣν ἔχομεν καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμοῦ Σας, εἶναι κρείττων παντὸς λόγου, ἡ δὲ παρουσία σας εἶναι εὐεύχημα διὰ τοὺς εὐσεβεῖς Κυριακοὺς, ὅπου ἔτερον τοιοῦτον λοιπὸν Ὀρθοδόξου καὶ ἐπισήμου ἐκ τῶν ὑπάνω ἴσως κέντρος τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ ἀνδρεῖος, τὸ φρόνημα, μεγαλόφρων παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐκτήσατο εἰς τὰ συνέδρια τῆς

---

* Οὗτος εἶναι ὁ καθηγ. Ἀλεξανδρέας ὑπογραμματεὺς τότε τῆς Μονῆς, ὃν ἐξώθησεν αὐτὸς ὁ Σπυρίδων καὶ οἱ συνεργοί αὐτοῦ νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησιν ἐναντίον μου. Τοῦτον καὶ ἄλλους εἶχον καὶ εἰς θέσιν προϊσταμένου ἄλλου ἀδελφοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Κοινοτήτι

φόρδης τε καὶ Ἐδιμβούργου... οὐδεὶς ἐβροντοφώνησε τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἡμῶν ὡς ἡ Ὑμετέρα ἀγάπη . . . Εἶμαι εὐτυχὴς εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου μου, διότι ὁ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν μαθητής μου ἐγένετο σήμερον διδάσκαλος καὶ καθηγητής μου . . . Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅστις μᾶς ἠξίωσε νὰ ἴδωμεν ἐπίλεκτον ἀρχιερέα τὸν ἀδελφόν μας καὶ νὰ προσφωνήσωμεν αὐτῷ : Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου . . .» καὶ μοι ὑπενθυμίζει τέλος καὶ τι ἕτερον : «ἡ βιβλιοθήκη ὅμως τῆς Ὑμετέρας σεβασμιότητος *πλουσιωτέρα πασῶν τῶν Ἀθωϊτίδων μονῶν*, καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀπαθανατίζεται τὸ σεπτὸν ὄνομά Σας ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμῶν μονῇ ὡς κτιτορικὸν αὐτῆς, θὰ εὐλογῶσιν Ὑμᾶς ὁ πατὴρ ἡμῶν ἅγιος Ἀθανάσιος κ.τ.λ.». ἀλλὰ δὲν με ἔπεισεν οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ Μονὴ διὰ νὰ ἀφιερώσω αὐτήν

. Πολλοὶ ἀσφαλῶς θὰ καταπλαγῶσι διὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ μακαρίτου, οὓς ἀπήγγειλεν ἐν τῷ καθολικῷ (ναῷ) τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν εὐσήμῳ πανηγυρικῇ ἡμέρᾳ ἱσταμένου μου ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου καὶ περικυκλουμένου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς, ὅσοι ἀνέγνων εἰς τὸ «Κίβδηλον νόμισμα» καὶ ταῦτα. «O tempora, o mores. Παύεται ἡ κορυφὴ τῆς ἐπιστήμης ὁ κ. *Νῖκος Βέης* καὶ διορίζεται καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ὁ Ἀλβανὸς *Κουρίλας*, παριγκωνίζεται ὁ ἀσκητικώτατος πρώην Κορυτσᾶς κ. *Ἱερόθεος* καὶ διορίζεται ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας ὁ *Εὐλόγιος*, ὁ μὴ γνωρίζων τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας». Ἐγὼ βεβαίως κατὰ τὸν λιβελλογράφον ἤμην Ἀλβανὸς καὶ δὲν ἔπρεπε οὔτε εἰς καθηγητήν, οὔτε εἰς ἐπίσκοπον νὰ προβιβασθῶ, ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ *Ἱερόθεος*, ἤτο Ἕλλην*, ὅστις ἐνῶ ἐστάλη ὡς ἔξαρχος εἰς Κορυτσᾶν ὑπὸ τοῦ οἰκ. Πατριάρχου, ἵνα παρακολουθῇ τὴν κατάστασιν καὶ διατηρῇ ἐνήμερον τὴν Ἐκκλησίαν, αὐτὸς δι' ὑπομνήματος 10 Νοεμβρίου 1923 (ἤτοι μετὰ ἓν ἔτος) πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἀνακηρυχθείσης ἐν Βερατίῳ ἀλβανικῆς ἐκκλησίας *Βασίλειον Μάρκου* οἰκονόμον ἐκλιπαρεῖ νὰ ἐκλέξωσι αὐτὸν μητροπολίτην Κορυτσᾶς συμμορφούμενον «*πρὸς αὐτὴν τὴν φυλετικὴν συγκρότησιν*» αὐτῆς. Μετὰ ὀλίγας ἡμέρας ἐπαναλαμβάνει τὴν αἴτησιν, καὶ δὲν ἐνθυμεῖται ὁ ὑπογραφόμενος «Πατριαρχικὸς ἔξαρχος» τὸν Πατριάρ-

---

* Ἀλλ' ὁ κιβδηλογράφος, ὃν ὁ κ. Κουγέας ἐπικαλεῖται, φάσκει καὶ ἀντιφάσκει, διότι κατωτέρω σ. 49 γράφει : «Οἱ Ἀλβανοὶ οἱ ἔχοντες φιλογενῆ αἰσθήματα ὡς ὁ σεβ. πρώην Κορυτσᾶς κ. *Ἱερόθεος*, *ὁ Μπάγκας*, *ὁ Λιάτσης* (γρ. Λιάκτσης) ἐδῶ δηλ. τὸν θαυμαζόμενον Ἕλληνα Ἱερόθεον μετὰ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν καὶ λοιπῶν, ὀνομάζει Ἀλβανούς. Προκαλῶ τὸν καθηγητὴν κ Κουγέαν νὰ βαθμολογήσῃ τὸν συγγραφέα, πρὶν καταδικάσῃ τὸν Κυρίλαν. Τὰς ἀκολούθους εἰδήσεις περὶ Ἱεροθέου ἔχω ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Μητροπ. Κορυτσᾶς.

χην, οὗ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ἀπηγορεύετο τὸ τοιοῦτον. Εἶναι Ἕλλην ὁ Ἱερόθεος, ὁ γενόμενος ἀποστάτης τῆς ἐκκλησίας καὶ χειροτονήσας τὸν ἐξωλέστατον Φανόλην εἰς ἐπίσκοπον καὶ εἶτα ἀρχιεπίσκοπον Ἀλβανίας. Καὶ ἐγὼ μὲν εἶμαι Ἀλβανός, ὅστις οὐδὲν ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσα ἀλβανιστί, καὶ αὐτὸς δὲ δὲν εἶναι, ὅστις μετὰ τοῦ νῦν Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμονος Κοτόκου ἐξέδιδεν ἐπίσημον περιοδικὸν τῆς Μητροπόλεως ἀλβανικόν, *Zëri i orthodohksisë*, (Κορυτσᾶ, τόμ. Α', 1924 καὶ ἑξῆς) Ἐν τούτοις ἀφοῦ τόσα καὶ τόσα ἐξήμεσεν ἐναντίον μου ὁ θαυμάσιος καὶ ἠπείλησεν ὅτι, ἐὰν θελήσω νὰ ἐπανέλθω, θὰ ἐγκαταλείψωσιν οἱ ἀδελφοὶ τὴν μονὴν (σ. 67), αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ ἰδίᾳ σελίδι γράφει «Σᾶς παρακολῶ καὶ πάλιν, ὅπως ἐπανέλθητε εἰς τὴν Μετάνοιάν Σας... Σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θὰ Σᾶς ἀναδεχθῶ εἰς τὴν κουρὰν τοῦ μεγαλοσχήμου ὡς μαθητὴν καὶ τέκνον μου» καὶ ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Κουγέα, ἵνα με πείσῃ. Οὕτως ἀνακαλύπτομεν τὰς μυστηριώδεις καὶ ὑπόπτους σχέσεις τοῦ Καμπανάου πρὸς τὸν Κουγέαν, ὃν προσαγορεύει σεβαστὸν φίλον (σ. 35). Εἶχε δίκαιον, μὰ τὸν Δία, διότι εἶναι ὁ μόνος θαυμαστὴς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, ὅστις δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνώσῃ το «Μωρὸν ἅλας», ἄλλως δὲν θὰ ἐξῆρε τα λογοκλοπήματα καὶ συνονθυλεύματα αὐτοῦ ὡς περιφανῆ ἔργα ἀσχολούμενος δὲ εἰς βιβλιοκρισίας τούτων, ἐσπατάλα τὸν χρόνον, καὶ ἔρχεται τόσον ὀψίμως νὰ κρίνῃ τα ταπεινὰ ἡμῶν ἔργα. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ θεραπεύων ἐπιμελῶς καὶ τὸν κερδῷον Ἑρμῆν δὲν εἶχε τὸν καιρὸν να ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτὰ καὶ μεταγγίζει ἐνταῦθα τὰς φληναφίας ἐκείνου ἐπενδύων αὐτὰς διὰ σοβαροφανείας. Χαίρω, διότι ὁ Καμπανάος ἀφῆκε τοιοῦτον διάδοχον πρὸς διαιώνισιν τῆς μωροσοφίας καὶ κιβδηλότητος αὐτοῦ, ἀνὰ χεῖρας περιφέροντα τὸ «Κίβδηλον νομισμα». Ἀλλα μάθε, ὅτι δὲν με τρομάζει τὸ ξεθωριασμένον τοῦ ἐρυθροῦ λιβέλλου χρῶμα, οὔτε ἡ μιαρὰ τῶν ψευδομαρτύρων φωνὴ θὰ συγκινήσῃ ἄνδρας νουνεχεῖς, λυποῦμαι μόνον, διότι ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς κατέρχεσθε εἰς το ταπεινὸν τοῦ σπερμολόγου καὶ συκοφάντου ἐπίπεδον καὶ ἐπιβαρύνετε τὸν ἐπιτάφιον τοῦ κοιμωμένου φίλου ὑμῶν χοῦν, ὃν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖσθε, ὥστε ὅταν ἐγὼ ἐνεκαλοῦν αὐτῷ ἐπὶ ἀπεμπολήσει κωδικῶν καὶ ἐζήτουν τὴν συνδρομὴν ὑμῶν, ἐδεικνύετε ἀσύγγνωστον ἀδιαφορίαν. Τότε σε ἤθελον να ἐγείρῃς σθεναρὰν ὑπὲρ τῆς ἀπολλυμένης ἐθνικῆς κληρονομίας φωνήν, καὶ οὐχὶ νῦν, ὁπότε σοῦ ἐπάτησαν τα οἰκόπεδα ἀλλ' οὔτε σὺ οὔτε οἱ ὁμότροποί σου Μανουὴλ Γεδεὼν καὶ ὁ Βολίδης ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται ὁ Καμπανάος (σ. 56), θα πείσητε τινα.

Ὡς ἱστορικὸς ὁ κ. Κουγέας ἠθέλησε ἤδη να κάμῃ καὶ μίαν ὄψιμον κριτικὴν ἐπὶ τῶν περὶ Ἀλβανίας ἱστορικῶν μου ἔργων, ἣν, ἂν ὄντως ἔμελεν αὐτῷ περὶ ἐθνικῶν πραγμάτων, ἔδει πρὸ 15ετίας να ἔχει κάμῃ, ὅτε

ἤρχισαν ἐν τῇ «Θεολογίᾳ», ἐπισήμῳ ἐν Ἀθήναις περιοδικῷ, δημοσιευόμενα καὶ μάλιστα, ὅταν ἐδίδου ὑπὲρ ἐμοῦ ψῆφον ἀριστείας ἐπὶ διδακτορίᾳ· διότι τὸ μὲν ἐξ αὐτῶν, «*Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα ἀκαδήμεια αὐτῆς, ἡ καταγωγὴ τῶν Κουτσοβλάχων καὶ ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς γλώσσης αὐτῶν*» εἶναι ἡ ἐναίσιμος διατριβή μου καὶ συνδέεται ἀδιασπάστως μετὰ τοῦ ἑτέρου. «*Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, ὁ μεταφραστὴς τῆς Καινῆς διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἤτοι αἱ βάσεις τῆς ἀλβανικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης. Ἡ ἀκαδήμεια τῆς Μοσχοπόλεως. Ἐπίμετρον. Ἡ ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς*» (ἀνάτυπα ἀμφότερα τοῦ 1935 μετὰ προσθήκης τοῦ περὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων ἐκ σ. 600 περίπου). Ὑπενθυμίζω ὑμῖν καὶ αὖθις, ὅτι καὶ *τὰ βιβλία ταῦτα ἔγραψα ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐψηφισμένου ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας*, ἑπομένως (καίτοι οὐδαμοῦ τὸ γράφω) ὡς Ἀλβανὸς (ὅπερ δὲν μοι συγχωρεῖ ὁ κ. Κουγέας), *ἀλλ' Ἀλβανὸς τοιοῦτος οἷος ὁ Ὑδραιο-σπετσιώτης καὶ ὁ τῆς Ἀττικῆς*, διατηρήσας *ἀμετάβλητον τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν καὶ ὅτε μετέβην εἰς Ἀλβανίαν, διὸ καὶ ἐξεδιώχθην. Ἐμφανίζομαι ὁσάκις ἡ ἀνάγκη καλεῖ, εἴς τινας περιστάσεις ὡς Ἀλβανὸς*, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀλβανιστὴς ἢ ἐθνικιστὴς Ἀλβανός*, ὡς συκοφαντεῖ με ὁ κ. Κουγέας, καὶ δὴ ἀναφέρει τὸ διακριτικὸν χωρίον: «Ἀλβανίζοντες ὠνομάσθησαν οἱ ἐκ τῶν Ἀλβανῶν μισέλληνες», ὅπερ χαρακτηρίζει μάλιστα ὡς «ἀξιοπρόσεκτον», δημιουργήσας καὶ νέαν λέξιν. *ἀλλ' ἐρωτῶ τὸν κ. Κουγέαν τί τεκμήριον ἔχει, ὅτι εἶμαι ἀλβανιστής; καὶ διατὶ δὲν παρουσιάζει αὐτό;* Γνωρίζει βεβαίως, ὅτι ὡς συγγράψας τὴν βιβλιογραφίαν τῆς Ἀλβανίας ἠδυνάμην ἐκ τῶν ὑπερχιλίων ἀλβανιστὶ γεγραμμένων βιβλίων νὰ μεταχειρισθῶ πολλά, ἀφοῦ τὰ πλεῖστα κατέχω εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου. *δὲν παραπέμπω ὅμως εἰς κανὲν σχεδόν, διότι εἶναι μισελληνικά, ἀλλὰ πάσας τὰς πηγὰς ἐξελεξάμην, ὥστε νὰ εἶναι ἑλληνικαὶ καὶ φιλελληνικαὶ* ἢ τὸ πολὺ ἀχρωμάτιστοι, καὶ τοὐναντίον δὲν δέχομαι τοὺς μισαλβανοὺς Ἕλληνας ὡς ἀντιστρατευομένους πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν προεθέμην, τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συνεννοήσεως. «*Ὁμολογῶ, ὅτι κάμνω μίαν εὐγενῆ προσπάθειαν ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ἤδη νὰ συμπλησιάσω τοὺς δύο ἀδελφοὺς λαοὺς Ἕλληνας καὶ Ἀλβανούς, καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης εἰργάσθην καὶ θὰ ἐργασθῶ πάσῃ δυνάμει διότι φρονῶ, ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ κεῖται ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν τούτων τὸ συμφέρον*» (Γρηγ. Παλαμᾶς ΙΑ', 1930, σ. 121). Ἡ ἑλληνικὴ γραμματεία πλὴν 5—10 βιβλίων

---

* Ταῦτα πράττουσι πάντες οἱ τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶντες καὶ δὲν ἐθεωρήθη ποτὲ προδοσία, ὅταν ὁ Ἑλληνοαλβανὸς μετά τινος μάλιστα ὑπερηφανίας διακηρύττει «εἶμαι Ἀρβανίτης», ὁσάκις μάλιστα συναντᾷ Ἀλβανόν.

δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς ἄλλα ἔργα, προκαλοῦντα τὴν περιεργίαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν. Ξένα ὑπάρχουσι πάμπολλα εἰς δεκάδα χιλιάδων ἀνερχόμενα, ἐγὼ ὅμως *ἤνοιξα τὴν ἀπέραντον ἑλληνικὴν φιλολογίαν ὡς πολύτιμον πηγὴν τῆς ἱστορίας αὐτῶν καὶ κατὰ τοῦτο θεωρῶ ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, διότι κατώρθωσα ν' ἀποτρέψω τὴν προσοχὴν τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τῶν προπαγανδιστικῶν ἔργων καὶ νὰ συστήσω αὐτοῖς τὴν ἑλληνομάθειαν ὡς μορφωτικὸν στοιχεῖον καὶ βοήθημα ἀπαραίτητον τοῖς ἱστορικοῖς**. καὶ ταῦτα πάντα ἀμερολήπτως sine ira et studio ἐχρησιμοποιήθησαν τὸ πρῶτον. παρ' ἐμοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ἐξεπλάγην, ὅτε εἶδον τὴν ἐκ Τιράνων δυσμενῆ κρίσιν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν καὶ ἔγραφον: «Τὸ βιβλίον ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ ἀκμάζοντος ἐν Ἀλβανίᾳ φυλετικοῦ φανατισμοῦ *ἐγράφη μετὰ πάσης ἀνεξαρτησίας* καὶ ἤλπιζον... νὰ τυχω δικαίου κριτοῦ» (Ἀναγραφή, σ. 16).

Με καταγγέλλει ὁ κ. Κουγέας, ὅτι ἐκλαμβάνων τοὺς Σουλιώτας Ἀλβανοὺς ἐπιτίθεμαι κατὰ τοῦ καθηγητοῦ *Κ. Ῥάδου*, διότι ὀνομάζει αὐτοὺς Ἕλληνας, τελεία διαστροφή! Ἰδοὺ τί γράφω ἐν σ. 26 (ἢ Θεολογίας Η' σ. 60) «τὸ ὀνομαστὸν τάγμα τῶν *Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ὅπερ ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Σουλιωτῶν, Χειμαραίων κτλ.*» καὶ παραπέμπω εἰς τὸν A. Boppe, Le regiment Albanais 1807 - 1814, Paris 1902 (ὅπου τοὐναντίον Ἀλβανὸς ἠδύνατο νὰ διαμαρτυρηθῇ). καὶ κατωτέρω σ. 28: «μακάριος, ὅστις μιμηθῇ τὸν παθητικὸν κάλαμον τοῦ *Βιργιλίου*, ὅπως περιγράψῃ τὴν παρὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τοὺς Τούρκους πώλησιν τῆς *ἑλληνικῆς Πάργας*» Αὐτὰ δὲν ἀνέγνω ὁ θαυμάσιος κριτής, ἀλλ' ἐσκανδαλίσθη διὰ τὰ ἐν σημειώσει, ὅπου συνιστῶ εἰς τὸν *Ῥάδον* νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Σουλιωτῶν καὶ παραπέμπω *εἰς ἕνα Ἕλληνα συγγραφέα καὶ εἰς ἄκρον φιλέλληνας ξένους*; Καὶ εἶναι ὁ *Λεόντ. Λεοντίου*. οὗτος ἀναφέρει τὸν *Γούδαν*, ὅστις ἐποιήσατο ἔρευναν περὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἤκουσε παρὰ διακεκριμένων ἀγωνιστῶν Σουλιωτῶν, ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἦσαν ἐκ τῶν μαχητῶν τοῦ Σκενδέρβεη**. καὶ ὁ *Γερβῖνος* ἀναφέρει τὸν *Βύρωνα*, ὅστις παραβάλλων αὐτοὺς πρὸς τοὺς Δωριεῖς γράφει: «*εἰς τὴν παραλίαν τῆς Πάργας σώζονται ἀπόγονοι ἀνδρῶν ὁποίους ἡ Δωρὶς μήτηρ ἔτρεφεν. ἐκεῖ ἴσως σώζεται σπέρμα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Ἡρα-*

---

* Ἐκ τῶν συγγραμμάτων μου ἐμπνευσθεὶς ὁ τέως φοβερὸς μισέλλην κ. *Ἠλίας Κιαφεζέζης* ἐκθειάζει τὰς ἰδέας μου ὑπὲρ τῶν ἑλλήν σπουδῶν (βλ. Daskal Gyska. Κορυτσά 1936, σ. 98, σημ. 2) Τῷ 1938 ἦλθε εἰς Ἀθήνας καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην ἐπανελθὼν εἰς Ἀλβανίαν ἐδημοσίευσεν σειραν ἄρθρων ἐγκωμιάζων τοὺς Ἕλληνας.

** Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα. Ἀθῆναι 1897, σ. 122-3.

κλειδῶν» * Παρὰ δὲ τοῦ *Pouqueville*, εἰς ὃν ἐπίσης παραπέμπω, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀκούσῃ τις διάφορα καὶ πρὸς χάριν τῶν Ἀλβανῶν, οὓς ἐμίσει θανασίμως, ὅσον ἠγάπα τοὺς Ἕλληνας. ** Ἰδοὺ εἰς τίνας παραπέμπω, κ. κ. Κουγέα, καὶ ἠρκέσθην νὰ συμπεριλάβω τοὺς Σουλιώτας εἰς *τὸ τάγμα τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ὅπερ δὲν θὰ ἔπραττε βεβαίως ἀλβανιστής*, ἀλλὰ θὰ μετέφραζεν ἐπὶ λέξει τὸ ***regiment Albanais*** τῆς παραπομπῆς. Ἐγνώριζον τὴν πραγματείαν τοῦ *Volpe* περὶ τοῦ τάγματος τούτου (Dissetazzione storico-cronologica del regimento reale Macedone. (Μακεδόνας τότε ὠνόμαζον τοὺς **Ἀλβανοὺς**) Bologna 1768) καὶ τί γράφει ὁ *Ἀνθ. Μαζαράκης*, ὅτι «*τὸ Μακεδονικὸν τάγμα συσταθὲν ὑπὸ τοῦ κόμητος Γεωργ. Χωραφᾶ Κεφαλλήνος ἐξ Ἀλβανῶν* ἐντολῇ Καρόλου τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν δύο Σικελιῶν *ἀπετελεῖτο μόνον ἐξ Ἀλβανῶν*»***ἐγνώριζον δὲ καὶ τὴν μορφὴν τοῦ «στρατιώτου» τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τῆς Μεγ. ἑλλην. ἐγκυκλ. τόμ. ΙΓ', σ. 921, ὅπου παρίσταται ὡς *βόρειος Ἀλβανὸς Γκέκας* κρατῶν τὸ μακρὺ καρυοφύλλι· ἀλλὰ ταῦτα πάντα, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ διάφοροι Κουγέδες, καίτοι εἶναι αἱ ἀγνότεραι τῶν πηγῶν, δὲν ἀνέφερον, καὶ ἵνα μὴ δώσω τότε λαβὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀπεσιώπησα, ὅπως καὶ τὸν *Γ. Κορδᾶτον*, ὅστις λέγει, ὅτι

---

* Ἱστορ. τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, μετάφρ. *Περβάνογλου*, τόμ. Α', σελ. 63.

** Βλ. Voyage de la Gréce 1821, III, σ. 9-11, ἐπίσης καὶ εἰς τὸν III τόμον τοῦ Voyage en Morée 1805 ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Μετάφρασις ἀλβανικὴ τῶν σχετικῶν χωρίων ἐν Dituria II, 286, III, 1—14. Ὁ *Λεόντιος Λεοντίου* ἦτο ἐπίλεκτον μέλος τῆς Ἑταιρείας «ὁ Ἑλληνισμὸς» καὶ δαπάναις αὐτῆς ἐξέδωκε τὸ ὡραῖον βιβλίον. «Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα». Εἰς τὰ πρακτικὰ δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀποκάλυψις, ἣν με ἐξηνάγκασεν ἡ ἀθυροστομία τοῦ κ. Κουγέα νὰ κάμω. Εἶπον δηλ. ταῦτα περίπου. «Καὶ ἔρχεται ὁ κ. Κουγέας νὰ διδάξῃ ἕνα *ἀκραιφνῆ Σουλιώτη* τὴν καταγωγήν του, ὅστις καθ' ὅλον τὸν βίον διὰ τῶν πράξεών του, ἐπιστοποίησεν αὐτὴν κατὰ τὸν περιφανέστερον τρόπον· διότι, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ δηλώσω, ὅτι ἡ *καταγωγή μου εἶναι ἐκ Σουλίου* ὡς τὸ ὄνομά μου ἐπιβεβαιοῖ, ὄνομα τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους, μεταξὺ Ἀχέροντος καὶ Θυάμιδος, (1500 μ.) ἀποτελοῦντος τὴν κλεισώρειαν τοῦ Σουλίου (βλ. Ι. Μιχ. Ζάκαν ἐν Ἐπιθεωρήσει Νεολόγου Κ)λεως, τόμ. Γ', σ. 825-8). Ἀπέχει τετράωρον τοῦ Σουλίου καὶ ἐνταῦθα συνήφθη ἡ πρώτη ἡρωϊκὴ μαχη τῶν Σουλιωτῶν (βλ. *Σαλαπάντα*. Τὸ Σοῦλι, ἤτοι τὰ ἡρωϊκὰ θαύματα κτλ. σ. 78). Τὸ πρῶτον χωρίον, ὅπερ ἐξῳκίσθη καὶ διεσκορπίσθη ἦτο ἡ *Κουρίλα*, φρούριον νῦν ἠρειπωμένον· ἐλέγετο καὶ τοῦ Δοῦκα. Οἱ πρόγονοί μου ἐλθόντες εἰς Κορυτσᾶν ἔκτισαν παρὰ τὸν Δέβοληνν τὸ ὁμώνυμον χωρίον Κουρίλα, σωζόμενον μέχρι σήμερον, ἀλλὰ κατοικούμενον ὑπὸ Τουρκαλβανῶν· διότι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 οἱ Κουριλιῶται ἔλσβον τὰ ὅπλα καὶ τὸ χωρίον τότε κατελήφθη ὑπὸ Τούρκων, ὁ δὲ πάππος μου **Χρῆστος Κουρίλας** μετῴκησεν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Βοΐου ὄρους (Μωράβα) ὅπου μετ' ἄλλων ἐποίκων ἐκ Ζίτσας ἔκτισαν τὸ χωρίον Ζίτσιστα, ὅπου καὶ ἐγενήθην.

*** Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων σ. 468, 71. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Κατραμῆς Φιλολ. ἀνάλεκτα σ. 272-3, 292.

«*οἱ Σουλιῶτες δὲν ἦταν καὶ Ἕλληνες*»[1]) οὐδεὶς θὰ με παρεξήγει, ἂν τυχὸν ἐμνημόνευον τοῦ μακ. *Χρ. Χρηστοβασίλη*, τοῦ κερβέρου τῆς ἑταιρείας «ὁ Ἑλληνισμός», γράφοντος «μεταξὺ δὲ τῶν κορυφαίων ἐθνικῶν ἡρώων τοῦ εἴκοσι ἕνα διακρίνονται οἱ *Ἀλβανοὶ Χριστιανοὶ Σουλιῶται Μποτσαραῖοι, Τσαβελλαῖοι κτλ.*»[2]) ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοι τοιούτους ἐθεώρουν (βλ. στιχούργημα Ἰω. Δ. *Ξουρῆ*, δημοσιευθὲν ἐν Δελτ. ἱστορ. ἐθνολ. ἑταιρ. Δ', σ. 461—480 δια την ναυμαχίαν τοῦ Ἄθω κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ 1821, ὅπου διακρίνονται οἱ Σουλιῶται, οἵτινες λέγονται «Ἀρβανῖτες») *Ὁ Κοραῆς ἀποφαίνεται, ὅτι εἶναι Ἕλληνες καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ ἀλβανικὴ ἐπεβλήθη αὐτοῖς*[3]) καὶ ἔπειτα ἠθέλησε να ἀσχοληθῇ περὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ ζητεῖ παρα τοῦ *Ἀλεξ. Βασιλείου* λεξιλόγιον ἀλβανικὸν (αὐτ. 69, 75)* ἀναφέρει δὲ ὅτι ὁ καθηγητὴς *Posselt* θεωρεῖ αὐτὴν Ἰλλυρικὴν (σ. 109). Εἰς τὸ «Ὑπόμνημα» πλέκει ὑπέροχον εἰς τὸν ἡρωϊσμὸν αὐτῶν ὕμνον (*Θερειανὸς* II, ἐν τέλει σ. οα'—οδ') ὁ *Pouquevill* Voyage de la Gréce 1826, ἔκδ β', II, σ. 103 και Voyage en Morée III, 120—8 καὶ ὁ *Leake*, Travels on Greece I, θεωροῦσιν αὐτοὺς Τσάμιδες καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων Ἀλβανῶν ἔχουσιν οὐ μόνον τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα.

---

1) Ὁ Ῥήγας Φεραῖος καὶ ἡ ἐποχή του, Ἀθῆναι 1931, σ. 43. Βλ. και τὸν *Φιλήμονα* Δοκίμιον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως II, σ. 346.

2) Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἠπείρῳ καὶ τα δικαια αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1906, σ. 3. [Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ Γαλλιστί].

3) Βλ. Α' τόμ. ἐπιστολῶν και Β', 1885, σ. 117.

*Ἀναφέρει ὡς ὑπόδειγμα ἐνταῦθα ἄξιον θαυμασμοῦ ὁ Κοραῆς τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν ὑπερ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. «Μικρα κοινωνία ἀνδρείων, γράφει, οὐχι πλείους τῶν πεντακοσίων και χιλίων, οἱ γενναῖοι ὀρεινοι διάγουσι βίον ἁπλοῦν και ἀπέριττον, ὡσει ὄζων ἐπι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, *μετέχουσι τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ θάρρους τῶν πάλαι Σπαρτιατῶν*. ἀπο πλειόνων δὲ ἐνιαυτῶν ὑπερμαχοῦσι τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας κατα τοῦ ἰσχυροῦ τῆς εὐρωπ. Τουρκίας πασᾶ, ἐχθροῦ λίαν ἐπικινδύνου ὡς συνδυάζοντος δολιότητα καὶ βίαν περιλαμβάνουσι ἐν κρισίμοις ὥραις συμμάχους περι τας 300 ἢ 400 τῶν ἰδίων γυναικῶν. *αὗται δε αἱ νέαι Ἀμαζόνες ἀγωνίζονται . . . μετ' οὐτολμίας οὐδαμῶς ὑποδεεστερας τῆς τῶν ἀρρένων . . .* Το αὐτο τέρας βαρέως φερον την ἀντιστασιν τῶν ἀρειμανίων Σουλιωτῶν πᾶσαν ἐγείρει και κινεῖ μηχανήν, ὅπως ἀφανίσῃ αὐτούς. Θα ἀποτυγχάνῃ ὅμως τοῦ σκοποῦ ἐφ' ὅσον ἐκεῖνοι καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶνδε τῶν παραδειγμάτων (ἔτυχε να φονευθῇ ὁ ἀνδρειοτερος αὐτῶν, ἀπηλπίσθησαν οἱ ἄλλοι ἀλλ' ἐνεψύχωσεν αὐτους ἡ συζυγος φορεσασα τὰ ὅπλα τοῦ ἀνδρος καὶ εἰσπίπτουσα κατα τῶν Τούρκων κ. ἀ. Βλ. καὶ την θαυμασίαν ἐπιστολήν, ἣν ἀπέστειλε πρὸς τοὺς Σουλιωτας, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Χρυσᾶ ἔπη, σ. 207—210, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει *Ἡ Ἑλλας ὅλη με τα δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμους ἐσᾶς βλέπει, εἰς ἐσᾶς παυχᾶται, ἀπο σᾶς παρηγορεῖται και ἀπο σᾶς μετὰ Θεον ἐλπίζει*

Καὶ ἐπέπρωτο, κύριοι συνάδελφοι, κατόπιν τούτων ν' ἀκούσω ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, ὅπου ἀνέμενον τὸν στέφανον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοπατρίας, τὴν λέξιν ἀντεθνικός, καὶ ὅτι ἀνέλαβον τὴν ἔδραν τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς χαρὰν τῶν Βουλγάρων «ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθα· ἐγὼ δ' ἔργον ἐνόμιζον». *Καὶ ὅμως ὁ κ Κουγέας πρὶν σκεφθῇ νὰ καταλάβῃ τὴν ἔδραν ταύτην, ἣν τόσῳ ἐπιμόνως ἐπεζήτησε διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων νὰ κυριεύσῃ, αὐτὸς φωρᾶται ἐρωτοτροπῶν πως πρὸς τοὺς Βούλγάρους*! Βεβαίως καταπλήσσει ὑμᾶς τοῦτο, ἀλλ' εἶναι δυστυχῶς ἀληθές. Ὁ ἀείμνηστος ἡμῶν διδάσκαλος *Γ. Χατζηδάκις*, ὁ διὰ βίου ἐργασθεὶς πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων καὶ οὐτινος τὰς πραγματείας ἐξεδίδου ὁ Παμμακεδονικὸς σύλλογος, ἁπαντῶν τελευταίως εἰς τὸν Βούλγαρον καθηγητὴν *Bexhevliew* ψέγει αὐτόν, ἀποδίδοντα εἰς τὴν λέξιν *βάρβαρος* ἐθνολογικὴν σημασίαν καὶ ἰσχυρίζεται, ὅτι «τὸ ὄνομα τοῦτο *ἐδήλωνε τοὺς ἀγροίκους καὶ ἀμαθεῖς ἀνθρώπους, ἔστω καὶ ἂν ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, καὶ τοὐναντίον το ὄνομα Ἕλλην περιωρίσθη νὰ σημαίνῃ τοὺς πολιτισμένους καὶ μορφωμένους*» [1]). Τὴν θεμελιώδη ταύτην βάσιν τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος, ἣν πρὸ τοῦ *Χατζηδάκι* ὑπεστήριξαν πολλοί, καὶ νῦν γενομένην παγκοίνως δεκτὴν ἐρχεται ὁ κ. Κουγέας μηδενὸς προκαλοῦντος νὰ καταρρίψῃ, ὑποστηρίζων, ὅτι παρηρμήνευσεν

τὴν ἐλευθερίαν τῶν λοιπῶν αὐτῆς τέκνων καὶ ἀδελφῶν σας, ὅσοι ἀναστενάζουσιν ὑπὸ κάτω εἰς τὸν ἀνυπόφορον ζυγὸν τῶν ἀχρειεστάτων Ἀγαρηνῶν . . . ὅθεν θὰ ἦτο καλὸν καὶ ἀναγκαῖον πρᾶγμα νὰ κάμετε παντοίους τρόπους, ὅταν λάβητε ὀλίγην ἡσυχίαν νὰ φέρετε εἰς τὴν πατρίδα σας *κανένα διδάσκαλον νὰ διδάσκῃ τὰ φίλτατά σας τέκνα τὴν ἑλλην. γλῶσσαν*. Ὅταν τῶν Σουλιωτῶν τὰ παλληκάρια μάθωσιν ἀπὸ ποίους προγόνους κατάγονται μήτε μὲ δόλον μήτε μὲ δύναμιν κανεὶς δὲν θέλει ποτὲ τοὺς νικήσει». Καὶ πρὸς τὸν παπᾶ *Ἀνδρέαν Ἰδρωμένον* γράφει ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1803. «Τοὺς Σουλιώτας ἐνίσχυε καὶ συμβούλευε τὰ δέοντα, ἐὰν ἦτο τρόπος νὰ διδάξῃς τινὰ ἀπὸ τὰ τέκνα των τὴν ἑλλην. γλῶσσαν (τὴν γλῶσσαν ἤγουν τῆς ἐλευθερίας) ἤθελες δώσει εἰς αὐτοὺς ὠφελιμώτερον δῶρον παρὰ τοῦ *Προμηθέως* τὸ πῦρ (αὐτ. σ. 211). Ἀρκοῦσι, νομίζω, ταῦτα, ἵν' ἀποδείξωσι τὸν παραλογισμὸν τοῦ κ. Κουγέα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ φωνῆς τοῦ μεγάλου *Κοραῆ*.

Εἰς ἐπίμετρον ἀναφέρομαι εἰς ὡραῖον ἄρθρον περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος δημοσιευθὲν ὑπὸ *Δ. Φ. Λιμπρίτου* ἐν Ἐκκλησ. Φάρῳ Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΙΘ', 1920, σ. 53. «Ἕτερον παράδειγμα ταχίστης ἐκμαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ ξενοφώνων Ἑλλήνων εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λάκας τοῦ Σουλίου. Περὶ τὰ εἴκοσι χωρία *δὲν ὡμίλουν παρὰ τὴν Ἀλβανικήν, οὐδὲ λέξιν τῆς ἑλληνικῆς*, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἱδρύθησαν ἐν αὐτοῖς δημοτικὰ σχολεῖα πάντες οἱ κάτοικοι τῶν ἐν λόγῳ χωρίων ἐξέμαθον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν».

1) Ἐν Ἀθηνᾷ, 1927, σ. 177. Ταῦτα λνμβάνω παρὰ τοῦ κ. Κουγέα, ἐκ τοῦ Α' τόμου τῶν «Ἑλληνικῶν», σ. 168 σημ.

ἐκεῖνος τὰ χωρία καὶ ἡ λέξις βάρβαρος δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν, ἄρα ἔχει τὴν ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου διδομένην, ἤτοι τὴν ἐθνολογικήν, ἄρα *οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες!* Οἱ Βούλγαροι ἐπανηγύρισαν, διότι δὲν ἀνέμενον τοιοῦτον αὐτόκλητον συνήγορον ἐν μέσαις Ἀθήναις καὶ καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. καὶ δικαιολογεῖ οὗτος τὴν ἀδικαιολόγητον ταύτην ἐνέργειαν, «ὅπως προλάβῃ, λέγει, τὸν Βούλγαρον διαπίστωσι, ὅστις ἐκ τῶν παρερμηνειῶν τούτων θὰ θελήσῃ ἴσως νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν καὶ τῶν ἄλλων ὀρθῶν καὶ εὐστόχων περὶ τοῦ ζητήματος παρατηρήσεων τοῦ κ. *Χατζηδάκι*»[1]) δηλ. τοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια! Δὲν ἐξετάζω, ἂν ἡ ἑρμηνεία τοῦ κ. Κουγέα εἶναι ἡ ὀρθοτέρα, τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι δι' ἑνὸς κτυπήματος οὗτος ἔσεισε τὰς βάσεις τοῦ φλέγοντος τούτου ζητήματος. *Τί ἦρχεν αὐτὸς ὡς Ἕλλην πατριώτης, ἐρωτῶ, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνικῶν ἀπόψεων; διότι αὐτὸ ἦτο πράγματι τὸ σπουδαιότερον κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπιχείρημα τοῦ Χατζηδάκι ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως.* τὸ δὲ ἄλλο ἦτον ἡ δι' ἀνομοιώσεως ἑρμηνεία τῆς ἐμψανίσεως τῶν ἀήχων δασέων (φ, χ, θ) ἀντὶ τῶν ἠχηρῶν (β, γ, δ) ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μακεδονικῇ διαλέκτῳ, εἶναι θεωρία γλωσσολογικὴ καὶ ὑπόκειται εἰς ποικίλας ἑρμηνείας[2]) οὐδ' εἶναι παρὰ πάντων εὐκόλως καταληπτή. Ἐὰν ὑπερισχύσῃ ἡ ἑρμηνεία τῶν Βουλγάρων, ἡ οὕτως ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Κουγέα, καθ' ἣν δὲν ἔχει ἦθος, ἀλλ' ἐθνολογικὴν ἡ λέξις σημασίαν, τότε *καμμίαν χώραν ἑλληνικὴν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ Πελοποννήσου δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν ὡς ἑλληνικήν.* Οἱ Ἠπειρῶται ὑπό τε τοῦ *Θουκυδίδου*[3]) καὶ τοῦ *Στράβωνος*[4]) καλοῦνται βάρβαροι, ὁ δὲ *Πολύβιος* κατέρχεται κατωτέρω ἀκόμη ἀποφαινόμενος ὧδε: «αὐτῶν γὰρ *Αἰτωλῶν οὐκ εἰσὶν Ἕλληνες οἱ πλείους, τὸ γὰρ τῶν Ἀγραίων ἔθνος καὶ τῶν Ἀποδωτῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν Ἀπαφλιέων, οὐκ ἔστιν Ἑλλάς*»[5]). ὅθεν καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐκαλοῦντο βαρβαροφωνοι. τῶν Λεσβίων τὴν διάλεκτον ὁ παρὰ *Πλάτωνι Πρόδικος*[6]) καλεῖ βάρβαρον. Ἰδοὺ λοιπὸν κ. Κουγέα ἀποδείξεις σαφεῖς, ὅτι καὶ περὶ Ἑλλήνων ἀκμαιοτάτων λέγεται τὸ βάρβαρος, ἑπομένως εἶχε δίκαιον ὁ Χατζηδάκις, ὃν ὑμεῖς θέλετε νὰ ἀνατρέψητε[7]). Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἕτερον κλασ-

1) Ἀθ., σ. 109.
2) Βλ. *Μαρκίδου*, Πανεπιστημ. Ἐπετηρίς Δ', 1929, σ. 213-216
3) Βλ. ἔνθ. ἀν.
4) VII, σ. 321.
5) Ἱστοριῶν βιβ. XVII, 5.
6) Πρωταγ. Β.
7) Βλ. *Kretschmer*, Einleitung, passim, maxime, Leipzig 1896 καὶ *Ed. Meyer*, Geschichte des Altertums, Stuttgart 1907 καὶ *Δ. Οἰκονομίδην*, Ἡ λέξις βάρβαρος ἐτυμολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς ἐξεταζομένη, ἐν τῇ Τεσσαρακονταετηρίδι τοῦ Κ.

σικὸν τοῦ *Στράβωνος* χωρίον, ἔνθα περὶ Ἑλλήνων οὗτος ὁμιλῶν θεωρεῖ αὐτοὺς βαρβάρους καὶ διαρρήδην διαψεύδει τὸν κ. Κουγέαν διισχυριζόμενον, ὅτι τὸ βάρβαρος δὲν ἐλέγετο περὶ τῶν Ἑλλήνων (ἄρα οἱ Μακεδόνες, οὓς ὁ *Δημοσθένης* ἐκάλει βαρβάρους, δὲν εἶναι Ἕλληνες). «ἔτι μέντοι μᾶλλον πρότερον ἢ νῦν· ὅπου γε καὶ *τῆς ἐν τῷ παρόντι Ἑλλάδος ἀναντιλέκτως οὔσης τὴν πολλὴν οἱ βάρβαροι κατέχουσι, Μακεδονίαν μὲν Θρᾷκες καί τινα μέρη τῆς Θετταλίας, Ἀκαρνανίας δὲ καὶ Αἰτωλίας* [τὰ] *ἄνω Θεσπρωτοὶ καὶ Κασσωπαῖοι καὶ Ἀμφίλοχοι καὶ Μολοττοὶ καὶ Ἀθαμᾶνες, ἠπειρωτικὰ ἔθνη*» [1]).

Λοιπὸν αὐτὰς τὰς ἀτασθαλίας τοῦ κ. Κουγέα θὰ παρουσιάσωσιν οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῆς πρασίνης τραπέζης, κύριε Βλάχε, καὶ οὐχὶ ἡμετέρας ἀνθελληνικὰς μαρτυρίας, ὅπερ μόνον ἐπιπόλαιος καὶ κακόπιστος ἀνὴρ θὰ ἠδύνατο νὰ διισχυρισθῇ, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ εἰκοσαετίας πολεμοῦντές με οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρουσιάσωσι καὶ ἀντλοῦσιν εἰς πίθον Δαναΐδων οἱ τάλανες. Ὁ κ. καθηγητὴς ἔσπευσε νὰ διασκορπίσῃ εἰς τὴν ὑφήλιον τὸ περιοδικόν, ὡς πρωτόλειον τῶν σοβαρῶν αὐτοῦ μελετημάτων, διὰ νὰ καταργήσῃ τὰ χρησιμώτατα ἐρυθρὰ βιβλιάρια τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. ἀλλὰ μεθ' ὁποίας ἀπογοητεύσεως θὰ ἀνέγνων τὴν ἀλλοπρόσαλλον αὐτὴν ἐθνολογικὴν δήλωσιν οἱ ἀπανταχοῦ φιλέλληνες, παρατεθεῖσαν ἄνευ τινὸς ἀντιρρόπου ἢ ἐπισημειώσεως; Καὶ ὅμως εἶχε καθῆκον χάριν τῶν Μακεδόνων μαθητῶν αὐτοῦ τοὐλάχιστον νὰ προσθέσῃ κάτι τι καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ ἐκτεθειμένην τὴν παράταξιν εἰς τὰς ἀγρίας τῶν ἐχθρῶν προσβολάς. Δὲν εἶχε δὲ ἀνάγκην ν' ἀσχάλλῃ καὶ πολύ. τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ βάρβαρος περέχει ἡμῖν ὁ *Στράβων* λέγων: «*οἶμαι δὲ τό γε βάρβαρον κατ' ἀρχὰς ἐκπεφωνῆσθαι οὕτως κατ' ὀνοματοποιΐαν ἐπὶ τῶν δυσεκφόρως καὶ σκληρῶς καὶ τραχέως λαλούντων, ὡς τὸ βατταρίζειν καὶ τραυλίζειν καὶ ψελλίζειν*» [2]) ὥστε βάρβαροι ὑπὸ εὖ ἠγμένων Ἑλλήνων ἐλέ-

---

Κόντου σ. 410—418 καὶ γενικώτερον *Χατζηδάκιν*, Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων ἐν Ἀθηνᾷ Η', 1895, σ. 3—63.

1) Ζ', 321. Τὰς περὶ τῶν ἐθνῶν τούτων γνώμας τῶν Γερμανῶν ἐθνολόγων βλέπει τις ἐν τῷ ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ, τόμ. ΙΒ', σ. 326—327 ἄρθρῳ τοῦ κ. *Κ. Γερογιάννη*, ὅστις ὑποστηρίζει τὴν γνώμην τοῦ Beloch, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ πληθυσμοὶ ἐθεωροῦντο βάρβαροι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μὴ πεπολιτισμένοι καὶ «ἀγνωστότατοι τὴν γλῶσσαν» Θουκ. Γ', 94.

2) XIV, σ. 662 καὶ σ. 663: «ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας καὶ τὸ βαρβαρίζειν λέγεται· καὶ γὰρ *τοῦτο ἐπὶ τῶν κακῶς ἑλληνιζόντων εἰώθαμεν* λέγειν, οὐκ ἐπὶ τῶν Καριστὶ λαλούντων»· ἔπειθ ὅλον τὸ κεφάλαιον τοῦ *Στράβωνος* ἀπὸ τοῦ «Καρῶν βαρβαροφώνων» ὁρμωμένου, περὶ ὧν ἀποφαίνεται, ὅτι ἦσαν μὲν κατὰ τὸν ποιητὴν βαρβαρόφωνοι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ βάρβαροι καὶ ἐπάγεται: «ἄλλη δέ τις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαλέκτῳ ἀνεφάνη κακοστομία καὶ οἷον βαρβαροστομία, εἴ τις ἑλληνίζων μὴ κα-

γοντο οἱ ὁμόφυλοι διὰ γλώσσης τραχύτητα, ὡς χαρακτηρίζει τὰς γλώσσας καὶ ὁ *Εὐστάθιος*: «αἱ δὲ τραχὺ γαργαρίζουσι καὶ ἐξαγριοῦνται διὰ τὸ βαρβαρόφωνον», ὡς διακρίνονται καὶ νῦν ἀμέσως οἱ βόρειοι τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ *Ἰσοκράτης*, ὅστις ἀνέλαβε τὸν ἄχαριν ἀγῶνα νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι *οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἀρχαιοπρεπέστατοι ἀφ' Ἡρακλέους καταγόμενοι Ἕλληνες, καὶ οὐχὶ βάρβαροι*, ὅπως ἐβάπτισεν αὐτοὺς ὁ αὐστηρὸς καὶ ἐγωϊστὴς *Δημοσθένης*, λέγει, ὅτι τοσοῦτον προώδευσαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ μαθηταὶ αὐτῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις γίνονται διδάσκαλοι «*καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκεν* (ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν) *μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τεκμήριον εἶναι καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας*» (Πανηγ. 61).

Ἕτερον ἄρθρον κατηγορίας εἶναι, ὅτι ἐγὼ ὀνομάζω τὴν Ἤπειρον Νότιον Ἀλβανίαν! Ὅταν ἤκουσα την λέξιν, διεμαρτυρήθην ἐντόνως καὶ εἶπον, ὅτι τοιοῦτόν τι οὐδέποτε ἔγραψα, καὶ τότε ἀπήντησεν ὁ κ. *Νικ. Βλάχος*, ὁ ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ ὑπερψηφισάμενος ἐμέ, νῦν δὲ παλινῳδῶν παρουσιάζεται παραστάτης τοῦ Κουγέα, ὅτι γράφω πῶς οἱ ξένοι οὕτως ὀνομάζουσι τὴν χώραν, καὶ ἐπειδὴ οὐδαμοῦ ἐσημείωσαν παραπομπήν τινα ἐφαντάσθην, ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι ἀποκύημα τῆς ἑαυτῶν φαντασίας. Συμβαίνει ὄντως καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ κακοπιστία καὶ διαστροφή. Τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον εἶναι σημείωσίς τις ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Περὶ τῆς συγχύσεως, ἥτις ἐπικρατεῖ καθόλου ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τὰ ὀνόματα Ἤπειρος—Ἀλβανία, εἴπομέν τινα ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς Βιβλιογραφίας Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας [1]) ἐπιπροστιθέμεθα, εἰς ἐκεῖνα καὶ τὰ ἑξῆς παραδείγματα: Vocabolario Italiano-*epirotico* κτλ τοῦ *Rossi*, ὡς καὶ Vocabolario della lingua *epirotica* [2] καὶ τοῦ Camarda τὸ: Ἀλφάβητον γενικὸν ἀλβανο ἠπειρωτικόν, ἤτοι *Ἠπειρωτικὴ λέγεται ἡ Ἀλβανική*. Τὸν λόγον τοῦ φαινομένου τούτου παρέχει ἡμῖν ὁ *Lequien*: «ὑπάρχουσι, λέγει, ἄλλοι, οἵτινες, ἐπειδὴ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν θεωροῦσι καὶ τοὺς Ἠπειρώτας ὡς ἐπήλυδας ἐκ τῆς Ἀσίας, *λέγουσι τοὺς κατοίκους τῆς Ἠπείρου, ὁτὲ μὲν Ἠπειρώτας, ὁτὲ δὲ Ἀλβανούς*.» [3]) Ταῦτα γράφω ἐν Γρηγορίῳ Ἀργυροκαστρίτῃ σ. 60 (ἢ Θεολογία, τόμ. Η', σ. 261). Ὡς βλέπετε, κύριοι συνάδελφοι, ψεύδεται ἀσυστό-

---

τορθοιη, ἀλλ' οὕτω λέγει τα ὀνοματα ὡς οἱ βάρβαροι, οἱ εἰσαγόμενοι εἰς τον ἑλληνισμον, οὐκ ἰσχύοντες μάλιστα ἀρτιστομεῖν, ὡς οὐδ' ἡμεῖς ἐν τοῖς ἐκεινων διαλεκτοις τοῦτο δε μαλιστα συνεβη τοις Καρσιν» (XIV, 662).

1) Βλ. Ἠπειρ. Χρον. Γ', σ. 51—2.

2) Βλ. Leqrancl ἀρ. 2[illegible]0, 343 710)

3) Παρὰ *Κουπιτώρη*, Μελετη ἱστορικη και φιλολογικη περι τῆς γλωσσης τῶν Ἀλβανῶν, σ. 1.

λως ὁ κατήγορός μου, διότι οὔτε τὴν Ἤπειρον λέγω ἐντα ὖθα Ἀλβανίαν, οὔτε ὅτι ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γλώσσῃ ἐπεκράτησε νὰ λέγηται αὕτη. Νότιος Ἀλβανία, ἀλλὰ διὰ νὰ προλάβω σύγχυσιν ἐξηγοῦμαι τὴν σημασίαν τῶν ὅρων κατὰ τὸν Lequien, ὃν ἀναφέρει ὁ μεμουσωμένος Ὑδραῖος γυμνασιάρχης Ἀθηνῶν, ὁ μακ. *Κουπιτώρης*· διότι, ἐρωτῶ ὑμᾶς, τί θὰ ὑπέθετεν ὁ ἀναγνώστης τοῦ τίτλου: *Blanchus Franciscus Epirotas*, Dictionarium latino epiroticum 1635. Ἰδοὺ καὶ τὰ ἁπλούστερα πράγματα πῶς παρεξηγοῦνται. Αἱ ἄλλαι παραπομπαί, ἃς σημειοῦται ὁ κ. Κουγέας, δὲν ἔχουσι κἂν ἐθνολογικὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀναφέρονται εἰς τὸ 2 κεφάλαιον τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν μου πραγματευόμενον περὶ διαιρέσεως τῆς Ἀλβανικῆς εἰς Τοσκικὴν καὶ Γκεγικήν. *Τί λοιπὸν τὸ ἐπιλήψιμον ὑπάρχει εἰς τὴν σημείωσιν ταύτην; ποὺ ἡ Ἤπειρος λέγεται Ἀλβανία; Ἀλλαχοῦ εἶναι* ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ χωρίον: «ἀλλ' ἔχομεν ἔτι ζωηροτέραν τὴν παράδοσιν τοῦ φοινικο-αλβανικοῦ (ὀνομασία τοῦ *Hahn*) ἀλφαβήτου καὶ εἰς δύο ἕτερα σημεῖα *παρὰ τοῖς Τόσκαις, ἐν Ἰταλίᾳ* τε καὶ ἐν Ἠπείρῳ ἤ, ὡς νῦν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἐπιστημ. γλώσσῃ νὰ λέγηται· Νοτίῳ Ἀλβανίᾳ». [1]) Πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καλῶς τί ἐννοῶ ἐνταῦθα ὑπὸ τὸν ὅρον Ἤπειρος Εὐτυχῶς μετεχειρίσθην *αὐτόν, ἵνα προσδιορίσω τὴν περιοχήν, ἣν κατέχουσι οἱ Τόσκαι ἢ Τόσκιδες ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ καὶ Ἰταλίᾳ.* Ἀλλ' ἐρωτῶ Τόσκιδες ὑπάρχουσιν ἐν Ἠπείρῳ; ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει ἐκεῖ μόνον τοὺς Τσάμιδες, *οἱ δὲ Τόσκιδες εἶναι ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀλβανίᾳ*· ἑπομένως τὴν *Νότιον Ἀλβανίαν ὀνομάζω Ἤπειρον* *, *καὶ ἔπρεπεν ἐν Ἀλβανίᾳ νὰ καταμηνυθῶ καὶ οὐχὶ ἐν μέσαις Ἀθήναις!* Ἡ τοιαύτη Ἤπειρος ὑπό τε ξένων καὶ Ἑλλήνων ἐπισήμως πλέον καλεῖται, ὡς ἀπεδείξαμεν, Νότιος Ἀλβανία· ταύτην ἐγώ, ὁ ἀλβανιστὴς τοῦ κ. Κουγέα, ἐξακολουθῶ νὰ γράφω ἐν τοῖς ἔργοις μου καὶ Βόρειον Ἤπειρον, ἀνακαλύπτων «*ἀρχαῖα καὶ ἀνέκδοτα ἔγγραφα μαρτυροῦντα τὴν ἑλληνικότητα τῆς Βορείου Ἠπείρου*» [2]) καὶ ἀναγράφων ἀρθογραφίας Κορυτσαίων διαμαρτυρομένων κατὰ «*τῆς προσαρτήσεως τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἀλβανίαν*» [3]). *Καὶ ταῦτα ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διέλυε τοὺς ἐν Ἑλλάδι Βορειοηπειρωτικοὺς συλλόγους καὶ ἀπέφευγε τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου «Βόρειος Ἤπειρος» ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγ-*

---

1) Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 60.

* Οὕτω καὶ ἐν τῇ σημειώσει, ἣν ἀνέφερα ἀνωτέρω, Ἠπειρωτικὴν εἴδομεν καλουμένην τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν.

2) Βιβλιογραφία Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, Ἀθῆναι 1928—1931, σ. 108, Τσοποτός.

3) Αὐτ. σ. 121, Ἀδαμίδης 1928.

γράφοις [1])) «Ἡ Ἀλβανία ἀπῄτησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλ. κυβέρνησιν *τὴν διάλυσιν τῶν ἐκστρατῶν Βορειοηπειρωτικῶν συλλόγων καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐνέδωκεν* ὑποσχεθεῖσα, ὅτι μὲ πᾶσαν θυσίαν θὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην», γράφει ὁ *Κ. Σκενδέρης* εἰς ἔντονον διαμαρτυρίαν, Ἀλλ' ἐνιστάμενός τις ἤθελεν εἴπει, ἀλλὰ διατί καὶ ἐνταῦθα δὲν ἐγράφετο Βόρειος Ἤπειρος, ἀλλ' ἁπλῶς Ἤπειρος; διότι *αὐτὸς εἶναι ὁ καθ' αὐτὸ γεωγραφικὸς ὅρος*, Βόρειος δὲ Ἤπειρος εἶναι κατασκεύασμα τῶν τελευταίων χρόνων, καὶ δὴ ὅτε ἤρξατο ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγών. Καὶ ἀπορῶ πῶς δὲν ἐξανίστατο ὁ φιλόπατρις καθηγητής, ὁ ὑπεραμυνόμενος τῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ, διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων *ἡ Ἤπειρος ἐξετείνετο μέχρι Ἀὐλῶνος, ὅθεν ἄρχεται ἡ νέα Ἤπειρος περιλαμβάνουσα τὴν κυρίως Ἀλβανίαν. Ἀλλ' ἐγὼ πάλιν ἔπραξα τοῦτο ὁ ἀντεθνικός!* Οὕτω ἐν τῇ εἰρημένῃ Βιβλιογραφίᾳ (σ. 100) περιγράφων τὸ σπουδαιότατον ἔργον. Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis, τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1913, καὶ σχολιάζων αὐτὸ παρέταξα αὐτολεξεὶ τὸ σχετικὸν χωρίον καὶ ὑπέδειξα καὶ τὸν μίσθην, ὅπου προσδιορίζονται τὰ ὅρια τῆς μεσαιωνικῆς Ἀλβανίας. Δυστυχῶς τὸ λατινικὸν χωρίον ἐν τῷ βιβλίῳ μου, τυπουμένῳ ἐνταῦθα ἰπόντος μου εἰς Ἄθωνα, εἶναι ὀλίγον ἀσαφές καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀντιτύπῳ τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἀφῃρέθη τὸ μέρος τοῦτο μετὰ τοῦ χάρτου ὑπὸ δολίας χειρός, κατώρθωσα εἰς ἄλλην νεωτέραν πραγματείαν τοῦ τόσον σκληρῶς τσακισάντος τὸν βίον ἀλβανολόγου *Μιλὰν Suflay* νὰ εὕρω τὸ ζητούμενον, σαφέστατα μάλιστα ἀναπτυσσόμενον καὶ ὅπερ ἐστοίχισε τὴν ζωὴν τοῦ εὐγενοῦς Κρυέτου [2]).

Ἄλλας τοιαύτας βιβλιογραφικὰς παρατηρήσεις ὁ κ. Κουγέας εἶχεν ἀσκόπως νὰ ἀποφεύγῃ. Ὁ ἀσπονδος τῶν Ἀλβανῶν ἐχθρὸς (ὀνομάζει αὐτοὺς Σλάβους!) *Ἀθαν Ψαλίδας*, Ἰωαννίτης διδάσκαλος τοῦ γένους, ἐν τῇ ἐσχάτῃ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ τοῦ *Γ. Χαριτάκη* Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ γράφει: «*ἐν τῇ κάτω Ἀλβανίᾳ, ὅπου καὶ Ἤπει-*

---

1) Βλ. Πολιτογον ἔτος 20 Ἀθῆναι 20 Δεκεμβρίου 1928.

2) Βλ. L. Thallóczy, Illyrische Forschungen, München-Leipzig 1916, σ. 782—5 Die Grenzen Albaniens im Mittelalter,

* Τὸ ἐπίμαχον χωρίον εἶναι τοῦτο: «Wen am Valona im XIII Jahrhundert schon stark gräzisierte albanische Adel geschlechter sitzen, so kann mann getrost behaupten, dass der geographische Begriff des mittelalterlichen Albaniens, wie er sich bis in das XV Jahrhundert entwickelte eigentlich ein par excellence ethnische Block war der die grossen diesen Begriffen materiell ausfüllte» (ἤτοι αὐτὸν Ἀλβανίαν ἔχει ἡ σφαῖρα Ἄλλαφα θέσιν ἔχουσα τὸ Συμφάγιον, ἤτις καὶ Νέα Ἤπειρος κληθεῖσα, καὶ οὕτως ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ἀρχιπ. Συμφαγίου ἐπὶ Ἐνετῶν)

ρος λέγεται, πρώτη καὶ μητρόπολις εἶναι τὰ Ἰωάννινα» [1]). Ὁ **Ψαλίδας** περιηγεῖται τὴν Ἤπειρον μετὰ τοῦ *Πουκεβίλλ* ἐντολῇ τοῦ *Ἀλῆ πασᾶ*, ἵνα γράψῃ ἑλληνιστί, ὅ τι ἐκεῖνος γαλλιστὶ καὶ διορθοῦται ἐν πολλοῖς αὐτόν. Ὁ κ. Κουγέας κρίνων τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἐν «Ἑλληνικοῖς» Δ', 1931, σ. 518 καὶ ἰντικρύσας τὸ χωρίον ἀντιπαρῆλθε χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ταραχθῇ, ὅπως ἐταράχθη διότι *εἶπον Ἤπειρον τὴν Ν. Ἀλβανίαν*, καὶ ἀντιστρέψας τοὺς ὅρους φωνάζει εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅτι **ἐκάλεσα** τὴν Ἤπειρον Ν. Ἀλβανίαν, διὰ νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς τὸ κοινόν, ὅτι δῆθεν ἐξήλειψα τόσον ἀστόργως τὴν εὔανδρον καὶ ἔνδοξον **Ἤπειρον** ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου. Ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ δεινὸς ἐπικριτὴς μίαν μεμονωμένην φράσιν, ἧς οὐδόλως κατενόησε τὴν ἔννοιαν, καὶ *ἠγνόησε ὅλον τὸ περιεχόμενον τῶν τεσσάρων τόμων μου καὶ λοιπῶν ἐργασιῶν μου, ὅπου Ἤπειρος καὶ Ἀλβανία βαίνουσι παραλλήλως* π. χ. τὴν **Βιβλιογραφίαν** μου ἐπέγραψα Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, ἐνῷ ὁ μέγας φιλέλλην **Legrand** τὴν ἑαυτοῦ καλεῖ *Bibliographie Albanaise* τῷ 1912, χωρὶς νὰ προκαλέσῃ οὐδεμίαν διαμαρτυρίαν [2]). *Ὥστε ἐγὼ εἶμαι ἐν τάξει σαφὴς σαφέστατος, ἀλλ' οἱ ἰχνεύμονες καὶ λεξιθῆραι καθιέρωσαν ἐν Ἑλλάδι νέον εἶδος κριτικῆς ἐξευτελιζούσης τὸ εὐκλεὲς τοῦτο σεμνεῖον.*

Ὁ κ. Κουγέας δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ὁμιλῶμεν περὶ κοινοτάτων πραγμάτων ἤτοι περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς Τοσκικὴν καὶ Γκεγκικὴν καὶ περὶ τῶν νοτίων καὶ βορείων Ἀλβανῶν (βλ. σ. 56 ἑ. τοῦ Γρηγ. Ἀργυροκαστρίτου) καὶ ἐνῷ ταύτην τὴν διαίρεσιν γνωρίζει ὅλος ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος, ἧς μεθόριον εἶναι ὁ ποταμὸς Γενοῦσος (Σκούμπης), ὅστις διὰ τῆς 41° βορείου πλάτους διερχόμενος χωρίζει τὴν νότιον τῆς βορείου Ἀλβανίας [3]). ταῦτα γράφω ἐν σ. 58 ἑπομένως δὲν πρόκειται κἂν περὶ γεωγραφικῆς, ἀλλὰ περὶ γλωσσικῆς διαιρέσεως τῆς χώρας, καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν διαπρεποῦς γλωσσολόγου «ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ διεσώθη ἰδιαιτέρα τις *Ἰαπετικὴ γλῶσσα, ἡ ἀλβανική, καταγομένη ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρικῆς. διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας διαλέκτους τὴν*

---

1) Ἠπειρ. Χρον. τόμ. ΣΤ', σ. 45. καὶ ὁ πολὺς Κούμας μεταφράζων τὴν Γεωγραφίαν τοῦ Α. Βάλβι γράφει ἐν τῷ Γ' τόμῳ (Βιέννη 1839) σ. 45: «Ὀνομασταὶ πόλεις τῆς Ἠπείρου εἶναι τὰ Ἰωάννινα σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τῆς κάτω Ἀλβανίας» (βλ. καὶ σ. 105).

2) Πρβλ. σ. 19, 38, 144, 148, 149, 151, 164, 173, 216 καὶ πολλαχοῦ τῆς βιβλιογραφίας μου, ὅπου διακρίνω τὴν Ἤπειρον τῆς Ἀλβανίας, καὶ Μοσχόπ. σ. 17, 80, καὶ 75: Τόμαρος ἠπειρωτικὸς καὶ Τόμαρος Ἰλλυρικὸς κτλ. καὶ διακριτικώτερον πρβλ. Ἤπειρος παρὰ τὴν Ν. Ἀλβανίαν (σ. 126, 132, 163 κ. α.).

3) Βλ. Whitney, Ἀκαδημ. ἀναγνώσματα, μετάφρασις Χατζιδάκι, Ἀθῆναι, 1898, σ. 296.

Γκεγκικὴν πρὸς Βορρᾶν καὶ τὴν Τοσκικὴν πρὸς Νότον» [1]).

'Αλλ' ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ 'Αλβανικοῦ κράτους πάντες οἱ *ἡμέτεροι γεωγραφικῶς διαιροῦσι τὴν 'Αλβανίαν εἰς βόρειον καὶ νότιον χωρὶς νὰ κἂν ἐνθυμῶνται τὴν Βόρ. Ἤπειρον* [2]) π.χ. ὁ καθηγητὴς κ. Ἄμαντος ἐν σ. 180 γράφει: «ἐν τῇ νοτίῳ 'Αλβανίᾳ ἡ ἀκμὴ τῆς Μοσχοπόλεως...» καὶ σ. 146: «μικρὰ μειονοψηφία ἀλβανικὴ ὀρθόδοξος πρὸς νότον (Ἕλληνες δὲν ὑπῆρχουσαν;) καθολικὴ πρὸς βορρᾶν παρέμεινε χριστιανικὴ καὶ αὕτη διὰ σώσῃ τὴν 'Αλβανίαν» (καὶ ὅμως οἱ χριστιανοὶ εἶναι τριακόσιοι πενῆντα χιλιάδες, Τοῦρκοι τετρακόσιαι πενῆντα χιλιάδες καὶ 'Αθίγγανοι διακόσιαι χιλιάδες) καὶ σ. 158. «εἰς τὴν περιφέρειαν Κορυτσᾶς κατῴκουν τὸ παλαιὸν Ἰλλυριοί, οἱ Δασσαρῆται». Ἐν τούτοις ὁ συνάδελφος αὐτοῦ κ. Κουγέας οὐδέποτε διεμαρτυρήθη διὰ ταῦτα [**]. Ὁμοίως ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τόμ. Γ', 1927, σ. 406 «*περιοχὴ Νοτίου 'Αλβανίας... ἐπαρχία 'Αργυροκάστρου.. Κορυτσᾶς κτλ.*».[3]) Καὶ αὐτὸς ὁ Φιλήμων ἐν σειρᾷ ἄρθρων δημοσιευθέντων ἐν τῷ «Αἰῶνι» ἀπὸ τοῦ 1880—1881 περὶ 'Αλβανίας καὶ τοῦ 'Αλβαν. συνδέσμου τῆς Πρισρένης Ν. 'Αλβανίαν ὀνομάζει

---

1) Πρβλ. K r e t s c h m e r, Einleitung in der Geschichte der griechische sprache. Göttingen, 1896, σ. 170, 270.

* Ὁμοίως καὶ ὁ H e r t z b e r g πρὸς νότον τοῦ Σκούμπου τοποθετεῖ τοὺς Γόσους (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου, μετάφρ. Καμπούρογλου, τόμ. Β, σ. 469 βλ. σημ. 517

2) Βλ. Κ. Ἄμαντου, οἱ Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1923, σ. 147, 157, 167, 172, 179, 187 ἑ.

** Εἶναι λίαν λυπηρὸν καὶ ἀξιοθρήνητον μᾶλιστα, διότι τόσον ἀταλαιπώρως γράφεται παρ' ἡμῖν ἡ ἱστορία. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐν Ἀλβανίᾳ, περὶ ἧς διαρρηγνύομεθα σήμερον καὶ ἐξ ἀφορμῆς μειονοψηφίας καὶ Ἕλληνες δὲν εὑρίσκονται ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ ἀφήνω τοὺς ἄλλους, ὡς καὶ οὐδένα τρόπον ἐπιτρέπει ἡμῖν ὁ κ. Κουγέας νὰ λέγωμεν 'Αλβανούς, ὡς καὶ ὁ κ. Ἄμαντος ἐλησμόνησε τοὺς Ἀλληνοφώνους, οἵτινες κατέχουσι περὶ τὰ 100 χωρία τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου καὶ ἐ τῆς Κορυτσᾶς. Αὐτὸν ἀντιγράφει καὶ ὁ Καφάλης ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, ὅταν γράφῃ: «οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Ἰλλυρίᾳ Ἐορδαίας (τὰ γραφόμενα μὲ ἐνδιαφέροντα διότι εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα μου πατρίς) ἐκτεινομένη πρὸς Β. τοῦ Ἐορδαϊκοῦ (σημερον Δεβόλη,) ποταμοῦ τῆς Δασσαρήτιδος. Ἡ Ἐορδαία τῆς Ἰλλυρίας ἀποτελεῖ σήμερον τὴν περιοχὴν τῆς πρὸς Α τῆς Κορυτσᾶς Μπιγλίστας...» (τόμ. ΙΑ σ. 291). Καὶ ὅμως ἐγὼ ὁ ἐγκαλούμενος νῦν ὡς κατάκριτος οὐδέποτε ἔγραψα τοιοῦτα πράγματα, ἀλλὰ φοιτητὴς μὲν ὢν ἔγραφον εἰς τὸ Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον τοῦ 1910 ὅτι ἡ Κορυτσὰ ἀνήκει εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεκαλούμην μαρτυρίαν τὸν Ξενοφῶντα, ὅστις γράφει, ὅτι ὁ Φίλιππος καταλήσας τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν ὠνόμασεν «Ἐλευθέραν Μακεδονίαν», καὶ ἐπισκοπῶν δὲ τῆς Κορυτσᾶς γενόμενος ἐζήτησα νὰ τροποθῇ εἰς τὴν φήμην μου «ὑπερτιμοῦ καὶ ἐξάρχου ἄνω Μακεδονίας».

3) *Ν. Καζάζη* 'Η ... καὶ 'Ελλὰς καὶ ἡ νέα 'Ιταλία, 'Αθῆναι 1924, σ. 37 κ.ἑ.

σὴν λεγομένην Βορ. Ἤπειρον π.χ. Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπὴ ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν τοῦ Σκουτάρεως, ἤτοι τοὺς ἐπαναστάτας βορ. Ἀλβανίας. Συγχρόνως τὴν Πύλην ἀπησχόλει καὶ τὸ ἑλλ. ζήτημα· τὰ αὐτὰ (πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου ἀντίστασιν) κατειργάζετο καὶ εἰς τοὺς Νοτίους Ἀλβανοὺς καὶ τὴν ἄμυναν τῇ διαταγῇ τῆς Πύλης ἀνέλαβεν ὁ Σύνδεσμος Ἀργυροκάστρου». Ὁ κ. Ἄμαντος γράφει περὶ τοῦ *Ugolini* εἰς τὸ ἱστορικὸν περιοδικόν, ὅπερ ἐκδίδει μετὰ τοῦ κ. Κουγέα «ὁ συγγραφεὺς *ἔχει πλείστας πόλεις τῆς βορείου καὶ νοτίου Ἀλβανίας . . . Φυσικὰ περισσότερα εἶναι τὰ ἀρχαῖα εὑρήματα εἰς τὴν νότιον Ἀλβανίαν, ὅπου ὑπῆρχον τόσοι ἑλληνικοὶ συνοικισμοί . . .*» [1]). Τί λοιπὸν ἔγκλημα διέπραξα ἐγώ, διότι ἀνέφερον τὴν Δρόβιανην εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἀφοῦ παρὰ πάντων ἀνεγνωρίσθησαν τὰ νέα τῆς Ἀλβανίας ὅρια καὶ ἐν μέσαις Ἀθήναις καὶ παρὰ καθηγητῶν πανεπιστημίου τὰ μέρη ταῦτα τάσσονται εἰς τὴν Ἀλβανίαν; ἢ μήπως εἰς πάντα ἐπιτρέπεται τὸ τοιοῦτον καὶ μόνον εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλβανίας ἀπαγορεύεται; Καὶ ἐγὼ μὲν ὁ ἐθνικιστὴς Ἀλβανὸς τοῦ κ. Κουγέα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀνομάσω τὴν Ἤπειρον νότιον Ἀλβανίαν, διότι *δὲν ἔγραψα τὸ βιβλίον μου διὰ νὰ ῥίψω ἔλαιον εἰς τὴν πυράν*, ἀλλὰ διὰ νὰ *σβύσω* αὐτήν· *ἀλλ' ὁ ἐθνικιστὴς Ἕλλην δὲν ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες οὕτως ὀνομάζουσι τὴν Ἤπειρον.* Καὶ ἵνα μὴ κουράσω ἔτι ὑμᾶς ἀναφέρω δύο ἐκ τῶν πρώτων τῆς ἐλευθέρας καὶ πεφωτισμένης Ἑλλάδος γεωγράφους, τὸν ἀείμνηστον *Λιονύσιον Πύρρον*, ὅστις γράφει: «Τετάρτῃ ἐπαρχία εἶναι ἡ Ἀλβανιτία (sic), ἡ ὁποία περιέχει τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἰλλυρίαν» [2]) καὶ τὸν γνωστὸν *Πολυζωίδην*, ὅστις μάλιστα διηύθυνε καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας: «Ἤπειρος. *ἡ χώρα αὕτη καλουμένη τὴν σήμερον καὶ νότιος ἢ κάτω Ἀλβανία*» [3]) καὶ περὶ *Γεωργίου τοῦ Καστριώτου* λέγει «ὁ τελευταῖος γόνος τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Ἠπείρου (σ. 147).

Ἡ Ἤπειρος λέγεται καὶ Ἀλβανία ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1835 γράψαντος Ἀλφρέδου *Raymond* [4]). Τὸ κεφάλαιον τοῦ Ε' μέρους περὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπιγράφεται «Μία ἐπίσκεψις εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀλβανίας ἐν Πρεβέζῃ καὶ Πάργᾳ».

Ἕλλην δὲ ἦτο καὶ ὁ μεταφραστὴς τοῦ μεγάλου φιλέλληνος καὶ ὑμνῳδοῦ τῶν Σουλιωτῶν *Βύρωνος* (Ἀθῆναι 1867), ὁ *Γεώργιος Πολίτης*, ὅστις ἐξέδοτο ταῦτα: «*Ἡ Ἀλβανία περιλαμβάνει μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Χαονίαν καὶ Ἤπειρον*» (σ. 132) καὶ ἀλλαχοῦ: «Ἤδη ἡ κροκόπεπλος ἠὼς ἐμφανισθεῖσα φωτίζει τοὺς ἀγρίους λόφους τῆς Ἀλβανίας καὶ

---

1) «Ἑλληνικὰ» Α' 1928, σ. 178.

2) Γεωγραφία μεθοδική, Ναύπλιον 1834, σ. 237.

3) Τὰ γεωγραφικά, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1859, σ. 257.

4) Βλ. ἐμὴν Βιβλιογραφίαν Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας σ. 163.

τοὺς φοβεροὺς βράχους τοῦ Σουλίου» (σ. 105) Ἀλλ' ἐνιαταμένός τις θὰ εἴπῃ ὅτι ταῦτα εἶναι λίαν πεπαλαιωμένα καὶ γεγραμμένα εἰς χρόνους φυλετικῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ἀδιαφορίας. Τῷ 1901 τὸ Γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐξετύπου χρησιμώτατον γεωγραφικὸν σύγγραμμα εὐρύτατα κυκλοφορῆσαν ὡς μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος, ἐπιγραφόμενον ὧδε: «*Ἑλλάς, Μακεδονία καὶ Νότιος Ἀλβανία ἤτοι ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλ. χερσόνησος περιγραφομένη ὑπὸ στρατιωτικήν, στατιστικὴν καὶ πολεμικοστρατηγικὴν ἔποψιν ὑπὸ Ἀντ. Ροῦμα φὸν Βάλδκαμπφ, ἐφέδρου ἀντιστρατήγου τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ κτλ.*» Μεταφράσθη ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ *Εὐγενίου Ρίζου Ῥαγκαβῆ* ἰλάρχου (νῦν στρατηγοῦ) [1]) ὅτε συγγραφεὺς καὶ ὁ μεταφραστὴς εἶναι γνωστοὶ ἐν τῷ χρυσῷ βίβλῳ ὡς γόνοι μεγίλων οἰκογενειῶν, ὁ μὲν ἐκ Μοσχοπόλεως, ὁ δὲ ἐκ Κων)πόλεως. Ἐπὶ πέντε ἔτη τὸ βιβλίον ἐκυκλοφόρει ἀνέτως καὶ μόλις τῷ 1906 ὁ μακ. *Μιχαὴλ Χρυσοχόος* ἀνεκάλυπτε τὸ πρᾶγμα καὶ συνεκέντρου ἐν τῷ Ἐθνικῷ θεάτρῳ τοὺς Ἠπειρώτας, οὓς ἐν Ἀθήναις μετεβάπτιζον εἰς Ἀλβανούς, ὅπως καὶ ἔναγχος εἰς τὰ «Ἑλληνικά» τοῦ κ. Κουγέα γράφων ὁ συνεργάτης αὐτοῦ καὶ φίλος κ. Ἄμαντος περὶ τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἀρβανιτοχωρίου ὀνόματος, ὅπερ «δεικνύει ὅτι οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἦσαν ἐκ τῆς Ἠπείρου, διότι τότε τοὺς *Ἠπειρώτας ἔλεγαν Ἀρβανίτας*... (τόμ. Ζ'. σ. 335). Ἠσχαλλον ἐπίσης οἱ δεινοπαθοῦντες Ἠπειρῶται, ὅτι *ὁ χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐγκεκριμένος ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, νέμει τὴν Ἤπειρον γεωγραφικῶς ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Χάρτης ὡσαύτως τῆς Εὐρώπης καὶ χάρτης τῆς Μακεδονίας, Ἰλλυρίας καὶ Ἠπείρου ἐκδοθέντες ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀμφότεροι ἔχουσι τὴν Ἤπειρον ὡς ἀλβανικὴν ἐπαρχίαν.* Καὶ ἐσκέφθη μετὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν Ἠπειρωτῶν τὸ ὑπουργεῖον ἀπηγόρευσε μὲν τὴν ἐν τοῖς σχολείοις χρῆσιν τῶν τοιούτων χαρτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοίχων σώζονται μέχρι σήμερον ἐνηρτημένοι. [2]) Τὰ ἀσυγχώρητα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ γεωγράφων σφάλματα ἐποφελούμενος καὶ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρόξενος τῆς Ἰταλίας *De Gubernatis* ἐμ-

---

1) Ἐν Ἀθήναις Τυπογραφείων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, 1901 τόμ. σ. 298.

2) Μ. Καζαζίου, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 28.

* Ἐγὼ δὲ ὅταν κατὰ Κωνστ. Δασκαλοπουλαίους Ἀλβανὸς μεταφράζων τὸ Dal—Albanien τοῦ Τσιπα γράφω ἐν τῇ Μοσχοπόλει (σ. 160) εὐρὶ Νοτίων Ἀλβανίων, ἀλλὰ Νοτίων Ἰλλυριῶν μεροῦντος. Ἐν τῷ αὐτῷ συνήθως γράφεται Χερσονήσου τοῦ Αἵμου (Β. σ. 11 καὶ Βλαντικοῦ, τόμ. Ε, 1902, σ. 695—702).

ραξεν εἰς πολύχρωμον χάρτην *τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν κειμένην*. Τί ἀράγε θὰ ἔλεγε ὁ κ. Κουγέας, ἐὰν ἐγὼ ἔγραφον κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν καλῶν αὐτῶν πατριωτῶν Ἑλλήνων, ὧν οὐδέποτε ἐτάραξε τὸν ἤρεμον χοῦν τοῦ τάφου; καὶ ἐπερχονταί μοι εἰς νοῦν οἱ λόγοι τοῦ Αἰσώπου, καθ' ὃν θεώμενος ὁ λύκος ποιμένας ἐσθίοντας ἀμνὸν καὶ εὐωχουμένους, ὤ, ὁποία ἀναστάτωσις, ἔλεγε, θὰ ἐγίνετο ἐὰν ἐγὼ ἔπραττον τοῦτο!

Εἶναι ἀλβανιστής, λέγει, ὁ σεβασμιώτατος, διότι ἔγραψε (ποῦ δὲν λέγει) τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον Ἰλλυρικὴν χερσόνησον, ἀπαντῶ. Δὲν γνωρίζω, ἐὰν οὕτως ἔγραψα, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔγραψα, οὐδὲν τὸ ἄτοπον ἔπραξα, ἀφοῦ ὑμεῖς λέγεται αὐτὴν *Βαλκανικὴν* (ἄνευ τοῦ χερσόνησος) *καὶ οὕτως ἐπιτρέπετε νὰ γράψωσιν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνικὰ» τὸ παρ' ὑμῶν διευθυνόμενον* ὁ *Γ. Μυλωνᾶς* ἀρχαιολόγος ἐν τόμῳ Α', 1928, σ. 160, 164, ὁ *Ν. Ἀνδριώτης* ἐν τόμῳ Γ', 1930, σ. 566, 568, «*βορεία καὶ νοτία Βαλκανικὴ*» καὶ ὁ φ'λος κ. *Δ. Κόκκινος* διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης: «*κατεκλύσθη σχεδὸν ἡ Βαλκανικὴ* ἀπὸ τὰς τουρκικὰς στρατιάς» (Πρωΐα Ἀθηνῶν 21 Σεπτ. 1930). Δὲν ἠθέλησα οὔτε Βαλκανικὴν οὔτε Βαλκανικὴν χερσόνησον νὰ γράψω, ὅπως ἔχουσιν αἱ Γεωγραφίαι, Ἱστορίαι, Χάρται καὶ ἡ νέα γραμματεία, καὶ αὐτὴ ἡ Μεγ. ἑλλ. ἐγκυκλο παιδεία, ἥτις ἐν λ. Ἰλλυρικὴ χερσόνησος παραπέμπει εἰς τὸ ἄρθρον Βαλκανικὴ χερσόνησος. *Ἐγὼ δὲν ἀνέχομαι τὸν βάρβαρον τοῦτον ὅρον, ὅστις τάσσει τὴν χερσόνησον εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος.* Πρῶτος ὁ Γερμανὸς *A. Zeune* ἔγραψε *Balkaninsel* καὶ *Haemus Halbinsel* [1]).

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι μόνον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Αἵμου ὠνόμαζον Βαλκάν, καὶ ὁ ὅρος δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἄλλοι ἐδημιούργησαν τὸν ὅρον *Südosteuropäische Halbinsel.* [2]) Ἕως οὗ ἐπεκράτησε τὸ πρῶτον. [3])

Ὁ *Jorga* ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἐλέγχει ὡς ἀκατάλληλον τὸν ὅρον τοῦτον λέγων, ὅτι ὅρος Βαλκάνια ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει ὅμως βαλκανικὸς κόσμος, ὅπως οὐδὲ καρπαθικὸς κόσμος, καὶ *ἐγκρίνει τὸν ὅρον Ἰλλυρικὴ χερσόνησος* [4]) ἐγὼ δι' ἐπιπροσθέτθημι, ὅτι ἐὰν θέλωμεν ἀπὸ τῶν ὀρέων νὰ ὀνομάσωμεν ἂς λάβωμεν τὰ ὑψηλότερα τοῦ Αἵμου, τὸν Ὄλυμπον, τὸν Ἰλλυρικὸν Τόμαρον, τὸν Σκάρδον. Μετάφρασις τού-

---

1) Versuch einer wissenschaftlicher Erdbeschreibung, Berlin 1808.

2) Βλ. Μεγ. Ἐγκυκλ. Στ', σ. 537—8.

3) Βλ. C v i j i c, La peninsule balcanique 1918.

4) Βλ. Πρωΐα 24 Λεκ. 1933. * Περὶ τῆς ἐτυμολογίας Balkan βλ. L. d e H a v e s C o u r m e s v i n, Voyage du Levant, Paris 1632. σ. 74 σημαίνει γυμνὸν (ὄρος).

του τοῦ ξενοτρεκοῦς καὶ ἀκατανοήτου ὄρου εἶναι τὸ *Χερσόνησος τοῦ Αἵμου*, ὃν καὶ εἰς χάρτας βλέπομεν καὶ εἰς βιβλία. [1]) Οὕτω γράφει καὶ ὁ μακ. *Α. Ἀδαμάντιος* [2]), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἐθνικώτατος *Ν. Καζάζης*: «οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον κοινὴν τὴν καταγωγὴν κατελθόντες εἰς τὴν *χερσόνησον τοῦ Αἵμου* [3]) καὶ ὁ φίλος *Ἄμαντος*: «τὸ Δυρράχιον... ἀπέβη ἀφετηρία τῆς μεγάλης ἐν τῇ *χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου* ὁμηρικῆς ὁδοῦ». [4]) Διατί λοιπὸν ἐξεμάνη ὁ κ. Κουγέας ἐναντίον μου, διότι δὲν ἔγραψα *Ἑλληνικὴ χερσόνησος καὶ δὲν ἤλεγξε τοὺς πανέλληνας καὶ δὴ τὸν συνέκδημον αὐτοῦ καὶ συνάδελφον, οἵτινες ἀθετήσαντες τὸν ἑλληνικὸν ὅρον χρῶνται τῷ λίαν ξενοτρόπῳ καὶ ἀπροσδιονύσῳ Βαλκανικῇ*; *Πρῶτος*, ὡς ἐγὼ οἶδα, *ἑλληνικὴ χερσόνησος ἔγραψεν ὁ Γ. Βαμβᾶς ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1850)*, εἶτα καὶ ὁ *Α. Πολυζωΐδης* εἰς τὰ Γεωγραφικὰ (τόμ. Β', Ἀθῆναι 1859, σ. 28[8]) ὅπου περιλαμβάνει καὶ τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τοῦ Ἴστρου, ἀντικατέστησε δὲ οὗτος τὸν ὅρον τοῦ *Κούμα* «*Ἑλληνοσλαβικὴ*» μεταφράζοντος τὴν Γεωγραφίαν τοῦ *Ἀδρ. Βάλβι*[5]). [Ἔπειτα μεταγνοὺς ὁ Κούμας γράφει. «Προτιθέμεθα νὰ ἐμπεριλαμβάνωνται εἰς τὴν αὐτὴν τὴν ἀπλῆν γεωγρ. ὀνομασίαν «Ἀνατολ. χερσόνησος» ὅλαι αἱ χῶραι τὰς ὁποίας οἱ κοινοὶ γεωγράφοι δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ σημαίνουν μὲ τὸ ἄκυρον ὄνομα Εὐρωπ. Τουρκία. Οἱ Τοῦρκοι ἔθνος ἀσιατικόν, εἶναι ξένοι ἀπὸ τὰς χώρας ταύτας τὰς ὁποίας ποτὲ δὲν ὑπέταξαν ἐντελῶς εἰς δεσποτείαν της (περιλαμβάνει καὶ Σερβίαν Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν τόμ. Γ', 93)] Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ἡ «Ἑλληνικὴ χερσόνησος» περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μόνον τὴν Μακεδονίαν, Θρᾴκην καὶ Ἤπειρον. [6]) Ἔπειτα ὁ ἀείμνηστος *Δήμιτσας*, *ὁ μοναδικὸς τῆς Ἑλλάδος γεωγράφος, ὁ ἀχριβέστατος, ὁ ἀμελλήτως ἀποκλεισθεὶς τοῦ σεμνοῦ τούτου τῶν Μουσῶν τεμένους* [7]) περιώρισεν ἔτι πλέον τὰ ὅρια μέχρι τῶν Ἀκροκε-

1) Ἐγκυκλοπ. ἱστορίας τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἀθῆναι 1929 (ἐν τῷ κειμένῳ ἔχει Βαλκανικὴ χερσόνησος σ. 221, κ. ἀ. Τὸ βιβλίον ἐτυπώθη ὑπὸ τοῦ γεν. ἐπιτελείου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

2) Ἑλλ. ἱστορία σ. 342.

3) Ἡ νέα Ἑλλὰς κ.ἑ.λ. σ. 83 κ. ἀ.

4) Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος σ. 138, 140, 141 κ. ἀ.

5) Τόμ. Α'. 1826 σ. 128

6) Βλ. *Γ. Κρεμου*, Ἱστορικὴ γεωγραφία βαλκανικῶν χωρῶν, Ἀθῆναι 1878 σ. 13.

7) Βλ. Περὶ τοῦ ὅτι Παρνασσὸς διαθνὲς συνέδριον τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν... πραγματικὴ παρασημοφόρησις τῇ Περιουσίᾳ τῆς Αἰγύπτου, Ἀθῆναι 1876 ἐξεδόθη χωρὶς ἐν συνεχεῖ καλλιθέαι 301—324 (βλ. σ. 318 κ.)

κεραυνίων καὶ τοῦ ἡμίσεως τῆς Μακεδονίας, ἀποκλείσας τελείως τὰ ξένα στοιχεῖα. [1]) *Μετὰ τὸν οὕτωσὶ περιορισμὸν ὁ ὅρος δὲν ἦτο πλέον προσφυὴς παρ' ὅλας τὰς μεταμορφώσεις, ἃς ἀπὸ αἰῶνος εἶχεν ὑποστῇ* (Peninsule hellenique, P. grecque, Βυζαντινὴ ἢ Ῥωμαϊκὴ χερσόνησος) *καὶ ἀνεφύνη ἕτερος περιληπτικώτερος Ἰλλυρικὴ χερσόνησος, ἐφ' ὅσον οἱ Ἰλλυριοὶ τὸ πάλαι ὑπερέβαινον τὰ ἑλληνικὰ μεθόρια καὶ οὐ μόνον τὴν Παιονίαν, Μοισίαν, Δαρδανίαν, Παιονίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν* Germania magna *περιελάμβανον.*[2]) *Ἐγὼ προτιμῶ τὸν ὅρον τοῦτον, ἀφοῦ ὁ ἀκραιφνὴς ἑλληνικὸς μετὰ τὴν γεωγραφικὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Ῥουμανίαν καὶ Σερβίαν, κατηργήθη καὶ ἐν Ἑλλάδι σχεδὸν ἐπισήμως* (ὅθεν καὶ οἱ συντάκται τῆς Μεγάλης Ἑλλ. ἐγκυκλοπαιδείας ἐθεώρησαν καλὸν νὰ παραλείψωσιν, κακῶς πράξαντες). Εἰς τὰ τόσα Βαλκανικὰ (Βαλκάνια, βαλκανικός, βαλκανικὴ ὁμοσπονδία, βαλκανικοὶ πόλεμοι,

---

1) Πολιτικὴ γεωγραφία, μέρος Α'. Ἀθῆναι 1878, σ. 58.

2) Βλ. H. Krahe, Die alten balkanillyrischen geographischen Namen, Heidelberg 1925, σ. X.

* «Οἱ Ἰλλυριοὶ μισθοφοροῦντες πολυάριθμοι ἦσκουν γλωσσικὴν ἐπίδρασιν... εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν ἐν τοῖς Ρωμαϊκοῖς στρατοῖς τῆς Βαλκανικῆς ἐντοπίων συστρατιωτῶν.» *Κεραμόπουλος*, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθην. 1939, σ. 82 καὶ σ. 34, 41, 69 ἑ. καὶ *Μιστριώτης*, Τὰ αἴτια τῆς ἐπικρατήσεως τῶν λαῶν τοῦ Αἵμου (Ῥητορ. λόγοι, τόμ. Γ', σ. 293). Περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ A. Reinach, γνωστὸς Γάλλος φιλέλλην, γράφει: «Μέχρις ἀκόμη τοῦ III αἰῶνος συμπεπληρωμένου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἠδυνήθη οὔτε δι' ἀφομοιώσεως νὰ ἐξελληνίσῃ ὅλην αὐτὴν τὴν δυτ. λωρίδα τῆς χερσονήσου, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ Σκάρδου μέχρι τοῦ Κόρακος μία ἄλυσος συνεχὴς ὀρέων χωρίζει ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Φωκίδα, *εἶναι μία περιοχὴ Ἰλλυρική*, ἡ ὁποία διὰ τοῦ συγχρόνους τοῦ Θουκυδίδου δὲν διαφέρει καθόλου ὑπὸ ἕλλην, ἔποψιν ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Σκυθίας... *ἓν ἔθαφος ξένον καὶ βάρβαρον*. εἶναι τόπος πρὸς ἐκμετάλλευσιν δι' ἀποικιῶν... τόπος τοῦ ὁποίου... *ἡ ἀκτὴ θὰ ἐξελληνισθῇ εἰς ὅλας τὰς πρὸς τὴν θάλλασαν ἐξόδους τῶν σπουδαίων κοιλάδων*, τόπος τέλος ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τούτου θὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν πλοῦτον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ δὲν θὰ συντελέσῃ οὔτε εἰς τὴν δύναμιν αὐτοῦ οὔτε εἰς τὸ μεγαλεῖον. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ *Πύρρου* καὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας ἡ ἀδριατικὴ ἀκτὴ θὰ παραμείνῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀποκεκλεισμένη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ πρὸς Β. τοῦ Δυρραχίου οἱ Ρωμαῖοι θὰ ἁφαρπάσουν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἱστορικὴν δαλματικὴν παραλίαν. Ἡ ἀδριατικὴ παραλία, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Καττάρου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπὸ πληθυσμοὺς τοῦ αὐτοῦ μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς συγκροτήματος, θὰ παραμείνῃ καὶ αὐτὴ ἀποκεκλεισμένη εἰς τὸν ἑλληνισμόν.» (Ἡ ἐξελλήνισις τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μετάφρασις Ξανθ. *Μακρᾶ*, Ἀθῆναι 1932, τόμ. Α', σ. 36.)

βαλκανικὸν σύμφωνον, κ.τ.λ. [1]) ἃς ὑπάρχῃ καὶ ὁ ἀρχαιοπρεπὴς ὅρος *Ἰλλυρικὴ χερσόνησος, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον στενῶς συνεδέοντο μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ὥστε καὶ τὸν γενάρχην αὐτῶν ἐβάπτισαν υἱὸν τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας.* καὶ οὐ μόνον τὸ βασιλικὸν ζεῦγος διωκόμενον ἐκ τῆς Καδμείας μετῴκησεν εἰς τοὺς Ἐγχελεῖς (παρὰ τὴν Κορυτσᾶν) καὶ ἐγέννησαν τὸν *Ἰλλυριόν*, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς *Λαοδάμας* μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἐπιγόνων, φεύγων τὸν ξενικὸν ζυγὸν τῶν Ἀργείων, ἀπεδήμησεν εἰς τοὺς Ἰλλυριούς. Βοῖον δὲ ἢ Βόϊον ὄρος ἡ Μωράβα (καὶ οὐχὶ Μάροβον, ὡς κακῶς μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ κ. Ῥαγκαβῆ ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ καὶ εἰσήχθη καὶ εἰς τοὺς ἑλλ. χάρτας) καὶ Βοιοὶ πόλις παρὰ τὴν Λυχνίδα. Τοσοῦτον δὲ ἐτίμησαν οἱ Ἰλλυριοὶ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Σκόδραν μετωνόμασαν εἰς ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς γράφει ὁ *Ἀππιανὸς* (Πολ. V. 12): «ὅρον μὲν εἶναι σφίσι *Κοδρόπολιν* τῆς Ἰλλυρίδος ἐν μέσῳ τοῦ Ἰονίου μυχοῦ μάλιστα δοκοῦσαν εἶναι». Τὰς ἀγαθὰς ταύτας σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰλλυριῶν ἀπεθανάτισε καὶ ἐπίγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὸν *Κάδμον*, τὸν ἱδρυτὴν τῆς Λυχνηδοῦ (νῦν Ἀχρις) ἔχον ὧδε:

> Εἶχε δ' ἀπ' εὐσεβέων προγόνων ἐρικυδέα πάτρην
> Λυχναδόν, ἣν Φοῖνιξ *Κάδμος* ἔδειμε πόλιν,
> ἔνθεν λύχνος ἔην Ἑλικώνιος, οὕνεκα *Κάδμος*
> στοιχείων Δαναοῖσι πρῶτος ἔδειξε τύπον. [2])

Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου (Μοσχόπολις σ. 23) μνημονεύσας χωρίου τοῦ *Ἀραβαντινοῦ* [3]) γράφοντος περὶ Μοσχοπολιτῶν: «πολιτευθέντες ἐπιτηδείως ... κατέστησαν αὐτὴν (τὴν Μοσχόπολιν) τὸ μέγιστον τῶν ἐμπορικῶν κέντρον *ἁπάσης τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου*», ὑποσημειοῦμαι: «ἀσπαστέος ὁ ὅρος οὗτος (ἀφοῦ ἑλληνικὴν χερσόνησον οὐδεὶς ὀνομάζει αὐτὴν νῦν) ἀντὶ Βαλκανική *ἑπομένως οὐχὶ ἐγώ, ἀλλ' ὁ ἐθνοπρεπέστατος Ἀραβαντινὸς γράφει Ἰλλυρικὴ χερσόνησος, κύριοι.* Ἀλλ' ἡ Μοσχόπολις εἶναι ἡ ἐναίσιμός μου διατριβή, ἣν ἐπὶ ἓν ἔτος ἔκρινες κατ' οἶκον καὶ ἐπὶ 4 ὥρας * ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ, καὶ πῶς τότε, κ. καθηγητά, δὲν ἤλεγχες, ἀλλὰ τώρα ἀφυπνίσθης καὶ ἀνεκάλυψας τὸ ἐθνοκτόνον ἔγκλημα, καὶ ἄνευ αἰδοῦς περιφέρεσαι μετὰ τῶν ὁμοτρόπων σου

---

1) Βλ. περὶ τοῦ ὅρου βαλκανικὸς ἐν *Κουμανούδη*, Συναγωγῇ νέων λέξεων Ἀθῆναι 1900, σ. 201.

2) Ἑλληνικὴ Ἀνθολ. 767.

3) Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων σ. 44.

* Εἰς τραφορικὴν δοκιμασίαν τῷ 1936.

ἀνὰ τὰς αἰθούσας τῶν πολιτευτῶν καὶ ἀνεστάτωσας τὸν κόσμον μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Συγκλήτου βιασσοδομῶν καὶ διαδίδων «ὅ τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἤκοι γλῶτταν ;» καὶ ἐξερευγόμενος τὰ ἐκτρώματα τῆς νοσηρᾶς φαντασίας σου, ὅτι δῆθεν ἐγὼ ἐκτεινω τὰ ὅρια τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς Ἠπείρου καὶ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ ἐντεῦθεν μέχρι Ἐδέσσης καὶ Θεσσαλίας καὶ ὅτι ἔπνιξα τοὺς πανέλληνας ἐντὸς τῆς Ἰλλυρίας ! ἐρωτῶ, διατί δὲν παραπέμπει, ποῦ ἔγραψα ταῦτα ; τί ἀπαντᾶτε ὑμεῖς, κ. *Βλάχε* καὶ κ. *Ζακυθηνέ*, οἵτινες ἐπαναλαμβάνετε τὸ κακόηχον ᾆσμα τοῦ πάτρωνος ὑμῶν, καὶ ἀκολουθεῖτε αὐτῷ τυφλῶς παρὰ πόδας, ὡς ὁ παραβάτης τῷ ἡνιόχῳ ! Αἰδὼς Ἀργεῖοι ! ὦ πόσον ἐξευτελίζετε τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου, ὥστε νὰ ἀναγκάσητε σοβαρὸν πολιτευτὴν νὰ παρφδήσῃ τὸν ἐκφραστικώτατον στίχον τοῦ *Ὀρφανίδου!* (βλ. Τίρι λίρι, ἐρυθριῶ τοῦτο λέγων), οἴμοι τῆς καταπτώσεως ! «καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, κατὰ τὸν προφήτην *Δαβίδ*, οὐ συνῆκε. παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς!» Ἀλλὰ πολλὰς ὁδοὺς γνωρίζει ἡ Νέμεσις πρὸς τιμωρίαν τῶν τοιούτων.

Ἰδοὺ τί ἀπαντᾷ ὁ μόνος πολιτικός, ὅστις εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀποστολήν μου εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν κ. *Λουκᾶς Κανακάρης Ῥοῦφος*, ἀφοῦ τὰ ὑπὸ τοῦ μακ. *Νικ. Μαυρουδῆ* λεχθέντα δὲν θεωρεῖτε ἔγκυρα. Διὰ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ αἴρεται τὸ σπουδαιότερον ἐπιχείρημα ὑμῶν ὡς δῆθεν ἐγὼ εἰσήγαγον τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας, ἀποκορακίσας τὴν Ἑλληνικήν !

Σεβασμιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κορυτσᾶς Εὐλόγιον Κουρίλαν

Ἐνταῦθα

Σεβασμιώτατε,

Ἡ κατηγορία, τὴν ὁποίαν ἀκούω, ὅτι Σᾶς ἀποδίδουν, ὅτι μετέβητε εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ εἰσηγάγετε τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἐκεῖ ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, δὲν εὐσταθεῖ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τῆς τῷ 1926 γενομένης συμφωνίας μὲ τῶν Τιράνων, ἣν ἐπέτυχεν ὁ ἅγιος Τραπεζοῦντος * συναινοῦντος καὶ τοῦ Οἰκουμενι-

---

* Εἶναι ὁ σχολάζων ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. ***Χρύσανθος***, πατριαρχικὸς ἀποκρισάριος τότε ἐν Ἀθήναις, ὅστις δὶς μετέβη εἰς Τίρανα πρὸς λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, καὶ ὅστις ἔπεισε τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον νὰ θεωρήσῃ τὴν μετάβασίν μου ἐκεῖ *ὡς ἀσφαλὲς ἐγγύησιν πρὸς ἄρσιν τοῦ σχίσματος*, ὅπερ ἐπῆλθεν ἅμα τῇ αὐθαιρέτῳ ὑπὸ τοῦ ***Βησσαρίωνος Τζοβάνη*** ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀλβ. ἐκκλησίας ! Μόλις ἐκυκλοφόρησεν ἡ ὑποψηφιότης μου ἤρχισαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουσιν ὡς ἐπάγγελμα ἐν Ἀθήναις τὸ συκοφαντεῖν καὶ παρεμβάλλειν πρόσκομμα εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ἐταράχθην ἰδὼν εἰς τὴν «Ἀθηναϊ-

κοῦ Πατριαρχείου, εἶχεν ἀποδεχθῇ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὸ καθεστὼς ἐν τῇ Ἀλβανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἤτοι τὴν ἀπὸ πολλοῦ καθιερωθεῖσαν διὰ τὰς Ἀλβανικὰς κοινότητας χρῆσιν τῆς Ἀλβανικῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ. Ἐπομένως, ὅταν μετάβητε Σεῖς δὲν Σᾶς ἦτο ἐπιτεταγμένον νὰ μεταβάλητε κοινῇ ἀποφάσει καθιερωθεῖσαν τάξιν, παρ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ὁποίαν δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι θὰ εἴχατε νὰ τὸ πράξετε. Ὅταν ἤλθον μετ' ἄλλων διακεκριμένων Ἑλλήνων διὰ τὰς ἑορτὰς τῆς 25ετηρίδος τῆς Ἀλβανικῆς Ἀνεξαρτησίας τῷ 1937, εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διατυπώσω τὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας, παρέσχεν ἡ Μεγαλειότης Σας διὰ τῆς ἀρίστης διαχειρίσεως τῶν ζητημάτων τῆς Δικαιοδοσίας Σας. Νομίζω ὅτι ἡ παθ' ἡμῶν πολεμικὴ δὲν πρέπει νὰ μαράνῃ τὸν ζῆλον Σας εἰς τὴν νέαν ἐθνωφελῆ ἀποστολήν, δι' ἣν προωρίσθητε.

Ἀσπάζομαι εὐλαβῶς τὴν δεξιάν Σας

Ἐν Ἀθήναις 31 Ἰαν. 1943 Ὑμέτερος

Λουκᾶς Καναπάρης Ροδίος.

[Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην παρέκβασιν ἐπανερχόμεθα ἐπὶ τοῦ θέ-

Μεταξὺ λοιπὸν τῶν σημειωθέντων τούτων σχέσεων οἱ πλησιέστεροι ἡμῶν γείτονες ἐπεσκιάσαν τὸν ὅρον. Αἴτιον τοῦ κρίνω εἰς τὴν ἀριθμητικὴν μεγάλην ἰσχύν, ἀριθμὸν κατὰ τὸ δεκαπλάσιον σχεδὸν ὅτε διεξεδίκει ὁ Ἕλλην καὶ Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Krahe ἐξεπίτηδες ἐπὶ Τουρκίας, ἐμπίπτοντος εἰς ἐπίσημον χεῖρα μεταφρασθέντα ἐν Λονδίνῳ ἐπὶ (J. Stanford καὶ ἐκδοθέντα ἐλληνιστί, γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ [1]). Μετὰ ταῦτα συναντῶ τὸν ὅρον Ἰλλυρικὴ

[1] Ἐπειδὴ ἐχρησιμοποίησα ἐπίσημον μὲν ἀλλ' ἀνώνυμον βιβλίον, ἐν τούτοις μὲ ἐξελιπάρησαν νὰ μὴ ἀποκαλύψω τὰ στοιχεῖα του. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναφερόμενον μοὶ ἔφερε ἀπὸ τὴν Σχολὴν τῶν Ἀναγνωστῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς. Περιελάβαμε ὁ λόγος ἐν κεφαλαίῳ ἰδιαιτέρῳ ἐπὶ θέσει, ὅτι ἐξῆλθε πολλὰς ὡς ἐφημερίδας, καὶ πρόκειται νὰ ἀναδιοργανωθῇ ἐπὶ νέαις βάσεσι. Ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω ἀπὸ ἐφημερίδων τοῦ τῆς Παλλάδος λαοῦ ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἀνθηρὰ καὶ καθ' ὑγιᾶ πανὶ ἐξεπίμπλασαν ἐπὶ πολλὰς ἀναγνώσεως ἀναφορικὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας, ὡς ἐπιτρέπουσι τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπὶ τοῦ, ἐπιστήμης, φίλος ὁ Ἀλεξ Θεοδωρίδης, Ἀθηναῖος Ἰωάννης Μ. Ἰωαννίδης ἐν Ἀθήναις 1937, σ. [illegible]

Αἱ σελίδες τοῦ Ἐπιτρόπου καὶ Ὀπαδοῦ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικ

χερσόνησος παρὰ *Καρολίδῃ* [1]), ὅστις ὅμως ἐν τῇ τοῦ *Χέρτσμπεργ* Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Β', σ. 466) ἔχει *αἱμικὴ χερσόνησος, παρὰ Γ. Κωνσταντινίδῃ τῷ Μακεδόνι* [2]), παρὰ *Α. Λεοντίῳ* (Τὸ ἀλβ. ζήτημα; σ. ϑ') * [Ὁ κ. Κουγέας ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἱστορίᾳ τοῦ *Ἐλευθερουδάκη*, τόμ. Α', σ 417, γράφει περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Ἰλλυριῶν: «Οὗτοι ἐκδιώξαντες . . . τοὺς Ἠπειρώτας προώθησαν εἰς τὴν χώραν τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Ἤπειρον» *καὶ* θεωρεῖ αὐτοὺς λαὸν Ἰνδογερμανικὸν σ. 44. Κατὰ τὸν A. Reinach «Ἡ τρίτη φάσις εἶναι ἡ τῆς ἀχαιο-αιολικῆς ἐπεκτάσεως, ἥτις ἔχει ὡς αἰτίαν τὴν κάθοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν Ἰλλυριῶν ἐκείνων, *οἱ ὁποῖοι ἐξελληνισθέντες ϑὰ ἀπετέλεσαν τοὺς Δωριεῖς*. Ἐπειδὴ οἱ Ἰλλυριοὶ ἀποκλείουν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπέκτασιν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς καὶ αὐτὸ τὸ βαλκανικὸν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ϑὰ γείνῃ κατόπιν τὸ Ἰλλυρικὸν τῶν Ῥωμαίων, ἀναγκάζουν ὡς ἐκ τούτου τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ τραποῦν κατὰ σιμήνη πρὸς ἀνατολάς]» [3]).

Δὲν εἶμαι λοιπὸν ὁ πρῶτος ὅστις εἰσήγαγε τον ὅρον τοῦτον, ὡς κακῶς ψέγει με ὁ κ. Κουγέας, *ἀλλὰ μετεχειρίσθην αὐτὸν ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὸν βουλγαροπρεπῆ Βαλκανικήν*. Εἶναι πράγματι κυριολεξία, διότι ἡ Ἰλλυρία ἀποτελεῖ τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ τὸ μεθόριον τῶν ἑλληνικῶν καὶ σλαβικῶν χωρῶν. «τρόπον γάρ τινα τῷ Ἴστρῳ παράλληλά ἐστι τά τε Ἰλλυρικὰ καὶ τὰ παιόνια καὶ τὰ ϑρᾴκια ὄρη, μίαν πως γραμμὴν ἀποτελοῦντα διήκουσαν ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι πρὸς τὸν Πόντον, ἧς προσάρκτια μέν ἐστι μέρη τὰ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν ὀρῶν, πρὸς νότον δ' ἥ τε Ἑλλὰς καὶ ἡ συνεχὴς βάρβαρος μέχρι τῆς ὀρεινῆς» (*Στράβων*, Ζ', 313), ἐνῷ ὁ Αἷμος τὴν Θρᾴκην μόνον διαιρεῖ*. Ἀλλ' ὁ κ, Κουγέας ἀδαὴς τῶν τοιούτων ἐπεχείρησε νὰ ἁλιεύσῃ εἰς τὰ ϑολὰ καὶ ἀντὶ νὰ συλλάβῃ ἰχθῦν, οὗ ἐγλίχετο, βαβαί! ἐζωγρήϑη αὐτός «ἐν τῇ παγίδι, ᾗ ἔστησε, συνελήφϑη ὁ ποῦς αὐτοῦ» (*Δαβίδ*). Ὁμοίως ἐδοκίμασε νὰ προσάψῃ ἡμῖν μομφήν, ὅτι δῆϑεν διενοήϑημεν νὰ συνδέσωμεν διὰ τοῦ ὄρου *Ἰλλυρικὸν* τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας πρὸς τὴν Λύσιν**! ἀλλὰ καὶ ἐνταῦϑα πᾶν τοὐναντίον, διό-

---

1) *Ἱστορία* τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, Ἀϑῆναι 1892.

2) Εὐρώπη καὶ Ἀνατολή, Ἀϑῆναι 1912. σ. 117 ἑ.

* Πρόσϑες C e s. S z u l c, De origine et sedibus Illyriorum, 1856.

3) Ἔνϑ' ἀνωτ, σ. 39.

* Ἐπὶ Ῥωμαίων ἡ Ἰλλυρίς, ὅπου ἐπεκράτει τὸ ἑλλην. στοιχεῖον ὠνομάζετο I l l y r i a G r a e c a (ἀπὸ Αὐλῶνος μέχρι Κορυτσᾶς. (βλ. Δ ή μ ι τ σ α ν, Μακεδονικά, σ. 588—818 κεφ. κβ'). Τὸ Σκόδρα νομίζω προῆλϑεν ἐκ τοῦ εἰς Κόδραν (πρβλ. Σταμπούλ, Σαμψοῦς, Ἰσμήτ κτλ. τουρκικὰ προελϑόντα ἐκ τῆς ἐμπροϑέτου ἑλλην. ὀνομασίας.

** Δὲν ἀνέγνω ὁ κ. Κ. ὅσα γράφω κατὰ τοῦ Πάπα ἐν Γρηγ. Ἀργυροκ. σ. 60

τι τὸ Ἰλλυρικόν, ὡς ἀποκαλῶ ἐγὼ τὴν Ἀλβ. ἐκκλησίαν, συνεδέετο πρὸς τὸ οἰκουμ. Πατριαρχεῖον, ὡς διαγορεύει καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς «δεῖ τοὺς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ περὶ κανονικοῦ τινος ζήτησιν ποιουμένους ἀναφέρειν πάντα ἐπὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρ' αὐτοῦ τῇ ἱερατικῇ συνόδῳ καὶ ἀπὸ κρίσει καὶ θείῳ νόμῳ διακρίνεσθαι» [1])

Ἡ μονοθήκη ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως μονογραφία, «Τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ θέματα τῶν ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως . .» ὑπὸ *Ἀθ. Παπαφώτη* (Ἀθῆναι 1919), τὴν σκοτεινὴν ταύτην διάταξιν δὲν ἔχει, δι' ἧς ἀπὸ τοῦ ΣΓ αἰῶνος παρεσκευάζετο ἡ ὑπὸ τοῦ *Λέοντος Ἰσαύρου* ἀπόσπασις τοῦ Ἰλλυρικοῦ (ἐν ᾧ ὑπέκειτο καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀχαΐας ἤτοι Ἑλλάδος) ἀπὸ τοῦ παπικοῦ θρόνου. Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἡ διάταξις τοῦ κ. *Κουγέα* διὰ τοῦ ὅρου Ἰλλυρικὴ χερσόνησος, αὐτῶν δὲν ὑπονοεύει τὰ ἑλληνικὰ θέματα, ὅπως πράττουσιν οἱ ἐξ ἀμαθείας τὸ ἀνελλήνιστον Βαλκανικὴν εἰσαγαγόντες, ἀλλὰ καὶ χρατερῶς ἐμπεδοῦσθαι καὶ εἶναι ἀνυπόκριτον, ὅτι οἱ συντάκται τῆς εἰρηνέυης Ἡγεμονοπαιδείας δὲν ἠθέλησαν ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὸν ὅρον τοῦτον. Ἤδη ἀναπολοῦμεν, ὅτι οἱ Φράγκοι εἶχον τὸ Ἑλληνο-ιλλυρικὸν ὅπερ ἰσχυρῶς προτιμητέον ὡς ἀκριβέστερον ἀντιστοιχοῦν οὐ μόνον πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν νὰ ἀνασυνδέσωσι στενότερον τοὺς δύο ἀρχαίους λαοὺς τῆς χερσονήσου.

Ὁ κ. Κουγέας ἤδη μετὰ δύο σχεδὸν δεκαετίας ἐτῶν ἐπελάβετο κριτικοῦ ἔργου τῶν περὶ Ἀλβανίας, ἔργων μου καὶ τοῦτο, ἵν' ἀποτρέψῃ, ὡς φαίνεται, τὴν ἐκ τούτων προσγινομένην εἰς τὰ ἐθνικὰ ζητήματα βλάβην καὶ ἀκριβῶς· διατί τόσον ὀψίμως ὁ καλὸς οὗτος πατριώτης ἐκπλήττει τὸν ἀναθέμων τοῦτο, ἀφοῦ ἀφῆκεν ἐπὶ τόσους χρόνους νὰ διαδοθῇ τὸ σφάλμα, καὶ δὲν διεψεύσατο τοὺς ἐπαίοντας, ὅτε μὲν ἐδίδον τὴν ἔδρην τῆς σπουδῆς τὴν ἐθνικὴν Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης; ὅτε ἀπὸ δύο σχεδὸν ἐτῶν ἐγίνετο λόγος περὶ ἐπιφημιότητός μου ἐνταῦθα, ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνεπανόρθωτον διὰ τὸ ἔθνος συμφορὰν, διατί ἡμέλησε τοῦ καθήκοντος τοῦτου ὁ τόσον ἐνασμενιζόμενος εἰς συγγραφὴν βιβλιαρακίων; καὶ ἔτρεπε νὰ περιμένῃ νὰ ἀναλάβω ἐγὼ τὴν ὑπ' αὐτοῦ περιποιητέαν ἔδρην διὰ νὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἀναλθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα· Ἀλλ' ἴδωμεν τίνας ἐθνικοὺς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως

ε. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀλυτον παπικοφιλικὸν αὐτῷ τῷ ὅρῳ ἰχθύος βλ. Ἐνέργειαι τοῦ Βυζαντινοῦ ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ ἐν Ἑλλάδι. Ἀλήθ. Β 1902 σ. 13 14)

1) Βλέπε βιβλ. V. τιτλ. Α κεφ. ε περὶ τῆς διοικήσεως βλ. Σύνταγμα Ῥαλλῆ Βουλῆ Β σ. 208. πρβλ. καὶ ὅσα εἴπομεν ἀνωτ. σ. 18—19.

τῶν βιβλίων μου κινδύνους διαβλέπει εἰς τὸν ἀλβανισμὸν τοῦ «Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου». Ἐσκανδαλίσθη ἐν πρώτοις ὁ ἀνήρ, διότι ἀναφέρω ἐν ἀρχῇ, ὅτι ἀφορμὴν μοι ἔδωκεν πρὸς συγγραφὴν αὐτοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ἀλβανίας κ. *Μιδὰτ Φράσσαρης*. Καὶ ἔπρεπεν ὄντος νὰ εἴπω τοῦτο· διότι δι' αὐτοῦ *ἐγνώσθη ὁ βίος ἑνὸς πρωτομάρτυρος τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως ἱεράρχου*, ὅστις ὡς ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας ὑπέστη νὰ πάνδεινα, εἶτα δὲ γενόμενος καὶ *μητροπολίτης Ἀθηνῶν* ἔδρασε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροτόλεως. Ὁ κ. Κουγέας παρενείρει τινὰ περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ λαβὼν ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ γραφομένων. Νέος τρόπος οὗτος ἐπιδείξεως καὶ δοκησισοφίας τοῦ ἀνδρός, νὰ κοσμῆται ξέναις πτέρυξι καὶ νὰ θέλῃ νὰ με πολεμήσῃ μὲ τὰ ἰδικά μου ὅπλα. ἀλλὰ μάθε, *ὅτι εὐκολώτερον εἶναι νὰ κλέψῃς ἓν βέλος ἐκ τῆς φαρέτρας τοῦ Ἡρακλέους παρὰ στίχον ἐκ τῶν ἔργων μου*. Ἔπρεπε νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψιν σχετικόν τι πρὸς τὴν ἀλβανολογίαν διὰ νὰ μὲ ἐπικρίνητε, καὶ οὐχὶ νὰ ἀναμασᾶτε τὰ χωρία, ἅπερ ἐγὼ παρατάσσω διὰ νὰ ἀποπλανήσητε τὸν ἀναγνώστην, ὅτι δῆθεν ὑμεῖς ἀνεκαλύψατε αὐτά. Δηλῶ δὲ προκαταβολικῶς, ὅτι *εἰς ὅλην τὴν διαδικασίαν ταύτην εἰς οὐδένα παραπέμπει ὁ κ. Κουγέας διὰ νὰ με ἀνατρέψῃ, ἑπομένως ὅσας ἀποδείξεις ἀναφέρει πρὸς ἀναίρεσιν, εἶναι ἐξ ἐμοῦ εἰλημμένα.** Ἐπίσης λέγει, ὅτι ὀνομάζω σεβαστὸν πατριώτην τὸν παλαιὸν δημοσιογράφον *Φεΐζῆ Ζαβαλάνην*. Μάλιστα, διότι καίτοι οὗτος ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἀλβανίας δὲν μετέβη νὰ ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ διαφωνήσας πρὸς τὸ σωβινιστικὸν πρόγραμμα τῶν Ἀλβανιστῶν, ἐγκαταβίωσεν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν ἐσχάτως μορφώσας ἑλληνοπρεπῶς τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑποκινήσας με εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ μεταφραστοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης, καίτοι ἀλλόθρησκος, εἶναι ἐκ τῶν διακεκριμένων σιανοουμένων τῆς Ἀλβανίας. Ἐνθυμοῦνται αὐτόν, ὡς *μανιώδη βιβλιόφιλον* καὶ με ἐρωτῶσι συχνῶς οἱ βιβλιοπῶλαι τῶν Ἀθηνῶν. Κέκτηται βιβλιοθήκην ἐκ 30.000 τόμων ἐν Τιράνοις, καὶ ὡς ἄγαν φιλελεύθερος διαφωνήσας πρὸς τὸν *Ἀχμὲτ Ζώγου* ἐγένετο βιβλιοπώλης καὶ μετέβαλε τὸν οἶκον εἰς κέντρον λογίων, ὅπου ἀκούεται συχνὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, εἰς ἣν εἶχε μορφωθῇ ὅλη ἡ οἰκογένεια. ὁ θεῖος αὐτοῦ *Ναὴμ Φράσσαρης* εἶναι *ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν Ἀλβανικήν*.

---

* Καὶ εἰς ἄλλους τὰ αὐτὰ κατεργάζεται. Ὁ κ. Βλαχογιάννης φωνάζει: «Ἐγὼ κ' ὄχι ἐσὺ μάζεψα αὐτὲς τὲς μαρτυρίες, ὕπουλε ἄνθρωπε, καὶ δὲν τὸ λές, καὶ τὴς ἔβαλα στὸ βιβλίο μου πλατιά», Ἱστορικὰ ραπίσματα, εἰς τὸν καθηγητὴ Σ. Κουγέα» σ. 53, βλ. 46—47.

Οὐδαμοῦ λέγω τὸν Γρηγόριον Ἀλβανόν, ὡς συκοφαντεῖ με ὁ ἐπικριτής, καὶ ὅτι αὐτὸς «κατήγετο ἐξ Ἀργυροκάστρου ἐκ τῆς εὐάνδρου χώρας» ὡς γράφω ἐν σ. ὃ τοῦ Γρηγ. Ἀργυρ. καὶ ἠδύνατο νὰ λέγηται καὶ Ἀλβανὸς μόνος νὰ παύσῃ νὰ εἶναι καὶ Ἕλλην, ὡς καὶ πάντες οἱ ἐκεῖθεν ἐν Ἑλλάδι μεταναστεύσαντες. Ἐκεῖθι δὲ αὐτὸς διὰ τῆς μεταφράσεως ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀλβανικῆς φιλολογίας, διότι πάντες οἱ Ἀλβανολόγοι αὐτὸν ἔχουσιν ὡς βάσιν, λέγω, ὅτι εἶναι ἄξιος τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἀλβανῶν, καὶ διότι ἔδωκε νὰ γίνωσι τὸ πρῶτον νὰ διδαχθῶσι τὰ τῆς θρησκείας των, ὅσοι δὲν γνωρίζουσι τὴν Ἑλληνικήν. Ἔπρεπε νὰ εἶναι κανεὶς Ἀλβανιστὴς διὰ νὰ γράψῃ αὐτά. Ἡ μεγαλειώδης δρᾶσις τοῦ ἱερωμένου τούτου, ἣν ἐν μόνῃ λεπτομερείᾳ ἐπιθέμαι διὰ νὰ ἀποδείξω αὐτοῦ ὅμως ἀληθῆ τοῦ 1821 τίνα σχέσιν ἔχει μὲ τὸν Ἀλβανισμόν, ὁ Κουγέας ὁ πανταχοῦ περιῳδὸς ν' ἀνακαλύψῃ, ἵνα χαριεύσηται τοὺς ἀφελεῖς; Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἕτερος λόγος δι' ὃν κρατεῖ τὸν Γρηγόριον, ὡς τίτλον τοῦ βιβλίου τούτου. Ἵν' ἀποδείξω ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπῆρξεν ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἀλβανῶν ἀναγέννησιν καὶ γλῶσσαν, ὡς διαβάλλουσιν αὐτὴν οἱ μισέλληνες, ἀλλ' ἐπιφόρτισεν ἕνα τοιοῦτον ἱεράρχην νὰ διαφωτίσῃ τὴν πρώτην τῆς, Α' Διαθήκης, μετάφρασιν, ἥτις ἐγένετο ἡ βάσις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης. Ἀνέφερα καὶ τὸ πρῶτον Ἀλβανο-ἑλληνικὸν Λεξικὸν τοῦ Χαμηστυλίδου, ὅπερ ἐξεπόνησεν ἐν Ἀθήναις αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Ἰδοὺ τί δὲν ἐδιηθήθη νὰ ἀκούσῃ ὁ κ. Κουγέας καὶ ἀπέτυχε τοσοῦτον οἰκτρῶς εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν τῶν ἔργων μου, ὅπως δὲν ἐννόησεν, ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶμεν τὸν βασιλέα Ζῶγον, ἵνα μὴ θαμβωθῶμεν γενόμενα ὑπὸ τῶν ἀμφιβόλων λύσεων. Οἰκτρὰ πεπραγμένα, εἶναι καὶ ὅσα ἐναφέρει πρὸς ἀπολογίαν, ὅτι ἐγὼ ἠγνόουν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικῆς ἐκκλησίας. Μὰν τοὐναντίον, ἐφ' ὅσον ἔγραφον ἔμαθον τὸ ἱερὸν αὐτὸ τῆς ἀρχαιότητος τῆς γλώσσης τῶν θεοσεβεστάτων ἀνεγνωκὼς ἀπόστολος ἀπόκρυφον ἁμάρτημα νὰ ἀντικαθίσταται τοῦτο ἀπὸ τῆς, τέλος, μεταφράσεως (Ἀλβ. μελετ. σ. 190 [1]). Ἐπαινῶ μὲν τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς ἐκκλησίας, ὅπου λαὸς καὶ κλῆρος εἶναι χωρὶς ἡμῖν ἡνωμένα καὶ ἐξαίρω εἰς τὴν μερίμναν αὐτῶν πρὸς καθιέρωσιν γλώσσης ἱερᾶς καὶ κατανόησιν τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου (αὐτ. σ. 191). Τίνα γλῶσσαν εἰσάγει ἐκεῖνα τὰ ἱδρύματα ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συνεχείας, ἔνθα φέρω ὡς παράδειγμα τοὺς Ῥουμάνους, οἵτινες διὰ νὰ σεύσωσι ν' ἀποκτήσωσι τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τοῖς ναοῖς ἔκαυσαν ἐκκλησίας δεκάς καὶ ἐκάημεν. Ἡ ἀκρα τοῦ τακτικοῦ συνηφάσματος σπουδὴ εἶναι καὶ σύμ-

1) Οὗτος εἶπεν ἐπὶ σ. 15 ε

βυλος» (σ. 191) *. *Λοιπὸν ἐγώ μὲν ὁ κατὰ Κουγέαν ἀλβανίζων καὶ ἐθνικιστὴς ἀπέτρεπον τοὺς συμπατριώτας μου ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν ἑλληνικὴν διὰ τῆς ἀώρου ἀλβανικῆς, μᾶλλον δὲ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ ἀποβάλωσιν αὐτήν, καὶ οὐχὶ ὡς συκοφαντεῖ με* ὁ κ. Κουγέας γράφων, ὅλως ἀντίθετα, ὅτι ἐγὼ προσεπάθουν «ὅπως ἀποβληθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς Ἀλβανικῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀλβανίας ἀκόμη καὶ τῶν Βορειοηπειρωτῶν Ἑλλήνων». Ἀλλ' ἄνθρωπε, *ἡ Ἀλβανικὴ εἶχε πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον εἰσαχθῇ εἰς τὴν Λειτουργίαν, ὅταν μετέβην ἐγὼ εἰς τὴν Ἀλβανίαν*, ὡς ἠκούσατε ἀπὸ στόματος ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ κ. *Λ. Ῥούφου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1909 εἶχε μεταφρασθῇ αὕτη ὑπὸ τοῦ Φανόλη*, καὶ ἠδύνασο νὰ ἴδῃς ἐν σ. 198—199 τῶν Ἀλβανικῶν μου μελετῶν, ὅπου ἀναγράφω τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας μεταφράσεις τῶν λειτουργικῶν, ἃς ἐγὼ ἀποκηρύττων διὰ τοῦ ἐλέγχου ἀποσκυβαλίζω[1]). *Περὶ δὲ τῶν Βορειοηπειρωτῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ μόνον δὲν ἔγραψα, ὅτι πρέπει νὰ λειτουργῶσιν Ἀλβανιστί, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρω.* Δίκαιε Θεέ! πόσον μακροθυμεῖς κατὰ τῶν δολίων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ δὲν λησμονεῖς. Ὅπως δὲ ταῦτα διαστρέφει ὁ κ, Κουγέας καὶ ἄλλα ἱστορικὰ γεγονότα παραποιεῖ. καὶ ἐπειδὴ περὶ ἐκκλησιαστικῶν ὁ λόγος, γράφει: «τὸν περίφημον μελῳδὸν τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν (γράφε τοῦ ΙΔ' αἰῶνος) χαρακτηρίζει ὡς Ἀλβανόν, διότι ἐγεννήθη εις τὸ ἑλληνικώτατον καὶ τότε Δυρράχιον». καὶ ὅμως ὁ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ (ὅπου ἐμόνασε καὶ ἀπῆλθε πρὸς Κύριον) βίος αὐτοῦ γράφει: «*τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν οὐκ ἐπιστάμενος*» [2]).

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος Μήτηρ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διὰ τῆς Συμφωνίας τῆς 7 Ἰουνίου 1926, ὑπ' ἀρ. 1641, τῆς συναφθείσης ἐν Τιράνοις ἀντιπροσωπεύοντος αὐτὴν τοῦ Τραπεζοῦντος μητροπολίτου κ. *Χρυσάνθου* (τοῦ ἔπειτα ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν) ἀπεδέχετο ταῦτα διὰ τοῦ ἄρθρου 4: «*Προκειμένου περὶ τῆς θείας λατρείας θὰ ἐπικρατήσῃ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης τὸ μέχρι τοῦδε ἰσχῦον καθεστώς, τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης χρησιμοποιουμένης εἰς ὅσας καὶ μέχρι τοῦδε ἀλβανικὰς κοινότητας ἐπὶ τῶν ἤδη ἐκ μεταφράσεων κειμένων, τῶν εἰρηνικῶν καὶ ἄλλων τινῶν εὐχῶν τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου, τοῦ Πάτερ ἡμῶν μέχρι τῆς ἐγκρίσεως καὶ τούτων καὶ πάσης ἄλλης ἐνδεχομένης μεταφράσεως*

---

* Καὶ ἐνταῦθα ἐξαίρω τὴν συντηρητικότητα τῶν Ῥουμάνων, ὅτι καίτοι οὗτοι ἐν ἀκμάζοντι μισελληνισμῷ ἵδρυσαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν, ἐν τούτοις διετήρησαν τὸ ἑλληνικὸν λεξιλόγιον. καὶ ταύτην τὴν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης συνηγορίαν καταλογίζει εἰς βάρος μου ὁ παράδοξος ἄνθρωπος!

1) Βλ. ἀνωτέρω σ. 78.

2) Βλ. Ἐπετ. ἑταιρ. βυζαντ. σπουδ. ΙΔ', 1938, σ. 4.

ὑπὸ τῆς ψαλλούσης νὰ συγχροτηθῇ συνόδου τῆς ὀρθοδόξου Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας» [1]. Αὐτὴν τὴν Συμφωνίαν μου παρουσίασαν ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ὅτι ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Ἀλβ ἐκκλησίας εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ παλαιοῦ ἡ Ἀλβανικὴ καὶ με ἐξώρκιζον νὰ συμμορφωθῶ, ὅπως ἄλλως τε καὶ ὁ δοθεὶς ἡμῖν «Πατριαρχικὸς καὶ συνοδικὸς τόμος περὶ εὐλογίας τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας» διαγορεύει «ἵνα ἡ ἐκκλησία αὕτη . διέπῃ καὶ διοικῇ ἐφεξῆς τὰ ἑαυτῆς ἀνεξαρτήτως καὶ αὐτοκεφάλως κατὰ τὴν ταξιν καὶ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν» [2]). Ἐγὼ ἤμην θεωρήσας πολὺ πρόωρον τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἀλβανικῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὴ τὴν ἀποβολὴν τῆς ἑλληνικῆς ὡς διάλυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συστήματος, ἀνέλαβον τὴν συγγραφὴν τοῦ τόμου τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν, ἐφ' ᾧ ἐγκαλοῦμαι νῦν ὑπὸ τοῦ κ Κουγέα καὶ θεωροῦμαι ὡς παρασυνοδικός. ὦ τῆς πωρώσεως καὶ τῆς ἐμπαθείας! ἐσκοτισμένος ὁ ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς καχεντρεχείας δὲν ἐδύνατο ποσῶς νὰ πλανοφορῇ τὰς ἰδέας ἡμῶν γράφων. «ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Ἀλβανικῶν μελετῶν εἶναι ἡ ἔξαρσις καὶ ἐξύψωσις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, κυρίως ὅμως ἡ συντέλεσις ὑπὲρ τῆς ἀλβανικῆς μεταφράσεως τῶν ἁγίων γραφῶν καὶ τῆς ἐπαφῆσαν ἐπίμονος χρήσεως τῆς Ἀλβανικῆς» καὶ παραπέμπει εἰς σ.159. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκριβῶς λέγεται τὸ ἀντίθετον περὶ τοῦ ὕψους τῆς γλώσσης τοῦ Εὐαγγελίου. Ἴδου ἡμεῖς τί γράφομεν περὶ τοῦ σκοποῦ ἐν σ. 190 «τὴν μακρὰν ἡμῶν ταύτην μελέτην ἐξετυνήσαμεν οὐδὲν ἕτερον ἔχοντες ἐν νῷ, εἰ μὴ μόνον καθήκον ἴσχυν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀγαπητῶν ἡμῖν συμπατριωτῶν, ἵνα μὴ ἐν τῷ ἀφυπνίῳ υἱῶν ζήλῳ, ὅπως ἐξαλβανίσωσι τὰ πάντα καὶ παρουσιάσωσι καὶ τὴν ἐκκλησίαν τελείως ἐθνικήν, σπεύδωσι τυφλῶς καὶ ὑπερβάλωσι τὰ ἐπιτρεπόμενα προκειμένου νὰ ἀληθοποιήσωσιν εἰς τὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος τὸ θεοτέσιον καὶ θεόφθογγον βιβλίον, ἐν ᾧ ἐγγέγραπται ὁ λόγος τοῦ θεοῦ . . . » καὶ κατωτέρω προλαμβάνων ἴσως ἄνωθεν κακῶν, ἵνα ἐκ τῆς συνοδῆς ταύτης πηγάζωσι, γράφω: «. . . ἵνα προσοχὴ ἐπαισίως ποιούμενοι ἐκκλησία τε ἰδιοθεσίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ἐν τοῖς ναοῖς, καὶ τὰ παραδόσει εἰς κοινὴν χρῆσιν ὡς θεοπνεύστου βιβλίου μεταφρασθέντα ἦτε» καὶ ἀκόμη τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς εἶναι δεκτὸν νὰ γενῇ δεκτὴ μετάφρασις τις. τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνω

---

1) Πανσέληνος Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΚΑ 1929, σ. 266

2) Ὀρθοδοξία ἔτος ΙΒ 1957, σ. 112, ἔκθεσις ὑμνικῶν τῶν Πατριαρχείων Χάρτου τῆς ἀνεξαρτησίας, ὑπογραφέντος ἐν τῷ 1911 τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὃν ἐπεμψεν ὁ ἐθνάρχης Φαν Νόλης εἰς τὸν Ἀλβανικὸν τύπον πρὸς δημοσίευσιν ἐν ἀνεφόρῳ γλώσσῃ ἐν τῷ παραρτήματι, ἐξ οὗ ἐξάγεται ἡ αὐτονομία τῆς Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ.

καὶ εἰς τὰς σ. 190, 195 καὶ 196 ἀποδοκιμάζων πασας τὰς γενομένας μεταφράσεις. Ἵνα δὲ ἐνισχύσω τοὺς εὐαρίθμους συμπατριώτας μου τοὺς ἐμμένοντας ἐν τῇ ἰδέᾳ καὶ καραδοκοῦντας τὴν αὖθις ἀποκατάστασιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ διαφωτίσω καὶ τοὺς πλανηθέντας ἐπιφέρω ταῦτα : «ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, ἵνα τηρήσῃ ἀπαραχαράκτους τὰς σχέσεις ταύτας καὶ ἀμείωτον τὴν ἱερότητα τῆς τε λειτουργίας, τῶν ἱερῶν εὐχῶν καὶ τῶν ἐκκλησ. ὕμνων, *καθιέρωσεν ὡς γνωστὸν τὸ ἀμετάφραστον τοῦ Εὐαγγελίου*, ὅπερ ἰσχύει ὡς καθεστὼς ἐν πάσῃ καθολικῇ ἐπὶ μέρους ἐκκλησίᾳ. *Πλείω ἐνταῦθα δικαιώματα κέκτηται ἡ Ἑλληνική*, ἡ ἀρχέτυπος γλῶσσα τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τοῦ τυπικοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ἐν ᾗ χθιζὰ καὶ πρώιζα ἠκούομεν ἡμεῖς οἱ Ἀλβανοὶ (ταῦτα λέγω ὡς ἐκ προσώπου πάντων τῶν κατοίκων τῆς Ἀλβανίας) τὴν Λειτουργίαν καὶ ἐλατρεύομεν τὸν θεὸν» (σ. 199). Ἐρωτῶ ὑμᾶς, κ. συνάδελφοι, πρὸς Θεοῦ νὰ εἴπητε, ταῦτα σημαίνουσι, ὅτι θέλω νὰ εἰσαγάγω (τὴν εἰσαχθεῖσαν ἀπὸ πολλοῦ) μετάφρασιν Ἀλβανικὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ τοὐναντίον διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Λατ. ἐκκλησίας νὰ ὑποστηρίξω τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ; Εὐτυχῶς ἐκφράζομαι τόσῳ σαφῶς, καίπερ Ἀλβανός, ὅπως θέλει νὰ μὲ παρουσιάσῃ ὁ κ. Κούγέας, καὶ οὐδεμία παρεξήγησις καὶ διαστροφὴ Κουγεακὴ δύναται νὰ εὑσταθήσῃ, οὔτε ἡ ἀκατανόητος ψευδολογία, ἣν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀκούετε, τὰ δὲ ψεύδη θὰ διαλυθῶσιν «ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἀπὸ προσώπου πυρός». Ἐχολώθη καὶ κατεξανέστη, διότι ἐν συνεχείᾳ οἱ Ἀλβανοί, μνημονεύσαντες τῶν Ῥουμάνων, «οἵτινες διετήρησαν . . . τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν λεξιλόγιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ», ὠνόμασαν αὐτοὺς *συγγενεῖς*, ὅπως καὶ ἀνωτέρω τοὺς Ἕλληνας *ἀδελφούς*, εἰς τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις ὁ ὀρθόδοξος οὗτος ἐθνικόφρων διορᾷ ἐθνικοὺς κινδύνους! Καὶ περὶ μὲν τῆς ὁμοφυλίας Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω, περὶ δὲ τῆς συγγενείας Ἀλβανῶν καὶ Ῥουμάνων παραπέμπομεν αὐτὸν εἰς ὅσα γράφει ὁ *Weigand* (ἐν τοῖ, προλεγομένοις τοῦ Ι τόμου τοῦ Balkanarchiv (1925) καὶ III, σ. 208 ἑ. 332-334) καὶ ὁ *Meyer* [1]). Τελευταῖον δὲ μετέβαλε γνώμην καὶ ὁ πολὺς *Jorga* καὶ συνῆψε τοὺς Ῥουμάνους πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς, ὧν ἀπόγονοι οἱ Ἀλβανοί. Ἴσως ὁ κ. Κουγέας ἐπεθύμει νὰ συνάψωμεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τούτων τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέμενεν εἰς τὴν ὑποψηφιότητά μου, ἡ δὲ ἄρνησίς μου ἤρχισε νὰ παρεξηγῆται, ὡς γράφει τὸ ἐν Α-

---

1) Gröbers Grundlage für rom. Phil. I, 803.

* Πολλοὶ θεωροῦσιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Jorga, τοὺς Ῥουμάνους ὡς ἀπογόνους τῶν Θρακῶν καὶ συνδεομένους οὕτω μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων, ἡ δὲ πρὸς τοὺς Λατίνους συγγένεια εἶναι γλωσσικὴ μόνον (Βλ. Μοσχόπολις, σ. 82 ἑ. ἐν ἐκτάσει).

θήναις Ἐκκλησ. βῆμα, 3 Ἰουνίου 1934 : «τὸ πατριαρχεῖον διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐβουλιδοσκόπησε γνωστὸν τῆς ἁγιορειτικῆς πολιτείας προϊστάμενον, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη μὴ θέλων νὰ ἀφήσῃ τὴν θέσιν καὶ δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν Ἄθῳ, ἀλλὰ κατόπιν μεσολαβήσεως τρίτων . . . συγκατετέθη ὑπὸ ὅρους. Ἐν τούτοις καίτοι ἐπανειλημμένως προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως δὲν ἐπεφείσατο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἀλβανίαν πρὶν ἢ λήξῃ ἡ ὑπόθεσις Γονίζημας τὸ τοιοῦτον . . . *οὐ ἕνεκα δεινῶς κλυδωνίζεται σήμερον ἡ Ἀλβανικὴ ἐκκλησία, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἄρνησιν* τοῦ ἁγιορείτου ὑποψηφίου καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν πατριωτισμοῦ καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἐγώ, ὅπως δικαιολογεῖ τὴν κανονικὴν στάσιν μου καὶ ὁ τὰ ἀνωτέρω γράψας, εὐλαβῶς πρὸς τὸ πατριαρχεῖον προσκείμενος, οὐ μόνον δὲν μετέβην προσκαλούμενος εἰς Ἀλβανίαν, ἀλλ' αὐστηρῶς ἐκαυτηρίασα τὴν κατὰ τὸ 1928 αὐθαίρετον καὶ ἀντιαρτικὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου γράφων : «Τὰ διαδραματισθέντα ἐφέτος ἐν Ἀλβανίᾳ εἶναι δυστυχῶς ἔνεκα πραττομένου καὶ *δημιουργοῦσιν ἀναπότρεπτους διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν κινδύνους* καὶ [προσάπτουσι] *δυσαπόπτωτον ἄγος* τοῖς *Ὀρθοδόξοις* τοῦ *ἀλβανικοῦ κράτους*» (Γρηγ. Ἀργυροκαστρίτης σ. 51).

Ρώτα ἔγραφον ἐγὼ ὁ ὅπου σοῦ κατασυκοφαντούμενος, ὅτε συμπατριώτας μου ἐσωσάζον τὰ ἐπινίκια τῆς ἐθνικῆς αἰτῶν παλιγγενεσίας. Οἱ λεγεώνες μου, οὓς ἐκαμάλιζεν ἡ ἀθυμοτομία σου, κ. Κουγέα, ἐξέδιδον ἐν Τεργέστῃ ἑλληνόγλωσσους ἐφημερίδας, Ora, Telegrafi (οὐχὶ δὲ Drita, Besa Shqyp, ὅπως οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ) καὶ ἐνήργουν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου κεφαλὴν ἐπάνω καὶ θέσεις καὶ ἀξιώματα (ὁ Κων. Ρόκκος ἦτο ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τοῦ κράτους). Ἀποτυχούσης τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως κατεδικάσθη οὗτος εἰς τριετῆ εἱρκτήν, ὁ δὲ Ἀχμὲτ Ζώγου, ἀπώλεσε διὰ παντὸς τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔσωσε, κατὰ συμβάσεις εἰκοσαετίας, δὲν διωρίσθη ἐπὶ θέσεως. Ἀλλ' ὁ ἀδιάλλακτος Ρόκκος, ἐξελθὼν τῶν φυλακῶν μετὰ τὴν ἐκτίσιν τῆς ποινῆς ἐφρόντισε καὶ πάλιν τὴν σύστασιν τῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1933 — ἦτο ἡ τελευταία κατὰ τοῦ Ζώγου ἀλλ' οἱ ἀκριβοὶ Μωαμεθανοὶ ἐξαπέλυσαν αὐτὸν καὶ πάλιν καὶ μόλις διεσώθη φεύγων διὰ πλοίου εἰς Ἰταλίαν. Τὸν κ. Ρόκκον πολυγραφώτατον ἱστορικὸν καὶ λεξικογράφον καὶ ἔργατον δημοσιογράφον τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἀμερικῆς (διὸ καὶ διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐασιγκτώνος, καὶ εἶναι μέλος καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ τούτου συλλόγου), ἔκρινε νὰ γνωρίσῃ ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας. Ὁ δὲ Ρόκκος, ἀκριβέστερον τὴν κατάστασιν ἐξελληνοδιδασκάλησε μετὰ τοῦ 1920 *δὲν ἠθέλησε* νὰ διδάξῃ τὴν Ἀλβανικὴν καὶ ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀκριβογράφησιν καὶ συγγραφὴν ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων. Ὡς ἱστορικὸς δὲ ἐκπαιδευτικὸς ἀφιερώθη ἐπὶ ἐτῶν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ τύπου ἐν Γενεύῃ ὡς ἱστορικὸς ἐπιλέκτως ἀρμοδιώτατος ἐ-

νεκτιμήτους ὑπηρεσίας, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ εἶχε μέχρι πέρυσιν ὑποτρόφους εἰς τὸ Ἀρσάκειον ἥ τε Μπάγκειος Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία κατὰ θερμὴν σύστασιν τῆς Ἑλλ. Πρεσβείας, καθ' ὃν χρόνον, τοῦ ἐκεῖ ἀρχιεπισκόπου δόντος τὸ παράδειγμα, ἅπαντες προτιμῶσι οὐχὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὴν Ῥουμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔχουσιν ὁρισθῆ παχεῖαι ὑποτροφίαι διὰ τὰ τέκνα τῶν Ἀλβανῶν. ὑπάρχει μάλιστα καὶ ποίημα κατὰ τῶν ἀποστελλόντων αὐτὰ ἐνταῦθα.

Si mjer ay që dërgon të birë
të mësonjë ndë Athinë κτλ. [1])

δηλ. ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις στέλλει τὸν υἱὸν νὰ μάθῃ εἰς Ἀθήνας Τοιαῦτα ἐπιχειρήματα παρατάσσει ὁ δεινὸς κατήγορός μου, ἀποκυήματα τῆς φαντασίας αὐτοῦ, ἵνα συσκοτίσῃ τὰ πράγματα. Τοιοῦτον καὶ τὸ στιγματιζόμενον, ὅτι εἶπον τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς Εὐβοίας ἠγνόουν τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὅτι εἶχον ἐλλείψει ἑλληνικῶν σχολείων ἀποβαρβαρωθῆ. Δὲν γνωρίζω τί τὸ ἐπίψογον ἔχουσι ταῦτα, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ταράσσει τοὺς κύκλους τοῦ ἐθνικοῦ ἀνδρός. Ἀλλὰ τίς πταίει ; ἀφοῦ δὲν ἐφρόντισέ ποτε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἐθνολογίαν καὶ ἱστορίαν τῆς χώρας, ἣν κατοικεῖ καὶ ἀφ' ἧς δρέπεται πλούσια τὰ ἀγαθά ; δὲν ἀνέγνω τοὺς περιηγητάς τί φρικώδη πράγματα διηγοῦνται περὶ τῶν Ἀλβανῶν; *. [Καὶ ἐνταῦθα μὲν περὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν πλέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν ὁποία ἡ ἀγραμματωσύνη. Ὁ Κρὴς *Γρηγόριος ὁ Βυζάντιος*, ἐλθὼν τῷ 1804, ἵνα διδάξῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὗρεν οἰκτρὰν κατάστασιν. «*τὰ γράμματα ἐμαθαίνοντο ἐν ταῖς πλάταις τῶν ζώων, ὅπου ἔγραφον ὀλίγα τινὰ μὲ τὰ πτερὰ τῶν καναβῶν, μόνον δὲ εἰς τὰ μεγάλα σπίθια ἠμποροῦσαν νὰ μαθαίνουν κάποτε ὀλίγην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ εἰς τὰ κοινόβια μοναστήρια. εἰς τὰ χωρία δὲ πολὺ πολὺ ὀλίγην ἀνάγνωσιν, ὄχι ὅμως καὶ γραφήν*» [2]). Καὶ ἐὰν ἐν τῇ μεγαλονήσῳ, ὅπου ἕνεκα τῆς πολυχρονίου κυριαρχίας τῶν Ἐνετῶν ὑπῆρχε πολιτισμός

---

1) Ἐν Dituria, περιοδικῷ Τιράνων, I, σ. 58.

* Βλ. Voyage historique κτλ. 1781—1798 par André-Grasset Saint Sauver, 1800, μετάφρασις τοῦ περὶ Ἀλβανῶν μέρους ἐν Μνημείοις τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Καμπούρογλου, τόμ. Β', 1890, σ. 23—26 καὶ ἐν Dituria τοῦ Midhat Frashari, Ἀλβανιστί, τόμ. II, σ. 283—284.

2) Β. Ψιλάκι, Ἱστορία τῆς Κρήτης, Χανία 1909, σ. 333 καὶ παράρτημα σ. 56—7 ἐκ τοῦ γνωστοῦ περιηγητοῦ R. Sieber, ἐπισκεψαμένου τὴν νῆσον κατὰ τὰ ἔτη 1817—1823 καὶ παραδιδόντος ἡμῖν τὴν καλλιτέραν βοτανικὴν περιγραφήν, Reise nach der Insel Kreta, II, σ, 103—108.

τις ἐπεκράτει τοιαύτη ἀμάθεια, φαντάζεταί τις εἰς τὰς ἄλλας χώρας].

Ἀγνοεῖ ὅτι ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Καταλανῶν ἐπιδρομῆς ἡ ὕπαιθρος Ἑλλὰς κατὰ μέγα μέρος εἶχεν ἀραιωθῆ ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, οὗ ἕνεκα ὁ δεσπότης τοῦ Μιστρᾶ *Μανουὴλ ὁ Καντακουζηνὸς* περὶ τὸ 1370 *μετεπέμψατο τοὺς Ἀλβανοὺς τῆς περιφερείας Κορινθίας, Χειμάρας, Ἀργυροκάστρου* (ὡς καὶ ἡ ὁμωνυμία τῶν χωρίων μαρτυρεῖ), οἵτινες σπεύσαντες ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς *Ἄσανα, Σπάταν* καὶ *Μπούαν* ἀνεχαίτισαν τὴν καταστροφὴν πολλῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν· ἀλλὰ διατί ἐταράχθη, διότι ἀνεκάλυψα, ὅτι, ἐν Μοσχοπόλει λεγομένῃ ἰσχυόντων ἐσώζετο τὸ ἐπίθετον *Μπούα* (ὅπως καὶ ἐν Ἀττικῇ τὰ χωρία Λιόσια, Σπάτα καὶ Μπούγα, ὅπου οἱ Ἀλβανοὶ ἄρχοντες εἶχον τὰς ἐπωνυμίας), καὶ ἐπώνυμον δὲ Μπούας κυκλοφορεῖ νῦν εἰς τὰ χωρία ταῦτα; Δὲν ἀνέγνω τὸν *Καντακουζηνὸν* (III, 28) ὅστις ἀναφέρει, ὅτι ἀδιαφόρων τὰ ὑπὸ Θετταλίᾳ βασιλέα οἱ τὰ ὄρεινὰ τῆς Θεσσαλίας νεμόμενοι Ἀλβανοὶ ἰδιαλέκτοις *Μαλακασίοις καὶ Μπούοις* ... ἀπὸ τῶν ψυλλοφώλεων προσαγορευομένων, περὶ διακοσίους καὶ μυρίους ὄντες προσεκύνησαν ἑλόντες; Ἢ δὲν γνωρίζει τὸν περίφημον *Μερκούριον Μπούαν*, οὗ τὰ ἀνδραγαθήματα ἐξύμνησεν *Τζάνε ὁ Κορφιάτης* (Σάθα, ἀνέκδ. ἑλλ. τόμ. Α', Ἀθῆναι 1867). Ἐκ τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἀποδείκνυται ὅτι μόνοι οἱ Ἀλβανοὶ ἐπολέμουν καὶ ἐνδιεστάντο εἰς τὴν τουρκικὴν προέλασιν ἀφ' ἑνὸς ὁ *Γαῖνος Μπούας* ἀρχηγὸς τῶν *Μαλακασίων* τῷ 1378 ἡγωνίσθη ὑπερμαθῶς νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Σέρβους (Θωμᾶν) ἐκ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ *Γαῖνος Μπούας* μετὰ τοῦ *Ἰωάννου Σπάτα*, κατελυμπόντες τὴν Λιτσάνην καὶ Ἀναυρανίαν περὶ τὸ 1360, πρὸς δὲ καὶ ὁ *Πέτρος Λιόσας* τὰ μέρη τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτης, περιώρισαν τοὺς Σέρβους ἐντὸς τῶν Ἰωαννίνων καὶ μέρους τῆς Θεσπρωτίας (Α, σ. 174) *

[Οἱ *Μπούας* καὶ *Μπούσης* ἀναφέρονται ἐν Ἀλβανίᾳ ἰσχυόντων ἀπὸ αἰῶνος καὶ δ' ἐπιγαμίας συνεζευγμένοι μὲ ἑτέρας ἀλβανικῆς οἰκογενείας τῶν Σπατῶν. Καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπωνυμίαν κατέχουν οὐ μόνον τὴν Ἀττικὴν (ὅθεν μέρη σημερινὰ κατέχοντα τὰ χωρία Μπούγα καὶ Μπουρλάτι, πλησίον εἰς Λύρισσαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν πέριξ τῆς Λεκανίδος, ἔτι δὲ Σπάτα εἰς τὰ Μεσόγεια) ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεγαλοπόλεως ἐν τῷ

---

* Κατὰ τοὺς ἐπομένους τῶν Ἰωαννίνων ἀγῶνας ἐν Πρέβεζῃ ἀναφέρονται Μπούας ἀμφοτέρων ὁ *Πέτρος*, ὁ *Γαῖνος* ὁ Ἀλεξίου καὶ ἐξαίρεται ὡς *Καραπούζας* ὑπὸ Καρολίδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 1825 σ. 70, 112, 150 κ.ἑ.) ἐξ ὧν ὁ ἐκ Κυρφιάτου ὁρμώμενος ἀρματωλὸς καὶ Πρέβεζαν τῷ 1820, 15 Ἰουλίου ἀναγορεύθη ἀδιαμφισβητήτως ὁ γενναῖος Μ π ο ύ ς ο ς. Ὁ Μ π ο ύ σ η ς ἀπὸ Χειμάρας μετὰ μικρὸν ἀλλ' ὁ φιλοπάτριδος ζῆλος ἐκάθησε εἰς τὰ ἤθη. Ἐκτὸς τούτων ἐπαίρεται καὶ ὁ ἀρχιμ. Χρ. Μ π ο ύ σ η ς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ τῆς φιλοπάτριδος (Γ ε ω ρ γ ε λ ά δ ο υ. Ἡ ἐκ Κυρφιάτου (Α, 1930, σ. CXXXV).

δήμῳ Παβίας, ὅπου τὸ χωρίον Μπούγα. Τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται διατὶ ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τοῦ *Μπούα* ἐλέγετο καὶ Σπάτα, γνωστὸς ἀπὸ τοῦ 1304. Τοῦ λόγου ὄντος ἐν τῇ εἰρημένῃ ῥαψῳδίᾳ περὶ ἑνὸς τῶν κατελθόντων εἰς Ἑλλάδα Ἀλβανῶν ἀρχηγῶν, τοῦ *Μερκουρίου Μπούα* (ὅθεν καὶ τὸ *Μερκούρης* ὡς ἐπίθετον ἐν Κρανιδίῳ) *μόνον περὶ Ἀλβανῶν ὁμιλεῖ ὁ ποιητὴς οὐχὶ δὲ καὶ περὶ Κουτσοβλάχων, ὡς διατείνεται ὁ κ. Κουγέας, θέλων νὰ παραστήσῃ τὸν Μπούαν Κουτσόβλαχον.* Οἱ ἀπὸ τοῦ *Πέτρου Μπούα* ὀνομάζονται καὶ *Πετρομπούιοι* ἐν ἐγγράφῳ τοῦ πορθητοῦ *Μωάμεθ* ἑλληνιστὶ γεγραμμένῳ [1])Μπουγιάνναῖοι καὶ Μπουγιάννοι ὑπὸ Κορωναίου (Α΄, σ. 6—7).

Ὁ *Λαμπρίδης* (Ἠπειρ. μελετ. Γ΄,27) γράφει, ὅτι οἱ Μποῦαι κατάγονται ἐκ τοῦ ἐν Τσακοκοβίστῃ Τόσκεσι. ἐγὼ φρονῶ, ὅτι οἱ Μπούιοι κατεῖχον τὴν ὀρεινὴν περιφέρειαν τὴν μετὰ τὰ Μαλακάσια (ὅπου οἱ Μαλακάσιοι) ἤτοι τὸν Γράμμον καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ Βόιον (Μωράβα) τὸ ὑπερκείμενον τῆς Κορυτσᾶς καὶ συνάπτω τὸ Βόιοι ἢ Βοῖοι πρὸς τὸ Μπόιοι] [2])

Δὲν ἀναγνωρίζει αὐτοὺς Ἀλβανοὺς ὁ κ. Κουγέας, διότι, ὡς φαίνεται, ἀσπάζεται τὴν γνώμην τοῦ Jorga, *ὅστις ὅλους τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἥρωας Ἀλβανούς, Πέτρον Λιώσαν, Μάρκον Μπότσαρην κλπ. βαπτίζει Ῥουμάνους.* [3]) Ὁ Ῥουμάνος ἱστορικὸς ὅστις πρωτοστατοῦντος τοῦ κ. Κουγέα ἐστέφθη ὡς ἀκαδημαϊκὸς ἐν μέσαις Ἀθήναις,προσέφερε καὶ ἄλλας πολυτίμους εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ἐκδουλεύσεις. *Νήφωνα τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην. τὸν Πελοποννήσιον, τὸν ὀργανωτὴν τῆς ῥουμανικῆς ἐκκλησίας, ὀνομάζει Σέρβον,* Niphon war ein Serbe, καὶ ἐγὼ ὁ ἀλβανιστὴς ἀπήντησα αὐτῷ τὰ δέοντα (βλ. Γρηγ. Ἀργυροκαστρ. σ. 47, σημ. 2), ὅπως καὶ διὰ τὸν]*Ῥήγαν Φεραῖον,* ὃν ἀνεκήρυξεν ἐπίσης Ῥουμάνον, ἀφοῦ τὸ πλεῖστον τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου κατ' αὐτὸν κατοικεῖται ὑπὸ Ῥουμάνων. [4]) Καὶ δι' αὐτὸ ἐγώ, καὶ οὐχὶ ὁ κ. Κουγέας, ἀπήντησα ὡς καὶ δι' ἄλλας παραποιήσεις τῆς ἱστορίας εἰς ἐκτεταμένον ἐπιμνημόσυνον ἄρθρον τῷ 1941 (Μάρτιος), ὅτε πᾶσαι αἱ ἀθηναῖκαὶ ἐφημερίδες ἔπλεκον τὸν στέφανον τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὸν δολοφονηθέντα Ῥουμάνον ἱστορικόν.(Δυστυχῶς τὸ ἄρθρον ἐκτυπωθὲν εἰς τὸ Ἐλεύθ. Βῆμα δὲν ἀφῆκεν ἡ λογοκρισία τοῦ Με-

---

1) Βλ. Hammer, Histoire de l' empire ottoman, γαλλ. μετάφρασις, τόμ. Γ΄, σ' 378.

2) Πρβλ. Βυλλίονες-Βολλίονες-Βουλλῖνοι, τὸ μπ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παρεσιάθη διὰ β, ἐνῶ ἄλλοτε τὸ Μπάρτσι, χωρίον παρακείμενον ἐν τῇ Κορυτσᾷ, ὁ Στράβων ἔγραφε Πάρθος, τοῦ ὀλβαν. τσ τρεπομένου ἐν τῇ ἑλληνικῇ εἰς θ. π. χ. τσομάγα—θῶμαξ, Τσιάμης—Θύαμις κ.τ.τ.

3) G e g a j , L' Albanie et l' invasion turque au XV siècle. Paris 1937, σ. 28, σημ. 3.

4) Histore des etats balcaniques, Paris 1925, σ. 186—187.

τιξᾶ νὰ κινδυνεύσῃ διὰ νὰ μὴ θιγῶσιν οἱ τότε φίλοι αὐτοῦ Ῥουμάνοι ἀλλ' ἀπὸ τὸ πρόχειμενον. Ἐλέγχει ἡμᾶς ὁ κ. Κουγέας, διότι γράφομεν, ὅτι τῷ 1821 τὸ πλείστον τῶν κατοίκων τῆς Εὐβοίας ἠγνόουν τὴν ἑλληνικήν. Βεβαίως σήμερον ὀλίγοι εἶναι Ἀλβανοὶ ἐν Εὐβοίᾳ, οἱ τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας, ὅπως καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου, ἔνθα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ, ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὸν γνωστὸν ἐθνογράφον A. Philippson [1]) Πρώτη ἐγκατάστασις Ἀλβανῶν εἰς Εὔβοιαν ἐγένετο τῷ 1402 διὰ συνθήκης μετὰ τῶν Ἐνετῶν, χάριν καλλιεργείας τῶν γαιῶν [2]) Μετὰ ταῦτα ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι ἀθρόαι ἐποικήσεις καθ' ὅλην τὴν Εὔβοιαν ἐκ τῆς Ἀττικοβοιωτίας κατὰ τὰ ἔτη 1418—1423 «καταπέμσαντες δὲ οἱ Ἀλβανοὶ ἄπασαν τὴν Βοιωτίαν διεπεραιώθησαν εἰς Ἄνδρον διὰ τῆς γειτονικῆς Καρύστου». Προετίμων δὲ τὴν Εὔβοιαν, διότι ἐνταῦθα εὕρισκον συμφερωτέρους ὅρους ἐγκαταστάσεως καὶ διαπεραιούμενοι διὰ τῆς στενωτέρας τοῦ Εὐρίπου «ἐξεχύνοντο ἀνατολικοῦ τῆς χώρας ἀπὸ Κύμης μέχρι Στύρων καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι Καρυστου.» [3]) Ἐκ τινος τῶν τελευταίων ἐπιγραφῶν τοῦ Κριτᾶ καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν νεωτέρων ἔργων τῆς Ἱστορίας τῆς νήσου Εὐβοίας [4]) εὕρομεν ἀλληνοαλβανικὰ τὰ ἑξῆς: 50 χωρία Πετριτες, Μήλιδες (ἀλβ.) Νυμφιές, Μπεζαν (ἀλβ καὶ εἰς Κορυσσὸν) Λάκκα μπούπουρα (=ὡραία κοιλὰς), Στούμπα, Μετόμι (μικρὸν χωρίον), Μπούζι (χεῖλος), Κουμβίνον (ἀλβ.) Χάττα, Βελοῦσσα (ἀλβ.), Λιέπουρα (λιαγγὸς) Βερτούρι (ἀλβ.), Βύρα, Γάϊα, Γκιάτον (καλὸν) Πόθι, Γουργουζάτου (ἀλβ.), Ἴλια (ἀλβ.), Ζάρκα καὶ Ζάρκο, Λουμπιώτα ἢ Λαμπιώτα (ἀλβ.), Βατρίτσα (ἀλβ.) Καλέντζι (ἀλβ.), Μενιώλη, Κουσούρα, Σκλίνα (ἀλβ.), Κασταμπελιά, Στατούρι (ἀλβ.), Γλούστρι (ἀλβ.), Μπούρτζι (πύργος ἐνετικός), Κοτσιμπάτσι (ἀλβ.), Λάλα (ἀλβ. τρία χωρία), Σκαθάρι, Γραμμένα, Ῥούκλια, Δρίμεσα (ἀλβ.), Δρυμωνάρι (ἀλβ.) Βρυσούλες (ἀλβ.), Γκιαλτάδες (ἀλβ.). [5]) Περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὐναντίον πολλὰ καλὰ

---

1) Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien. Gotha 1910, σ. 331 ὅτε οὗτος ἀριθμεῖ τὴν χώραν οἱ Ἀλβανοὶ ἀνὰ 30.000 ἐπὶ τοῦ 730.000 Ἑλλήνων.

2) Μ. Σ ω μ ε ρ ε ν τ ι ν ο ῦ Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge, Paris 1851. II σ. 75. πρβλ. Α ἀ ρ α κ ο υ ἐν Ἑστίᾳ Περιοδικοῦ Α, 1891, σ. 104.

3) Δ. Π α π α μ ι χ ᾶ λ η, ἐν Ἡμέρᾳ Νέας Ἑλλάδος 1931 σ. 267 270.

4) Ὑπὸ Κ. Γ ε ω ρ γ α κ ο π ο ύ λ ο υ, ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ Λευκωρείτου ὑπὸ Δ. Γ ε ω ρ γ α κ ο π ο ύ λ ο υ — Φ ι λ. Κ α κ ο λ ι ᾶ ἐν Θεσσαλονίκῃ 1930 καὶ 1933.

5) Ἐπισημαίνομεν ἐνταῦθα ὅτι ὀνόματα χωρίων ἑλληνικὰ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ ἢ ὅτι τινὲς εἶναι λέξεις διάφορα ἐξηγοῦνται βλ. Y o s s e s, Die Sprache in Griechenland. Berlin 1911 σ. 110 - 112.

ἐγράφησαν. «ἡ μυστηριώδης δύναμις καὶ ἀεὶ αὔξουσα τοῦ λαοῦ τούτου εἶναι, ὅτι *καλύπτει τὴν Ἑλλάδα μὲ μίαν φυλὴν νέων ἀνθρώπων*», λέγει ὁ *Pouqueville*. «Ἡ ἀλβανικὴ (φυλὴ) ἐκράτυνε τὸ μάχιμον τῆς ἑλληνικῆς πνεῦμα, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ἀλβανικὴν τὰ εὐγενέστερα αἰσθήματα τῆς φιλομαθείας, τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς εὐνομίας. *Τὰ δύο κάλλιστα προϊόντα τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ὑπῆρξαν οἱ Σουλιῶται ἐπὶ τῆς Στερεᾶς, οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται κατὰ θάλασσαν*», λέγει ὁ *Παπαρρηγόπουλος* ἐν Ἱστορ. τοῦ ἑλλ. ἔθνους (Ε΄. 2, 1926, σ. 146). Τὶ ἄτοπον λοιπὸν διέπραξα εἰπών, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ κατεῖχον τὸ πλεῖστον τῆς Εὐβοίας; Μὴ φοβεῖσθε, κ. Κουγέα. τὸ λεχθὲν «πατρὶς ἐν ᾗ ἄν τις εὐτυχῇ» ἐφαρμόζεται κατὰ γράμμα διὰ τοὺς Ἑλληνοαλβανούς. αὐτοὶ ἀπὸ πολλοῦ ἐλησμόνησαν τελείως τὴν ἀρχαίαν πατρίδα πρὸ τῶν ἀγαθῶν, ἅπερ ἀπήλαυσαν ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι, καὶ διὰ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἐκτήσαντο ἴσα πρὸς τοὺς γηγενεῖς δικαιώματα καὶ ἀγάπην καὶ λατρείαν οὐχὶ κατωτέραν, καὶ ἔχουσι τόσον ἀρρήκτως πρὸς τὴν εὐλογημένην ταύτην γῆν συνδεθῆ, ὥστε οὐδεμία δύναμις θὰ ἰσχύσῃ ποτὲ νὰ μετατρέψῃ τὴν ἀγνὴν αὐτῶν ἰδεολογίαν. ὁ δὲ ἐμβολιασμὸς εἶναι οὕτως ἐπιτυχής, ὥστε τὸ παλαιὸν εἶναι τελείως ἀγνώριστον παραβαλλόμενον πρὸς τὸ νέον, καὶ οἱ καρποὶ τόσον εὔχυμοι καὶ γλυκεῖς, ὥστε καταπλήσσουσι τὸν κόσμον. [Τόσον ταχέως ἡ ἀγριέλαιος ἀπέβη καλλιέλαιος]. *Ἡ συσχέτισις τῆς ἀλβανικῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν οὐ μόνον οὐδὲν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύει ἐπὶ μᾶλλον τοὺς δεσμούς, ὅταν ἀποδειχθῇ, ὅτι καὶ ἡ καταγωγὴ ἡμῶν εἶναι κοινή, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν θὰ ζητήσωσι ἀλλαχοῦ φίλους καὶ συμμάχους, εἰμὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις εἶχε πάντοτε ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας.*

Καὶ εἶναι ἁπλῆ σύμπτωσις ἡ διὰ μόνης τῆς ἀλβανικῆς ἐξ ὅλων τῶν συγγενῶν γλωσσῶν ὀρθὴ ἑρμηνεία τῶν ὀνομάτων τῶνθεῶν; Ἐγὼ ἐπραγματεύθην περὶ τοῦ διωνύμου Παλλὰς—Ἀθήνη, καὶ ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ σημασία συνῳδὰ τῇ παραδόσει εἶναι ὁ ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Διὸς γεννηθεὶς λόγος ἢ ἡ σοφία, ὅπερ καὶ ἀπέδειξα [ὡς πρὸς τὸ σημαινόμενον τοῦ Παλλὰς Ἀθήνη ἐν τῇ Ἀλβανικῇ, ἐφ' ὅσον οἱ ἐτυμολογοῦντες εἰς οὐδὲν θετικὸν μέχρι τοῦ νῦν κατέληξαν]. [1]) Καὶ ὁ *Κουπιτώρης* εἰς τὰς Ἀλβ. μελέτας αὐτοῦ, σ. 44 ἐ. ἀπαριθμεῖ οὐκ ὀλίγας λέξεις ἀλβανικὰς ἀπαντωμένας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ· οὐδεὶς ὅμως ἀπεκάλεσεν αὐτὸν προδότην, καὶ ἐγώ, ὅστις εὐαρίθμους λέξεις ἀνεκάλυψα ἢ μᾶλλον ἐπανέλαβον (πλὴν ὀλίγων) προύδωκα τὰ ὅσια καὶ ἱερὰ καὶ θεωροῦμαι ἄξιος ἐξοστρακισμοῦ παρὰ Κουγέα; Καὶ *δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ κύριος οὗτος πόσας* (ἀνα-

---

1) Ἀλβ. μελετ. σ. 169.

μαθητούς) ἑλληνικὰς ἀνεκάλυψα ἐν τῇ ἀλβανικῇ καὶ ἐγκατέσπειρα εἰς τὰς συγγραφάς μου, ἵν' ἀποδείξω τὴν συγγένειαν τῶν δύο γλωσσῶν καὶ συμπληρώσω τοὺς δύο λαοὺς εἰς κοινὴν σύμπραξιν, ἔχω μάλιστα καὶ Λεξικὸν τοιοῦτον πρὸς ἔκδοσιν, ὅπως γνωρίζει κάλλιστα ὁ κατήγορός μου Κίς τοὺς τὸν ἑλληνισμὸν ἀποτροπιαζομένους Ἀλβανοὺς συνιστῶ τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαιοπρεπῶν τούτων λέξεων ὡς ἰσχυρῶν μαρτυρουσῶν τὴν τῆς φυλῆς ἀρχαιότητα καὶ τὴν ταυτότητα τῶν δύο κρατίστων λαῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ].

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἀλβανικοῦ παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος Ἀθηνᾶ ἔγραψαν πλείστοι ἄνδρες [1]). Καὶ Ἕλληνες ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ δὴ ὁ ἐκ Θηβῶν ἰατρὸς Δημ. Μπέλλος [2]), ὅστις διαχωρίζεται, ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἑλλ. διάλεκτοι ἐσώθησαν ἐν τῇ ἀλβανικῇ, καὶ ταῦτα ἔγραφε καὶ ἐπροπαγάνδιζε παντοχοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀθήναις, χωρὶς νὰ θεωρηθῇ ἀντεθνικός, καὶ ὁ κ. Ι. Θωμοπουλος [3]) Ἄλλα ὀνόματα θεῶν: Κρόνος (Krye, κεφαλή, οὕτω διὰ λέξεως ἑλληνικῆς μέχρι νῦν λέγεται ἐν τῇ βορείῳ Ἀλβανίᾳ ὁ ἄρχων Qelalí). Ἀφροδίτη Calrë –ditë, ὁ πλησίον τῆς ἡμέρας· ἀστήρ, ὁ ὁ ἑωσφόρος ἢ ἑσπερινός) Ἥρα (hera, ἀήρ: ὁ νομοθέτης τὸν ἀέρα Ἥραν ὠνόμασεν Πλάτων). Θεὰ (det, θάλασσα) κ. τ. τ. Πόσας δυσκολίας δὲν ἔχει ἡ ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου τῆς Ἀθηνᾶς τριτογένεια; τριτ ἠβή ὁ ἔγκυκλος· ὅθεν καὶ ὁ Εὐστάθιος εἶπε· θάλλω τὸ ἐκ τῆς τριτοῦς, ὅ ἐστι κεφαλῆς, παρὰ Δωριεῦσι [4]) [Περὶ τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ τροπῆς τοῦ μ εἰς ν λέγων πανσοφώτατος ὁ Κούρτιος παρατηρεῖ, ὅτι τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀλβανικὴν καὶ ἀποφαίνεται· «ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα ἐστὶ λίαν τῇ ἑλληνικῇ συγγενὴς καθὼς καὶ ἡ Μεσοπελασγικὴ δὲ παραβάλλει λέξεις ἀλβανικὰς πρὸς ἑλληνικὰς τε καὶ λατινικάς [5]) Περιορίζομαι εἰς ἁπλῆν παράθεσιν μόνον ἁπλῶν τῶν ὀνόματα τῶν θεῶν. Ἐκ τούτων ἐννοεῖτε, κ. συμπολίτα, ὅτι ἀπὸ τὰ ὀνόματα τὰ ἄλλα δὲν εἶναι ἄξιος ἀπαντήσεως ὁ κ. Κου-

---

1) Β. Schneider, Une nouvelle, Les Pelages et leurs descendants, Paris 1858 σελ. 55· Bt. Marciano, Studii filologici storici dom la lingua Pelasgo-albanese, Napoli 1853, Μ. I. Hahn, Albanesische Studien, Jena 1854, σελ. 212—218 Mythologische Parallelen, [ἔνθα καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὀνομάτων τῶν θεῶν] L. Benloew La Grece avant les Grecs, Paris 1857, σελ. 162—172, περὶ Ἀθηνᾶς σελ. 171.

2) Ἀλβανικὰ ἢ αἱ ἀρχαῖαι διάλεκτοι τῆς ἑλλην. γλώσσης, Ἀθῆναι 1855, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ὑπομνήματος τῶν Ἐπιστημῶν.

3) Περιοδικὸν τοῦ Β. Ἀθῆναι 1854 σελ. 166—181.

4) Πρβλ. H. Usener, Götternamen Bonn 1896 καὶ G. Curtius, Grundzüge der Etymologie βλ. εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ὀνόματος τῶν θεῶν.

5) Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 166 καὶ 171 [172 καὶ ἑξῆς].

γέας· διότι μὴ ἐννοῶν τὰ ἀλβανικὰ οὐδένα ἄλλον ἐπιδιώκει σκοπόν ἢ νὰ γελοιοποιήσῃ ἡμᾶς. ἀναφέρομεν δὲ μόνον τὸ περὶ τοῦ δόρατος τοῦ Αἴαντος «ἔγκαικάδωρον πῆχυ». dorë ἀλβ. ἡ χείρ, ἡ σπιθαμή, καὶ δηλοῖ, δόρυ τὸ ἔχον μῆκος δέκα καὶ ἓξ σπιθαμῶν. τὸ dorë εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸν Ἀρχίλοχον (ἀπόσπ. 2 παρ' Ἀθην. Α 307): ἐν δορὶ μὲν μᾶζα μεμιγμένη, ἐν δορὶ δ'οἶνος—Ἰσμαρικός· πίνω δ' ἐν δορὶ κεκλιμένος». [1]) Τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης ὡς πρὸς τὴν γλωσσολογίαν μαρτυροῦσιν αἱ ἕδραι ἀλβανολογίας, αἵτινες συνεστήθησαν εἰς πλεῖστα Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπη,[2]) καὶ ἡ ἐνασχόλησις τῶν μεγαλητέρων γλωσσολόγων ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐπιστήμης *Φραγκίσκου Bopp.* [3]) Ὑπενθυμίζω ὑμῖν τοὺς γνωστοὺς αὐστριακοὺς *Meyer, Miklosich, Kretschmer*, ὃν διεδέξατο ἐν Βιέννῃ ὁ μεγαλήτερος τοῦ αἰῶνος ἀλβανολόγος *Norbert Jokl*, ὁ γράψας τὸ περισπούδαστον γλωσσολογικὸν ἔργον Linguistisch-kulturhistorische Unterzuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin Leipzig 1923, 8ον, σ. XI, 366). Πάντες οὗτοι ἠσχολήθησαν καὶ ἔγραψαν μεγάλα ἔργα περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὰς γειτονικὰς γλώσσας. Ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐὰν εὑρεθῇ τις, ἀπογοητεύεται, ὅταν ἀντικρύζῃ κριτὰς ὡς τὸν κ. Κουγέαν, ὅστις χωρὶς νὰ ἔχῃ οὔτε ἰδέαν περὶ ἀλβανολογίας ἐζήτησε νὰ ἐξελέγξῃ ἡμᾶς. Βεβαίως οὐδεὶς δύναται νὰ ἐμποδίσῃ αὐτόν· ἀλλ' ἐρωτῶ καὶ πάλιν, διατὶ ὁ ὕψιμος αὐτὸς ἔλεγχος, καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὅστις ὑποτιμᾷ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ; Εἰς τὸ ἱστορικὸν περιοδικόν, τὰ «Ἑλληνικὰ», *οὐδὲ ἁπλῆς ἀναγραφῆς ἠξίωσαν οὐδὲ μίαν ἐκ τῶν συγγραφῶν μου*, καίτοι ὅλας σχεδὸν παρέδωκα εἰς τὴν διευθύνουσαν ξυνωρίδα. καὶ εἶναι φαινόμενον αὐτό· διότι *ὅλα τὰ ἔργα μου εἶναι ἱστορικά.* Καὶ ἄλλο ἀξιοπαρατήρητον. ὁσάκις θέλουσιν οὗτοι νὰ παραπέμψωσιν εἰς δύο ἐκ τῶν ἐμῶν ἔργων, ὧν τοὺς προλόγους συνέταξαν ἄλλοι (διότι ἐξεδόθησαν ἐν Εὐρώπῃ) *ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ προλογίζοντος καὶ οὐχὶ τοῦ συγγραφέως.* οὕτω π.χ. ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ «Ἑλληνικά», τόμ. Ι', 1938 σ. 22: «Εἰς τὰ Anal. Bollandiana 1936 ἐ. *ἐξέδωκεν ὁ Fr. Halkin δύο βιογραφίας τοῦ Μαξίμου τοῦ Ἀθωνίτου κτλ.*» Τὸ ὄνομά μου ἀπεσιωπήθη* διὰ

---

1) Περὶ ἄλλων ἀλβανικῶν λέξεων εὑρισκομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ βλ. Κουπιτώρην, Ἀλβανικαὶ μελέται σ. 44 ἑ.

2) Βλ. Dituria II, 1927, ἀρ. 5.

3) Ueber dac albanesische in seinen verwandtschaftlichen Beziehungen, Berlin 1855, 4ον, σ. 93.

* Καὶ ὅμως ὁ τίτλος ἔχει οὕτως:

Eulogе Kourilas et François Halkin, Deux vies de S. Maxime le Kausokalybe, ermite au Mont-Athos (XIVS'). Extrait du tome LIV. facs 1—2, 1936, σ. 38—312, Bruxelles (ἡ συνέχεια διεκόπη ὑπὸ τοῦ πολέμου).

λόγους ἀξιοπρεπείας, διότι *εἶμαι ὁ πρῶτος ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιστήμων, ὅστις ἔγινετο δεκτὸς ὡς συνεργάτης τοῦ ἐγκρίτου τούτου περιοδικοῦ*, ὡς γράφει μοι αὐτὸς ὁ σερ. *Halkin*, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μεταφράσῃ καὶ συμπληρώσῃ τοὺς πρόλογούς μου (παραλείψας δυστυχῶς τὸ πλεῖστον μέρος καὶ δὴ τὸ ἀντιφωνητικὸν περὶ τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφηνῶν ἐν Ἄθῳ δι' εὐνοήτους λόγους) ὅστις προσεπέθησεν : «*ἡ εὐνοια αὕτη οὐδέποτε παρεσχέθη πρὸ ὑμῶν πρὸς οὐδένα μοναχὸν τοῦ Ἄθω, οὐδὲ καὶ πρὸς οἱονδήποτε Ἕλληνα σοφόν*» (Ἡ Ἀναγραφή, σ. 31) Τὸ αὐτὸ πιστοῖ καὶ διὰ τὸν Κατάλογον τῶν χαρτογραφων τῆς σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων; ἀναφέρουσι τὸν ἐπιστατήσαντα εἰς Παρισίους εἰς τὴν ἔκδοσιν πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδην, οὕτω γράφεται δυστυχῶς πάρα τῆς ξυνοχίδος καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ ἡ ἱστορία

[Ἐξ τῶν καταλόγων τούτων ἐμόχθησα πολὺ νὰ ὑποδείξω τίνα τὰ ἀνέκδοτα χαράγραφα ἐκ τούτων ἔσπευσαν πολλοί, ὅσοι ἀρέσκονται νὰ πρωτεύωσι ἐπὶ τὰ ἕτοιμα καὶ νὰ διακοσμῶσι τῷ κόσμῳ ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ σπάνια. Χάριν δικαιοσύνης, suum cuique, νομίζω, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναφερθῇ τὸ ταπεινόν ὄνομά μου δὲν τὸ ἔπραξαν. Τούτων εἶναι καὶ δύο ἐν ἀναφορᾷ, ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος, ἐκδούς λόγον τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου καὶ ὁ Κ. Διονυσιώτης, καθ. τῆς Θεολογίας, ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἀθηνῶν Ἄνθιμον κτλ.]

Ἀλλὰ τελεία κελαδοῦσα παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἰθαγενείας τῶν ἡμερόνων τῶν παρισιακῶν χωρῶν, ὅπερ ἀνεκίνησεν ὁ κ. Κουγέας. Ἐνταῦθα ἤλπιζον, ὅτι θὰ εἶχε πολύν τινα λόγον περὶ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, ἅπερ τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσι τὸν ἑλληνισμόν, μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πάλαι, ὃν ἤκουσε παρὰ τοῦ μακ. *Jorga* κατὰ τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βουκουρεστίου. Καὶ ὅμως παρατηρῶ ἑτέρου γενότος. Ἀλλ' εἴθισται πλέον ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτοῦ νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ φεῦδος καὶ τὴν συκοφαντίαν διατεινόμενος, ὅτι ἐγὼ ὀνομάζω τοὺς ἡμετέρους τούτους Ἀλβανούς. Καὶ ὄντως οὕτω καλοῦσι πάντες ξένοι τε καὶ Ἕλληνες τὸν λαὸν τοῦτον ἀπὸ καὶ Ἰταλίαν [πλὴν ἐμοῦ τοῦ Ἀλβανοῦ] Καὶ δὲν εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Σακελλίων Ἰωαννίτης, ὁ Ματθαῖος Φωτιάδης, ὁ Βασιλόπουλος, ὁ Κομνηνὸς Ὑπομνάτης; Οὕτω ὁ Ἰωαννίτης λέγει περὶ τοῦ λαοῦ ὁ μακαρίτης *Βασίλειος* ὁ Ἀλβανίτης», (Σύνδ. Μεσ. βιβλ. Ι', σ. νβ', ὅπερ μᾶλλον ἐσκανδάλισε μεγάλως τὸν *Jorga*, ὅστις γράφει, ὅτι μόνον τὸ ὄνομα εἶχεν Ἀλβανός, καὶ τοῦτον ἐπαναλαμβάνει ὁ κ. Κουγέας τὰ ἀνωτέρω ἀλλ', ὡς ἐγράφη τὸ βιβλίον εἶναι οὐχὶ οὗτος, ἀλλ' ἕτερος καὶ ἔπρεπε νὰ διασαφηθῇ πῶς ἐγὼ ἐχρησιμοποίησα τὴν μαρτυρίαν ταύτην· ἐμνήσθην δηλ. ὅτι ὁ *Jorga* συχνάκις καὶ μετὰ τινος δυσφορίας λόγον ποιεῖται περὶ αὐτοῦ ὡς ἐξελληνισθέντος καὶ δὴ περὶ τῶν ἀπομάχων, ὡς οὗτος ἔλεγε, ἐκλογικῶν μερισμάτων· διὸ καὶ θεωρεῖ αὐτὸν

ὡς τὸν εἰσηγητὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ [1]). Λοιπὸν τὰ ἐμὰ προσάγων σπουδαίαν ἀνακάλυψιν ἔκαμεν ὁ κ. Κουγέας! Περὶ τοῦ *Δούκα*, προτάσσω τὸν Γλυκύν, ὅστις γράφει: «*ὄνομα τὸ ὄντως περίφημον καὶ ἐπαινετὸν ἀπὸ λαούς, ἀπὸ ἔθνη, ἀπὸ σοφούς, ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς, Δούκας... δόξα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, τιμὴ τοῦ ἰδίου θρόνου, κλέος ἀθάνατον τῆς παρούσης ἀξίας κ.τ.λ.*» αὐτὰ ἐπικαλεῖται ἐναντίον μου ὡς ἴδια καὶ πάλιν ὁ ἀνήρ, ἐπ' ἀλλοτρίοις πόνοις ἐναβρυνόμενος! Εἶτα ἐπιφέρω: «τούτου τοῦ ἡγεμόνος ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης, ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ *Βασιλείου Λούπου*, καὶ ὁ μὲν *Ὑψηλάντης* λέγει: «*Δούκας* Ρουμελιώτης ἢ Ἀρβανίτης....» ὁ *Φιοτεινός*... «οὗτος κατήγετο ἐκ γένους Ἀλβανῶν...» (αἰτ. 167). Ταῦτα καὶ αὖθις ἀναμασᾷ ὁ κ. Κουγέας καὶ οὐδὲν πλέον. Εἰς γράμμα αὐτοῦ *Παρθένιος* ὁ Δ', Πατριάρχης Κων]πόλεως, χορηγεῖ προνόμιον εἰς Ἀρβανιτοχώριον Τζερβενοῦ, πατρίδα, ὡς λέγεται, τοῦ Μολδαβίας *Βασιλείου*, καθ' ὃ πληρώσαντος τὰ χρέη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου [2]). Περὶ τοῦ Γκίκα μοῦ κατηγορεῖ, ὅτι ἐνῷ λέγω, ὅτι εἶναι ἀλβανικῆς καταγωγῆς, οὐδεμίαν μαρτυρίαν προσάγω. ἀλλ' ἐν σ. 175 λέγω τάδε: «ὁ *Ὑψηλάντης* γράφει ταῦτα: «*Γκίκας ὁ Ἀρβανίτης* γεννηνηθεὶς εἰς τὴν κώμην Κιοπρουλῆ τῷ ἔτει 1624 ἦλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν ἔφηβος ὢν μαζῆ μὲ ἄλλο ἕνα Ἀρβανιτάκι...» αὐτὸς εἶναι ὁ *Μεχμὲτ Κιοπρουλῆς*, ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Διὰ τὸν *Γκίκαν* κατὰ περιοδείαν μου ἀνεκάλυψα, ὅτι κατάγεται ἐκ τοῦ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς *Γκίκαρι*, ἐκεῖθεν δὲ πλησίον καὶ ὁ *Κιοπρουλῆς* (σ. 191).

Ἀλλὰ δὲν ἀνέφερεν ὁ εὐλογημένος ὁ Κουγέας ποῦ ἐγὼ ὀνομάζω τοὺς ἡγεμόνας Ἀλβανούς, ἑπομένως καὶ πάλιν καταφωρᾶται πλαστογράφος καὶ ταπεινὸς συκοφάντης. Γράφω ἁπλῶς τὶ λέγουσιν οἱ Ἕλληνες ἱστορικοί, καὶ ἐπὶ πλέον παραπέμπω εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ δι' ὅλου τοῦ βίου ἐργασθεῖσαν πριγκήπισσαν *Δώραν Ἰστριάδα*: [3]) Ἡ ἐστεμμένη αὕτη καὶ ἔνδοξος λογογράφος, θυγάτηρ τοῦ πρίγκηπος *Μιχαὴλ Γκίκα*, ἦν ἡ Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία *ἐβάπτισε Ῥουμανίδα*, ἐνθουσιώδης λάτρις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατεπολέμησε τὰς ἀλλόφρονας τοῦ *Φαλλμεράγερ* ἰδέας. Ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ κατὰ Ἀπρί-

---

1) Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 163 καὶ παραπέμπω εἰς τὴν Geschichte des rumuän. Volkes, τόμ. II, Gotha 1904, σ. 52, 57, 71.

2) Documente ... Hurinutzaki, τόμ. XIV, 1913, σ, 728.

3) Gli Albanesi in Rumania, Stotia dei principi Chika nei secoli XVII, XVIII e XIX, su documenti inediti degli archivi di Venezia, Vienna, Pariqi, Berlini, Constantinopoli e, c.t. Fizenre 1878 (αὐτ. σ. 175).

λιον τοῦ 1866, ἐκφράζουσα τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους διὰ τὸν φιλελληνισμὸν ἐτίμησεν αὐτὴν τῷ τίτλῳ τῆς *ἑλληνίδος πολίτιδος*. Δὲν παρετήρησιν ὅμως ἀμφίβολον οἱ πιστεύσαντες ἐκεῖνοι τοῦ ἔθνους, ὅτι αὕτη ἀντικρούουσα τὸν *Δρακούλην φρονοῦντα ὅτι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἦσαν Ἕλληνες, ἀπέδειξε τοὐναντίον, ὅτι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ἦσαν Ἀλβανοὶ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἡγεμόνες* [1]). Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ αἰτίνεται λέγων ὁ μυωπάζων καὶ λήγορός μου, ὅτι οὐδαμοῦ ἀμφεβάλλω περὶ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀλβανικῆς τοῦ Γκίκα καταγωγῆς; Ἵνα ἐκπληκτικώτερον αὐτὸν παραπέμπω καὶ εἰς τὸν πρύτανιν τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅστις γράφει: *εἶτα αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ Ἑλλήνων κατῳκίσθησαν .. καὶ διὰ σχολῶν ἑλληνικῶν παιδαγωγούμεναι ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθησαν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ἰθαγενῶν οἱ Ῥαποβίσαι, οἱ Γκίκαι, οἱ Στούρζαι . . . οἱ Μπραγκοβάνοι . . . τὴν Ἑλληνικὴν ὡς ἰδίαν ἐλάλουν καὶ ἔγραφον* (Παπαρρηγόπουλος, Ἐπίλογος, σ. 10). Ἀλλ' ἐγὼ ἐπεμβαίνω εἰς φιλελληνισμὸν πάντας τοὺς Ἕλληνας κατηγορήσων, διότι οὔτε Ἀλβανοὺς ὀνομάζω οὔτε ἰθαγενεῖς ἤτοι Ῥουμάνους ἰδίᾳ καὶ ἐν μέσαις Ἀθήναις ἡ περιώνυμος ἑταιρεία «ὁ Ἑλληνισμὸς» καλεῖ Ἀλβανὸν τὸν Γκίκαν (Λ. Λεοντιάν, Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, σ. 5 σημ.) ἀλλ' Ἕλληνας ἀλβανικῆς καταγωγῆς, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ σχετικοῦ κεντήλιου: «Οἱ Ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καὶ γενικῶς αἱ εὐεργεσίαι αὐτῶν τε καὶ τῶν ὁμογενῶν πρὸς τὴν πατρίδα» (σ. 161). Ἐνθα ἐν ἐκτάσει ἐπιθεμαι τὴν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ μεγαλειώδη αὐτῶν δρᾶσιν καὶ καταπείρω τὸν λόγον πάσαις, ἑλληνικαῖς ἐπιγράμμασι καὶ τοῖς ἀθυρόμβοις, οὓς ἡ ἑλληνικὴ Μοῦσα ἐπλεξεν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν μεγάλων τούτων τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἡρώτων, καὶ καταλήγω εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅπερ ἀρμόζεται μὲ ἐνέγκω ἐνώπιον ὑμῶν κατ' ἀνεξήγητον τρόπον ὁ κ. Κουρτέας, ἵνα ἀναμέσῃ αὐτὸς ἑαυτόν. «μέγα τὸ τῆς ἀληθείας κράτος κατὰ τῶν κατὰ Κασσιέτου, ἀπαραμύθητον πάντων τῶν λογισμῶν»! Ἰδοὺ τὸ κλασσικὸν χωρίον, ἐφ' ᾧ ἐβεμαστῶ τῷ ἐπιπέδῳ, ὅτι με ἀπήλλαξε τοῦ κόπου τῆς μεταφράσεως: «Ἕλληνας τότε ὁ τε λαὸς καὶ οἱ Γκίκαι καὶ Δοῦκαι ὀνομάζουσι ἑαυτούς, καυχώμενοι μάλιστα ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸ αἰσθημα τοῦτο ἐξεδήλωσαν εἰς τὴν ἐνθουσιώδη καὶ παραδειγματικὴν τῶν ἑλληνικῶν χαρακτήρων ὑποστήριξιν. Ἀλβανικὴ συνείδησις ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν, ἰσχυρίζομαι εἶναι, δὲν καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ὑπῆρχε τότε. Ἀνύπαρκτος καὶ σκοτεινὸς ἡ δουλοσύνη ἔκαμεν νὰ παραμορφωθῇ μία θεσπεσία εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐμυτῶν πατρίδος, ἐὰν καὶ οὕτως ἔκφρασις, δουλούσης, συνείδησιν Ἀλβανίας δὲν εἶχον,

1) Γραμμ. Ἀκρίτας α΄ σ. 61 καὶ Δίπλωμα ἐν Κωνσταν. σ. 7—8.

εἰμὴ τὸν γενναῖον χαρακτῆρα, ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς τὰς μεγάλας πράξεις» ἀλλ' ἐξεπίσθη ὁ ἀνήρ, διότι εἶπον τοὺς ἡγεμόνας εἴς τινα ὑποσημείωσιν (σ. 170, 1) *φιλέλληνας*, ἀντιπαρατάττων αὐτοὺς πρὸς τὸν μισέλληνα *Κατακουζηνὸν* καὶ προσέθετον: «ἀλλ' ὁ *φιλελληνισμὸς αὐτῶν ἐγκειται ἐν τούτῳ καὶ μόνον, ὅτι ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας θὰ μορφώσωσιν εὐκοπώτερον τὸν λαὸν καὶ θὰ ἐκπολιτίσωσι τὴν χώραν*, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον προσεπάθουν . . .» Ἀλλ', ὦ *θαυμάσιε*, *πῶς ἄλλως*; διὰ τίνος ἄλλης λέξεως ἠδύνατο νὰ ἐξαγγελθῇ ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αὐτῶν ἀφοσίωσις; Ἐγὼ μετὰ τοῦ *Κοραῆ* οὕτω γράφομεν τῷ *Ἰσοκράτει* πειθόμενοι δογματίζοντι «καλὸν Ἕλληνα φιλέλληνα εἶναι» 107Α. *Μήπως Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου δὲν ἦτο Ἕλλην, ὅστις ὀνομάζεται φιλέλλην*; *)

Θὰ μοι ἐπιτρέψητε ἐκ τῶν προσθηκῶν, ἃς ὑπὲρ τῶν Γκικάδων ἐποιησάμην πρὸς ἔξαρσιν τοῦ φιλελληνισμοῦ αὐτῶν, ν' ἀναφέρω τινὰ ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν πατριάρχην *Κύριλλον* τῷ 1819 ἀπευθυνθείσης ὑπὸ τοῦ ἡγεμονίδου *Καρόλου Σκαρλάτου Γκίκα*, συντάκτου τῆς «*Κιβωτοῦ*» (=Μέγα Λεξικόν), χάριν αὐτῆς ἐπιγράμματα ἐπιστέλλοντος πρὸς δημοσίευσιν. «Θαρσείτωσαν οἱ παῖδες, χαιρέτωσαν οἱ μαθητιῶντες, ἐρρέτωσαν τὰ θανάσιμα τοῦ *Ἀθανασίου* συμβουλεύματα **) καὶ ὅσα οἱ τοιοῦτοι λιμοδωριεῖς σοφιστιῶσιν. οἱ κολοβωταί, λέγω, τῶν λέξεων, οἱ ὀρφανισταὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, οἱ ἀντίποδες τῆς ὀρθῆς φρονήσεως, ὅσοι ἐξ ὑποβολῆς τοῦ Χριστοπούλου ἐγκέλευστοι καὶ ἑτερόρμητοι *ἀνθηφοροῦσιν ἐκεῖνα τὰ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ψυχρεύματα καὶ νηπιόφρονα νεανιεύματα*. Ἤδη Θεοῦ συμπαρόντος ὁ λαοπόθητος Ἑλληνισμὸς βασιλεύει, ἤδη ἡ ἀκηδεμόνευτος γλῶσσα ἐπίκληρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναδείκνυται, ἤδη τὸ πολυσύμφορον γένος ἀναλαμβάνει ζώπυρα τῆς ἀρχαίας σεμνότητος . . . προσδόκιμος ἤδη ἡ ἐπαναδρομὴ τῶν Μουσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα . . . Τί ἄλλο βλέπει τις πανταχόθεν, εἰμὴ χειμάρρους . . . ἀφιλοκαλίας καὶ φιλοβαρβαρότητος; *Ἡμεῖς ζητοῦμεν, δέσποτα, τὸ ὁπωσοῦν ἑλληνίζειν, οἱ δὲ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ ὁλοτελῶς βαρβαρίζειν καὶ ὑπὲρ τοὺς Σκύθας λέγοντες, ὅτι ἀποφευκτέον ὡς νεκρὰν τὴν ἑλληνικήν . . .* » [1]) Τὶς ἀλβανίζων καὶ ὑπὲρ Ἀλβανῶν γράφων παρέσχε τοιαύτας ἐνδείξεις Ἑλληνισμοῦ;

Ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ὁ κ. Κουγέας ὡς ὑπὸ οἴστρου τινὸς ἐλαυνόμενος εἰσώρμησε καὶ εἰς αὐτὴν εἰν θεόσωστον ἐπαρχίαν μου καὶ ἠβουλήθη νὰ

---

*) «Φιλέλληνες καλοῦνται καὶ Ἕλληνες, εἴτε ἡγεμόνες εἴτε ἰδιῶται, οἱ εὐεργετοῦντες τὴν Ἑλλάδα πολιτικῶς ἢ ἠθικῶς καὶ πρὸ πάντων οἱ θεραπεύοντες τὴν ἑλληνικὴν ἡμέρωσιν καὶ παίδευσιν... παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ καὶ ὁ Ἀριστείδης» (Καρολίδης, Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος 1925, σ. 263).

**) Ἀθανάσιος ὁ Χριστόπουλος, ὁ δημοτικιστὴς ἐν Βουκουρεστίῳ.

1) Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 194—5.

με καταστήση ἀντίδικον τῶν μεγάλων εὐεργετῶν *Σίνα*, *Ἀρσάκη* καὶ *Μπάγκα* καὶ ἀτσχυρίζεται καὶ αὐθις, ὅτι ἐγὼ ὀνομάζω Ἀλβανοὺς τούτους! *οὐδὲν κώτσον ψευδέστερον. ἀλλ'* οἱ μεγαλεπήβολοι οὗτοι ἄνδρες, οἱ διὰ τῶν *γενναίων* δωρεῶν *πλουτίσαντες* τὴν κοινὴν ταύτην πατρίδα καὶ καταστήσαντες μητέρα τῶν φώτων *ἀπέδειξαν ἡλίου φαεινότερον* τὴν εὐγενῆ αὐτῶν καταγωγήν, καὶ ἔλυσαν πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ *Ἀρσάκη* κ. τ. λ. ἠναρθρώθη σύσσωμος ἡ Ἑλλάς, ὅτε ὁ *Ναπολέων* ὠνόμαζε τὸν ἀρτιγέννητον υἱὸν βασιλέα τῆς Ῥώμης. Τότε ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν ἐδωλίων τῆς Χάλλης ἀναπτεροίμενος ταῖς ἐλπίσιν ἔγραφε τὴν θεοκρίτειον κιννύραν εἰς εἰδυλλιακοὺς δωριασίους στίχους:

Μῦρσι θύμα μοῦνον, Δάφνι, τολύφωνε Ἑλλάδος ἴτες
ἄμμιν ἱλιγμάων μάλα δυλείμοι (sic) πέπρωται
ἀμφάτιμ, ναυγερῇ' καὶ οἱ ποτε ἐλεύθερον ἦμαρ;
ὦ πάτρα' πάτρα' ὦ δίσσα' Ἑλλάδος αἶα!
μίτερ ἐλευθερίας, τόσσων πατρὶς ἀμιθέων τε . . .[1])

Ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι, ἂν ἔλεγον αὐτοὺς Βουλγάρους, δὲν θὰ ἐξωργίζετο τόσον ὁ παμπόλυξος οὗτος πατριώτης, ὅπως εἰς τὴν ἰδικήν Ἀλβανός, καίτοι αὐτὸς ἐπωνυμεῖται Δ' ἀλβανικοῦ ὀνόματος, ὅπερ, μοὶ τὸν λίαν, οὐκ ἔχω εἰπεῖν ἀμαθὴς ἢ νέον τὸ ὄνομα Δεινὸν εἰς ἄνδρα τηλαυγῆ τὸ ὀλίσθημα τῆς γλώσσης· οὐ γὰρ ἔλεγον ἀλλοῦ ἀπὸ ὄψεως, ἢ ἀπὸ γλώσσης πεσεῖν. Διαμαρτύρονται καὶ ἐμοὶ καὶ αἱ σκιαὶ τῶν ἐπιφανῶν τούτων τῆς Ἑσπερίας, καὶ τέκνων παμπάτρων ὧδε καὶ θεόθεν καταστυγουμένου εἰς τὸ ἄκρον ἀτιμωτάτης ὑπὸ ἀκαθέκτου φιλοξενουμένου εἰς τὸ καλλιμμαχώτατον μεγαρον τοῦ φιλομούσου Μυσοπολίτου! Οἱ παλαιότεροι τοὺς εὐεργέτας τούτους ἐκάλουν Ἀλβανοῦζους, καὶ παραλείπω διαμαρτυρίας ὅτι ἐθεώρουν τὸ ὄνομα συνώνυμον πρὸς τὸ Ἕλλην καὶ παραπέμπω εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς μνημονευθείσης Ἑταιρείας, ἵνα τὸ κλεινὸν ἀνδρῶν καὶ Ἑλλήνων σύστημα τῆς πατριώτης Χρ. Χρηστοβασίλη, εἰς ὄνομά μοι ἐπιβληθὲν εἰς τὰς Μ Δοκιμασίας πρὸς ἅμιλλαν τῶν ἐθν. θεσμῶν θεσμοθετεῖ: «Χριστιανοὶ Ἠπειρῶται Ἀλβανοὶ διέπρεψαν καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ καὶ ἐκδέξει τὰ ἐπάθημα γράμματα καθ' ἅπαντα τὸν ἑλληνισμόν» καὶ μετέλαβε τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος οἱ Χριστιανοὶ Ἠπειρῶται Ἀλβανοὶ Ἀμπελάκια κατὰ τὸν Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον τῶν Ἀθηνῶν . . Χρηστάκης Ἐφραὼν Δουκάκης οἱ Εὐαγγελῆς καὶ Κων. Ζάπ-

---

1) Γ ο υ σ τ α, Παραλειπόμενα Β΄ στ. 355—358 Γ΄ μικρᾶς ἐκδόσεως.

πας» καὶ ἕτερο:[1]) «Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Γκίκα ἐγκατασταίντες Ἀλβανοὶ ἀπεθησαύρισαν τὰς κολοσσιαίας αὐτῶν περιουσίας, αἵτινες ὑπὲρ τῶν γενεθλίων αὐτῶν πόλεων καὶ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος, διατεθεῖσαι, προσεπόρισαν αὐτοῖς τὸν τίτλον τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους». (*Λ. Λεοντίου*, Τὸ ἀλβ. ζήτημα, σ. 5) καὶ ἔτι σαφέστερον: «πόσον διαπνέονται ἅπαντες οἱ *Ἀλβανοὶ* ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, τεκμηριοῦται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τοῦ ὅλου ἔθνους, ἐν γένει δὲν συνέβαλον μόνον οἱ Ἀλβανοὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι ζῶντες . . . ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἐξ Ἠπείρου τε καὶ τῆς κυρίως Ἀλβανίας ὁρμώμενοι . . . οἱ Ζάππαι . . . ὁ Ἀρσάκης . . . ὁ Σίνας... ὁ Ἀβραμίδης . . ὁ *Ζωγράφος* ὁ *Μπάγκας*» (αὐτ. σ. 49—50).

[Ἐκρήγνυται λοιπὸν ἀδίκως ὁ ἐθνικώτατος Κουγέας, ὅτι εἶπον τοὺς μεγάλους τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτας Ἀλβανοὺς (σὺ εἶπας τοῦτο) ἐξάγων τὸ συμπέρασμα ἐκ τοῦ ὅτι ὀνομάζω τὴν Βόρειον Ἤπειρον Ἀλβανίαν· ἀλλ' ἰδού, ὦ ἀγαθέ, πάντες ὑμεῖς, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι ἐν μέσαις Ἀθήναις καὶ ὅπου δήποτε γῆς γράφετε, οὕτω; ἀποκαλεῖτε καὶ τὸ ὄνομα *Ἀρβανίτης* κατεστήσατε ἐπώνυμον τοῦ μεγάλου εὐεργέτου. Τῷ 1910 μετέβαινον εἰς Ὀλυμπίαν. Ἐπὶ τοῦ σιδηροδρόμιου φουστανελλοφόρος γέρων Μωραΐτης μὲ ἠρώτα τὴν πατρίδα μου. Ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶμαι ἐξ Ἠπείρου ἐκφραστικώτατά μοι λέγει «σεῖς οἱ Ἀρβανίτες εἶσθε τρελλοί, στέλνετε σὲ μᾶς τοὺς γνωστικοὺς τὰ λεφτά σας νὰ τὰ τρῶμε καὶ γυρίζετε στὰ ξένα σὰν τὸν Περιπλανώμενο Ἰουδαῖο». Τὸ βιβλίον τοῦ *Λεοντίου*, Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα ὅπερ ἐξέδοτο ἡ ἑταιρεία «ὁ Ἑλληνισμός», ἠκούσατε πῶς ὀνομάζει τοὺς μεγάλους εὐεργέτας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ «Κίβδηλον νόμισμα», ὅπερ ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ περιάγει ἐπιδεικνύων αὐτὸ ὡς τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, ἵνα διὰ κιβδηλείας αἰσχρᾶς ἐξαπατήσῃ τὸν κόσμον, γράφει ἐν σ. 6 «καὶ οἱ Ἀλβανοὶ χριστιανοὶ τῆς Β. Ἠπείρου ὡς ὁ Λιάτσης (γράφ. *Λιάκτσης*) ὁ Κορυτσαῖος ὁ *Μπάγκας*, ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. *Κορεμένος*, ὁ *Τούρτουλης* καὶ τόσοι ἄλλοι ἀνεδείχθησαν μεγάλοι εὐεργέται τοῦ ἔθνους»].

Ἡ ἐπιστημονικὴ εἰλικρίνεια ἀγνοεῖ τὰ συνετὰ ψεύδη (*Renán*). Συνοίκους ἔχων ἀεὶ τὰς θεραπαινίδας τῆς ἀληθείας, τὴν ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν, κατὰ *Λουκιανὸν* (σ. 588), δὲν ἠδυνάμην νὰ παραμορφώσω τὰ ἐγκαλλωπίσματα τῆς ἐπαρχίας μου. Ἐμφανίζω λοιπὸν πρὸ τοῦ δικαστηρίου τούτου *Ἐμμανουὴλ τὸν Κόκκινον*, πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις *τὶς οἶδε πρὸς τίνας παλαίων σκέψεις* μετετόπισε τὴν γενέτειραν τοῦ δομήτορος τῆς Ἀκαδημείας εἰς τὰς Σέρρας (Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 15 Ἀπριλίου 1876 . . . ἐπὶ τοῦ μνημοσύνου . . . ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου βαρῶνος

---

1) Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἠπείρῳ καὶ τὰ δίκαια αὐτοῦ, σ. 3.

Σίμωνος Γ. Σίνα. Ἀθῆναι 1876, σ. 10. περὶ τῆς ἀληθοῦς πατρίδος τοῦ *Σίνα* (βλ. *Γούδαν*, Βίοι παρ' ἄλληλοι Δ', σ. 15).

Καὶ τώρα βραχέα τινὰ περὶ τῆς Δρόβιανης, τῆς τόσῳ συμπαθοῦς κωμοπόλεως, ἥτις οὐ μόνον διετήρησε τὴν λαλουμένην ὡραίαν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μετὰ τὴν ὀρφανισθεῖσαν Μοσχόπολιν, διὰ τῆς Σχολῆς, ἣν συνέστησεν ὁ ἰσαπόστολος *Κοσμᾶς* καὶ ἀνέδειξεν ὁ διδάσκαλος *Παπᾶ Ζήσης* (βλ. *Πετρίδην* ἐν Ἀπόλλωνι 1888, σ. 867). Τὸν κόσμον ὅλον ἐχάλασαν οἱ ἀργόσχολοι καὶ σπερμολόγοι, διαβάλλοντες με καὶ τοὺς φίλους μου Δροβιανίτας διερεθίζοντες, ὡς δῆθεν ἐγὼ ἔγραψα, ὅτι οἱ Δροβιανῖται εἶναι Ἀλβανοὶ καὶ ἐτάραξαν καὶ τὰς σκιάς τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει *Λάπα*, *Ζώτου Μολοσσοῦ* καὶ *Πετρίδου*. Πάλιν χαμερπὴς διαβολὴ καὶ διαστροφή! ἀλλ' εὐτυχῶς ὑπάρχει τὸ κείμενον. Τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἡγεμόνος *Ῥακοβίτσα*, ὃν ὁ *Παπαρρηγόπουλος ἐκλαμβάνει ὡς Ῥουμᾶνον*, γράφω «ἐν Ἀλβανίᾳ παρὰ τὴν Δρόβιανην σώζεται χωρίον ἐπωνυμούμενον Ῥακοβίσσα (ἢ Ῥακοβίτσα) ἧς οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καταφυγόντες εἰς Βλαχίαν» (Γρηγ. Ἀργυρόκαστρ. σ. 13.). Ποῦ ἠθέλατε, κ. Κουγέα καὶ συντροφία, νὰ τοποθετήσω τὴν Ῥακοβίτσαν ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1935 γράφων; εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ πῶς ὑμεῖς οἱ γαλαζόαιμοι δὲν πράττετε τοῦτο, ἀλλὰ Κορυτσᾶν Μοσχόπολιν Ἀργυρόκαστρον καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἤπειρον γράφοντες ἔν τε βιβλίαις, ἔν τε Ἐγκυκλοπαιδείαις καὶ ἐν περιοδικοῖς τάσσετε ἐν τῇ νοτίῳ Ἀλβανίᾳ (βλ. ἀνωτ. σ. 113 ἑ.). εἶσθε κακῆς πίστεως συζητηταί ἀλλὰ ποῦ εἶπον ἐγὼ Ἀλβανοὺς τοὺς Δροβιανίτας καὶ ἀνεστατώσατε τὸν καλόν μου φίλον κ. *Καλιάφαν*; [Κατὰ τὸν Μακεδ. ἀγῶνα ἐγνώρισα εἰς τὸν ἐνταῦθα Μακεδον. σύλλογον τὸν Δροβιανίτην ἀκέστορα *Ναθανιὴλ* ἐλθόντα (1908) νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίαν κατὰ τῶν ἀλβαν. συμμοριῶν καὶ παρέσχον αὐτῷ τῷ λαμπρῷ πατριώτῃ πᾶσαν συνδρομήν. Ἐν τῇ μονῇ τῆς Μετανοίας μου (ἐν τῇ σκητῇ ἁγίας Ἄννης) διῆλθε τὰ ἔσχατα τοῦ βίου ὁ μεμουσωμένος Δροβιανίτης ἱεράρχης *Ἰωσὴφ* ὁ *Ῥυρνάβου*. ἐνταῦθα σώζονται διάφορα συγγράμματα αὐτοῦ, λόγοι καὶ ἐπιστολαὶ καὶ δὴ τὸ *εἰς στίχους χωλιάμβους ἐκτεινόμενον Ψαλτήριον*.* Ἡ Λαύρα εὐτυχεῖ νὰ συγκαταλέγῃ μεταξὺ τῶν ἀστηρῶν αὐτῆς καὶ ἕτερον Ἀροβιανίτην, τὸν σεμνότατον μοναχὸν *Γεράσιμον Μικροαγιαννίτην* ἄριστον ὑμνογράφον καὶ ποιητὴν συνεχίζοντα τὴν ἱερὰν ταύτην παράδοσιν ὡς μόνος δυστυχῶς ἐκπρόσωπος. τούτου τὸν βίον καὶ ἔργα τινὰ ἐδημοσίευσα ἐν τῇ Νέᾳ Σιών (1936), σ. 204—302. Ἄλλος Δροβιανίτης λόγιος κρύπτεται εἰς τὸν Νομοκάνονα Ἀδριανουπόλεως

---

* Βλ. Ἐκκλ. ἀληθ. τόμον Δ', περιοδ. Β', 1887, σ. 253—261. Πλήρη βιογραφίαν ἔχω γράψει εἰς τὸν πρὸς ἔκδοσιν Β' τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ ἀσκητισμοῦ.

(ἀριθ. 77) ὅστις σημειοῦται ἐν τέλει: «*Ἐχαράχθη δι' ἐμοῦ τοῦ ἐν ἀναγνώσταις ἐλαχίστου Χαρίτωνος τοῦ ἐκ Παλαιᾶς Ἠπείρου, ἐκ τῆς κώμης Δροβιανῆς· ὑπόκειται δὲ αὕτη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀργυροκάστρου*». * Καὶ ἐγὼ μὲν ταῦτα, ὑμεῖς δέ, κύριοι θορυβοποιοί, *Κουγέα καὶ Βλάχε*, τί ἐπράξατε ὑπὲρ τῆς Δρόβιανης, ἧς τὴν ἑλληνικότητα ἐγὼ κατεπρόδωσα (Θεέ μου, πῶς βαστᾷς τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα!) ἀφοῦ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει ὅτι ἀπὸ τοῦ 1920 εὑρίσκεται αὕτη εἰς τὴν Ἀλβανίαν.] Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν νὰ διαπράξω τοιαύτην ἀσέβειαν πρὸς τὴν γεραρὰν μνήμην καλῶν φίλων, τῶν ἀειμνήστων *Ζώτου Μολοσσοῦ* καὶ *Ἀθανασίου Πετρίδου*, θιασωτῶν τῆς *ἑλληνοαλβανικῆς συμπνοίας* καὶ τόσον σθεναρῶς ὑπεραμυνομένων τῆς ἀλβανικῆς καὶ ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς τοῦ *Σκενδέρβεη*; Τούτων ὁ μὲν πρῶτος προτάξας εἰς τὰ Δρομολόγια αὐτοῦ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐχάραξεν:

Γεώργιος Σκενδέρβεης Ἠπείρου μέγας γόνος,
τῆς Ἀλβανίας βασιλεὺς δεινὸς τυραννοκτόνος.

τὴν δ' ἐμὴν ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ thëna ἐτυμολογίαν τῆς Ἀθηνᾶς, ἣν ἐκμηκτυρίζει ὁ κ. Κουγέας, ἐπιβεβαιοῦται ἀνακαλύψας εἰς τοὺς Λιάπηδας παράδοσιν, καθ' ἣν αὕτη ἐγεννήθη ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Παλλάσῃ τῆς Ὡρυκίας καὶ ἐλέγετο *Θένω*, ὁ δὲ *Ζεὺς* τῆς ἔκτισε τὴν Ἀθένω» (Ἱστορία Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1905, σ. 55—56. Ἠπειρ. μέλος Δ'. 1882, σ. 95)· ὁ δὲ δεύτερος, βαθύτερος ἐρευνητὴς τοῦ θείου αὐτοῦ, σφοδρὰς ἀντιρρήσεις παρέταξε κατὰ τοῦ *Παπαρρηγοπούλου*, τὰς γνώμας τοῦ Hopf ὑποστηρίζοντος περὶ σλαβικῆς καταγωγῆς τοῦ *Καστριώτου*. Ἐφλέγετο δὲ *ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἑνώσεως τῆς Ἀλβανίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος*. ** [Ὁ ἀλήστου μνήμης διδάσκαλός μου *Γεώργιος Μιστριώτης* περὶ τούτου παραδίδει ἡμῖν τὴν σπουδαίαν εἴδησιν: «πρὸς σύσφιγξιν τῶν δύο λαῶν ὁ... *Ἀλέξ. Κουμουνδοῦρος* εἶχε καταρτίσει ὁλόκληρον σχέδιον, ἵνα ἑνώσῃ πολιτικῶς τοὺς δύο ἀδελφοὺς λαούς, τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἀλβανούς, καὶ ὀνομάσῃ τὸ ἑνιαῖον κράτος *Πελασγικὸν βασίλειον*, ἔχον ἕνα μὲν βασιλέα καὶ ἕνα στρατόν, ἀλλὰ δύο βουλὰς (ἔνθ. ἀν. 64).] Ἀλλὰ πρόδρομος ὑπῆρξεν ὁ Μολοσσός, ὅστις διεκήρυττε: «πρέπει τώρα νὰ ἑνωθῶμεν κατὰ τὸν μέγιστον τοῦτον κίνδυνον, ὃν διατρέχει τὸ *Πελασγο-ελληνικὸν* γένος ἀπὸ τὰς προπαγάνδας τῶν διαφόρων ἐθνῶν νὰ διαιρεθῇ εἰς

---

* Βλ. Byzant. Zeitschrift, τόμ. 19, σ. 70.

** Βλ. Βιβλιογραφίαν Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας σ. 77. Ὁ μακαρ. Καζάζης ἐβροντοφώνει περὶ τῆς «ἑλληνοαλβανικῆς δυαδικῆς πολιτείας» (Ἔμπρὸς 1923 Σεπτεβρ. Ὀκτωβρ.).

Ἕλληνας καὶ Ἀλβανούς διὰ νὰ καταστραφῇ εὐκολώτερον».*

Καὶ ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ τελευταῖον ἄρθρον τῆς κατηγορίας, εἰς τὴν δύσοσμον Μοσχόπολιν, ἥτις ἐπέτρωτο ἐκεῖ μὲν νὰ ὑποστῇ τὴν ἀγρίαν ἐπίθεσιν τοῦ Σαλῆ Μπούτκα, ἐνταῦθα δὲ τὴν τοῦ κ. Κουγέα *στραγγαλίζοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ βιβλίου μου καὶ πλαστογραφοῦντος τὸν σκοπόν*, καίπερ αὐτὸς ὡς κριτὴς κατὰ τὴν δικαμανίαν μου ἀνέγνω εἰς τὴν Ἀναγνωρίσεως (σ 18) περὶ τῶν τριῶν βιβλίων ταῦτα: «ἡ δηλουσα ἔννοια εἶναι ὅτι *εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἅπερ τόσῳ ἀξιοζήλως ἐκαλλιεργήθησαν ἐν Μοσχοπόλει, ὀφείλεται ἡ ἀφύπνισις τῶν Βαλκανίων, καὶ ὅτι ταῦτα σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ πνεύματος ἀπεργάζονται καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν καὶ προσανατολίζουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀληθῆ ὁδὸν τῆς σοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ... Συνεκεντρώσαμεν πᾶν ὅτι ἀναφέρει εἰς τὴν γραμματείαν τῆς ἀναγεννωμένης Ἀλβανίας ἐξιστορήσαμεν τοὺς ἀπὸ 500 ἐτῶν μυχίους αὐτῆς πόθους καὶ τὰς προσπαθείας, πρὸς δημιουργίαν ἐθνικῆς γλώσσης... ἀλλὰ τὸ θαῦμα τοῦτο συνετελέσθη μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως διὰ τοῦ ἐκεῖθεν ἐκπορευομένου ἀναμορφωτικοῦ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων πνεύματος*», καὶ κατωτέρω «ἡ *Νέα ἀκαδήμεια ἀναμφιβόλως εἶχεν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ οὐδέποτε ἐν αὐτῇ προέκυψε φυλετικὸν ζήτημα*. Ὁμολογῶ, κύριε συνάδελφε, ὅτι πάντοτε βαρέως ἔφερον, διότι ἡ ἰδιαιτέρα μου πατρὶς ὠφείλομεν τὸ νέον ἐθνικὸν κίνημα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐξωστρακισμένοι ἀπὸ τὸ ἑλληνικόν, ἐν ᾧ ὁ λαὸς εἶχε ἐπ' αἰῶνας ἀναμορφωθῇ καὶ ρυθμισθῇ εἰς περιττὴν πολιτισμοῦ τὸ δὲ κύριον τριῦμα ἐπήνεγκαν διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μπαγκείου Γυμνασίου, μονωθέντος ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀλβανίαν· οὐ μόνον ἀπὸ τῶν σχολῶν ἀπουσιάζουσι οἱ ἐνταῦθα ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι Ὅτως ἐν Ἄθῳ τὸ ὄνειρόν μου ἦτο ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἀθηνοπόλεως σὺν Ἀθηνᾷ, ὅπερ ἐπραγματοποίησα γενόμενος πρωτεργάτης τῆς Ἰωνίου ἀκαδημείας, ἔτι καὶ εἰς Κωνστάν, ὅτε μετέβην ὡς μητροπολίτης, τὸ πρῶτον ἔργον ἦν ἡ ἵδρυσις τῆς Μπαγκείου Ἱερατικῆς σχολῆς· δὲν φαντάζεσθε ὁποίων μισελληνισμῶν συνήντησα ὑπούλως ὑποδαυλιζομένων ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν διαβαλλόντων. *Εἰς ὅλα τὰ βιβλία μου αὐτὰ οὐδεμίαν ἔφερον αἰσθησιν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἀλογίστου τούτου φανατισμοῦ*. Τὰ ἀλβανικὰ βιβλία βεβαίως μυρολογιῶν καὶ ἀσμάτων κατὰ τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ οἱ ἀλβανιστὰὶ ἐπιμελῶς ἀντιπαιδιστῶσι τοὺς ἑλληνικοὺς λόγους διὰ ξένων, ἰδίᾳ γαλλικῶν, καὶ ἐκείνης ἀλλοιώς εἰ-

* Ἔκδοσις σελ. 68, ἔκδοσις δευτέρα 1913 σ. κ.

1) Βλ. Ἀλβανικὰ κείμενα ἐκδ. Β. Δασκαλάκη Ἀθ. 1908 σ. 1 καὶ 148 ε καὶ ἀλλαχ.

ναι κτῆμα πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, π. χ. ἐνῶ οἱ πρῶτοι εἶχον τὸ periudha, νῦν γράφουσιν τὸ ῥουμανικὸν **turna**, καὶ ἀντὶ τοῦ **phthisi** (ὅπερ ἔχουσι καὶ αἱ εὐρωπ. γλῶσσαι[1])ἀκούει τις τὸ **ἀπαίσιον tuberkollosi**. Ὁ φανατισμὸς οὗτος προῆλθεν ἐκ τῆς Ῥουμανίας **καὶ ἰδίᾳ** ἐκ τῆς **Βουλγαρίας**, ὅπου κατὰ *Jirecek* «οἱ Ἕλληνες θεωροῦνται ὡς **κλέπται ξένης σοφίας** καὶ δόξης καὶ οὕτως ἀπεικονίζονται εἰς **τὰ βιβλία**, ἅπερ παρέχονται ὡς τροφὴ καὶ διδασκαλία εἰς τὸν περιούσιον βουλγαρικὸν λαόν». *

Ἐφρόνουν, ὅτι διὰ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς περιπύστου Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως ἐπὶ εὐρυτέρου πνευματικοῦ ὁρίζοντος ***οἱ Ἀλβανοὶ ἀνασυνδεόμενοι πρὸς τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς θὰ κατέβαλλον ἔρυμνα τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἀποσοβουμένης οὕτω τῆς ἐπικινδύνου συναφείας καὶ ἐπιδράσεως τῶν πέριξ γειτόνων***· ὅθεν ἠρξάμην συγγραφῶν καὶ συνέδεσα τὴν ἱστορίαν πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταφράσεως τοῦ Γρηγορίου, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν τροφίμων τῆς Μοσχοπόλεως ἐνεπνεύσθη τὴν ἰδέαν αὐτήν. **Μανθάνομεν** ὄντως ὅτι «***ἡ Νέα ἀκαδήμεια ὡς τηλαυγὴς φάρος ἐξέπεμπε τὰς ἀκτῖνας καὶ πέραν τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας . . Ἀριπρεπεῖς θεολόγοι, φιλόλογοι καὶ ποιηταὶ ἀνέθρωσκον ὡς Ἀνταῖοι ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ φροντιστηρίου***». Μεγίστη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ Σχολὴ διὰ τῶν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν αὐτῆς πρὸς πάντα τὸν δοῦλον τότε ἑλληνισμόν, ***δημιουργήσασα πρωτοφανῆ πνευματικὴν κίνησιν καὶ διαδίδουσα τὰ φῶτα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δαψιλέστατα καὶ καρποφορώτατα***» (Μοσχόπ. σ. 16 καὶ 46). ***Ὁ ὕψιστος σκοπὸς τῆς Ἀκαδημείας*** ἦν ἡ ἐνισχύση τὸν διμέτωπον κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τοῦ παπισμοῦ ἀγῶνα. Ἰδού, κ. Κουγέα, τίς ὁ σκοπὸς τῆς Ἀκαδημείας καὶ οὐχὶ ὡς πλαστογραφεῖτε αὐτόν. Ἰδοὺ καὶ ὁ χαρακτήρ: «***ἡ Νέα ἀκαδήμεια ἀναντιρρήτως εἶχεν ἑλληνιστικὸν χαρακτῆρα***, ὅπως πᾶσαι αἱ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἑλληνικαὶ σχολαί . . . ***ὁ ἄκρατος ἑλληνισμὸς*** ἄλλως ἐμφαίνεται . . . καὶ ἐν τοῖς καταλοίποις τῶν διδασκάλων αὐτῆς, οἵτινες διαπρυσίᾳ φωνῇ καὶ διαπόρῳ γλώττῃ διετρύπουν τὸ αἴσθημα τοῦτο καὶ μετὰ φλογεροῦ ζήλου ἐμύουν εἰς αὐτὸ τοὺς τροφίμους. Ἐκ προοιμίων ἐφρόνουν, ὅτι ***ἀκήρατος φιλελληνισμὸς ἦν ἱκανὸς ν' ἀποσκορακίσῃ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἑτεροδόξων περιοίκων***». Αὐτὸς εἶναι, κύριοι συνάδελφοι, ὁ ἀλβανιστικὸς σκοπὸς τοῦ βιβλίου μου, ὡς κατηγορεῖ ὁ κ. Κουγέας. Πλὴν τούτου οὗτος ψέγει

---

1) Πρλ. N. C a r d o n, De polygala in phthisi, Bounae 1762.

* Geschichte der Bulharen, παρὰ Δ ή μ ι τ σ α, Μακεδονικῶν τόμ. Γ', σ. 008.

με, διότι εἶπον, ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται τὸ πρῶτον ἦσαν Ἀλβανοί, ἔπειτα δὲ ἦλθον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα Κουτσόβλαχοι ἐκ Μουζεκιᾶς καὶ παραπέμπω εἰς τὰς ἑξῆς πηγάς: 1) Hopfi C. Chroniques graeco - romanes κτλ. σ. 280 (πρβλ. καὶ 284, 304) Ἡ μαρτυρία εἶναι λίαν ἀξιόπιστος· διότι ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Ἰωάννης Μουζάκης τῷ 1500 περίπου ἀναφέρει τὸ Vescop ἢ Voscop, ὡς λέγεται νῦν, πολὺ πρὸ τῆς ἱδρύσεως ὑπὸ τῶν Κουτσοβλάχων τῆς νέας πόλεως· καὶ 2) τὸν ἔμπειρον ἀλβανολόγον *Φούλβιον Cordignano* (Πρβλ. Λογγιν. σ. 204). Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ κατέστρεψαν τὴν Μοσχόπολιν ἀναφέρει ξένην πηγήν,. διατί; Μήπως ἐγὼ δὲν γράφω ἐκ τοῦ κόσμου «... ἐπέπεσαν (οἱ Ἀλβανοὶ) κατ' αὐτῆς ὡ, ὕμνει καὶ ἐλεη-λάτησαν ... τὴν ἔκπυρον γῆν; Μιδιαμο (Μοσχόπολις 40) ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶμαι εἰς ἀποδείξεις μου καὶ δὴ *ἀνεπιδέκτους ἀντιρρήσεως*, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἀπατηθῶ ἐκ τῶν μᾶλλον τῶν πολλῶν καὶ πρὸς γνωστοὺς σκοποὺς γραφέντα ὑπὸ τοῦ φίλου μου *Σκενδέρη*, ἄλλως τε αὐτὸ δέχονται καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀρουμάνοι παρ' ὅλον τὸν φανατισμὸν αὐτῶν (βλ. Μοσχόπ. σ. 61, 82 ἑ.). Ἀλλὰ δὲν πιστεύω νὰ συμφωνήσῃ ὁ κ. καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας κατηγορῶν μου γράφοντος, ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται ἦσαν Κουτσόβλαχοι καὶ Ἀλβανοί, αὐτὰ μόνα ἵνα κάμω ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας, ἀλλ' εὐτυχῶς *δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις οἱ μὴ γνωρίζοντες, ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται ἦσαν Κουτσόβλαχοι* κατὰ τὴν καταγωγήν, ἀλλ' ἐνθουσιώδεις Ἕλληνες τὴν γλῶσσαν. Ἐὰν δὲ ὁ κ. καθηγητὴς εἶχεν ἀποδείξεις περὶ τοῦ ἐναντίου, ἤθελεν ὡς δὲν ἐξηκολούθει αὐτὰς καὶ τώρα καὶ *ὅτε ἐκρίνετο ἡ διατριβή μου περὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων*, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀναπόδεικτον ἀμφισβήτησιν τοῦ *Σκενδέρη*, ὅτι ἐν Μοσχοπόλει ἡ ἀλβανικὴ ἐθεωρεῖτο γλῶσσα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐξέγραψε δὲ αὐτὸς τὴν α' ἔκδοσιν ἐκ Βιέννης, *ὥστε πρὸ φιλελληνικοῦ μόνον ἡ βλακικὴ Καὶ διὰ τὸν Δανιὴλ Μοσχοπολίτην* ἀρκεῖ ἡ πλάνη τοῦ ἐθνικισμοῦ νὰ μεταπλάσσῃ εἰς τὸν ἴδιον, ὅστε μὴ ἐρωτῶ, ὅπως ἔγραψα ἐγὼ πολλάκις καὶ ἀφορμὴν ἐπὶ τῇ βάσει σπουδαίων πηγῶν διὰ τοὺς *ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλοφώνων* Βιβλιογρ. σ. 115β. καὶ ὅτι νὰ μαρτυρήσῃ ἡ παρατίθεται μαρτυρία τοῦ κ. καθηγητοῦ μου περὶ τῶν πολλῶν σημείων, οὗ ἕνεκα ἔξῃ, θὰ ἐμπίπτει εἰς τὸν Κανόνα· αὐτὸς ὁ μόνον ἐμοὶ ἐπιφυλάσσει ἐπιφωνήματα γραφῶν ἀπὸ τῆς Μοσχοπόλεως. *Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ τῶν ἐξελληνισθέντων Μοσχοπολιτῶν*, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἱστορικῆς Μακεδονίας, ἐν ᾗ ἐκατοικοῦσαν οἱ πρόγονοι τοῦ κ. καθηγητοῦ *Ἄμαντον*, ὅπως καὶ εἶναι *οἱ Θλάχοι λοιπὸν ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ἀρχαῖοι. Φαγανεῖς Θρᾷκες Ἕλληνες* ἐξεθνικίσθησαν ὑπὸ τοῦ Αἵμου ἐκλατινισθέντες γλωσσικῶς [illegible] τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς *τῶν Κουτσοβλάχων* ἦτο ἄλλο. *τὸ κύριον θέμα τῆς ἐναισίμου διατριβῆς μου* ἐπὶ τοῦ [illegible] *ἐπραγματευόμεθα τὴν ἐλληνικὴν αὐτῶν ἐν*

Ἑλλάδι καταγωγὴν καὶ τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν ὡς καὶ τὴν ἀλβανικὴν ἐν Ἀλβανίᾳ πιστοποιήσας περιτράνως, ὅτι ***οὐδεμίαν σχέσιν οὔτε φυλετικὴν οὔτε γλωσσικὴν ἔχουσι πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἴστρου.*** (Βλ. Μοσχ. 89). Ἀλλ' ἀπορῶ πῶς ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἐθνικῶν δικαίων δὲν ἔσπευσε νὰ ἐξελέγξῃ τὰ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Γ', 1930, σ. 568 ὑπὸ φίλου αὐτοῦ αἱρεσιώτου διατυμπατισθέντα, ἅπερ χάριν εὐθυμίας διαμνημονεύω: «Πρῶτοι οἱ ***Ἀρωμοῦνοι*** μέσα ***στὴ Βαλκανικὴ*** ἐγκατάστησαν τυπογραφεῖο στὶς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰῶνα καὶ ἵδρυσαν ἀνώτερη σχολή, μὲ τὸν τίτλον *Academia nova* (sic)· αὐτοὶ διετήρησαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὴ λαμπάδα τοῦ ***Ρωμανοβυζαντινοῦ*** πολιτισμοῦ». Οἱ Μοσχοπολῖται γίνονται Ἀρωμοῦνοι (διότι οὕτως ἐθέσπισεν ὁ *Weigand*), ἡ γνωστὴ «Νέα Ἀκαδήμεια», Academia nova, καὶ ὁ ἑλληνοβυζαντινὸς πολιτισμὸς Ρωμανοβυζαντινός, καὶ ταῦτα ὑπὸ Ἕλληνος γλιχομένου καὶ πανεπιστημιακῆς ἕδρας, τοῦ κ. ***Γ. Ἀνδριώτου***, καὶ ἐν τῷ σπουδαιοτέρῳ ἑλληνικῷ περιοδικῷ ***Αὐτά, κ. Βλάχε, θὰ παρουσιάσωσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης, καὶ οὐχὶ τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόνησον ἢ τὴν διαίρεσιν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς βορείαν καὶ νοτίαν ἢ τοὺς ἀλβανικῆς καταγωγῆς Ἕλληνας ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας. Οὔτε ἄτοπόν τι διέπραξα, διότι ἔψεξα τὸν Ἀραβαντινὸν ὅστις γελοιοποιεῖ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην μεταβάλλων τὴν σλαβικὴν τοπωνυμίαν Γκόρα-Μόκρα εἰς Χώραν μακράν!*** [ὡς καὶ τὸ Zëri εἰς Ζωρή. ὡς γνωστὸν τὸ ὄρος τοῦτο καὶ ἡ παρακειμένη λίμνη τῆς Ἀχρίδος ἔλαβον τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων ***Μόκρου*** (Γκόρα=βουνόν). λέγεται, ὅτι καὶ ἐφονεύθη ἐκεῖ· ὅθεν καὶ ἡ λίμνη τῆς Ἀχρίδος ὠνομάσθη ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ «Μόκρον» πόλις τῆς Δαλματίας[1]). «Μόκρον» παλαιότερον ὄνομα τοῦ ἐν τῷ νομῷ Κοζάνης χωρίου Λειβαδερόν. «Μοκρὸν» χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ Στρυμόνος ὄχθην. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ Γκόρα-Μόκρα ἐν Κώδικι μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἄθω 287 (Ι' αἰῶνος) λέγεται «Κόρι—Μόκρα», ὅπερ παρέλαβε καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ***Χρύσανθος*** ἐν τῷ Συνταγματίῳ (Τυργόβιστον 1715) σ. 87. Λοιπόν, κ. Βλάχε, τί σχέσιν ἔχουσι ταῦτα πρὸς τὸ Χώρα μακρὰ τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅπερ υἱοθετεῖς, ἵνα ἐξασφαλίσῃς τὴν ἑλληνικότητα τῆς χώρας! Ἀλλοίμονον ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐθνολόγοι καταντήσωσιν εἰς τοιαῦτα ἐπιχειρήματα]. ***Κάμνω τὴν προμαντείαν, κύριε Βλάχε καὶ Ζακυθινέ, ὅτι ὑμεῖς αὐτοὶ — διότι εἶσθε νέοι μὲ μέλλον — ὑμεῖς, ὄχι οἱ ἐχθροὶ τοῦ***

---

1) Κων. Πορφυρογεννήτου, Περὶ βασιλείου τάξεως 30 καὶ 36, καὶ «Μοκρὸν» (βλ. Tomaschek, Geographie Mitt. 1880, σ. 512, ἐκ τοῦ σλαβικοῦ mokrs=ὑγρόν).

ἑλληνωμοῦ θὰ ἐμφανίσητε τὴν τριλογίαν τῶν βιβλίων μου πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θέσεως εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης καὶ συνιστῶ ὑμῖν να μελετήσητε αὐτά. Ὡς μέλη τοῦ ἐθνολογικοῦ ἐργαστηρίου, εἰς ὃ ἐνηκατε, ἐτέθητε ἀπὸ πολλῶν μηνῶν εἰς σπουδαιοδικὴν κίνησιν πρὸς ὅλας τας διανθύνσεις διὰ να δημιουργήσητε σκάνδαλον ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ εἰς βάρος μου, καὶ ὑπηρετήσατε ὡς ὄτριχα πενθῆνες τὸν πάτρωνα, οὐδ' ἀνέγνωτε τὸν λόγον τοῦ *Δυσίου* (ὑπὲρ Ἀριστοφ. χριμ. 61) ὅστις εἶπεν: *«ἐν ὄνοι δὲ ἑβδομήκοντα οὐδ' ἂν εἰς λάθοι πονηρὸς ὤν»*. Λὲν τιμᾷ τὴν νουμοσύνην ὑμῶν, ὅτι δὲν προσέδεσε τοῦτο. Ὁ εὐνοῦ ὁς μου οὐρανὸς ὑπῆρξε διὰ ἐμὲ πάντοτε ἀνέφελος, οἱ πραγματικῶν κυμάτων δὲν μὲ πτοοῦσιν. ἐκ τῶν μέχρι τοῖδε τοιούτων ἀγώνων μου, θεοῦ συναιρουμένου, ἐξῆλθον ἀεὶ τοτεφανωμένος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶσθε νέοι φιλότιμοι καὶ λίαν φιλοπάτριδες, συνιστῶ ἐγὼ ὡς πρεσβύτης, πλέον καὶ παλαίμαχος να ἐξετάσητε μήπως ὁ κ. *Ἀνδρεάδης* κατὰ λάθος, ἔθηκε τὴν ὑπογραφήν αὐτοῦ εἰς τας σελίδας τοῦ δαιμονίου *Jorga*, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε δημοσιεύσει τὴν ἐξῆς: διὰ τὰ ἀνατολικὰ τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου: «ἡ χώρα τῆς ἀνατολικῆς «Ρωμανίας, οἰκουμένη ὑπὸ ἐκλελατινισμένων κατοίκων, ὧν οἱ *Ρουμάνοι εἶναι τὸ κατάλοιπον περιελάμβανεν ὅλον τὸν Αἷμον καὶ ὅλην τὴν Πίνδον»* [1]). Ἵνα χάσητε ὅτι ἀπέβητε εἰς Κρητικὸν, ὅτι οἱ ἐκεῖ Μωαμεθανοὶ εἶναι πολὺ γνήσιοι. Ἀλβανοὶ ἐκηρύχθησαν ἐναντίων μου διὰ ψηφίσεως τοῦ *Jorga* ἐψηφισμένης τῷ 1919 ὑπὸ τοῦ νόμου ἐν Ῥουμανίᾳ, διὰ νὰ ἐξετοπίζοντο ὅσοι δὲν εἶχον ῥουμανικὴν ἰθαγένειαν, ἔπρεπε λοιπὸν μεγάλον ἐμπόριον καὶ ἀτιμωτικὸν κουτσουβλισμὸν οἱ Ἀλβανοὶ να φύγουσιν. ἐσκέπτοντο δὲ, ἐὰν πρωτίστως πιστοποιήσουν τῆς Μητροπόλεως, ὅτι ἦσαν *ῥουμανικῆς καταγωγῆς* —ὅπως ἐφάνησαν μετέπειτα— διὰ τῶν ἐκδύτας —ἀλλ' ἐγὼ, ὅταν μετέβην ἐπίσημος εἰς Βουκουρέστιον, ἐπεσήμανα τὴν ἐθνικὴν ἀπάτην καὶ τὸν ἀναβαπτισμόν· *Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον κυφίως μοι ἐστοίχισε τὸν θρόνον*, ἐπειδὴ τὴν μὲν πατρίδα σεσωκὼς ἐμαυτὸν ὁ ἀπολωλεκὼς [Καὶ ἐγὼ δὲ ἐγενόμην πρόφαξ ἐπιτίμου καὶ τροπαίου ζῶν ἐ μέσοις Ἀθηναίοις, ὁ δὲ κ. Ἀνδρεάδης μόνος ἀντιλεγόμενος γενόμενος ἀντιπρόσωπος τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μεμ ἀμετρίου] καὶ οὕτως τρέπεται *ἐν μέσοις Ἀθήναις ἀπαλοῦνται οἱ Μωαμεθανοὶ Ἀρνοῦνται ἡ Ῥωμανία* ὅπως ἦτο τὸ αἴτιον καὶ ὁ κ. Κουρέας διὰ τῶν αὐτῶν Ἀλβανῶν, με εἶχεν ἀντιθέσεις καὶ ἐμποδίου, πλέον τοῦ τρόπου Σιλὴ Μπουτσὰ ὁ ὁποῖος ἐστήριξεν αὐτὸν τὸν ἐμὲ ἀπαγορεύσεως τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως τῆς Μητροπόλεως [2]) Ἀλλ' ἡ ἔριδι αὐτοῦ ἐπέφερε τὸ μέτρον, διότι εἶπον, ὅτι

---

1) Ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ἀνδρεάδου ἐκ τῆς Κωνσταντίνας εἰς τὸν Ἕλληνα, Βουκουρέστιον 1921. σ. 15 (Διὰ ἀπαντήσεως μου εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀνδρεάδου, ἴδε Μακεδονικὰ Ἡμερολόγιον, 1923, Μακεδονικὰ Ἡμερολόγιον)

2) Βλ. Μακεδ. σ. 15.

τὰ ἑλληνικὰ γράμματα προάγουσι τὸν ἐθνισμὸν (σ. 99) καὶ ὅτι ἡ ἀλβανικὴ συνείδησις ἢ τὸ ζώπυρον τῆς ἀλβανικῆς ἐθνότητος ἐκυοφορήθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν (καὶ πῶς οὐχί; ἀφοῦ βλέπομεν ἐκεῖ γραμματικάς, λέξικά, μεταφράσεις εἰς τὰς ἐγχωρίους γλώσσας;) καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία «***εἶναι δῶρον ἁγιαὸν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων***». [1]) Καὶ εἶμαι ἀξιοκατάκριτος διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, διότι ἐκέντησα τὴν ἱερωτέραν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς χορδήν, ἵν' ἀγαπήσωσι καὶ μὴ ἀποσκυβαλίσωσι τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ταῦτα καὶ τοιαῦτα διακηρύττων; «Πανθομολογούμενον τυγχάνει, ὅτι ***οἱ Ἕλληνες κλασσικοὶ συγγραφεῖς ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ προσόν, ὅτι καλλιεργοῦσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ δ αμορφοῦσι τὴν ψυχὴν τοῖς ὑψηλοῖς παιδεύμασι καὶ ἀρίστοις αὐτῶν μαθήμασι***» (Μοσχ. σ. 99) καὶ ἐπικαλοῦμαι ἅμα τὸν μακαρίτην διδάσκαλόν μου ***Καρολίδην***, ὅστις γράφει.«Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἀσκοῦσι .. προσηλυτιστικὴν καὶ φυλετικὴν ἐπὶ τοὺς λαοὺς ἀφομοίωσιν. Τοὐναντίον δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς μορφωτικῆς δυνάμεως ... ***αὐτῶν ἀναπτύσσουσι ... τὴν συνείδησιν τὴν ἐθνικήν διότι κύριον ἔργον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι τὸ καθιστᾶν τὸν διδασκόμενον αὐτὸ ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ ἐμπνέειν αὐτῷ συνείδησιν ἀνθρωπίνης ἀξίας*** μεθ' ἧς εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἡ συνείδησις ἡ ἐθνική.» [2]) καὶ ὡς ἐπισφράγισμα φέρω τὰ ἑξῆς τοῦ πατρὸς τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας «***Μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάσημα θεῖον ἠκριβωμένον, λογισμὸν ἀποτίκτουσα οἰκειουμένης ἐπιστήμης***».[3])

Οὐδεὶς ἐκήρυξε, κύριοι συνάδελφοι, εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τὸ ἐθνικὸν τοῦτο εὐαγγέλιον, ***οὐδεὶς ὑψηλότερον ἔμελψε τὸν ἐκπρεπῆ ὕμνον τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.*** Θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε τὸ καύχημά μου τοῦτο ἐν Κυρίῳ. οὐ μόνον δὲ ἐκήρυξα, ἀλλὰ καὶ ἔπραξα, καὶ λογίζομαι εὐτυχής, διότι οἱ νεώτεροι θὰ ἀπολαύσωσι τοὺς καρποὺς τῶν ἐμῶν μόχθων, ***θὰ πανηγυρίσωσι τὴν ἕνωσιν τῶν δύο ὁμαιμόνων ἐν τῇ χερσονήσῳ λαῶν.*** αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ προαιώνιος πόθος τῶν μεγάλων Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν πατριωτῶν, ἀπὸ τοῦ περικλεοῦς ἥρωος ***Σκενδέρβεη***, τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ἤνωσε τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ Ἠπειρώτας διὰ νὰ συντρίψῃ τὴν ἐπιρμένην ὀργὴν τῆς τουρκικῆς τυραννίας, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ ***Παλαιολόγου***.Εἰς πάντα πατριώτην Ἕλληνα πρὸ τοῦ σλαβικοῦ καὶ ὑπερποντίου κινδύνου ἐξεγείρεται ἡ συνείδησις τῆς ἀνάγκης τῆς ἑνότητος μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, καὶ τὴν ἰδέαν

---

1) Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 236, 162.
2) Ἡ σύγχρ. ἑλλ. ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1921, σ. 59.
3) Εὐσ. Εὐαγγ. προπ. VIII 14, 59, 398 d.

ταύτην ἐπεδιώξα μετ' ἀνυποκρίτου συνειδήσεως, μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως μὴ ὑποχωρήσας καὶ πρὸ παρεξηγήσεων. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος διὰ τῆς εὐφυοῦς πολιτικῆς τοῦ *Βενιζέλου* ἀναγνωρίσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας, ἣτις παρεσκευάσθη ἀπ' αἰῶνος διὰ τῶν κοινῶν ἀγώνων Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν, ἀπέδειξεν, ὅτι *οἱ Ἕλληνες ἐφαρμόζουσι τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, ἄνευ σκοπῶν κατακτητικῶν.* Τὰ σεμνά μου κηρύγματα ἐνούμενα μετὰ τῶν τοιούτων, ἅπερ ἀπ' αἰῶνος διασαλπίζει ἡ ἑλληνικὴ Μοῦσα καὶ ὁ κατηχητισμὸς τῶν ἱεροψαντῶν τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συννοήσεως, θὰ ἱποστηλώσωσι τὰς στερεὰς βάσεις, ἐφ' ὧν θὰ *θεμελιωθῇ ἡ ὁμοσπονδία τῆς χερσονήσου, ἥτις θὰ προαγάγῃ καὶ τὴν παγκόσμιον εἰρήνην. Ἀμήν.* [*]

. . . . . .

Προκειμένου νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁμιλῶν ὁ Σεβασμιώτατος μητρ. Κορυτσᾶς κ. *Βασίλειος Κουρίλας* ὁ κ. *Ν. Ἐξαρχόπουλος* ἐπανέρχεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην κρίσιν, ὅπως ἀπαλειφθῶσι πάντα τὰ λεχθέντα ἐπ' ἐσφαλμένων τῶν καθηγητῶν καὶ κατὰ τὰς τρεῖς συνεδριάσεις, ἐφ' ὅσον, ὡς γνωστόν, ἀπομνήματα ὑπεβλήθησαν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Κοινῆς Παιδείας ὑπὸ τῶν τριῶν καθηγητῶν τῆς Ἱστορίας [**]

Ὁ κ. *Κ. Δογκόδης* νομίζει, ὅτι τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν δύο καθηγητῶν ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀναληφθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ δημοσιευθῶσιν

Ὁ κ. *Γ. Οἰκονόμος* ἐκτίθεται ἀρθρίν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ κ. Δογκόδου νὰ δημοσιευθῶσι τὰ πρακτικὰ ταῦτα, διότι εἶναι προφανὲς ὅτι θὰ προκαλέσωσι λαβὴν εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Ὁ κ. *Ν. Ἐξαρχόπουλος* ἀπαντῶν τὸν κ. Κουγέαν, ἐὰν ἡ ἐν τῇ Σχολῇ γενομένη συζήτησις, θὰ ἔχῃ καὶ ἐν δεσμῷ ἀποτέλεσμα

Ὁ κ. *Σ. Κουγέας* ἀπαντῶν λέγει, ὅτι διὰ τῶν λεχθέντων του δὲν

[*] Ἐκ τῶν σπουδαίων τούτων εἰρηνοφρόνων οἱ διακριθέντες περισσότερον ἦσαν ὁ Ἕλλην κ. Ἀθ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ η ς, συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ σπουδαίου Ἀλβανοῦ Ἰ σ μ α ὴ λ Κ ε μ ά λ, ὃν ἐξεφώνησε ὡς φιλελλὴν καὶ ὁ γνωστὸς διπλωμάτης (Ἴδε λόγ. σελ. 119—120). Ἐκ τῶν ἡμετέρων γένους τοιούτους ἐδείξαμεν πολλοὺς φίλους ἡμῶν τοὺς Ἀλβανούς· οἱ δὲ ἡμέτεροι πολιτευόμενοι πολλάκις, ἐκφοβούμενοι μὴ συμπαρασύρωσι τοὺς ὁμογενεῖς λαούς . . Ὁ μὲν Ἰ ω. Μ α ι ο υ φ ά ς ἦτο ὁ ἀποφασιστικὸς ἐκπολιτιστὴς αὐτ. (ἴδε σ. 120).

[**] Ἐκ τῶν ἀρχομένων καὶ ἀσήμων πλέον τοῦ ἡμίσεως μέχρι τῆς ἐκπνοῆς τοῦ κ. Ρ ο ῦ φ ο υ διεκόπη ἡ Σχολή, ὅτε οἱ καθηγηταὶ τοῦ κ. Κουγέα οὐ μόνον ἐκτενέστατα ἔδρασαν ἀλλὰ καὶ ἀποτελεσματικώτατα ἐν ὅλῳ ἔσωσαν διὰ τοῦ ἀγωνιστικοῦ των πατριωτισμοῦ τὰ ἀρχαιολογικὰ ἡμῶν μνημεῖα, καὶ ἐν ὅλῳ διὰ πολλῶν καθηγητικῶν

ἐσκόπει νὰ ἀπαγγείλῃ κατηγορίαν, ἀλλ' ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. ***Λογοθέτου***, ἵνα δώσῃ ἐξηγήσεις. ***Ἡ Σχολὴ δύναται νὰ λάβῃ οἱανδήποτε αὐτὴ θέλει ἀπόφασιν.***

Ὁ κ. ***Κ. Λογοθέτης***. Παραδόξως ἠκουσα, ὅτι ὁ συνάδελφος κ. **Κουγέας** θέλει νὰ ἐπιρρίψῃ εἰς ἐμὲ τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τοῦ νέου καθηγητοῦ ἐπιθέσεως· εἶπε δὲ ὅτι, ἐὰν ἐπροχώρησε καὶ πέραν τοῦ δέοντος, αἰτία τούτου εἶναι μία ἐρώτησίς μου. Ἀλλ' ὅμως εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει δυστυχῶς οὕτως. Ἐνθυμούμεθα ζωηρῶς πάντες πῶς ὁ συνάδελφος προσηνέχθη πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον μόλις εἰσελθόντα εἰς τὴν σχολὴν ἡμῶν, ἔτι δὲ καὶ πρὶν ἔλθῃ ἐνταῦθα. Ὥστε ἡ σφοδρὰ ἐπίθεσις εἶναι ἄσχετος πρὸς πᾶσαν τινὰ ἐρώτησιν, εἶναι δὲ συναφὴς μόνον πρὸς ἄλλα ἐλατήρια, ἅτινα καὶ ἐκίνησαν ἐκεῖνον νὰ ὑποβάλῃ μετὰ δύο ἑτέρων δύο ὑπομνήματα πρὸς τὴν Πρυτανείαν καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Ὁ κ ***Ν. Ἐξαρχόπουλος*** νομίζει, ὅτι ἡ εἰς τὴν Σχολὴν γενομένη συζήτησις δὲν θὰ φέρῃ ἀποτελέσματα, διότι ἡ Σχολὴ οὐδεμίαν δικαιοδοσίαν ἔχει. Διὰ τοῦτο φρονεῖ, ὅτι σκόπιμον εἶναι νὰ σταματήσῃ ἡ ἐν τῇ σχολῇ γενομένη συζήτησις καὶ νὰ θεωρηθῶσι τὰ λεχθέντα ὡς μὴ λεχθέντα, διότι δυστυχῶς ***ἔχει διαδοθῇ εὐρύτατα ἡ ἐν τῇ Σχολῇ γενομένη συζήτησις.*** Νομίζει δ' ὅτι κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις θὰ βλάψῃ μεγάλως, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἡ συζήτησις.

Ὁ Σεβασμ μητροπ. Κορυτσᾶς κ. ***Εὐλόγιος Κουρίλας*** ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ ***Ῥούφου Κανακάρη*** ἀποσταλεῖσαν αὐτῷ ἐπιστολὴν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἐν τῇ Σχολῇ γενομένη συζήτησις ἐξῆλθεν ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου [πρὸς δὲ καὶ τὸν ἐπίλογον τῆς β΄ ἀπαντήσεως].

Ὁ κ. ***Λογοθέτης***. Διὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν ἐν τῇ σχολῇ γενομένων ἡμεῖς εἴμεθα οἱ αἴτιοι, διότι ἀνακοινοῦμεν τὰ ἐν τῇ Σχολῇ λεγόμενα καὶ συμβαίνοντα.

Ὁ κ. ***Ν. Ἐξαρχόπουλος***. Ἡ σχολὴ ὀφείλει νὰ σκεφθῇ τὶ πρέπει νὰ γίνῃ.

Ὁ κ. ***Σ. Κουγέας : ὅ,τι ἀποφασίσει ἡ σχολὴ ἐγὼ θὰ τὸ ἀποδεχθῶ.***

Ὁ κ. ***Ν. Ἐξαρχόπουλος***. Ἐφ' ὅσον ἡ σχολὴ οὐδὲν δικαίωμα ἔχει νὰ λάβῃ ἀπόφασιν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δὲν βλέπω τὸν λόγον, διατὶ γίνεται ἡ συζήτησις ἐν τῇ Σχολῇ. Ἡ καταχώρισις τῆς συζητήσεως εἰς τὰ πρακτικὰ καὶ ἡ δημοσίευσις αὐτῶν εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ βλάψωσι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅπως μὴ προχωρήσῃ περαιτέρω ἡ συζήτησις τὰ δὲ λεχθέντα νὰ μὴ καταχωρισθῶσιν εἰς τὰ πρακτικά.

Ὁ κ. ***Α. Χατζῆς*** νομίζει ὅτι διὰ τῆς γενομένης συζητήσεως ***θὰ ἀποκατασταθῇ εἷς διαβληθεὶς καθηγητής.***

Ὁ κ. Χ. Κουγέας. Ὑπὸ τῆς Σχολῆς παρεξηγήθη ἡ στάσις καὶ τῶν τριῶν ἱστορικῶν καθηγητῶν. Διαμαρτύρεται διὰ τὸ ἐν τῇ Σχολῇ λεχθὲν ὅτι αὐτὸς συμπαρέσυρε τὸν νεώτερον καθηγητήν. Καὶ οἱ τρεῖς καθηγηταὶ τῆς ἱστορίας ἐθεωρήσαμεν τὸ ζήτημα ὡς ἐθνικὸν καὶ διὰ τοῦτο προέβημεν εἰς τὴν ἀνάβολὴν τοῦ γνωστοῦ ὑπομνήματος, διότι γρήγορα θὰ συζητηθῇ τὸ ζήτημα τῆς Β Ἠπείρου καὶ θὰ εἶναι ὀλέθριον διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τὸ διὰ τοῦ σεβασμ Μητροπολίτου λεγόμενον, ὅτι Νότιος Ἀλβανία ὀνομάζεται ἡ Ἤπειρος

Ὁ κ. Κ. Δογοθέτης Ἐὰν ἀπεφασισθῇ ἡ δημοσίευσις τῶν ἐν τῇ σχολῇ λεχθέντων τοῦτο θὰ δοθῇ ἀφορμὴ εἰς τοὺς ἐχθρούς μας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δείξωμεν προσοχήν. Ἀλλ' ἐὰν ἀφήσωμεν ἀνυπεράσπιστον τὸν νεοδιορισθέντα συνάδελφον, δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῇ εἰς τὴν ἕδραν του Διὰ τοῦτο ἡ Σχολὴ ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ δώσῃ πάντα τὰ ἐφόδια καὶ δι' ὅλην τὴν εὐκολίαν, ἵνα ἀποκατασταθῇ ἡ τιμὴ τοῦ συναδέλφου, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἀποκαλοῦσιν ἀλβανιστήν.

Ὁ κ Ν. Βλάχος. Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσας ἀρχιερέα ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀλβανιστοῦ.

Ὁ κ Δ. Ζακυθηνός Καὶ πολλοὶ πολιτικοὶ ἄνδρες θεωροῦσι τὸν σεβασμιώτατον ὡς ἀλβανιστήν.

Ὁ κ. Χ. Καστουνιάγιας Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ἐπιτροπείαν, ἥτις ἐπρότεινεν αὐτὸν καὶ τὸν σεβασμιώτατον Μητροπολίτην. Ἡ σχολὴ μετὰ τῶν δικαιωμάτων του εἶναι ἀναρμοδία νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος.

Μετὰ τοῦτο τίθεται εἰς ψηφοφορίαν, ἐὰν θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ συζήτησις καὶ ἐὰν θὰ καταχωρισθῶσιν αἱ συζητήσεις εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς. Ἀποφασίζεται ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἡ συζήτησις καὶ καταχωρισθῇ ὑπὸ εἰς τὰ πρακτικὰ ἡ γενομένη συζήτησις.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρία.

Ἔκρινεν ἡ γνώμη νὰ μὴ δημοσιευθοῦν τὰ πρακτικά. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ κ. Παπαδόπουλος λέγει κατωτέρω ἀφοῦ εἶδε ποῦ ἔβγαλαν τὰ πράγματα καὶ ὅτι ἡ θέσις μου ὡς καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἦτο προβληματική, εἶπεν ὁ κ. Δογοθέτης να ἐκδικασθῇ ἡ ὑπόθεσις ὄχι εἰς τὰ κουτσομπολέϊα ἀλλ' εἰς τὰ κανονικὰ δικαστήρια, καὶ συνεφώνησαν καὶ οἱ ἄλλοι· διὸ καὶ ἐπέμενεν ἡ Σχολὴ νὰ λάβῃ ἀντίγραφα Δὲν νομίζω νὰ βλαφθῶσι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐὰν τῆς δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν δὲν ἐγένοντο ἤδη γνωστὰ εἰς εὐρυτάτους κύκλους ὅπως ὁ αὐτὸς διεκρίθησαν ἐν τῇ συντεθείσῃ Ἀλλοίμονον ἐὰν αἱ διαλύσεις ἐλείποντο ὅπως τὰς ταύτας συγγραφέων ἀπὸ ἀνωφελῶς; ἐγὼ ἐξελέγην ἐνταῦθα Ἀθῆναι ἔτος 1911 καὶ ἐπέστησα εἰδὼν ἐν ἐντύπῳ, βιβλίῳ, καὶ περιοδικοῖς, ἀναλυομένοις ἐν τῷ κόσμῳ Ὅτι τῷ 1910 ἐπρωτοστάτουν ὑπὲρ τῶν

λαὸς νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ πῦρ τοιοῦτον ἀνόητον βιβλίον, συνῆλθεν ἐν τῷ δημοτικῷ θεάτρῳ. Ἤμην τότε μαθητὴς τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ Γυμνασίου καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ὡμίλησε πρῶτος **ὁ Μιχ. Χρυσοχόος**, ὁ μοναδικὸς χαρτογράφος Ἠπειρώτης, ἐν ὀνόματι τῶν Ἠπειρωτῶν, εἶτα **ὁ Καρολίδης**, καὶ τελευταῖον **ὁ Καζάζης**, πρόεδρος τῆς ἑταιρείας «Ὁ Ἑλληνισμὸς» (καὶ οἱ τρεῖς ἐν τοῖς μακαριστοῖς), τότε δημοσίᾳ ἐξηλέγχθησαν καὶ ἀπεκηρύχθησαν τοιαῦται ἐρεσχελίαι καὶ προϊόντα ἐπιπολαίας φιλολογίας. Δὲν ἐδίστασαν δὲ οἱ ῥήτορες—καὶ ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς διακεκριμένοι πατριῶται—νὰ δώσωσιν τὰς ἑαυτῶν ἀγορεύσεις καὶ εἰς τὸν τύπον (εἰς αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὀφείλω τινὰ τῶν ἐνταῦθα λεχθέντων). Εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι ***δι' ὅσων ἐλάλησα ἐνώπιον τῆς Σχολῆς οὐ μόνον δὲν βλάπτω, ἀλλὰ προάγω τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα***—καὶ τοιοῦτον σκοπὸν ἔχει ἡ δημοσίευσις αὐτῶν– διότι ἀπέδειξα, ὅτι σοβαρὸς ἱστορικὸς δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοιούτων ἐπιπολαίων ἢ νοσηρᾶς φαντασίας μαρτυριῶν. Καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ἀπάντησίς μου εἶναι οἱονεὶ ***δριμὺς ἔλεγχος πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀκουόντων καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐπιγινομένων. Πρὸ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων θέσεις καὶ ἀξιώματα καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεμίαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ.*** Ἀλλ' ἐνισιάμενός τις θὰ εἴπῃ, ἀλλὰ διὰ τούτων διανοίγεις τὰ μάτια τῶν ἐχθρῶν, σεβασμιώτατε ; Ἀπαντῶ. οἱ ἐχθροὶ δυστυχῶς γνωρίζουσιν ὅλα αὐτὰ καὶ πλέον τι, ἀφοῦ πλαστογραφοῦσιν ἐπιγραφὰς καὶ μυθοπλαστοῦσιν ἱστορίας. γνωρίζουσι ταῦτα, ὅπως ἐγνώριζον καὶ τὴν ***Μεγάλην Βλαχίαν*** (τὴν Θεσσαλίαν ἔλεγον οὕτω οἱ Βυζαντινοί), ἧς παρουσίασαν χάρτην εἰς τὸ Βερολίνειον συνέδριον, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτούς. Ἀπὸ τοῦδε εἶπον καὶ ἐλάλησα τί θὰ ἠδύναντο νὰ προτάξωσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης, ἵνα οἱ ἱστορικοί μας, οἱ κ. κ. Βλάχος καὶ Ζακυθηνός, ὁπλισθῶσι καταλλήλως].

Θ'. Συνεδρία 8ης Φεβρουαρίου 1943, Δευτέρα 10 π.μ.

. . . . . .

Προκειμένου δ' ἡ Σχολὴ νὰ ἀποφανθῇ γνώμην περὶ τροποποιήσεως τοῦ Διατάγματος τῶν ὑποχρεωτικῶν μαθημάτων διὰ τὴν ἔνταξιν τοῦ μαθήματος τῆς νεοϊδρυθείσης ἕδρας τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ὁ κ. **Κ. Κουγέας** λέγει, ὅτι ἡ νεοϊδρυθεῖσα ἕδρα παρὰ τὴν γνώμην τῆς Σχολῆς δὲν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῶν φοιτητῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ γνώμην. Δηλοῖ δὲ ὅτι αὐτὸς θὰ διδάξῃ τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν θὰ ἐδίδασκε καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ δευτέρα ἕδρα,

Ἡ σχολὴ ἀποφαίνεται γνώμην, ὅπως ἐνταχθῇ τὸ μάθημα τῆς ἕδρας ταύτης εἰς τὸ πρῶτον ἔτος διδασκόμενον δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα καὶ εἰς τὸ τρίτον καὶ τέταρτον ἔτος τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος διδασκόμενον 3 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐμειοψήφισεν ὁ κ. *Γ. Καμριδῆς* ἀρνηθεὶς ψῆφον.

Προκειμένου δ' ἡ σχολὴ νὰ ἀποφασίσῃ τὴν χορήγησιν ἀδείας πρὸς δημοσίευσιν τῶν ὑπὸ τῶν καθηγητῶν κ. *Σ. Κουγέα* καὶ σεβ. *Εὐλογίου Κουρίλα* λεχθέντων μετὰ συζήτησιν ἀποφασίζεται, ὅπως ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῶν προμνημονευθέντων καθηγητῶν λεχθέντα κατατεθῶσιν ἐν εἴδει ὑπομνήματος εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς σχολῆς καὶ μὴ καταχωρισθῶσιν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς.

Μετὰ τοῦτο ὁ σεβασμιώτατος Μητροπ. Κορυτσᾶς κ. *Εὐλογ. Κουρίλας* λέγει ὅτι κατὰ τὴν προχθεσινὴν συνεδρίαν διέγραψε τὰ περὶ Νοτίου Ἀλβανίας, τὰ ὁποῖα σήμερον ὅμως εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναγράψῃ εἰς τὸ ὑποβληθησόμενον ὑπόμνημα. [ὅπου καὶ ἀναιροῦνται.]

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρία.

Συνεδρία τῆς 3 Μαρτίου 1943 τετάρτη 10 π. μ.

. . . . . .

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Προκοσμήτωρ ἀνακοινοῖ τὴν ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. *Εὐλογίου Κουρίλα* αἴτησιν, ὅπως χορηγηθῶσιν εἰς αὐτὸν ἀντίγραφον τῶν πρακτικῶν τῶν περὶ τὴν δρᾶσιν ἀφορώντων αὐτοῦ. Ὁ σεβασμιώτατος *Εὐλόγιος Κουρίλας* ἔχει ἀνάγκην τῶν πρακτικῶν τῆς σχολῆς, διότι κατέφυγεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ὀφείλω, λέγει, νὰ εἴπω εἰς τὴν σχολήν, ὅτι ἐγὼ προσέφερα εἰς τὸν κ. Κουγέαν κλάδον ἐλαίας, ἵνα σταματήσῃ ὁ ἀγών. Δυστυχῶς ὅμως ὁ κ. Κουγέας παρὰ τὴν γενομένην δήλωσιν του, ὅτι δὲν θὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ λιβέλλου «Το κίβδηλον νόμισμα» ἔκαμε χρῆσιν καὶ ἀναφέρει αὐτὸ εἰς τὸ πρὸς τὴν Πρυτανείαν ὑποβληθὲν ὑπόμνημα τῆς ὁποίας ἀντίγραφον ἔδωκεν εἰς τὸν κ. Ὑπουργόν. Ἡ Σύγκλητος κατὰ πλειονοψηφίαν ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ λάβω γνῶσιν τοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ διεβιβάσθη πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον. Ἐπειδὴ δὲ κατέφυγον εἰς τὰ δικαστήρια παρακαλῶ, ἵνα μοι δοθῇ ἀντίγραφον τῶν σχετικῶν πρακτικῶν, ἵνα διαλευκανθῇ ἡ ὑπόθεσίς μου.

Ὁ κ. *Γ. Οἰκονόμος*. Νομίζει ὅτι δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ περιπλακῇ ἡ σχολὴ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διότι ἡ δημοσία συζήτησις τοῦ ζητήματος κατὰ τὰς παρούσας στιγμὰς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ βλάψῃ μεγάλως τὰ ἐθνικὰ μας ζητήματα.

Ὁ σεβ. *Εὐλόγιος Κουρίλας*. Ὁ νόμος προβλέπει δύο ζητήματα

τοιαῦτα εἰδικὴν διαδικασίαν, ἥτις διεξάγεται ὑπὸ μονομελῶν δικαστηρίων καὶ συνεπῶς δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ δημοσία συζήτησις.

Ὁ κ. ***Ν. Ἐξαρχόπουλος***. Λέγει, ὅτι δυστυχῶς, ὅτε ἤρχισεν ἡ συζήτησις αὕτη ἐν τῇ σχολῇ, δὲν εἰσηκούσθη ἡ γνώμη τῶν σωφρονεστέρων καθηγητῶν, οἵτινες συνέστησαν νὰ σταματήσῃ ἡ συζήτησις ἐπὶ ζητήματος, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις δὲν ἀπόκειται εἰς τὴν σχολήν. Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι ***ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Σεβασμιώτατον δεινόταται κατηγορίαι, θίγουσαι αὐτὸν καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς πατριώτην, ἄνευ τῆς ἄρσεως τῶν ὁποίων ἀποβαίνει δυσχερὴς ἡ θέσις του ἐνταῦθα***. Διὰ τοῦτο εὑρίσκω δεδικαιολογημένην τὴν ἀνακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔκαμε σήμερον, ὅτι προσέφυγεν εἰς τὴν Δικαιοσύνην, μόνην ἁρμοδίαν νὰ κρίνῃ ἐπὶ τοῦ ἀναφανέντος ζητήματος. Θὰ συνίστων ὅμως εἰς αὐτὸν νὰ μὴ θελήσῃ νὰ κριθῇ ἡ ὑπόθεσις ὑπὸ ἑνὸς δικαστοῦ ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικοῦ νόμου, ὅπως ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν σχολήν, ἀλλὰ νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται ἐξονυχιστικὴ ἀνάκρισις καὶ ἔκδοσις ἀποφάσεως κατόπιν διαδικασίας. Νομίζω ὡσαύτως, ὅτι ἀφοῦ ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἐτράπη τὴν δικαστικὴν ὁδόν, πρέπει ἡ Σχολὴ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβωσιν ἀντίγραφα τῶν γενομένων ἐν αὐτῇ συζητήσεων ἀμφότεροι οἱ διάδικοι καθηγηταί, τ. ἔ. καὶ ὁ Σεβασμιώτατος καὶ ὁ κ. Κουγέας,

Ὁ κ. ***Ζακυθηνὸς*** συμφωνῶ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ α. Ἐξαρχοπούλου λεχθέντα, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ἡ δίκη νὰ διεξαχθῇ ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων.

Ὁ κ. ***Ν. Βλάχος*** συμφωνῶ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ζακυθηνοῦ λεχθέντα,

Ὁ κ. ***Σ. Μαρινᾶτος***. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ὑψίστης σημασίας καὶ πρέπει νὰ ἐκδικασθῇ ὑπὸ ἀνωτάτων δικαστηρίων νὰ μὴ καταφύγῃ εἰς τὸ πλημμέλημα, ἀλλ' εἰς ἀνώτατα δικαστήρια.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω συζήτησιν ἡ σχολὴ ἀποφασίζει, ὅπως δοθῶσιν εἰς ἀμφοτέρους ἀντίγραφον τῶν πρακτικῶν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κριτικαὶ ἐπισταάσεις καὶ συναγόμενα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς.

Eam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audiat, ne quid veri non audeat».
ΤΑΚΙΤΟΣ

«Οὐκ ἄρα πάνυ φρονιστέον, εἰ ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ ἡμᾶς ἀλλ' ὅ τι ὁ ἐπαίων περὶ δικαίων καὶ ἀδίκων, ὁ εἷς καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια».
Πλάτωνος Κρίτων 8.

I.

1. Τὰ πράγματα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιᾶσιν. ἀντιλαλεῖ ὁ ἦχος ἀπὸ τῆς Πυκνός. Ἦλκον τὸ ἔργον τοῦ σεπτοῦ ἱεράρχου, Μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. *Εὐλογίου Κουρίλα Δαυριώτου*· Πάμμεγα, τριφῶ τὸν ἔργον ἀναδύεται ἀκτινοβολοῦν, ἀπαστράπτον, ἐπιβαλλόμενον τό τε ἐπιστημονικόν, ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον τοῦ ἀγνοῦ ἡρωικοῦ μοναχοῦ, τοῦ σοφοῦ ἐπαίοντος, τοῦ ἐμπνευσμένου Ἕλληνος, τοῦ πεπυρωμένου ταμενάρχου τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Κορυτσᾶς, τοῦ καταυγάζοντος τὸ ἑλληνορθόδοξον στερέωμα καὶ τὸ ἑλληνικὸν Πάνθεον καὶ νομίζοντας τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ἐθνικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ φρουρίου τῆς ἑλληνίδος γῆς, τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν ἐξέλιπον οἱ Φώτιοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Μαζιανζηνοί, οἱ Ῥῆγαι Φεραῖοι, οἱ Ἀθανάσιοι Διάκοι οἱ Γρηγόριοι Ε'.

2. Καὶ ὅμως πὴν ἀρχὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῶν Μουσῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Παλλαδίου, παράχορδος βραχνὴ φωνὴ ἐτάραξεν, ὅμως ὑπὸ χάους δοκιμὴν ἐγράφην ἐπὶ ἀλβανισμῷ, πειραθεὶς λέγειν τινὰ κατὰ μεγάλου ἐν μεγίστοις ἐθνικοῦ ἀνδρός, τοῦ τὸν βίον ἀναλώσαντος ἐν σκληροῖς ἀγῶσι καὶ κινδύνοις ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς μεγάλης ἰδέας καὶ τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς Ὀρθοδοξίας. Καὶ ὅμως σκληρόφωνοι πρόχειροι «γραφῆς... ἐπὶ ἀσεβείᾳ, γραφῆς... ἐπὶ ἀντεθνικισμῷ, γραφῆς ἐπὶ προδοσίᾳ». — Ἀλλὰ διατί ἐξανιστάμεθα; Οὐδὲν τὸ ὕποπτον, οὐδὲν τὸ ἄφθες, οὐδὲν τὸ παράδοξον. Πα-

ροικοῦμεν παρὰ τὸν Ἰλισσόν, ὑπὸ τὸν βράχον τοῦ Παρθενῶνος. Καὶ βομβεῖ ἔτι εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν: «*τάδε ἐγράψατο καὶ ἀντωμόσατο Μέλη.ος Μελήτου Πιτθεὺς Σωκράτει Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν. Ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινὰ εἰσηγούμενος, ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. τίμημα θάνατος*». Ταῦτα καὶ τοιαῦτα κατηγοροῦσιν ***Μέλητος*** ὁ νεαρὸς καὶ ἄσημος ποιητής, ***Ἄνυτος*** ὁ βιομήχανος καὶ πολιτευόμενος, ***Λύκων*** ὁ ἀδόκιμος ῥήτωρ. Κατὰ τίνος; Κατὰ τοῦ μείζονος ἐν ἀνθρώποις διδασκάλου ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τῆς ἀρετῆς, κατὰ τοῦ προαποστόλου τῆς ἀπ' οὐρανοῦ ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας!

3. Καὶ οἱ κοασμοὶ τῶν βατράχων οὐ παύονται. Καταπλησσόμεθα; Ἀλλὰ διατί νὰ διαπορῶμεν; Εὑρισκόμεθα εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος, εἰς τὸ ἔνδοξον καὶ πολυτάραχον ἄστυ, ἔνθεν ἐξεπήδησεν μὲν τὸ φῶς, ἐπεφάνη καὶ διέλαμψε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸ «Ἑλληνικὸν θαῦμα», ἅμα δ' ἔνθεν ἐξεβράσθησαν καὶ δόλια παράσιτα, μυσαρὰ ὄντα, ὁ Ἀλκιβιάδης, οἱ Κριτίαι οἱ «*συκοφάνται*». Τῇ ἀληθείᾳ αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ γενέτειρα γῆ τῶν συκοφαντῶν!

4. Ἱστορικῶς μαρτυρεῖται καὶ ψυχολογικῶς ἑρμηνεύεται, ὅτι ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη μικρότης καὶ ποταπότης ἀδυνατεῖ νὰ ῥίψῃ δέσμην ἀκτίνων φωτός, τότε τρέπεται εἰς εὐκολώτερον ἔργον ῥίπτουσα τέφραν πρὸς συσκοτισμόν, βάλλουσα τὸν πηλὸν τῆς διαβολῆς καὶ συκοφαντίας, ἐξεμοῦσα τὸ πύον τοῦ διασυρμοῦ καὶ ψόγου κατὰ τῶν ὑψικαρήνων κορυφῶν τῆς ἱκανότητος, τῆς τιμιότητος καὶ τῆς ἀρετῆς. Τετυφλωμένη ἡ μισανθρωπία πιστεύει εἰς τὸ δόγμα τοῦ *Beaumarchais* «συκοφαντεῖτε, συκοφαντεῖτε, ἐν τέλει πάντοτε θέλει ἀπομείνει τι». Ἀλλὰ οἱ τίμιοι ἀγωνισταὶ ἔχονται στερρῶς τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ μεγάλου Πασχάλ: Tous les efforts de la violence ne peuvent affaiblir la veritè. Οἱ ἀναγεγεννημένοι ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς κρατύνονται καὶ ἀγάλλονται ἐν τῇ πίστει τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου μάρτυρος τῆς ἀληθείας: «Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν» (Ματθ. Ε', 11—12). Εἶναι παλαιὰ λοιπὸν ἡ μέθοδος τῆς συκοφαντίας, ὀϊ'ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐνδημικὴ νόσος καὶ ἐπιχωριάζουσα καὶ ἐπαναλαμβάνεται!

Δεῦτε λοιπὸν παρακολουθήσωμεν καὶ ἀνασκοπήσωμεν καὶ τὴν

---

1) Pascal Lettres provinciales 18 lettre

σκηνήν ταύτην της κακεντρεχείας και τοῦ φθόνου, ἀποκαλυπτόμενοι εὐλαβῶς πρό της ἀείποτε ἀνασταυρουμένης ἀληθείας και ἀποστρέφοντες τό πρόσωπον ἀπό της αἰωνίας φαρισαϊκῆς ὑποκρισίας. Πράξωμεν ταῦτο ἱστορικῶν σπουδῶν και ἐντρυφήσεων χάριν, διδακτικῶν δέ και ψυχολογικῶν πορισμάτων ἕνεκεν.

II.

1. Πτωχός, πάμπτωχος εἰς ὑλικούς πόρους, ἀλλά πλούσιος εἰς πνευματικά χαρισματα, ἀπεκδύεται ὁ μικρός Ἠπειρώτης *Κουρίλας* εἰς τόν ἀγῶνα της ζωῆς Διέρχεται τόν βίον σχεδόν ὅλον ὡς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐρημίτης, ἐν μέσω πόνων και μόχθων, στερήσεων και ταλαιπωριῶν Ἄλλα και ἐκεῖ, ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ της προσευχῆς και της νηστειας, δέν ἡσυχάζει, δέν ἐπιτρέπει εἰς ἑαυτόν ἡσυχίαν οὐδ' ἐπί στιγμήν. Τάς ὀλίγας ὥρας, ὅσας ἀφίνει τό ἐπίμοχθον ἔργον τοῦ πραγματικοῦ και αὐστηροῦ μοναχοῦ, δέν χρησιμοποιεῖ ὡς συνήθως ἄνθρωπος εἰς ὕπνον και ἀνάπαυσιν, ἀλλ' ἀφιεροῖ και αὐτάς κατά τό πλεῖστον εἰς μελέτην και αὐτοανάπτυξιν. Ἔφθειρε τήν ὑγιείαν, ὢν ἔτι δεκαπενταετής νεανίας, εἰς μελέτας και ἑρμηνείας συγγραφέων τῇ βοηθείᾳ Λεξικοῦ μόνου, ὥστε οἱ ἰατροί ἀπηγόρευσαν αὐτῷ πᾶσαν μελέτην και ὁ προϊστάμενός του ἐπί ποινῇ ἀσυγχωρησίας και αὐτός ἀνέμενε νά ἀποκοιμηθῶσιν ὅλοι, ἵνα ἐντρυφήσῃ εἰς τήν πνευματικήν πανδαισίαν Ἐκεῖ λοιπόν μόνος, ἐπωφελούμενος τάς πλουσίας βιβλιοθήκας τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἐγκύπτει βαθυστοχάστως εἰς τάς βαθείας μελέτας και ἐρεύνας, ἀναγινώσκει ἀπλήστως τά «πατερικά» ἐκμανθάνει αὐτοδιδάκτως τεσσαρας εὐρωπαϊκάς γλώσσας και ἐξελίσσεται εἰς φωτεινόν μετεωρον, ἐκπλήττων διά της εὐρυμαθείας και τοῦ πλούτου τῶν γνώσεων τους ξένους σοφούς ἐπισκέπτας.

2.—Ἀλλ' ὁ νέος οὗτος και παρά τήν νεότητά του σοφός μοναχός εἶναι πρό πάντων και ὑπερ πάντας «Ἕλλην». Διά τοῦτο, ὅτε ἡ φωνή της ὑπό βαρβάρων γειτόνων κινδυνευούσης Μακεδονίας ἠκούσθη βαρύθυμος, ὁ νεαρός μοναχός ἐξηγερθη ἔνθους και ἄλλους ἐξήγειρεν Ἀναζῇ ἐν τῷ προσωπῳ αὐτοῦ ὁ παλαιος ἐκεῖνος καπετάνιος, ὅστις ἐκράτει ἐν τῇ μιᾷ χειρι τον σταυρον και ἐν τῇ ἑτέρᾳ τό ὅπλον. Ὡς ἐκεῖνος σπεύδει εἰς την Μακεδονίαν διαπρύσιος κῆρυξ τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ και ἐμπνευσμένος ὑπερμαχος αὐτῶν Ἐκεῖ ἀγωνίζεται ἀπαύστως διατρέχων τήν περιμάχητον πατρίδα τοῦ Δημοσθένους, εἴτε μετ' εὐαρίθμων ἄλλων μοναχῶν, εἴτε ἐπι κεφαλῆς συγκεντρουμένων συμπολεμιστῶν ἀντιμε-

τωπίζει καὶ ὑπερνικᾷ ἀφαντάστους δυσκολίας καὶ νικῶν καὶ θριαμβεύων στέφεται τέλος τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον καὶ δοκιμάζει ὑψίστην τῆς ζωῆς του ἱκανοποίησιν, εὐτυχίαν καὶ χαράν, νὰ εἰσέλθῃ ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ πάλιν ἑλληνικὴν πόλιν μετὰ πεντακοσίων ἐτῶν δουλείαν.

3. Ὁ πόλεμος ἔληξεν, οἱ ἀγῶνες δ' ὅμως τοῦ ἡρωϊκοῦ τούτου μοναχοῦ δὲν ἐτερματίσθησαν, ἀλλὰ συνεχίζονται, ἀγῶνες ἤδη εἰρηνικοί, ἀλλ' οὐχὶ ὀλιγώτερον τραχεῖς καὶ ἐπίμονοι. Ὀνειροπολήσας μίαν ἰδεώδη ἀναγέννησιν καὶ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκτροχιασθέντος μοναχικοῦ βίου, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἰδεολόγων μοναχῶν καὶ κατώρθωσε μετὰ σκληρὸν ἀγῶνα νὰ μεταβάλῃ εἰς κοινόβιον τὴν ἰδιόρρυθμον μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἀγωνίζεται ἔπειτα ἐν Ἀθήναις κρατερῶς καὶ οὐκ ἄνευ κινδύνου τῆς ζωῆς, τὸ μὲν κατὰ ξένων καὶ ἐπιχωρίων λυσσαλέων προπαγανδῶν, τὸ δὲ κατὰ ξένων καὶ ἐπιχωρίων ἐθνοφόρων ἀτασθαλιῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐπακολουθήσασα χάριν μικρᾶς ἀναψυχῆς ἐν Ἀθήναις παραμονὴ δὲν ἐπέτρωτο νὰ καταστῇ αὐτῷ μία εὐκαιρία ἡσυχίας καὶ γαλήνης, διότι αἱ ὀλεθροποιοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐσωτερικαὶ διαμάχαι καὶ πολιτικαὶ ἔριδες ἤγαγον τὸν φιλοπάτριδα μοναχὸν εἰς τὸ καθῆκον, νὰ λάβῃ θέσιν συνῳδὰ τῷ Σολωνείῳ δόγματι καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς συντηρητικῆς μερίδος. Καὶ τὸ τίμημα καὶ τῶν εὐγενῶν ἐθνικῶν τούτων ἀγώνων, ἡ καταδίκη καὶ ἐγκάθειρξις τοῦ γενναίου ἀγωνιστοῦ μοναχοῦ ὁμοῦ μετ' ἄλλων πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ ἔτη. Ἀποφυλακισθεὶς ἐπανέρχεται εἰς τὸ "Αγιον" Ορος, ἔνθα συνεχίζει τὰς μελέτας καὶ κατορθοῖ τὴν διαρρύθμισιν καὶ διακόσμησιν τῶν κακῶς ἐχόντων πραγμάτων τῶν Μονῶν, ἐπιτυγχάνει δ' ἅμα μετὰ ὑπερνίκησιν μυρίων ἐμποδίων νὰ ἴδῃ ἐκπληρούμενον παλαιὸν αὐτοῦ καὶ διάθερμον πόθον, τὴν ἵδρυσιν δηλονότι, μᾶλλον δ' εἰπεῖν τὴν ἀνακαίνισιν, τῆς ἐνδόξου καὶ ἱστορικῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς. ἧς ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος καθηγεμὼν ἐγένετο, ὡς γνωστόν, ὁ εὐκλεὴς καὶ σοφὸς κληρικὸς ***Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις***.

4. Ἡ ἐξαίρετος ἐθνικὴ δρᾶσις καὶ μεγάλη ἀξία τοῦ μετριόφρονος μοναχοῦ ἦτο λίαν γνωστὴ καὶ θαυμαστὴ εἰς τοὺς προεξάρχοντας τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, μεθ' ὧν ἀδιαλείπτως συνεργάζετο καὶ ἐν πολλοῖς ἦν καθοδηγών, μάλιστα δὲ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Διὰ τοῦτο ἀρχῆθεν, ὅτε ἡ Ἀλβανία συνεκροτήθη εἰς Βασίλειον καὶ ἔμελλε νὰ ἔχῃ χάριν τῶν Ὀρθοδόξων ἱκανὰς μητροπόλεις, πολλαχόθεν ἔλαβε σοβαρὰς παρορμήσεις καὶ θερμὰς παρακλήσεις, ὅπως δεχθῇ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν γείτονα χώραν ὡς ἀρχιεπίσκοπος, ἔνθα θὰ

ἠδύνατο καθὸ γνώστης τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων νὰ προσενέγκῃ πολυτίμους ὑπηρεσίας, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. καὶ τοῦ γείτονος βασιλείου, συσφίγγων ἀμφοτέρων τοὺς φιλικοὺς δεσμούς. Ἀλλ' ὁ ἐθνικὸς ἀνὴρ καὶ συνετὸς μοναχὸς δὲν ἔσπευδε, μὴ σπουδαρχῶν, ἀλλὰ σκοπῶν τὸ ἐθνικὸν συμφέρον καὶ τοῦτο μόνον. Τέλος τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἀνεκήρυξε τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας αὐτόνομον καὶ κυρίαρχον. Καὶ τότε τοὺς ἰσχυροὺς δισταγμοὺς καὶ τὰς ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἂν ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ τὸν ἐρημικὸν βίον καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν κατέρριψαν *αἱ ἔντονοι ἀξιώσεις τῶν ἁρμοδίων* καὶ διέλυσεν ὅλως ἡ τιμητικὴ προσφορὰ τοῦ πανσέπτου ἡμῶν Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ὅπερ ἐπιβραβεῦον τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ σοφοῦ μοναχοῦ ἐξέλεξεν αὐτὸν *πανηγυρικῶς καὶ ἀριστίνδην* ποιμενάρχην τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Κορυτσᾶς.

5. Ὁπόσας καὶ ὁποίας προσήνεγκεν καὶ ἐν τῇ ὑψηλῇ ταύτῃ θέσει ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν πατρίδα, δὲν εἶναι εὔκολον οὐδ' εὔκαιρον νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα. Ἀρκεῖ μόνον νὰ λεχθῇ, ὅτι αὗται συνοψιζόμεναι καὶ ἐνοπτριζόμεναι ἐν τῷ ὑπομνήματι τῷ ἐκ Κορυτσᾶς ἀπευθυνθέντι πρὸς τὸν τότε Πρωθυπουργὸν Κορυζῆν ἀποτελοῦσι ἀληθινὸν ὕμνον ἀνεφίκτου φιλοπατρίας, ἀπαραμίλλου χριστιανικῆς ψυχῆς καὶ φιλογενεστάτης καρδίας. Ἀλλὰ παναληθῶς «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με»! Ἡ ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς μεγάλης περιφερείας ἀδιάλειπτος μέριμνα, τὸ σχεδὸν καθημερινὸν κήρυγμα, αἱ συχναὶ περιοδεῖαι καὶ ἐπισκέψεις ἑκατὸν εἴκοσι χωρίων τῆς δυσχειμέρου καὶ ἀποκρότου χώρας, ταῦτα πάντα ὑπέσκαψαν τὴν ὑγιείαν τοῦ ἀκαμάτου ἱεράρχου καὶ κατέβαλον τὰ σπέρματα ἐπικινδύνου νοσήματος τοῦ στομάχου. Καὶ ὅμως παρέμενεν ἐκεῖ ὅπου ἔταξε τὸ ἱερὸν καθῆκον μὴ προσέχων εἰς τὰς συστάσεις τῶν ἰατρῶν, δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ἐπάλξεων, ἕως οὗ ἡ ἀγρία λαῖλαψ παρέσυρε καὶ αὐτὸν καὶ ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ πρόσφυξ εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας.

6. Καὶ ἐνταῦθα δὲ δὲν ἠδύνατο οὐδ' ὤφειλε οὐδ' ἐπετρέπετο νὰ μένῃ ἄργος καὶ ἄπρακτος. Οἱ ἁρμοδίοι, οἱ ἄριστα γινώσκοντες καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν τοῦ σεπτοῦ ἀνδρός, ἐσκεφθησαν ὀρθῶς καὶ δικαίως, ὅτι ἔπρεπεν οὗτος νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐξαίρετος καὶ πολύτιμος διδάσκαλος τῆς σπουδαζούσης νεότητος, διαφωτιστὴς καὶ χειραγωγὸς αὐτῆς εἰς τόσον κρισίμους καιροὺς. Τοιοῦτος δὲ θὰ καθίστατο ἐὰν *ἐπανήρχετο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον*, εἰς ὃ εἰσῆλθε τὸ πρῶτον τῷ 1935 διορισθεὶς καθηγητὴς ἐν τῷ

Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. Ὁ διορισμὸς ἄρα αὐτοῦ εἰς τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον γενόμενος ἄλλως μετὰ τὴν νόμιμον διαδικασίαν καὶ κρίσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων, ***εἶναι κατ' οὐσίαν ἐπαναδιορισμὸς*** καὶ διὰ δευτέραν φορὰν ἀναγνώρισις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τοῦ Σεβασμιωτάτου.

7. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπιβραβευθείσης τῆς ἀξίας καὶ τῆς μακρᾶς καὶ ἀπὸ τῶν παιδικῶν ἔτι χρόνων ἀρξαμένης ἀόκνου ἐργασίας εἰσῆλθεν ὁ σεβ. μητροπολίτης Κορυτσᾶς καθηγητὴς εἰς τὸ ἀνώτατον Ἐθνικὸν Πανδιδακτήριον. Μετ' εὐλαβείας εἰσήρχετο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο τέμενος τῶν Μουσῶν ὡς διδάσκαλος πλέον, εἰσήρχετο ὡς ἱεροφάντης ἤδη εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ὑπηρέτησε λάτρης τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν ἐπὶ ὀκτὼ καὶ ἐπέκεινα ἔτη φοιτητὴς ὢν τῆς θεολογίας κατ' ἀρχάς, τῆς φιλολογίας μετέπειτα. Μετὰ πόσης συγκινήσεως καὶ εὐλαβείας ἠτένισε τὸ πρῶτον τὴν χορείαν ταύτην τῶν νέων του συναδέλφων, συνηγμένων πάντων ἐν τῇ ἐπισήμῳ συνεδρίᾳ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς! Μόλις συγκρατῶν τὴν συγκίνησιν ἀπήντα εἰς τὴν θερμὴν χαιρετιστήριον προσφώνησιν τοῦ Κοσμήτορος διαβεβαιῶν τοὺς συναδέλφους του, ὅτι θὰ ἀφιερώσῃ πάσας τὰς δυνάμεις εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Ἐπιστήμης καὶ τὴν πρόοδον τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ ἐκφράζων τὴν ἀδιάσειστον πεποίθησιν εἰς τὸ εὔελπι μέλλον καὶ τὴν λαμπρὰν στοδιοδρομίαν τῆς μεγαλωνύμου ἡμῶν φυλῆς.

Δὲν εἶχεν ὅμως συνέλθει ἐκ τῆς ἀμυθήτου ταύτης συγκινήσεως, τῆς εἰς πάντας τοὺς ἀκούοντας θερμῶς μεταδοθείσης, ὅτε τὴν ἱερὰν γαλήνην ἐδόνησαν καὶ ἐτάραξαν κοασμοί, συρίζουσα ἔχιδνα τοῦ φθόνου. ἐξέχεε τὸ δηλητήριον καὶ ἤρχισε νὰ ἐκβάλληται βραχνὴ καὶ στυγνὴ ἡ φωνὴ τῆς μυσαρᾶς συκοφαντίας. Τί τοῦτο; Ὁ ἀρχαιότερος καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας λαβὼν ἀμέσως τὸν λόγον ἀπηύθυνεν ἀντὶ ἄλλου χαιρετισμοῦ εἰς τὸν νέον συνάδελφον δριμὺ ἐγκλητήριον, καθ' ὃ ἡ ἕδρα, εἰς ἣν δωρίσθη, ἦτο ***ἀντεθνική!***, ὁ καταλαβὼν δὲ τὴν ἕδραν δὲν ἦτο ἀνὴρ ***ἐθνικός!*** διότι ἔγραψεν ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν!, ἐν ἄλλοις λόγοις παρέστησε καὶ ἐνεφάνισε κατ' οὐσίαν τὸν νέον καθηγητὴν ὡς προδότην! Εἶναι εὐνόητον βεβαίως ὅτι αἱ συκοφαντίαι αὗται αἱ μυσαραὶ ἔπεσον ὡς κεραυνὸς εἰς τὰ ὦτα τῶν παρισταμένων καὶ μάλιστα τῶν πρεσβυτέρων καθηγητῶν, οἵτινες ὡς παλαιοὶ συσπουδασταὶ ἐγίνωσκον καλῶς καὶ παρηκολούθησαν ὑπερηφάνως ὅλην τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν τοῦ ἤδη σεπτοῦ ἱεράρχου. Ἐξήγειρον λοιπὸν εὐλόγως ἀκράτητον τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸν ἀποτροπιασμὸν κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀποτολμήσαντος νὰ ἐκστομίσῃ τοιαύτας συκοφαντίας, νὰ ἐξεμέσῃ τοιαύτας βδελυγμίας, κυριολεκτικῶς ἀσυγγνώστους βλασφημίας κατὰ τοῦ «πνεύματος». Ὁ Σεβασμιώτατος

πρὸ τῆς τοιαύτης ἐπαισχύντου ἀκοσμίας, ἵνα μή τι χειρότερον εἴπωμεν, τῇ ἀληθείᾳ ἐξηγέρθη καὶ ἐν ἀγανακτήσει κατήνεγκε βαρὺν ἠθικὸν κολαφον εἰς τὸν καταφρονητὴν τῆς ἀληθείας. Πρόκειται ἡμῖν βεβαίως ὀξεῖα ἀγανάκτησις καὶ ἰσχυρά. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπερνέφελος *Σωκράτης* καὶ ὁ θεάνθρωπος Κύριος ἡμῶν *Ἰησοῦς Χριστὸς* ἐν ἀγανακτήσει ἐλάλησαν καὶ ἤλεγξαν τοὺς σταυρωτὰς τῆς ἀληθείας. Μετὰ τὴν πρώτην ἔξέγερσιν τῆς ἀγανακτήσεως ὁ Σεβασμιώτατος ἀνελθὼν εἰς τὴν οἰκείαν καὶ γνώριμον σφαῖραν τῆς ἀνωτερότητος ἔδωσε τας ἀκουσας ἐξηγήσεις χάριν τῶν νεωτέρων καθηγητῶν τῶν ἀγνοούντων τὰ πράγματα, ἐξέφρασε δ' ἅμα τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς του, διότι τοιαῦτα ἐλέχθησαν ὑπ' ἀνθρώπου, ὅστις ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν ἐτῶν ἦτο φίλος (προσεποιεῖτο ἀρά γε ;) καὶ ἐγίνωσκε καλῶς τὴν ὁρᾶσιν αὐτοῦ καὶ, ὅπερ ἀπίστευτον, εἶχεν εὐεργετηθῇ μεγίστην εὐεργεσίαν, διότι ὤφειλε εἰς τὴν ζωηρὰν ἐπέμβασιν ἐκείνου τὴν διάσωσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ θέσεως αὐτοῦ. Εἶναι δὲ πράγματι λυπηρὸν ἅμα καὶ ἄτοπον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος τὴν μεγίστην ἐκείνην εὐεργεσίαν *εἶχε λησμονήσει* καὶ μόλις ὕστερον κατόπιν ὑπομνήσεως ἐνεθυμήθη καὶ ἀπεδέξατο, ὅτι πράγματι ἐσώθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ νῦν πικροφαντουμένου.

8. Ἀσφαλέστατα οἱ ἀκούσαντες καθηγηταὶ ἔφριξαν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν οὐδέποτε νὰ λησμονήσωσιν ὅ,τι εἶδον, τὸ φοβερὸν δηλονότι θέαμα τῆς φρικαλέας ἀβύσσου, εἰς ἣν ἐξωθεῖ ἐνίοτε ἡ ἀνθρωπίνη κακία καὶ φθονερία

9. Ἀλλ' ἅμα γε οἱ ἀκούσαντες καθηγηταὶ καὶ οἱ μελετῶντες ἤδη εἶναι ἐντελῶς εὐχαριστημένοι καὶ ἱκανοποιημένοι ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Σεβασμιωτάτου; Ἡ ἀπάντησις εἶναι μὲν δριμεῖα, κατατελτωδης καὶ ἀποστομωτική, ἀλλ' εἶναι ἐπιεικής. Ὁ Σεβασμιώτατος ἐξαντλῶν ὅλην τὴν καλοκαγαθίαν καὶ ἀνεξικακίαν τῆς χριστιανικῆς του ψυχῆς δὲν ὑπέβαλεν, ὡς ἔδει, εἰς τὸν περιεργον κατήγορον τὴν ἑξῆς ἐρώτησιν.

«Καὶ ποῖος εἶσθε σεῖς, κύριε Σωφρ. Κουγέα; Ποῖος εἶσθε σεῖς, ὥστε τολμᾶτε νὰ ἐκφέρητε τοιούτους λόγους; Ποθεν ἀντλεῖτε τὸ θάρρος καὶ τολμᾶτε νὰ ὁμιλῆτε καὶ διακρίνητε ἀνθρώπους Ἕλληνας εἰς ἐθνικοὺς καὶ ἀντεθνικούς, ἀφοῦ οὐδέποτε σύδαμοῦ ἐδράσατε ἐθνικῶς; Ποτε καὶ ποῦ ἠγωνίσθητε ὑπερ τῆς πατρίδος διὰ τῶν ὅπλων ἢ αὐλῶς διὰ τῆς γραφίδος, ὅπως ἄλλοι ἔπραξαν δι' ἀμφοτέρων; Καὶ ποτε ὡς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἠγωνίσθητε ὑπερ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν διαφωτίζοντες καὶ ἐξαίροντες τὰ κατορθώματα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους; Καὶ περαιτέρω, ποῦ εἶναι τὰ ἐπιστημονικὰ σας ἔργα κ. Σωφρ. Κου-

γέα, καθηγητὰ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ; Ἐγὼ ἀπὸ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας κατατριβόμενος καὶ περισπώμενος εἰς πολλὰ καὶ παντοῖα ἔργα, ὡς καλῶς γνωρίζετε, πολὺ ὀλίγον χρόνον διέθετον εἰς ἐργασίαν, ἀλλὰ κατώρθωσα θείᾳ χάριτι νὰ συγγράψω τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔργα, ὥστε νὰ τύχω τῶν εὐμενεστάτων κρίσεων τῶν ξένων σοφῶν, νὰ χαρακτηρισθῶ δὲ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκ καθηγητῶν κριτικῆς Ἐπιτροπείας ὡς «***Χαλκέντερος***» καὶ ὡς «***ὁ πολυγραφώτατος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων***». Σὺ δ' ὅμως . . . σύ, ὅστις ἐγεννήθης πολὺ εὔπορος καὶ κατέστης εἶτα πλούσιος, καὶ εἶσαι τώρα πολυταλαντοῦχος καὶ ἰδιοκτήτης μεγάρων καὶ πολυκατοικιῶν, σὺ ὁ ζήσας ἐν πάσῃ χλιδῇ καὶ ἀναπαύσει, ὁ σπουδάσας ἡσύχως καὶ ἀνέτως, ὁ ἔχων πάντα τὰ μέσα τῆς γαληνιαίας ἐργασίας καὶ ὅλον τὸν χρόνον εὔκαιρον, σὺ ὁ πάντα τὰ καλὰ ἔχων, ***τί ἔχεις προσφέρει εἰς τὴν ἐπιστήμην***; Καὶ ποῦ εἶναι τὰ ἐπιστημονικά σου ἔργα ἢ ἔστω ἓν μικρὸν βοήθημα χάριν τῶν φοιτητῶν, ἀφοῦ εἶσαι ἤδη καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πλέον τῆς μιᾶς γενεᾶς; Οὐδ' ἐσκέφθης ὅλως, ὅτι ἔχεις πολλὰς ὑποχρεώσεις καὶ φέρεις βαρυτάτην κληρονομίαν, ἀφοῦ κατὰ συγκυρίαν θεωρεῖσαι ὡς διάδοχος τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων καὶ μεγάλων ἱστορικῶν τῶν κλεϊσάντων τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, διάδοχος τοῦ ***Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου*** καὶ τοῦ ***Παύλου Καρολίδου*** ἔτι δὲ καὶ τοῦ ***Σπυρ. Λάμπρου***».

10.—Τοιαύτην τινὰ ἐρώτησιν παρέλιπε ν' ἀπευθύνῃ ὁ Σεβασμιώτατος εἰς τὸν πρωτότυπον κατήγορον ἐμφορούμενος ὑπὸ ἀνωτέρου ἀνθρωπισμοῦ. Ἀλλ' ἆρά γε θὰ διέπραττε τό, ὅπερ διέπραξε ἁμάρτημα, ὁ κ. Κουγέας κατασυκοφαντήσας καὶ ἀδικήσας, ἐὰν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν εἶχε προβάλῃ τὴν ἐρώτησιν ἐκείνην; Καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀθανάτους λόγους τοῦ γιγαντιαίου Σωκράτους: «Ἐγὼ δέ γε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημὶ ***Μέλητον***, ὅτι σπουδῇ χαριεντίζεται, ῥᾳδίως εἰς ἀγῶνα καθιστὰς ἀνθρώπους περὶ πραγμάτων προσποιούμενος σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι, ὧν οὐδὲν τούτῳ πώποτε ἐμέλησε» (***Πλάτωνος***, Ἀπολογία Σωκράτους 11).

Δημ. Χ. Ἀντύπας

Δικηγόρος παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣ. ΣΧΟΛΗΣ

Ὁ διορισμός μου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης.

Μετὰ τὸν διορισμόν μου ὡς καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἦν ἐπόμενον ὅτι θὰ ἐκαλούμην ὁσονούπω καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ὡς εἰδικὸς περὶ τὴν παλαιογραφίαν, καταναλώσας ὅλον τὸν βίον μου εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῶν Μετεώρων καὶ μονῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ὡς ἐκδότης ἄλλων τε παλαιογραφικῶν ἐργασιῶν εὐφήμως γενομένων δεκτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ δύο τόμων συμπληρωματικοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τοῦ Ἄθω. Τοῦτον ἕνεκα ὁ κ. Κουγέας ἐτέθη εἰς πυρετώδη ἀνησυχίαν, διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ταύτην ἐφ' ὅρου ζωῆς, καίτοι οὐδὲν ἐποίησε ἐπὶ 20ετίαν καὶ πλέον! Ἀπορῶν τὸν κ. Βολιώτην ὑπεσχέτο, ὅτι θὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τὸν ἀναμενόμενον κατάλογον. Κατ' ἀρχὰς ἐπομένως ἤρξατο νωχελῶς περιγράφων κώδικάς τινας, ἀλλὰ μὴ ὢν εἰθισμένος εἰς τοιαύτας ἐργασίας, αἵτινες ἀπαιτοῦσιν στοιχειώδη ὑπομονήν, ἐπέτυχε τὸν διορισμόν τοῦ κ. *Πολίτου* ὡς ἐπιμελητοῦ εἰς ὃν καὶ ἀνέθετο τὴν ἐπιμέλειαν τῆς περιγραφῆς τῶν κωδίκων ἀνερχομένων περὶ τοὺς 1300 εἰς συμπλήρωσιν τοῦ καταλόγου *Σακελλίωνος*· κατὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἐπρωτεύετο περὶ τούτου μόνον. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Σακελλίωνος εἶναι συντομωτάτη μόνον ἀναγραφὴ τῶν κωδίκων παλλάδας διὰ 2-3 γραμμῶν, ὡς εἴθισται συνήθως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ὅμως ἀπῃτεῖ ἀκριβεστάτην τοιαύτην περιγραφὴν καὶ ἀνέμενε τὴν χεῖρα τοῦ κ. Κουγέα ἵνα σώσῃ τὰ τοῦ κ. Σακελλίωνος. Ἀλλ' αὐτὸς ἄλλων ἤρχισεν! Πλὴν τούτων εἶχε κωδίκων πρὸ παντὸς νὰ φωτίσῃ καὶ διὰ τὴν ἄμεσον ἐκτύπωσιν τοῦ καταλόγου, ἄλλως οὐδὲν ὠφελεῖ ἐνέδοτος μέλλουσα διὰ τοὺς ἑξ ὧν ἐθνῶν εἰρασμένους ἐπιστήμονας. Ταῦτα ἔχων ἐν ὄψει ὁ κ. Θεοφανίδης, ἀπεδέχετο μὲν τὴν τῶν χειρογράφων διεύθυνσιν καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενον ἀνέλαβε μὲ συγχαρητηρίους καὶ εἰς τὸ ἔπακρον ἀγχεῖλυ τοῦ κρίσεως μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ τοῦ Γεν. συμβουλίου τῶν βιβλιοθηκῶν ὅς ἀπεκάλυπτε τὰ ἐξῆς ἐγκαίρως ἐκ τῶν ἔνδον τοῦ θεσμοῦ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων Ἐν Ἀθήναις τῇ 25—1—1943

Διεύθυνσις Γραμμάτων κλπ. Τμῆμα Γραμμάτων, Βιβλιοθηκῶν κλπ.

Ἀριθ. Πρωτ. 5245]55

Πρὸς τὸν κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν τακτικὸν καθηγητὴν
τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθν.κῷ Πανεπιστημίῳ.
Ἐ ν τ α ῦ θ α

Γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι διὰ Διατάγματος τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ἐκδοθέντος ἐν Ἀθήναις τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1942 κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 436]1941 Νομοθετικοῦ Διατάγματος «περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κλπ. ἰσχυουσῶν διατάξεων» δημοσιευθέντος δὲ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1943 εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 (τεῦχος Γ') φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἀνετέθη ὑμῖν, ἄνευ ἀντιμισθίας, ἡ διεύθυνσις τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων καὶ ὁμοιοτύπων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Κοινοποίησις
Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην Ἐνταῦθα

Ὁ Γεν. Διευθυντὴς
Χ. Στεφανόπουλος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Παιδείας Ἐν Ἀθήναις τῇ 5)8)1943
Γενικὴ Διεύθυνσις Γραμμάτων Τμῆμα Α. Κ.

Ἀριθ. Πρωτ. 40293

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν
Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
Ἐ ν τ α ῦ θ α

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν Ὑμῖν ὅτι διὰ διατάγματος τοῦ ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας Ὑπουργοῦ ἐκδοθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ Α. Ν. 2027]1939 περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς ὑπηρεσίας τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους τὴν 3]7]1943 καὶ δημοσιευθέντος τὴν 14]7]1943 εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 153 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως διωρίσθητε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους.

Κοινοποίησις
Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους Ἐ ν τ α ῦ θ α

Ὁ Γεν. Διευθυντὴς
Η. Δάγιος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διωρίσθην ἅμα καὶ μέλος τοῦ Γεν. Συμβουλίου τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ὁ κ. Κουγέας δὲν ἠννόει νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης κινῶν πάντα λίθον καὶ ἀθλιουργῶν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, διὰ τὸ ὑπουργεῖον ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὸ ἐξῆς ἐγγραφον.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27|2| 943

Ἀριθ. Πρωτ. 13297

Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑμετέρου ὑπ' ἀριθ. 21 τῆς 8 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἐγγράφου ὑμῶν, παρέχοντος τὴν παράδοσιν τῶν χειρογράφων καὶ δημοσιευμάτων τοῦ Τμήματος παρὰ τοῦ τέως Διευθυντοῦ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, φέρομεν εἰς γνῶσιν ὑμῶν, ὅτι θέλομεν ἐν καιρῷ γνωρίσει ὑμῖν τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ παράδοσις θέλει πραγματωθῇ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παράδοσιν τοῦ γραφείου καθ' ἐξυπηρετοῦντος τὴν ὡς ἄνω ὑπηρεσίαν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐκ 4 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἐπιστολὴν τοῦ ἀπελθόντος Διευθυντοῦ, πρὸς ἣν ἀπαντῶμεν ἀπευθυνομένην κλπ. λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ γραφεῖα τῶν ὁμοίων ὑπηρεσιῶν δὲν ἔχουσι ταχθῇ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδιωτικῶν ἀναγκῶν τῶν παρ' αὐτοῖς ὑπηρετησάντων, οὐδὲ ὡς τοιοῦτον ἐπιτρεπόμενον καὶ παραφυλακῆς ἰδιωτικῶν σημειωμάτων κλπ. διὰν μάλιστα τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ ζημίᾳ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ὅτι οἱ παρὰ τοῦ τέως Διευθυντοῦ ἐπικαλούμενοι λόγοι ἀναβολῆς τῆς παραδόσεως τοῦ γραφείου, δὲν καλύπτουσι τὴν αἰτησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὐναντίον δύνανται νὰ δώσωσι λαβὴν, ἵνα καὶ ἄλλος ἀφαιρῇ, ὅτι οὕτω ἀφαιρεῖται παρασκόλυσις ἀποστολῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὀφειλομένης, ἐντελλόμεθα ὅπως αὐθημερὸν παραδοθῇ ὑμῖν ἡ ἐλευθέρα χρῆσις τοῦ γραφείου, πρὸς ὅπερ λειτουργίαν τῆς τεταγμένης ἐν αὐτῷ ὑπηρεσίας, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐκκαθαρίσεως ἢ μὴ τῶν ἐν αὐτῷ ἀπομενόντων ἰδιωτικῶν ἐγγράφων διὰ τὴν παραφυλακὴν τῶν ὑμῶν οὐδαμῶν ψεγομένη εὐθύνην ἐπαναλαμβάνετε δὲ ἡμῖν καὶ περὶ τῆς ὑμῶν καὶ ἀμελητὶ ἐκτελέσεως τοῦ παρόντος ἅμα καὶ περὶ τούτου ἀναφοράν.

Ὁ Ὑπουργὸς
ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας
Κ. Δεσποτόπουλος

Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν σατανικῶν ἀντενεργειῶν, δι' ὧν πάσῃ θυσίᾳ διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του ὁ κ. Κουγέας καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τήνδε τὴν ἀναφοράν.

Σωκράτους Β Κουγέα, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διευθυντοῦ τοῦ Τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργὸν τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀναθέσετε τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εἰς τὸν σεβασμ Μητροπολίτην Κορυτσᾶς Εὐλόγιον Κουρίλαν, ἀπευθυνθεὶς τὴν 24 Δεκεμβρίου 1942 πρὸς Ὑμᾶς διὰ συντόμου ἀναφορᾶς εἶχα τὴν τιμὴν νὰ σᾶς δηλώσω καὶ παρακαλέσω τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ ἀπαλλαγή μου ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διευθύνσεως τῶν χειρο» γράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τὴν ὁποίαν ἐκτελῶ ἀπὸ τοῦ 1924 » ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιμισθίας, θὰ μοῦ εἶναι προσωπικὴ εὐεργεσία· ἀλλ' ἀν» τικαθιστῶντές με εἰς τὴν θέσιν ταύτην διωρίσατε, παρακαλῶ, κύριε » πρόεδρε, οἱονδήποτε ἄλλον Ἕλληνα καθηγητήν, ὄχι ὅμως τὸν ἀλβανό» φρονα Μητροπολίτην. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ Σᾶς ἀναφέρω τὰς ἐπὶ ὑπεξαιρέ» σει ὡρισμένων ἁγιορειτικῶν χειρογράφων καὶ σκευῶν κατὰ τοῦ τότε » Γέροντος καὶ νῦν Μητροπολίτου Εὐλογίου κατηγορίας καὶ ἐνόρκους κα» ταθέσεις δεκάδος ἐγκρίτων Ἁγιορειτῶν πατέρων (ἴδε Σπυρ. Λαυριώτου » ἰατροῦ, Τὸ κίβδηλον νόμισμα σελ. 39—53). Σᾶς λέγω μόνον, κύριε » Πρόεδρε, ὅτι εἰς τὸ τμῆμα τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθή» κης δὲν φυλάσσονται μόνον χειρόγραφοι κώδικες ἐκκλησιαστικοῦ περιε» χομένου, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸν Ἀρχεῖον, περιλαμβάνον σπουδαιότατα ἱστο» ρικὰ ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ ἀγῶνος, ἐν οἷς καί τινα ὑψί» στης σημασίας ἀφορῶντα εἰς χώρας καὶ Μητροπόλεις τῶν πρὸς τὰ βό» ρεια σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἐπιμάχων σημείων. Τούτων δὲ τῶν ἐγγράφων » ἡ διαπίστευσις εἰς χεῖρας μὴ γνησίως ἑλληνικὰς ἀποτελεῖ αὐτόχρημα » ἐθνικὸν ἔγκλημα».

Ἤδη, κύριε Πρόεδρε, λαβὼν πρό τινων ἡμερῶν τὸ ὑπ' ἀριθ. 5244 καὶ ἀπὸ 25 Ἰαν. 1943 ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου, δι' οὗ ἀπαλλάσσομαι τῶν καθηκόντων τοῦ διευθυντοῦ τῶν χειρογράφων καὶ ὑποχρεωμένος νὰ

παραδώσω ταῦτα εἰς τὸν ἀντικαταστάτην μου, εὑρίσκομαι εἰς λίαν στενόχωρον θέσιν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συνείδησίς μου ὡς ὑπαλλήλου γηράσαντος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς πειθαρχίας εἰς τὰς προϊσταμένας μοῦ ἀρχὰς μοῦ ἐπιβάλλει νὰ ὑπακούσω εἰς τὴν ἀπόφασίν Σας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ μου συνείδησις μοῦ ὑπαγορεύει σοβαροὺς διστασμοὺς εἰς τὸ νὰ παραδώσω χειρόγραφα καὶ ἱστορικὰ ἔγγραφα ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας εἰς ἄνθρωπον, ὅστις δὲν ἀπολαμβάνει πανθομολογουμένης καὶ ἀναμφισβητήτου ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπολήψεως, διότι οὔτε γνησίαν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ἔχει ὁ Σεβασμ. Κουρίλας, οὔτε ἄφογον καὶ καθαρὸν τὸ παρελθὸν ὡς πρὸς τὴν μεταχείρισιν χειρογράφων ἐγγράφων καὶ βιβλίων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς ἀλβανικῆς αὐτοῦ ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἀλβανικῶν αὐτοῦ φρονημάτων Σᾶς ἔγιναν γνωστὰ διὰ τοῦ ἀπὸ 24 Δεκεμβρίου 1942 ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον ὑπεβάλομεν πρὸς Ὑμᾶς οἱ τρεῖς ἐν ἐνεργείᾳ καθηγηταὶ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κ. κ. Βλάχος, Λαυδήνος καὶ ὁ ὑπογραφόμενος. Περὶ δὲ τῶν ὑλικῶν, οἵτινες βαρύνουν τὸν Σεβ Κουρίλαν ὡς πρὸς τὴν οὐχὶ ἄφογον ἀπέναντι χειρογράφων καὶ ἐγγράφων διαγωγήν του, θὰ Σᾶς ἀναφέρω σήμερον ὡρισμένα στοιχεῖα, πρᾶγμα τῶν ὁποίων δὲν ἠθέλησα νὰ κάμω εἰς τὴν προηγουμένην ἀναφοράν μου

Ἐξ ἀναλυθέντων, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσε τὸ 1936 ὁ ἐπιφανὴς διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὰ ἐθνικά του φρονήματα μακαρίτης μοναχὸς Σπυρίδων Λαυριώτης ἱστορεῖ (κατὰ κόσμον Καμπανάκος ἐξ Αἰγίνης) ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ Κίρδικιον νόημα ἦτο ὁ ἀποκεκρυμμένος λιβελλογράφος Εὐλόγιος Κουρίλας ὁ Ἀλβανός» παρατίθενται ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ γενόμεναι ἔνορκοι μαρτυρικαὶ καταθέσεις, δεκαεπτὰ μεμαρτυρημένων Ἁγιορειτῶν μοναχῶν καὶ λαϊκῶν ἀφ' ὧν ὁ Κουρίλας, ἐμφανιζόμενος ὑπεξαιρῶν χειρόγραφα ἐκ βιβλιοθηκῶν Μονῶν κ.τ. Κελλίων, ἱστορικὰ ἔγγραφα, τιμαλφῆ σκεύη κτλ. Οὕτω οἱ ἀρμοστάμενοι τῆς Μονῆς Λαύρας ὁ Γουΐτης γέρων Μελέτιος καὶ ὁ Καψάνης καταθέτουν περὶ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα πλὴν ἄλλων ἀφορώντων εἰς πλοῦτον τῆς νεανικῆς του ἡλικίας τὰ Ἀρχεῖα ἀτιμίας διὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἐκδίωξαν ὡς φαίνεται σιωπῇ. Ὅτι δὲ τοιαύτη μὲ ἀποδοκιμασίαν καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀποσπάσασαν εἰς Ἰσπανικὰ ἔγγραφα πρωσσικὴν καὶ εἰλικρινῆ μεταμέλειαν ἐπεβλήθη ὁ Σεβασμιώτατος τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχείων διακόνει ἀρκούντως γέροντες, μαρτυρούμενοι ὑπὸ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ἰδίου ἀρχοντικοῦ του Γένους καὶ Γουναρισμοῦ, καθ' ὃ παρουσίασε ὁ Σεβ. Κουρίλας κατὰ χειμῶνα τοῦ 1938/39 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ὑπηρεσίαν τῆς λογοκρισίας, ἀλλεξ. τὰ εἶχεν ἐπανενέγκει ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Γεννάδιου εἰλημμένην ἀπὸ τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς Λαύρας, ἥτις κατασχεθεῖσα ἀρμοδίως ἐπεστράφη εἰς τὴν Μονὴν ὑπερασπιστοῦ διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν

ἐξωτερικῶν· ἄλλωστε ὁ ὑπάλληλος, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ κράτος ἀναθέτει τοιαύτας ἐμπιστευτικὰς θέσεις, ὡς ἡ τῆς διευθύνσεως τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, πρέπει ὄχι μόνον νὰ εἶναι τίμιος καὶ ἄφογος ἀλλά, ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Καίσαρος, καὶ νὰ θεωρῆται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον ὁμολογουμένως ὡς τίμιος.

Ἡ θέσις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν, κύριε Πρόεδρε, λίαν ἐμπιστευτική, δι' ὃ καὶ ἀνετέθη αὕτη εἰς καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὁ θεσπίσας ταύτην Νόμος περιεῖχε διάταξιν ἰσχύουσαν μέχρι πέρυσιν, καθ' ἣν τὸν καθηγητὴν εἰς ὃν θ' ἀνετίθετο ἡ διεύθυνσις τῶν χειρογράφων διώριζεν ὁ Ὑπουργὸς κατόπιν ὑποδείξεως τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ὑπάρχῃ ὑπεύθυνος ἐξ εἰδικῶν γνώμη περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προσώπου εἰς ὃ θὰ ἀνετίθετο ἡ σπουδαία καὶ ἐμπιστευτικὴ αὕτη ὑπηρεσία. Εἰς τὸ τμῆμα τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εὑρίσκονται χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας ἀφορῶντα εἰς ἱστορικὰ πρόσωπα, εἰς γεγονότα ἀμφισβητούμενα, εἰς ἐκκλησίας, αἵτινες ὑπῆρξαν αὐτοκέφαλοι κατὰ τὸν μεσαίωνα, τὰ ὁποῖα διαφυλάττομεν μὲ πολλὴν προσοχὴν εἰς τὴν χρησιμοποίησίν των, διότι ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἑρμηνείας των ἐξαρτᾶται ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ ἐθνολογικὴ θέσις ἐπιμάχων σημείων τῆς Β. Ἑλλάδος, ὡς εἶναι π. χ. τὸ Μακεδονο-Αλβανο-Κουτσοβλαχικὸν τρίγωνον Μοναστηρίου-Ἀχρίδος-Καστορίας.

Ὅτι ὑπεξήρεσεν ἐκ τοῦ Κελλίου Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος βιβλία καὶ χειρόγραφα* μουσικά, τῶν ὁποίων διεπραγματεύετο τὴν πώλησιν, καὶ ἄλλα πράγματα, ἐν οἷς καὶ πολύτιμον Ἅγιον ποτήριον. Τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ποτηρίου, πλὴν τοῦ Ἐπιφανίου μαρτυρεῖ καὶ ὁ συμπατριώτης του Ἀλβανὸς μοναχὸς Εὐθύμιος (σελ. 43). Ὁ μοναχὸς Ἀλέξανδρος Λαυριώτης καταθέτει (σελ. 44 κέ.) ὅτι πλὴν τῆς ἰδιοποιήσεως τῆς περιουσίας τοῦ Κελλίου Θεολόγος, ἀφῆρεσεν ὁ Κουρίλας ἐκ τοῦ Μουσείου (Ἀρχείου) καὶ τοῦ Σκευοφυλακίου τῆς Μονῆς Λαύρας διάφορα ἔγγραφα, ὅτι ἔλαβεν ἀνεπιστρεπτὶ χειρόγραφα ἐκ τοῦ Κελλίου Κερασιᾶς καὶ ἐκ τοῦ καθίσματος τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐξαπατήσας τοὺς κατέχοντας αὐτὰ μοναχούς. Τὴν ἁπάτην δὲ ταύτην μὲ τὴν ὁποίαν ἀφῆρεσεν ὁ γέρων Κουρίλας ἐκ τοῦ Κελλίου Κερασιᾶς 1) ἕνα ψαλτηράκι μεμβράνινον σμικρογραφικὸν 2) δύο μηνιαῖα χειρόγραφα 3) ἕνα νομοκάνονον χειρόγραφον 4) ἕνα ἀστρονομικὸν χειρόγραφον 5) μίαν ἐξήγησιν λειτουργικὴν καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναφέρουν δι' ἐπιστολῆς των τῆς 8ης Ἰουνίου 1936 καὶ οἱ κατέχοντες τὸ κελ-

---

* Οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ χειρογράφων Ἰωάννου Θεολόγου.

λίον Κερασιάς μοναχοί Νέστωρ καὶ Μάξιμος (σελ. 52). Ὁ κελλιώτης μοναχὸς Βύσσιμος ἐκ Κρήτης κατεθέτει (σελ. 44) πλὴν ἄλλης κολασίμου πράξεως τοῦ γέροντος Εὐλογίου καὶ ὅτι «τοῦ ἀφῆρεσεν ἐκ τοῦ κελλίου του ἕνα τεμάχιον φύλλον μεμβράνης φέρον γοτθικοὺς(!) κεφαλαίους χαρακτῆρας μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ τὸ μελετήσῃ καὶ θὰ τὸ ἐπιστρέψῃ, πρᾶγμα ὅπερ μέχρι σήμερον δὲν ἔπραξε παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις του, προφανῶς θέλει νὰ τὸ οἰκειοποιηθῇ ὡς ἔπραξε καὶ δι' ἄλλα τοιαῦτα βιβλία χειρογράφων διαφόρων Κελλίων». Εἰς καταχρήσεις ἄλλας τοῦ γέροντος Εὐλογίου καὶ σήμερον ἀφορῶν ἡ ἔνορκος κατάθεσις τοῦ Ἱερομονάχου Σεραφεὶμ (σ. 43) καὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὑλοτόμου Λάκη Βρέτα (σ. 46). Κατ' ἀπαλλαγὴν μέν, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Σεβ. Κυριλλος, διὰ βουλεύματος τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Πλημμελειοδικῶν, ἀλλ' ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατατεθεῖσαν ἀναφορὰν, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰ ἐκ τοῦ κελλίου τοῦ Χρυσοστόμου ἀφαιρεθέντα χειρόγραφα ὡς πρὸς τὰς ἄλλας τὰς ὑπὸ τῶν μαρτύρων καταγγελθείσας περὶ τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἀρχεῖα ἀταξίας τὸ βούλευμα, ὡς φαίνεται σιωπᾷ *

Ὁ ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον διωρίσατε εἰς τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εἶναι, κύριε Πρόεδρε, λίαν ἐπικίνδυνος, διότι ἡ περὶ ἐπικίνδυνος καὶ ὁ ἄλλος, καθ' ὅλα ὅμοιος των, Ἀλβανὸς, ἐπίσκοπος Φωτικῆς, διότι ἐξ ἀλβανοφώνων Ἑλλήνων καταγόμενος καὶ ἐν Ἀθήναις τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς γενόμενος τρόφιμος καὶ ὡς ἀδιάλειπτος εἰς διαφόρους σημεῖα ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεοφάνης Μανρομμάτης ὑπηρετήσας ἐξελίχθη ὕστερον εἰς ὑπουργὸν καὶ διώκτην τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ καταστροφέα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἡμῶν ζητήματος (ἴδε Μεγ. ἑλλ. ἐγκυκλ. τὸ ἄρθρον Φαν-Νόλη). Τοῦ περιφήμου τούτου μισέλληνος Φανόλη συνεργάτης καὶ βοηθὸς εἶναι ὁ «ἀδελφοδοὺξ», δηλ. ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς τοῦ Σεβασμιωτάτου Κυρίλλου Κῶτσος Γκαρέζης.

Ἐξ ὅλων τούτων ἐνδείκνυται ὁλόκληρος διαγωγὴ καὶ ἀμφιβόλων ἐθνικῶν φρονημάτων πᾶς τις ἐπιστεύθη, κύριε Πρόεδρε, ἐθνικὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας μας, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἱστορικὰ μας ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα. Καὶ παραλείπετε, ὅτα εἰς τοιαύτας ἀμφιβολουμένης ἐθνικότητος καὶ τιμιότητος χεῖρας, ὡς θὰ ἐξασφαλισθῶμεν, ὅτι τοῦτα δὲν θὰ ἐξαφανισθοῦν ἢ δὲν θὰ ἀντικατασταθοῦν δι' ἄλλων ἑτέρων καὶ πλαστῶν ἢ καὶ δὲν θὰ παραχαρακτηρισθοῦν κατὰ τὸ δοκοῦν συμφέρον,

Ἀπευθυνόμενος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, κύριε Πρόεδρε, πρὸς

* Σημ. τῆς ἐπιμ. Ἴδε ἐν τῷ παρόντι τόμῳ

Ὑμετέρας ἀποφάσεις καὶ διαταγάς, λυποῦμαι διότι Σᾶς ἐνοχλῶ, ἀλλά ... «εἶπα καὶ ἐλάλησε ἵνα ἁμαρτίαν οὐκ ἔχω».

Μετὰ πλείστης τιμῆς

Εὐπειθέστατος

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Φεβρουαρίου 1943. **Σ. Β. Κουγέας.**

Τότε τὸ ὑπουργεῖον ἔσπευσε νὰ μοι στείλῃ τὸ ἑξῆς ἔγγραφον :

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας

Ἀριθ. Πρωτ. 13246 Ἐν Ἀθήναις τῇ 28]2 1943

Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν, Καθηγητὴν Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου.

Κύριε Καθηγητά,

Προσκαλοῦμεν ὑμᾶς τὸ ταχύτερον, ὅπως εὐαρεστούμενοι προσέλθητε παρὰ τῇ ἁρμοδίᾳ ὑπηρεσίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργείου καὶ λάβητε γνῶσιν τοῦ περιοχομένου τῆς 9—5—43 ἀναφορᾶς τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σ. Κουγέα, δι' ἧς ἀποδίδονται καθ' ὑμῶν ὡρισμέναι αἰτιάσεις ἀποσαφηνίζοντες ἡμῖν τὰ δι' αὐτῆς καταγγελλόμενα διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν περαιτέρω.

Ὁ Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας

Κ. Δογοθετόπουλος

Εἰς τὰς αἰτιάσεις καὶ τὰ φληναφήματα τοῦ κ. Κουγέα ἀπήντησε πρὸς τὸ σεβ. Ὑπουργεῖον ὡς ἑξῆς :

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργὸν κ. Κ. Λογοθετόπουλον

Ἅμα τῇ λήψει τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 13246 τῆς 28 τρέχοντος μηνὸς ἐγγράφου Ὑμῶν ἔσπευσα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ἔλαβον γνῶσιν τῆς ἀπὸ 9—2—943 κατ' ἐμοῦ ἀναφορᾶς τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σωκρ. Κουγέα, δι' ἧς ἀποδίδονταί μοι ὡρισμέναι αἰτιάσεις, καὶ εἰς ἀπάντησιν προβάλλω τὴν ἐπισυναπτομένην ἀναίρεσιν, ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ διατελῶ διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης.

† Ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς ***Εὐλόγιος Κουρίλας***

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Φεβρουαρίου 1943

Ἀναφορὰ τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κ. Σ. Κουγέα, καθαττομένης αὐτῷ ὡς διευθυντῇ τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργὸν τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων κ. Κωνσταντῖνον Λογοθετόπουλον

Κύριε Πρόεδρε,

Κατάπληξιν καὶ ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν ἐνεποίησέ μοι τὸ περιεχόμενον τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κ. Κουγέα, διότι ἐνόμιζον, ὅτι μετὰ τὴν εὐρυτάτην συζήτησιν τὴν γενομένην εἰς 3—4 μακρὰς συνεδριάσεις τῆς Φιλοσ. Σχολῆς, κατ' ἣν ἀνετράπησαν δριμεῖαι αἱ κατ' ἐμοῦ κατηγορίαι αὐτοῦ καὶ ἀπεδείχθησαν κακοβουλίαι συκοφαντίαι, καὶ μετὰ τὴν τιμητικὴν ψῆφον, ἣν ἐξήνεγκε σύσσωμος ἡ Σχολὴ ἐξάρασα τὴν ἐθνικήν μου καὶ πατριωτικωτάτην δρᾶσιν, ἥτις μὲ συνεκίνησε μέχρι δακρύων, ἐνόμιζον, λέγω, ὅτι θὰ ἀνεμαυτίζετο ἡ πυκνὴ φωνὴ αὐτοῦ πρὸς κακεντρέχειαν καὶ δυσφήμισιν τοῦ ὀνόματός μου. Εἰς τὸ τέλος μάλιστα εἶχε δηλώσει οὗτος ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἐδέχετο οἱανδήποτε ἐπιτροπὴν τῆς σχολῆς περὶ δημοσιεύσεως τῆς κατηγορίας αὐτοῦ κατ' ἐμοῦ, ἥτις ἀποδεικνύει αὐτὸν οὐ μόνον ἀδαῆ τελείως καὶ ἀβαφῆ, ἵνα μὴ εἴπω ἄλλην λέξιν, περὶ τὰ ἐθνικὰ πράγματα διότι ἐπιτρέπει νὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον ἐπίσημον τοιοῦτον περιοδικὸν «Ἑλληνικὰ» ἰδέαι ἀντεθνικαὶ ἐνισχύουσαι δὲ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἴσως ἐκφέρει τοιαύτας, ὡς ἀπέδειξα εἰς τὰς ἐξήκοντα σελίδας, ἃς ἐνέγραψα ἐνώπιον τῆς Σχολῆς. Καὶ τώρα σχηματίζει τὸν νέον κατηγορητήριον ἐπὶ τῇ βάσει κατασκευαστου λιβελλογραφίας, ἣν ἀπεκήρυξε παντηρεφὴς εἷτος ὁ παπᾶς καὶ συντάκτης αὐτῆς Σπυρίδων Λαυριώτης. Ὁ κ. Κουγέας δὲν εἶχε τὸ θάρρος ἐν ἀρχῇ νὰ στηριχθῇ εἰς τὸ ψυλλιθρον τοῦτο «Τὸ αἰδήμων νομισμα», διότι πάντες οἱ λίβονες γνῶσιν αὐτοῦ ἐπεσκιάγραφαν τὸν ἔνδοξα διὰ τὰς ἀσυναρτησίας καὶ τὰς ἀντιφάσεις ὡς καὶ τὰς χυδαιότητας ὅρους, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὴν σύγχυσιν τοῦ νοὸς διέτρεχον αἱ ἰδέαι πάντες, ἃ' ὧν ἐπιστρωὶ αὐτὸς οὕτως τὴν ἀθωότητά του καὶ κατηγορεῖ ἄλλους παρανομίαν, καὶ εἶπεν ἐπὶ λέξει ἐνώπιον τῆς σχολῆς, ὅτι δὲν θὰ ἀπολογηθῇ αὐτὸς, ἀλλ' ἐν τούτοις ἔκαμε εἰς τὸ χωρίον ἔχει τὴν φράσιν, ὅτι «περιέχει ἀληθῆ καὶ ψευδῆ πράγματα». Ὅταν δὲ ἠθέλησα νὰ ἀναφέρω τὰ ταῦτα χωρία τοῦ βιβλιαρίου, μὲ ἐδίδαξεν, εἶπεν ὅτι αὐτὸς δὲν τὸ ἔλεγεν ἐκ δόξης. Ἐν τούτοις πάλιν ἐπιμένει καὶ προσπαθεῖ νέαν κατηγορίαν στηρίζουσαν ἀποκλειστικῶς εἰς «Τὸ αἰδήμων νόμισμα». Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ κατασκευασμένων ψευδομαρτύρων, εἷτινες πάσαι

σχεδὸν ἀσυζητητεὶ ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς Δικαιοσύνης Θεσσαλονίκης καὶ οὐδεμία μοι ἀπηγγέλθη κατηγορία, καὶ τοῦτο θὰ ἀποδείξω ἐνταῦθα.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους μεταξὺ τῶν ἀγώνων μου πρὸς ἀναδιοργάνωσιν καὶ τὴν κατοχύρωσιν τῶν ἐθνικῶν δικαίων. κύριον μέλημά μου ἦν καὶ ἡ περιφρούρησις τῶν τιμαλφῶν κειμηλίων καὶ χειρογράφων, τῆς πολυτίμου ταύτης ἐθνικῆς πνευματικῆς κληρονομίας. Εἰς σειρὰν ἄρθρων γραφέντων ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τοῦ 1923, εἰς τὸ Η' τῆς 8 Ἰουλίου *κρούσας πρῶτος ἐγὼ τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου* διεκήρυττον καὶ τὰ ἑξῆς : «Καὶ ὅμως οὐδὲ εἷς ἐπιμελητής, οὐδεὶς ἔφορος ὑπάρχει διὰ τοὺς θησαυροὺς τούτους τοὺς διεσκορπισμένους καὶ καταστρεφομένους, ἀλλὰ καὶ ἀπεμπολουμένους τῇδε κακεῖσε· καὶ ἀπόδειξις τὰ ῥωσσικὰ ἐν Ἄθῳ καθιδρύματα, ἅτινα κατήρτισαν τὰ πλουσιώτερα μουσεῖα καὶ πινακοθήκας ἐξ ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Ἀπόδειξις ἡ Ἔκθεσις, ἡ ἐσχάτως γενομένη ἐν Ἁγίῳ Φραγκίσκῳ, ἐν ᾗ *ἐξετέθησαν 500 εἰκόνες ἀρχαίας τέχνης ἐξ Ἁγίου Ὄρους προερχόμεναι*». Τὰ ἄρθρα ταῦτα «Τὸ κίβδηλον νόμισμα» ἀποκαλεῖ ἀντεθνικά! (σ. 20) δι' ὧν ὑπέδειξα τὰ μέτρα, ἅπερ ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ ληφθῶσιν. Τὰ ἄρθρα μου ἐκεῖνα ἰδίως ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ἐνεποίησαν λαμπρὰν ἐντύπωσιν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἤμην τότε καθηγητὴς τοῦ Γ' Γυμνασίου, καὶ προσεκλήθην παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ χρησιμοποιηθῶ. καὶ ἐνήργησεν αὕτη καταλλήλως, ὥστε τὸ ἑπόμενον ἔτος 1924 προσεκλήθην ὑπὸ τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὁ διορισμός μου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ὡς ἐν τῇ πρὸς τὴν Σχολὴν ἀπαντήσει μου γράφω (βλ. σ. 101). Ἀμέσως ἐπελήφθην τῆς ταξινομήσεως τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Λαύρας καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων. Τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς ἣν εὗρον ταῦτα καὶ τοὺς ἀγῶνάς μου πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν περιέγραψα ἐν ἐκτάσει τῷ 1935 ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν[1]). Ἡ Μονὴ αὕτη ἔχει τὸ πλουσιώτερον ἀρχεῖον, Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκην. Τὸ ἀρχεῖον ἐλεηλατήθη τῷ 1916—1917 ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ Μιλλὲ κατὰ τὴν κατοχήν (σ. 309). Τὰ δὲ ἔγγραφα τοῦ Γραφείου μετὰ πολλῶν χρυσοβούλλων καὶ σιγιλλίων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πολλοῦ Κορνηλίου γραμματέως τῆς Μονῆς τινὰ μὲν ἀνεκάλυψα ἐρριμμένα εἰς τρώγλην καὶ ἐτακτοποίησα; ἄλλα δέ, τὰ λοιπά, εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ ὑπογραμματέως. «οὗτος, ἵνα καθαρίσῃ τὸ δωμάτιον *διέταξε τοὺς ἐργάτας καὶ διὰ κοφίνων... ἐπέταξαν ὡς ἄχρηστον ὕλην . . . ὁλόκληρον τὴν ἀλληλογραφίαν ἐκείνην μετὰ πάντων*»

---

1) Τόμ. ΙΑ', σελ. 306—345 καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ κειμηλαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς Μεγ. Λαύρας, ἡ παροῦσα κατάστασις αὐτῶν».

τῶν λοιπῶν πολυτίμων χειρογράφων ἔξωθεν τοῦ κίστρου, ἔνθεν ὁ ἅγριος ὁρμῆς διεσκόρπισε καὶ ἐξελίκμησεν αὐτὰ τῇδε κἀκεῖσε. Ἐπὶ μῆνα ὅλον οἱ ἀδελφοὶ περισυνέλεγον τὰ ὑπολείμματα τῆς ἐθνικῆς ταύτης περιουσίας [1]. Ὅσσα δσα ἠδυνήθην ἐκ τούτων, ἅτιερ καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Μονῆς. Ἡ ἱερὰ Σύναξις, πρὸς ἣν κατηγγέλθη τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ παρετήρησιν ἔκαμενεἰς τὸν γραμματέα [2]) *Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ νεωτέρου ἀρχείου εὗρον εἰς ὑπόγειόν τινα τρώγλην χύδην ἐπὶ τοῦ χωματίνου ἐδάφους, ὅπου ἐχώρευον οἱ ποντικοί, καὶ διήρπαζεν ὁ τυχὼν διὰ σαρδελλοχαρτία καὶ ἄλλας χρείας* [3]). Συνέλεξα, ὅ τι ἦτο δυνατὸν εἰς ὀλίγα κιβώτια νὰ στοιβάσω εἰς τὸ ἀρχεῖον. Ἐνταῦθα καὶ δὴ εἰς τὸ Μωρὸν ἄλας (Θεσσαλονίκη 1933) κατευθύνω τὸν κυρίως ὑπαίτιον τῆς καταστροφῆς Σπυρίδωνα Λαυριώτην, ὅστις ἀντὶ πινακίου φακῆς *ἐπώλησεν εἰς τὸν Μιλλὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν χρυσοβούλλων καὶ παρὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν τῆς Ι Κοινότητος, ληφθεῖσαν ἐμοῦ προεδρεύοντος, ἐπέτρεψε νὰ λάβῃ φωτογραφίας τῶν βασιλικωτάτων καὶ αὐτῶν καὶ τῶν κειμηλίων* (σ. 330). Ἐκτὸς ἄλλων ἀτιμωλήσεων (βλ. 335-6) χειρογράφων καταγγέλλω τὸν Σπυρ. Λαυριώτην ὅτι *στείλας κώδικας πολυτίμους εἰς Παρισίους πρὸς φίλους, οἵτινες ἢ δὲν ἐπιστρέφουσι ἢ ἐπιστρέφουσι ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἀναφέρω τοὺς κώδικας 141, 142* (βλ. 336-7). Ἐκ τῶν δωματίων αὐτοῦ τῷ 1934 ὁ ὑποταμίας Σπυρίδων *ἐπώλησεν εἰς τὸν συμπατριώτην τοῦ ἰατροῦ Βλαδίμηρον καὶ τὸν γνωστὸν Ἀθηναῖον βιομήχανον Τσίταν δύο ἀρχαῖνα καὶ τὸν νομοκανόνα τοῦ Ματθαίου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος* (βλ. σ. 336). Ὁ Σπυρίδων ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὴν διατριβήν μου ταύτην, τὰ Κειμηλιαρχεῖα, καὶ προσπαθήσας ν' ἀποσείσῃ ἄλλα πράγματα χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἀλλὰ διὰ τοὺς κώδικας τούτους ἔπεμψεν ἄφαντον σιγὴν (βλ. Κιβωτὸν νόμισμα σ. 34). Εὐτυχῶς ἡμὲν ἀνευρέθησαν οὗτοι ἐξ Ἁγίου Ὄρους τῇ ἐνεργείᾳ μου συνελλεχθησαν καὶ εἰσεκομίσθησαν ἐπ' αὐτῶν τὰ κλαπέντα καὶ ἐπεστράφησαν εἰς τὴν μονήν. Καὶ ἄλλους μοναχοὺς τοιούτους ἀνεκάλυψα ἀπεμπολητὰς κειμηλίων καὶ χειρογράφων, ἐναντίον τούτων ἐλήφθησαν αὐστηρὰ μέτρα. Ἄλλα δὲ καταγγελθέντα, ὡς π. χ. ὁ μοναχὸς Ἀθανάσιος Ἀνδρεανόπουλος, βιβλιοθηκάριος τῆς σκήτης Ἁγίας Ἄννης, ὅστις κατεδικάσθη εἰς πενταετῆ εἱρκτὴν διότι *ἐκλεψεν καὶ ἐπώλησε πολυτίμων περγαμηνῶν κυρίως μέρη*, καταγγέλλει ὁ τότε ἐπίσκοπος Κυρτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας [4]) Εἰς τὴν διατριβήν μου ταύτην καταγγέλλω καὶ ἄλλας ἀποξενώσεις κειμηλίων, *ἀναλήψεων ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων σπουδαίων πραγ-*

1) Ἀόρ. σ. 311. Βάσανος καὶ προσφυγὴ καὶ σχέδιον φυλακίσεως ἐν τῷ Σκοτοφύλακι.

2) Βλ. σ. 315 ποῦ κακῶς διαλέγομαι.

3. Βλ. τὴν παρατήρησιν σὲ σ. 329.

4) (Βλ. Μακεδονικὸν Θεσσαλονίκης 5 Ὀκτ. 1938

μάτων ἀρχαιολογικῶν (βλ. σ. 338, 341 ἑ). Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων παρανομιῶν καὶ καταχρήσεων, ἃς κατήγγειλα εἰς βάρος τῆς Συνάξεως τῆς Μονῆς, περιελάμβανον καὶ τὰ ἀνωτέρω, ἅπερ συντόμως ἀναφέρω ἐνταῦθα. Ἀλλὰ ἠθέλησαν καὶ οἱ τῆς Συνάξεως νὰ μὲ καταγγείλωσιν, ἀφοῦ με ἠπείλησαν νὰ ἀνακαλέσω, καὶ τὸ ἔπραξαν. Ἡ Δικαιοσύνη ἐπληφθεῖσα μετὰ ἐπιτόπιον αὐστηρὰν ἀνάκρισιν καὶ ἔρευναν ἐν τοῖς δωματίοις μου ἐκάλεσέ με ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς ἀπολογίαν καὶ με ἠθώωσε παμψηφεὶ διὰ τοῦ ἑξῆς βουλεύματος:

Ἀριθμ. 1653. *Ἀπαλλακτικὸν βούλευμα.*

Τὸ Συμβούλιον τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Πλημμελειοδικῶν, συγκείμενον ἐκ τῶν δικαστικῶν Ἀθ. Παπαναστασίου προέδρου, Θ. Καραγιαννοπούλου ἀνακριτοῦ καὶ Κ. Κίνα, συνελθὸν ἐν τῷ πρὸς διάσκεψιν δωματίῳ του τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1933 παρόντων τοῦ τε ἀντισαγγελέως Π. Γεωργιλᾶ καὶ τοῦ γραμματέως Β. Χατζηεφραιμίδου, ἵνα ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς ἑξῆς ποινικῆς ὑποθέσεως.

Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας κατὰ κόσμον Ἠλίας Βασιλείου κατηγγέλθη ἁρμοδίως ἐπὶ ὑπεξαιρέσει. Συνεπεία τούτου ἐνηργήθη τακτικὴ ἀνάκρισις μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας ὑποβαλὼν πρὸς τὸ Συμβούλιον τοῦτο ὁ παρ' αὐτῷ εἰσαγγελεὺς τὴν σχηματισθεῖσαν δικογραφίαν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 1633 ἐ. ἔτους ἐγγράφου προτάσεώς του ἐξέθηκε τὰ ἑξῆς: Κατ' Αὔγουστον 1927 ὁ κατηγορούμενος μετὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἰσαὰκ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μονῆς Λαύρας παρέλαβε τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος μοναχοῦ κελλιώτου Χρυσοστόμου ἐγκαταλειφθέντα πράγματα καὶ τὰ μετέφερεν εἰς τὸ ἐν Καρυαῖς κονάκιον τῆς Μονῆς, ἀνέλαβε δὲ τὴν φύλαξίν των ὁ κατηγορούμενος, ὁ ὁποῖος κατόπιν τὰ μετέφερεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Μονῆς. Ἐκ τῶν παραδοθέντων εἰς τὸν κατηγορούμενον πραγμάτων δὲν μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ μάρτυρος Ἰσαὰκ δύο κλῖναι σιδηραῖ, ἓν πιεστήριον ἀλληλογραφίας, διάφορα κάδρα, μία ὑδρόγειος σφαῖρα καὶ ἓν ὡρολόγιον τοῦ τοίχου. Ἐκ τούτων ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἐνεργεθεῖσαν ἔρευναν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ κατηγορουμένου ἡ σφαῖρα τὸ ὡρολόγιον καὶ αἱ κλῖναι, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν δύο πρῶτα εἶχε πρὸς διακόσμησιν τοῦ γραφείου του χωρὶς νὰ ἔχῃ σκοπὸν νὰ τὰ ὑπεξαιρέσῃ, οἱ δὲ κλῖναι παρεχωρήθησαν αὐτῷ πρὸς χρῆσίν του. Τὸ πιεστήριον διπλογραφίας δὲν προκύπτει, ὅτι προήρχετο ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Χρυσοστόμου, ἀναφέρεται μὲν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ προσαχθεῖσαν κατάστασιν, ὁ κατηγορούμενος ὅμως ἀμφισβητεῖ τὴν γνησιότητα αὐτῆς, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ πιεστήριον ἦτο ἰδικόν του, οὐδεὶς δὲ τῶν ἐξετασθέντων μαρτύρων βεβαιοῖ, ὅτι προήρχετο ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰ βιβλία τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ μονα-

ιός οὗτος κατ' ἐξοχὴν φιλομαθὴς καὶ βιβλιολόγος ἐκεδίδετο μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας εἰς τὴν συλλογὴν βιβλίων κατορθώσας τελικῶς πλουσιωτάτην τὴν βιβλιοθήκην δὲν ἐφρόντισεν ὅμως ἐγκαίρως ἡ Μονὴ νὰ περιφρουρήσῃ τὸν τοσοῦτον τοῦτον βιβλιοθήκην, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν τύχην της καὶ διεπλατήθη ὑπὸ διαφόρων, εἰς τρόπον, ὥστε ἐλάχιστα λείψανα ἐσώθησαν καὶ μετεφέρθησαν, ὡς εἴρηται, μετὰ τῶν ἄλλων κειμηλίων εἰς τὸ Κονάκιον τῆς Μονῆς. Ἔρχεται δὲ ἤδη ὁ μηνυτὴς μετὰ πολλοῦ ἐπιτάσεως ἐπὶ τῇ παραιτήσει τῶν λειψάνων τούτων ὑπὸ τοῦ καταγραφομένου καὶ ἐνεργείᾳ ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χρυσοστόμου νὰ καταγγείλῃ τὸν τρόπον, οὗτι βεβαίως ἐξ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν τιμιότητα τῆς Μονῆς, διὰ ἂς ἐσχολίζεται ὁ καταγραφόμενος δεδικαιολογημένως διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν κατὰ τῶν ἐκτρόπων τῆς Μονῆς ἐκβληθείσαν μήνυσιν διὰ σωρείας ἀξιοκαίνων χρεῶν ἐκπεμπούσῃ ἤδη εἰς τὸ Γραφεῖόν μας. Ἐπιδεικνύει οὗτος καὶ χαρτοφύλακα προσέτι, ὅτι ὁ καταγραφόμενος ἐκλέψας βιβλία ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου ἐγκαταλειφθέντων, εὑρὼν τοιοῦτον βιβλίον ἐνεγράφη κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν ἔρευναν εἰς τὴν κατοχήν του, ὅπου ἐνεγνώσθη ἴδια νὰ ἐπαρχῇ καθότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιμορφῇ ἄλλοτε, πλὴν ἐνὸς τόμου, κατεφθαρμένα ἔγγραφα ὁ ὁποῖος εἶχε χαραχθῇ εἰς τὸν καταγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιτάφιου τοῦ Χρυσοστόμου Γρηγορίου καὶ μὲν τὸν καταγραφόμενον λόγῳ δωρεᾶς, κατὰ δὲ τὸν Γρηγόριον πρὸς μελέτην ἐπὶ ὀνομαστὶ καὶ εἰς τόμος τοῦ Λεξικοῦ Βυσσιρᾶ χαραχθείς πρὸς μελέτην ὑπὸ τοῦ βιβλιοφύλακος τῆς Μονῆς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔθεσε τὴν σφραγῖδα του ὁ καταγραφόμενος χωρὶς νὰ συνάγεται ἀναγκαίως ἐκ τούτου ὅτι ἐσκόπει νὰ κλοπεύσῃ τὴν βιβλιοθήκην τοιαύτην; θὰ καταφήσωμεν κατὰ τὸν δυνατόν του εἰς τὸν μηνυτήν. Ἐδικαιοῦτο ἡ κρείττονος ἔξεως τῶν δύο τόμων Β' καὶ Ε' Μισιριάτου Ρητορικοῦ Λόγου, ὅπου εἶχε τεθῇ τὸ ὄνομα τοῦ καταγραφομένου ἐπὶ ἄλλου ὀνόματος; ἀποξεσθέντος ὑπομνηματικῶς χωρὶς νὰ βεβαιωθῇ ὅμως ἐξ ἄλλων στοιχείων ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Χρυσοστόμου κρατοῦντα, ὅτι κατέβαλεν ἐν λεπτὸν ἀποκαὶ εἰς τὸν μονάχον Νείλον κρατοῦμενον ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Χρυσοστόμου, τὸ βιβλίον ὅμως τοῦτο εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὁ καταγραφόμενος ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Ὄσιον ἐφορᾷ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ μοναχικοῦ κρατοῦντα. ὅτι ὁ καταγραφόμενος τῇ συναινέσει τῆς ἁρμοδίας Ἐπιτροπῆς τῆς Μονῆς κρατεῖ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ κοινοῦ μοναχικοῦ ὅτι τοῦ τοιούτου Κατὰ ταῦτα δὲν κρατοῦντος κατέστησεν ἀνάγκη ἐκτὸς κατὰ τοῦ καταγραφομένου καὶ ὅπως μὴ μεταβιβασθῇ εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἡ ἀρχικὴ ἔκδοσις τῶν κατασταθέντων κρατημάτων εἰς τὴν Μονὴν Μεγίστης Λαύρας, ἐκθέσαν ἐκδικητὴν ὅπως ἀνάγκην εἰς ὅσον καὶ μὴ καταγραφομένης λόγῳ νὰ μὴ ἐκβληθοῦν

τὰ δικαστικὰ ἔξοδα εἰς βάρος τοῦ μηνυτοῦ.

Διὰ ταῦτα *προτείνω νὰ μὴ γίνῃ κατηγορία κατὰ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα κατὰ κόσμον Ἠλία Βασιλείου μοναχοῦ κατοίκου Ἁγίου Ὄρους ἐπὶ ὑπεξαιρέσει, πράξει τελεσθείσῃ ἐν Καρυαῖς Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926 μέχρι τοῦ ἔτους 1929. Νὰ διαταχθῇ ἡ ὁριστικὴ ἀπόδοσις τῶν κατασχεθέντων πραγμάτων* διὰ της ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1933 ἐκθέσεως κατασχέσεως τοῦ ἐνταῦθα ἀνακριτοῦ τοῦ Α΄ τμήματος εἰς τὴν ἰδιοκτήμονα Μονὴν Μεγ. Λαύρας. Νὰ μὴ ἐπιβληθῶσι τὰ δικαστικὰ ἔξοδα εἰς βάρος τοῦ μηνυτοῦ. Ἀκοῦσαν αὐτοῦ καὶ προφορικῶς καὶ εἶτα ἀποχωρήσαντος ἰδὸν τὴν δικογραφίαν, σκεφθὲν κατὰ τὸν νόμον. Ἐπειδὴ ἡ πρότασις τοῦ εἰσαγγελέως νόμιμος οὖσα καὶ σύμφωνος πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἐνεργηθείσης τακτικῆς ἀνακρίσεως προκύψαντα πραγματικὰ περιστατικά, εἰς ἃ καὶ τὸ συμβούλιον ἀναφέρεται, δεκτὴ καὶ παρ' αὐτοῦ κἀθίσταται. Ἐπειδὴ δὲν συντρέχει νόμιμος περίπτωσις ἐπιβολῆς τῶν δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τελῶν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τὸν καταγγείλαντα, διὰ ταῦτα, ἰδὸν τὰ ἄρθρα 251 καὶ Ι΄ τῆς ποινικῆς δικονομίας, καὶ ἄρθρ. Ι΄ τοῦ ΓΨΜΠ τοῦ 1911 νόμου δεχόμενον τὴν πρότασιν τοῦ εἰσαγγελέως ἀποφαίνεται, ὅτι *δὲν πρέπει νὰ γίνῃ κατηγορία κατὰ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα* κατὰ κόσμον Ἠλία Βασιλείου μοναχοῦ, κατοίκου Ἁγίου Ὄρους ἐπὶ ὑπεξαιρέσει 1) τριακοσίων 300 τόμων χρυσοδέτων ἐπιστημονικῶν βιβλίων, πεντήκοντα ἀδέτων μουσικῶν τοιούτων περιελθόντων εἰς τὴν Μονὴν ἐκ κληρονομίας τοῦ ἀποβιώσαντος μοναχοῦ Χρυσοστόμου, 2) ἑνὸς χρηματοκιβωτίου καὶ 3) μιᾶς κόπιας τῆς ἰδιοκτήμονος ἱερᾶς Μονῆς Μεγ. Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀξίας συνολικῆς πλέον τῶν 4000 δραχμῶν πράξει φερομένῃ ὡς πραχθείσῃ ἐν Καρυαῖς Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926 μέχρι τοῦ ἔτους 1929 κατ' ἐξακολούθησιν.

Διατάσσει τὴν ὁριστικὴν ἀπόδοσιν τῶν κατασχεθέντων πραγμάτων διὰ τῆς ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1933 ἐκθέσεως κατασχέσεως τοῦ ἐνταῦθα ἀνακριτοῦ τοῦ Α΄ τμήματος εἰς τὴν ἰδιοκτήμονα Μονὴν Μεγ. Λαύρας ἀπαλλάσσει τὸν μηνυτὴν τῶν δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τελῶν καὶ ἐπιβάλλει ταῦτα τῷ δημοσίῳ.

Ἀπεφασίσθη καὶ ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 23 Ὀκτωβρίου καὶ ἐξεδόθη αὐτόθι τῇ 25 ἰδίου μηνὸς καὶ ἔτους.

Ὁ πρόεδρος
Ἀθ. Παπανάστασίου

ὁ γραμματεὺς
Β. Χατζηφραιμίδης

Ὁ κ. Κουγέας δυστυχῶς ἐθελοκακεῖ καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ τοῖ ἀπαλλακτικοῦ τούτου βουλεύματος μέρος, ὅπερ ἀνέγνων ἐνώπιον τῆς σχολῆς, ὅτι οἱ προϊστάμενοι τῆς Λαύρας *δέν με κατήγγειλαν ἐξ ἐνδιαφέρον-*

τος διὰ τὴν περιουσίαν τῆς Μονῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ με ἐκβιάσωσιν, ἵνα ἀνακαλέσω τὴν κατ' αὐτῶν μήνυσιν. Καὶ εὐτυχῶς τὸ δικαστήριον ἦλθεν ἐπὶ τόπου καὶ ἐνήργησε τὰς ἀνακρίσεις ἐν Λαύρᾳ καὶ ἔκαμεν αὐστηροτάτην ἔρευναν ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ 12μελοῦς συμβουλίου τῆς Μονῆς, τῶν μηνυτῶν μου, ἐντὸς τοῦ διαμερίσματός μου, ἐπὶ τετράωρον καὶ ἐξετίναξεν ἓν πρὸς ἓν ὅλα τὰ βιβλία (7000 τόμοι τότε) καὶ *δὲν ἀνεκαλύφθησαν, εἰ μὴ τρία ὕποπτα, ἅπερ καὶ μοι ἐπεστράφησαν, καίτοι οἱ ψευδομάρτυρες εἶχον καταθέσει ὅτι ὅλα τὰ βιβλία μου καὶ τὰ ἔπιπλα προέρχονται ἐκ κλοπῆς* [1]) καὶ δὴ ὁ φίλος τοῦ κ. Κουγέα, Σπυρίδων Λαυριώτης, ὁ κιβδηλοποιήσας τὴν λιβελλογραφίαν, γράφει, ὅτι ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μονὴν «ἐν ἐλεεινῇ καὶ ἀξίᾳ οἴκτου καταστάσει, μὲ ἐσχισμένον ζωστικὸν (=ἀντερὶ) καὶ *δύο μόνον κιβώτια βιβλία* [2]» (σ. 19). Ὁ κατήγορός μου κ. Κουγέας ἐγνώριζε τότε πόσα βιβλία εἶχον καὶ ἂν εἶχον ῥάσα νὰ φορέσω ἢ ὄχι, καθηγητὴς ὢν ἐν Ἀθήναις καὶ ὑποψήφιος διὰ τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῶν χειρογράφων, ἐγνώριζε, διότι ἔχων τότε τὴν ἀνάγκην μου διὰ νὰ ἀπαλλάξω αὐτὸν ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως ἐπεσκέπτετο με συχνῶς. Καὶ ὅμως αὐτὸς οὗτος ὁ ἀξιόπιστος μάρτυς τοῦ κ. Κουγέα ὑποδεχομενός με ἐν Λαύρᾳ ὡς ἀρχιερέα τῇ 24 Ἰουλίου 1938 ἔλεγεν: «ἡ βιβλιοθήκη πραγματι τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος εἶναι ἡ πλουσιωτέρα τῶν ἀθωνιτίδων μονῶν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀπαθανατίση τὸ σεπτὸν ὄνομά Σας». Διέψευσαν τοὺς ἐλεεινοὺς τούτους συκοφάντας οἱ βιβλιοθηκάριοι τῆς Μονῆς, ὅ τε παλαιὸς Χριστόφορος καὶ ὁ νέος γερων Παντελεήμων καταθέσαντες ἐνώπιον τοῦ εἰσαγγελέως καὶ τῶν ἀνακριτῶν κατ' ἀντιπαράστασιν ὅτι *οὐχὶ μόνον δὲν ἀπεξένωσα βιβλία τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἀφιέρωσα εἰς αὐτὴν ὅσα εἶχον διπλᾶ πολύτιμα βιβλία, ἐν οἷς καὶ τὸν Thesaurum ecclesiasticum τοῦ Suicerus ἐκ τῶν ὀγκωδεστέρων τοῦ τύπου βιβλίων.* Ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς καὶ φιλοπατρίδες ἐκεῖνοι δικασταὶ εἶδον ἰδίοις ὄμμασι τὸ γιγαντιαῖον ἔργον ὅπερ ἐπετέλεσα ἐντὸς ὀκταετίας εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν ἣν εὗρον ἐν τελείᾳ ἀποσυνθέσει καὶ χρεωκοπίᾳ.

1) Ὀργάνωσα τὸ γραφεῖον δηλ. εἰσήγαγον τὴν χρῆσιν πρακτικῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων ὡς καὶ τὰ διπλότυπα τῆς ληψοδοσίας, συνέταξα κανονισμοὺς γενικοὺς τῆς Μονῆς καὶ ἰδιαιτέρους δι' ἑκάστην ὑπηρεσίαν καὶ ἔθεσα τούτους εἰς πλήρη ἐφαρμογήν, ἅπερ εἶχον διενεργήσει καὶ διὰ ἄλλας Μονὰς τοῦ Ἄθω ὡς διατελέσας ἐπὶ σειραν ἐτῶν ἀντιπρόσωπος τῆς Μονῆς καὶ Προέδρος τῆς ἱερᾶς Κοινότητος συντελέσας τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου μετὰ τῶν σεβασμίων μελῶν αὐτῆς.

2) Ἵδρυσα εἰς τὴν Μονὴν Μουσεῖον καὶ ἐτακτοποίησα τὸ ἀρχεῖον καὶ

τὸ ἔργον τοῦτο τὸ συντελεσθὲν ἐντὸς ὀλίγου καὶ συνεχισθὲν ὑπὸ φιλοτίμων νέων μοναχῶν παρουσιάζει νῦν τὴν Λαύραν μίαν τῶν καλῶς ὠργανωμένων τοῦ Ἄθω Μονῶν. Διὰ τὴν κολοσσιαίαν ταύτην ἐργασίαν ἡ μόνη ἀντιμισθία μου ἦτο *φιλοδώρημα τῆς μονῆς ἐκ 2000 δρχ*, ὅπερ πρὸς κατηγορίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Καμπανάος (Κίβδ. νόμισμα 10). Ἀλλὰ *δὲν ἠρκέσθην ἐντὸς τῆς Μονῆς, εἰργάσθην ἀνενδότως καὶ διὰ τὰ ἐξαρτήματα καὶ τὰς σκήτας αὐτῆς*. Εἰς τινας τούτων ὁ μακ. Λίμπρος ἐπιτροχάδην εἶχε διέλθει καὶ μόλις *εἶχεν ἀναγράψει περὶ τοὺς 100 κώδικας. Ἐγὼ διελθὼν ὅλην τὴν ἔρημον τοῦ Ἄθωνος καὶ ἀναδιφήσας ἐντὸς τρωγλῶν κονιορτοβριθεῖς καὶ τιλφοβρώτους βιβλιοθήκας, ἀνεκάλυψα ἑτέρους 500, οἵτινες ἀσφαλῶς θά εἶχον γείνει λεία Μυσῶν ὑπὸ τῶν βουλιμιώντων Ῥώσσων καὶ ξένων περιηγητῶν*, ἐὰν δὲν περισυνέλεγον ἐγὼ αὐτοὺς καὶ δὲν ἐξησφάλιζον κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπον, καὶ δὲν καθιέρουν τὸ σύστημα τῆς κατ' ἔτος καταμετρήσεως καὶ παραδόσεως αὐτῶν ὡς καὶ τῶν λοιπῶν κειμηλίων εἰς τὰς νέας ἀρχὰς ἐνώπιον τῆς μοναστηριακῆς ἀρχῆς [1]). Οὕτως ἐστείρευσεν ἡ ἀνεξάντλητος πρὸς βιβλιοκαπηλείαν πηγὴ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Λαύρας καὶ ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς ἡ ἐθνικὴ περιουσία. Τὸ ἔργον μου ἠθέλησα νὰ στερεώσω καὶ διὰ τῆς συντάξεως λεπτομερεστάτου καταλόγου, ὅστις ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις τῷ 1930, δαπάναις τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδου, εἰς ὃν παρέδωκα πρὸς ἐμπορίαν λαβὼν μόνον 40 ἀντίτυπα ἀντὶ τῶν ὑπεσχημένων 100. «*Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς κτλ.*» περιέχει περὶ τοὺς 300 κώδικας: Περὶ τούτου ὁ μὲν ἐκδότης γράφει: «*Ὁ τοῦ καταλόγου συντάκτης Γέρων Εὐλόγιος Λαυριώτης, ὁ τὴν θέσιν τοῦ Πρώτου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει σήμερον κατέχων, ἐπιθέτει εἰς τὸ ἁγιορειτικὸν καὶ ἀσκητικὸν τρόπαιον μίαν προσέτι δόξαν . . .*». (Πρόλ. δ'). Εἰς ἐμὲ δὲ ἔγραφεν: «. . . ὁ τὴν πρώτην σελίδα τοῦ καταλόγου σου ἀνοίγων ἀντιλαμβάνεται . . . τὴν *λαμπρὰν καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν σου. τὴν πολύτιμον συμβολήν σου εἰς ἕκαστον μνημεῖον περιγραφόμενον, τοὺς κόπους σου, τὴν προσπάθειάν σου, ἵνα τιμήσῃς τὴν ἑλληνικὴν κωδικογραφίαν... τὰς ἀρετάς αὐτὰς διαλάλεῖ τὸ βιβλίον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους...*» (6 Σεπτ. 1930). Ὁ Φραγκ. Halkin καθ. ἐν Λουβαίνῃ τοῦ Βελγίου γράφει ἐκτεταμένην κρίσιν εἰς τὰ Analecta bollandiana, τόμ. 49, 1931, σ 442—444 καὶ καταλήγει: «Ὁ κατάλογος τοῦ πατρὸς Εὐλογίου ἀναμφιβόλως *εἶναι ὁ πληρέστερος καὶ ἀκριβέστερος πάντων τῶν καταλόγων τοῦ Ἄθω τῶν μέχρι*

---

1) Βλ. Κειμηλαρχεῖα 384—387 καὶ τὴν σημείωσιν 1, πῶς ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν μου ἐξαρχία ἀνεκάλυψε τῷ 1934 κλαπέντα κώδικα μεμβράνινον εἰς τὴν σκήτην Ἁγίας Ἄννης, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ βιβλιοθηκάριος παρεπέμφθη εἰς τὸν εἰσαγγελέα.

τοῦδε δεδημοσιευομένων . . . ». Τοῦ Β' τόμου ἐδημοσιεύθησαν 100 σελίδες [1]) καὶ ἐσταμάτησεν ἡ δημοσίευσις λόγῳ τοῦ πολέμου. περιέχει 271 ἀναγράπτους κώδικας τῆς Μονῆς Διονυσίου, οὓς εἶχε παραλείψει ὁ Λάμπρος, καὶ τοὺς ὑπολοίπους τῶν σκητῶν τῆς Λαύρας. Σπουδαιότητα μεγάλην ἔχει ὁ ἀνακαλυφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἀρχαῖος κῶδιξ τῶν ἐπισήμων τῆς σκήτης Ἁγίας Ἄννης ἐγγράφων (71 τὸν ἀριθμόν), ὃν περιέγραψα ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ. περιέχει ὅλον σχεδὸν τὸ ἱστορικὸν τῆς σκητης [2]), ὅπως καὶ ὁ ἱστορικὸς κῶδιξ τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ φυλαττόμενος εἰς τὸ σκευοφυλάκιον καὶ περιέχον ἀξιόλογα ὑπομνήματα (βλ. σ. 35—49). Δὲν ἠρκέσθην δὲ μόνον εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Σκητῶν, κατήρτισα καὶ ἀρχεῖα, ἔνθα περισυνέλεξα πᾶν ἔγγραφον οἱασδήποτε φύσεως. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀσκητισμοῦ τόμ. Α' (Θεσσαλονίκη 1929) ἐδημοσίευσα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων περὶ τὰ 60 σιγίλλια καὶ λοιπὰ πατριαρχικὰ καὶ μοναστηριακὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς (σ. 178—241). Εἰς τὴν Β' τόμον, οὗ τὸ περιεχόμενον ἀνηγγέλθη ἐν τέλει τοῦ Α', δημοσιεύονται ἄλλα 200 τοιαῦτα ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν σκήτην τῆς Ἁγίας Ἄννης. [3])

Λοθέντος τοῦ συνθήματος ὑπὸ τῆς Ι. Κοινότητος, ὡς εἴπομεν, διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀρχείων καὶ Μουσείων, ἀνετέθη εἰς ἐμὲ ἡ σύνταξις σχεδίου καὶ ὁδηγοῦ διὰ τοὺς ἐν ταῖς Μοναῖς λογίους, οἵτινες καὶ ἀνέλαβον τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἔφερον εἰς αἴσιον πέρας, ὥστε ἡ ἐπιμονή μου ἔσχε τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ὅσαι τῶν Μονῶν εἶχον καθυστερήσει ἔσπευσαν να τακτοποιήσωσι καθ' ὁμοιόρρυθμον σύστημα τοὺς εὐκλεεῖς τούτους θησαυρούς. Ἵνα δὲ καὶ σύστημα περιγραφῆς καὶ δημοσιεύσεως ἐπισήμων ἐγγράφων ὑποδείξω τοῖς μοναχοῖς, ἐδημοσίευσα τά τε ἀνωτέρω ἔγγραφα καὶ τὴν μονογραφίαν: «Ὁ Ἅγιος Στέφανος ἐν Ἀδριανουπόλει, πατριαρχικὸν σταυροπήγιον καὶ μετόχιον τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἄθωνος», Ἀθῆναι 1935 [illegible], σ. 60 (ἐκ τῶν Θρᾳκικῶν). Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι 18 σιγίλλια καὶ ἀρχιερατικὰ γράμματα ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας δημοσιευθέντα. Πρὸς διαφώτισιν τῶν Μονῶν, ἵνα μάθωσι τὸ σύνολον τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἅπερ ἐσώζοντο πρὸ ἑκατονταετίας ἐξέδωκα ἄλλην

---

1) Βλ. Θεολογία, τόμ. 13, 1935, σ. 43, 114, 380, τόμ. 17', 1938, σ. 61, 161, 221, 323.

2) Βλ. Θεολογ. 12' σ. 63—71.

3) Ἄλλα ἔγγραφα ἐπισημα ἐδημοσιευσα ἐν τῷ Γρηγορίῳ Παλαμᾷ 13' 1930 σ. 282—291 καὶ ἐν τοῖς Ἐναισιμοις Μρυσ. Παπαδοπουλου 1931, σ. 106—125 καὶ ἰδιαιτερως.

πραγματείαν [1]): *Περὶ τὰ 1000 χρυσόβουλλα, σιγίλλια κτλ. μετὰ προλεγομένων πῶς ἐσώθησαν ταῦτα, καὶ βιβλιογραφίας, περιεχούσης πᾶν ὅτι σχετικὸν πρὸς τὰ ἔγγραφα ταῦτα, καὶ τίνα εἶδον τὸ φῶς τοῦ Τύπου μέχρι σήμερον.* Ἄλλαι σχετικαὶ ἐργασίαι πρὸς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἄθωνος εἶναι καὶ αὗται: «*Ἀρχαιότης τῶν σφραγίδων ἐν Ἄθῳ καὶ σημασία τῶν λέξεων χρυσόβουλλον, ἀργυρόβουλλον καὶ κηρόβουλλον*» [2]) «*Τὰ χρυσόβουλλα τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τὸ σύμβολον ΙΩ* ἢ Ἰωάννης» Ἀθῆναι 1933. Τοῦτο ὑπεβλήθη εἰς τὸ IV ἐν Ἀθήναις διεθνὲς βυζ. συνέδριον καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τεῦχος «Εἰς μνήμην Σπυρ. Λάμπρου», σ.223-233. Ἐπὶ πλέον ἔδωκα εἰς φῶς καὶ τὴν κριτικὴν ἐργασίαν «Τὰ ὁριακὰ ζητήματα ἐν Ἄθῳ καὶ τὸ *κῦρος τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων*» [3]). Καρπὸς ταύτης, ἦν ἡ ἀφορμὴ ἣν ἔδωκα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐρίζουσαν πρὸς τὴν σερβικὴν τοῦ Χιλιανδαρίου. Αὕτη διεξεδίκει σπουδαίαν ἔκτασιν γῆς δυνάμει χρυσοβούλλου σερβικοῦ τοῦ Δουσάν, δι' ὃ ἐγὼ εἶχον γράψει, ὅτι εἶναι πλαστόν. Τότε ἔσπευσεν ἡ τοῦ Ἁγίου Παύλου νὰ ἀποταθῇ πρὸς τὴν Ι. Κοινότητα καὶ νὰ ζητήσῃ πραγματογνωμοσύνην. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τοῦ ἀρχιμ. Ἀθανασίου Παντοκρατορικοῦ καὶ ἐμοῦ *ἀπέδειξε πανηγυρικῶς τὴν πλαστότητα καὶ ἔσωσε τὰ δίκαια τῆς ἑλληνικῆς μονῆς*. Πρὸς τούτοις παραπέμπω καὶ εἰς τὸ βιβλίον μου «Κύριλλος προηγούμενος Λαυριώτης», Ἀθῆναι 1935, σ. 188. οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος ἀσχοληθεὶς πρὸ 200 ἐτῶν περὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας καὶ οὕτινος σώζεται ὁ κῶδιξ τῶν ἀντιγράφων.

Ὁ τὸ εὐτελὲς «Κίβδηλον νόμισμα» συρράψας προσποιεῖται, ὅτι ἀγνοεῖ ταῦτα πάντα καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀναλαβὼν ν' ἀπαθανατίσῃ τὴν κακίαν αὐτοῦ κ. Κουγέας, καὶ διασατυρίζει ἡμᾶς κατὰ τρόπον, ὃν μόνον νοσοῦσα διάνοια θὰ μετεχειρίζετο. Ἰδοὺ τί γράφει:

1) «Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου 1936 τῆς Θεολογίας γράφεις στομφωδῶς σ. 48 «καὶ ὅμως ἐντεῦθεν (δηλ. ἀπὸ τὰς καλύβας τοῦ Ἁγίου Ὄρους) ἐσύλησαν κατὰ καιροὺς οὐ μόνον οἱ ἀδελφοὶ Ῥῶσσοι τὰ κειμήλια, ἅπερ πληροῦσι τὰ αὐτῶν Μουσεῖα, ἀλλὰ καὶ Εὐρωπαῖοι καὶ προσέτι βιβλιοκάπηλοι Ἑβραῖοι (γράφε καὶ Ἀρβανῖται, οἵτινες εἰσὶν (sic) οἱ κυριώτεροι καὶ συλῶσιν ἔτι τοὺς ἐναπολειφθέντας θησαυρούς). Τούτου ἕνεκα ἀφεὶς τὰ ἐν ταῖς μοναῖς πρόχειρα κατέφυγον εἰς τὴν ἀπόκροτον ταύτην ἔρημον, ἵνα διὰ τῆς κατα-

---

1) «Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη» 1930—1931 ἐξ 100 περίπου σελίδων (βλ. Ἐπετ. ἑταιρ. βυζαντ. σπουδῶν τόμ. Ζ'—Η', σ. 180ἑ. 66 ἑ.).

2) Γρηγ. Παλαμᾶς, τόμ. ΣΤ', 1922, σ. 443—448, 478—480.

3) Γρηγ. Παλαμᾶς ΙΕ', 1931, σ. 19—23—65—73, 120—130.

γραφῆς τεμαχίσωμεν αὐτοὺς καὶ παραδώσωμεν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τρυς μελέτην» (Κίβδ. νόμισμα σ. 53) πᾶν σχόλιον περιττεύει. Διερωτῶμαι μόνον, πῶς τότε, ἀφοῦ ὁ Ἀρβανίτης ὑπῆρξε τοιοῦτος, συμβιβάζονται τὰ ὧδε γράφει ἐν σ. 50 ; «Ὅταν ὁ συνάδελφός μου . . . Ἀλέξανδρος . . . ὑπέβαλε μήνυσιν κατὰ τοῦ Εὐτογίου ἐπὶ διαφόρους καταχρήσεσι καὶ κυρίως κατὰ τῆς ὑπεξαιρέσεως (ἡ γλῶσσα ἁμαρτάνουσα τάληθῆ λέγει) τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Χρυσοστόμου κελλιώτου μας . . . τότε οὐ μονον συνηγόρησα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐπιλεκτα μέλη τοῦ δικαστικοῦ κλάδου κ. κ. Μπαλάσκα, Γεωργιλλᾶ καὶ Καραγιαννοπούλου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐπιστάτου ὁσιολογ. γέροντος Ἀνανίου Γρηγοριάτου . . . ἀλλὰ καὶ ἐφωδίαζον αὐτὸν μὲ ἐπιστολὰς ἐλαφρυντούσας τὴν θέσιν του». Αὐτὸ δὲν εἶναι σχῆμα ὀξύμωρον

21) Ἔτερον παρόμοιον : «Ὅταν διορίσθητε καθηγητὴς ταῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστημίου (1935) μετ' εὐχαριστήσεως Σᾶς ἔγραψα : «Ὡς δρυὸς Ἀτλαντος καὶ ὡς γλυκεῖα αὔρα ἐδρόσισε τὴν ψυχήν μου ἡ χαροποιὸς εἴδησις τοῦ διορισμοῦ Σας ὡς καθηγητοῦ . . . Δοξάζω τὸν Θεον, ὅτι αἱ προ ἐτῶν εὐεργετικαί μου ἐνεσπάρθησαν εἰς τὸ σημερινὸν μεγαλεῖόν Σου. Ἀγχίνους ὑπάρχων καὶ εἰφυὴς ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς μαθήμασι ταύτην τὴν ἐπίδοσιν ἀναμφιβόλως ἐλάμβανες . . .» (σ. 60) τὰ λοιπὰ νόθα τῆς ἐπιστολῆς δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ἣν κατέχω, ἀλλ' ἄλλα ἐξυφώνοντά με μέχρι τινὸς εὐφυοῦς Ἐν σ 34 ἀφοῦ μὲ περαλύσει δια τῶν χειροτέρων ὕβρεων ὡς συζυφρενή καὶ Ἀλβανὸν προστίθησιν : «Δὲν ὑπολείπεται, Ἰλλιε, ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν καθηγητὴν τὸν Εὐλόγιον καὶ τὸν Ἐλευθερόπουλον τῆς κοινωνιολογίας νὰ ἔχωμεν καὶ ἀρχιμανδρίτην τῆς Θεολογίας !!!»

31) Ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι κεῖται πρὸς ἐμὲ ἔκλειψιν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Μονὴν τῷ 1936 (διέμενον τότε ἐν Ἀθήναις) «ἐπειδὴ δύναται νὰ ἔλθῃ ὅτε ἡμῶν Σὰ Παναγία καὶ πάλιν ὅπως ἐπανέλθῃς εἰς τὴν Μετανοιάν Σας. Ὑπόσχομαι ὅτι θὰ Σᾶς ἀναδεχθῶ καὶ εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ μεγαλοσχήμου ὡς μαθητήν μου καὶ τέκνον μου . . .» Ἀκόμη κατωτέρω κεῖται ἔκλειψιν πρὸς ἐπιστήμονας φίλους μου ὡς καὶ τοῦ κ. Κουρέα «ὅπως παρακινήσητε τὴν Μονήν μας καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν καὶ τὰ πατρικὰ αὐτῆς καὶ διορίσητε τὸν ἀλβανιστὴν τοῦτον Κυκλάδων εἰς τινα θέσιν καὶ ἀπομακρυνθῇ οὕτω τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τόπου . . . Σώσατε τὴν βυζαντινὴν ταύτην μονὴν καὶ τοὺς ἀθλίους οἴκους, ἐὰν ἐπανέλθω θὰ ἀναχωρήσω τῆς Μονῆς . . .» Ἐρωτῶ ὑμᾶς τίς ὁ συζυφρενής ; Γυμνώσεων ἀνωφελῶν καὶ ἀνωνύμων οὐδ' ἴσως ἄρθρος ὡς καὶ τῶν ἄνω κάτω σελίδων ἐγγράφων ἐναντίων μου ἄρθρων. Ἀλλὰ τὰ ἀμαρτήματα κατὰ τὴν ἀθανασίαν μου ἔλαβον ἄλλην τροπὴν καὶ ἡ Κυβέρνησις γράφει εἰς τὸν Διοικητὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους πῶς θὰ ἠδυνάμην νὰ διορισθῶ εἰς τὸ Μοναστήριόν, ἐφ' ᾧ ἤμην ἐκλεκτὸς καὶ τὸ

νὰ ἀναλάβω ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς καὶ πάλιν μετὰ τῶν μηνυτῶν μου, ὧν ἐπὶ κεφαλῆς ἦτο ὁ Καμπανάος ὡς γραμματεὺς τῆς Μονῆς, τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν, καὶ ἐγενόμην μάρτυς τῆς μεταστροφῆς τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἔγραφε πρὸς μὲν τὸν ἐν Καρυαῖς ἀντιπρόσωπον τῆς Μονῆς ἀπὸ 6 Ἀπριλίου 1934 «*τὸ εὐφρόσυνον ἄγγελμα τῆς συμφιλιώσεως μετὰ τοῦ συναδέλφου ἡμῶν πανοσιολογιωτάτου κ. Εὐλογίου*» εἰς δὲ τὴν Ι. Κοινότητα μὲ ὠνόμαζεν «ἄγγελον χαρᾶς», ἐνῷ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν «κακὸν δαίμονα», ἥτις καὶ ἐν τῇ ἀπαντήσει (6 Μαΐου) γράφει «... μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης ἐνωτισαμένη τὸ περιεχόμενον τοῦ προμνησθέντος ὑμετέρου γράμματος καὶ τἀτῆς συμφιλιώσεως... μετὰ τοῦ συναδέλφου αὐτῆς γέροντος κ. Εὐλογίου πληροφορηθεῖσα προσηύξατο ... ἵνα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἁπάσης τῆς ἀδελφότητος ... πρυτανεύσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ... ἐπ' ἀγαθῷ καὶ προκοπῇ τῆς Ι. Μονῆς Μεγ. Λαύρας!... Ἐπὶ τούτοις ἀναφερόμενοι καὶ εἰς τήν ... ἀδελφικὴν παράκλησιν ... περὶ ἐπιστροφῆς αὐτῇ τῆς κατὰ τοῦ συναδέλφου αὐτῆς Γέροντος κ. Εὐλογίου ἐκδοθείσης ὑπ' αὐτῆς (τῆς Μονῆς) ἀποφάσεως προαγόμεθα ἀδελφικῶς γνωρίσαι ... *ὅπως τὰς κατὰ τοῦ συναδέλφου αὐτῆς Γέροντος Εὐλογίου ἐκτοξευθείσας ὑπ' αὐτῆς κατηγορίας τῇ συνεργίᾳ τοῦ μισοκάλου, θελήσῃ νὰ ἀναιρέσῃ ταύτας δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἱερὰν Κοινότητα*». Καὶ εἰς τὰς 9 τοῦ μηνὸς συνελθούσης τῆς Δισενιαυσίου Συνάξεως ἤτοι τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἧς προεδρεύει ὁ Λαυριώτης, ἐστάλην ἐγὼ ὑπὸ τῆς Μονῆς, ἥτις γράφει πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον «ἐὰν ἡ Ι. Κοινότης ἐπιμένῃ ν' ἀνακληθῶσιν ἐπισήμως, ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τοῦ Γερ. Εὐλογίου, τοῦτο *οὐδὲν μᾶς κωλύει νὰ πράξωμεν ... ἐφ' ὅσον καταδικαστικὴ ἀπόφασις δὲν ὑφίσταται κατὰ τοῦ Γέροντος Εὐλογίου. Ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ εἶναι ἐλευθέρα νὰ ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν δισενιαύσιον ... ὁ Γέρων Εὐλόγιος ... ἔρχεται ἐφοδιασθεὶς καὶ μὲ τὸν κατάλληλον διορισμόν, ὅπως παραστῇ εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἱερᾶς Δισενιαυσίου Συνάξεως*». Εἶχεν ἀποστείλει ἡ Μονὴ τὸ ἑξῆς γράμμα πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα, ἥτις εἶχεν ἐπιστρέψει καὶ δύο ὑβριστικὰ τῆς Μονῆς ἐναντίον μου γράμματα.

Ἀριθ. 199.

Ἐν τῇ Ι. Μονῇ Μεγ. Λαύρᾳ Ἁγίου Ἀθανασίου τῇ 25 Ἀπριλίου 1934.

Τὴν ὑμετέραν πανοσιολογιότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ ἀσπαζόμεθα.

Φιλαδέλφως παρακαλοῦμεν τὴν ὑμετέραν πανοσιολογιότητα, ὅπως εὐαρεστουμένη *κατόπιν τῆς ἐπιστροφῆς ἡμῖν τῶν δύο ἐπιστολῶν πρὸς αὐτὴν* σχετικῶς μὲ τὸν συνάδελφον ἡμῶν πανοσιολογιώτατον Γέροντα κ. Εὐλόγιον ἐπιστρέψῃ ἡμῖν καὶ τὴν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 554, 24 Αὐγούστου παρελθόντος ἔτους ἐπιστολῆς ἡμῶν *διαβιβασθεῖσαν ἀπόφασιν κατὰ τοῦ*

Ιδίου. Τῆς συμφιλιώσεως ἡμῶν μετὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Γέροντος κ Εὐλογίου θείᾳ χάριτι ἐπελθούσης ἐρρίψαμεν πάντα τὰ προηγηθέντα εἰς λήθην. Ἐπὶ τούτοις ἐπανασπαζόμενοι κτλ.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

(Γ. Σ.) Ὅτι πιστὸν ἀντίγραφον ἐκ τοῦ Κώδικος τῆς ἀλληλογραφίας.

Ἐν Ι. Μ. Μεγ. Λαύρᾳ τῇ 5 Μαΐου 1934. Ἐκ τοῦ Γραφείου αὐτῆς.

Τίς δὲ ἦτο ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη; Ὅταν ἐλήφθη εἰς Θεσσαλονίκην τῷ 1933 πρὸς ἀπολογίαν διὰ τὴν ἐναντίον μου ὑπὸ τῆς Μονῆς μήνυσιν, οἱ Λαυριῶται (δηλ. οἱ καταγγελθέντες πρωτοτάμενοι) ἐν ἀπουσίᾳ μου προέβησαν εἰς τὴν κατάθεσίν μου καὶ ἀποκήρυξαν (κατὰ Αὔγουστον 16, τοῦ 1933) καὶ διεβίβασαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς ἐμὲ ἐν Θ)νίκῃ Ταύτην ἐγὼ ἐπέστρεψα ἐπειδὴ ἀναπολόγητος κατεδικάσθην καὶ δὲν ἔφερεν ὑπογραφὴν εἴτε τὴν ἀπὸ τῆς Κοινότητος ἐπικύρωσιν. Τότε ἐκεῖνοι διεβίβασαν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα ἀφ' ἑνὸς καὶ προέβησαν ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς δημοσίευσιν ἐν τῇ «Μακεδονίᾳ» Θ)νίκης, 8 Σεπτ. 1933. Τοῦτο με ἐνέπνευσεν ἀπὸ 27 Αὐγ. να διαμαρτυρηθῶ ἐντόνως πρὸς τὴν Ἱ Κοινότητα καὶ ἀναιρέψω ἅρδην τὴν δημοσιευθεῖσαν ἀπόφασιν· ὅθεν ἡ Ἱ. Κοινότης ἀφῆκεν ἀνενέργητον τὴν ὑπόθεσιν, καὶ διὰ τοῦτο γράφει ἡ Μονή, ὅτι *δὲν ὑπάρχει κατ' ἐμοῦ καταδικαστικὴ ἀπόφασις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπεκυρώθη· διὸ καὶ ἐδημοσιεύθη ἄνευ ὑπογραφῶν, ἐπομένως, ἐν τοιούτῳ, ἄκυρος, ὅπως καὶ τὰ γραφόμενα τελείως ἀνυπόστατα καὶ ἀποκυήματα τῆς ἰδικῶν φαντασίας.* Τούτου ἕνεκα, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώσθη οὔτε ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος, ἐπεστράφη ἤδη ἄνευ περαιτέρω διαλήσεως. Διὰ τὴν ἐναντίον ταύτην πρᾶξιν τῆς ἀποκηρύξεώς μου διὰ τοῦ τύπου ἐπὶ τῆς Μονῆς ἐπεσπεύσθη ἐντόνου διαμαρτυρίαν καὶ πρὸς τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην (17 Οκτ. 1933) καὶ ἐπειδὴ με κατηγόρουν οἱ Λαυριῶται καὶ ὡς ἀλβανιστὴν ἐπιστέλλω δύο ἀντίτυπα τῶν τότε δημοσιευθεισῶν «Ἀλβανικῶν μελετῶν» μου πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἀπὸ ἀνεπανορθώτου σφάλματος, ὅπερ ἐπραξα εἰς λάθος τῆς Ὀρθοδοξίας (οἱ Ἀλβανοὶ) ἀντικατεστήσαντες τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ Βασιλικῇ διὰ τῆς Ἀλβανικῆς, καὶ καυτηριάζων αὐτὴν ἐπεδείκνυον ὅτι ἐξυπηρέτουν καὶ τὸ ἐθνικὸν ἐν τῇ ἐκκλ γλώσσῃ, ὅπερ ἀπο τελεῖ ἔγκλημα καθοσιώσεως. Ἐὰν ὑπῆρχε καὶ ἐλαχίστη ἐνοχὴ εἰς ἐμὲ ἦτο δυνατὸν νὰ με ἀποκαταστήσῃ καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Μονὴ εἰς τὴν θέσιν μου καὶ νὰ ἐνεπιστεύθη σας καὶ ἐμοῦ κατηγορίας ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος; Πῶς ἦτο δυνατὸν πάντες ὁ Ἱερὸς τόπος να ἀναγνωρίσῃ ὡς πρόσωπον τὸ ἰδιωτικὸν κοινοβιακὸν καὶ δικαστικὸν σῶμα, ἄνθρωπον ἐπὶ ἔτη; Ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τὸ 1930 καὶ διὰ τὴν Μονὴν τῆς Λαύρας καὶ διὰ τὴν Ἱερὰν κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ διὰ ὅλον τὸν τόπον ἡμῶν ὁ αὐτὸς Εὐλόγιος Κουρίλας, ὅπως πάντοτε ἀπασπασθησόμενος εἰς τὴν θέσιν μου καὶ τὰ δικαιώματα καὶ ἀποβλεπόμενος ὅλων τῶν μηνύσεων καὶ

κατηγοριῶν· διὸ ἡ *Μονὴ μοι ἀνέθετο καὶ σπουδαίας ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας καὶ με ἀνεκήρυξεν ἀπόλυτον πληρεξούσιον εἰς τὴν ὁροθεσίαν τῆς περιφερείας Προβάτας.* Ἐνταῦθα ἐπὶ ἔτη 500, 25 μονύδρια ἤριζον περὶ ὁρίων καὶ κατεστρέφοντο εἰς τὰ ἔξω δικαστήρια καὶ ἀνεστάτωνον κάθε ὀλίγον τὸν τόπον ὅλον. Ἐπὶ δύο μῆνας βοηθούμενος καὶ ὑπὸ δύο συναδέλφων καὶ ἐργασθέντες νυχθημερὸν συνεβιβίσαμεν πάντας τοὺς μοναχούς, ὡρίσαμεν κτιστὰ ὅρια καὶ συνετάξαμεν νέον κώδικα ὁροθεσίας, ὃν ἐπεκύρωσε καὶ ἡ Ἱ. Κοινότης καὶ ἐγένετο νόμος τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τῷ 1935 εἶδον τὸ φῶς καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ Κειμηλαρχεῖά μου, ἅπερ κατ'ἀλήθειαν ἐγράφησαν τῷ 1933 ,ἀλλ' ἤργησε τὸ περιοδικὸν νὰ δημοσιεύσῃ. Ταῦτα προωρίζοντο διὰ τὴν ἐπὶ δικαστηρίῳ διαδικασίαν καὶ ἔθιγον πρόσωπα, οὓς εἶχον καταγγείλει καὶ δὴ τὸν Καμπανάον καὶ τοὺς συνενόχους αὐτῷ. Δεύτερον εἰς καὶ τὸ ἐθνικὸν τυπογραφεῖον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐτυποῦτο τόμος ἐπιγραφόμενος: «Δασονομία καὶ Γεωπονία πάλαι τε καὶ νῦν. *Ἄθως, φῶς ἐν σκότει.* Ἡ δασικὴ χλωρὶς καὶ ἡ καλλιεργουμένη βλάστησις ἐν Ἄθῳ. Τὰ Γεωπονικὰ εἴδη. Ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἐκτεταμένην (τὸ ἥμισυ τοῦ Ἄθω) περιοχὴν τῆς μεγίστης Λαύρας. *Ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος ἐν κινδύνῳ*», 8ον, σ. 266. Καὶ τοῦτο ἐγράφη τῷ 1933 καὶ ἦν συμπλήρωμα τῆς μηνύσεώς μου, ἔνθα ἐκθέτω τὴν ἀξιοδάκρυτον καὶ ἐγκληματικὴν διαχείρισιν τῶν δασῶν καὶ τῆς καλλιεργίας, καταχρήσεις, καταστρεπτικὰ καὶ πλαστὰ συμβόλαια καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Τοῦτο ἐξηρέθισε πράγματι τοὺς ἐνόχους, οὓς ἀγρίως ἐξήλεγχον, ἀφοῦ οὗτοι εἶχον τολμήσει νὰ με κατασυκοφαντήσωσιν. Ἐὰν παρέμενον ἐν τῇ Μονῇ δὲν ἐτόλμουν νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' ἀνεθάρρησαν, ὅτε ἔφυγον διορισθεὶς καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, καὶ ἐπολιόρκησαν τὸν δυστυχῆ Καμπανάον — ὁ μόνος λόγιος ἐν Λαύρᾳ —οὗτος ἀσθενὴς γέρων καὶ διαβητικὸς δὲν ἠδυνήθη νό ἀντιστῇ εἰς τὸν πειρασμόν. Εἶχον τῷ 1933 δημοσιεύσει κατ' αὐτοῦ: «*Τὸ μωρὸν ἄλας.* Ὁ ἀνεκδοτολόγος ἰατρὸς Σπυρίδων Καμπανάος Λαυριώτης *ἐλεγχόμενος ὡς λογοκλόπος καὶ πλαστογράφος*», Θεσσαλονίκη 1933, 8ον, σ. 64. Τὸ πάρθιον τοῦτο βέλος οὐκ εἶα καθεύδειν τὸν ἰατρὸν καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἀπέδειξεν ὄντως ἀληθινὴν τὴν προσηγορίαν, ἣν ἀπένειμα αὐτῷ. Ὀλίγους μῆνας πρὶν ἀποστέλλει μοι εἰς Ἀθήνας (12 Ἀπριλ. 1936) *σχοινοτενεστάτην ἀναίρεσιν τοῦ Μωροῦ ἄλατος (σελίδας 10 πυκνογεγραμμένας)* καὶ μοι ἀναγγέλλει, ὅτι πάντες ἐξεβίαζον αὐτὸν νὰ ἀπαντήσῃ θεωρούντες τὴν σιωπὴν ἐνοχὴν καὶ δὴ οἱ δικηγόροι, «οἵτινες ἀναλαμβάνουσι, λέγει, τὴν ἀγωγὴν μὲ 25% ἀμοιβὴν τῶν ὅσα θὰ ζητήσωσι πρὸς ἱκανοποίησίν μου ψυχικὴν ὀδύνην κτλ.» (σ. 4). εἰς τούτους ἀπήντησε «... *ὀλίγα ἔγραψεν ὁ μαθητής μου, ἀνθ' ὧν περ ἥμαρτον*» καὶ ἐπιφέρει: «καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μωροῦ ἅλατος. Τί δὲ νὰ

εἶπω διὰ τὰ δύο τελευταῖα Σας βιβλία, ἀδελφέ; (Ἄθως, φῶς ἐν σκότει καὶ Κειμηλαρχεῖα) *Οὐδέποτε ἠσθάνθην τόσην στενοχωρίαν εἰς τὸν 70ετῆ βίον μου, ὅσην καὶ αὐτάς. Ὅλοι μὲ βιάζουσι νὰ ἀπαντήσω χάριν τοῦ γοήτρου τῆς Μονῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τόπου.. Τὸ Μωρὸν ἄλας εἶναι ἀτομικὸν καὶ εἶσθε ἐλεύθεροι, ἰατρέ, νὰ σιωπήσητε, τὰ ἄλλα ὅμως εἶναι ἀγιορειτικῆς φύσεως (ψεῦδος! ἐγὼ καταγγέλλω ἄτομα καὶ οὐχὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὅπερ ὑπερήσπισα λόγῳ τε καὶ ἔργῳ δι' ὅλου τοῦ βίου μου) καὶ πρέπει νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ ἔχετε ὑποχρεωσιν χάριν τῆς Μετανοίας σας»* (σ. 4). καὶ κατωτέρω (σ. 5) «*Αὐτούς, ἀδελφέ μου, τοὺς μεγάλους πειρασμοὺς ἔχω εἰς αἰτίαν τὴν ἁμαρτίαν ἐξ αἰτίας τῶν δύο βιβλίων, ἅτινα, καίτοι ὀλίγα ἔφθασαν εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἀπὸ ἄτομον ὅμως εἰς ἄτομον ἐκυκλοφόρησαν εἰς ὅλον τὸν ἀγιορειτικὸν κόσμον καὶ ἐσχηματίσθη ρεῦμα ἐναντίον μας, ἐμοὶ μὲν διὰ τὴν σιωπήν, Σοῦ δὲ διὰ τὴν ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τόπου στάσιν σας.*» (Ἡ ἀνώνυμος ἐπιστολὴ ἣν δημοσιεύει εἰς τὸ «Κίβδηλον νόμισμα» εἶναι πλαστή, ὅπως καὶ ἄλλαι βλ. σ. 11 ἑ) Καὶ αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ ὑπαγορεύουν τὴν ἀπάντησιν καὶ θεωροῦν τὴν σιωπήν μου ἐφάμαρτον. Ἀπὸ τοιούτου δυσώδους ρεύματος ἠναγκάσθην, ἀδελφέ μου, νὰ ἀπαντήσω ὡς ἐξῆς πρὸς . . . ἀφήνεσιν «Τὰ μέχρι τοῦδε γραφέντα θὰ τὰ ῥίψωμεν εἰς λήθην ὡς ἐνεκεν Χριστοῦ . . . Σᾶς ὑπόσχομαι δὲ ὅτι θὰ τοῦ γράψω, ἐὰν καὶ εἰς τὸ πρωτεῖον βιβλίον του γράψῃ τι κατὰ τῆς Μονῆς ἢ κατὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τότε πλέον πᾶσα σιωπὴ εἶναι ἔγκλημα κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τόπου. Λοιπόν, ἀδελφέ μου, παύσατε τοῦ λοιποῦ νὰ καταφέρησθε κατὰ τῆς Μετανοίας μας.» (σ. 5). Καὶ μετὰ ἑκατὸν ἐπιχειρηματολογίαν γράφει· «*Δικαιοσυνεῖσθε, διατί νὰ Σᾶς ἐπιπλήξῃ μονή, διατί νὰ Σᾶς προκαλέσῃ λύπην καὶ ἀπολογηθῆτε ἔχετε δικαίων ὡς καὶ ἐγὼ τὸ ἐπέκεινα ἱλαρὰ πάντα ἐφιλοσόφησα αὐτὰ μετὰ τὴν ἀθῳωτικὴν μήνυσιν κατὰ τῶν προστιμησάντων με ἐλεεινῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων, τῶν ὀρκωμοσιῶν, τῶν ἐξεταζομένων, κτλ.*» (σ. 7). Καὶ ὅμως αὐτὸς ἀηδύνετο τοὺς προστιμήσαντας καὶ αὐτὸς συνετάζετο ὡς γραμματεὺς τῆς Μονῆς τὴν ἀπαίτησιν, πρωτίστως μάλιστα ἀμνημόνευτα κατὰ τὸ σύστημα τῶν πατριαρχικῶν σιγιλλίων.

Τελευταῖον δὲ καλὸν νὰ θέσωμεν εἰς ἐφαρμογὴν τὴν ἔκδοσιν περιφρονοῦσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιστροφῆς μας, οἱ μὲν ὡς εἰδικὸς καὶ ἔμπειρος βιβλιοφίλος, ὁ σεμνότυφος κριτικός, ἐγὼ δὲ ὡς σιωπηλὸς συγγραφεύς· καὶ μοὶ εἶχεν εἴπει κάποτε ὁ τῶν ἀνωτέρω ἀνωνύμων ἐπιστολῶν ὁ μακ. Σπυρίδων τῆς Ἀμερικῆς ὅτι ἐὰν ἀκούσω τὰς ἐπιθέσεις τοῦ «Κιβδήλου νομίσματος» ἀμέσως νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Μεσόγειον μου καὶ μὲ αἵματα πεπλόσμενον νὰ λησμονήσω τὰ ἐπαναστατικὰ ὑπόλοιπα τῆς ζωῆς μου ἐν μετανοίᾳ πικρᾷ καὶ ἀπαρηγορήτῳ λύπῃ, ἣν καὶ ἐκλύσω κατὰ καὶ

ρους διὰ νὰ ἐξουδετερώσωμεν τὰ ὅσα δυσώνυμα γράφουν κατὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, δι' ὧν ἐσχηματίσθη ἀτμόσφαιρα δύσφημος ... ἣν πρέπει νὰ ἐξουδετερῶμεν διὰ νὰ ἔχωμεν τὴν εὐλογίαν τῆς πολιούχου τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τόπου καὶ ἀναχαιτίσωμεν τὸν ροῦν τῶν κομμουνιστῶν τῶν ὁποίων στόχος εἶναι τὸ «Περιβόλι τῆς Παναγίας». Ὁ γέρων Εὐλόγιος εἶναι ἰδεολόγος καὶ μὲ ἰδεολογίαν πρέπει νὰ ἐξετάζῃ τὰ πράγματα»· καὶ λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς παύσεώς μου ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης ἐπιφέρει! «*Ἡ πολιοῦχός μας (Παναγία) θέλει τὸν γέροντα Εὐλόγιον εἰς τὸ περιβόλι της διὰ νὰ τὸ καλλιεργῇ καὶ νὰ ἐκριζώ η τὰ ζιζάνια ἤτοι τοὺς κουμμουνιστάς, καὶ νὰ τὰ ρίπτῃ διὰ τῆς γραφῖδος του ἔξω μακρὰν τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἀμπελῶνος* ... ὡς ἰδεολόγος δὲ γνωρίζει καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ ἰδανικόν τοῦ μοναχοῦ εἶναι μόνον ὁ θάνατος νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τὴν Μετάνοιάν του καὶ νὰ ταφῇ εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων του. καὶ ὅπως οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἔλεγον τίς ἡμᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; οὕτω καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ λέγωμεν, τίς ἡμᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν Μετάνοιάν μας; οὐ δόξα ἐφήμερος, οὐκ Ἀρχιεπισκοπαί, οὐδὲ ἕδρα καθηγητική ... Πολλὰ ἤθελον νὰ γράψω, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑμετέρα ὁσιολογιότης γνωρίζει πλείονα ἐμοῦ ... ἐγὼ ἔχω ἀνάγκην τὸν παραινέσεων... Καθ' ἑκάστην εὔχομαι «τοῦ ὁρᾶν τὰ ἐμὰ πταίσματα καὶ μή κατακρίνειν τὸν ἀδελφόν μου», καὶ ἐγὼ τοὐναντίον παραβλέπω τὰ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης ἰδικά μου καὶ γίνομαι κατήγορος καὶ εἰσαγγελεὺς τῶν ἄλλων, τῶν δὲ ἰδίων μου συνήγορος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐξομολόγησιν!!!»] Μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις ταύτας ἤθελε βεβαίως ἀπορήσει τις πῶς αὐτὸς οὗτος ἔλαβε μετὰ ἕνα μῆνα τὸν κάλαμον διὰ τὴν ἐναντίον μου λιβελλογραφίαν καὶ παρουσιάζει τὸ φοβερὸν τῆς γλώσσης ὀλίσθημα! Φαντάζεται λοιπὸν πᾶς τις τὴν πίεσιν, ἥτις ἐξησκήθη ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Συνάξεως τῆς Μονῆς, μετὰ τὴν ἐμὴν μὴ σταλεῖσαν ἀπάντησιν, ἣν πάντως ἀνέμενε μετὰ τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι δὲν θὰ γράψω κατ' αὐτῶν πλέον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἐκινδύνευε καὶ ἡ θέσις τῆς γραμματείας, ἣν ἐπὶ 25ετίαν ἐνέμετο. καὶ οἱ μνηστῆρες ἦσαν πολλοὶ ἤδη ἀπόφοιτοι τῆς Ἀθωνιάδος. Ἀλλ' ἁπάντων αὐτῷ γράφω ὅσα καλὰ ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς Μονῆς κατεχώρισα εἰς τὴν Θρησκ. καὶ Χριστ. ἐγκυκλοπαιδείαν (τόμ. Α', 1936, λ. Ἄθως) καὶ ὅτι «θὰ ἦτο λίαν ἐποικοδομητικὸν νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὴν ξυνωρίδα δύο ὀνομάτων ἀντιλεγομένων συνεργαζομένην» (6 Μαΐου 1936). Τότε αὐτὸς ἐκσφενδονίζει ἐκ τοῦ Ἄθωνος τὸν κευρανόν, τὸ Κίβδηλον νόμισμα, τὴν τερθρείαν αὐτὴν τὴν ἁμαρτωλήν. Αὕτη εἶναι ἡ προέλευσις τοῦ ἀνοήτου λιβέλλου, ὅπερ φέρει ἐπιγραφὴν «Τὸ κίβδηλον νόμισμα» καὶ *ἐμφαίνει τὸν συγγραφέα στρεφόμενον ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, καὶ λακπατοῦννα τὴν ἀλήθειαν ἀνηλεῶς*. καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἄλλην κατηγορίαν εἶχεν οὗτος νὰ παρουσιάσῃ ἐναντίον μου, πρὸς καταισχύ-

νην τοῦ ἱεροῦ σχήματος, ὅπερ ἔφερεν—ὁ θεὸς ἂς τὸν συγχωρήσῃ—κατέφυγεν εἰς τὰ παλαιὰ κατάστιχα, εἰς τὰς καταθέσεις τῶν ψευδομαρτύρων! καίτοι ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος ὁμολογεῖ, ὅτι ἀπηλλάγην τῶν τοιούτων κατηγοριῶν, διὰ νὰ θεατρίσῃ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον τὰ τέχνα—νόθα—τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ πολιούχου τῆς Μονῆς καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὴν φρικώδη ἠθικὴν κατάπτωσιν, εἰς ἣν διατελεῖ ὁ μοναχικὸς βίος—αἱμάσσω τὴν καρδίαν γράφων ταῦτα, διότι πολὺ ἐκοπίασα δι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους—. Αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον καλεῖ ὁ κ. Κουγέας «ἐπιφανῆ διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὰ ἐθνικά του φρονήματα» (καίτοι ἀσφαλῶς ἀνέγνω τὸ Μωρὸν ἄλας) δὲν ἀνέγνω ὅμως οὔτε τὰ Κειμηλαρχεῖα, ὅπου ἀσφαλῶς θὰ ἔβλεπε πόσας πληγὰς ἀνεπουλώτους ἤνοιξεν εἰς τὸ δυστυχοῦμενον ἔθνος καὶ πόσην συμφορὰν ἐπέφερεν εἰς τὴν ἀναξιοπαθοῦσαν Μονήν.

Ἡ ταυτὴ προέλευσις καὶ σύνθεσις τοῦ φυλλαδίου νομίζω, ὅτι με ἰκανώσασα τοῦ κόπου νὰ προβῶ εἰς ἀναίρεσιν. ἀλλὰ σεβόμενος τὸ ἀξίωμα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ὅστις, διὰ νὰ με ἀποκλείσῃ καὶ αὐθις τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, ἰδέαν, ἣν αὐτὸς πρῶτος πρὸ εἰκοσαετίας μοι ἐνέβαλεν, θὰ ἀπαντήσω εἰς τὰ σπουδαιότερα τοσαῦτα σημεῖα, ἅπερ ἐκ τοῦ αἰτιρροῦ τούτου συντονθλεύματος ἤντλησεν οὗτος, ἵνα στηρίξῃ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐμφανίζομαι «ὑπεξωρῶν χειρόγραφα ἐκ βιβλιοθηκῶν Μονῶν καὶ ἀλλίων (οὐδεὶς μωρὸς ἔξω ἀεὶ Μονῶν), ἱστορικὰ ἔγγραφα, τιμαλφῆ σκεύη κτλ.» ἀλλ' ἐρωτῶ τὸν κ. Κουγέαν, ἀφοῦ αἱ καταθέσεις αὗται ἐγένοντο ἐνώπιον τοῦ εἰσαγγελέως, πῶς οὗτος δὲν μοι ἐπήγγειλε κατηγορίαν καὶ δὲν με παρέπεμψεν εἰς Δίκην διὰ τοιαῦτα σοβαρὰ πράγματα; τί συνέβη ἄραγε; ἀλλὰ θὰ ἠκούσατε τοιοῦτόν τι οἱ συναδελφωθέντες Ἰαυμῶται μηνῦται μου. οἵτινες, εἰχον ἀναστατώσει τὸ ἅγιον Ὄρος ὅλον διὰ νὰ με ἐξοντώσωσιν, Μάθετε λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν, πὼς λίγοι ἐξεδώχθησαν ἐκ τοῦ ἀναμετ. φορίου. καὶ ὁ μὲν Γιωσὴφ γέρων Μελέτιος κλινήρης ὢν οὔτε παρουσιάσθη οὔτε ἐγνώρισε τὸ ἔγραψεν ὁ γραμματεὺς Ἀλέξανδρος τῆς Μονῆς Ἰβήρων, δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν, διότι, ὅταν ἠρωτήθη, εἶπε δὲν γνωρίζω τίποτα. τὸν δὲ Ἐπιφάνιον δὲν θέλω νὰ εἰπω πῶς μετεχειρίσθη ὁ ἐπιτροπος τὰ Παιδόπουλος εἰς τὴν δωμάτιά μου διὰ τὰ ἀναίσχυντα αὐτοῦ ψεύδη. Ὁ ἐρωτώμενος τῶν ψευδομαρτύρων ἠνίγμασε τὸν εἰσαγγελέα «Γαμηλιὰν τὰ εἶπε ἐνώπιον ὁλομέλειαν τῆς Συνάξεως (ἐξ προσκυνούντων), ὅτι σοῦ τὸ ἔδωκα πατερα, δὲν ἤκουσε εἰ, ὅμως πρέπει νὰ τὸ ἐρωτήσωμεν ἀκόμη, αἱ ἀκόμη αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἣν ἐπανέλαβε πρῶτον τὸν Καπετάνιον καὶ εἶτα ὅλους τοὺς λοιποὺς κατηγορουμένους νὰ προσπαθῶν εἰς φυγὴν Ἤτο ἡ μεγαλητέρα νίκη δι' ἐμὲ ἐν ἐπιβεβαιώσαν οἱ σύμμαχοί μου τοῦ κ. εἰσαγγελέως, ὅστις ἠρώτησε

πῶς συζῶ μὲ τοιούτους ἀνθρώπους καὶ με συνεχάρη διὰ τὴν ὑπομονὴν καὶ τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνάς μου. Ἐμαρτύρουν, ὅτι ἐδωροδοκούμην καὶ μόλις εὗρον ἕνα μάρτυρα νὰ εἴπῃ, ὅτι δι' *ὑπηρεσίαν, ἣν προσέφερον αὐτῷ, ἔδωκέ μοι 500 ἢ 750 δρ* (βλ.σ.42, 44) «ᾠδιεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν!» λυποῦμαι, διότι τὴν συκοφαντίαν ταύτην ἐπαναλαμβάνει ὁ κ. Κουγέας.

Ἔλθωμεν εἰς τὰ χειρόγραφα δι' ἃ τοσοῦτον ἐνδιαφέρεται ὁ τέως διευθυντὴς τῶν χειρογράφων, τὸ Ψαλτηράκι κτλ. Ὁ ἀλήτης Μάξιμος εἶχε *κλαπῇ παρὰ* τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου ἐν Λαύρᾳ, ἀλλ' ἤκουσεν ἐκεῖ οὗτος [*παρὰ* τοῦ Γέροντος τοῦ ἁγιογραφικοῦ οἴκου Ἰωασαφαίων *Ἀρτεμίου*] ὅτι *τὰ χειρόγραφα ἠγόρασα διὰ νὰ μὴ περιέλθωσιν εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσσων* καὶ ὅτι δὲν ἐκράτησα αὐτὰ δι' ἐμαυτόν, ἀλλὰ *ἤθελων νὰ πλουτίσω τὴν βιβλιοθήκην τῶν φίλων μου Ἰωασαφαίων παρέδωκα εἰς αὐτοὺς τὰ 20 χειρόγραφα δμοῦ μετὰ τοῦ ψαλτηρίου, ὅπερ πράγματι ἀξίζει καὶ ἄνω τῶν 100 λιρῶν. ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐλάτρευσά ποτε τὸν χρυσὸν καὶ προυτίμησα νὰ μείνωσι ταῦτα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ δὴ ἐν τοῖς ὁρίοις, ὅπου ἔζησεν ὁ διδάσκαλος Χριστόφορος Προδρομίτης, ὁ παλαιός.* Ταῦτα ὁ ἀνακριτὴς ἔμαθε καὶ παρὰ τοῦ ἀθλίου Μαξίμου, διότι ἐμὲ δὲν ἠρώτησε περὶ χειρογράφων, καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἰωασαφαίους, οἵτινες ἐπιβεβαίωσαν αὐτὰ καὶ ἐδήλωσαν, ὅτι κατέχουσιν ὅλα τὰ χειρόγραφα. Εἰς τὴν Θεολογίαν τόμ. ΙΑ΄, 1936, σ. 52 ἔγραφον τὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὅπερ ἰδὼν ὁ Καμπανάος, καὶ λησμονήσας, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶχε λήξει κατὰ τὴν ἀνάκρισιν προυκάλεσε τὴν (ἐν σ. 52 Κίβδ. νόμ.) ἐπιστολήν, ἥτις ἐπιβεβαιοῖ τὰ γραφόμενά μου, ὅτι ἐπώλησαν τὸ μονύδριον τῆς Κερασιᾶς, διότι γράφουσιν ἐξ Ἁγίας Ἄννης. Ἐγὼ ἀγοράζω καὶ ἀφιερῶ· διότι ἀφιέρωσις λογίζεται ἡ ἀντὶ πέντε λιρῶν τιμήματος προσήλωσις τῶν χειρογράφων εἰς τὴν εἰρημένην βιβλιοθήκην, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην ἐδώρησα καὶ ἔχω εἰς χεῖρας τὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ δωρεᾷ. Ἀλλ' ὁ κ. Κουγέας, ἀφοῦ ἠθέλησε νὰ ἀνακινήσῃ τοιοῦτον ζήτημα, *δὲν εἶχε τὴν περιεργίαν νὰ ἐξετάσῃ τὸν ἐμὸν κατάλογον τῶν Καυσοκαλυβίων, ἐὰν ὄντως εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἰωασαφαίων ὑπάρχωσι τὰ μνημονευόμενα χειρόγραφα καὶ θὰ ἔβλεπεν*, ὅτι τὸ «*Ψαλτηράκι*» ἔχει τὸν 1 *ἀριθμ. τῶν Ἰωασαφαίων* (σ. *59*) *ὅπου πρὸς τῇ περιγραφῇ θὰ ἔβλεπε καὶ τὴν προέλευσιν, θὰ ἔβλεπε καὶ τὸν Νομοκάνονα* (σ. *67*) *τὰ 2 Μηναῖα* (σ. *60*), *τὴν ἐξήγησιν τῆς Λειτουργίας* (σ. *64*) *τὰ Στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας* (σ. *81*). Διὰ τὸ ἓν φύλλον μεμβράνης, διὰ γραμμάτων Γοτθικῶν γεγραμμένον, ἐγέλασαν καὶ οἱ δικασταί, ὅταν ἤκουσαν, καὶ μόνον ὁ κ. Κουγέας ἔδωκε σημασίαν. Τοῦ ὑλοτόμου Βρέτα ἡ μαρτυρία δὲν εἶναι ἔνορκος καὶ εἶχε δίκαιον νὰ εἴπῃ καὶ πλείονα, διότι ἐξεδίωξα αὐτὸν ὡς ἐπιζήμιον ἐκ τοῦ δάσους τῆς μονῆς, ὅστις παρέσυρεν εἰς ἀτοπήματα καὶ τὸν δυστυχῆ κ. Ἀλέξ. Παπαγιάννην (βλ. Ἄθως, φῶς ἐν σκότει, σ. 59 «ἓν ἰδεῶδες συμβόλαιον ἐν Λαύρᾳ). Οἱ συνεχεῖς ἐκεῖνοι καὶ σκληροὶ ἀγῶνές μου νέαν διεμόρφωσαν

τὴν κατάστασιν τῆς Μεγ. Λαύρας καὶ ἐπήνεγκον τὴν οἰκονομικὴν εὐεστώ, ὥστε οἱ νῦν διέποντες φιλότιμοι προϊστάμενοι ἐγγυμνασθέντες εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους νὰ διακρίνωνται ἐπὶ εὐνομίᾳ πιστῶς ἐφαρμόζοντες τοὺς κανονισμοὺς καὶ τὸν καθιερωθέντα ῥυθμὸν ἐν τῇ οἰκονομικῇ διοικήσει.

Ἀλλ' ὁ κ. Κουγέας ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἐπισήμων ἐγγράφων, πάντοτε πιστεύων ὡς δόγματα πίστεως τὰ τῶν ψευδομαρτύρων, ἅπερ ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποδείξωσιν, διότι ἐπαρουσίασα «Πρωτόκολλον παραδόσεως» τῆς 9 Φεβρουαρίου 1933, ὅπου εἶναι ὑπογεγραμμένος καὶ ὁ Γ. Σπυρίδων Λαυριώτης. Εἶχε παρέλθει μήν ἀπὸ τῆς παραιτήσεώς μου ὡς γραμματέως τῆς Μονῆς, καὶ τότε, ἀφοῦ κατηγγέλθην, ἐκλήθην, παρὰ τῆς Συνάξεως νὰ παραδώσω τὰ πράγματα τοῦ Γραφείου καὶ ἀπήντησα ὧδε:

Ἅγιοι προϊστάμενοι,

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 4 τρέχοντος λέγω καὶ ἐρῶ, ὅτι μετὰ τὸν ἐσπερινὸν θέλω ἐν τάξει καταγράψει ὅσα ἔχω τοῦ Γραφείου κτλ. ἔγγραφα. Θὰ ἀποστείλω εἰς διπλοῦν τὸν κατάλογον, τὸν ἕνα θὰ κρατήσητε Ὑμεῖς τὸν ἕτερον θὰ μοι δώσητε ἐπικεκυρωμένον, καὶ ταῦτα πάντα διότι μοι ἐκάμετε καταγγελίαν εἰς τὴν Ι. Κοινότητα καὶ εἰς τὸν Εἰσαγγελέα καὶ πρέπει ὅπωστος νὰ εἶναι ἐν τάξει.

Μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης

Ἐν Λαύρᾳ τῇ 4 Φεβρουαρίου 1933. *Γ. Εὐλόγιος Λαυριώτης*

Πρωτόκολλον παραδόσεως καὶ παραλαβῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Μεγίστης Λαύρας

Σήμερον ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν ἑπτὰ μ. μ. τῆς 9ης Φεβρουαρίου (παλαιᾶς ἡμερομηνίας) τοῦ ἔτους 1933, ὁ ὑποφαινόμενος Γέρων Εὐλόγιος Κουγέας Λαυριώτης, πρώην γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς Λαύρας, παραδίδω πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους καὶ τὴν Σύναξιν τῆς Μονῆς τὰ ἑξῆς πράγματα τοῦ Γραφείου, ἅπερ κατεῖχον ἕως σήμερον διὰ ῥηθεῖσαν ὑπηρεσίαν.

Α'. Τὸ περιεχόμενον τοῦ κιβωτίου.

1. Φάκελλος ἀλληλογραφίας μακ. Ἀλεξάνδρου.

2. Φάκελλος ἀλληλογραφίας μακ. Ἀλεξάνδρου καὶ Πατριάρχου Ἰωακείμ

3 Φάκελλος περιέχων διάφορα ἔγγραφα τοῦ 19ου αἰῶνος ἀφορῶντα

4 Δέμα περιέχον Ἰωακείμ Παπαδημητρίου ἐπιστολὰς ἀπὸ Μυλοποτάμου πρὸς τὴν Μονὴν καὶ ἀπὸ Βαρσελώνης καὶ Μυλοποτάμου πρὸς τὸν

Ἱερισσοῦ ***Μελέτιον*** (βλ. Κειμηλαρχ. 338).

2. Διάφοροι ἐπιστολαὶ Ἁγιοπαυλιτῶν καὶ ἔγγραφα διάφορα ὡς καὶ τοῦ ***Πατριάρχου Ἰωακεὶμ*** ὑπόμνημα περὶ τῶν ὁρίων Μονῆς καὶ Ἁγίου Παύλου.

6. Φάκελλος περιέχων δέκα (ἀριθ. 10) ἐπίσημα ἔγγραφα ἀρχαῖα ἐπὶ χάρτου ἀρχαίου τὰ τρία, διὰ τὸν Στρυμόνα, διὰ τὸ Μηνίτζη, καὶ ἀφιερωτικὸν διὰ τὸ σπῆτι τῶν Καρεῶν, καὶ ἕτερον ἐπὶ μεμβράνης διὰ τὸν Στρυμόνα, τὰ λοιπὰ ὁμόλογα καὶ νεώτερα καὶ ἀντίγραφον τοῦ σιγιλλίου τοῦ ***Πατριάρχου Κυρίλλου.***

7. Διάφοροι ἐλλιπεῖς τόμοι τῆς Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας καὶ φύλλα ἄλλων περιοδικῶν χρησίμων, κατατεταγμένα ἐν τάξει.

8. Μελανοδοχεῖον παλαιὸν μπρούντζινον.

Β΄. Κώδικες τοῦ γραφείου.

α΄. Βλαχικά, ἥμισυ τοῦ XVIII αἰῶνος.

β΄. Ἀδελφᾶτα, XV—XVI αἰῶνος.

γ΄. Ὁμόλογα Προβάτας, Μορφουνοῦς καὶ Κερασιᾶς, XVII, XVIII αἰῶνος.

δ΄. Δύο τόμοι ῥαβασίων (ἐπιστολῶν) ἀντιπροσώπου καὶ Μονῆς 1895.

ε΄. Ἀρχέτυπον ***Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου*** βίοι ἁγίων, ***ὅπερ κατεσχέθη τὸ θέρος ἀπὸ Τσίτα καὶ Βλαδιμήρου*** πωληθὲν ὑπὸ τοῦ Διακόνου Σπυρίδωνος (βλ. ἀνωτ. σ. 178).

στ΄. Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν ***Ἀλεξάνδρου*** 1887.

ζ΄. Κατάλογοι 1930.

η΄. Κατάστιχον ληψοδοσίας τοῦ ἔτους 1924 (κατὰ κεφάλαια).

θ΄. Κατάστιχον ληψοδοσίας 1932, β΄ ἑξάμηνον, καθαρὸν Εὐλογίου.

ι΄. Ἀποδείξεις φόρου πληρωμῆς γαιῶν Χαλκιδικῆς.

ια΄. Ἀπόδειξις ***Ἀλεξ. Παπαγιάννη*** ἢ μᾶλλον λογαριασμός.

ιβ΄. Σημειώσεις Κονακίου 1932.

ιγ΄. Ῥαβάσια ἀντιπροσώπου καὶ Μονῆς 1932.

ιδ΄. Διπλότυπα Δοχείου καὶ Τραπέζης.

ιε΄. Τὰ χειροτονητικὰ (τέσσαρα) τῶν Διακόνων τῆς Μονῆς.

Ἐφ' ᾧ καὶ ὑπογραφόμεθα

Ὁ παραδιδοὺς	Οἱ παραλαβόντες
Γ. Εὐλόγιος Κουρίλας (Τ. Σ.)	***Γέρων Σπυρίδων Λαυριώτης*** ἰατρός.
Λαυριώτης	***Γ. Χριστοφόρος***]

Ἀναφέρει ὁ κ. Κουγέας καὶ ἓν νέον ἔγγραφον ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Λονδίνῳ τροφέντοῦ *Ι. Γενναδίου*, ὅπερ κατέσχεσε, λέγει, ἡ Λογοκρισία τῷ 1989. Πράγματι τῷ 1933 εἶχον στείλει εἰς τὸν κ. Μ. Γεδεὼν πρὸς ἀνακοίνωσιν εἰς τὸν Σύλλογον Μεσαιωνικῶν γραμμάτων πραγματείαν περὶ τοῦ τυπωθέντος καταλόγου τῶν χωδίκων τῆς Λαύρας. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι ἐξ ἐκείνων, ἅτερ εὑρέθησαν πεταμένα ἔξω τοῦ κάστρου καὶ ἐφάγησα, διότι δὲν ἔχει ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν—εἶναι τοῦ 1907- ὅπως καὶ ἄλλα, διὰ νὰ παρουσιάσω εἰς τὸ δικαστήριον. ἐπειδὴ ἦν ἐκτεταμένον δὲν ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἀντιγράψω, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ κάμω δικαίωσιν. Ἐστάλη εἰς τὴν μονὴν μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν ὑπὸ τοῦ φιλοτίμου διευθυντοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν κ. Α. Μελᾶ τῇ ἐντολῇ μου, ἐπειδὴ ἐξεπλήρωσε τὸν προορισμόν.

Διαμαρτύρομαι κ. Πρόεδρε, διὰ τὰς βαρείας κατηγορίας, ἃς μοι ἀπονέμει ὁ κ. Κουγέας, ὅτι «δὲν ἀπολαμβάνω πανθομολογουμένης καὶ ἀναμφισβητήτου ἁπλοστοσύνης καὶ ὑπολήψεως καὶ ὅτι δὲν ἔχω γνησίαν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, οὔτε ἄψογον καὶ καθαρὸν τὸ παρελθόν» καὶ ὅτι ἐγὼ «ἀλβανικὴν συνείδησιν καὶ ἀλβανικὰ αἰσθήματα», καὶ ὅτι εἶμαι «λίαν ἐπικίνδυνος» καὶ παραβάλλει με πρὸς τὸν ἐξωλέστατον Φανόλην. *Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔκλεισε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐγὼ δὲ ἀνασυνεστησα, καὶ ἐξεδιώχθην ἐξ Ἀλβανίας, διότι δὲν ἤλλαξα τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν* Λυποῦμαι διότι περὶ τούτου δὲν ἐπεισόθη εἰς τὴν εὐρυτάτην συζήτησιν, ἣν διεξήχθη εἰς τὴν Φιλοσ. σχολὴν καὶ ἐπιμένω, νὰ διασύρῃ τὴν ὑπόληψίν μου δὲν καὶ γνωρίζῃ καλῶς, ὅτι ἀπ' ὅλου τοῦ βίου μου ἠγωνίσθην νὰ διατηρήσω ἀμωμήτους τὴν ἰδεολογίαν μου καὶ ἄσπιλον τὴν ὑπόληψίν μου, καὶ δὲν σώζῃ δύναμις νὰ καταισχύνῃ τὴν ἔντιμον αὐτὴν στάσιν μου. Ἐξ ἀρχῆς, βεβαίως ἔπρεπε νὰ ἀφήσω ἀντίδικον τὸν θεόν, ἀλλ' ἡ συνείδησίς μου μοῦ ὑπαγόρευε, νὰ προτιμήσω δ' αὐτὸν τὴν ἐλαφροτέραν καὶ κυριάτερην ἁμαρτίαν τὴν ἐπιγειον ἵνα μὴ γένηται παρατίθος κακοῦ καὶ εἰς ἄλλους. Ὁ φίλος αὐτοῦ Σπυρίδων Λαυριώτης, ὃν ἐπικαλεῖται ἀντὶ νὰ ἀφήσῃ ἀντάρκτον τὸν αἰώνιον αὐτοῦ ὕπνον, εἶχε τὴν θείαν φώτισιν νὰ μετανοήσῃ ἐν τῷ καθεδρικῷ τῆς Λαύρας ναῷ ὅπως τὰ πάντα εἰς λήθην καὶ καλυφθήσῃ, καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν προσεφώνησέ μοι τῷ 1908, ὅτε ὡς ἀρχιερεὺς ἐπεσκέφθην τὴν Λαύραν, ὧδε

«Τί τοῦτο, σεβασμιώτατε; ὄμμα βλέπω σήμερον ἢ ἄνειρον, οὐχί, ἀλλὰ πραγματικὴν παρήγορον καὶ ἐορτὴν τὴν τοῦ συναδέλφου μου, ἱερωμένου ὑποδοχὴν διὰ τοῦτο δ,τι καὶ ἂν εἴπωμεν ἐνταῦθα, οὐδὲν τελοῦμεν ἄξιον, ὧν δέδωκεν ἡμῖν ὁ φιλανθρωπος θεὸς ἡμῶν Σιὼν καλύπτει τὸν θανασμόν μου, ἡ ἐκφοβία τῆς ἀρετῆς μου, ἡ γὰρ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμᾶς, ἐμοὶ εἶναι ἀρχαίων κτίσις, λύπου, ἡ δὲ παιρωνυμία σεσ, σε, εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἐνόμισα ἐνταῦθα διὰ τοῦτ' εὐκαιρεῖ. Κυρι-

σαίους, διότι ἔτυχον τοιούτου ποιμένος Ὀρθοδόξου καὶ ἐπιστήμονος ἐκ τῶν σπανίων. Ἀνὴρ πυκνὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ ἀνδρεῖος τὸ φρόνημα, μέγα κλέος παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐκτήσατο εἰς τὰ συνέδρια τῆς Ὀξφόρδης καὶ Ἐδιμβούργου καὶ σεβασμὸν εἰς τὸ ῥάσον καὶ τὴν κάμην καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ξένων. Πολλὰ ἐλέχθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, οὐδεὶς ὅμως ἐβροντοφώνησε τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἡμῶν, ὡς ἡ Ὑμετέρα ἀγάπη «Προσελθέτωσαν, ἔγραφες, πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ φῶς τῆς Ἀνατολῆς οἱ τῆς Δύσεως αἱρεσιάρχαι καὶ οἱ τῆς πλάνης αὐτῶν διδάσκαλοι, ἵνα ἐν μέσῳ γενόμενοι τῶν Ὀρθοδόξων ἐπιγνῶσιν ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν». Εἶμαι εὐτυχὴς εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου μου, διότι ὁ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν μαθητής μου ἐγένετο σήμερον διδάσκαλος καὶ καθηγητής μου, ὡς πάλαι ποτὲ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι:

ἄμες δὲ ποκ' εἶμες ἄλκιμοι νεανίαι
ἄμες δ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρονες (τῶν διδασκάλων μας).

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ὅστις μᾶς ἠξίωσε νὰ ἴδωμεν ἐπίλεκτον ἀρχιερέα τὸν ἀδελφόν μας, καὶ νὰ προσφωνήσωμεν αὐτῷ: «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» καὶ νὰ εὐχηθῶμεν ἀπὸ καρδίας, ὅπως ὁ Ὕψιστος θεὸς καὶ μέγας οἰακοστρόφος τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας ἐπιμηκύνῃ τὰ πολύτιμα ἔτη τῆς ζωῆς Σας καὶ ἐπιρρωνύῃ τὰς δυνάμεις Σας... Ἡ βιβλιοθήκη πράγματι τῆς Ὑμετέρας σεβασμιότητος εἶναι ἡ πλουσιωτέρα πασῶν τῶν Ἀθωϊτίδων Μονῶν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀπαθανατίζεται τὸ σεπτὸν ὄνομά Σας ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμῶν Μονῇ ὡς κτητορικὸν αὐτῆς καὶ θὰ εὐλογοῦσιν (sic) ὑμᾶς ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἅγιος Ἀθανάσιος καὶ οἱ αὐτοκράτορες Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ἀθανάσιος (Σπυρίδων) Λαυριώτης ἱατρὸς

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας τῇ 24 Ἰουλίου 1938.

Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κ. Σ. Κουγέα θέτων ὑπ' ὄψιν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, κ. Πρόεδρε, διατελῶ διάπυρος πρὸς Κύριον εὐχέτης,

† Ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Φεβρουαρίου 1943.

Σημ. Ἀλλ' ὁ κ. Κουγέας ἀναφέρει καὶ περὶ ἁγίου ποτηρίου καὶ ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀλβανοῦ μοναχοῦ Εὐθυμίου· ἀλλ' οὗτος ἀπεδείχθη κατάπτυστος ψευδομάρτυς καὶ διὰ τοῦτο οὔτε καὶ ἀνέκρινάν με περὶ τοιούτου πράγματος. Ὁ αὐτὸς εἶχε καταθέσει κατὰ τὸ Κίβδηλον νόμισμα (σ. 43) «προσέτι γνωρίζω, ὅτι ἐπῆρεν ἀπὸ τὸ κελλίον Ἅγιοι

'Αρχάγγελοι τῆς 'Αμαλφινοῦς ἕνα βιβλίον ἀρχαῖον ἐκδόσεως Μόσχας περιέχον τὴν μυστηριαν τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη . . .» ἀλλὰ κληθεὶς ὁ Γέροντας τοῦ Κελλίου διέψευσεν αὐτὸν καὶ ὅταν ἀνέγνω τὴν ψευδῆ κατάθεσιν εἰς ὃν Κίβδ νόμισμα ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ μοι τὸ ἑξῆς γράμμα, ὅτε μετέβην ὡς ἀρχιερεὺς εἰς τὸ "Αγιον "Ορος:

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Γέροντι Κυρίῳ Κυρίῳ Εὐλογίῳ,
Μητροπολίτῃ Κορυτσᾶς τὴν ἁγίαν δεξιάν σας κατασπάζωμεν.

Σεβασμιώτατε,

Πρὸ δύο ἐτῶν ἴδωμεν εἰς τὸ βιβλίον Κιβδηλον νόμισμα (σ. 43) τοῦ ἰατροῦ Μεγίστης Λαύρας Κυρίου Καμπανάου νὰ γράφῃ ἐναντίον ὅτι μᾶς ἀφήρεσε καὶ θέλαμε νὰ τὸ οἰκειοποιήσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Σκεντὲρ Μπέη. ἡμᾶς ποτὲ δὲν μας ρώτησε ὁ ἰατρός, πόθεν ὁρμήθη καὶ ἔγραψε τὸ τοιοῦτον ψεῦδος ἐναντίον σου, τὸ ὁποῖον πολὺ μᾶς ἐλύπησε καὶ διὰ τοῦτο ζητοῦμεν τὴν ἐπιεικῆ συγγνώμην τῆς 'Υμ. Σεβασμιώτητος διὰ νὰ μὴν ἔχεις ἐναντίον μας κανένα παράπονο.

Αὐτὸ τὸ βιβλίον λύπει ἀπὸ τὸν Κελλίον μας ἀλλὰ δὲν γνωρίζωμεν ποιὸς μας τὸ ἀφήμισε.

Διατελοῦμεν μετὰ τοῦ προσήκοντος πρὸς ὑμᾶς Σεβασμοῦ.

Τῇ 22 'Ιουνίου 1938.

Μιχαὴλ Μοναχὸς 'Αρχαγγελίτης 'Αμαλφινιώτης
μετὰ τῆς συνοδίας μου.

Εὐθυμηθεὶς ἀστειλάμην ὅτι ὁ κ. Κυγγέας διεβίβασε καὶ πρὸς τὴν σεβ. Πρωτεύουσαν ἐπιγραφὴν τῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἀναφορᾶς, ἀνηνέχθην πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦδε τοῦ γράμματος. 'Η σεβ. Σύγκλητος μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τοῦ κ. Κυγγέα.

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 1 Μαρτίου 1943

'Αδόμενος κ. Πρωτεύειν.

Κατεπλάγην ἐνεκαρδίως μαθὼν ἡ τόλμη τοῦ κ. Κυγγέα ἀνανεχθέντος διὰ βιβλίου ἐπιστολῶν μου πρὸς τὴν σεβασμίαν Σύγκλητον καὶ ἐπιμένοντος νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐπαρουσιάσθην ἐδῶ καὶ παραλόγως εἶμαι βέβαιος, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐδῶ παρόντων ἂν οἱ ἀρμοδιώτεροί μου κατηγοροῦμαι εἶναι ὅλως ἀνυπόστατον. Ἐν τούτοις ἐν συνεχείᾳ συνεδρίας τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ αὐτὸ μοι ἀνεκοινώθη ἀκριβῶς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν καὶ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Ὑπουργείου, ἤθελησε νὰ ἐνημερωθῇ καὶ τὴν σήμερον Σύγκλητος.

Φαίνεται, ὅτι ὑποτιμᾷ τὴν νοημοσύνην τῶν ἄλλων. Βεβαίως φέρει βαρέως, διότι προετιμήθην διὰ τὴν ἕδραν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ ἔπειτα διὰ τὴν θέσιν τῶν χειρογράφων, δι' ἣν ἀπὸ τοῦ 1924 εἶχον προκριθῆ πάντων τῶν 5 – 6 συνυποψηφίων. Ἐγὼ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ Ὑπουργείου ὡς ἐνδεδειγμένος, ἕνεκα τῶν πολλαπλῶν παλαιογραφικῶν καὶ ἀρχειακῶν μου δημοσιεύσεων, νὰ συντάξω τὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀρνηθῶ ὑπηρεσίαν, οὐδὲ περιεφρόνησα τὴν ἐντιμοτάτην Σύγκλητον, διότι ἤμην ὑπερβέβαιος, ὅτι θὰ μὲ ἐτίμα διὰ τῆς ψήφου, ἀλλ' ἐκωλυόμην ἐκ τοῦ νόμου τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1941, (Ἐφημ κυβερν. τεῦχ. Α', ἀριθ. 297) ὅστις ἐν τῷ ἄρθρ. 3. παραγρ. 7 διαγορεύει: «*Ἡ διεύθυνσις τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων καὶ ὁμοιοτύπων ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀνατίθεται εἰς τὸν τακτικὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ ἢ ὁμότιμον τοιοῦτον εἰδικὸν περὶ τὴν παλαιογραφίαν διοριζόμενον διὰ Διατάγματος ἄνευ ἀντιμισθίας.*»

Ἐὰν καὶ σταγὼν ἀληθείας ὑπῆρχεν ἐν τῷ καταπτύστῳ λιβέλλῳ «Τὸ κίβδηλον νόμισμα» εἰς ὃ στηρίζεται ὁ κ. Κουγέας, πῶς ἦτο δυνατὸν· καὶ ἡ Κυβέρνησις νὰ μὲ προτιμήσῃ καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον νὰ μὲ χειροτονήσῃ μητροπολίτην Κορυτσᾶς; Τὰ ἐθνικά μου φρονήματα ἔχω διακηρύξει εἰς πληθὺν συγγραμμάτων,, ἅπερ κρίνασα ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τῷ 1935 παρόντος καὶ τοῦ κ. Κουγέα ἐτίμησέ με ἐπὶ διδακτορίᾳ διὰ τοῦ βαθμοῦ ἄριστα, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ κυβέρνησις διὰ τοῦ διορισμοῦ μου ὡς καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ νῦν ἐνταῦθα κατὰ πρότασιν πάμψηφον τῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀποφαίνεται ὧδε: . . . . . .

«Ἔχων τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κολοσσιαίαν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐκπληκτικὴν τοῦ σεβασμιωτάτου συγγραφικὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἀναδεικνύει αὐτὸν τὸν *πολυγραφώτατον τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ἀληθῆ χαλκέντερον*, ὃ γινώσκων ἅμα τὴν εἰς τοὺς πολλοὺς ἄγνωστον, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐθνικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα πολλαπλᾶς καὶ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας καὶ προσέτι τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν σπανίαν εὐγλωττίαν, ὃ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος καταλαμβάνεται ὑπὸ εὐλόγου ἀπορίας καὶ διερωτᾶται πῶς τοιοῦτος ἀνὴρ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν λειψανδρίᾳ δὲν ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἔδει, εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν καὶ διατὶ τοιαύτη ἐπιστημουικὴ δύναμις ἔχει παραρριφθῆ ἀδικαιολογήτως εἰς λήθην; Ἀλλ' ἐπάναγκες τέλος, ὅπως τὸ διαπραχθὲν σφάλμα, ἔστω καὶ ἀργά, ἐπανορθωθῇ, παρακληθῇ δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ὁ σοφὸς ἀνήρ, ὅστις μέλλει — πεποίθαμεν — νὰ προσενέγκῃ εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευ-

τικὸν ἵδρυμα καὶ τὸ ἔθνος καθόλου πολυτίμους καὶ σπουδαίας ὑπηρεσίας».

Ε. Πεζόπουλος, Κ. Λογοθέτης, Α. Χ. Χατζῆς *.

Διὰ τὴν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐθνικήν μου δρᾶσιν ὡμίλησα διὰ μακρῶν ἐν τῇ Φιλοσοφ. σχολῇ καὶ ἀνέγνων καὶ ἐπιστολὴν ἔναγχός μοι ἀποσταλεῖσαν ὑπὸ διαπρεποῦς πολιτευτοῦ, ὅστις εἶναι ὁ ἀποστείλας με εἰς Ἀλβανίαν καὶ ἐλθὼν ἔπειτα καὶ ἰδὼν τὸ συντελεσθὲν ἔργον μου. Καὶ ὅμως ἐπιμένει ὁ κ. Κουγέας νὰ με χαρακτηρίζῃ ὡς ἀλβανόφρονα. ἀλλὰ τοιοῦτος ὢν πῶς οὐδόλως ἐφρόντισα, οὔτε ὅτε μετέβην ὡς μητροπολίτης μετὰ ἑλληνικοῦ διαβατηρίου νὰ ἀλλάξω ὑπηκοότητα, ἀλλ' ἀνεξηγήτως διετήρησα τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, προτιμήσας αὐτὴν τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου; καὶ κατέφυγον ἐνταῦθα ὡς πρόσφυξ καὶ διετέλεσα τριετίαν ὅλην ἄνευ μισθοῦ, ἄνευ συντάξεως; καὶ ἐπιδόματος χωρὶς νὰ κλονισθῶ εἰς τὰς πεποιθήσεις μου, ἐνῶ μοι προσεφέροντο θέσεις πολὺ ἀνώτεραι τῆς μητροπολεώς μου;

Κατηγορεῖ μου ὁ κ. Κουγέας, διότι ὁ ἀνεψιός μου *Τσεκρέζης* συνεργάζεται μετὰ τοῦ *Φανολη* (ψευδῶς) Ἀλλὰ τί εὐθύνομαι ἐγώ, ἀφοῦ νῦν τὰ τέκνα δὲν ὑπακούουσιν εἰς τοὺς γονεῖς (καὶ ἔχει πικρὰν πρόσφατον πεῖραν τούτου αὐτὸς ὁ ἴδιος) Ὅταν τὸ ἔθνος ἔχῃ τὸ δυστύχημα νὰ παρασύρηται ὑπὸ ὁμοτρόπων τοῦ κ. Κουγέα δέον νὰ περιμένῃ καὶ τὰ οἰκτρὰ θύματα, ὅπως εἶναι καὶ ὁ *Κ. Τσεκρέζης*, *Σ. Πέτσης* καὶ οἱ δύο *Τζοβάνναι*, ὅ τε *Βησσαρίων* καὶ ὁ *Ἀλεξανδρος*, πάντες τρόφιμοι τοῦδε τοῦ Πανεπιστημίου, ἀνελθόντες εἰς τὰ ὕπατα ἐν Ἀλβανίᾳ ἀξιώματα. *Εἶναι λυπηρὰ ἡ ἱστορία τῶν κυρίων τούτων.* Ὁ ἐθνικόφρων κ. Κουγέας, ὁ ἔχων τὸ μονοπώλιον τοῦ πατριωτισμοῦ, *ἀγωνίζεται νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ τοιαῦτα θύματα* Ἀλλ' εἰς μάτην κοπιᾷ. εἰς ἐμὲ δὲν ἐνεργοῦσι τὰ ἰοβόλα βέλη αὐτοῦ, εἶμαι ἄτρωτος, ἡ πτέρνα μου ἐβαπτίσθη καλῶς Λυποῦμαι μόνον, διότι *προσκομίζεταί μοι ὁ ἀκανθινὸς στεφανὸς παρὰ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ὁποίου· ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων ἠγωνίσθην κρατῶν τὸ λάβαρον εἰς χεῖρας.* Λυποῦμαι ἐνδομύχως, διότι εἰς τοιαύτην ἐθνικὴν κρίσιν, ἣν διανύομεν, ἀνεκίνησε τὸ οὗτον ζήτημα ἐφ' ᾧ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ ἀλβανισταὶ μόνον χαίρουσι, διότι παρέχονται εἰς αὐτοὺς ὅπλα δι' ὧν θὰ καταπολεμήσωσιν ἡμᾶς πρὸ τῆς πρασινῆς τραπέζης. Εἰς ἐμὲ δὲ *εἶναι ὀδυνηρότερον τὸ πρᾶγμα, διότι ἐξ οἰκείων τὰ βέλη καὶ δὴ παρ' ἀνδρός, ὅστις εἰς ἐμὲ ὀφείλει τὴν ἣν κατέχει θέσιν.*

---

*) Ἀπόσπασμα ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Φιλοσ. σχολῆς (Σεπτ. 10 1942) πρὸς ὑποδείξιν τοῦ ὑποψηφίου διὰ τὴν ἕδραν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Ἱστορίας (περίοδος τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων μέχρι τῆς διαιρέσεως τοῦ ῥωμ. κράτους 476).

ἀλλὰ τὰ πάντα θὰ ὑπομείνω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ, ἀφοῦ ὅλόκληρον τὸ ἔθνος ὑποφέρει.

Τέλος παρακαλῶ, κ. Πρύτανι, ἵνα εὐαρεστηθῆτε νὰ ἀναγνώσητε ἐν τῇ Συγκλήτῳ τὴν ἀπάντησίν μου πρὸς τὸν κ. Κουγέαν, ἣν ὑπέβαλον πρὸς τὸ σεβ. Ὑπουργεῖον, καὶ πιστεύσατέ μοι ὅτι τοῦτο θὰ μετριάσῃ πολὺ τὴν ὀδύνην μου. [1])

Διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

† ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς *Εὐλόγιος Κουρίλας* κ. π.

Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθην εἰς ταῦτα. ἐθεώρησα καθῆκον νὰ περισώσω τὴν τιμήν μου καὶ ὑπόληψιν ἔναντι ἑνὸς ἀσυνεπεστάστου ἀνθρώπου, καὶ θὰ μοι ἐπιτρέψῃ ὁ κ. Κουγέας νὰ ὀνομάσω αὐτὸν οὕτω, ἀφοῦ κατόπιν τῶν, δηλώσεων αὐτοῦ ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τῆς Φιλοσ. σχολῆς (βλ. σ. 154 50) δὲν ἔπαυσε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ῥᾳδιουργῇ καὶ συκοφαντῇ ἀσυστόλως πλέον, ἀφαιρέσας πάντα φραγμόν· ὅθεν προσελθὼν πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐδήλωσα αὐτῷ τὴν ἀμετάκλητον ἀπόφασίν μου νὰ καταφύγω εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια. Οὗτος δὲν μοι ἐπέτρεψε τὸ τοιοῦτον καὶ μοι ὑπέδειξε εἰδικὸν νόμον πρὸ ἔτους ψηφισθέντα, καὶ κατὰ τοῦτον ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον αὐτὸ τὴν ὑπόθεσιν ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἑξῆς ἔγγραφον.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας

Ἀριθ. Πρωτ. 13245 Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Φεβρουαρίου 1943

Πρὸς τὸν κ Σωκρ. Κουγέαν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Κύριε καθηγητά,

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 9-2-42 ὑμ. ἀναφορᾶς δι' ἧς ἀποδίδεται κατὰ τοῦ Μητροπολίταυ Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὰς δι' αὐτῆς ἀποδιδομένας πράξεις, δι' ἃς, ἐὰν φέρωσιν ἀξιόποινον χαρακτῆρα, ἔχετε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προσφύγητε ἐνώπιον καὶ τῆς διωκτικῆς δικαιοσύνης, φέρομεν εἰς γνῶσιν ὑμῶν ὅτι πρὸς περαίωσιν ταύτης διενεργήσαμεν ὅ,τι ὁ νόμος διακελεύει, ἐν λίαν δὲ προσεχεῖ μέλλοντι θέλετε λάβει γνῶσιν περὶ τούτου καλούμενος ἁρμοδίως ὑπὸ τῆς τεταγμένης Ἀρχῆς, ὅπως ὑπευθύνως ὑποστηρίξητε τὴν ἀλήθειαν τῶν δι' αὐτῆς καταγγελλομένων. [2])

---

1) Ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον τῆς ἀνωτέρω (σ. 176—186) καταχωρισθείσης «Ἀναιρέσεως».

2) Νομ. διάταγμα ὑπ' ἀριθ. 545 τῆς 8 Ὀκτωβρ. 1941 ὁρίζει ταῦτα :

«Εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις δύναται ὁ ὑπουργος τῆς Δικαιοσύνης ν' ἀνα-

Ὁ Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας

Κ. Δογοθετόπουλος.

Ἀλλ' ὁ κ. Δογοθετόπουλος μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρητήθη τὴν ἐξουσίαν. Ὁ νέος ὑπουργὸς καὶ παλαιὸς φίλος μου (!) κ. Ν. Δούβαρης, μόλις ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἐθεώρησε πρέπον «χάριν τοῦ ῥυθμοῦ» (!) ὡς μοι ἔλεγε, νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν κ. Κουγέαν εἰς τὴν θέσιν τῶν χειρογράφων, ἀποστείλας μοι τὴν παῦσιν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας
Διεύθυνσις Γραμμάτων κλπ. Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Μαΐου 1943
Ἀριθ. Πρωτ. 27927, 307

Πρὸς τὴν Α. Σ. τὸν κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου

Ἐν σχέσει μὲ τὴν γενομένην μεταβολὴν εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ τμήματος χειρογράφων καὶ ὁμοιοτύπων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς γνωρίσωμεν, ὅτι ἡ εἰς ταύτην ὁδηγήσασα ἡμᾶς σκέψις ὑπῆρξεν ἁπλῶς ἡ ὀφειλὴ τῆς Δικαιοσύνης ὑπαγορευθεῖσα, τῆς ἀποκαταστάσεως ταύτης τοῦ προκατόχου σας καθηγητοῦ κ. Κουγέα εἰς τὴν θέσιν ἐξ ἧς ἀπεμακρύνθη ἄνευ δικαιολογημένης τινὸς αἰτίας, μετὰ μακρὰν καὶ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν ἐν αὐτῇ.

Ἐπὶ τῇ μετεωρισθείσῃ ταύτῃ σᾶς ἐκφράζομεν τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας μας διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσφέρατε κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τῆς εἰς τὴν θέσιν ταύτην παραμονῆς σας.

Ὁ Ὑπουργὸς *Ν. Δούβαρης*

Θεσμὸς ἐκ προκλήσεως αὐτοῦ εἰς ἀρμοδιότητας ἀντισαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰσαγγελεῖς καὶ ἀντεισαγγελεῖς ἐφετῶν καὶ ἐφέται· 3) τὴν ἐνέργειαν δικαιοδοσίας ἀναγομένης εἰς ἀρμοδιότητα ἑκάστοτε ὑπαγομένης ἐσωτερικῆς ἢ καὶ εἰς δικαιοδοσίαν ἄλλου ὑπουργείου κατ' αἴτησιν τούτου.

Συνεπληρώθη δὲ διὰ τοῦ νόμου 5000 τῆς 10 Σεπτ. 1948 ὡς ἑξῆς: «Αἱ πράξεις τῶν ὑπουργῶν δικαιοσύνης δικαιοδοσίας ἀναιρέσεως κλπ. δύνανται . . νὰ διαλαμβάνουν ἀνάγκην ἐξετάζωμένων τῶν μαρτύρων κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 121 καὶ 124 τοῦ Πολ. Δικονομίας. Αἱ ἐπιταγαὶ τῶν ὡς ἄνω ὑπουργῶν ἐφ' ὧν καὶ αἱ κατ' ἐντολὴν αὐτῶν ἐνεργούσεων τῶν ἀναιρέσεων ἐπιδίδονται ὑπὸ τῶν γραμματέων δικαιοδοσίας ἐφαρμοζομένων κατὰ τὰ ἄρθρα 200 τοῦ Πολ. νόμου.

Ἀλλ' ὁ κ. Κουγέας δὲν ἀποκάμνει, δὲν ἀπελπίζεται, ἡ λύσσα τῆς ἐκδικήσεως δὲν ἀφήνει αὐτὸν ἥσυχον, ἀποτυχὼν εἰς ὅλας τὰς παραβολωτάτας κατ' ἐμοῦ ἐνεργείας καὶ πράξεις, ἔσχατον πάντων ἐπενόησε νέον σατανικὸν σχέδιον νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἰθαγένειάν μου.

Καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζεν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι δημότης Ἀθηναῖος, κατώρθωσε νὰ ἀποκρύψῃ εἰς τὸ Δημαρχεῖον τὸ βιβλίον, ὥστε ἀπελπισθεὶς καταφύγον εἰς τὴν ἁγιορειτικήν μου ἰθαγένειαν. Ἔπειτα ὅμως, ἀφοῦ εἶχε λήξει τὸ ζήτημά μου καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἑλληνική μου ἰθαγένεια, ἀνεκαλύφθη καὶ τὸ βιβλίον, τὸ ἐν τῷ Δημαρχείῳ. καὶ φέρομαι ὡς ἐξῆς ἐγγεγραμμένος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Δῆμος Ἀθηνῶν Δ]σις Διοικ. Ὑπηρεσιῶν, Τμῆμα Στρατολογίας
Ἀριθ. Πρωτ. 91878

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηνῶν

Πιστοποιεῖ ὅτι ὁ Κ ο υ ρ ί λ α ς Β. Εὐ λ ό γ ι ο ς τοῦ Βασιλείου ὑπήκοος Ἕλλην εὑρηται ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ μητρῴῳ ἀρρένων τοῦ καθ' ἡμᾶς Δήμου ὑπ' αὔξοντα ἀριθ. 25999 καὶ ἔτος γεννήσεως 1880 χίλια ὀκτακόσια ὀγδοήκοντα.

Τὸ παρὸν ἐκδίδεται τῇ αἰτήσει τοῦ ἐνδιαφερομένου, ἵνα χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθηναις τῇ 3|11|1943

Ὁ Δήμαρχος Α. Α. — Ὁ Διευθυντὴς
[Τ. Σ.) Ὑπ. *Π. Σ. Ἀφεντάκης* — Ὑπ. *Π. Κασίδας*,

Ἡ σεβ. Πρυτανεία διεβίβασε διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἰθαγενείας μου τὸ ἑξῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἔγγραφον :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Φεβρουαρίου 1943

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων καὶ τῆς Ἐθν. Παιδείας
Σὸν Ὑπουργεῖον

Ἀριθμ. Πρωτ. 1821 (Δσιν Ἀνωτ. ἐκπαιδεύσεως)
Διεκπ. 1913

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν τὰ ἑπόμενα :

Ὁ ἐσχάτως διορισθεὶς τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῇ τακτικῇ ἕδρᾳ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἐν τῇ Φιλοσ. σχολῇ σεβ. Μητροπολίτης κ. Κυρίλας, ὡς μοναχὸς ἐγκαταβιώσας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας, εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ Κατωστατικοῦ Χάρτου

τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τοῦ προσηρτημένου εἰς τὸ κυρωτικὸν αὐτοῦ Νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 1ης Ἰουνίου 1926, καὶ τὸ περὶ διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους τμῆμα τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 (ἄρθρ. 109—112) τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν ἐκ τῆς Μονῆς τῆς μετανοίας του ἔξοδον ἐχορηγήθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας Ἐπιτροπῆς τῆς Μονῆς ταύτης ἡ κατὰ τὸ ἄρθρ. 96 τοῦ Κατασκ. χάρτου ἡ ὑπ' ἀριθ. 549 τῆς 9ης Σβρίου 1935 ἐξάμηνος ἄδεια τῆς Μονῆς δι' Ἀθήνας δι' ἀτομικάς του ὑποθέσεις. Τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῆς σφραγῖδος τῆς ἀδείας ἔχει ἐπικυρωθῆ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Καρυαῖς Ἐπιστατῶν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐκτὸς τούτων εἶναι ὅτι ἡ ἄδεια αὕτη ἔχει προϋπόθεσιν τὴν προσωρινὴν ἐκ τῆς Μονῆς ἀπομάκρυνσιν δι' ὑποθέσεις τῆς Μονῆς εἴτε προσωπικὰς αὐτοῦ τοῦ λαμβάνοντος τὴν ἄδειαν μοναχοῦ, ὡς ἐν προκειμένῳ, καὶ τὴν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, δι' ὃν ἐχορηγήθη ἡ ἄδεια, ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Μονήν· πλὴν διὰ τὴν ἐκ τῆς Μονῆς ὁριστικὴν ἔξοδον ἄλλα ὁρίζει ὁ Κατασταστικὸς χάρτης. Ἀλλ' ὡς κατέστη ἡμῖν γνωστόν, ἐξάγεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ πρακτικοῦ ἐφέσεως του ὡς καθηγητοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἶναι συντεταγμένον παρὰ τὸ ἄρθρ. 77 τοῦ Κατασταστικοῦ Νόμου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἄρθρ. 21 τοῦ Ν. 5147, ὁ αἰτῶν καθηγητὴς διατελεῖ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅθεν ἀνεχώρησε μὲν λόγῳ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου δημιουργηθείσης καταστάσεως, διατηρεῖ ὅμως τὸν θρόνον τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς, ἅτε μὴ ἐπαπολουθησάσης οὔτε παραιτήσεως αὐτοῦ, οὔτε κανονικῆς ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀποχωρήσεως του.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γεννᾶται ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ὑπὸ τοῦ περὶ οὗ πρόκειται καθηγητοῦ, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους προσωρινὴν μὲν ἀναχώρησιν του, ἀλλ' ἐπὶ τῷ προγενεστέρῳ σκοπῷ τῆς εἰς τὸ ἐπανόδου του, ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐκτάκτου καθηγητοῦ, καὶ Ἐπισκόπου, ἤδη δὲ καὶ τακτικὸς διωρίσθη καθηγητής· διότι Ἀλβανὸς ὢν ἐπίσης ὡς καταγόμενος ἐκ τῆς Βορείου Ἠπείρου τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἀπέκτησεν μόνον διὰ τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει παραμονῆς του, συνεχοῦς καὶ καὶ ἄνευ ἄλλης διατυπώσεως κατὰ τὴν σαφῆ καὶ ρητὴν διάταξιν τοῦ 105 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927, καθ' ἣν «ὅλοι οἱ μονάζοντες εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποκτῶσι τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἀπὸ τῆς παραλήψεως αὐτῶν ὡς δοκίμων ἢ μοναζόντων χωρὶς ἄλλην διατύπωσιν». Ἡ λῆξις ὅμως ἐπαφιλλύσει τὴν ὑπὸ τῶν μοναζόντων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κτηθεῖσαν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τῶν κειμένων διατάξεων, ἀναμφιβόλως ἰσχυουσῶν καὶ συνδεόμενα πρὸς τὴν ἰδίαν διάταξιν τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἰθαγενείας τοῦ διακριτικοῦ σωτηρίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἢ τοῦ ἀφθάρτου τῶν μονῶν εἶναι εὐνόητον, ἐπίσης

δὲ καὶ σαφῶς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συνταξάσης τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Καὶ ἂν ὅμως ἀκόμη θεωρηθῇ, ὅτι ἡ ἐξ Ἁγίου Ὄρους ὁριστικὴ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἐν λόγῳ μοναχοῦ, δὲν ἔσχεν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τὴν ἀποβολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας, ὁ ἀνωτέρω Σος Μητροπολίτης ἀπέβαλε τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν διὰ τῆς ἀποδοχῆς ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας δημοσίας ἐν ξένῳ Κράτει ὑπηρεσίας, οἵα ἀναμφηρίστως εἶναι ἡ τοῦ Μητροπολίτου παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ αὐτοκεφάλῳ Ἀλβανικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπηρεσία, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ διεξαγωγὴν τῆς ὁποίας ὑπεβλήθη καὶ ὑπετάγη ὁ εἰρημένος Σος Μητροπολίτης εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχῶν ξένης Κυβερνήσεως. Πράγματι κατὰ τὸ ἄρθρ. 23 τοῦ ΤΗΑ' τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1856 Ἀστικοῦ νόμου ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 120 τῆς 2 Ἰανουαρίου 1914 ἀποβάλλει τὴν τοῦ Ἕλληνος ἰδ.ότητα α') ὁ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου τούτου μετὰ βασιλικὴν ἄδειαν πολιτογραφηθεὶς ταὶ β') ὁ ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας ἀναδεχθεὶς δημοσίαν ὑπηρεσίαν παρὰ ξένῃ Κυβερνήσει.

Οὔτε δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροήν τινα τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἀλβανοῦ καὶ οὐχὶ Ἕλληνος ἐφ' ὅσον οὗτος διὰ τῆς ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἀπομακρύνσεώς του ἀπέβαλε τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀλβανικὴν τοιαύτην, ἥτις ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ προχειρισθῇ εἰς Μητροπολίτην Κορυτσᾶς μὲ ἐπακολουθήματα τῆς τοιαύτης χειροτονίας.

Οἱ κατὰ τὰς ἄνω περιπτώσεις ἀποβάλλοντες τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν δύνανται νὰ ἐπανακτήσωσι ταύτην μόνον, ἐὰν αἰτήσωνται τοῦτο ἁρμοδίως κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 27 τοῦ ἀστικοῦ νόμου ΤΗΑ' τοῦ 1856, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 120 τοῦ 1914 καὶ τῶν μεταγενεστέρων νόμων.

Ἀλλ' ὁ Σεβ. Μητροπολίτης, παρ'οὗ ἠτησάμεθα πιστοποιητικὸν ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐκδεδομένου ὑπὸ ἁρμοδίου Δημάρχου ἢ προέδρου Κοινότητος δὲν ἠδυνήθη νὰ προσκομίσῃ ἡμῖν τοιοῦτον, διότι εἰς οὐδένα τῶν δήμων τοῦ Κράτους εἶναι ἐγγεγραμμένος*. Ἀντὶ τοῦ πιστοποιητικοῦ ἰθαγενείας προσήγαγεν ἡμῖν ἕνα ἑλληνικὸν διαβατήριον τοῦ 1937 διαρκείας ἓξ μηνῶν διὰ Τουρκίαν [πρόσθ. καὶ Ἀλβανίαν] καὶ ἓν ἀντίγραφον ἀδείας ἐξόδου ἐκ τῆς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐπὶ ἑξάμηνον ἐπ' ὀνόματι τοῦ μοναχοῦ Εὐλογίου. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ διαβατήριον ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ὑπηρεσίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀδείας τῆς Μονῆς (ἀδείας σημειωτέον δοθείσης διὰ τὸ ἐσωτερικόν), ἥτις ἄδεια μετὰ τὴν ἐκ τῆς Μονῆς ὁριστικὴν ἀπομά-

---

* Βλ. τὸ Δημοτικόν μου ἐν σ. 208·

κρυνσιν τοῦ εἰρημένου μοναχοῦ δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἀποδεικτικὸν ἰθαγενείας, ἣν ἀπώλεσεν διὰ τῆς ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἐπὶ τῇ προθέσει τῆς ἐπανόδου ἀναχωρήσεως. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ὁ Σεβ. Μητροπολίτης προσάγει ἀντίγραφον ἐγγράφου τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργείου τῆς Ἀλβανίας πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου* ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἐν λόγῳ Ὑπουργὸς καθιστᾷ γνωστόν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς δὲν ἀπολαμβάνει ἀλβανικῆς ὑπηκοότητος, πρᾶγμα ὅμως ἀντιτιθέμενον εἰς εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἄρθρον 16 τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἰδιότης αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου θεωρεῖται οἴκοθεν ἀνατρεπομένη. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκ τοῦ προσαγομένου ἐγγράφου προκύπτει ὅτι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀλβανικῆς Ἐπικρατείας οἱ Μητραπολῖται εἰσιν Ἀλβανοὶ ὑπήκοοι. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν Ὑμᾶς, ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ ἐρευνήσητε τὸ ἀνακύψαν ζήτημα τῆς ἰθαγενείας τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορυτσᾶς, καθόσον ἐλλείποντος εἰδικοῦ νόμου ἐπιτρέποντος τὸν διορισμὸν ἀλλοδαπῶν ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου (τοῦ Α. Ν. 1100 «περὶ διορισμοῦ ἀλλοδαπῶν καθηγητῶν ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ξένης λογοτεχνίας «μὴ ἔχοντος ἐν προκειμένῳ ἐφαρμογήν), δὲν δύναται νὰ ᾖ μόνιμος ὁ τοιοῦτος διορισμὸς οὐδὲ νὰ ὑπάρξῃ νόμιμος αἰτία πρὸς πληρωμὴν τῷ εἰρημένῳ καθηγητῇ τῶν κεκανονισμένων ἀποδοχῶν. Καὶ μεταβάλλονται μὲν αὐτῷ αἱ ἀποδοχαὶ του ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν εὐθύνην τῶν καλουμένων εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐντολῶν πληρωμῆς καὶ ὑπὸ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ καταλογισμοῦ κατὰ τὸν ἔλεγχον λογαριασμῶν τοῦ Ταμείου καὶ τὴν ἐκδίκασιν τοῦ ἀπολογισμοῦ.

Μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς
ὁ πρύτανις Ἐρρ. Σκάσης.

Ὁ κ. Ὑπουργὸς ἔσπευσε νὰ διαταξῇ τὸν νομικὸν σύμβουλον, ὅστις ἐποιήσατο τὴν ἑξῆς γνωμοδότησιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1948.

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ διαβιβασθέντος μοι ὑπ' ἀριθμ. ..... ὑμετέρου ἐγγράφου δι' οὗ μοι διεβιβάσθη τὸ ὑπ' ἀριθ. 3821 ἔγγραφον τῆς Πρυτανείας τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω Ὑμῖν τὴν ἐπὶ τῶν θεμάτων γνώμην μου, ὡς αὕτη ἀκολουθεῖ:

* Βλ. ἀνωτέρω σ. 94

Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ ἐγγράφου ἀμφισβητεῖται ἡ ἰθαγένεια τοῦ κατέχοντος τὴν ἕδραν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἐν τῇ παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ Φιλοσοφικῇ σχολῇ Σεβ. Μητροπολίτου Κορυτσᾶς κ. Εὐλογίου Κουρίλα καὶ ἡ νομιμότης ὡς ἐκ τούτου τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ καὶ συνεπῶς δυσχέρειαι περὶ τὴν καταβολὴν τῶν ἀποδοχῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς λόγοις, ὅτι ἀπώλεσε ταύτην, διότι α) παρεβίασε τὴν χορηγηθεῖσαν αὐτῷ ἐξάμηνον ἄδειαν παρὰ τῆς οἰκείας Μονῆς τῆς Μετανοίας του β) ἀπώλεσε τὴν ἣν ἐκέκτητο ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ὡς ἀναδεχθεὶς δημοσίαν ἐν ξένῳ κράτει ὑπηρεσίαν ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας.

Κατὰ ταῦτα τυγχάνουν ἐρευνητέα τὰ δύο ταῦτα θέματα:

Α΄.) Κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ἀπὸ 10 Μαΐου 1924 Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, προσηρτημένου εἰς τὸ κυρωτικὸν αὐτοῦ νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 1ης Ἰουνίου 1926, «ἅπαντες οἱ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος οἰκοῦντες μοναχοί, οἱασδήποτε ἐθνικότητος καὶ ἂν ὦσι, λογίζονται ὡς κεκτημένοι τὴν ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα», ὡς καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 109 τοῦ Συντάγματος. Ὅλοι οἱ μονάζοντες εἰς αὐτὸ ἀποκτοῦν τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἅμα τῇ προσλήψει αὐτῶν ὡς δοκίμων ἢ μοναχῶν χωρὶς ἄλλην διατύπωσιν. Κατὰ ταῦτα ὁ μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας, ὡς τοιοῦτος ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ Μοναχολόγιον τῆς Ἱ. Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐκτήσατο τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Ἐρευνητέον συνεπῶς, ἐὰν ἀπώλεσε ταύτην. Κατὰ τὸ ἄρθρον 98 τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οὐδενὶ ἐπιτρέπεται ἡ ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔξοδος ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς οἰκείας Μονῆς, ἐν ᾗ δέον νὰ ὁρίζηται ὁ χρόνος τῆς ἀπουσίας καὶ ὁ λόγος αὐτῆς. Πᾶσα δὲ ἄδεια ἀπουσίας δέον νὰ θεωρῆται καὶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας. Οὕτω διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ὁρίζονται δύο τινά. α) ἄδεια ἐξόδου, καθ' ὅσον ἄνευ ταύτης οἱ τεταγμένοι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παρακωλύουσι τὴν ἔξοδον. β) ὁρίζεται ὁ χρόνος τῆς ἀπουσίας. Πλὴν διὰ τὰς παραβάσεις ἀδείας δὲν τίθενται κυρώσεις, οὐδὲ ὁρίζονται αἱ συνέπειαι, αἵτινες ἄλλως, ἐὰν ἐπέφερον ἔκπτωσιν δικαιωμάτων, ἔδει νὰ ὁρίζωνται ὑπὸ τοῦ νόμου. ἐφ' ὅσον δὲ οὗτος δὲν ἀναγράφει κυρώσεις, θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ συναγάγωμεν τοιαύτας, ἀντιποιούμενοι ἁρμοδιότητα νομοθέτου, ὅστις θὰ προέβλεπε περὶ τούτου, ὡς ἔπραξε προκειμένου περὶ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ ὁμολόγῳ προσώπων, τῶν ἐν Σκήταις, Κελλίοις, Καλύβαις, Ἡσυχαστηρίοις καὶ Καθίσμασι διαβιούντων μοναχῶν, ἤτοι ἐν τοῖς ἐξαρτήμασι τῶν Ἱ Μονῶν, καθ' ὧν διὰ τοῦ ἄρθρου 132, παράγρ. 2, κεφ. Η΄ ἀπαγγέλλεται διαγραφὴ ὑπὸ τῆς Μονῆς ἀπὸ τῶν ὁμολόγων, ἐὰν οὗτοι ἄνευ ἀδείας ἀπουσιάσωσιν πέραν τῶν ἓξ μηνῶν, ὡς καὶ διὰ τοὺς κεκτημένους μὲν ἄδειαν, πλὴν παραβιάσαντας αὐτὴν κατὰ ἓξ μῆνας. Οὗτοι λογίζονται ἀπουσιάζοντες ἄνευ ἀδείας. Ταῦτα ἐνισχύονται καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου 103 τοῦ αὐτοῦ Καταστ. Χάρτου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀποκλείεται τὸ τεκμή-

ριον τῆς μὴ παλινοστήσεως, διότι κατὰ τοῦτο, ὁ μοναχὸς δύναται νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Μονῆς τῆς Μετανοίας του δικαιούμενος νὰ αἰτήσηται ἀπολυτήριον. Πλὴν ὁ ἐν λόγῳ μόναχος α) διατελεῖ ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ Μοναχολόγιον τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, γεγονὸς οὐσιῶδες, διότι μόνον ἡ διαγραφὴ θὰ συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς ἰδιότητός του ὡς Ἁγιορείτου, ἐὰν ἤθελε θεωρηθῇ, ὅτι ἡ παραβάσις τῆς ἑξαμήνου θὰ εἶχεν ὡς ἐπακολούθημα τὴν διαγραφήν του ἐκ τοῦ μοναχολογίου. β) ἔχει ἐκεῖ τὰ διαμερίσματά του, ἐν οἷς ἔχει ἐναποθέσῃ πλὴν ἄλλων καὶ τὴν ἐκ δέκα χιλιάδων τόμων πολυτίμον βιβλιοθήκην του. γ) ἐξ ἐγγράφου τῆς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Ἱ. Μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ μοναχὸς οὗτος, ὑπολογίζει αὐτὸν ὡς διατελοῦντα ἔτι μοναχὸν αὐτῆς καὶ συνεπῶς μὴ ἐκπεσόντα τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα οὗτος ὡς μὴ ἀπωλέσας τὴν ἰδιότητα τοῦ Ἁγιορείτου δὲν ἀπέβαλε καὶ τὰ ἀπορρέοντα δικαιώματα ἐκ τοῦ ἄρθρου 108 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 καὶ τῶν λοιπῶν εἰς ἄνω συναφῶν διατάξεων, καθ' ἃς ὅλοι οἱ μοναζοντες εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποκτῶσι τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἅμα τῇ προσλήψει αὐτῶν ὡς δοκίμων ἢ μοναχῶν χωρὶς ἄλλων διατυπώσεων. Πλὴν τούτων ὅμως ἐπικουροῦσιν εἰς τὸ ἐξαγόμενον συμπέρασμα καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 6 ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ 43 τοῦ αὐτοῦ Καταστ. Χάρτου, αἱ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱ. Μοναὶ ὑπάγονται εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὅστις πλὴν αὐτῆς ἀσκεῖ καὶ τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸν ἐν λόγῳ μόναχον ἐχειροτόνησεν ὡς Μητροπολίτην ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, συνάγεται, ὅτι ἐν γνώσει καὶ ἐπινεύσει τοῦ πνευματικοῦ κυριάρχου ἐξῆλθε τῆς Μονῆς τῆς Μετανοίας του.

Β.) Ὡς πρὸς τὸ θέμα ὅτι ἡ προχείρισις αὐτοῦ εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Κορυτσᾶς τὸν ἐστέρησε τῆς ἑλλην. ἰθαγενείας, ὡς ἀποδεχθέντα δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας.

Κατὰ τὴν διατάξιν τοῦ ἄρθρου 108 τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος «ὅλοι οἱ μοναζοντες εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποκτοῦν τὴν ἑλλην. ἰθαγενειαν». Κατὰ ταῦτα ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, μοναχὸς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀπεκτήσεν αὐτοδικαίως τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ἥτις καὶ τὸν κατέλαβεν. Τὴν οὕτωσι κτηθεῖσαν ἰθαγένειαν ἀπέβαλεν ὁ μοναχὸς Εὐλογιος Κουρίλας προχειρισθεὶς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς.

Κατὰ τὸ ἄρθρον στ' τοῦ Ἀστικοῦ Νόμου τοῦ 1856 τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἀποβάλλει β) ὁ ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας ἀναδεχθεὶς δημοσίαν ὑπηρεσίαν παρὰ ξένῃ κυβερνήσει. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐτροποποιήθη μεταγενεστέρως διὰ τοῦ νόμου 1-40 τῆς 2)15 Ἰανουαρίου 1914 ὡς ἑξῆς: «ἀποβάλλει τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ὁ ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας ἀναδεχθεὶς δημοσίαν ὑπηρεσίαν παρὰ ξένῃ κυβερνήσει μετ' ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ

παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐπιταγήν, ὅπως ἀπόσχῃ ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐμμένων εἰς αὐτήν. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀποδοχὴ τοιαύτης ὑπηρεσίος συνεπάγεται τὴν κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀλλοδαπῆς πολιτείας πρόσκτησιν τῆς ἰθαγενείας αὐτῆς, ὡς καὶ κατὰ πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν, καθ' ἣν πρόκειται ὁ Ἕλλην νὰ προσκτήσηται ξένην ἰθαγένειαν δυγάμει νόμου ἀλλοδαπῆς πολιτείας καὶ βουλήσει αὐτοῦ, ἰσχύουσι τὰ περὶ πολιτογραφήσεως ἐν ἐδαφίῳ α' ὁριζόμενα: «Συνεπῶς ἵνα ἀπωλέσῃ τις τὴν ἣν κέκτηται ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν δέον α') ἡ ὑπηρεσία, ἣν θὰ δεχθῇ παρὰ ξένῃ κυβερνήσει, νὰ ᾖ δημοσία. β') Νὰ τὴν ἀνεδέχθη ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας. Αἱ περιπτώσεις αὗται δέον νὰ συντρέχωσιν ἀποτελοῦσαι προϋπόθεσιν τῆς ἀπωλείας τῆς ἰθαγενείας. Συντρεχουσῶν ἀμφοτέρων τῶν περιπτώσεων ἡ ἰθαγένεια καὶ πάλιν δὲν ἀπόλλυται, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπακολουθεῖ ἐπιταγὴ ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἀναληφθείσης δημοσίας ὑπηρεσίας.

Ἐλλειπούσης οὕτω μιᾶς τῶν ἄνω δύο προϋποθέσεων ἡ Κυβέρνησις δὲν δικαιοῦται νὰ ἀπευθύνῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιταγήν. Ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3821 ἐγγράφου τοῦ Πανεπιστημίου συνομολογεῖται, ὅτι τοιαύτη τις ἐπιταγὴ δὲν ἐπηκολούθησε, τοῦ λόγου τῆς ἐλλείψεως τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιταγῆς μὴ δυναμένου νὰ εἰκασθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι ὁ νόμος ἀπῄτησε τὴν ὕπαρξιν ἐπιταγῆς καὶ τὴν μετὰ τὴν ἄπρακτον διάρρευσιν τῆς προθεσμίας ἐμμονήν, ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς ἀπείθειαν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ προγενομένη τροποποίησις ὑπὸ τοῦ νόμου 40 θὰ ἐτύγχανε κενὴ νοήματος, καθόσον ἐνῷ κατὰ τὸν προηγούμενον νόμον θὰ ἦτο ἀρκοῦσα ἡ ἀποδοχὴ δημοσίας ὑπηρεσίας ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας πρὸς ἀπώλειαν τῆς ἰθαγενείας, κατὰ τὸν κρατοῦντα νόμον 40 προσετέθη ὡς κύριον καὶ μόνον στοιχεῖον, ὑπαρχουσῶν τῶν περιπτώσεων τοῦ ἄρθρου 23 τοῦ νόμου καὶ ἡ κυβερνητικὴ ἐπιταγή.

Ἀλλὰ κἂν ἔτι εὑρισκώμεθα πρὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐπιταγῆς καὶ ἐμμονῆς τοῦ ἐπιτασσομένου εἰς συνέχισιν τῆς παροχῆς τῶν ὑπηρεσιῶν του παρὰ ξένῃ Κυβερνήσει καὶ πάλιν δὲν θὰ συνεπήγετο αὕτη τὴν ἀπώλειαν τῆς ἣν ἐκέκτητο ἰθαγενείας. Ὡς ἐξετέθη ἄνωθεν δέον α') ἡ ὑπηρεσία νὰ εἶναι δημοσία. β') νὰ ἀνελήφθη ἄνευ βασιλικῆς ἀδείας. Ἐὰν οὕτω ἐλλείπῃ μία τῶν ἄνω προϋποθέσεων δὲν ἀπόλλυται ἡ ἰθαγένεια. Οὕτως ἐὰν ἡ ὑπηρεσία δὲν εἶναι δημοσία ἢ ἐὰν εἶναι δημοσία, ἀλλ' ἐγένετο ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆς μετὰ τὴν βασιλικὴν ἄδειαν, δὲν τυγχάνει ἐφαρμογῆς ἡ διάταξις τοῦ νόμου 140, οὐδὲ δύναται ἡ Κυβέρνησις νὰ ἀσκήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιταγῆς πρὸς ἀποχήν. Ἐν τῇ δεδομένῃ περιπτώσει ἐλλείπει τὸ πρῶτον τῶν στοιχείων αὐτῆς τὸ τῆς ἀναδοχῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, διότι κατὰ τὰς κρατούσας ἀρχὰς τοῦ Δημοσίου δικαίου (ὅρα Σαρίπουλον ....

Ἀγγελόπουλον, Δίκαιον δημοσίων ὑπαλλήλων) *οἱ κληρικοὶ δὲν εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι* καὶ συνεπῶς ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουσι τὴν ἰδιότητα αὐτήν, ἀδυνατοῦσι νὰ ἀναλάβωσι δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Οὗτοι δὲν διακονοῦσιν τῇ Πολιτείᾳ ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν διατάσσουσαν ἐξουσίαν τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας, εὑρισκόμενοι εἰς ἄμεσον σχέσιν ὑπηρεσιακῆς ὑποταγῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Πολιτείαν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐπαγιώθη καὶ ὑπὸ τῆς σταθερᾶς νομολογίας τοῦ παρ' ἡμῖν Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Οὕτως ἡ ἰδιότης τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου καὶ συνεπῶς ἡ ἄσκησις δημοσίας ὑπηρεσίας χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς σχέσεως εἰς ἣν διατελοῦσι πρὸς τὴν Πολιτείαν καὶ συνεπῶς οἱ ἀμοιροῦντες σχέσεως ἐξαρτήσεως πρὸς αὐτὴν δὲν εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι, μὴ δυνάμενοι οὕτω νὰ ἀσκήσωσι δημοσίαν ὑπηρεσίαν ὡς στερούμενοι τῆς ἰδιότητος δημοσίου ὑπαλλήλου. Καὶ ταῦτα προκειμένου περὶ κληρικῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ κλῖμα τῆς ὀρθοδόξου καὶ αὐτοκεφάλου ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἔρρωται πολὺ πλέον προκειμένου περὶ κληρικῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς συμβαίνει ἐν προκειμένῳ περὶ τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς, ὅστις ἐπινεύσει τοῦ Πατριάρχου προεχειρίσθη Μητροπολίτης ἐν Ἐκκλησίᾳ κεχωρισμένῃ ἀπὸ τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους, ὅπερ δὲν ἔχει ἐπίσημον καὶ προστατευομένην θρησκείαν· κατέλαβε δὲ τὸν ἐν Κορυτσᾷ θρόνον, οὐχὶ ὡς ὑπήκοος Ἀλβανός, ἀλλ' ἐκπληρῶν ἐντολὴν Πατριαρχείων. Τοὐναντίον δὲ ὡς δεικνύται ἐκ τοῦ ἀπὸ 13 Σεπτεμβρίου 1939 ἐγγράφου τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ὁ ὡς εἴρηται Μητροπολίτης ἀπηλλάγη ἀπὸ τῶν καθηκόντων τοῦ θρόνου, ὃν κατεῖχεν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν κέκτηται τὴν ἀλβανικὴν ἰθαγένειαν. Ἀληθῶς δὲ κατὰ τὸ ἄρθρον 16 τοῦ Κατασταστικοῦ Χάρτου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Ἐκκλησίας οἱ Μητροπολῖται δέον νὰ ὦσιν ἐξ αἵματος καὶ γλώσσης Ἀλβανοὶ καὶ νὰ ἔχωσι τὴν ἀλβανικὴν ὑπηκοότητα. Ἐὰν ἀνεγράφετο ὅτι οἱ Μητροπολῖται καταλαμβάνοντες θρόνον μητροπολιτικὸν ἐν Ἀλβανίᾳ ἀποκτῶσι τὴν ἀλβανικὴν ἰθαγένειαν, τοῦτο θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 23 ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη, ἤτοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ἰθαγενείας, συνεπῶς δὲν εὐσταθεῖ ὁ νομικὸς περὶ τοῦ ἐναντίου ἰσχυρισμὸς τῆς Πρυτανείας τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὡς διατυποῦται διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3821 ἐγγράφου αὐτῆς.

Πλὴν ὅμως ὁ αὐτὸς Μητροπολίτης κέκτηται καὶ ἐξ ἄλλου γομίμου λόγου τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τῆς ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1926 Συμβάσεως Ἀθηνῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου 36 τὰ ἄτομα τὰ γεννηθέντα εἰς τὰς παλαιὰς ὀθωμανικὰς ἐπαρχίας (οἷα ἐτύγχανεν ἡ ἐπαρχία Κορυτσᾶς), αἵτινες ἀποτελοῦσι σήμερον τὴν ἀλβανικὴν δημοκρατίαν καὶ τὰ ὁποῖα ἤθελον εὑρεθῆ κατοι-

κοῦντα τὴν 6ην Αὐγούστου 1924 εἰς τὰς προσαρτηθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαρχίας μετὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1913, εἰσὶν Ἕλληνες ὑπήκοοι. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς τὴν 6ην Αὐγούστου 1924 ἦν μονάζων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ὅπερ ἐλογίζετο ἐπαρχία ὀθωμανικὴ προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1913, ἀπέκτησεν ὡς ἐκ τούτου τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, καὶ συνεπῶς κἂν ἔτι ἐτύγχανον ἀβάσιμα τὰ ὡς πρόσθεν ἐκτεθέντα περὶ διατηρήσεως τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας, διότι ἄνευ ἀδείας ἀπεδήμησεν ἐκ τῆς Μονῆς τῆς Μετανοίας τοῦ, οὗτος ἐξακολουθεῖ νὰ κέκτηται αὐτήν, ἀσχέτως τοῦ ἐὰν λογίζηται ἢ οὔ μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἅτε ἀποκτήσας ταύτην οὐχὶ ὡς μονάζων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἀλλ' ὡς κατοικῶν ὑπὸ τὰς ἄνω προϋποθέσεις ἐν ἐπαρχίᾳ προσαρτηθείσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐν τῷ μνησθέντι ἐγγράφῳ τῆς Πρυτανείας ἐπικαλούμενον περὶ εὐθυνῶν διὰ τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Πανεπιστημίου καταβολὴν τῶν ἀποδοχῶν τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς, ὡς καθηγητοῦ παρ' αὐ.ῷ ὑπομιμνήσκομεν, ὅτι οὐδεμίαν εὐθύνην ὑπέχει ἐφ' ὅσον δὲν ἀκυροῦται τὸ Διάταγμα τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ ὡς τοιούτου. Καθ' ὅσον, δι' ὃν λόγον ἡ διοίκησις δὲν δύναται νὰ σταθμίσῃ καὶ νὰ μὴ ἐφαρμόσῃ νόμον ἀντικείμενον εἰς τὸ Σύνταγμα, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρᾶξιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀντικειμένην εἰς τὸν νόμον (κατὰ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῶν συγγραφέων τοῦ Δημοσίου Δικαίου), δὲν δύναται νὰ μὴ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐκτελέσῃ, ἐφ' ὅσον αὕτη τηρεῖται ἐν ἰσχύϊ. τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀνήκει μόνον εἰς τὰ δικαστήρια καὶ δὴ τόσον τὰ πολιτικὰ ὅσον καὶ τὰ διοικητικὰ κατὰ τὴν γνωστὴν τοῖς πᾶσι διάκρισιν, ἐκεῖνα μὲν ἀπέχοντα τὸ νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτήν, ταῦτα δὲ ἀκυροῦντα τὴν εἰς τὸν νόμον ἀντιστρατευομένην πρᾶξιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Ὁ Νομικὸς Σύμβουλος τοῦ Κράτους
Παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ἐθν. Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων
Χρ. Στεφανόπουλος.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Τοῖς ἐντευξομένοις τῷ φίλῳ κ. Χ Μητσοπούλῳ.

Κατὰ τῆς ἀνηκούστου θρασύτητος καὶ τῆς ἀσχημοσύνης τοῦ κ. Κουγέα ἐξηγέρθη σύσσωμος ἡ κοινὴ γνώμη εἰς ἣν, ὡς ἐλέχθη, ἐκυκλοφόρησε διὰ πολυγραφημάτων ἡ ἐν τῇ Φιλοσ. σχολῇ τερθρεία τῶν λόγων αὐτοῦ. Οὕτως ἀπὸ μὲν τοῦ συστήματος τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου ἔλαβε τὸν κάλαμον ὁ διαπρεπὴς νομομαθὴς καὶ τῆς θεολογίας μύστης κ. *Δημ. Ἀντύπας* ἀνθολογήσας ἐκ τῶν πρακτικῶν τὰ ἀξιολογώτερα ἐν τῷ διαληφθέντι Ἐπιλόγῳ καὶ ἐκ τῶν ἐμῶν συγγραμμάτων σημειά τινα τοῦ βίου μου, ἀπὸ δὲ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου μετὰ τὸν δημοφιλέστατον ἐκ Πατρῶν πολιτευτὴν καὶ συνδεσμώτην μου ἐν ἐθνικοῖς ἀγῶσι, κ *Δουκᾶν Κανακάρην Ῥοῦφον*, τὸν συντελεστὴν καὶ προαγωγὸν τῆς ἑλληνοαλβανικῆς φιλίας, ἐξεγείρεται βαρὺς καὶ ἐπιπόδεται λάβρως, λημονῶν καὶ τὸ γῆρας καὶ τὴν μαστίζουσαν νόσον, ὁ *Νέστωρ* τῶν διπλωματῶν καὶ πολύμητις πολιτευτὴς Ἀττικοβοιωτίας κ. *Χρ. Μητσόπουλος*, πρωτανεύων ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἀπὸ τῶν νεανικῶν χρόνων, ὅτε ἠὐτύχησα νὰ γνωρίσω αὐτὸν ἐπιφανέστατον εἰς Λαύριον μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ *Νικ. Μαυροκορδάτου*, Ἵνα τῆς λαμπαδουμένης ἀληθείας ἀναθρῶσι καὶ ἰσχναλγοῦντες πόδες τὰ παραλελυμένα ὀστᾶ συναρμολογοῦνται, αἱ τρέμουσαι χεῖρες νευροῦνται καὶ τὸ ἀκατάσχετον πάθος τῆς νευραλγίας ὑπομένει ἐμβόλιμα ἐπὶ τοῦ στίβου μετὰ σφιγγὸς καὶ ῥωμαλεότητος νεανικῆς, ὡς ἰάτρινης καὶ μονομάχου κατὰ θρασέος ψευδολόγου καὶ στωμύλου. Δὲν πρόκειται περὶ ἀγῶνος σοβῆ τοῦ καλλίνικου ἀγῶνα ὑπὲρ φίλου κατ' ὀλιγίστους μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ πανελληνίων ἰδεωδῶν ὑπὲρ τῶν στραγγαλιζομένων δημοτικῶν καὶ ἄλλων τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συνεννοήσεως, ὑπὲρ ὧν ὡς ἀπαρχὴ ἀλλ' ὄχι μόνη ἐν μέσῳ εἰρήσεται δ' ὅλου τοῦ βίου ἀπὸ τῆς ἐν Ἰόνῃ ἐξορμητικῆς πολιτικῆς δράσεως καὶ ἐξῆς μαρτυροῦσιν αἱ σελίδες τοῦ τε ἡμερησίου καὶ ἑβδομαδιαίου Τύπου. Τὰ ἐμπεριστατωμένα ἐκεῖνα ἄρθρα, περὶ τοῦ Ἀδριανείου ζητήματος, περὶ τῆς Σάπφους (ἧς καὶ τὸ ὄνομα ἠγνόουν οἱ ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν ἑλληνοτουρκικὴν συμφωνίαν) περὶ τῶν 14 χωρίων τῶν ἀλβανοαλβανικῶν συνόδων ἐν τῇ ἐπαυξήσει Κρίσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Μακεδονικὴ ἀνωμαλία» καὶ ἄλλ. ἄλλ. πλημμυροῦσι τὸν ἔγκριτον ἐθνικὸν σημαιοστολισμὸν

Ἀλλ' ἡ εἰς Ἀλβανίαν ἀποστολή μου ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ ἐν τῇ γενομένῃ συζητήσει τῆς Φιλοσ. σχολῆς πρὸ παντὸς ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς πατριαρχικῆς ἀπόψεως. Τοῦτο ἠγνόησε τελείως ὁ ἀπειρογνώμων διώκτης μου. Καὶ ἔρχεται ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν ὁ κ. ***Χρῆστος Μητσόπουλος***, ὁ ἐν τῇ Γ' Ἐθνοσυνελεύσει διὰ τῶν ἐμβριθῶν καὶ σοφῶν ἀγορεύσεων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ συζητουμένου β' ἄρθρου τοῦ Συντάγματος δρέψας δάφνας καὶ προκαλέσας παταγώδη χειροκροτήματα. ἔκτοτε δὲ οὗτος ἐκτήσατο τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ «Πατριαρχικοῦ». Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι πρὸ παντὸς ἐθνικός, ἀκραιφνὴς τύπος καὶ εἰκὼν τῶν παρωχημένων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν τὸ ὄμμα δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ στενὰ ἑλλαδικὰ ὅρια, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ πέραν τούτων καὶ περιεπλανᾶτο εἰς πανελληνίους σφαίρας. Ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ***Ἡρακλέους Μητσοπούλου***, τοῦ σοφοῦ ὄντως καὶ πανδαοῦς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ παρ' ἡμῖν ἱδρυτοῦ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ὁρολογίας αὐτῶν, ἐκληρονόμησε τὴν σοφίαν, τὴν ἀπεριόριστον πολυμάθειαν, τὴν ἀμίμητον τοῦ λόγου χάριν—εἶναι ὁ ἀριστεὺς τοῦ καλάμου ὁ ἀσυναγώνιστος λογοτέχνης, ἀνεξάντλητος εἰς λέξεις καὶ φράσεις, ὁ καλλιεπέστατος καὶ ἡδύμολπος ῥήτωρ—ἀπὸ δὲ τῆς μητρὸς τὸ γένος ***Μουρούζη***, τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενειακὰς παραδόσεις, ὧν ἀπρὶξ ἔχεται καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ μαρασμοῦ. Εἰς τὸ πλαίσιον τοῦτο τὸ ἐθνικὸν ἔρχεται ὁ σοφὸς πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης νὰ τοποθετήσῃ καὶ τὸ ἑλληνο-αλβανικὸν ζήτημα. Ἐγὼ δὲ χαίρω ὑπερβαλλόντως, διότι παρέχω τοὐνδόσιμον τοῖς ἐρασταῖς τοῦ καλοῦ Ἀθηναίοις νὰ ἀκούσωσι καὶ αὖθις τὴν «καλλικέλαδον ἀηδόνα» τοῦ ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου, οὗ τὸ γλυκίθυμον ᾄσμα τέρπον ἅμα καὶ διδάσκον μεταφέρει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πεζότητος εἰς ὕψη αἰθέρια καὶ ὑπεργείους σφαίρας.

† ***ὁ Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας***.

ΧΡΗΣΤΟΥ Η. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ.

πρώην πολιτευτοῦ Ἀττικοβοιωτίας ἀντίλαλοι.

Α'. Προοιμιακὸς ἐπὶ ταῖς γενομέναις ἀδικίαις παραμυθητικὸς

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ καὶ Φεβρουαρίῳ τοῦ 1943 πέρυσιν, ὀξεῖα διαμάχη ἐξέσπα ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μεταξὺ δύο καθηγητῶν τῆς Φιλολογίας, οἷς ἐν τῇ ἔριδι ἠκολούθουν οἱ ὁμοϊδεάται. Ἐρρήγνυε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὁ εἷς τῶν διαμαχομένων, καθηγητὴς παλαιότερος, ἐπὶ τῷ ὃν διέκρινεν, ἀναθρώσκοντι ὀλέθρῳ, ὅτι νεωτερισμὸς οὐ μόνον περιττός, ἀλλὰ βλαβερός, λοιπὸν ἀποκρουστέος, καθιέρου ἕδραν νέαν διδασκαλίας ἐθνοφθόρου αὐτόχρημα, τὴν λεχθεῖσαν ἕδραν τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Παρίστατο δ' ὅτι ἐπέτεινε τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν ἄλλη ἱπροσδόκητος μείζων περιπέτεια, ὅτι ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτῆς ἐταχθη ἄρτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς σφόδρα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας. Ἀνταπήντα δ' ὁ ἐν σφάλμασιν ἐφάρχης τῇ μείζονι ὁσιότητι εἰς τὸν κατάγγελόν του, μετὰ φλογερότητος ἐνίσαν σαρκῶν προχεούσης τῷ σεμνῷ περιβάλλοντι. Σοφοὶ οἱ ἀκούοντες, ἀλλ' ἦν δεινὸς τὸ λέγειν ὁ λαλῶν. Τῆς προφορικῆς δ' ἐκείνης διαμάχης γράπτα κείμενα κατετίθεντο παρ' ἑκατέρου τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ, καὶ εἰσὶ τὰ ἐν τῷ τεύχει τούτῳ τύποις ἐκδιδόμενα.

Καταγγελία ἐλλιποῦς ποιοῦ καὶ ἀνεπαρκείας προσόντων κατὰ τοῦ τετιμημένου ἐν τούτοις δεσπότου, ἐζήτει τὴν ἄνευ βραδύτητος ἀποπομπὴν αὐτοῦ πῆξ, εἰδ' ἄλλως λάξ, ἀπὸ τοῦ τεμένους αὐτοῦ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Τὸ λάξ, ἰδοὺ ὁποῖον ἐσκηνοθετεῖτο. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ὀξεῖαν ἔριν, τοιχοκολλήματα ἐντοιχία τῶν ὀργάνων τῆς ἰδέας εἰς κέντρα τῆς πόλεως μετέφερον τὴν καθηγεσιακὴν πάλην ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὰς ὁδοὺς ἀνοιμώζοντα· «Κάτω! Ἔξω τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Δεσπότης » τῆς Κορυτσᾶς Εὐλόγιος! Ἔξω ὁ Ἀλβανὸς προδότης φασιστής, ὁ ὑπο» νομευτὴς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν!» Ἐφημερὶς δὲ συνεργὸς πρὸς τοὺς τοιχοκολλητὰς ἐβόα τὸ κατ' αὐτήν: «Κάτω ὁ παλῃόπαπας!»

Ἀλλὰ τότε ἀφοῦ τοῖχοι καὶ ὁδοὶ ἐξελέγησαν, ὅπως ἀπηχήσωσιν εἰς

εὖρος ὑπαίθριον ἀναπτύξεις στοχασμῶν κλειστοῦ χώρου, φύσει ὑψηλοτέρων, τότε πλέον «*καὶ λίθοι κεκράξονται*» ἐν τῷ τῶν ὁποίων κραυγῶν συναυλίᾳ μία φωνὴ καὶ ἐξ ἐμοῦ δὲν θ' ἀπετέλει ἴσως ἐκμέλειαν.

Ἄκουσον ἄρα, δέσποτα φίλε, παλαίμαχε καὶ συμπαλαιστά! Μὴ λυποῦ, ἀλλ' εὐφραίνου ὅτι σε μυκτηρίζουσιν ἄνθρωποι. Πῶς θὰ ἐγίνετο ἄλλως; Σύγχρονος μάγος τὸ πνεῦμα, ὁ Γαλάτης Ἀνατὸλ Φράνς, χάρμα ὑπερτάτης αἰσθητικῆς γραπτοῦ λόγου καὶ αἰθερίας διανοήσεως, εἴρων οἱονεὶ μαρμάρινος, σκῶμμα ἐξαπολύων τὸ «*ἀνεπαχθὲς*» ὡς τὸ συνεβούλευεν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐξετέλει, ἡ δάκνουσα ῥοπὴ τοῦ Λουκιανοῦ, ὁ Ἀνατὸλ Φράνς, μετεμψύχωσις Ἕλληνος γόητος οὐχὶ τῆς ἀπωτέρας ὅλως κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἀκριβῶς τῆς νοοτροπίας τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, περὶ ἧς καὶ θὰ διδάξῃ ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας ἡ σοφία σου καὶ ἡ εὐγλωττία σου, παριστᾷ ἐν ἔργῳ του περιβοήτῳ τῆς σειρᾶς τῆς «Συγχρόνου ἱστορίας» ὡς αὕτη ἐπιγράφεται, ὡραῖον τύπον φιλοσόφου στωϊκοῦ, καὶ πυρρωνιστοῦ πως, τὸν Βερζερέ, ὡσεὶ ἐλέγομεν αὐτὸν ἑλληνιστὶ Ποιμενίωνα, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου —ὁ πόσων παράδοξος σύμπτωσις— τεκταίνεται πανόμοιος πρὸς τὴν σὴν ταλαιπωρίαν δοκιμασία.

Ὁ φιλόσοφος εἶναι καθισμένος παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ γραφείου του φυλλοστροφῶν τῷ δακτύλῳ βιβλίον ἐπ' ἄκρας σελίδων, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἡδονή τις τῆς σοφολογιότητος σοφίαν ψηλαφούσης. Σύντροφον ὁ στωϊκὸς ἔχει ἐπὶ τοῦ γραφείου ὀκλίζουσαν καὶ παρὰ τὸ μελανοδοχεῖον ῥέγχουσαν γαλῆν, ἥτις εἶναι ἡ τοῖς φιλοσόφοις συμπαθής, ἐπειδὴ οἱ ποιηταὶ τὸν κύνα φιλοῦσιν, καθὼς ἄλλως τε καὶ αἱ γυναῖκες. Παρὰ τῷ φιλοσόφῳ λοιπόν, ἐν στοχασμοῖς οὕτω περιπλανωμένῳ, εἰσέρχεται ἐπισκέπτης φίλος συνήθης αὐτῷ, ἀνὴρ δ' ὕφους διαφόρως σοβαροῦ ἢ τὸ ἐκείνου, καὶ τεινων χειρὶ παλλομένῃ ἐφημερίδα τοῦ καιροῦ ἐκείνου σκανδαλοποιόν, «*Χαλιμὰν*» ἐπιγραφομένην, ἐν ταῖς στήλαις τῆς ὁποίας ὁ φιλόσοφος Ποιμενίων περιελούετο, καθὼς καλὴ ὥρα τώρα ὁ ἡμέτερος δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, τῷ λέγει τὰς συλλαβὰς τῆς ἀτόλμου φωνῆς του δάκνων καὶ ξηροκαταπίνων.

—»Δὲν εἶναι δὰ καὶ τίποτε... Ἀλλ' ἔχεις ἐχθρούς, ἰδού, πολλοὺς ἐχθρούς...»

Καὶ ὁ Ποιμενίων, ἀκούων ὅτι τὸν ἐχθαίρουσιν ἄνθρωποι, μάλιστα πολλοί, ὑψοῖ τοὺς ὤμους κινεῖ τὴν κεφαλήν, μειδιᾷ κολοκαγάθως καὶ ἀποκρίνεται τῷ ἀναγγείλαντι τὰ τῶν ἀνθρώπων μισή.

—«Κόλαξ!...»

Μεθ' ὃ ἀναγινώσκει τὴν »Χαλιμάν». Χλευασμοὶ καὶ στηλιτεῖαι κατ' αὐτοῦ. Προπηλακισμῶν κρουνός. «Ὁ σοφολογιώτατος, ὁ σηπόμενος εἰς » τὴν ἐπαρχίαν του. Μωρέ, ματιά μου, καθηγητὴν μίαν φορὰν ποὺ μᾶς » ἔφεραν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον! Ἔξω! Οἱ φοιτηταὶ θὰ λάβουν τὰ μέ-

» τρα των. Θὰ τὸν γουγαΐσουν τὸν βρωμοπροδότορον τῆς Γαλλίας. Εἶ-
» ναι προδότης τῆς Γαλλίας, ἀφοῦ εἶναι προδότης τῆς ἰδέας. Θὰ δείξουν
» οἱ φοιτηταὶ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῆς προδοσίας, ἂν τῷ ἐπετρέπετο το-
» σαύτη ἀναισχυντία νὰ τοὺς τὸν φιλοδωρήσῃ. διὰ καθηγητήν των.
Οὔστ !» (Bergeret à Paris σ. 203, 204). Τί ἀπέγεινεν ὁ καθηγητής; Τί
ὁ ἀδιάντροπος, ὁ ἀδιάντροπος ὑπουργός; Κατέληξεν εἰς ὅ,τι ἐκάπνισε
τοῦ συγγραφέως, τοῦ Ἀνατολ Φρὶνς.

Ἀλλ' ἡ σκηνὴ αὐτὴ δὲν δύναται νὰ καταλεχῇ μεταξὺ τῶν μύθων,
ἀφοῦ, ἰδοὺ ἄλλη, ὁμοία πρὸς αὐτὴν εἰς τὴν πραγματικότητα, διαδραματί-
ζεται περίπου ἀπαρεγκλίτως ἐπαναλαμβανομένη ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ ἀ-
ειῤῥόου Σηκουάνα εἰς τὰς τοῦ ἱπποκαμωμένου ῥείθρου τῆς Καλιῤῥόης,
ἐν μέσῳ ἡμῶν τῶν Ἀθηναίων. Εἴμεθα ἀρά γε ὅμοιοι πρὸς τοὺς Γαλάτας;
Μισοῦμεν ἑαυτοὺς ἐξ ἴσου, Ὑβρίζομεν ἐξ ἴσου; Ὁ πνευματωδέστατος
Βωμαρσαὶ τοῦ 18ου αἰῶνος (Ἀπομν. IV,108) παραλληλίζει τοὺς συμπο-
λίτας του πρὸς ἡμᾶς, ἀποκαλῶν αὐτοὺς « Ἀθηναίους ἐλαφρούς καὶ σκλη-
ρούς, ἀεὶ παρασυρομένους, σήμερον εὐπίστους, αὔριον κρίνοντας.» δηλα-
δὴ ὁ νοῦς ἀμφοτέρων λειτουργεῖ ἀπὸ αὔριον . . .

Λοιπὸν ὑλακτοῦμεν ἐκ φθόνου ἐξ ἴσου. Ἤμουν αἰῶνα πρὸ τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν στωϊκῶν Παμενίωνα ἀθανάτου Γάλλου γόητος καὶ τὸ πνεῦμα Ἑλληνος ἰχθυοπώλου, ἄλλος μεγαλόνους ἀνήρ, Ἕλλην αὐτὸς καὶ παλαιὸς καὶ νέος, ὁ μεγαλόστομος μετὰ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀπελευθερώσεως, εἶπον ὁ Ἀλέξανδρος Κοτσουνδούμος καὶ οὕτως δὲν ἐσκέπτετο ἄλλως ἢ ὡς Γαλάτης καλλιλόγος περὶ τῆς χθαμαλῆς τάξεως, τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ μυστηρίζειν καὶ περὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν μυστηριζομένων. Ἐσπέρων τινὰ ὁ οἶκος τοῦ «γλυκυτάτου» ὃς ἀπεκαλεῖτο τότε ἀκομῆ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, ἦτο, καθὼς ἄλλως τε πάντοτε, καταμεστος ἐπισκεπτῶν, τῶν συνήθων ὁπαδῶν τῶν κομμάτων. Ἐδέχετο ὁ πατριαρχικώτατος καὶ ἁπλούστατος ἀνὴρ Ἰσως ὅλως νέον ἐπισκέπτην καὶ ὅτι δεξιᾷ αὐτοῦ καὶ ἀριστερᾷ, σύρων τὰ πλήθυσμα τῶν κ' ἔτι πλατειῶν, ἐπειχθον τοῦ νὰ τῷ φωνάζωσιν ἑκατέρωθεν εἰς τὰ ὦτα ταυτοχρόνως ὅσα ἂν ἠδύναντο νέα εἰδήσεις, μηνύματα ἢ λόγια τῶν πρωτοστατῶν τῶν ὑποθέσεων αἰτήματα, ἐνῷ αὐτὸς λιγυρὸν ἔχων τὸ βλεφάρισμα καὶ ὅλο τῆς ψυχῆς ἀῤῥῶς πεπερπερισμένον πνεῦμα καὶ ἐξαίρετον ἐσθίων καὶ ὁμιλῶν τὰ πρωτεύοντα ἀπομνημόνευε λόγους διαφόρους τοὺς ὁποίους ἐθεώρει βασιμωτάτους ἐν ταὐτῷ. Εἶχεν ὁ ὑπερμεγέθης Ἥλιος τὸ στόμιον μικρὸν τοῦ μεγάλου Μιμῆ, ὅστις τοὺς λεπτοκαισμένους λόγους τῆς παραλόγου ῥητορικῆς τῶν ἐξωπολίτων ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς συλλογικῆς ἐπιφωνηματικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1789, ἐπεγινώσκε συνήθως ἐν τῷ λιθίῳ τὰ λεπτὰ μηνύματα, καὶ τὰ

παντοῖα γραπτά, δι' ὧν τὸν κατέκλυζον, ῥητορεύοντα πολλαχόθεν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν.

Λοιπὸν ἦν κατάμεστος κόσμου ἡ αἴθουσα τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου, τὴν ἱστορικὴν ἑσπέραν ἐκείνην τῆς συρροῆς πυκνωθείσης ἐκ τῆς ἀφορμῆς, ἰδίᾳ ὅτι ὁ πολὺς πολιτικὸς εἶχε γείνει στόχος πλέον ἢ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, ἐν τοῖς διαδρόμοις καὶ ἐν τῇ ὁδῷ, κατακραυγῆς πειρακτικῆς ὑπὲρ μέτρον, καὶ ἐπιθέσεων προσωπικῶν πάθους αὐθάδους τυφλοῦ.

Οἱ γενναῖοι Μεσσήνιοί εἰσιν λίαν εὐαίσθητοι ἐν ταῖς ἀφοσιώσεσιν αὐτῶν καὶ εὔθικτοι εἰς τὰ θέματα τῶν πολιτικῶν των δεσμῶν καὶ ἐξαρτήσεων. Ἔφερον ἤδη βαρέως, ἐκεῖ συνηγμένοι, τὰ πρὸς τὸν σεβάσμιον ἀρχηγόν των φληναφήματα καὶ ἐγγίγματα, ἐμήνιον καὶ συνεψιθύριζον, ὁπότε ἡ ἱστορικὴ σύζυγος τοῦ Κουμουνδούρου, δέσποινα ἐπιβολῆς ὑψηλῆς ἐκ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς, παρακαθημένη ἐν μέσῳ τῆς σκυθρωπῆς ὁμηγύρεως ἐξάγει ἐκ τοῦ θυλακίου της μικρὰν κλεῖδα καὶ τεταμένην προβάλλουσα τὴν χεῖρα περιστρέφει τὴν κεφαλὴν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ πρὸς τὸ ἀκροατήριον, τὸ πλῆρες εὐλαβείας πρὸς τὴν σεβασμίαν μορφήν της, καὶ ἐκτοξεύει ἀπὸ εἰρώνων χειλέων τὸ ἐρώτημα.

«Τὸ βλέπετε αὐτό; Εἶναι κλειδὶ τῆς δουλάπας μου, ἐδῶ πλάϊ, ὅπου κρεμῶ τὰ φουστάνια μου. Ὁρίστε, κύριοι φίλοι μας, ποὺ εἶσθε τόσοι ἐδῶ. Πάρετέ το καὶ πηγαίνετε, ξεκρεμάσατε τὰ φορέματά μου καὶ ἐνδυθῆτε μὲ αὐτὰ τοῦ λόγου σας, θὰ σᾶς πηγαίνουν ὡραῖα. Δὲν ἐντρέπεσθε, νὰ ὑβρίζουν ἔτσι ἐλεεινὰ τὸν προστάτην σας καὶ ἀρχηγόν σας καὶ τὴν δόξαν τοῦ τόπου σας, καὶ νὰ κάθεσθε νὰ τοὺς καμαρώνετε! Δὲν σᾶς λέγω νὰ βαρέσετε, ἀλλὰ νὰ φωνάξετε. Ντροπή!...»

Ἔπεσεν ὡς βόμβα ὁ φρικτὸς σαρκασμὸς τῆς μεγάλης δεσποίνης, καὶ οἱ πέριξ καθήμενοι ἠγέρθησαν ὡς εἷς ἄνθρωπος, σείοντες ἐν τῷ ὀρύεσθαι, ἣν ῥάβδον ἔφερεν ἕκαστος. Καὶ ἦσαν ἐν τῷ ἐξέρχεσθαι, ὅτε ἐκ στόματος τοῦ μεγαθύμου συζύγου τῆς ἐναρέτου καὶ εὐφυεστάτης Κυρᾶς, τῆς δεσποίνης Εὐφημίας, ἠκούσθησαν τὰ ἱστορικὰ παραμείναντα ταῦτα λόγια.

— «Εὐφημία! Εὐφημία! Νὰ κλαίῃς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅταν παύσουν » νὰ τὸν ὑβρίζουν οἱ ἄνθρωποι! Παιδιά μου, σεῖς παρακαλῶ, καθήσατε » εἰς τὴν θέσιν σας!»

Αὐτὰ εἶπεν ὁ διὰ παντὸς ἀλησμόνητος Ἀλέξανδρος ὁ Κουμουνδοῦρος, ὁ πολιτικὸς πατριάρχης ἐν Ἕλλησιν. Εἰπέ ὅτι ἦσο ἐμπρός. Καὶ σὺ τω καὶ σύ, δέσποτα φίλε, πολυπαθὲς καὶ πολυτάραχτε, ὁ μὴ ἄλλως τε ἐν τῇ καρδίᾳ σου αἰσθανόμενος σφάλματα, ὥστε σὺ ἀρχιεπίσκοπος τύπτων τὰ στέρνα, καθὼς οἱ καλόγηροι τοῦ μεσαίωνος νὰ κράζῃς «mea culpa» «ἐγὼ

κλαίω» καὶ ἧττον ἔτι νὰ φάλλῃς κιθαρῳδῶν μετὰ τοῦ προφητάνακτος ἁμαρτωλοῦ (39,16): «Κομισάσθωσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν οἱ λέγοντές μοι εὖγε, εὖγε.» Μελαγχόλει, ὡς ὁ Κουμουνδοῦρος καὶ ὁ Ποιμενίων, ὅταν θὰ παύσῃς νὰ κακολογῆσαι, ὅταν δὲν θὰ σὲ χλευάζωσι τυχὸν πλέον, ὃ μὴ γένοιτο, ἐν ταῖς σεμναῖς Σχολαῖς τῶν γραμμάτων οἱ στωμύλοι ἀντίπαλοί σου, καὶ ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, ἀπὸ τῶν τοίχων ἀναῤῥιχώμενοι ὡς αἴλουροι, οἱ εὐήκοοι ὀπαδοί των.

Ἀλλὰ δὲν εἶσαι φιλόλογος; Ἀναμνήσθητι τῆς ψυχρᾶς ἔναντι τῶν πρὸς αὐτὸν μυκτηρισμῶν ἀδιαφορίας τοῦ Ἀντιφάνους λέγοντος ἐν Προδρόμοις:

«... Καλοῦσι μ' οἱ νεώτεροι διὰ ταῦτα σκηπτόν· ἀλλ' οὐδὲν μέλει » τῶν σκωμμάτων μοι ..»

Οἱ νεώτεροι ἂς ἔσκωπτον αὐτὸν λέγοντές τον ἀνεμοστρόβιλον καὶ κεραυνόν. Σὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἀποσπάσματι ἐνδιαφέρει ἡ δευτέρα αὕτη σύμπτωσις ὅτι, ὡς οἱ καταλαληταὶ τοῦ Ἀντιφάνους, καὶ οἱ ἰδικοί σου εἰσὶ νεώτεροι. Ὁπόσα δὲν εἶναι τὰ ἐπαναλαμβανόμενα στερεότυπα ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, τὰ αἰωνίως ἐπανεφαρμοζόμενα! Ἀμέλει λοιπὸν καὶ τῶν σῶν καταδρομέων Ἡ ἀρχαιομαθεία σου ἃς σοι προσκομίσῃ ὅμως καὶ ἄλλην ἐν τῇ περιστάσει σου ἐπίῤῥωσιν. Ἠψήφει τῶν περιγελασμάτων καὶ ὁ Θέογνις (797).

«Τοὺς ἀγαθοὺς ἄλλος ... μάλα μέμφεται· ἀνθρώπων δ' ἄψεκτος ἐπὶ » χθονὶ γίνεται οὐδείς, ἀλλ' ὡς λώϊστον μὴ πλέονεσσι μέλειν ...»

Ἀλλ' εἶσαι καὶ κληρικός. Ἀναδίφησον ἄρα ἐν τῇ πλουσίᾳ μνήμῃ σου καὶ ἴδου στῆθι εἰς τὸ τοῦ Λουκᾶ (ΣΤ', 22, 23, 26).

«Οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι ..... Μα» κάριοί ἐστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς ... καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ » ὀνειδίσωσιν καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν, χαίρετε ἐν ἐκεί» νῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε ... Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε», λέγει, ἡμῖν » τοῖς μισουμένοις καὶ ὁ Ματθαῖος (Ε', 11).

Σεῆθι δ' ὦ φίλε, καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ ἰδίῳ Ματθαίῳ λόγον αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους διδαχῆς.

«Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι καὶ εἴπωσι πᾶν » πονηρὸν ῥῆμα ψευδόμενοι ..»

Κληρικός, φιλόλογος, Δέσποτα φίλε, θ' ἀντικρύσῃς τοὺς ὑβριστάς σου ὡς ὁ Ἄλεξις ἢ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Πολέμων καὶ Κράτης ἢ ὡς ὁ Ἔρασμος; Ὁ πρῶτος, τὸ ἱστορημά του τὸ ἔχεις πρόχειρον ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ὁ ἐρωτηθεὶς τι ἥδιστον ἐξέλεγεν, ἵνα τῷ προσκομισθῇ καὶ τὸ φαγῇ; Ἀπεκρίνατο ὁ Ἄλεξις

— «Σπερμολόγους πεφρυγμένους!...» ἤτοι φιλολοιδόρους τσιγαριστούς... Ὁποῖον πιπερόπαστον ἔδεσμα!... Ἢ εἶναι μήπως ὡς πρὸς σὲ πιθανώτερον ὅτι ἔναντι τοῦ ποτε φίλου καὶ τώρα προπηλακίζοντός σε προσελκύει τὴν καρδίαν σου ἡ ἀσυλλήπτου μεγαλειότητος αἰσθηματικὴ ἀκλονησία τῶν δύο ἐν πλατωνισμῷ φιλοσόφων Πολέμωνος καὶ Κράτητος, φίλων μὲν ὑπεραδελφικῶν, λογομαχούντων δὲ πραχύτατα ἐπὶ ἀποχρώσεων λεπτεπιλέπτων τῆς πλατωνικῆς ἰδεολογίας καὶ ὅμως παρὰ τὴν λύσσαν τῶν ἐρίδων τοσοῦτο ἀδιασπάστων παραμενόντων τὸ αἴσθημα, ὥστε τελευταία αὐτῶν παράκλησις πρὸς τοὺς συγχρόνους ἦτο νὰ θάψωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἀπογεγυμνωμένα νὰ τὰ ἀφῶσιν ἀναμεμιγμένα φύρδην εἰς τὴν αἰωνιότητα. ἀχώριστα, ἵνα οὐδεὶς μηδέποτε ὀφθαλμὸς ἀναγνωρίσῃ τὶς ἦν τοῦ ἑνὸς ὁ σκελετὸς καὶ τὶς ὁ τοῦ ἄλλου. Εἶναι δ' αὐτὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὅλου τοῦ κόσμου ἡ πλέον ἀπόλυσις καὶ στάσις τοῦ ἐγὼ ὑπὲρ τῆς ἐννοίας τοῦ φίλου. Ἑλληνικῆς μεγαλοπνεύστου συλλήψεως ἰδεῶδές τε καὶ ὑπαγόρευμα!

Ἡ σοῦ ἀμβλύνει στρογγυλώτερον, ὦ δέσποτα, τὴν αἰχμὴν τῆς ὀργῆς ἡ σκιὰ τοῦ μεγάλου Ἐράσμου, ὅστις ἁπάντων δημοσίᾳ, παταγωδῶς, πρὸς τὸν ἐπίσης δημοσίᾳ, ἀλλὰ τραχέως, ἐπιτεθέντα κατὰ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ κλεινὸν θεολόγον τοῦ 16ου αἰῶνος Ἰάκωβον Λὲ Φέβρ, κατέβαλεν αὐτὸν καὶ τὸν ἀπεστόμωσεν, ἐξελιπάρει ὅμως αὐτὸν ἐν τῷ θριαμβεύειν νὰ μὴ ἀποσύρῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν πολύτιμον τῆς προσωπικότητός του φιλίαν, ἀπηύθυνε δὲ παράκλησιν συγχρόνως μεγαλόψυχον πρὸς τοὺς συγχαίροντας αὐτῷ ἐπὶ τῇ νίκῃ, ἵνα μὴ ἐλαττώσωσι τὴν πρὸς τὸν σοφὸν Λὲ Φὲβρ ἐκτίμησίν των καὶ τὴν στοργήν. Εἶναι δύσκολον νὰ μὴ ἐτυράννησε τὴν συνείδησιν τοῦ σοφοῦ Ἐράσμου ἐν τῷ ἀγῶνι νικήσαντος ἡ σκιὰ τοῦ αἰθερίου πνευματικοῦ γίγαντος τῆς Σάμου, τοῦ θεοεικέλου Πυθαγόρου, τοῦ εὐαγγελισαμένου τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐν ἀνθρώποις στοργῆς μέχρι βαθμοῦ, ὅστις ἐθάμβου τὸν Ἰάμβλιχον (ΛΒ', 231) γράφοντα περὶ τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν τοῦ κολοσσοῦ ἐκείνου ἠρεμίας, «φασκόντων δεῖν ὡς » ἐλαχίστας ἀμυχάς τε καὶ ἑλκώσεις ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγίνεσθαι».

Ὡς ἐλαχίστας ἀμυχάς! Πυκνὰς δοὺς ὁ ἄκακος Ἔρασμος καὶ λαβὼν θὰ ἀνεπόλησεν, ὅπως ἀποτροπιασθῇ, τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ διαμάχην τῶν δύο συντέχνων καὶ φίλων ἐν Τροίᾳ μάντεων, Μόψου καὶ Ἀμφιλόχου. Θὰ ὡραματίσθη αὐτοὺς συνοδοιπορούντας, τὴν καρδίαν ἔμπλεων πικρίας, μακρὰν τῆς κατηρειπωμένης πατρίδος, ἵνα κτίσωσιν ὁμοῦ πόλιν νέαν, τὸν Μαλλὸν ἐν Κιλικίᾳ, καὶ εἶτα χωρισθέντας, ἐπανασυναντηθέντας δὲ πάλιν, καὶ τότε εἰς ἔριν ἐμπεσόντας, συμπλακέντας καὶ ἀλλήλους θανατώσαντας. Ἐτάφησαν, ὡς νὰ προσηνατόλιζεν τοὺς νεκρούς των ἡ λύσσα τοῦ μίσους των, ἐν Μαργάῃ, ὅπου ὁ ποταμὸς Πύραμος, οὐ μακρὰν ἀλλήλων, κατὰ τρόπον ὥστε ὁ εἰς τάφος των νὰ μὴ βλέπῃ τὸν ἄλλον,

ἐσαεί. Οἱ μάντεις τῆς Τροίας προφανῶς δὲν ἐμειδίων πρὸς ἀλλήλους, ὡς τὸ ἔπραττον οἱ Ῥωμαῖοι οἰωνοσκόποι, οἱ συναλλάσσοντες τὸ ἱστορικὸν μειδίαμα ἐν τῷ ἀνάρχεσθαι τὰς κλίμακας τῶν μεγάρων ὡς σύνθημα εὐφρόσυνον ὅτι καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐθριάμβευσεν ἡ ἀγυρτεία των . . .

Ἐν τῇ κατωτέρᾳ φιλολογίᾳ τῶν πρωτοτύπων τάφων, ἡ μνήμη τῶν τοῦ Ἀμφιλόχου καὶ Μόψου ἀπομακρύνει ἡμᾶς ἐκεῖθεν, ὡς πρὸς ἀντίποδας, πρὸς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο μνῆμα, ὅπερ ἄλλως ἀλλοίων δι' ἑαυτοὺς ἔμελλον νὰ ποιήσωσιν ὁ Ἡλιέμων καὶ Κρίτης. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι μεστὴ ἀντιθέσεων καὶ ἀκροτήτων

Ἀλλὰ διατί τύχαι ἀντὶ τῆς μελαγχολίας τῶν τάφων τῶν δύο φιλερίδων πλατωνικῶν καὶ τῶν ἄλλων δύο ἀλληλοσφαγέντων φίλων μάντεων τῆς Τροίας, ἢ τῶν ψυχικῶν κλονισμῶν, οὓς ἠσθάνθη, ἐπειδὴ ἤρισεν ἡ μεγάλη καὶ σαυρωτὴ μορφὴ τοῦ Ὀλλανδοῦ σοφοῦ καὶ φιλολόγου τῆς Ἀναγεννήσεως, νὰ μὴ διασκελίσῃ τις καλλίτερον μετὰ φαιδρότητος τὰ εἰς τοὺς πόδας του σεσωρευμένα σωρίδια τῶν χλευασμῶν καὶ ὕβρεων, ὃν τρόπον προσέλαβε δι' ἐαυτὸν ὁ ἡμίθεος υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ὅτε ἡ τερπνοτέρα τῶν παιδιῶν του παρέσχεν αὐτῷ ἐν Λίνδῳ τὴν εὐκαιρίαν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἀφῆκε ὅλως διόλου εἰς τὴν χριστιανοσύνην τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς ἡ ἀπὸ συνηθειῶν τοῦ Ἡρακλείους ἔμπνευσις. Ὁ μέγας τοῦ ἰδίου αἰῶνος Γάλλος, ἐξ ἑλληνίδος μητρός, λοιπὸν Ἕλλην ποιητὴς Ῥονσὰρ ἐν τῷ Ὕμνῳ του πρὸς Ἡρακλέα, δὲν τὸν φέρει ὡς προπεχρονολογημένον Χριστὸν κατὰ τὴν ἐκ θεοῦ γέννησιν καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων μαρτύρια καὶ τοὺς ἄθλους; Μόνον ὅτι δὲν ἐσημείωσεν ἐν τοῖς ἀθανάτοις στίχοις του ὁ Ῥονσὰρ ὅτι τὸν Χριστὸν οὐδεὶς εἰδέ ποτε γελῶντα, ἐὰν τὸν εἶδε κλαίοντα καὶ λυπηρὸν ἐν κέντροις ἀμαρτωλῶν, οὓς καὶ ὁ Σωκράτης ἐν ἁμαξίᾳ ἐπίτηδες συχνάζων κατήχει. (Ματθ. ια', 19 Λουκ. ζ', 34) Ἐκ τῶν τοῦ Ἡρακλέους ὅμως γελοίων ἐδονοῦντο αἱ φάρυγγες διότι ὁ ἥρως ἐπόθει ἐν παντὶ τὸ γελοῖον, δι' οὗ καὶ ἐπέστεφε τοὺς ἑαυτοῦ μόχθους. Εἶναι δὲ πάντως ἄξιον νὰ ἀκούσῃ τοὺς μεγαλομύθους καὶ σώφρονας ἀνθρώπους τὸ ἀτειρὲς χεῖμα τοῦ Ἡρακλέους ἐν Λίνδῳ ἀνέκδοτον, ὅπερ ἀνεθυμήσθησαν ὁ Ζηνόβιος (4.95) καὶ ὁ Λακτάντιος (Α', 20).

Ἦτο παμφάγος ὁ υἱὸς τοῦ Διός, ἀφυσσαλέος πότης καὶ γάστρις, ἄμορος βουφάγος ἀστῶν ὅλων ἀσθιών, κατὰ τὸν Ἴωνα ἐν Ὀμφάλῃ κωμῳδῶν καὶ τὰ κάλλη καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους πίνων δ' ἐν κρατῆρι, ὃν ἵνα τῷ κρασοκρατήσωσιν ἐχρειάζοντο δύο ἄνδρες, τοῦ ὀπαδοῦ δὲ πελωρίου κυπέλλου ἐπιστενοῦτο ἐπὶ τέλους ἵνα καὶ ἐπεβαρύζετο, ὥσει ἦν σκάφος, ἐπ' αὐτοῦ διπλέων τὸν κοντόν. Ἥρμοσε λοιπὸν ὁ ἡμίθεος ἡμέραν μετὰ τινὸς ἀπὸ χαλκοῦ βουκόλου. Ἔσφιγε δ' ἐν τῷ σαυρίσκειν τὸν ταῦρον καὶ κατεβρόχθιζεν τὰς σάρκας αὐτοῦ, διὸ ὁ χαλκὸς ἐν ἀγκῇ σὺν μυ-

κρὰν περίτρομος καὶ ἄναυδος. κατὰ μικρὸν δ' ἐν τῷ ἀναφλέγεσθαι ὑπὸ μανίας θρασυνόμενος ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἥρως, ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ ἐδέσματος ἡδονῇ, οὐδὲ βλέμματος ἠξίου αὐτόν, προσήγγιζε βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὸ τοῦ ταύρου διασπάραγμα, καὶ ἐκεῖ ἔκφρων πλέον καὶ ἀσυγκράπητος ἐξεχύθη εἰς ἀρὰς καὶ ὕβρεις γοερὰς καὶ ῥαγδαίας. Ὁ δ' ἐσθίων ἡμίθεος ἀντὶ ὀργῆς διεσκέδαζε παρακολουθῶν τὰς ὕβρεις, καὶ ἦτο ὡσεὶ ἕτερον αὐτὸν ᾄσματα. Τοσοῦτο δ' ἀκάκως ηὐφράνθη, ὥστε ἡ ψυχή του ἠσθάνθη καὶ ὑποχρέωσιν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσιν. Ἐξ οὗ καὶ ἐσκέφθη νὰ προσλάβῃ τὸν χωρικὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Τὸν ἐπέταξε πράγματι. Τῷ ἐπέβαλε νὰ ἦναι αὐτός, ὄχι ἄλλος, ὅστις, ὅταν οἱ Λίνδιοι, καὶ δὲν θὰ ἤργουν, θὰ ἤγειρον τῷ ἥρωϊ βωμὸν καὶ θὰ προσέφερον αὐτῷ θυσίας, εὐγνωμονοῦντες ὅτι ἐτίμησε καὶ τὰς ἀγελάδπς τῆς νήσου φαγὼν τὸν φορτικὸν ταῦρόν των, τότε ὁ χωρικὸς βουκόλος, διωρισμένος ὢν ἀπὸ τοῦδε παρὰ τοῦ ἡμιθέου ἱερεὺς αὐτοῦ, θὰ ἐπανήρχιζε δικαιωματικῶς ψάλλων πρὸ τοῦ βωμοῦ τὸ ἴδιον τροπάριον τῶν ὕβρεων, δι' οὗ τὸν εἶχεν ἐσθίοντα περιλούσῃ καὶ διασκεδάσῃ. Καὶ ἐγένετο κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ μεγίστου τῶν ἡμιθέων. Οὕτω καὶ οἱ Λίνδιοι ἐπὶ αἰῶνας ἐθυσίαζον τῷ Ἡρακλεῖ ὑβρίζοντές τον. Τί τοῦτο δηλοῖ; Δὲν σημαίνει ὅτι αἱ ὕβρεις ἦσαν κεχρισμέναι καὶ ἐξ οὐρανοῦ πλέον θεάρεστος ὕλη; Πάντως ἓν εὐτύχημα προέκυπτε διὰ τοὺς Ἕλληνας κακογλώσσους καὶ ὑβρεολόγους τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅτι εὕρισκον τοῦ λοιποῦ μίαν γωνίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔνθα, ἔστω μίαν ἡμέραν κατ' ἔτος, θὰ ἐξεθύμαινεν ἡ μανία των καὶ θὰ ἀνεκουφίζοντο ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κακοῦ.

Καὶ ἡμεῖς οἱ τωρινοὶ ἐρασιτέχναι καὶ ἐπαγγελματίαι τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ, αἰώνιοι ἀπόγονοι «σαρκασμοπιτυοκάμπται» τοῦ Ἀριστοφάνους, οἱ κακορρήμονες, ὧν ἡ γλῶσσα, σκληρὰ καὶ ὀξεῖα ὡς χαυλιόδους καὶ πρίων, σχίζει τὸ ξύλον τῆς κουκκουναρέας καὶ ἂς μὴ πεινᾷ, διατί ἀντὶ μιᾶς ἐπαρκοῦς ἡμέρας τοῦ ἔτους, νὰ δάκνωμεν ὁλοχρονίως ὡς παράφρονες δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἄνευ χορτασμοῦ πᾶσαν ἀνθρωπίνην σάρκα; Διατί, ἀντὶ Λίνδου τινός, πρὸς ἣν νὰ ἐπορευόμεθα εἰς προσκύνησιν ὡς πρὸς Μέκκαν, δι' ἡμᾶς ὅλη ἡ χώρα, ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα, πᾶς τόπος, καὶ ὁδός, καὶ ναός, καὶ αἱ σχολαὶ τοῦ Πανεπιστημίου, εἰσὶν ἀνοικτὸς τοῦ ἀλληλοδάκνεσθαι στίβος; Ὁ ἐσμὸς τῆς μισαλληλίας! Πρὸς αὐτὴν ἡ ὑπεράνθρωπος ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία, ἡ ἐν τοῖς καλοῖς αὐτῆς παραγώγοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κακοῖς θέλγουσα, μένει ὑπόχρεως ἀφθάστου λεξικολογικοῦ πλούτου. Αὐτό, φιλόλογε φίλε, δὲν σοι ἀρκεῖ; Ἀφροντίστει τότε διὰ τὰ ἐπίλοιπα μετὰ τοῦ Ἱπποκλείδου, τοῦ προσβληθέντος γαμβροῦ. Ἀπὸ τῶν 3.300 ἐτῶν, ἀφ' ὅτου ἡ θυμοσοφία τοῦ ἡμιθέου μεγαλοκάρδου τῆς Λίνδου διέγνω τὰς ψυχικὰς ἀνιάτους ἐξάψεις τοῦ λάλου γένους του, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κατ' αὐτὸν δὲν ἐννόησε νὰ σκοτισθῇ κατ'

ἐσαεί. Οἱ μάντεις τῆς Τροίας προφανῶς δὲν ἐμειδίων πρὸς ἀλλήλους, ὡς τὸ ἔπραττον οἱ Ῥωμαῖοι οἰωνοσκόποι, οἱ συναλλάσσοντες τὸ ἱστορικὸν μειδίαμα ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι τὰς κλίμακας τῶν μεγάρων ὡς σύνθημα εὐφρόσυνον ὅτι καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐθριάμβευσεν ἡ ἀγυρτεία των . . .

Ἐν τῇ κατωτέρᾳ φιλολογίᾳ τῶν πρωτοτύπων τάφων, ἡ μνήμη τῶν τοῦ Ἀμφιλόχου καὶ Μόψου ἀπομακρύνει ἡμᾶς ἐκεῖθεν, ὡς πρὸς ἀντίποδας, πρὸς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο μνῆμα, ὅπερ ἄλλως ἀλλοῖον δι' ἑαυτοὺς ἔμελλον νὰ ποθήσωσιν ὁ Πολέμων καὶ Κράτης. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι μεστὴ ἀντιθέσεων καὶ ἀκροτήτων.

Ἀλλὰ διατί τάχα ἀντὶ τῆς μελαγχολίας τῶν τάφων τῶν δύο φιλερίδων πλατωνικῶν καὶ τῶν ἄλλων δύο ἀλληλοσφαγέντων φίλων μάντεων τῆς Τροίας, ἢ τῶν ψυχικῶν κλονισμῶν, οὓς ᾐσθάνθη, ἐπειδὴ ἤρισεν ἡ μεγάλη καὶ σκυθρωπὴ μορφὴ τοῦ Ὀλλανδοῦ σοφοῦ καὶ φιλολόγου τῆς Ἀναγεννήσεως, νὰ μὴ διασκελίσῃ τις καλλίτερον μετὰ φαιδρότητος τὰ εἰς τοὺς πόδας τοῦ δεσωρευμένα σαρίδια τῶν χλευασμῶν καὶ ὕβρεων, ὃν τρόπον προείλετο δι' ἑαυτὸν ὁ ἡμίθεος υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ὅτε ἡ τερπνοτέρα τῶν περιπετειῶν του παρέσχεν αὐτῷ ἐν Λίνδῳ τὴν εὐκαιρίαν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἀπᾴδει ὅλως διόλου εἰς τὴν χριστιανοσύνην τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς ἡ ἀπὸ συνηθειῶν τοῦ Ἡρακλέους ἔμπνευσις. Ὁ μέγας τοῦ Ἰσου αἰῶνος Γάλλος, ἐξ ἑλληνίδος μητρός, λοιπὸν Ἕλλην ποιητὴς Ῥονσὰρ ἐν τῷ Ὕμνῳ του πρὸς Ἡρακλέα, δὲν τὸν φέρει ὡς προκεχρονολογημένον Χριστὸν κατὰ τὴν ἐκ θεοῦ γέννησιν καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων μαρτύρια καὶ τοὺς ἄθλους; Μόνον ὅτι δὲν ἐσημείωσεν ἐν τοῖς ἀθανάτοις στίχοις του ὁ Ῥονσὰρ ὅτι τὸν Χριστὸν οὐδεὶς εἶδέ ποτε γελῶντα, ἐὰν τὸν εἶδε «φάγον καὶ πότην» ἐν κέντροις ἁμαρτωλῶν, οὓς καὶ ὁ Σωκράτης ἐν ὁμοίοις ἐπίτηδες συχνάζων κατήχει. (Ματθ. ια', 19 Λουκ. ζ', 34) Ἐκ τῶν τοῦ Ἡρακλέους ὅμως γελώτων ἐδονοῦντο οἱ φάραγγες· διότι ὁ ἥρως ἐπόθει ἐν παντὶ τὸ γελᾶν, δι' οὗ καὶ ἐπέστεφε τοὺς ἑαυτοῦ μόχθους. Εἶναι διὰ παντὸς ἄξιον νὰ ἐμπνεῃ τοὺς μεγαλοκάρδους καὶ σώφρονας ἀνθρώπους τὸ ἀπείρως χάριον τοῦ Ἡρακλέους ἐν Λίνδῳ ἀνέκδοτον, ὅπερ ἀπεθησαύρισεν ὁ Ζηνόβιος (4,95) καὶ ὁ Λακτάντιος (Α', 20).

Ἦτο παμφάγος ὁ υἱὸς τοῦ Διός, ἀβυσσαλέος πότης καὶ γάστρις, «λάρος βουφάγος» βοῦν ὅλον ἐσθίων, κατὰ τὸν Ἴωνα ἐν Ὀμφάλῃ «καταπίνων καὶ τὰ κᾶλα καὶ τοὺς ἄνθρακας» πίνων δ' ἐν κρατῆρι, ὃν ἵνα τῷ προσκομίσωσιν ἐχρειάζοντο δύο ἄνδρες, τοῦ ὁποίου δὲ πελωρίου κυπέλλου ἐπιστεύθη ἐπὶ τέλους ὅτι καὶ ἐπεβιβάζετο, ὡσεὶ ἦν σκάφος, ἐπ' αὐτοῦ διαπλέων τὸν πόντον Ἥρπασε λοιπὸν ὁ ἡμίθεος ἡμέραν τινὰ ταῦρον ἀπὸ χωρικοῦ βουκόλου. Ἔβρητο δ' ἐν τῷ σπαράσσειν τὸν ταῦρον καὶ καταβροχθίζειν τὰς σάρκας αὐτοῦ ὅτε ὁ χωρικὸς ἐν ἀρχῇ στὰς μα-

κρὰν περίτρομος καὶ ἄναυδος. κατὰ μικρὸν δ' ἐν τῷ ἀναφλέγεσθαι ὑπὸ μανίας θρασυνόμενος ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἥρως, ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ ἐδέσματος ἡδονῇ, οὐδὲ βλέμματος ἠξίου αὐτόν, προσήγγιζε βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὸ τοῦ ταύρου διασπάραγμα, καὶ ἐκεῖ ἔκφρων πλέον καὶ ἀσυγκράτητος ἐξεχύθη εἰς ἀρὰς καὶ ὕβρεις γοερὰς καὶ ῥαγδαίας. Ὁ δ' ἐσθίων ἡμίθεος ἀντὶ ὀργῆς διεσκέδαζε παρακολουθῶν τὰς ὕβρεις, καὶ ἦτο ὡσεὶ ἕτερον αὐτὸν ᾄσματα. Τοσοῦτο δ' ἀκάκως ηὐφράνθη, ὥστε ἡ ψυχή του ἠσθάνθη καὶ ὑποχρέωσιν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσιν. Ἐξ οὗ καὶ ἐσκέφθη νὰ προσλάβῃ τὸν χωρικὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Τὸν ἐπέταξε πράγματι. Τῷ ἐπέβαλε νὰ ἦναι αὐτός, ὄχι ἄλλος, ὅστις, ὅταν οἱ Λίνδιοι, καὶ δὲν θὰ ἤργουν, θὰ ἤγειρον τῷ ἥρωϊ βωμὸν καὶ θὰ προσέφερον αὐτῷ θυσίας, εὐγνωμονοῦντες ὅτι ἐτίμησε καὶ τὰς ἀγελάδας τῆς νήσου φαγὼν τὸν φορτικὸν ταῦρόν των, τότε ὁ χωρικὸς βουκόλος, διωρισμένος ὢν ἀπὸ τοῦδε παρὰ τοῦ ἡμιθέου ἱερεὺς αὐτοῦ, θὰ ἐπανήρχιζε δικαιωματικῶς ψάλλων πρὸ τοῦ βωμοῦ τὸ ἴδιον τροπάριον τῶν ὕβρεων, δι' οὗ τὸν εἶχεν ἐσθίοντα περιλούσῃ καὶ διασκεδάσῃ. Καὶ ἐγένετο κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ μεγίστου τῶν ἡμιθέων. Οὕτω καὶ οἱ Λίνδιοι ἐπὶ αἰῶνας ἐθυσίαζον τῷ Ἡρακλεῖ ὑβρίζοντές τον. Τί τοῦτο δηλοῖ; Δὲν σημαίνει ὅτι αἱ ὕβρεις ἦσαν κεχρισμέναι καὶ ἐξ οὐρανοῦ πλέον θεάρεστος ὕλη; Πάντως ἓν εὐτύχημα προέκυπτε διὰ τοὺς Ἕλληνας κακογλώσσους καὶ ὑβρεολόγους τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅτι εὕρισκον τοῦ λοιποῦ μίαν γωνίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔνθα, ἔστω μίαν ἡμέραν κατ' ἔτος, θὰ ἐξεθύμαινεν ἡ μανία των καὶ θὰ ἀνεκουφίζοντο ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κακοῦ.

Καὶ ἡμεῖς οἱ τωρινοὶ ἐρασιτέχναι καὶ ἐπαγγελματίαι τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ, αἰώνιοι ἀπόγονοι «σαρκασμοπιτυοκάμπται» τοῦ Ἀριστοφάνους, οἱ κακορρήμονες, ὧν ἡ γλῶσσα, σκληρὰ καὶ ὀξεῖα ὡς χαυλιόδους καὶ πρίων, σχίζει τὸ ξύλον τῆς κουκκουναρέας καὶ ἂς μὴ πεινᾷ, διατὶ ἀντὶ μιᾶς ἐπαρκοῦς ἡμέρας τοῦ ἔτους, νὰ δάκνωμεν ὁλοχρονίως ὡς παράφρονες δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἄνευ χορτασμοῦ πᾶσαν ἀνθρωπίνην σάρκα; Διατί, ἀντὶ Λίνδου τινός, πρὸς ἣν νὰ ἐπορευόμεθα εἰς προσκύνησιν ὡς πρὸς Μέκκαν, δι' ἡμᾶς ὅλη ἡ χώρα, ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα, πᾶς τόπος, καὶ ὁδός, καὶ ναός, καὶ αἱ σχολαὶ τοῦ Πανεπιστημίου, εἰσὶν ἀνοικτὸς τοῦ ἀλληλοδάκνεσθαι στίβος; Ὁ ἐσμὸς τῆς μισαλληλίας! Πρὸς αὐτὴν ἡ ὑπεράνθρωπος ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία, ἡ ἐν τοῖς καλοῖς αὐτῆς παραγώγοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κακοῖς θέλγουσα, μένει ὑπόχρεως ἀφθάστου λεξικολογικοῦ πλούτου. Αὐτό, φιλόλογε φίλε, δὲν σοι ἀρκεῖ; Ἀφροντίστει τότε διὰ τὰ ἐπίλοιπα μετὰ τοῦ Ἱπποκλείδου, τοῦ προσβληθέντος γαμβροῦ. Ἀπὸ τῶν 3.300 ἐτῶν, ἀφ' ὅτου ἡ θυμοσοφία τοῦ ἡμιθέου μεγαλοκάρδου τῆς Λίνδου διέγνω τὰς ψυχικὰς ἀνιάτους ἐξάψεις τοῦ λάλου γένους του, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κατ' αὐτὸν δὲν ἐννόησε νὰ σκοτισθῇ κατ'

οὐδένα τρόπον, αἱ ἑλληνικαὶ ὕβρεις ἐφθάρησαν, κατερράκωθησαν ἐκ τοῦ πολλοῦ τῆς χρήσεως.

Γράφω δ' ὁπότε ἀνέγνω παρεπάνω τὸ θελκτικώτατον γνωμικὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου περὶ σημασίας ὕβρεων ἀνθρώπων, ἐνωτίσθητι καὶ σὺ τὸ ἄλλο ἐξ ἴσου βαθυστόχαστον, ἐπιγραμματικώτατον δ' ἀπόφθεγμα ἄλλου ὀξυνουστάτου ἑλληνογνώστου τῆς γενεᾶς ἡμῶν πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ τρίτου κατὰ σειρὰν «Γέρου τοῦ Μωρηᾶ» μάρτυρος Θεοδώρου Νιμιτσάννη Περιέσωσεν ἡμῖν τὸ ἀπόφθεγμα φίλος ἐπιστήθιος τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ τότε σοφὸς Ἕλλην καὶ δαιμόνιος ἄνθρωπος Σωκράτης ὁ Λαγουδάκης. Εἶχεν εἴπῃ ὁ ἀείμνηστος πολιτικός.

«Ἐὰν σὲ ἴδῃς νὰ ὑβρίσῃς συμπολίτην, πρόξε τὸ εἰς ξένην γλῶσσαν, διότι Ἑλληνιστὶ δὲν προξενεῖ καμμίαν ἐντύπωσιν! . . .»

Αὐτὸ τὸ ὑπερφιάλειον, τὸ ὑπερλίνδιον ἀθάνατον ἀξίωμα, ἐξήγγειλεν τὰ σοφὰ χείλη τοῦ τελευταίου Ἕλληνος πολιτικοῦ πατριάρχου.

Λοιπὸν διάλεξον καὶ παρηγοροῦ ἐφ' ὅσοις σοὶ ἔσυραν σαρδίους. Ἄντεχε δέ. καὶ ἐκ τέλους τίς οἶδε, Δέσποτα φίλε, ἴσως κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἑκατοντατετραετηρίδος σου ἔχῃς τὴν χαρὰν νὰ ἀκούσῃς τὸν χθὲς χλευάσαντά σε ἐκφωνοῦντά σοι τὸν παίγνιμαὸν ἐκ ψυχῆς πλέον φίλης. Τὸ πρᾶγμα ἔσεται παρανόν, καὶ ἂς μὴ εἶναι πρωτότυπον, μετὰ τὰ ἐν Λίνδῳ Σὲ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῆς παινηγύρεως μνησθήσομαι μου.*

Β. Ἡ νέα ἔδρα τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων οὐδὲν τὸ παράχορδον ἔχει

Τῆς ἐγκρίσεως, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἕδρας κατὰ τοῦ νευλοχισθέντος καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῶν «Ἑλληνιστικῶν καὶχριστιανικῶν χρόνων» τίνες ἦσαν αἱ λόγιαι, Τινὲς αὐτῶν ἐπεφορίστως παρὰ τῶν ἀπαγγελέων τοῦ Ἄλλου δὲν ὡμολογήθησαν. Τοῦτο ἦτο καὶ πρακτόν. Ἦσαν ἔμφρων ὅσο τὴν καλύπτουσαν αὐτοὺς σιγὴν Τῶν δηλωθέντων πρώτων, ἦτοι εἷς. Ἄντρας αὐτὸς πρῶτος.

Ἀπὸ τῆς Ἀρχαιοτάτης ἕδρας, ἐλέχθη, θὰ διδάσκωνται δύο περίοδοι ἱστορίας. Ἀλλὰ περίοδοι ἱστορίας, πρωτοετέδη, δὲν δύνανται νὰ νοηθῶσιν ἐπιτελούσαι ἐπαξιόλογον αὐτοτελῆ καθηγεμονικὴν ἕδραν, τολμητέαν ἔξω τῆς διδασκαλίας, τῆς ἐπιπροσθουμένης ἐνιαίως τοῦ συνόλου τῆς ἱστορίας, ἔλεγε. Ὁ παρεμβαλλόμενος εἰς αὐτὴν τὴν ἐνιαιότητα νέος λειτουργὸς δὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ, κατ' αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, ἡ διασπάσιμος τῆς ἱστορίας ἕλξις καὶ διδασκαλίας, εἷς ἀμερίστως, σῶμα ξένον ἐμπεπηγμένον. Ἅμα ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἕδρας, τῆς εἰσβολῆς τοῦ σῶμα ἀπροσκρούστου πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐπιστήμης λοιπὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ κόσμου δὲ-

* Τοῦτο τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιφωνοῦντος ἤδη ἐπὶ Καρπάνου (βλ. σ. 190).

νανται νὰ ὦσι πλείονες τοῦ ἑνὸς οἱ διδάξοντες ἱστορίαν, εἴπωμεν τὴν τῆς χώρας, ὅμως ἕκαστος αὐτῶν διδάξει τὴν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁποία ἀκατατμήτως διαιωνίζεται. Μάλιστα δὲν κρίνεται δικαιολογοῦσα τὴν ἀπὸ εἰδικῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας διδασκαλίαν οὐδ' ἡ ἐμφάνισις σοφοῦ κλεινοῦ ἐν τῇ εἰδικῇ ἐρεύνῃ ἱστορικῶν περιόδων σκοτεινῶν καὶ μακροτάτων. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ γενικῆς ἐργολαβίας τῆς ἱστορίας ἐν ὀνόματι ἑνὸς ἐργολάβου· οὐδὲ κἂν ὑπὲρ ἑταιρείας ἐργοληπτῶν ἱστορικῶν. Θὰ ἦτο ἐξ ἴσου παράδοξον τὸ παρασιῆσαι, ὅτι αἱ περίοδοι τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας εἰσὶν οἷοι οἱ σπόνδυλοι οἱ ῥάχιν σχηματίζοντες σκελετοῦ, ὅστις αὐτὸς ἔχει τὸ σχῆμα καὶ ὄχι αὐτοί, ἐπειδὴ αὐτοί, ἅπαξ κατασβιβασθέντες τῆς ἐν ᾗ συσφίγγονται καθέτου ἀλληλουχίας, δὲν εἶναι πλέον ἢ σκύβαλα.

Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς πιστεύω εἶναι σφαλερά. Θὰ ἀπεδέχετό τις βεβαίως τὴν παρ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἰδίου ἀφηγουμένου ἐξάντλησιν τοῦ ὅλου κύκλου τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἐὰν ἱστορία ἦτο μυθιστόρημα, οὗτινος ἡ πλοκὴ εἶναι μέχρι καταπετάσματος τῆς αὐλαίας ἀποκύημα τῆς φρενὸς τοῦ μυθοπλόκου. Εἷς ὁ φαντασιοσκόπος, καὶ οὐχὶ δύο, οὐδὲ τέσσαρες, ἐὰν περὶ συναρτήσεως περιπετειῶν εἶναι ὁ λόγος. Θὰ ἦτο ἐν μέτρῳ ἧττονι νοητὴ ἡ ἐνιαιότης τοῦ ἔργου τῆς ἐξ ὁλοκλήρου ἀφηγήσεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπιλαμβανομένου τῆς ἱστορικῆς διδασκαλίας, ἐὰν προέκειτο περὶ μαθήματος οὐχὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ὁπότε τὸ ἀναπτύσσειν φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις συνδέεται πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ σοφοῦ τοὐλάχιστον ὅσον πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς φιλοσσφικῆς ὕλης. Θὰ ἦτο νοητὴ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξάντλησις τῆς ὅλης ἱστορικῆς ὕλης παρὰ τοῦ προσώπου, ἐὰν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας εἶχε τραπῇ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς λυρικῆς ἐνατενίσεως τῶν γεγονότων, καὶ εἶχεν ἐπικρατήσῃ ὁ ὑποκειμενικὴ μορφὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ἥτις θὰ ἐσαγήνευεν, ἐὰν ἱστοροῦσα ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ ποιητικὴ χάρις τοῦ Μισελέ. Ἀλλὰ τοὐναντίον ἐκραταιώθη ἡ αὐστηροτάτη καὶ ἄλλως ἐπιστημονικωτέρα μέθοδος τοῦ ἀντικειμενικῶς ὁρᾶν μετὰ τοῦ Θουκυδίδου ἢ τοῦ Ῥάνκε.

Ἡ αὐστηρὰ κατ' ἀντικείμενον ἱστορικὴ ἐπιστήμη καταλύει τὴν πιθανότητα τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας. Καὶ τὴν καταλύει καὶ ἄλλη τις σκέψις ἁπλῆ. Τί θὰ ἔμελλε νὰ γείνῃ μετὰ γενεὰς καὶ γενεάς, ὅτε ὁ διαιωνιζόμενος, ἀλλὰ καὶ πυκνούμενος σύναμα ῥοῦς τῶν ἀνθρωπίνων γεγονότων θὰ ἔχῃ μετατρέψει εἰς ὠκεανὸν τὴν καὶ ἤδη γέμουσαν δεξαμενὴν τῶν ἀποταμιευμάτων τῆς παρατηρήσεως, τῆς μνήμης, καὶ τῶν φιλοσοφικῶν στοχασμῶν, ἅτινα πάντα ἀποκαλοῦνται ἱστορία; Τὴν ἄβυσσον αὐτοῦ τοῦ χάους ποία διάνοια εὐρυτέρα αὐτοῦ, τὶς νοῦς Ἀριστοτέλειος θὰ τὴν πε-

οὐδένα τρόπον, αἱ ἑλληνικαὶ ὕβρεις ἐφθάρησαν, κατερράχώθησαν ἐκ τοῦ πολιοῦ τῆς χρήσεως.

Γώρα δ' ὁπότε ἀνέγνω παρεπάνω τὸ θελκτικώτατον γνωμικὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρους περὶ σημασίας ὕβρεων ἀνθρώπων, ἐνωτίσθητι καὶ σοῦτο τὸ ἄλλο ἐξ ἴσου βαθυστόχαστον, ἐπιγραμματικώτατον δ' ἀπόφθεγμα ἄλλου ὀξυνουστάτου ἑλληνογνώστου τῆς γενεᾶς ἡμῶν πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ τρίτου κατὰ σειρὰν «Γέρου τοῦ Μωρηᾶ» μάρτυρος Θεοδώρου Λιμιγιάννη Περιέσωσεν ἡμῖν τὸ ἀπόφθεγμα φίλος ἐπιστήθιος τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ τότε σοφὸς Ἕλλην καὶ δαιμόνιος ἄνθρωπος Σωφράτης ὁ Λαγουδάκης. Εἶχεν εἴπῃ ὁ ἀειμνηστος πολιτικός.

«Ἐὰν θέλῃς νὰ ὑβρίσῃς συμπολίτην, πράξε το εἰς ξένην γλῶσσαν, ἡ Ἑλληνιστὶ δὲν προξενεῖ καμμίαν ἐντύπωσιν! . . .»

Αὐτὸ τὸ ὑπερφυὲς ἀλείον, τὸ ὑπερλίνδιον ἀθάνατον ἀξίωμα, ἐξήγγειλαν τὰ σοφὰ χείλη τοῦ τελευταίου Ἕλληνος πολιτικοῦ πατριάρχου.

Λοιπὸν διδασκάλων καὶ παρηγόρου ἐφ' ὅσους σοι ἔσυραν σαριδίους. Ἄντεχε δέ, καὶ ὅτι τέλους τις οἶδε, Δέσποτα φίλε, ἴσως κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἑκατονταετηρίδος σου ἔχῃς τὴν χαρὰν νὰ ἀκούσῃς τὸν χθὲς χλευάσαντά σε ἐπαινοῦντά σοι τὸν παϊηγυρικὸν ἐκ ψυχῆς πλέον φίλης. Τὸ πρᾶγμα ἔσεται παρὰν, καὶ ἂς μὴ εἶναι πρωτότυπον, μετὰ τὰ ἐν Λίνδῳ Σὺ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῆς παϊηγύρεως μνησθήσῃ μου.*

Β. Ἡ νέα ἕδρα τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων σώζει τὸ παράχρυσον ἔχει

Τῆς ἐγερσίσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἔριδος κατὰ τοῦ νεοδιορισθέντος καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῶν «Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων» τίνες ἦσαν οἱ λόγοι; Τίνες αὐτῶν προεβλήθησαν ἀπερριφρόνητως παρὰ τῶν κατηγορούντων τοῦ Ἄλλου δὲν ὡμολογήθησαν. Τοῦτο ἦτο καὶ περιττὸν Ἦσαν ἐμφανῆ ὑπὸ τὴν καλύπτουσαν αὐτοὺς σιγήν. Τῶν δηλωθέντων πρώτων, ἴδου εἷς. Ἀντιχᾶς αὐτὸς πρῶτος

Ἀπὸ τῆς ἱδρυθείσης ἕδρας, ἐλέχθη, θὰ διδάσκωνται δύο περίοδοι ἱστορίας. Ἀλλὰ περιόδου ἱστορίας, προσετέθη, δὲν δύνανται νὰ νοηθῶσιν ἱκανοποιοῦσαι ἐνασχόλησιν σπουδαστῆ καθηγεσιμαίας ἕδρας, τυλιμπέων ἔξω τῆς διδασκαλίας, τῆς ἐπιμαρτυρουμένης ἑνιαίως τοῦ συνόλου τῆς ἱστορίας, ὕλης; Ὁ παρεμβαλλόμενος εἰς αὐτὴν τὴν ἑνιαιότητα νέος λειτουργὸς δὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ, αὐτ' αὐτὴν ταν ἀντίληψιν, ἡ διασπάστης τῆς ἱστορικῆς ὕλης καὶ διδασκαλίας, εἷς παρεισακτος, σῶμα ξένον ἐμπεπηγμένον. Ἅμα ἀπὸ τῆς νέας ἕδρας πᾶς εἰσφοιτῶν τὸν σῶμα ἀποσκυβαλιστέον πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐπιστήμης ἴσως, ὅσον ἐν τινι Πανεπιστημίῳ τοῦ κόσμου δύ-

---

* Τοῦτο τὸ «ὁ ἡμῶν καὶ ἴσως» ἐπεφωνήθη ἤδη ἐπὶ Καμπάνων (βλ. σ. 136).

νανται νὰ ὦσι πλείονες τοῦ ἑνὸς οἱ διδάξοντες ἱστορίαν, εἴπωμεν τὴν τῆς χώρας, ὅμως ἕκαστος αὐτῶν διδάξει τὴν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁποία ἀκατατμήτως διαιωνίζεται. Μάλιστα δὲν κρίνεται δικαιολογοῦσα τὴν ἀπὸ εἰδικῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας διδασκαλίαν οὐδ' ἡ ἐμφάνισις σοφοῦ κλεινοῦ ἐν τῇ εἰδικῇ ἐρεύνῃ ἱστορικῶν περιόδων σκοτεινῶν καὶ μακροτάτων. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ γενικῆς ἐργολαβίας τῆς ἱστορίας ἐν ὀνόματι ἑνὸς ἐργολάβου· οὐδὲ κἂν ὑπὲρ ἑταιρείας ἐργοληπτῶν ἱστορικῶν. Θὰ ἦτο ἐξ ἴσου παράδοξον τὸ παρασιῆσαι, ὅτι αἱ περίοδοι τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας εἰσὶν οἷοι οἱ σπόνδυλοι οἱ ῥάχιν σχηματίζοντες σκελετοῦ, ὅστις αὐτὸς ἔχει τὸ σχῆμα καὶ ὄχι αὐτοί, ἐπειδὴ αὐτοί, ἅπαξ κατασβιβασθέντες τῆς ἐν ᾗ συσφίγγονται καθέτου ἀλληλουχίας, δὲν εἶναι πλέον ἢ σκύβαλα.

Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς πιστεύω εἶναι σφαλερά. Θὰ ἀπεδέχετό τις βεβαίως τὴν παρ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἰδίου ἀφηγουμένου ἐξάντλησιν τοῦ ὅλου κύκλου τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἐὰν ἱστορία ἦτο μυθιστόρημα, οὗτινος ἡ πλοκὴ εἶναι μέχρι καταπετάσματος τῆς αὐλαίας ἀποκύημα τῆς φρενὸς τοῦ μυθοπλόκου. Εἷς ὁ φαντασιοσκόπος, καὶ οὐχὶ δύο, οὐδὲ τέσσαρες, ἐὰν περὶ συνυφάσεως περιπετειῶν εἶναι ὁ λόγος. Θὰ ἦτο ἐν μέτρῳ ἧττονι νοητὴ ἡ ἐνιαιότης τοῦ ἔργου τῆς ἐξ ὁλοκλήρου ἀφηγήσεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπιλαμβανομένου τῆς ἱστορικῆς διδασκαλίας, ἐὰν προέκειτο περὶ μαθήματος οὐχὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ὁπότε τὸ ἀναπτύσσειν φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις συνδέεται πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ σοφοῦ τοὐλάχιστον ὅσον πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς φιλοσσφικῆς ὕλης. Θὰ ἦτο νοητὴ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξάντλησις τῆς ὅλης ἱστορικῆς ὕλης παρὰ τοῦ προσώπου, ἐὰν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας εἶχε τραπῇ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς λυρικῆς ἐνατενίσεως τῶν γεγονότων, καὶ εἶχεν ἐπικρατήσῃ ὁ ὑποκειμενικὴ μορφὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ἥτις θὰ ἐσαγήνευεν, ἐὰν ἱστοροῦσα ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ ποιητικὴ χάρις τοῦ Μισελέ. Ἀλλὰ τοὐναντίον ἐκραταιώθη ἡ αὐστηροτάτη καὶ ἄλλως ἐπιστημονικωτέρα μέθοδος τοῦ ἀντικειμενικῶς ὁρᾶν μετὰ τοῦ Θουκιδίδου ἢ τοῦ Ῥάνκε.

Ἡ αὐστηρὰ κατ' ἀντικείμενον ἱστορικὴ ἐπιστήμη καταλύει τὴν πιθανότητα τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας. Καὶ τὴν καταλύει καὶ ἄλλη τις σκέψις ἁπλῆ. Τί θὰ ἔμελλε νὰ γείνῃ μετὰ γενεὰς καὶ γενεάς, ὅτε ὁ διαιωνιζόμενος, ἀλλὰ καὶ πυκνούμενος σύναμα ῥοῦς τῶν ἀνθρωπίνων γεγονότων θὰ ἔχῃ μετατρέψει εἰς ὠκεανὸν τὴν καὶ ἤδη γέμουσαν δεξαμενὴν τῶν ἀποταμιευμάτων τῆς παρατηρήσεως, τῆς μνήμης, καὶ τῶν φιλοσοφικῶν στοχασμῶν, ἅτινα πάντα ἀποκαλοῦνται ἱστορία; Τὴν ἄβυσσον αὐτοῦ τοῦ χάους ποία διάνοια εὐρυτέρα αὐτοῦ, τὶς νοῦς Ἀριστοτέλειος θὰ τὴν πε-

ριέκλειε, διὰ τὴν ἐχειρίζετο ἀπὸ βυθοῦ εἰς βυθόν, καὶ θὰ τὴν ἐταξινόμει εἰς χρῆσιν ἐξιντλητικὴν ἀνθρωπίνων ἐγκεφάλων; Τὶς θὰ ἐπήρχει, ἵνα διεισδύσῃ, ἀποθησαυρίσῃ, συστηματοποιήσῃ καὶ μεταλαμπαδεύσῃ μόνος αὐτὸς εἰς πνεύματα ἀφῶντα σοφίαν, τὰ οὔτε διὰ τὴν εἰδικὴν μεγαλοφυΐαν ἐπαρκῶς φωτεινὰ μυστήρια τῆς ἀτέρμονος αὐτῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου;

Ἄλλως τε εἶναι ἀφελὲς τὸ κομψεύεσθαι ἐπὶ ἱστορικῇ σοφίᾳ ἔτι καὶ διὰ τοὺς ἀπολαβαιγμένως εὐρυμαθεστάτους ἐν αὐτῇ. Τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ἐν ἀφθονίᾳ παραγωγὸν διανοιῶν μεγαλοπνεύστων ἐν παντὶ εἴδει τοῦ ἐπιστητοῦ, τοῦ φιλοσοφικοῦ, τοῦ φαντασιοῦ, τοῦ αἰσθητικοῦ, τοῦ καλλιτεχνικοῦ. Οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος, αὐτοὶ οἱ ἐφευρέται, εἶσι μυρμηκιά. Ἡ σπάνις, ἀπόλυτος μάλιστα σπάνις, ἰσφυρῷ μόνους τοὺς μεγάλους ἱστορικούς. Διὰ μέσου τῶν αἰώνων, οἵτινες διαλέγονται ἀλλήλους ὡς κομβολόγιον, αὐτοὶ μετρηθήσονται εἰς τὰ δάκτυλα. Δὲν ἐπιτυγχάνει τις, καὶ ἀνεπτυγμένος ὢν ἄνθρωπος, νὰ ἐννοήσῃ μετ' ἀσφαλείας τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ζῇ, καὶ ἀντίληψίς τις τῷ γεννᾶται, ὅτι εἶναι ἐν αὐτῇ ξένος. Πῶς θὰ κατανοήσῃ, καὶ μάλιστα εὐκόλως, πεπλουτισμένος χρόνων μυρίας παρελθούσας; Πῶς ἐν αὐταῖς τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶναι τις ξένος; Εἶναι ἐκ τῶν ἀπολύτως δυσχερεστάτων νὰ διεισδύσῃ τις εἰς τὰ σκότη τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου κόσμου. Ἆρα τὸ ἐπιτηδεύεσθαι ἐν ἱστορίᾳ τὸν σοφὸν προκαλεῖ μειδίαμα.

Ἡ κατάτασις τοῦ ὅλου τῶν γνώσεων καὶ ἡ τῆς διδασκαλίας τοιαύτη, εἶναι λαμπρὸν ἐπιτήδευμα μοίρᾳ τῆς διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου συσσωρεύσεως τοῦ ὅλου ὄντος, ὅπερ εἶναι τοιοῦτον πεπερασμένως ἀναλυτέον διὰ τὴν πεπερασμένην ἀνθρωπίνην ἐπιμέρωσιν καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς ἐξειδικεύσεις ἐπιστημονικὰς, διαίτας ἀβιοτελεῖς. Διδάσκων εἰς δὲν θὰ ἐπήρκει, οὐδὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ στοιχειώδη τοιαῦτα εἰς μείζω εὐρύτητα ἐπιστημονικὴν τῇ διαπιστουμένῃ γνώσει τοῦ ἀπεράντου ἱστορικοῦ ὑλικοῦ. Πῶς θὰ ἐξεικάσῃ τις λαμπρὸν ἐρασμὸν ἱεροσυλίας κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτοῦς, ὅτε λαμπρυνόμενος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περιόδων τινῶν τῆς γενικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ὁπλων ἐξειδικεύσῃ λαμπάδα τὸ ἔργον Ἥλου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκοντος συνολικὴν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ὅλην, ὅστις δ' ἐξ ὑψηλοτέρων ἐμπνεύσεων εἶχε τὸν ζῆλον αὐτὴν στοιχειοθετήσῃ εἰς τελεσιδίκως βιβλιοστόμωτον καὶ ἀμαρτύρητον ἐπαλξιν ἱστορικήν. Ἀλλ' πραγματικῶς ὁ παρεισακτος φέρεται παίζων ἐπὶ ξένων στίχων, ἀρχόμενος εἰς ξένον ἄγριῶνα, στοιχῶν τὴν παρουσίαν οὐ μόνον τῆς ἐπιστημονικῆς στυλιστικῆς ἱστοριοδίφου, ἀλλ' ἤδη αἰτῶν χρῶτον τῶν ἱστορικῶν ὑμνῳδῶν τῆς ὑπερτέρας ἀξίας. Δι' ἣς τις ἐτελέσθη ἡ στοιχειώδης ἐκφυγὴ τοῦ καθηγητοῦ, τοῦ ἐργολάπτου τῆς συσσωρευτικότητος. Ἐξ ὑπαρχῆς, μεγαληγόρους φιλοσοφίας δὲν ἐπιτρέπει πᾶς τις γινόμενος, ἐφικτὸς

Ἀλλ' ἤδη οὐδ' εἶναι ἀκριβὲς ὅτι ἡ ἱστορικὴ ὕλη δὲν κατατέμνεται εἰς περιόδους φιλοσοφητέας καὶ διδακτέας ἀπὸ ἕδρῶν εἰδικῶν καὶ παρὰ προσωπικοτήτων περισσοτέρων τῆς μιᾶς, ἀναδειχθεισῶν ἐν ταῖς καθ' ἑκάστας εἰδικότησι τῆς περὶ τὰ ἱστορικὰ σοφίας. Καὶ περὶ τούτου ἰδοὺ περίστασις περὶ ἧς μαρτυρῶ. Ἐσπούδασα ἐν τῇ ἐν Παρισίοις Σχολῇ τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐν τοῖς μαθήμασι τῆς ἱστορίας, καὶ ἐν ἐξειδικεύσει αὐτῆς τῇ τῆς Διπλωματικῆς ἱστορίας, καθηγητὴν συρρέοντες οἱ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου σπουδασταὶ εἴχομεν μέγαν καὶ λατρευτόν, δεδοξασμένον συγγραφέα, ῥήτορα μάγον καὶ γόητα τοῦ εἴδους τῆς καλουμένης ἀπὸ καθέδρας ῥητορικῆς, ἕνα τῶν λεγομένων «ὡραίων πνευμάτων τῆς Γαλλίας». Μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθανάτων, εἶπον τὸν Ἀλβέρτον Σορέλ. Ἐδίδασκε Διπλωματικὴν ἱστορίαν ἐπὶ ἔτη δύο, καὶ ἦτο ἡ διάνοιά του ἀληθῶς αὐτὴ ἐκ τῶν δυναμένων νὰ προσδώσωσιν χαρακτῆρα ἀδιαιρέτου εἰς συνολικὴν ὁμοιομορφίαν τῆς ἱστορίας, ὁποίαν ὀνειροπολεῖ ὁ χλευάζων νῦν τὴν πρὸς τὸ κατατέμνειν τὴν ἱστορικὴν ὕλην ἀπόπειραν τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς.

Καὶ ὅμως ὁ Τιτὰν Γάλλος ἱστορικὸς ἐτερμάτιζε τὰς παραδόσεις του εἰς τὸν οὐδὸν τῆς Διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Διπλωματικὴ ἱστορία κατετέμνετο οὕτως. Οὐδ' εἶχεν ὁ Ἀλβέρτος Σορέλ, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἐν Γαλλίᾳ, τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἐκ τῆς κατατμήσεως αὐτῆς ἐζημιοῦτο ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐκπαίδευσις. Ἄλλως κατεῖχε τὴν ἑτέραν τῆς Διπλωματικῆς ἱστορίας αὐτοτελῆ περὶ Ἀνατολῆς ἕδραν ἐπὶ ἴσον χρόνον διδάσκων ἄλλος ὑπεροχώτατος σοφός, συγγραφεὺς καὶ ῥήτωρ θαυμαστός, ὁ κόμης Ἀλβέρτος Βανδάλ, ἄλλη αὐτὴ τιμὴ τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης. Οὐδεὶς ἐν Γαλλίᾳ ἐσκέφθη ὅ,τι ἐν Ἑλλάδι. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἐπιστητοῦ κατετέμνετο, ἐπειδὴ τὸ ἐπιστητὸν ἔδει νὰ διαχέηται, καὶ δὲν ἦτο τὸ διδάσκειν ζήτημα σταδίου διὰ τὸν διδάσκοντα, ἀλλὰ ζήτημα μορφώσεως ἐν σοφίᾳ διὰ τὸν δρεγόμενον τοιαύτης πολίτην, τὸν νοῦν ἔχοντα καὶ νοῦν ἐν τοῖς διέπουσιν ἀξιοῦντα.

Καὶ ἰδοὺ ἡ στάσις τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς σύμφωνος πρὸς τὰς ὑγιεῖς, πέποιθα, τοιαύτας ἀντιλήψεις. Αἰσθανόμενος ἰσχυροὺς τοὺς ἀστραγάλους αὐτοῦ, ὅπως ἀναβῇ εἰς τὴν χωριστὴν ἀπὸ τοῦδε ἕδραν τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων, τελείως ὡς μὴ ὄφελε λελησμένων ἐν τῇ παραπαιούσῃ καὶ ἐν τούτῳ Ἑλλάδι, ἁπαντᾷ ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς τῷ πρὸς αὐτὸν ἐρίζοντι καθηγητῇ τῆς Γενικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας χρησιμώτατα εἰς τὸ θέμα ἀπροκαλύπτως πράγματα. Τῷ λέγει: ἀλλ' ὦ ἐπικριτά, φωράσας, τοὐλάχιστον ὅσον ἐγώ, σύμφωνος ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ διαιρετοῦ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας δι' ἀποσπάσεως τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων εἰς ἕδραν ἰδίαν, χωριστὴν καὶ αὐτοτελῆ, μάλιστα τὴν ἐπεδίωξας ὁ ἴδιος διὰ σὲ αὐτόν,

καὶ ἂν δὲν τὴν ἐπέτυχες, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἐκίνησας γῆν καὶ θάλασσαν, ὡς ὑπῆρξεν ἀνεξάρτητον τῆς θελήσεώς σου τὸ ὅτι ἐγὼ ἐκλήθην εἰς τὴν ἕδραν αὐτήν.

Καὶ ἄλλην ἐποιήσατο ἀποστομωτικὴν παρατήρησιν τῷ χλευάσαντι αὐτὸν καθηγητῇ τῆς ἑλληνικῆς Γενικῆς ἱστορίας. Ἐν ὀνόματι, εἶπε, τῆς ἱερᾶς καὶ ὁσίας ἐνιαιότητος τῆς ἱστορικῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἀπαραδέκτου οἱουδήποτε ἄλλου, πλὴν ὑμῶν, καθηγεσιακοῦ παράγοντος, κομίζοντος, τίχα διατί ὄχι, φῶς κατὰ τῆς ἀχλύος κυριωτάτων ἱστορικῶν περιόδων, ὅπως ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν πῶς καὶ διατί ἐτί τὰ *μακρὰ ἔτη*, καθ' ἃ ὑμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι ἐξοσέβαστοι ἱστοριολόγοι τοῦ Πανεπιστημίου ἀνελάβετε ἱερείαν καὶ ἐξαντλητικὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας, δὲν ἐδιδίξατε ποτέ, οὐδ' εἰσήλθετε κἂν ποτὲ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς βαρυσημάντου διὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἱστορίας τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων;

Νομίζει τις ὅτι ὀνειρεύεται! Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς Πανεπιστημίοις δὲν διδίσκονται αἱ καταπληκτικῶς μεγάλαι αὗται διὰ τὰ γράμματα περίοδοι τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας! Εἶναι γεγονός. *Τὸ πλέον ἱστορικὸν ἔθνος τῆς γῆς εἶναι τὸ πλέον ἀνιστόρητον.* Ὑπερίνω τῆς διαμίχης μεταξὺ δύο καθηγητῶν ὑψοῦται ἡ διαμαρτυρία τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως. Τὸ κρίτος εἶναι ἀδιάλογον, ὅτι ἐβράδυνε τοσοῦτο νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τὴν δι' ἧς σήμερον τὴν πρωκίζει ἕδραν. Καὶ εἶναι ἀσφάλογον τὸ Πανεπιστήμιον αὐτὸ τὸ ἴδιον, ὅτι δὲν ἠξίωσεν ἐνωρίτερον τὴν ἵδρυσιν τῆς. Ἴσμεν ἀτυχεῖς οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἐγκατελείφθησαν ἀμελέτητα καὶ ἀδίδακτα ἐν τῇ καλλινῇ πατρίδι ἡμῶν οἱ θησαυροὶ τῶν γνώσεων, τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν, τῶν ὑπερτάτων ἀποκτημάτων τῆς διανοίας, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ φιλολογίᾳ, τῇ αἰσθητικῇ, τῇ καλλιτεχνίᾳ, ἐν πρωτοτυπίᾳ ἀκμαίᾳ, ὧν ἦτο ἐμπλέως ἡ μαρμαίων ἱστορία, ἡ σιγηθεῖσα μακρὸν ἐπὶ χρόνους τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων!

Γ' Τίνες οἱ κρύφιοι λόγοι τῆς ἐξαφθείσης φιλολογικῆς ἔριδος. Ἡ μορφὴ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα

Ὑφίστης ὅτι ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ἠδύνατο νὰ ἦναι, ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὁ ἱερουργὸς αὐτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ λειτουργήματος, τοῦτο εἶναι μία ἐκ τῶν, πεπεισμένων, ἐπὶ ἐλαχίστων αἰτιῶν τῆς τε μίξης κατὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς νέας ἕδρας καὶ τῆς θλιβερᾶς κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Κωμωδίας, ἐπιδοθείσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς.

Ἡ ἐνέργεια κατὰ τῆς ἀμερολήπτου θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ στίβου τῆς πολιτικῆς Φιλολογίας δὲν ἔχει ἀπαραίτητον μυστήριον τὸν κατ' αὐτοῦ συμπλεκτικὸν ἐπίσκοπον καθηγητὴν τῆς Ἐκκλησίας, διότι, διὰ παρεκβάσεως γενόμενος

αὐτὸς πρῶτον θῦμα. Ἀλλ' ἡ ἐνέδρα ἀνάγεται εἰς τὰς θρασύτητας τῆς εὐρυτέρας στρατηγικῆς, διὰ τῶν μηχανευμάτων τῆς ὁποίας ἡ ἀχαλινώτως ταραχώδης Ἑταιρεία τῶν Ἡροστράτων, τῶν ἐκ φυσικῆς ἀτυχῶς δι' αὐτοὺς ἀτελείας ἀκαλλαισθήτων περὶ τὴν ἀνθρωπίνην λαλιάν, τῶν ἐκ προϋπολογισμοῦ πτωχολόγων, κινεῖται καὶ ἀσχημονεῖ.

Ἀλλ' ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου ἡ κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς ἐπίθεσις, ἐὰν ἐγένετο τοσοῦτο βιαία, εἶναι διότι αὐτὴν τὴν φορὰν συνήπτετο ἀγὼν ὑπὲρ πάντων.

Οἱ φιλοχύδαιοι φαντασιολόγοι διημφισβήτουν τὸ πανεπιστημιακὸν ἔδαφος κατὰ τῶν καθαρευουσιανῶν Ἐξελικτικῶν βῆμα πρὸς βῆμα. Τὰ ὑβρεολογικὰ τοιχοκολλήματα καὶ δημοσιογραφικὰ λοίδωρα καταχωρήματα κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς ὑπενέφηναν ἤδη ὅτι, ἐὰν εἷς ἦτο ὁ πρὸς μάχην ῥιφθεὶς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ, ὁ πόλεμος ὅμως ἦν κατεστρωμένος καὶ ὠργανωμένος ὑφ' ἅπάσας τὰς ὄπισθεν αὐτοῦ Συντροφίας. Ὁ κίνδυνος ἦτο τῆς Ἰδέας. Καὶ ἦτο κοινὸς τοῖς συνωμόταις. Ἐπὶ τέλους δὲ κατὰ βάθος ἀδιαφόρου ὄντος; ἂν ἡ νεοίδρυτος ἕδρα τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων θὰ κατηργεῖτο ἢ οὔ ἐν τῇ Σχολῇ, ἐκεῖνος, ὅστις ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ ἐξ αὐτῆς, ἦν ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας. Διατί!

Ὡς ἀμαθής; Οὐχί. Πεντήκοντα τόμοι τοῦ χαλκεντέρου βιβλιοφάγου, καὶ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ ἀνδρὸς ἔφερον κορυφαίους σοφοὺς ἐν τοῖς καθηγηταῖς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς εἰς τὴν ἐν τῷ τεύχει τούτῳ δημοσιευομένην διατύπωσιν τοῦ διακηρύγματος, ὅτι ἦτο τῷ Πανεπιστημίῳ ἄπορον πῶς ἐν τῇ μαστιζούσῃ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἀνωτάτην Ἐκπαίδευσιν λειψανδρίᾳ, τῇ ἀπὸ μιᾶς γενεᾶς, ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐστέρησε τὸ Πανεπιστήμιον ἀνδρὸς ὁποῖος αὐτός (βλ. σ' 29—30).

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦτο τοιοῦτος, διὰ τοῦτο εἰσελθὼν ὤφειλε κατὰ τοὺς ἐχθρούς του νὰ ἀπολακτισθῇ αὐτοῦ. Τὸ Πανεπιστήμιον, ἰδίᾳ δ' ἡ Φιλοσοφικὴ σχολή, πρώτη τῶν ἐπάλξεων, ἔχει οὕτω συντεθῇ διὰ τῆς ὀξείας καὶ ἀκοιμήτου μαχητικότητος τοῦ Χυδαϊσμοῦ μετὰ τὴν ἀπώλειαν κορυφαιοτάτων ἐν τῇ Σχολῇ μορφῶν, ὥστε τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη, τὸ Καθαρευουσιανὸν καὶ τὸ Φιλοχύδαιον, νὰ τείνωσιν, τὸ ὀλιγώτερον, εἰς τὴν ἰσοζυγίαν, ἐὰν μέχρι τοῦδε δὲν κατέστη τοῖς χυδαΐζουσιν ἐφικτὸν καὶ τὸ πλειονοψηφεῖν. Οὕτως ὥστε καθίσταται νοητὸν ὅτι ἡ ἐν τῷ πραγματωθέντι τούτῳ διασχηματισμῷ τῆς ἰσορροπίας περίπου μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ἐπιπροσθήκη εἰς τὴν τοῦ καθαροῦ ἰδιώματός ἑνὸς νέου καθηγητοῦ νὰ ἦναι οἰωνὸς κρώζων πανωλεθρίαν. Αὐτὴ ἡ ἐπαπειλὴ σείει οὐ μόνον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ καθηγητικῷ καὶ τῷ φοιτητικῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ ὅλῳ ἐν τῇ χώρᾳ ἐσχηματισμένῳ σώματι τῶν χυδαϊστῶν, τὰς φάλαγγας τοῦ γλωσσικοῦ αὐτοῦ παραληρήματος, τοῦ μεστοῦ σιελωδῶν, σα-

χλῶν, μονοτόνων, ἀναιμικῶν, πτωχῶν καὶ ἀκαλλῶν ἤχων.

Προμήνυμα δ' ὀλέθρου δὲν εἶναι εἰς τὰ ὤμματα τῆς ταραχώδους αἱρέσεως μόνη ἡ κατ' ἀριθμὸν μαχητῶν λύσις τῆς ἰσορροπίας ἐπὶ τῶν ἀκαδημεικῶν ἐπάλξεων Εἶναι ἀνυπολογίστως μείζων συμφορὰ ἡ αἰφνιδία διαταραχὴ τῆς ἰσορροπίας τῶν ἀντιμετώπων δυνάμεων ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐμφανίσεως ἐπὶ τοῦ κυριωτάτου στίβου τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς μορφῆς ἀνδρὸς μαχητικοῦ κοσμοῦ ἀνωτέρου καὶ δὴ ἐκείνου τοῦ τύπου τῆς ἐπιθετικῆς ἀγωνιστικότητος καὶ πρωτοστασίας, ὅστις τύπος ἐφάνη κατ' ἀτυχίαν ὁριστικῶς ἐκλιπὼν τοῦ κύκλου τῶν σοφῶν καὶ ἱερέων σημερινῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν τῇ Σχολῇ συνεχιζόντων τὴν ὀρθὴν καὶ ἐθνικὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα δὲν εἶναι γνῶσις παθητική. Εἶσι γνῶσις δρῶσα. Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Σχολὴ τῆς φιλοσοφίας, δηλαδὴ καὶ τῆς φιλολογίας εἶσι φρόνημα καὶ ἐξουσιαστήριον, ἔννοιαι εἰρηνικαὶ καὶ ἐμπόλεμοι. Ὁ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν εἶναι μόνον δὲς σχολαστικός, σοφὸς καὶ ἀνόητος. Εἶναι χειροτέχνης, τὸ πνεῦμα εὐσταλὴς καὶ ἀκοίμητος, μιᾶς δυνάμεως τῆς Φύσεως, ὁποῖαι εἶσι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, δυνάμεως οἷος ὁ ἥλιος καὶ ὁ μαγνήτης καὶ ἡ ἕλξις καὶ τὸ φῶς. Γράμματα πελώρια, ἀκατάπαστα καὶ ἀθάνατα, ἐσφυρηλατημένα ἐπάνω εἰς τὰ ἄστρα ὑπὸ χειρὸς τοῦ θεοῦ ὅστις ὁμιλεῖ ἑλληνικά, διότι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸν ἀνεδείξαμεν ὁποῖος εἶναι, καὶ εἶναι ἠὐχαριστημένος καὶ πεφιλημένος καὶ ὑπόχρεως ὅτι δι' ἡμῶν «δεδόξασται».

Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ ἐσφυρηλατημένα ἐπὶ τῶν ἄστρων καὶ ἔχοντα τὰς μαρμαρυγὰς αὐτῶν, εἶσι βράχοι ἐφ' ὧν θραύεται ἡ λύσσα τῶν λελίπων, καὶ εἶναι ὅσα τὰ ἐκπλύνει ἀπὸ κοπρίων Ὅστις ἀναβαίνει αὐτὸν τὸν βράχον, ὡς βαθμὸν μαρμάρου, ἵνα στήσῃ ἑαυτὸν ὡς ἄγαλμα ἐπ' αὐτοῦ, ἂς ἴδῃ ἑαυτὸν πρωϊαίτερον ἐν τῷ καθαρίῳ κάλλει. Ἡ ἕδρα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι τῶν περισσοτέρων ἡ καθηγεσία. Τὴν ἀντιλαμβάνομαι νομίζω, ὅπως εἶναι, καὶ οἷαν τὴν ἐζωγράφουν οὐ πρὸ πολλοῦ, πρὸς τὸν ἀείδυμον Γαρδίκαν, καθηγητὴν ἀμφοῖν τῶν αὐτῶν Γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, συγχωνεύοντα μὲν εἰσέτι τότε τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ πανθέντα τῆς διδασκαλίας ἕνεκα τὴν μακρὰν διαληπτικὴν θεωρίαν, ὅτι ἐπακολουθεῖ ἀχρηστία ἀνυπαρκτοῦ, ἢ μᾶλλον, εἰς ἡλικίαν ὁδὸν ἐτῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὁπόταν οἱ Ἕλληνες νέοι εἰσὶ θαλασσονεῖς, εὐδιμονεῖς χαίρουσι τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων ἀνυπάρκτων ἀπὸ τῶν ἐτῶν, καὶ εὐαντικατάστατοι πλέον καμνόμενοι εἰς τὰ ἀβλαβῆ εἶσθε ἀγρανισμοί, ἐν οἷς ἡ ἀληθὴς δύναμις τοῦ νοῦ, ἤτις, εἶναι ἡ κρίσις τε καὶ διακατοσύνη κατ' ἀλήθειαν ἐν ἡμῖν λέγω τοῖς Ἕλλησιν ἢ εἰς τὰ βδ.

Ἦτο τῷ 1934. Ἠκροώμην τῶν λογιωτάτων φίλων, Γαρδίκα τε καμνομένου τότε ἐν λόγῳ, ὅπου τὰ περὶ ἀκεστικῆς διακρίβην τοῦ κατὰ

συναδέλφου, ἐρίσαντος πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ Σχολῇ, ὃν τρόπον ἔρις καὶ νῦν ἐκσπᾷ πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Κορυτσᾶς. «Καλῶς ἐπράξατε, ἔγραφον τῷ Γαρδίκᾳ, στηλιτεύσας τὴν ἀνεπάρκειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τόλμην τοῦ διδασκάλου τούτου τῶν παρεξηγημένων ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ ἀπὸ πολλοῦ καρκινοβατούσῃ φιλολογικῇ Σχολῇ.

«Εἶναι ἐκεῖνος, νομίζω, ὅστις ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ του λόγῳ ὡς καθηγητὴς ἐνώπιον τῶν Σχολῶν, πολλῶν κεκλημένων καὶ ἐνώπιον θλιβεροῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ἠδυνήθη νὰ ἐξαγγείλῃ, ὅτι ὅσην σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν νεκρὰν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν διὰ τοὺς Γερμανούς ἡ λαλουμένη γλῶσσα των, ἄλλην τοσαύτην ἔχει πρὸς τὴν αὐτὴν νεκρὰν γλῶσσαν ἡ λαλουμένη ἑλληνική! Ὁ ἄμουσος ὑπουργός, ὁ τὴν καθηγητικὴν ἐκείνην ὀπώραν φιλεύσας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, δὲν ἠγέρθη, ἵνα τῷ εἴπῃ, φεύγων, ὅτι ἦτο ὁ παραπαίων φιλόλογος πεπαυμένος ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης.

« Ποῖοι δὲ οἱ καρποὶ τῆς εἰς τὸ Ἐθνικὸν λεγόμενον Πανεπιστήμιον παρεισδύσεως τῶν Ἡροστράτων, ὧν τὸν ἀτυχέστερον ἕνα ὑμεῖς τώρα ἐλέγχετε; Ἰδοὺ εἷς καρπὸς τοιοῦτος, δρέπει δ' αὐτὸν ἡ δυστυχῶς ἄμαχος ἐν περιφρουρήσει τῶν γλωσσικῶν ἀγαθῶν σημερινὴ ἑλληνικὴ νεότης. Ἡ ἀπὸ καθέδρας διαφθορὰ τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς νοήσεως ἔφθασεν εἰς σημεῖον ὥστε μαθηταὶ τοῦ καθηγητοῦ τούτου καὶ τῶν ἐν ἀμουσίᾳ ἑταίρων του νὰ ἀλληλογραφῶσι πλέον διὰ λατινικοῦ ἀλφαβήτου, ἀκαταλλήλων ἀναδειχθέντων ἐνώπιον τῆς φάλαγγος τῶν τροφίμων τοῦ ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου τῶν ἑλληνικῶν ψηφίων.

«Ἔχω τὴν ἀηδῆ πληροφορίαν καὶ ἄλλας πρὸς αὐτὴν ἴσας, ἐκ στόματος ἑνὸς τῶν ἐκβαρβαρωθέντων αὐτῶν ἀκροατῶν τοῦ κατεδαφιστοῦ διδασκάλου. Τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον! Ἡ περὶ τοῦ ἀλφαβήτου τούτου εἰσήγησις εἶναι ἀηδὴς ἔτι καὶ διὰ τοῦτο. Οἱ εἰσηγούμενοι τὴν εἰς τὸ λατινικὸν προσφυγὴν συνάδελφοι ὑμῶν προβάλλουσι σοβαροφανὲς ἐπιχείρημα, ὅτι ἦτο λατινόμορφον τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, καὶ ἄρα τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπῶς ἐσαεὶ κεχρισμένον διὰ τοὺς Νεοέλληνας. Κύριε ὁ θεὸς μεθ' ἡμῶν γενοῦ! Προβάλλουσι τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὰ διδάγματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἵτινες, προγονοπλῆκται μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ πρὸς χάριν αὐτοῦ, κατεγέλασαν μέχρις ἐμετικότητος τῆς πρὸς τὰς παραδόσεις ἀρχαιολατρείας καὶ ἐκήρυξαν πομπωδῶς, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὸν μέλλον ἢ ἐν τῇ ἀπολυτρώσει τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦ ἀπό τῆς λαλιᾶς τῶν ἀρχαίων ἐν τῇ θραύσει καὶ τοῦ τελευταίου δεσμοῦ πρὸς αὐτήν! Συμφωνότατοι, συμφωνώτατοι, λοιπὸν πρὸς Ἕλληνας εἰσήγαγον τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν οἱ πρὸς ἡμᾶς μ' ὅλα ταῦτα καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς Λατίνους συνανατολῖται Τοῦρκοι καὶ Ἀλβανοί! Δὲν ὑπάρχει λαός, πλῆθος, ἄθροισμα ἀνθρώπων, ἀσκέριον, περισσότερον αὐτόχειρ τοῦ Νεοέλληνος!

«Εἰσὶ βδελυγμίαι, φίλε, δι' ἃς αἰσθάνεταί τις καταβιβασμόν, ἔστω καὶ ἐὰν ἄλλην συνείδησιν ἔχων δι' αὐτὰς ἐντραπῇ.

Ἐὰν ἡ Σχολή, ἧς ἀπήλθετε τινάσσων τὸν κονιορτὸν τῶν ὑποδημάτων, ἐξακολουθήσῃ οὕτω λειτουργοῦσα καὶ παράλληλον ἐν τῷ ἔργῳ ἔχουσα τὴν Ἀκαδημίαν, τὴν ἐκ στρατολογικῆς ἐκτρώσεως, τότε ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν σιδηρῶν γραμμῶν, τῶν τῆς φιλολογικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἀκαδημείας, ὁ φέρων τὸ νυστιλέον γένος ἑλληνικὸς εἰρμὸς ἐξετροχιάσθη πρὸς χάος. Διότι καὶ ἐν τοῖς γράμμασι, καθὼς καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ ὅλῳ βίῳ, δέτουσι τὴν ἐλλάδα οἱ ὀλίγοι, οἱ εὐαριθμότατοι ὀλίγοι, καὶ τῆς ποιότητος ἐφ' ᾗ ἐστενάξαμεν. Τὸ πλῆθος δὲν ἐγκλείει ἔρμα ἀντιδράσεως· ἐν ἑαυτῷ· ἐσμὲν τραγικῶς ἐσιερημένοι τοῦ δωρήματος τοῦ ἀμύνεσθαι κατὰ τῆς πονηρᾶς εἰσηγήσεως κατὰ τοῦ κολλητικοῦ παραδείγματος τοῦ κακοῦ. Τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς λυμαίνεται μετ' ἄλλης ἀνετοιμασίας ἡ μεγαλητέρα ἐν Εὐρώπῃ ἀναλφαβητοσύνη.

«Ἐπαίξατε κἀμὲ ἀντεπεξελθόν ἐκ χρεους ἄλλως τε τῆς εἰδικότητος ὑμῶν, κατὰ τοῦ ἀνατροπέως συναδέλφου ὑμῶν τῆς χθές. Εἰσὶ πολλοὶ οἱ ἐν τῷ ἐκπεπτωκότι, τῷ ποτε δ' ἐνδόξῳ Πανεπιστημίῳ, ὅποῖον τὸ ὠνειροπόλησεν ἡ μεγάλη καὶ ἱερὰ ψυχὴ τοῦ Ὄθωνος, εἰσὶ πολλοὶ οἱ ἐγκάθετοι τῶν ἐν γλώσσῃ καὶ ἑλληνικοῖς ἰδεώδεσι, παραδόσεσι καὶ ἀναμνήσεσιν ἀπεμπολημένων συναμοτῶν, τῶν ἀκινδύνως διὰ τοῦ διαφθείρειν τὰς ψυχὰς σταδιοδρομούντων ἐν Ἑλλάδι καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῆς κατεχόντων. Διότι ἡ Ἑλλὰς ἔχει *ἀνθρωπάμπηδες* πολλούς, οἱ ὁποῖοι ἀκούουσι πέριξ ἰστάμενοι τῶν τερμίνων αὐτῶν καὶ δὲν τιμῶσιν. Τί ὄφελος; Εἰσὶ θεσπιαὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀπωλείας τύχης...

«Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰσὶν ὅμως ἱεροτελεστία σώτειρα· ὁ δ' ἐν τῷ ἔδρᾳ τοῦ Πανεπιστημίου διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν εἶναι ἐπαγγελματίας τις ζωοτυροφαγούμενος ὡς πᾶς ἄλλος, ἀλλ' εἶναι ἱερομάντις, *Μωσῆς γενάρχου* καὶ *Πατριάρχου*, ψευσυροῦ καὶ *πολεμάρχου*. Τοιοῦτον ἐ ἵστημα τοῦ λαοῦ καὶ ἐξέλαβε καὶ τὸν καθιέρωσεν. Εἶναι ὅμως *ἐθναρχης* καὶ *Πατριάρχης* ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ «τοῦ τὸ λέγειν ὅτι εἶναι τοιοῦτος, οἱ δ' ἰσχυρίζονται αὐτοῦ τῷ εἶναι χαλύβδινον, ἐπὶ βασιλίσκου ἰδίου θρόνου ἐπὶ τῶν λαιμίνων Τοιοῦτοι δὲ καὶ ἦσαν οἱ ποτὲ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ γεννάδαι, οὓς παρεφθάσαμεν νὰ ἴδωμεν· εἷς δ' ἄλλος ἦσαν ἡμεῖς. Μαχηταὶ πάντες, τὴν γλῶσσαν γεγυμνασμένοι ἐπὶ ἐν βάθος ἐπ' αὐτῇ ἦτον ἡ γλῶσσα των ἦτο, καὶ ἦτο ξίφος αὐτῶν. Μαχηταὶ οὗτοι ἀτιμοῖ Μελάδες, Ὁ Φιλήμων, Ἰωάννου, ὁ Γεννάδιος, ὁ Μιστριώτης, ὁ Κοντός, Παπαρρηγόπουλος...

«Ἐκ τούτων, τῶν ἐν ὄχλῳ συνηθροισμένων εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ἐμαρτυρίζοντο, οἱ σύγχρονοι ἡμῶν οἱ ὀρθοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, αὐθεντικοὶ καὶ αὐθεντικώτεροι

«Τὰ πλήθη λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἐγαλβανίζοντο καὶ μετ' αὐτῶν συνεστρατεύοντο. Γνώμη οὕτω δημοσία, ζωντανὴ καὶ ἀμείλικτος ἐσχηματίζετο καὶ ἐκράτει· διὰ τούτου δὲ μέγα τι περιεσώζετο, ὅπερ δὲν σώζεται πλέον· διότι καὶ οὐδεμία μορφὴ ἐμπεπνευσμένου διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δηλαδὴ τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν ἰδανικῶν, προβάλλει ἑαυτὴν ἐπὶ τῶν Προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου ἀναμέσον τῶν ζωντανῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ῥήγα, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ Κοραῆ, μάτην ὄπισθεν αὐτῶν τὸ Πανεπιστήμιον ἑλκόντων . . .

«Καὶ ἐπειδὴ τὴν τοιαύτην ἀκριβῶς λειψανδρίαν θρηνοῦμεν οἱ πατριῶται, διὰ τοῦτο ἐχάρην ἀναγνοὺς ὑμᾶς ἀντεπεξερχόμενον κατὰ καθηγεσιακῆς ἀσχημοσύνης, ὁποία ἡ ἐκ τῆς διδασκαλίας πανχυδαΐστου γλωσσοταράκτου, τοῦ παρεισάκτου εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν μεγαλορρημόνων εὐπατριδῶν ἐκείνων τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ φωνοῦμεν. Ἀγωνισθήτωσαν τέλος πάντων αἱ ἐν νωθρότητι περιπεσοῦσαι ἀγαθαὶ συνειδήσεις καὶ σεμναὶ διάνοιαι.

«Πῶς περιῆλθε, φίλε, ἡ Φιλολογικὴ ἡμῶν σχολὴ εἰς αὐτὸ τὸ κατάντημα; Ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐπίθεσις, ἡ *προσήκουσα* ἐπίθεσις, κατὰ τῶν ταραξιῶν ἐκόπασεν, ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ταραξίαι ἐῤῥιζοβόλησαν. Ἀλλ' εἶναι ἰδιαίτατα ἐπειδὴ τὸ κοῦφον καὶ χαμαίζηλον πολιτικοκοινωνικὸν σύστημα, τὸ κατασαρκασάμενον τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ προγονοπληξίᾳ καὶ ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας κρατῆσαν τῆς γῆς Μαδιάμ, ἔγνω νὰ βάλῃ κατ' αὐτῆς πρώτης τῆς σχολῆς, ἀφ' ἧς ἀπέῤῥεον διὰ τὸ ἀναβλαστῆσαν Γένος τὰ ζωογόνα νάματα. Ἐν τῇ πηγῇ αὐτῇ ὤφειλε νὰ σβεσθῇ τὸ *λάλον ὕδωρ.*». Καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐν τῇ ἀναπτύξει ἐκείνῃ τῆς πρὸς Γαρδίκαν ἐπιστολῆς μου.

Ὁ διὰ τῆς πρωτακούστου εἰς βιαιότητα ἐπιθέσεως ἐπιχειρηθεὶς ἐκκλονισμὸς τοῦ Δεσπότου Κορυτσᾶς ἐν τῇ Φιλολογικῇ σχολῇ καὶ ἐν τῇ ὁδῷ λόγον ἔσχε καταφανέστατον λοιπὸν τὸν ὃν ἀνέπτυξα, τὴν διαίσθησιν δηλαδὴ ὅτι ὁ Δεσπότης οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐξελιχθῇ λίαν πιθανῶς εἰς πολέμαρχον, καθηγητῆρα, συνεχιστὴν τῶν ἐν τῷ Πανθέῳ τοῦ Πανεπιστημίου ἱστορικῶν μορφῶν τῶν ἐθναρχῶν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Γνωρίζω καλῶς τὸν Δεσπότην τῆς Κορυτσᾶς, ἀφ' ἧς ἐν ἔτει 1900 ἐπεσκέφθην τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπεσταλμένος παρὰ τῆς κυβερνήσεως μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Μαυροκορδάτου, πρεσβευτοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Ἀβδοὺλ Χαμίτ, τοῦ Αἱμοχρόου, ὅπως προσκυνήσωμεν ἐξ ὀνόματος τῆς κυβερνήσεως τὰς ἀνυπερβλήτου μεγαλείου βυζαντιακοῦ Ἱερὰς Μονὰς καὶ ὅπως λύσωμεν τὰς μεταξὺ τοῦ ἐκεῖ ἐκουσίως μονάζοντος πρώην Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ', τοῦ θεοεικέλου, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀπὸ Χαριλαου Τρικούπη παραμενούσας παρεξηγήσεις, χάριν ἐπαναφορᾶς τῆς πατριαρχικῆς ἐκείνης ὑπεροχωτάτης μορ-

φῆς εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ἀφ' οὗ εἶχεν ἀποχωρήσει, καὶ ὅπου ὄντως ἐπανανέβη.

Ἐκεῖ ἐν Ἄθῳ καὶ παρὰ τῷ μεγάλῳ Πατριάρχῃ συνήντησα τὸν νεαρὸν μοναχὸν Εὐλόγιον, ταχθέντα τότε συνοδὸν ἡμῶν παρὰ τῆς φιλοξενούσης τὴν ἑλληνικὴν ἀποστολὴν ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἦτο ἠνωμένος δι' ὅλως πατρικῆς στοργῆς παρὰ τῶν πανοσιωτάτων Πατέρων, οὓς αἱ εὐλαβεῖς φροντίδες του ὑϊκῶς ἐθεράπευον, καὶ ἀπέλαυε τῆς ἐκτιμήσεως ἀπαξαπάντων ἐν τῷ Ὄρει τότε διὰ τὸ ἦθός του, τὸν ὑπὲρ παῦ ὅλου Ἄθω, ὡ ἐξεδούλευσε, ζῆλόν του καὶ τοὺς κόπους. Καί, ὅπερ πολὺς πάντας ἔθελγεν, ἦτο ἡ τοῦ πνεύματός του ἀνάπτυξις καὶ ἡ χαρὰ εἰς γράμματα μανιώδης λατρεία του. Μὲ τὰ ἀλβανικὰ ἀνύπαρκτα γράμματα ἐμελέτα ὁ τὸν ὁποῖον σήμερον ἐγγίζουσιν ὡς ὑπὲρ τῶν ἀλβανικῶν σχεδίων βυσσοδομοῦντα κατὰ τῆς Ἑλλάδος; Οὐχί. Ἦτο ἑλληνιστὴς ὁ Εὐλόγιος καὶ ἐνετρύφα ἐν ταῖς πλουσίαις βιβλιοθήκαις καὶ ἐξαισίαις συλλογαῖς, ταῖς εἰς χειρόγραφα μάλιστα ἑλληνιστικὰ κατὰ τῶν χριστιανικῶν χρόνων τὴν τῶν ὁσίων ἱστορίαν καὶ βιβλιογραφίαν ἰδοὺ ὅτι ἦν δίκαιος ὁ σεσημασμένος νὰ διδάξῃ ἡμέραν τινά, τὴν δὲ. Τῶν βιβλιοθηκῶν αὐτῶν ἀχώριστος σαμῶν ἔζη ἐν ταῖς βίβλοις, ἦν ὅ τι ἐν τοῖς παπύροις ἡ σιλφὴ τοῦ Λουκιανοῦ. Μόνον ὅτι τὸν ἔφαγον αὐτὸν περισσότερον τὰ βιβλία ἢ ὅσον αὐτὸς αὐτά. Διότι ἐλευκάνθη κύπτων ἐπὶ τῆς σανίδος τῶν μοναστηριακῶν σπουδαστηρίων, μελετῶν, στιχυλογῶν καὶ συγγράφων Ἐλευκανθή, ἀλλὰ δὲν ἐγήρασεν. Ἠντλησεν ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν σελίδων ἀδιαλείπτων νεότητα πνεύματος καὶ δραστηριότητα ἀκοίμητον. Καὶ τ. μὲν ἔπραττεν ὑπὲρ τοῦ Ἄθω, τὸ γνώσεται ὁ Ἄθως. Αἱ κατὰ τὴν γενέτειραν δ' ἡμῶν Ἰσταμπουλιακαὶ ἑλληνικαὶ περιπέτειαι δ' ἀπεκάλυπτον ἐντὸς ὀλίγου, ὅτι ὡς τὸν ἤθελον αἱ περὶ ἡρωϊσμοῦ τοῦ ἡμετέρου κλήρου παραδόσεις ὁ πλήρης ζωῆς βαβιλωδίφης μοναχὸς Ἀθωΐτης ἐγίνωσκε νὰ μεθίσταται καὶ εἰς ἀπαιτοῦντα ἐπὶ τῶν ὀρέων ὑπὲρ τῆς ἰδέας.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς μαχητικότητος αὐτῆς τῆς ἰδιοσυγκρασίας του καὶ χωρὶς νὰ εἰσβιλῇ, ἀλλὰ μόνον διότι προσεκλήθη νὰ διδάξῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ταράσσει ἐν σπέρᾳ ὅλα τῆς ἐμφανίσεώς του τοὺς ἐναντίους του, οἵτινες εἶσι καὶ οἱ πολέμιοι τῶν ἀληθῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Εἶναι καλὸν συναπάντημα δ' αὐτούς, ἀγωνιζομένους ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται ἀντίπαλος πάλαμη, ἀλαφῆς, γραγγρῶν, τὸ πνεῦμα δεξιὸς καὶ τὴν γραφίδα ταχύς, τὸν λόγον δυνατός. Διότι ὁ Δεσπότης Εὐλόγιος εἶναι ἀνὴρ δυνατὸς εἰρμοσύνῃς, ἐγκαλλωπιδεύων, ἐναμέρως τὸ μεταλλάττειν εὔκολος, σχολιαστικὸς οὐδαμῶς, οὐδὲ ἄμικτος, ἐπὶ πλέον καὶ ἐνθουσιώσης ψυχῆς, εὔγλωττος εἰς ἄκρον κεκραμένος, ὥστε θέλγειν διὰ τοῦ πλέον πολυτίμου ἀρώματος τῆς φειδωλῆς χύσεως διὰ τοῦ ἀσκητικοῦ δώρου μνήμης ἀπεράντου, ἰδεῶν πλουσίας ἐπιχειρήσεως, φλογὸς. Εἶναι ἡ μνήμη ἡ εὐλογημένη. Ἦν

οἱ ηὐνοημένοι ὑπὸ τῆς Μοίρας χειρίζονται εἰς τὰ δάκτυλα, παίζοντες ὡς ἐπὶ λύρας. Δὲν εἶναι ἡ μνήμη των φόρτος συμπεπυκνωμένος ἐν ἀποθήκῃ δυσχρήστῳ κλείθρου ἐσκωριασμένου, οὐδὲ δυσήκοος ἡ νωθρά, ὅταν τις τὴν ἐπικαλῆται, ἀλλὰ σύντροφος ἀγαθὴ αὐτοκλήτως προστρέχουσα, συνεργός, δαψιλής, ἄσωτος, ἀχαλίνωτος.

Εἶναι τὸ θεῖον χάρισμα, τὸ σαγηνεῦσαν τοὺς λαοὺς ὅλων τῶν αἰώνων καὶ ἀγαγὸν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας εἰς ἐξύψωσιν τῆς Μνημοσύνης, ἤδη θυγατρὸς τοῦ Οὐρανοῦ, εἰς μητέρα τῶν Μουσῶν, δηλαδὴ ὡς πηγὴν πάσης ὑπερτέρας χαρμονῆς, ἐν ᾗ οἱ θνητοὶ ἐναβρύνονται. Ὁ λαλῶν, ὅπως θέλξῃ, δὲν ἔχει τὸ ἔρεισμα τοῦ γράφοντος, δὲν δύναται νὰ ἐπιδεικνύηται σοφὸς ἐν χειρὶ φέρων βιβλία, «doctus ex libro», καὶ δὲν ἔχει τὸν λόγον εὐανθῆ τὴν μνήμην ὢν πένης. Ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, ὅταν λαλῇ, τὰ ἀπομνημονεύματα, τὰ ῥητά, ἀπὸ συγγραφέων περίοδοι, τὰ ἐπίκαιρα, τὰ καθ' εἱρμὸν πελάζοντα ἢ τὰ παρ' εἱρμὸν ἀντέμφατα τῷ κατασταλάζουσι τὴν εὔροιαν ἀπὸ τοῦ νοῦ εἰς τὰ χείλη ῥάγδην. Ἤδη ἐν τῇ συναναστροφῇ ἐκ τούτου εὐχάριστος λίαν, πνεῦμα ζωντανὸν καὶ εὐτράπελον, σεμνόν, ἀλλ' οὐδὲν ἔχον τὸ εἰς περισυλλογὴν τὸν ἀκούοντα καλοῦν, καὶ ὅπερ εἶναι τὸ βαρὺ ἐφόδιον τοῦ ῥήτορος, ὁ Δεσπότης Εὐλόγιος κέκτηται, πέραν τῆς εὐρείας μαθήσεως καὶ τοῦ ὑπερτάτου προσόντος τῆς μνήμης, ὅ,τι χρειάζεται ὅπως εὐφράνῃ ἀκροατήριον εὐρὺ ἀπό ἕδρας ἀγορεύων ἢ ἐν ὑπαίθρῳ δημηγορῶν. Εἶναι ἐκ φύσεως ῥήτωρ, συνθέσεως ἀπροετοιμάστου, αὐτοσχεδίου ἐκ τοῦ προχείρου, τὸ λεκτικὸν ὕφος καθαρεύων λίαν, ἄνευ ἐκζητήσεων καὶ ἀπρεσποιήτως, τὰς λέξεις μὴ ἀναζητῶν, τὰς φράσεις μὴ ἐπαναλαμβάνων, λαλῶν ἀταράκτως καίπερ ἐνθουσιῶν, πείθων ἐν ταὐτῷ καὶ τέρπων· ὁραματίζεται τὰ εὐοίωνα, ἐνθαρρύνει πρὸς τὰ ὑψηλότερα, συναγείρων πρὸς δρᾶσιν γενναίαν. Γενναῖος αὐτὸς οὗτος καὶ ἐθελοθύτης, γέρων ἀειθαλὴς ἐν μέσῳ νέων, ἐν μέσῳ γερόντων μὴ γηράσκων. Εἶναι αὐθαίρετον νὰ ἀποκλείσῃ τις, ὅτι τοιοῦτος ὢν ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς θὰ ἐχρίετο αὖριον ἐν τῷ ἐπιρρωννυομένῳ κύκλῳ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐν τῷ φοιτητικῷ κώσμῳ τῷ ἐξ εὐγενῶν ὀπῶν εὐσυγκινήτῳ, πανεπιστημιακὸς ῥήτωρ, ἡγήτωρ τῆς πανεπιστημιακῆς νεότητος πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη, σεβάσμιος σύμβουλος καὶ σύντροφος τῆς νεότητος αὐτῆς.

Ἡ Φιλολογικὴ σχολή, ἥτις ἐνδιέλαβεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀγώνων αὐτῆς τὴν ἀλησμόνητον μορφὴν τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, δὲν ἐκπλήσσεται σήμερον βεβαίως, ὅτι καὶ ἄλλος παλαιστὴς ἱερωμένος ἐγκαθιδρύεται ἐπὶ ἕδρας αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον Πανεπιστήμιον δικαίως θὰ ἀναγράψῃ ὡς ἐπιτυχίαν ἰδίαν, ὅτι συνεχίζεται ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ ἡ ἔντιμος σειρὰ τῶν σεβασμίων ἐκ τοῦ κλήρου πρωτοστατῶν, ὅσους ἠρίθμησεν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἐθνικοῖς ἀγῶσιν τῶν ἱστορικῶν προσωπικοτήτων τοῦ Φαρμακίδου, τοῦ Μισαήλ, τοῦ Λυκούργου, τοῦ Κλεόπα, τοῦ Οἰκονομίδου.

Τὸ ῥάσον μάλιστα, ὅπερ ἐνδύεται ὁ νῦν εἰς ἕδραν καλούμενος οὐχὶ τῆς Θεολογίας ἀλλὰ τῆς Φιλολογίας, ἐξυπηρετεῖ σημαινόντως τὴν ἐπιβλητικότητα ἑνὸς ἀγορητοῦ ἐνώπιον ἀκροατηρίου φιλολογούντων, διὰ πολλοὺς λόγους. Πρῶτον εἶναι ὡραῖον πρᾶγμα δι' ἄνδρα κληρικὸν ἀφωσιωμένον ἐκ τοῦ ὄρκου του εἰς τὴν θεότητα, τὸ λαλεῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἐκτὸς τῆς θεολογικῆς ὕλης περὶ θεμάτων ἄλλων ὑψηλοτάτων ὁποῖον τὸ φιλολογικὸν καὶ αἰσθητικὸν κάλλος, ὁποῖος διὰ τὴν διανόησιν ὁ αἰγλήεις ὁρίζων τῶν γραμμάτων. Δεύτερον περὶ ἕδρας τῆς Φιλολογίας προκειμένου, ἥτις φιλολογία κατέληξε νὰ ἦναι ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου ὕλη εὐφοΐα τοῦ ἐπιστητοῦ εἰς ἔριδας φερμακερὰς δίδουσα γένεσιν καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φιλολόγου μετασκευάζουσα εἰς ἀλεκτορομαχίας, ἐν αἷς τὸ πάθος περισσότερον ἀθλητικῷ ἢ ὅσον ἡ καλὴ πίστις πρυτανεύει, ἀγορητὴς κληρικὸς ἀνερχόμενος τὸ φιλολογικὸν βῆμα εἶναι καταπράϋνσίς τις καὶ γαλήνευσις, ὅτι πιθανῶς αὐστηρὰ συνείδησις θὰ ἀνατάμῃ τὸ πρὸς ἀνάπτυξιν θέμα. Καὶ τρίτον, ἐπειδὴ ἐπίσης ἡμᾶς τοὐλάχιστον τοὺς Ἕλληνας, τὸ ῥάσον μᾶς ὑπομιμνήσκει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία, εἰς ἣν δουλεύει, συνέζησε μεθ' ἡμῶν πως τὸ καλὸν ἤθων καὶ ἀείποτε μεθ' ἱερότητος ἐλάλησεν ἡμῖν καὶ ἐγωνίσθη μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε νὰ μὴ ἦναι πλέον δι' αὐτὴν τόλμη ἴλλα δικαίωμα τὸ παρίστασθαι καὶ ὁμιλεῖν πρὸς ἡμᾶς, ὅταν συγκύπτομεν ἐν ἀνοσίοις ἰδεωδῶν συνηγμένων, τὸ λαλεῖν πρὸς ἡμᾶς, ὅσα τιμῶμεν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα τὴν ἀπώλεσαν· διότι ἀμφότερα ἔχομεν ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἀπωθεῖν αὐτὴν ἐστιν ἐλεεινότης. Τὸ ῥάσον εἶναι τῆς προσωπικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἔγκειται ἄρα τῇ εὐγενείᾳ τῶν λειτουργῶν αὐτοῦ, ὅτι δύνανται νὰ ὦσι καὶ λειτουργοὶ τῆς λατρείας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Διὰ παλαιστὴν δ' ἡγήτορα τῆς στρατιᾶς τῶν περὶ αὐτὰ τὰ γράμματα φιλολογούντων τὸ κληρικὸν ἔνδυμα δύναται νὰ ἦναι ἐπωφελέστατον, εἰς ὅσα ἄλλα τοῦτο ἔχει πρὸς πλείονα ἐμπέδωσιν τοῦ κύρους του.

Δ'. Καὶ πάλιν πλοῖα καὶ δίκτυα καὶ ἄγρα οὐδαμοῦ!
Ὁ Ἀλβανὸς ἀνυποφορώτερος τῶν κατηγόρων αὐτοῦ

Συμβαίνει πᾶν ξύλον νὰ ἦναι καλὸν εἰς πυρὰν ἤδη ἀνημμένην. Τούτου ἕνεκα τοῦ περιστατικοῦ ἀρπαγησόμεθα καὶ ἐν ἄλλο ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ λεσχάτου τῆς Κυριακῆς καὶ πάλιν τῶν ὅσα εἶχον οὕτω σωρεύσῃ κατ' αὐτοῦ ἐν χλευασμοῖς καὶ ὕβρεσι ζώντος καὶ γραπτοῦ λόγου, ἐν σχολαῖς καὶ πλατείαις; Ἰδιαιτέρως ἐπιτήδειον πάλιν διὰ τῆς εὐλογίας; Ἀπειθάνατον νὰ ἀποκληρώσῃ τὸν «διαβολόπαιδα» οὐ μόνον μικρὸν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μητροπολίτης τῆς Κορυτσᾶς;

διεκηρύχθη ἐνώπιον τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, ὅτι ἦτο Ἀλβανός. Καὶ οὐχὶ ἁπλῶς τοῦτο, ἀλλ' «***ἐθνικιστὴς Ἀλβανός***», ἢ «***ἀλβανιστής***», καὶ «***ἀλβανίζων***». Καὶ διεκηρύχθη τοιοῦτος, ὁπόταν ἀλβανισταὶ καὶ ἀλβανίζοντες κατὰ καθιερωμένην ἐκδοχὴν ἔν τε Ἀλβανίᾳ καὶ παρὰ τῶν περὶ Ἀλβανίας ἀσχολουμένων ἀπεκλήθησαν οἱ ***Ἀλβανοὶ μισέλληνες***. Ἐν ἄλλοις λέξεσιν ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, ἐὰν μὲν εἶναι Ἕλλην καὶ συγχρόνως ἀλβανιστὴς εἶναι Ἕλλην μισέλλην, προδότης τότε τῆς πατρίδος του Ἑλλάδος ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν· ἐὰν δ' εἶναι Ἀλβανὸς ἀλβανιστής, τότε καὶ πάλιν εἶναι ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος ἕτοιμος νὰ τὴν προδώσῃ. Ἐξ ὧν ἑκατέρων ἀπορρέει ἀναγκαῖόν τι συμπέρασμα. Ὄργανον ξένης χώρας μισούσης τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀκατανόητον πῶς ἤθελέ ποτε κληθῇ νὰ διδάξῃ ἐν Πανεπιστημίῳ τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα ἀπὸ ἕδρας ἑλληνικῆς ἱστορίας; Εἰς τίνος εἴδους ἱστορίαν θὰ μετασχηματίζετο ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ ἱστορία; Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ εἶσιν ἀποπλανητικά, καὶ θὰ κατίσχυον πρὸ οἱουδήποτε κριτοῦ, ἐὰν συνέβαινεν αὐτοῖς νὰ ἦσαν βάσιμα. Ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶναι τοιαῦτα; Οἱ ἀρχαῖοι, οὕς τινας δὲν διέκρινε κατὰ τὸ καὶ νῦν σύνηθες ἡ ἀρετὴ τῆς φιλαλληλίας, εἶχον, ἀδιάφορον ἂν καὶ δὲντὸ ἐτήρουν ἀπαρεγκλίτως, ὡς δόγμα ἠθῶν ὡραίων τὸ ὅτι «***εἰσὶ βωμοὶ καὶ ἱερά***». Ἰδέα, ἣν ὡς φράσιν τοὐλάχιστον φαντάζεταί τις προχειροτέραν τοῖς καθηγηταῖς τῆς Φιλολογίας ἢ ὅσον δὲν εἶναι τοῖς ἄλλοις ἡμῖν ἀμνήμοσιν ἁμαρτωλοῖς. Ἔννοιαν δ'εἶχε τὸ ἐπιγραμματικὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνο ῥῆμα, ὅτι πρὸ τῶν βωμῶν καὶ τῶν ἱερῶν ἀνακωχεύουσιν ἡ ὀργὴ καὶ τὸ πάθος. Τὸ διασκελίζειν βωμοὺς ἐστιν ἀνθσιουργία. Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας κηρύττει ἑαυτὸν ἐκ καταγωγῆς Σουλιώτην μεταναστεύσαντος τοῦ πάππου αὐτοῦ εἰς Κορυτσᾶν. Ἐὰν αὔριον ἡ Βορεία Ἤπειρος ἐπιστραφῇ τῇ Ἑλλάδι, οἱ Ἕλληνες θὰ κατατάξωμεν ἀλβανογενεῖς καὶ ἀλβανιστὰς τοὺς Κορυτσαίους, τοὺς Μοσχοπολίτας, τοὺς Αὐλωνίτας; Ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, καὶ ὅταν ἔτι θὰ τῷ συνέβαινε νὰ ἐκρίνετο ὡς Ἀλβανὸς καθαρόαιμος, ὡς καταλαλοῦσι τοῦ ἀνδρὸς οἱ κατήγοροί του, καὶ ὅταν ἔτι θὰ ἐπεσημαίνετο μετ' ἐντονωτέρας κατακραυγῆς ὡς ἀλβανολόγος εἰδικός,—πάλιν ὁ κατ' αὐτοῦ διασυρμός, ὅτι εἶναι ***Ἀλβανὸς προδότης τῆς Ἑλλάδος***, θὰ ἀπετέλει πρᾶξιν ἐγκληματικήν, διότι δὲν εἶναι.

Τινάσσων τὸ ῥάσον αὐτοῦ ἐν τῷ κριτηρίῳ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, βοᾷ κατὰ τῆς ὕβρεως, ἀντιλαλοῦσιν δὲ τοὺς μυκηθμοὺς αὐτοῦ οἱ τοῖχοι τῆς Σχολῆς ἐν συναγανακτήσει. «Εἰμὶ Κορυτσαῖος, φωνεῖ, Σουλιώτης. Ἀλλ' ἀφοῦ ὑμεῖς, σώνει καὶ καλά, μὲ θέλετε Ἀλβανὸν, ἡ προμετόπη, ἣν μοι ἐπικολλᾶτε, δὲν κολοβώνει ποσῶς τὴν ἀγνοτάτην, τὴν ἀκραιφνῆ ἐθνικότητά μου, οὐδὲ ἐξυπηρετεῖ τὴν εὐχαρίστησιν ὑμῶν τὸ ὅτι ἐνῷ με ἠθέλετε Ἀλβανὸν μὲ ἀποκαλύπτετε ὄντα ***Ἀρβανίτην***. Θὰ μὲ συλλάβητε ***ὑπερέλληνα Ἀρβανίτην*** τὸν νοῦν καὶ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας, εἰς

τὴν σειρὰν τῶν ὑπερηφάνων Ἑλλήνων Ἀρβανιτάδων τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὕδρας, τῶν Ἀρβανιτάδων ἐδῶ μέσα τῆς Ἀττικῆς, μεθ' ὧν συζῆτε μετ' ἀνεφγμένων διάπλατα τῶν πυλῶν τοῦ ἄστεος, ὡς ἓν ὄντες πρὸς αὐτούς. Γοὺς ἔχετε ἐν τοῖς κόλποις ὑμῶν καὶ αὐτοὶ ὑμᾶς ἐν ταῖς ἰδικαῖς των, ἐν τοσαύταις δὲ καὶ τοσαύταις ἐπαρχίαις τῆς Ἑλλάδος ἀπ' αἰώνων, καὶ εἰς τοσοῦτο ἀκόλυτον συνταύτισιν πρὸς τοὺς ἐπιλοίπους γηγενεῖς εἰσιν ὥστε καὶ ἐὰν συνέβη αὐτοῖς νὰ ἔχωσιν ἔλθῃ ὄχι ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ Ἀλβανίας, ὁ ἑλληνικὸς ἐμβολιασμὸς κατέστησε δι' αὐτοὺς τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀγνώριστον. Ἡ πρὸς ἐκείνην τὴν ποτε προέλευσιν λήθη δὲν ἀφῆκεν ἴχνος παρελθόντος ἐν τῇ καρδίᾳ των, καὶ αὐτὴ πάλλει ἐξ ἀγάπης καὶ λατρείας πρὸς ἣν ἡ κτοσι τῆς Ἑλλάδος τοῖς ἐνεφύσησε πατρίδα, τὴν μίαν καὶ μοναδικὴν πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα Καὶ ἡ λατρεία ἡμῶν δὲν εἶναι οὐδαμῶς ἧττων τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μεθ' ὧν συνεσωματώθημεν, καὶ μεθ' ὧν μεριζόμεθα καὶ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ καθήκοντα».

Αὐτά, λέγει πρὸ τοῦ κριτηρίου τῆς Σχολῆς, καὶ ἐξακολουθεῖ φωνῶν ὁ «προδότης Ἀλβανός» προκαλῶν ἐν τοῖς ἀκροατοῖς του τὸν συλλογισμόν, ὅτι εἶδε εἴχομεν καὶ ἄλλους προδότας Ἀλβανοὺς ὡς τοῦτον! Ὁ ἀλβανιστὴς αὐτὸς ἀλβανιστὴς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀλβανολόγου, καὶ οὐχὶ τῷ τοῦ μισελληνιστοῦ, εἰς ἣν σημασίαν ἡ λέξις κατέληξεν ἐκ συγχρόνων παθῶν καὶ ἰδιοτροπίας, ἐξακολουθεῖ ἱστορῶν καὶ ἄλλα πρὸ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ὢν συγγραφεύς, λέγει, πεντηκοντούτης ἔργων, ἁπάντων ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ, οὐδὲ γραμμὴν ἂν μίαν ἐγράψῃ ποτὲ ἐν τῇ ἀλβανικῇ. Οὕτω καὶ ἐξεθήψα τὸ πάθος τῶν μισελλήνων ἐθνῶν μου. Διὰ τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν, ἣν δὲν ἔπλασα ἐγώ, ἀλλ' ἣτις ὑπάρχει, ἠθέλησα μάλιστα συνεχίσει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὄχι τοῦ λατινικοῦ. Ἀπεκάλυψα ὡς λόγιος ἄνθρωπος πρὸς τοὺς ὄντως μισέλληνας κατασκευὴν ἐκ τῶν συγχρόνων Ἀλβανῶν, ὅλην τὴν ἀπειρίαν τῶν εἰς ξένας γλώσσας περὶ Ἀλβανῶν συγγραμμάτων, ἀναγορεύσας ὡς μόνας πηγὰς ἀμοφυεῖς καὶ ἐξ ἰδιαιτέρων γνώσεων στερεῶν περὶ τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους τὴν ἀλβανικὴν ἀλλά τε ἑλληνικὴν περὶ Ἀλβανῶν βιβλιογραφίαν. Θελήσει δὲ τοῦ Πατριαρχεῖου καὶ ἐπιμονῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀναδεχθεὶς τὴν Μητροπολιτικὴν καὶ ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας μετέβην καὶ ἐγκατέστην ἐν Ἀλβανίᾳ ἑλληνικὸν διαβατήριον προβάλλων, ὅπερ ἑλληνικὴν τὴν ἰδιαιτέραν εἶχον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἐν τῷ δήμῳ Ἀθηνῶν ὑπηκοότητα. Ἐκ τῆς προβληθείσης δὲ ταύτης παρ' ἐμοῦ καὶ μίαν ποτὲ ἐπαναφορᾶς ἑλληνικῆς ὑπαγορεύσεως ἦλθεν ἐκεῖνος, ἵνα πρὸ ὀλίγου καὶ ἀπεθανατίσθην τοῦ Μητροπολιτικοῦ θρόνου τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐξόσθην τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους ὡς μὴ ὢν Ἀλβανός, ἀλλ' Ἕλλην. Καὶ ἐμοὶ ἐδῶ ὁ παυσιφρονήσας Δεσπότης Κορυτσᾶς τὴν Ἑλληνι-

κὴν σχολὴν τῶν Φιλοσόφων, ὄζει δὲ καὶ πάλιν ἡ αὔθουσα ἀπὸ κνίσης καυτηρίου πεπυρακτωμένου ἐμπηγνυμένου εἰς σάρκας. «Διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς εἶμαι Ἕλλην ὑπερελληνίζων καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς εἶμι ἀλβανίζων Αλβανός; Τοῦτο λέγεται ἐξ ὑμῶν ἱπποτισμός; Τοῦτο λέγεται δικαιοσύνη;» Καὶ εἶναι αὐτός, ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, ὁ καὶ τοῦτο κραυγάζων. «Ἓν ὑπέρτατον ὅραμα ἐν τῷ βίῳ μου ἔσχον, πρὸς πραγμάτωσιν αὐτοῦ τὸν βίον καταστρέψας. Οὐχὶ τὴν δυστήρικτον καὶ ἐπισφαλῆ μονήρη ἀλβανικὴν Ἐπικράτειαν, ἀλλὰ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἄλυτον ἕνωσιν, ἔστω καὶ μεταβατικῇ δυαρχίᾳ».

Οὕτως ὡμίλησεν ὁ Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς. Ἀλλὰ δὲν ἐβρυχήθη μόνον ἐν Πανεπιστημίου Σχολαῖς περὶ τοῦ ὅτι ἐπόνει ἡ ψυχή του διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὅτι ἦτο καὶ ἤθελε νὰ ἦναι Ἕλλην, τὸ ἔδειξεν ἐν τιμῇ ἐκεῖ ὅπου περὶ πατριωτισμοῦ δὲν διαμείβονται εὐθηναὶ πομφόλυγες λέξεων, ἀλλὰ πυρίτιδος βόλια βαρέα. Ἀγανάκτησις φέρει με περὶ τούτου λαλοῦντα. Ἔλεγον πρὸ μικροῦ πῶς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶχον γνωρίσῃ βιβλιοδίφην μοναχὸν ἐν Ἄθῳ, αἱ κατὰ τὴν τάλαιναν γενεὰν ἡμῶν ἱστορικαὶ ἐξωτερικαὶ καὶ ἐσωτερικαὶ περιπέτειαι τῆς Ἑλλάδος ἐπεφυλάσσοντο νὰ ἀποκαλύψωσιν ὅτι, καθὼς τὸ ἐθέσπισεν ἡ ὑπερῃφανος ἱστορικὴ παράδοσις περὶ τῶν ἡρώων κληρικῶν τοῦ Γένους ἡμῶν, ὁ Ἀθωΐτης μοναχὸς ἐγίνωσκε νὰ μεθίσταται ὑπὲρ τῆς Ἰδέας καὶ εἰς ὁπλαρχηγὸν πλήρη ἀλκῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων.

Ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε. Μάλιστα. Τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν ἐπανεῖδον μετὰ ἔτη πολλὰ ἐν Ἀθήναις ὅπου καὶ ἐσύχναζεν ἐν τῷ ἐμῷ οἴκῳ. Ὑπὸ τὸ ῥάσον ἔσφυζε καρδία γενναίου. Ἦν φοιτητὴς ἐπὶ πτυχίῳ, πεπαιδευμένος δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ θρανίου ὅσον οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἕδρας, καὶ μετριοφρονέστατος, ἄνευ ἐπιδείξεων σοφίας. Φοιτητὴς εἶχεν ἐξ αἰσθήματος προσέλθει ὡς ὄργανον, καὶ εὐθὺς εἶτα ταχθῇ ἀρχηγεύων πατριωτικῶν συνδέσμων ἐνόπλου δράσεως. Θὰ τὸν εὗρισκε δ' ἡ Μακεδονία, γνώστην αὐτῆς τυγχάνοντα, ἐκ τῶν πολυτίμων ἐν τοῖς ὁπλαρχηγοῖς τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων. Τοιοῦτον τὸν εἶδον ἐγὼ ὁ ἴδιος, τὸ καλυμαύχιον ἀντικαθιστῶντα διὰ σκούφου σταυροῦ, ζωννύμενον ἐπὶ τὰ στέρνα χιαστὶ τὰ λωρία τῶν φυσιγγίων μὲ τὸ ὅπλον ἐν χειρὶ ἀνερχόμενον ἀπνευστὶ τὸν Φιλόπαππον, εἰς ἐποχὴν λίαν τεταραγμένην καθ' ἣν αὐτὸ τὸ κλεινὸν ἐκινδύνευεν ἄστυ παρ' ἐπιδραμόντων λῃστοπειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὑπερποντίων ἐχθρῶν, μᾶλλον δὲ ἐξ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ καὶ ἀλλοφροσύνης.

Ἐμάχετο ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ὡς ***Ἀλβανὸς ὑπὲρ Ἀλβανῶν*** τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν ἐκείνην ἢ ὡς ***Ἕλλην ὑπὲρ Ἑλλήνων***; ὡς ***Ἕλλην ὄντως «φιλέλλην»*** προέβαλλε τὰ στήθη του καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, ὄντινα ὑβρίσται ἐνώπιον τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς περιλούουσιν τώρα ὡς ***Ἀλβανὸν προδότην τῆς Ἑλλάδος!...***

Και ἐπειδὴ ἦτο ὑπὲρ τοῦ ἀπαραθίκτου τῆς ἐνιαίας, καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ διασπαστοῦ τῆς ἑλληνικῆς γεωγραφίας καὶ κυριαρχίας, ὡς *Ἕλλην* πρωτοστάτης ἀγώνων, καὶ *οὐχὶ ὡς Ἀλβανὸς* ἐρρίφθη ὁ μοναχὸς Εὐλόγιος καὶ ἐρήμαξεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀθηναϊκοῖς Ἀμπελοκήποις Στρατώνων, ὅπου εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἐν διαστήματι ὀκτὼ μηνῶν ἐμέτρησε 24 000 πολιτικῶν συλληφθέντων, δαρέντων, ῥιφθέντων καὶ καταδυθέντων, ἄνευ σκαφάδρου, εἰς τὴν «βούταν», τὸν ἀπύθμενον βόθρον τοῦ καταστήματος . . .

Και εἶμαι ἐγὼ ὅστις και πάλιν διωκόμενον ὡς *Ἕλληνα* ἀδιόρθωτον, μαχητικῶς δρῶντα, τὸν ἔσωσα ἀπὸ ἐκδικήσεως θανάτου, κρύψας αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ μου, πρὸ τοῦ ἐγὼ αὐτὸς κατὰ τὴν βαρεῖαν περίοδον ἐκείνην τῶν ἀγρίων διωγμῶν ἐξορισθῶ ἐπὶ τὰ τρία περίπου ἔτη τοῦ μαρτυρίου μου, μαρτυρίου ἀφέντος μοι σὺν συμφοραῖς ἄλλαις τὴν ἀνάμνησιν πῶς ὑπεκπροφεύγων τοὺς ἐξαπολυομένους βρόχους τῶν λυσσοδήκτων ὀργάνων τοῦ τυράννου καὶ διολισθαίνων διὰ τῶν ἐνεδρῶν αὐτῶν, ἔζησα ὡσεὶ πλάνης καὶ φυγόδικος περιτρέχων τὰς ἑλληνικὰς ἐκτάσεις.

Και τὸν κυνηγούμενον καὶ διωκόμενον, τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ φρονήματος καὶ τῆς συνειδήσεως τεταλαιπωρημένον καὶ δυσπραγοῦντα Εὐλόγιον Κουρίλαν, μετ' ἐμὲ ἔκρυψε πάλιν καὶ ἔσωσε φιλοξενῶν ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ ἀληθὴς εὐπατρίδης καὶ μεγαλόκαρδος ἄνθρωπος, ὁ ἀείμνηστος Θεόδωρος Ζαΐμης, μεγάλη μορφὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ. Ὁ Θεόδωρος Ζαΐμης ἦν γαμβρός μου. Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ἦν φίλος τοῦ οἴκου ἡμῶν.

Αὐτὸς λοιπὸν ἦτο καὶ εἶναι ὁ ὡς Ἀλβανὸς προδότης προπηλακισθεὶς Δεσπότης τῆς Κορυτσᾶς, Οὕτω γράφεται ἡ ἱστορία! Ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἱστορικῶν οὕτω γράφεται ἡ ἱστορία, Ἱστορικῶν ὑπερμαρτυρησάντων μάλιστα αὐτῷ ἐν στρατοδικείοις; Τὸ πᾶν παρενοήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς παρενοήθη καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' ἡ ἱστορία πάντως θὰ ἀναγράψῃ καὶ τόδε ὡς πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ἐν αὐτῷ ἀγώνων. Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας εἶθαι ἀναδεδειγμένη μορφὴ *ἀνδρὸς παλαιστοῦ*. Ἐχρειάζετο δ' ἐπακριβῶς εἰς παλαιστὴς αὐτῆς τῆς ἀποφασιστικότητος καὶ τοῦ ψυχικοῦ σάρρους καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐὰν τοῦτο ἔμελλε νὰ μὴ ἀρέσκηται καὶ περαιτέρω εἰς τὴν νάρκην. Καὶ περαιτέρω; Αὐτὸ ἦτο δύσκολον πλέον διότι ἔχει ἤδη ἐν σύμπαντι τῷ ἑλληνικῷ κοινῷ, τῷ ἐχομένῳ ἄπριξ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ φρουρῷ τοῦ κεκτημένου ἐθνικοῦ πνευματικοῦ πλούτου, καταστῇ αἰσθητὴ λίαν ἡ ἀνάγκη καὶ πάλιν ἀρχηγῶν *Καθαρογλώσσων* κατὰ τῶν *Γλωσσακαθάρτων* ἀποπλανητῶν. Εἰς τὸ ἄκουσμα λοιπὸν τοῦ ὀνόματος τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα ἡ ἐπὶ κεφαλῆς ὀλιγαρχία τῶν τελευταίων αὐτῶν ἔχησε τὸ σάλπισμα τοῦ κινδύνου καὶ ἔλαβε θέσιν μάχης. Οὕτως ἡ πανεπι-

στημιακὴ Σχολὴ τῆς φιλοσοφίας εὑρέθη μίαν ἡμέραν γεγεννημένη ἡ παλαίστρα τοῦ διαπληκτισμοῦ.

Θὰ ἠθέλομεν ἐν Ἑλλάδι νὰ ἐξεσφενδονίζοντο ἐκ τῶν συνεδριάσεων σοφῶν ἀνδρῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἄλλαι, ἄλλως πως στερρὰ ἀλήθειαι, περὶ τῶν ἀλβανοελληνικῶν πραγμάτων. Ὁποῖοι οἱ Ἕλληνες πατριῶται, οἱ μεγαλοϊδεᾶται, οἱ ἐθνικοὶ ἐξολοκληρωταί, οἱ πανελληνισταί, οἱ οὐχὶ «*ἱμπεριαλισμοῦ*» ἑλληνομαιοῦς φαντασιασταὶ καὶ σκιαμάχοι κατὰ τὸ πομφόλυγον εἶδος τῶν γεωγραφικῶν ἐξογκώσεων καὶ ἐλεφαντιάσεων, οἱ Ἕλληνες *παγκρατορικοί*, οὐχὶ τῆς ἀδηφάγου καὶ φαιδρᾶς ἐφευρέσεως τῶν «*ζωτικῶν χώρων*» καὶ τῆς μετατροπῆς τῶν θαλασσῶν εἰς *ἰδιοκτήτους λίμνας*, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες *συσσωματωταὶ* ἁπλῶς καὶ μόνον τῆς ὑπὸ τῆς καθαρᾶς βουλήσεως τῶν αἰώνων καὶ τῶν οὐρανῶν κεχαραγμένης ἐθνικῆς γεωγραφίας. Τοιοῦτοι οἱ Ἕλληνες, οἵτινες, ὅταν θεωρῶμεν τὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν καθήκοντα ἡμῶν, δὲν κλονιζόμεθα οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς τεθρυλημένου *μίσους* τῶν Ἀλβανῶν. Ἂς ἦναι τὸ μῖσος αὐτὸ ἄσπονδον ὅσον ἂν θέλῃ. Ἡ Ἀλβανία εἶναι εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τῶν βαθυνόων Ἀλβανῶν, ὅσοι βέβαια ἀρέσκονται εἰς φῶς ἄπλετον καὶ ὁρίζοντας εὐρεῖς αὐτοῖς οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ ἡμῖν συμφέροντας, *ἡ Ἀλβανία διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Ἑλλὰς δι' αὐτήν*. εἶναι ἄλλο τι πολὺ σπουδαιότερον πρᾶγμα ἢ τὰ ἀλβανικὰ μίση, τά τε αὐτόματα καὶ τὰ φαρμακερώτερα ἄλλα, τὰ καθυπηγορευμένα. Ἄλλως τὶ θὰ εἴπῃ ἡ λέξις *μίση*; Ὑπάρχουσιν ἀρά γε που καὶ μίση αἰώνια; Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπᾷ τις σήμερον περισσότερον ἢ ὅσον οἱ Πέρσαι, καὶ τὴν Περσίαν ἢ ὅσον οἱ Ἕλληνες; Καὶ ἡ Ἀλβανία λοιπόν, ἴσως, μισεῖ ἡμᾶς, ἀλλ' ὡς φιλήσουσα. Τὸ μῖσος αὐτῆς θὰ κοπάσῃ, διότι εἶναι καὶ παράλογον.

Ε'. Ἐκμυστήρευσις ἑλληνοαλβανικῆς ἀδελφοσύνης ὑπερτάτης.

Ἄλλως τε δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ καταγιγνομένων σπουδαίως εἰς τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα, ὅστις νὰ ἀγνοῇ, ὅτι δὲν εἶναι οἱ ἀληθεῖς Ἀλβανοὶ οἱ μισοῦντες τὴν Ἑλλάδα, οἵτινες τοὐναντίον τὴν ἀγαπῶσιν. Ἀλλ' ὁ ἀλβανικὸς μισελληνισμὸς εἶναι βυσσοδομία κατὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ἑλλάδος φιλοτεχνηθεῖσα ἀπὸ τοῦ βερολινείου-συνεδρίου καὶ ἐντεῦθεν. Ταχέως δοῦσα γένεσιν εἰς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ῥουμανίᾳ ἐγκαθιδρυμένου καὶ συστηματοποιημένου μισελληνισμοῦ. Καὶ εἶναι ὁ ἀλβανικὸς μισελληνισμὸς οὐχὶ προϊὸν αὐτοχθὸν τῆς Ἀλβανίας, ἀλλ' ὁπώρα καταναλώσεως ἐκ τοῦ εἰσα-

γωγικοῦ ἐπιχειρήσεως ἐμπορίου, ἐξ οὗ δὲν ἐπέλεσεν, ὅσον κυρίως ἐκλουτίσθησαν Ξωθεν ἐν Ἀλβανίᾳ αὐθαίρετοι καὶ παροδοξολόγοι γηγενεῖς ῥαδιούργοι ἀσύδοτοι. Ἀρκεῖ νὰ ἀναμνησθῇ τις πῶς ὁ ἐν Ἰταλίᾳ περικλεὴς καὶ εὐσυμπαθὴς ἱστορικὸς συγγραφεὺς Καῖσαρ Καντοὺ (1804—1895) ἐτίμησε καὶ ἐφιλοξένησεν ἡμμαθῆ Ἀλβανὸν ποιητὴν παροικίας ἀλβανικῆς παρὰ τὴν Νεάπολιν, τὸν Ἱερώνυμον Δὲ Ῥάδαν, συγχωρήσαντα ὑβριστικὸν ἀσυνεφρησίας καὶ ἀνιστορησίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπως ἐπισκιάσῃ τὴν χρυσοχὴν καὶ τὰς χάριτας τῆς ἀλβανεμανοῦς Ἰταλίας. Καὶ ὁ περίφημος Κάντοὺ, ὁ ἀνεκτιμήτος σοφός, ἀφοῦ ἐξεπλάγη τὸν παραλόγων καὶ τῷ εἶχεν, ὅτι δὲν γνωρίζει ἐκαρκῶς τί λέγει, κατέληξε χαρακτῆρα αὐτὸν νὰ μελετήσῃ καὶ κατανοήσῃ, ὅτι ἡ Ἀλβανία δὲν εἶναι χωρὶς Ἑλλάς, Ἑλλὰς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἱστορίαν, ὃς καὶ ἤτο εἴτε συνεφερεν εἰς τὴν Μοῦσαν τοῦ Ἀλβανοῦ ποιητοῦ εἴτε δὲν τῇ συνεφερεν.

Τὸ ἀνεφάνη Ἕλλην ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἐν Σικελίᾳ γόνος, ἄλλων ὑψηλῶν ἰδεωδῶν μύστης ἢ ὁ χαρὰ τοῦ Καντοῦ χαλεπανθεὶς μισέλλην σχολιοῦ; ἐκεῖνος, ὃν τῶν ἀθανάτων τῆς ἰταλικῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννήσεως κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὁ τὴν Ἰταλίαν ὑψηγόρος Φραγκίσκος Κρίσπης (1819—1901) ἀνανεώσας κεχολιτισμένη ἐκφυγὶτη ἀνδρὸς κεραυνοῦ καὶ ἰσχυροτέρου, τοῦ Ἀλβανοῦ καὶ Ἕλληνος Σικελιώτου. Εἶχεν ὁ ὑψηγόρος Κρίσπης, ὅτι ὁ σοφὸς Καντοὺ: «ἡ Ἀλβανία εἶναι ἡ Ἑλλάς». Τὸ εἶπεν, τὸ ἐπίστευσεν, τὸ ἔγραψεν προσωπικότητες ἄλλαι κορυφαῖαι τοῦ ἰταλικοῦ κόσμου, τῶν γραμμάτων, τῆς πολιτικῆς, τῆς Ἐκκλησίας. Ἴδε βεβαιώσεις τῆς σήμερον ... Ὁ Μαρκάνο, ὁ Καντόνι, ὁ Σκίρο τῆς Πίστης Δε Γρέτα, ὁ ποιητὴς καὶ ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Καμάρδα καὶ ἄλλοι καὶ ἄλλοι συντηροῦ. Ὁ δεινὸς ἀλβανολόγος Χαν τῆς Ἀλβανοπόλεως (1811—1869) ὁ Γάλλος Πουκεβίλ...

Ἀλλὰ τῶν φρονίμων ἄλλο καὶ τοῦτο φρόνιμα ἄλλο, ἐὰν σώφρονες ἐπιμένουσι κατὰ τῶν ἐν τῇ σημερινῇ Ἀλβανίᾳ σταδιοδρομούντων ἐκ τοῦ ἔσω τῆς Ἑλλάδος ἐπιζημίων καὶ προσοδοφόρων μίσους τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὕβρεως. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀνθελληνικὴ σκοπιμότης ἐπιμένῃ κατώρθωσε νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν μισελληνισμὸν καὶ ὁπλὴ ἀλβανικὰ στοιχεῖα τί πρέπει ἡμᾶς νὰ πράξωμεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας; Τὸ μίσος των δὲν θὰ μᾶς ἐπιφέρῃ κακὸν ἐκ τῶν ἔσω. Οἱ νουνεχεῖς Ἀλβανοὶ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὴν ἀγαπήσουν καὶ μᾶλλον ὅσα θὰ ἀνοίξουν καλλίτερον οἱ ὀφθαλμοί των. Καὶ οἱ νουνεχεῖς Ἕλληνες πῶς θὰ ἦσαν ἀνεγνῶ ἕνεκα τοῦ μνησικάκητος πλήθους; Λέγει ὁ Ησιόδος ἐν τῇ Θεογονίᾳ (ΚΣΤ ψ) λαὸς ἐπιλήσμων ὅτῳ μεῖζ' ἀγαθὸς ἔφθη ἔσσεσθαι λαὸν ἐπιλήσμονα. Τὰ γραμμένα τοὺς Ἀλβανοὺς, ἐσεσημένα, καὶ ἀληθῆ δὲν τοὺς ἐπωφέλησαν. Ἄλλως τε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, ὃν ἔφθην ἐπάνω, ἐκ αἰῶνος μακρὸς τὸ νὰ ἀπομνημονεύωμεν τὸν κλεινὸν

την τῶν ῥύπων του, ἐσμέν ἐξωκειωμένοι **πλέον** πρὸς τοὺς θαυμασμοὺς ἀναμίξ καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην, τὸ μῖσος **τῶν λαῶν** ἔτι καὶ τῶν μεμορφωμένων. Ποιούμεθα δὲ καὶ σκέψιν ἀναμφισβητήτου νομίζομεν ὀρθότητος ἐκτὸς τούτου. Ἐὰν μισῶσιν ἡμᾶς οἱ Ἀλβανοὶ ἢ μεθ' ἡμῶν ὅμως αὐριανή των συμβίωσις πραγματοποιουμένη **θὰ δώσῃ πέρας** εἰς **τὴν** ἐκ **τοῦ** χωρισμοῦ ῥιζικὴν αἰτίαν **τοῦ** κακοῦ **τοῦ** ὅλου **σώματος, καὶ θὰ θεραπεύσῃ** καί αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς. Ἀκέραιον σῶμα ἀκμάζει **περισσότερον** τοῦ **κεκολοβωμένου.**

Πῶς θὰ ἀποκλείωμεν λοιπὸν τὴν Ἀλβανίαν **τῆς καρδίας ἡμῶν, καρδίας** παλλούσης ὑπὸ φρένα ὑγιᾶ, πῶς θ' ἀποκλείωμεν **αὐτὴν τὴν** στιγμὴν τοῦ ἐπεισοδιακοῦ, εἴτε ***πεπλανημένου*** μίσους της, ἐὰν τυχὸν **τοιοῦτο** ὑπάρχῃ ; Ἄλλως τε ἂς μισῇ ἡμᾶς καὶ ἄνευ πλάνης ! Μὴ οἱ **Ἕλληνες** ἀγαπῶσι τοὺς Ἕλληνας ἐγκαρδιώτερον ; . . .

***

Πρὸ παντὸς τοῦτο, Ἕλληνες καὶ **Ἀλβανοὶ πρέπει** νὰ ὦμεν **καλῶς** ἐξηγημένοι πρὸς ἀλλήλους. Λεγόμεθα κατὰ συνθήκην λαοὶ ***ἀδελφοί***. Παριστάμεθα δηλονότι πλήθη κεχωρισμένα, αὐθυπόστατα καὶ αὐθέκαστα. Κατόπιν δ' αὐτῆς τῆς θεμελιώδους αὐθυπαρξίας ἑκατέρου ἡμῶν τὰ **δύο** ἡμῶν πλήθη εἰσέρχονται δῆθεν ***πλέον*** εἰς τὴν ἔννοιαν, εἰς τὴν μορφὴν τῆς ἀδελφοσύνης Λοιπὸν ***ὄχι***. Πολὺ πλέον ἢ ἀδελφοί, εἴμεθα ἐξ ὑπαρχῆς Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες ***πλῆθος τὸ αὐτό,*** ἓν καὶ ἑτεόν ταμὲν εἰς δύο ἐξ ἰδιοτρόπου βουλήσεως τῆς ἱστορίας διὰ γραμμῆς, ἥτις πάντως δὲν ἀποτελεῖ «σινικὸν» τεῖχος μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων. Εἴμεθα **τὸ** αὐτὸ ***γένος*** ἀνθρώπων. Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ***κλάδος***. Μία καὶ ἡ αὐτὴ παναρχαία ὑποδιαίρεσις ἀνθρωπίνης μεγαλομάζης μιᾶς ἐκ τῆς Καυκασίας ἢ Λευκῆς ***φυλῆς.***

***

Δὲν εἴμεθα Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες **Αἰθίοπες** οἱ μέν, οἱ ἄλλοι **Μογγόλοι.** Δέν εἴμεθα ἀποκόμματα φυλῶν θεμελιωδῶς **ἑτεροπλάστων, ἀπόῤῥοιαι** ἐξ ἐκείνων τῶν μεγάλων διαιρέσεων τῆς ἀνθρωπότητος, αἵτινες οὖσαι ἑκάστη δι' ἑαυτὴν μόνην, ὁμόῤῥυθμος καὶ **αὐτοπαράγωγος** ἐκ νόμων τῆς δημιουργίας, γίγνονται ἐν τῇ συμμίξει μιᾶς **πρὸς τὴν** ἄλλην, τὴν φυλετικῶς **ἀνόμοιον,** δύστροποι εἰς τό συναφομοιοῦσθαι. Δὲν εἴμεθα πρὸς ἀλλήλους Ἕλληνες Ἀλβανοί ὡσεὶ **Νιγρῆτες, Σῖναι** ἢ **Ἐρυθρόδερμοι,** εἴδη ἀνθρωπίνων ὄντων σταθερῶς διαφόρων καὶ ἀνεξιτήλως, ῥιζωμένων εἰς νεοπλαστουργικόν χωνευτήριον πρὸς **δημιουργίαν νεογονίας** μιγάδων. Νεο-

πλασίας αὐτῆς ἄλλως τε οὐχὶ εὐοιώνου, ὄντος βιολογικῶς ἀποδεδειγμένου, ὅτι οἱ μιγάδες γόνοι, οἱ ἀποῤῥέοντες ἐκ γενετησίων διασταυρώσεων φυλῶν ἑτερομόρφων, μεθ' ὡρισμένας γενεὰς δὲν εἶναι πλέον ἐξ ἀλλήλων ἀναπαραγωγοὶ καὶ ἐκλείπουσιν σβεννύμενοι. Τοῦτο ἐν τῇ ἀλόγῳ ζωϊκῇ φύσει συμβαίνει εἰς τοὺς ἡμιόνους. Ὡς πρὸς τὰς θηλείας μόνον αὐτῶν, τοὐλάχιστον τὰς ἐν Συρίᾳ, ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται ἐξαίρεσιν (Ζ. Ι.—Α', 35, ΣΤ', 163).

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὄντες κλάδος φυλῆς τῆς αὐτῆς, δὲν ἀναγόμεθα οὐδὲ κἂν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κλάδων, οἵτινες σχιζόμενοι ἐκ περιστάσεων περιέρχονται ἐν τοῖς τμήμασιν αὐτῶν διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου εἰς κατάστασιν ἀσυμβιβάστου, ἐπειδὴ ὑπέκυψαν ἕκαστος εἰς ψυχικὴν ἰδιοπλασίαν ἀσυμπλησίαστον τοῦ λοιποῦ πρὸς τὴν τοῦ ἄλλου. Οὕτω λ.χ. ἔχουσιν ἀλλοιωθῇ ψυχικῶς τέλεον, ἑκάτεροι καίπερ φυλετικῶς ἀπολύτως ὁμαίμονες, Γερμανοὶ καὶ Ἄγγλοι.

Οὐδὲν τούτων εὑρίσκει τις ἀναλογίαν ἐν τῇ ἰδιότητι τῶν δεσμῶν Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τμήματα ὁμοταγῆ καὶ ἀκόλουθα τοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διασπάσεις οὐχὶ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐπεισοδιακαί, παναρχαίας οὐχὶ στασίμου, ἀλλ' ἐν κινήσει μεγαλομάζης, πεπρωμένως συνελκυόμεναι καὶ συνταυτιστέαι, τοιοῦτοί ἐσμεν. Κοινὴ ἡμῶν καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κατεύθυνσις καὶ τὸ τέρμα. Ποῦ βαίνομεν: Τὸ βλέπομεν. Πόθεν ὡρμήθημεν, Βοηθεῖ ἡ γλωσσολογία μέχρι τινὸς εἰς τὸν διαφωτισμὸν αὐτὸν τοῦ σκότους. Αὐτόχθονες δὲν φαινόμεθα ὄντες. Καὶ ἐὰν τὸ πνεῦμα τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας ἐπιμένῃ ἰσχυριζόμενον τὸ ἐναντίον, τότε τῆς ὑπονοίας μεθισταμένης πρὸς προγόνους ἐκ λίθων θεσσαλικῶν, τέκνα πέτρινα ὅσον οἱ Ἀλβανοὶ ἄλλα πλὴν τῶν ἐξακουστῶν Βάσκων—ὄχι ἡμῶν, ἐπειδὴ ὑμεῖς εἴμεθα ῥευστοὶ μᾶλλον. . .—ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐθνολογία δὲν ἔχει συναντήσῃ.

Πάντως πέραν τῆς θεσσαλικῆς ἀφιληδόνου ἐκείνης ἀνθρωπογονίας, τῆς ὑπεράνω τῶν ὤμων τευχθείσης καὶ οὐχὶ κάτω ταπεινῶν σκελῶν, ἀπομένει ἀνεξακρίβωτον ἔτι καὶ σήμερον κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ ἂν ἡ εἰρημένη λευκὴ μεγαλομᾶζα, ἧς Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες εἴμεθα τμῆμα, ἀπεσύρθη ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν ἢ ἀπὸ τοῦ μεταξὺ Γάγγου καὶ Εὐφράτου μεγάλου Ἰράν, τῆς ἀρχαιοτάτης, ἃς τὴν εἴπωμεν, Ὑπερπερσίας. Δυναμένη ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ὑποθέσει νὰ θεωρηθῇ ὡς Ἰρανικὴ ἡ μεγαλομᾶζα αὐτή, Ἐρανικὴ λεχθεῖσα, ἀναγράφεται καὶ ὡς Ἰνδογερμανικὴ διωρθωμένη κατόπιν εἰς Ἰνδευρωπαϊκήν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν οὐχὶ τῆς γεωγραφικῆς καὶ φυλετικῆς τῆς προελεύσεως, ἀλλ' ὡς εἶναι ὀρθὸν ὑπὸ τὴν τῆς γλωσσολογικῆς ὁμοταξίας, εἷς ἣν ἀνάγεται.

Νομάδες ἰρχεγόνως ἢ πλάνητες ἐν τῷ ἀναζητεῖν βελτίονα τύχην, ἢ φεύγοντες καθὸ διωκόμενοι, οἱ πολὺ κατόπιν λεχθέντες Ἀλβανοὶ καὶ

Ἕλληνες, ἐτέθημεν ὁμοῦ ὡς εἷς κόσμος ἐν πορείᾳ ἀνὰ τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις ἀπὸ τῆς παναρχαίας κοινῆς κοιτίδος, πρὸς ἀλλήλους μορφολογικῶς πανόμοιοι, ὅμαιμοι, ὁμοιοσκέλετοι, ὁμοιοκρανιακοί, ὁμόχροοι, μελαγχροινοί, καὶ ἴσως καὶ πυῤῥότριχες, χωρὶς νὰ ἐλλείπωσι καὶ οἱ ξανθοὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἠλλοιούμεθα φυσικῶς κατὰ μικρὸν τὴν χροιὰν ἐν τῇ εἰκαζομένῃ ἡμῶν πρὸς τὰ βόρεια πορείᾳ, τῇ μετασταθμεύσεων μακροχρονίων. Πρὸς τὰ βόρεια οὐχὶ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὰ ὑπερβόρεια, τὰ σκανδιναυϊκὰ πιθανώτατα καὶ τὰ ἄλλα ἀνήλια πλάτη, ἔνθα τὸ μακρὸν οὐράνιον σέλας, ἀντὶ τοῦ παροδίτου Φοίβου, φέγγει ἀλλὰ δὲν φλέγει. Ἐν αὐτῷ τῷ ὑπερβορείῳ πλάτει καὶ ἡμεῖς οἱ δύο Ἀσιανοὶ τῆς ἐν μετακινήσει μάζης μιγνύμενοι πρὸς στίφη ξανθότερα, ἐκπλυνόμενοι ἀποτελεσματικώτερον ἢ ὅσον δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουσιν οἱ Ἐσκιμῶοι, παραμένοντες αὐτοὶ σταθερώτατα μελαγχροινοί, καὶ μεταξὺ αὐτῶν μάλιστα μελανοὶ κατὰ πλήθη, κατελήξαμεν ἡμεῖς ὄντες κατὰ μεγάλην ἀναλογίαν ξανθοὶ καὶ γαλανόφθαλμοι ἐπὶ τούτῳ λίαν ὑπερήφανοι.

Διετήρησεν μάλιστα ἡ ὁδοιπόρος καὶ πλάνης ὅλη ἐκείνη ἡμῶν ὁλότης μνήμην τινὰ ἀχλύεσσαν τῆς εἰς τὰ βορειότατα ἐκεῖνα πλάτη ὑπερχρονίου διαβιώσεως αὐτῆς ἐν τῷ παραμείναντι ἱστορήματι τῆς καταγωγῆς ἡμῶν καὶ ἐκ τοῦ θρυλικοῦ λίαν θαυμασίου γένους τῶν λεχθέντων **Ὑπερβορείων**, ἐκεῖ ζώντων ὅσον τὸ φῶς, τὸ ***σέλας***, «ἦν παντοπινόν, μὴ δύον ἢ ἅπαξ τοῦ ἔτους». Καὶ αὐτοὶ δὲν ἐφαίνοντο ἀποσβέσαντες τῆς μνήμης αὐτῶν τὸν δεσμὸν πρὸς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, οὔτε ἀπὸ τῆς καρδίας τὸ αἴσθημά των πρὸς αὐτούς, ἀφοῦ κατὰ τὰς ἐν τοῖς κειμένοις ἀναγραφομένας παραδόσεις ἔπεμπον εἰς τὰς θρησκευτικὰς μεγάλας ἡμῶν πανηγύρεις, λ. χ. τὰς ἐν Δωδώνῃ, ἀντιπροσώπους καὶ ἀναθήματα.

***

Ἦσαν ἔρημοι αἱ ἀπέραντοι ἐκτάσεις δι' ὧν ὁ ἐξ Ἀσίας ἀποχωρῶν κόσμος ἐκεῖνος ἐξειλίσσετο πρὸς τὰ βόρεια τύχην ζητῶν, ἢ διεπέρα χώρας ὑπὸ πληθῶν ἄλλων ἐσυχνασμένας, μιγνύμενος πρὸς τὰ πλήθη αὐτά, ἐφ' ὅσον ἦσαν λευκὰ τυγχάνοντα αὐτὰ καὶ ξανθὰ πιθανῶς, ῥωννύμενος δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ποιοτικῶς διὰ τῆς γενεαλογικῆς διασταυρώσεως τῶν αἱμάτων, ὡς τὸ θέλει ἡ δημιουργία μεταξὺ ὁμοχρόων; Οὕτως ὁ κόσμος ἐκεῖνος ἐσυνέχιζεν ὁσημέραι βεβαίως πολυανθρωπότερος τὴν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν βορρᾶν καμπύλην του πορείαν; Σαφὲς ὅπως δήποτε φαίνεται τοῦτο, ὅτι τὴν μακραίωνα πρὸς τὰ βόρεια πορείαν καὶ τὰς ἐγκαταστάσεις διεδέχθη ἄλλη μακραίων πρὸς τὸν εὐκραῆ καὶ εὐλίμενον νότον παλίῤῥοια τοῦ εἰς ὃ ἀνήκομεν ἀρχεγόνου πλήθους, ὅπερ, ἵνα περὶ αὐτοῦ μόνον ὁμιλήσῃ τις, ὑπάρχει ἱστορικὴ πεποίθησις ὅτι ***καθέτως*** πλέον ἀπὸ

βοῤῥᾶ χωροῦν διὰ τῆς ἐπίσης καθέτου περίπου γραμμῆς τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ, τῆς λεχθείσης Γερμανίας, ὥδευσε πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρία καὶ τὰς τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ὁμιλεῖ τις ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἑλληνοιλλυρικοῦ κλάδου. Δὲν φαίνεται δ' ὡσαύτως λογικὸν ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ τῆς ἀσιανῆς μάζης ἀπὸ τοῦ ὁρμητηρίου αὐτῆς νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρὸς τὰ αὐτὰ τέρματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ νότου ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ κατηυθύνοντο τμήματα τμήματα τοῦ πρὸς βορρᾶν τραπέντος ἀρχεγόνου πλήθους, ἀποσπασθέντα αὐτοῦ καὶ καθ' ὁριζοντίαν τινὰ αὐτὰ γραμμὴν διὰ Σκυθίας καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης φθάσαντα εἰς Αἰγαῖον καὶ Ἀδρίαν καὶ Ἰόνιον ἐπίσης. Αὐτὰ δὲ πιθανῶς τὰ τμήματα καὶ διετήρησαν περισσότερον τὴν χροιάν, ἣν εἶχον κατὰ τὴν ἀφετηρίαν των, μελαγχροινὰ αὐτὰ παραμείναντα ἐν μέσῳ τῶν ἀπὸ βοῤῥᾶ ξανθῶν κατελθόντων.

Ἐν τοῖς τελευταίοις αὐτοῖς ξανθοῖς οἱ Ἀλβανοὶ ὀλιγώτερον ἡμῶν τῶν συνοδοιπόρων των μιχθέντες πρὸς ἕτερα μελαγχροινὰ φῦλα διῃώνισαν κάλλιον ἡμῶν τὴν πρωτόγονον κοινὴν ἡμῖν μορφολογίαν, καὶ διετηρήθησαν ἀσυγκρίτως περισσότερον ἡμῶν ξανθοὶ καὶ κυρίως γαλανόφθαλμοι, ὀλιγώτερον ὅμως ἡμῶν δολιχοκέφαλοι. Ἐπειδὴ ὡς πρὸς τοῦτο ἡμεῖς ῥιφθέντες πρὸς τὴν μεσημβρίαν καὶ ἰδίᾳ ὡς θαλασσόβιοι ἐν τοῖς ὕστερον συναναμιγέντες πρὸς τὸν μεσογειακὸν λεγόμενον καὶ ἀράβιον ἄνθρωπον, ἐγενόμεθα περισσότερον δολιχοκέφαλοι, μελάγχροες καὶ μελανόφθαλμοι.

Ὅτι δ' ἀπὸ κοινοῦ καταβαίνοντες ἐκ βοῤῥᾶ πρὸς τὸν εὐκραῆ καὶ εὐήλιον νότον ἔμεθα ὅλοι ὁμοῦ κυριώτερον ξανθοὶ καὶ γαλανόφθαλμοι, τὸ ἐμαρτύρουν ἡ ἐν τοῖς ἀρχαίοις κειμένοις περισωθεῖσα παράδοσις καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οὕτω ὅλοι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, θεοὶ καὶ θεαί, ἦσαν ξανθοὶ καὶ γλαυκεύοντες πλήν τινος, ἐπήλυδος αὐτοῦ. Καὶ πᾶσαι αἱ Νύμφαι καὶ Νηρηΐδες καὶ αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες, καὶ αὐταὶ αἱ θεότητες, ἔτι αἱ διαιτώμεναι ἐν τούτοις ἐν τῇ σκιᾷ. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὄντος τοῦ λόγου περὶ τῶν ἑλλην-αλβανικῶν θεοτήτων, παρένθεσίς τις ἀνίκγεται ἀφ' ἑαυτῆς, ἵνα φιλοξενήσῃ ἐρώτημα σχετικὸν πρὸς μομφὴν ἐπιπροσθετον ἐκτοξευθεῖσαν κατὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς. Τῆς περὶ θεοτήτων δοξασίας γενομένης τοσοῦτο ἀπολύτως κοινῆς παρὰ συσσώμῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐκείνῳ πλήθει, διὰ τίνα λόγον δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ συμπίπτωσι παρὰ τοῖς μετέπειτα διαιρεθεῖσι κλάδοις τοῦ ὅλου ἐκείνου ἀνθρωπίνου κορμοῦ τοῖς Ἰλλυραλβανοῖς καὶ τοῖς Ἕλλησιν τὰ τῶν κοινῶν θεῶν ὀνόματα ἐν τοῖς παραδόσεσιν αὐτῶν τῶν πληθῶν καὶ ἐν τοῖς γλωσσικοῖς των ἰδιώμασιν. Καὶ πῶς εἶναι νοητὸν κατόπιν τούτου ὅτι θὰ ὤφειλε νὰ ταραχθῇ ἡ συνείδησις τῶν μηνυτῶν τοῦ Δε-

σπότου τῆς Κορυτσᾶς, ὅτι ἔστω φιλόλογος ἐρευνητὴς τυγχάνων καὶ ἀλβανολόγος καὶ ἑλληνιστὴς ὅσον θέλεις, ἐτόλμησεν νὰ ἀνασκαλεύσῃ καὶ νὰ νομίσῃ, ὅτι εὗρεν ἐν τῇ τῶν Ἀλβανῶν προφορικῇ λαλιᾷ, τῇ ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἕως χθὲς ἀναλφαβήτῳ, περισωζομένας ῥίζας ὀνομάτων—ἀκάκους τὰς πτωχάς!—ὀνομάτων θεοτήτων τινῶν τῆς κοινῆς ποτε ἡμῶν θεολογίας, τῆς Ἀθηνᾶς λ. χ. καὶ Παλλάδος καὶ Τριτογενείας ἢ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Θέμιδος; ***Ἡμεῖς ὅμως, καὶ ὁ Ὄλυμπος, φαντάζομαι, μεθ' ἡμῶν, τὸ ἔχομεν «κρυφὴν χαρὰν» περὶ θείων ῥιζῶν προκειμένου, ὅτι θεότητες ἑλληνικώταται τοσοῦτο βαθέως καὶ αὐτὰ ἐρριζοβόλησαν ἐν τῷ ἀλβανικῷ γένει, τῇ γλώσσῃ του, τῇ ποιήσει του καὶ τῇ ψυχῇ του***, ὥστε νὰ θεωρεῖται ὡς ἀποῤῥέουσα, ἐκεῖθεν. Καὶ δὲν δυστροποῦμεν τὸ παράπαν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ ὁμηρικώτατον ***ἠδέ***, ὅπερ σημασίαν ἔχει «καὶ μάλιστα,» εἶναι τὸ ὅπερ τὰ ἀλβανικὰ χείλη ἀρέσκονται νὰ ἀποδίδωσιν ἔτι καὶ τώρα, μετὰ 3000 περίπου ἔτη, διὰ τοῦ ἰδικοῦ των «ë d h é .» Ἐξάγεται ἆρά γε ἡ συνέπεια ἐκ τούτου ,ὅτι κινδυνεύει νὰ ἐκληφθῇ ὁ Ὅμηρος ἐνώπιον τῆς ἀναλφαβήτου ἰλλυραλβανικῆς φιλολογίας ὡς γενόμενος ἐν τοῖς θείοις αὐτοῦ ἔπεσιν λογοκλόπος τῶν ἀνυπάρκτων κειμένων της; . . .

* * *

Ἀλλ' ἡ παρένθεσις κλεισθήτω, καὶ γαληνησιάτω ἡ συνείδησις τοῦ Δεσπότου τῆς Κορυτσᾶς. Ὡς δὲ μετὰ τοῦ ἀρχεγόνου κοινοῦ ἑλληνοαλβανικοῦ ἡμῶν γένους ξανθοὶ ἦσαν οἱ κοινοὶ ἡμῶν θεοί, οὕτω ξανθοὶ καὶ γαλανόφθαλμοι παριστῶνται γενόμενοι καὶ πάντες οἱ ἡμίθεοι καὶ οἱ ἥρωες, οἱ τελευταῖοι οὗτοι πλὴν ἑνός, τοῦ Ἕκτορος,ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὁμήρου. Ἱστοροῦνται ξανθοὶ αὐτοὶ οἱ προερχόμενοι ἐκ τοῦ περισσότερον καὶ καυστικώτερον ἡλιολούστου νότου, ὁ «ξανθὸς Μενέλαος», ἡ «ξανθὴ Ἑλένη.» Αὐτὸς ὁ Ῥαδάμανθυς «ξανθὸς» ὢν ἐν τούτοις κριτὴς τοῦ ἐρεβώδους Ἅδου. Ἓν ἐρώτημα ὅμως, προκειμένου περὶ ἡμιθέων, θὰ ἠδύνατο νὰ προβληθῇ ὡς πρὸς τὴν χρόαν τοῦ Ἡρακλέους. Ἦτο ξανθόθριξ, μελανόθριξ ἢ δίχρους; Τὸ θέμα δὲν δύναταί τις νὰ τὸ ἀντιπαρέλθῃ, ὁπόταν τριάκοντα καὶ πέντε περίπου αἰῶνας ἀπὸ τῆς μεταστάσεως τοῦ ἥρωος εἰς οὐρανούς, ἀρχαιοπρεπέστατος αἰσθητικός, ὁ Ἀνατὸλ Φράνς, ξένος ἀλλ' ὑπερέλλην, εὑρίσκει καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἐν τῷ θέματι αὐτῷ ὕλην, εἰς ἣν ἐνασμενίζει ἡ γόησσα χάρις τῆς συγγραφικῆς του καλλιλογίας. Διηγεῖται. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Οἴτης βαδίζει ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἔχει πρὸς τιμωρίαν ἀποκρεμάσῃ ὡς ἀμνὸν εἰς τὴν ῥάχιν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω μέχρι γλουτῶν γυμνῶν, τὸν ἱστορικὸν ἄτακτον παῖδα Λίχαν. Ἐκσφενδονίζει δ'αὐτὸν στιγμὴν τινα πρὸς τὴν θάλασσαν πέραν, περιστρέφων

αὐτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν, ἐπειδὴ ἀπώλεσεν ἐπὶ τέλους τὴν ὑπομονὴν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὀπίσω του ἐν τῷ ἀποκρέμασθαι καὶ τῷ ὁρᾶν προφανῶς τὴν τριχωτὴν μαυρίλαν τῶν ἡρωϊκῶν ὀπισθίων γελῶντα καὶ χραυγάζοντα πρὸς τὰς ἠχοῦς τῶν φαράγγων. «*Με-λαμ-πύξ! Με-λαμ-πύξ.*» Καὶ εὐφραίνεται ὁ Ἀνατὸλ Φρὰνς τρεῖς καὶ ἡμίσειαν χιλιάδας ἔτη ἀπὸ τοῦ περιγελάσματος ἐκείνου. Ὁ Γάλλος μάλιστα καλλιλόγος δὲν ἦτο ἡ μόνη περικλεὴς μορφὴ ἡ ἐνδιαφερθεῖσα περὶ τοῦ χροὸς τοῦ ἡμιθέου καὶ ἐπὶ τῇ γελειότητι διασκεδάσασα τῆς μελαγχρωνῆς του δασύτητος. Διότι καὶ ὁ Ὄθων, ὁ ἀθάνατος ἑλληνοβασιλεὺς καὶ ἔνθεος πατριώτης, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Οἴτης καὶ αὐτὸς ὡς ὁ Ἡρακλῆς βαδίζων πρὸς τὸ γνῶναι τὴν γῆν, ἥτις ἐτερόδρανὴς καὶ ἀγνώμων θὰ τὸν ἐξεδίωκεν, ἐρωτᾷ ἐν σημείῳ τινὶ πρὸ τῆς μεγαλειώδους θέας τοῦ γαλανοῦ ὁρίζοντος, τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν στρατιωτικὸν φρουρὸν τῆς ἀσφαλείας.

—«Ἀπ' ἐδῶ δὲν ἐξετίναξεν ὁ Ἡρακλῆς τὸν παῖδα πέραν ἐκεῖ κάτω πρὸς τὸ πέλαγος;»

Καὶ ὁ στρατιωτικὸς φρουρὸς τῷ ἀπεκρίνατο εὐλαβῶς καὶ σοβαρῶς φέρων τὴν χεῖρα πρὸς τὸ πηλίκιον.

— «Βασιλεῦ! Δὲν ἦμην τότε ἐγὼ τοῦ καταδιωκτικοῦ! Δὲν τὸ εἶδα αὐτό!...»

Λοιπὸν «Μελαμπύξ! Μελάμπυξ! ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις περιεγελάσθη τὰ νῶτα ὑπὸ μελανοθρίξ, ἴσως νὰ ἦτο συνεπὴς ὡς πρὸς τὴν χρωματολιψίαν καὶ πρὸς τὸ λοιπὸν σῶμα, καὶ νὰ μὴ ἦτο ξανθὸς κατὰ τὴν κόμην. ἔστω ἐν τῷ συνόλῳ νὰ εἶναι ἀμφίχρους τὰς τρίχας, ᾧ προνομίῳ ἢ ἰδιοσυγκρασίᾳ ἰδιοκτήτου, ὁ ἐπιδίμνας ἑλληνιλλυρικὸς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος ἢ καὶ Σίγηλος λεγόμενος (491-518), ὅστις ἦτο δίχρους κατὰ ἴριδας τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν μὲ γαλανήν, τὴν δὲ μέλαιναν ἔχων.

Πάντως ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης ἠδυνήθη πιθανῶς νὰ κρατυνθῇ ἡ ἐνδοχὴ ὅτι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ῥώμη ἦσαν ἐπὶ τέλους ἀρεταὶ καὶ μελαγχρωνον ἐνθρώπων. Ἀλλ' ὁ μελάγχρους Ἕκτωρ, ὅστις θὰ ἦτο τοῦ «μεσογειακοῦ» ἐνθρωπίνου τύπου, ἦν ἀναπόφευκτον ὅτι θὰ ἦτο ὑιὸς τοῦ ἐκ βορείων ξανθοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἴσως καὶ διὰ τοῦτο παρεσιάθη μελαγχρωνὸς ἵν' ὑπὸ ξανθοῦ, ἡ συνωφὴς αὐτὴ ἔννοια πρὸς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν τοῦ Πανελληνισμοῦ πλήθους, συμπίπτει ἐν τῷ πλήθει αὐτῷ καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν φυσικῆς ἀνθρωπίνης πολὺ ὑπερτέρου τύπου, πλαστουργηθείσης ξανθῆς ἐκ μέρους τῆς δημιουργίας. Ἦτο τὸ χρῶμα τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἰσχύος, μᾶλλον τοῦ φωτὸς ἄλλως τε καὶ τοῦ ἡλέκτρου. Ἐν ἁρμονίᾳ μάλιστα αἴτι ἐπιμονοειδεῖ πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἡμετέρου ἑλληνιλλυρικοῦ γένους καὶ ὄμορος Ἰουδαίου, μελαγχρωνος ἀναμφιβό-

λως αὐτὸς ἡ πυῤῥοκόκκινος ὁ Ἰεζεκιὴλ ὡς ἐξ ἠλέκτρου δηλ. φωτεινόν, ξανθὸν ἑώρακε τὸν θεὸν ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Χεβάρ. Κείμενα παρέστησαν ξανθὸν καὶ τὸν Ἰησοῦν. Τὸ ξανθὸν φέγγος τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς δυνάμεως δι' ἡμᾶς τοὺς ξανθοὺς τῶν παναρχαίων χρόνων, τοὺς ἑλληνιλλυριούς, τὸ συναντᾷ τις εἰκονίζον παρ' ἡμῖν αὐτὴν τὴν ***ἀθανασίαν.***

Τοιαύτην λοιπόν τινα ἔσχε τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μορφολογικῆς ὡς πρὸς τὴν χροιὰν καὶ τὸν σκελετὸν διαπλάσεως τοῦ πάντῃ ὁμαίμονος ἀνθρωπίνου ὄγκου, ᾧ ἀνήκομεν Ἰλλυριοὶ καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες, τοιαύτην ἔσχε τὴν ἐπίδρασιν ἡ ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς ἀφετηρίας πρὸς τὰ ἄκρως βόρεια τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου καὶ ἐκεῖθεν καθέτως πρὸς τὴν Μεσόγειον, πρὸς τὸν νότον, καμπύλη, μακραίων καὶ ταλαίπωρος τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτοῦ πλήθους ὁδοιπορία. Ἡ δ' εἱμαρμένη ὡς ἐξῆς φαίνεται ῥυθμίσασα περαιτέρω τὸ θέμα τῆς ἐμμονῆς ἐν τῇ ἐνιαιότητι καὶ τῷ συνταυτισμῷ τοῦ μεθ' οὗ ἡμεῖς συνεπορεύθημεν ὁλικοῦ ἡμῶν γένους.

Τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτοῦ ὄγκου νοηθήτω ἓν ***πρῶτον*** μέρος λύον τὴν κοινὴν πορείαν καὶ ἱκανοποιούμενον ἐξ ὅσων διέβλεπεν ἀγαθῶν ἐξ ἐγκαταστάσεώς του εἰς τὴν πρὸς βοῤῥᾶν ἀρχομένην ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδρία, τὴν νῦν Δαλματικήν. Ἔλαβεν ἡ περιοχὴ αὐτὴ τὸ ὄνομα ***Ἰλλυρία*** βραδύτερον, κατ' ἐπέκτασιν ἀπὸ τῆς νοτίως συνεχομένης πρὸς τὴν περιοχὴν αὐτὴν γεωγραφικῆς ἐκτάσεως, τῆς λεχθείσης ***Ἰλλυρίδος***, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ κατεσκήνωσε κατὰ τὴν σειρὰν αὐτοῦ ἓν ***δεύτερον*** τμῆμα τοῦ ἀπὸ βοῤῥᾶ κατιόντος πλήθους. Εἶναι ἡ χώρα, ἡ ἄλλως πως τραχεῖα, ἄξενος καὶ ἀπομεμονωμένη τῆς ἀπὸ Ἰλλυρίδος βραδύτερον κληθείσης Ἀλβανίας.

Τρίτον τμῆμα, τὸ καὶ συνεχίσαν τὴν πορείαν, εἴμεθα ἡμεῖς οἱ κατόπιν λεχθέντες Ἕλληνες. Πόσον τὸ ἡμέτερον ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ τὸ τῶν ἄλλων; Ὁποῖον δέ; Δὲν ὠφελεῖ πολὺ καὶ τοὺς τρεῖς ἡμᾶς τὸ προσβάλλειν τὸ προσόν, ὅτι εἴμεθα γόνοι ἀγαθωτάτων παραγόντων ὑπερανθρώπων, τῶν θρυλικῶν ὑπερβορείων. Οὐδ' ὠφελεῖ περισσότερον τὴν ἐφ' ᾗ ἐπαιρόμεθα εὐγενογένειαν ἡμῶν ἡ ἐξ ἴσου τεθρυλημένη προέλευσις ἡμῶν ἐκ Πελασγῶν, ὁπόταν μάλιστα ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν θέλει νὰ πεισθῇ ὅτι Πελασγοὶ ὑπῆρξάν ποτε. Ἡ εἰκασία εἶναι συγχωρητὴ ὅτι ἡ λέξις Πέλασγος ***ἴσως*** δὲν εἶναι ἢ ἐλαφρὸς ἀναγραμματισμὸς τῆς λέξεως ***πελαγήσιος***, καὶ ἴσως ἀναφέρεται εἰς ἐκλεκτὰ πάλιν ἀνθρώπινα ὄντα, τοὺς δολιχοκεφάλους μελαγχροινοὺς τῆς Μεσογείου, homo mediterraneus. Ὅτι ἡ τελειότης εἶναι εἰδικότης τῆς φύσεως τοῦ γένους αὐτοῦ τῶν δολιχοκεφάλων μεσογειακῶν τὸ βλέπει τις καὶ σήμερον. Ἐάν τις εὑρεθῇ ἐν πλήθει Βερβερίνων εὐγενῶν Τύνητος λευκῶν, ὑψηλῶν, ὡραιοτάτων, εὐσταλῶν, εὐκνημίδων, μεγαλοπρεπῶν, ἐνδεδυμένων μετὰ κομψότητος ἄκρας καὶ περὶ τὰ θαμβὰ χρώματα καλαισθησίας τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων περιβολὴν — ὑπῆρξαν βυζαντινοὶ ἐπὶ γενεὰς—φέρεται ὑπὸ τῆς ἐκπλήκτου φαντασίας ὡσεὶ ἐν

μέσῳ συνελεύσεως ἀρχαίων Ἀθηναίων εἰς τὴν Πνύκα.

Μετὰ καὶ ἄνευ ὑπερβορείου ἢ Πελασγικοῦ συγγενολογίου τὸ ἀρχέγονον ἡμῶν τῶν συνοδοιπόρων μῖγμα δύναται νὰ κριθῇ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ ποιότητα ἐκ τοῦ οὐχὶ ἄκρως ἐποικοδομητικοῦ θεάματος, ὅπερ ἐνεφάνιζε κατὰ τὴν ἀπόσπασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συντροφίας καὶ τὴν πρὸς τὰ νότια προέλασίν του τὸ περισσότερον ἀπασχολῆσαν τὴν ἱστορίαν τρίτον τοῦ κοινοῦ ἐκείνου μίγματος τμῆμα, δηλαδὴ οἱ κληθέντες Ἕλληνες, κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ βίου Τι τότε ἦμεθα οἱ τότε κατοικοῦντες τὴν ἔκτασιν τῆς νῦν Ἑλλάδος;

Αἱ ἐν τῷ Παυσανίᾳ (Η', 1) συνειλεγμέναι παραδόσεις, αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου (Πυθ.), οἱ στίχοι τοῦ Αἰσχύλου ἐν Προμηθεῖ σκιαγραφοῦσι τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ ὡς ἀνθρωπίνης ὀρδῆς καὶ εἰς χρόνους προκεχωρημένους τως ἔτι, ὁπότε αὐτὴ ἡ μᾶζα, ὡς στοιχεῖον ἔπηλυ, ἤρξατο μιγνυμένη πρὸς ὅσα ἄλλα πανάρχαια πλήθη ἀρχαιότερα αὐτῆς εὗρε πιθανῶς ἐκεῖ βιοῦντα ἕως οὗ προσλάβῃ μετ' αὐτῶν διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου μορφὴν κἀλλιον συντεταγμένην Ἦτο ὀρδή, ὅπου ἀναμφιβόλως καὶ ἡ τῶν ἄλλων ὀρδῶν, ἡ μείνασα ὄπισω ἡμῶν. Ἐν σπηλαίοις ἐπὶ χρόνον μήκιστον ἄπειρον τοῦ πυρὸς λοιπὸν ἀμοφάγοι, ζῶντες ἐξ ὀπωρῶν, ῥιζῶν καὶ χόρτου. Εἶκων σπαρνωτὸν καὶ ἐν περιόδῳ προϊούσῃ ἔτι, ἧς ἡ ψυχρὰ γραφὶς τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἀπεσιώπησε τὴν τραχύτητα, περισώσασα τὴν περὶ ἡμῶν μνήμην ὡς γένους βιοῦντος συστηματικῶς ἐκ λῃστοπειρατείας, καὶ δι' εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ὥστε νὰ ἀσκῇ αὐτὴν ἐν μέσῳ καὶ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ φιλίγγων, ἐξουσιαστοῦ προίγγελος τῶν «Μαυρογκατῶν» τῆς σήμερον, μέχρι καὶ τοῦ νὰ ἀπουσιάζῃ ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἐξ αὐτῶν, ἡ πλέον στοιχειώδης ἀντίληψις τοῦ τί ἐστιν ἀδίκημα ἢ συνείδησις ὅτι ἁμαρτάνει Κλοπὴ ἦν δημοσία ἀρετὴ πλέκτης ἦν τιτλος Ἐν Λακεδαίμονι εἰς λίαν προηγουμένην ἐποχὴν ἐπροτοῦντο οἱ νέοι εἰς τὸ ἁρπάζειν, ἀλλὰ κρύφα αὐτῶν πλέον Ὁ Θουκυδίδης δέ, εἶχε γνώμην περὶ τῆς ἀρχεγόνου ἐλληνικῆς κοινότητος εὐνοϊκωτέραν τῆς τοῦ Βουκαρσαί εὑρισκοντος (Ἄκοσμ. Ν', 041 καὶ τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ εἰσέτι αἰῶνι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως ὅτι «L' homme est né pillard» ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ληστὴς Εἶχε λέξιν χειρόνων ὁ Ἰακόλιστος Γιὰν ἕνα αἰῶνα βραδύτερον. ἦτο, ἔλεγε, «Γαλλία ἄγριος» ἕως ἡ ῥῆσις τοῦ Ἑρνέστου Ῥεναν (ἐν τοῖς περὶ μέλλοντος τῆς Βιβλικῆς) ἤρκεσε εἰς τὸ ὅτι «αἱ πρωτόγονοι ἀνθρωπότητες ἦσαν ὑφόδρα ἀκακοήθεις»

ΣΤ. Τῷ ἀποκωνωθέντι σκοτεινοτάτῳ ἀνάδοχος ἡ Ἑλλάς. Ἡ ἐμφύτευσις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῶν Ἀλβανῶν

Ἰσοῦτα ὄντες οἱ κατὰ τὸν ἀναφερθέντα σπηλαιώδη βίον, τοιοῦ-

τους παρομοίως ἀφήκαμεν τὸ καθ' ἡμᾶς οἱ Ἕλληνες εἶπα λεχθέντες τοὺς συντρόφους ἡμῶν ἐν ᾧ τόπῳ ὀπίσω ἐστάθμευσαν. Διότι ἡμεῖς εὑρεθέντες τὴν κρᾶσιν περισσότερον δυσοικονόμητοι καὶ λοιπὸν ἐηξικέλευθοι, ἀλλ' ἴσως καὶ δικαιότερον νὰ λεχθῇ περισσότερον εὐνοηθέντες ὑπὸ τῆς Μοίρας προηλάσαμεν πρὸς νότον καὶ ἀνατολάς, πρὸς τὰ γλαφυρὰ ἐδάφη τῆς Μεσογειακῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἠπειρωτικῆς, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Θρακικῆς, τῆς Στερεᾶς, τῆς Πελοποννησιακῆς, τῆς Νησιωτικῆς, τῆς Ἰωνικῆς. Ἐγρηγόρει δ' ἐφ' ἡμᾶς χωρὶς ἄλλο ὁ Ὄλυμπος ἀπὸ τοῦ «ἑβδόμου οὐρανοῦ». Καὶ τί ἐννοεῖ τις ; Οἱ θεοὶ ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἑνὸς ἀξίου ἀκροατηρίου καὶ ἐδῶ κάτω ἐπὶ τόῦ κόσμου. Καὶ ἐσκέφθησαν περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων προκοπῆς. Οὕτως ἀπὸ ὀρδῆς ἐξεπολιτίσθημεν. Μόνον; Τὸν πολιτισμὸν ἱδρύσαμεν ἡμεῖς, τὸ χθεσινὸν ἄμορφον στῖφος. Ἀνήλθομεν εἰς ὕψος δυσθεώρητον, ὁποῖον ὁ κόσμος οὐδαμοῦ πλέον ἤγγισεν, καὶ τὸ πᾶν μηνύει, ὅτι οὐδὲ θ' ἀντικρύσῃ πλέον ποτέ.

Τὸ κλῖμα, τὸ φῶς, ὁ ἀήρ, ἡ θάλασσα, τὸ ἀνεκλάλητον κάλλος τῆς γελοέσσης, τῆς εὐθύμου φύσεως, ὁ οὐρανὸς ὁ πανύψιστος, ἡ λεπτεπίλεπτος ἀτμόσφαιρα, τὰ ἀέναα ἀδαμάντινα χρώματα τοῦ ἀνημμένου φάσματος, τὰ ἀποκαλύπτοντα ζωὴν ἔμψυχον ἐνυπάρχουσαν ἐν τῷ καταπληκτικῷ καὶ οὐδαμῶς νεκρῷ ὁρίζοντι, «οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ ὕδατα» τοῦ Ἱπποκράτους, τὸ ποιὸν «τοῦ περιβάλλοντος» περὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ ὁποίου ἐφιλοσόφησαν ὁ Μοντέσκιος καὶ ὁ Ἱππόλυτος Ταίν, καὶ ὑπὸ τὴν εὐδαίμονα ἐπίδρασιν τῶν ὑπερτάτων ἀγαθῶν αὐτῶν ἡ ἐξ ἴσου ηὐνοημένη γενεθλιακὴ διασταύρωσις τῶν αἱμάτων πρὸς ὅσα οἱ κατελθόντες ἡμεῖς συνηντήσαμεν ἢ προσειλκύσαμεν ἐκλεκτὰ ἄλλα γένη, αὐτὰ πάντα κατέστησαν τὴν Ἑλλάδα Ἑλλάδα.

Ἀλλ' ὦ δαῖμον ! Τοσοῦτο λοιπὸν τυφλοὶ ἦσαν οἱ ὀλιγωρήσαντες καὶ ὑπολειφθέντες συνοδοιπόροι ; Τυφλοὺς ἐχαρακτήρισεν ὁ σατράπης Μεγάβαζος τοὺς Μεγαρεῖς ἐποίκους ἐν Χαλκηδόνι, ὅτι δὲν εἶδον ὀλίγον παρέκει τὸ θεῖον Βυζάντιον. Καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐξέστη δι' αὐτούς, ὅτι δὲν ἠνέῳγον καλλίτερον τοὺς ὀφθαλμούς των ! Ἐν τῇ ἀπομόνῳ καὶ ἀγρίᾳ γῇ, ἣν οἱ σύντροφοι ἡμῶν ἐξελέξαντο ἐν Ἰλλυρίδι, ἐστερήθησαν ἀκριβῶς αὐτῶν τῶν ἐξανθρωπιστικῶν, τῶν ἀνθρωποποιῶν ἀγαθῶν, τῶν τῆς φύσεως, τοῦ κλίματος, τοῦ εὐκόλου συγχρωτισμοῦ, ἐν οἷς ἡμεῖς οἱ προχωρήσαντες ἐξειλίχθημεν. Ἀπέμειναν ἀπροόδευτοι, λελησμονημένοι ἐφ' ὅσον ἡμεῖς δὲν τοὺς ἐνεθυμούμεθα, φιλίως ἀκαταζήτητοι καὶ οὐδένα ζητοῦντες, εἰ μὴ ἐν ἔχθρᾳ, ἀσυγχρώτιστοι, εἰ μὴ διὰ βίας, εἶδος ἀπολελιθωμένων ἐπὶ πετραίας γῆς, οὗ; θὰ ἐζήλευεν, εἶπον, ὡς Ἰδανικοὺς υἱοὺς ὁ Ἕλλην Δευκαλίων, ὑδατοσώστης ἑρμηνευόμενος ἐν τῇ Ἀλβανικῇ. Ἰδιογενεῖς, ἰδιότυποι, ἀμετάλλακτοι, τοιοῦτοι διηωνίζοντο ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐλεπτύνοντο ἐν τῇ γενεαλογικῇ πρωτογόνῳ μορφολογίᾳ αὐτῶν ἐπαρκῶς ἐκ τῆς εἰρη-

μένης ἰσχυροτάτης πλαστουργικῆς δυνάμεως, ἣν ἡ φύσις ἐνέθετο διὰ τὴν πρὸς τὸ βέλτιον ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων γενῶν εἰς τὰς ὅσον τὸ δυνατὸν ἐν εὐρυτέρᾳ κλίμακι διενεργητέας γενετησίους διασταυρώσεις τοῦ αἵματος πρὸς γένη ἀπομεμακρυσμένα, τῆς αὐτῆς ὅμως ὁμοφυλίας. Ἡ διασταύρωσις αὐτὴ τῶν αἱμάτων, αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις γένεσι πλουτισμὸς τῆς κράσεώς των, εἰς περιωπὴν ὑπερανθρώπων, ἡμιθέων ἀναγαγών, ὡς ἐρρήθη, τὸν κόσμον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ἂν ἐπὶ παράδειγμά τι ἄλλο ἐχρειάζετο, ἀνεζητήθησαν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὰ θαλερώτατα πλήθη τῆς ἀμερικανικῆς πανσπερμίας.

Ἀλλὰ δὲν σημαίνει. Ἐκ τοῦ ἐναντίον περιστατικοῦ ἡ Ἰλλυρὶς δὲν ἐξώκειλεν. Ἡ Μοῖρα δὲν κατέλιπε τοὺς παλαιοὺς συνοδίτας ἡμῶν Ἰλλυριοὺς εἰς τὴν βαρβαρότητα ἄνευ διεξόδου. Διότι ἠδικήθησαν ὄπισθεν ἡμῶν μακρὰν τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, διὰ τοῦτο ἐγένοντο πρὸς ἡμᾶς πλέον συμπαθεῖς. Ἐγεννήθη ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἡ τοῦ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντος συνείδησις. Καὶ οὕτω τότε ἡ ἄνοδος ἡμῶν ἐγένετο εὐτυχία καὶ δι' αὐτούς. Ἡ ἐκλεπτυνθεῖσα ποιότης ἡμῶν ἔγεινε καὶ δι' ἐκείνους ζύμη. Τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, μία καὶ αὐτὸ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς φύσεως. Τοὺς Ἰλλυριοὺς τοὺς ἀνέπλασεν. Ἐὰν δὲν ἠκολούθησαν ἡμᾶς οἱ σύντροφοι, ὅμως καὶ δὲν ἐγκατελείφθησαν ὑφ' ἡμῶν. Τοὺς ἀνεζητήσαμεν καὶ ἐπανευρόντες αὐτοὺς συνεσωματώθημεν.

Καὶ δὴ τοσοῦτο τελείως αὐτὸ ἐπετεύχθη, ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἀρχαίαν περιόδον, τὴν πρὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ εἶτα ἐπὶ αἰῶνας μακρούς, ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκλήθη Ἑλλάς, ἦτο νοητὸν ὡς ἐκτεινόμενον ἀπὸ Ταινάρου μέχρι προκεχωρημένου πρὸς βορρᾶν Ἀδρία. Ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὁ Μ. Κωνσταντῖνος τὸ Βυζάντιον τάξας κέντρον τῆς αὐτοκρατορίας του, οὐδ' ἐνοστρόπει, οὐδ' ἐσολοίκιζεν, ὅτε εἰς τέσσαρας Ἐξαρχίας, διῄρει τὸ ἀπέραντον κρατός του, καὶ τὴν μίαν αὐτῶν συνέθετεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁμοῦ καὶ τῆς Ἰλλυρίας συμπάσης, «τὸ Ἰλλυρικόν.»

∴

Αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν κατὰ τὰς παραδριατικὰς ἐκτάσεις ἐκείνας πληθῶν, ὅτι ἦσαν λεκτέοι Ἰλλυριοί, τοῖς τὸ εἴχομεν δώσει ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες. Ἰλλυριός, ὁ πάτρων αὐτῶν καὶ ἀνάδοχός των (Ἀπολλ. 3, 5), ἦν υἱὸς ἑλληνικώτατος τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας ἐκ τοῦ ὁποίου περιστατικοῦ ἀφορᾷ τις μόνον πῶς ὁ ἔνδοξος οὗτος ἐκδρομεὺς δὲν ἐσκέφθη νὰ κομίσῃ εἰς τοὺς ἀναδεξιμιαίους του συγχρόνως τότε καὶ τὰ μαγικὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, δι' ὧν ἐπρωπίσαν ἡμᾶς ὁ ἀθάνατος πατήρ του. Δὲν πειράζει, τοῖς τὰ ἐπεφυλλάττομεν ἡμεῖς . . .

Καὶ ὅτε ἡ μέση Ἰλλυρίς, δηλαδὴ τὸ κάτω τοῦ βορειοπάπου τμήματος τῆς Ἰλλυρίας καὶ ἔξω τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου ἀκέραιον αὐτῆς τμῆμα, ἐφιλοδόξησε καὶ αἴγλην δευτέρου ἐπωνύμου, ἐκτὸς τοῦ τοσοῦτο ὡραίου ἐκείνου τῆς Ἰλλυρίδος, εἶναι πάλιν ἡ Ἑλλάς, ἥτις τῇ τὸ προσήνεγκε καὶ αὐτό. Καὶ ἠκούσθη «*Ἀλβανία.*» Ἔχουσι γραφῇ τοσαῦτα περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ θέλωσί τινες νὰ ὑπάρχῃ σκότος περὶ αὐτό, τὰ γραφόμενα ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς ὀνοματοθεσίας τὸ πυκνοῦσιν ἐπίτηδες αὐτά. Ἡ ἀρχαιότης δὲν ἐγνώρισε τόπον λεγόμενον Ἀλβανία ἢ τὸν ἐν τῇ καυκασίᾳ Γεωργίᾳ, περὶ οὗ ὁ Στράβων. (ΙΑ, 500). Ἐλέχθησαν δ' «Ἀλβανοί,» αὐτοὶ ὅλως ξένοι πρὸς τὴν Ἰλλυρίδα, οἱ τῆς Ἀλβα-Λόγγας ἐν Λατίῳ κάτοικοι, καὶ οἱ ἐκεῖθεν οἶνοι (Στράβ. Ε, 229, Ἀθήν. Α, 26, δ.) Ἀλλ' οὔτε οἱ Ἀλβα-λόγγιοι κάτοικοι, οὔτε οἱ οἶνοι εἶχον συχνάσῃ τὴν Ἰλλυρίδα ἐνωρίτερον τῶν ἐν αὐτῇ πολιτῶν τῆς Ἀλβανουπόλεως. ταύτην τὴν περίοικον οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ὠνόμαζον Ἀλβανιτίαν, Ἀλβανίαν, ὡς ἔλεγον καὶ Ἀλβανόν, Ἀρβανόν, τὴν δ' Ἀλβανούπολιν κατέσκαψαν οἱ Σταυροφόροι κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ τῆς Ἀλβανουπόλεως ὑπεμίμνησκεν οὐχὶ τοὺς οἴνους ἢ τοὺς πότας τῆς Ἀλβα-Λόγγας, οὔτε τὴν καυκασίαν Γεωργίαν, ἀλλὰ τὸν πανάρχαιον κτίστην τῆς Ἀλβανουπόλεως ἥρωα Ἄλβαν, σύγχρονον τοῦ Θησέως (1235 π. Χ), καθ' ἃ περὶ τούτου ὁμιλεῖ ἐν ἀξιοσημειώτῳ περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας διατριβῇ ὁ ἐν Αἰγύπτῳ σοφὸς Σωκράτης Λαγουδάκης («Τηλέγραφος» 1 Δεκεμ. 1914).

Δὲν ἦτο κατὰ ταῦτα τὸ ὄνομα Ἀλβανία ἢ ἑλληνικὸν φιλοδώρημα πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς. Ἄλλως τε τοιαύτη κολυμβήθρα ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς ἡ Ἑλλάς, ὥστε ὅταν οὗτοι ἐκ νέου μετὰ προϊούσης ἀστασίας, πάντοτε ὠθούμενοι ὑπ' αἰσθήματος ὑπερηφάνου, ἀνεπέτασαν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἠχηρὸν ἄλλο ἐπωνύμιον «Σκηπετάρ», τὸ ἑλληνικὸν *σκῆπτρον* ἐπεφοίτησεν ἐπ' αὐτοὺς τὴν προφορὰν ἑλληνιστὶ ἀναβαπτισθέντας, ὅτι σκηπτοῦχοι, γόνοι ἡγεμονικοὶ ἢ τοὐλάχιστον ἄξιοι νὰ ἡγεμονεύωσιν, βέηδες βασιλοπρεπεῖς ἄλλους αὐθέντας μὴ θέλοντες, εἰσὶν οἱ Σκηπετάραι.

Εὑρίσκει τις ἐν τῇ σοφῇ μελέτῃ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ λογιωτάτου ἀνδρὸς πίνακα μεστὸν γενῶν πολυωνύμων καὶ ὀνομασιῶν τοπογραφικῶν τῆς Ἰλλυρίδος ἢ Ἀλβανίας ἢ Σκηπερίας, πόλεων, ὀρέων, φαράγγων, περαμάτων, ποταμῶν, λιμνῶν, λιμένων, ἀκρωτηρίων, νήσων, ὀνομάτων πάντων ἑλληνικῶν τοιούτων παραμεινάντων ἀναλλοιώτως ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὴν ἑλληνικότητά των διαλαλούντων καὶ τώρα ὁπόταν πολλὰ αὐτῶν παρεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου ἢ ἐκιβδηλεύθησαν ὑπὸ μισελληνικῆς κακοβουλίας ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὰ ἀκραιφνῆ ἑλληνόλεκτα ὀνόματα διετήρησαν αἱ ξενόγλωσσοι γεωγραφίαι καὶ οἱ χάρται. Ὀνόματα γρανιτώδη εἰς μαρτυρίαν παντοτινήν, ὅτι Ἑλλὰς ἦτο ἐπὶ τῆς γῆς τῆς Ἰλλυρίδος

ὡς ἓν μετ' αὐτῆς συμπαροῦσα, ὅτι ἡ ἀλβανικὴ γεωγραφία ἦτο καὶ ἤθελε νὰ εἶναι ἑλληνική.

* * *

Ἡ προκειμένη φιλολογικὴ ἔρις ἐξέρχεται τοῦ κύκλου τῶν ἱστοριῶν τῆς συνήθους μεταξὺ φιλολόγων Βατραχομυομαχίας, ἧς τὰ προϊόντα εἰς φυλλάδας καὶ ἀνταφυλλάδας, εἰς διατριβὰς οὐσίας ἢ ἁπλῶς σπερμολόγους, εἰς σατίρας καὶ εἰς «λιβέλλους» λοιδόρους, σπουδαίους τινὰς αὐτῶν σφόδρα ἐνίοτε, μεταιολόγους συνηθέστατα ἄλλους καὶ ἄλλους μόνον φαιδρούς, λιγίζουσιν ὡς φόρτος τὰ σανιδοθέσια τῶν βιβλιοθηκῶν. Ῥίπτει δ' εἰς τὸ μέσον ἡ παροῦσα ἔρις θέμα θίγον λεπτότατα, οὐχὶ φιλολογικὰ αὐτά, ἀλλ' ἐθνικὰ συμφέροντα ἐπίμαχα, ἢ ἐφ' ὧν σιγὴ θὰ ἦτο στάσις σωφροσύνης τὴν ὥραν αὐτὴν τῶν δεινοτάτων ἐθνικῶν κρίσεων. Θὰ ἦτο πράγματι εὐκταῖον ἐν τῇ τοῦ Πανεπιστημίου Φιλοσοφικῇ σχολῇ, δηλαδὴ ἂς εἴπωμεν τῇ τῶν Νουνεχῶν, να μὴ προεβάλλετο ἄνευ διαμαρτυρίας περὶ ἀπαραδέκτου το ἐξαπίνης κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ κατηγορητηρίου ἐναντίον τοῦ Δεσποτόπουλου τῆς Κορυτσᾶς ὀφθὲν εἰς τὸ μέσον κατ' ἐξοχὴν εὐκαθέκτιτον καὶ ταραχῶδες ἑλληνοαλβανικὸν θέμα. Θα ἦτο συνετὸν νὰ μὴ ἀνεῳγετο ἡ χαίνουσα πληγὴ νόσου βορείως. Εἶναι δ' αὐτὴ τὸ παρὰ τῶν ἐρώων τῆς Ἑλλάδος παρισταμένων ὡς ἄσβεστον μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων δῆριν *λύσις*, το κατὰ φύσιν δῆθεν καὶ κατὰ λογικότητα ὑπάρχον. Διότι ταχα, λέγουσι, δόγμα ἀσυλευτον ἐκ τῆς ἱστορίας, θέλησις οὐδὲν ὀλιγώτερον αὐτῆς τῆς γεωγραφίας, διασπᾷ ἀγεφυρώτως καὶ ἐσαεὶ τὰ δύο τοῦτα ἀνθρώπινα πλήθη.

Τὸ Πανεπιστήμιον δὲν εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀνεύθυνος Σύλλογος διανοουμένων αἰθούσης ταφρῶν διαλέξεων πάσης χρωμᾶς, ἔτι καὶ παραδοξοτήτων. Αἱ ἱδρύσασαι αὐτὸ δύο ἱεραὶ μορφαὶ ἐθνικῶν μαρτύρων, ὁ Ὄθων καὶ ὁ Καποδίστριας, ἠθέλησαν καὶ ὠνόμασαν τὸ Πανεπιστήμιον «Ἐθνικόν», ἵνα ἐν τῷ ὑπηρετεῖν τὰ Γράμματα ἔχῃ πυξίδα σοφίας το ἰδεῶδες μεγαλείων ἔθνους ἐνδόξου καὶ τυλαπώρου *μὴ εἰσέτι ἐξολοκληρωθέντος*. Καὶ το Πανεπιστήμιον αὐτό, το ὁποίων ἔχει πυρείαν καὶ γνώμας δοσιλόγους, αἱ ἐκ τοῦ ὄπισθεν δὲ φωναὶ ἀπηχοῦσιν πέραν κραυπέδων ὁριζόντος, ἵνα ἐκφέλῃ ἢ ἰσόλαιστον μὴ βλάψωσι τὴν Ἑλλάδα, θα ἦτο καλλίτερον να μὴ ἦσαν ἐκ αὐτοῦ οὔτε ἐκ πάθους, οὔτε ἐκ πλάνης, οὔτε κατὰ τιμὴν δὲ λογισμένων ἐν συνεδριάσεσιν ἐπισήμως το περὶ φυλετικοῦ, ἰσβέστου δήθεν, ἑλληνοαλβανικοῦ μίσους μυσαρὸν δόγμα ἔστω καὶ ἐὰν μόνος ὑπῆρχε να διαπιστωθῇ ἐπὶ τῶν πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν ἐπ' ἀνοσφόρῳ σελλαμβάνει τοὺς ἀπὸ τῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ Εὐλόγιος Κουρμᾶς ὡς σωβινισμὸς ἐξωφανοῦς ἀλβανομανίας καὶ μισέλληνος.

Ὃ ἐπιθετικὸν τοῦ πάντα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἰχμαλωσίας ἐλάμβανε περὶ Ἑλλάδος. Ἦτο ἐκεῖ ἡ Ἑλλάς, ἧς ἐλάμβανε περὶ ἑαυτῆς Ἰδοὺ ἐν

τμῆμα. Ἡ ἀπωτάτη, ἡ ὑψηλὴ Ἰλλυρίς, περίπου ἡ Δαλματική. Ἡ Σκόδρα, ἡ ἀρχαιοτάτη Κοδρόπολις ἀνάμνησις τῆς ἱερᾶς μορφῆς τοῦ Κόδρου τοῦ 11ου αἰῶνος πρ. Χρ., ἤθελεν ὡς ἱστορικὸν ἀπομεινάριον δόξης ἀφθίτου καγχάσῃ ἂν συνεζητεῖτο ἡ ἑλληνικότης τῆς καταγωγῆς της. Καθὼς Σταμποὺλ εἶναι τουρκόφωνος ἀλλοίωσις τοῦ «εἰς τὴν Πόλιν» ἢ Κωνσταντινούπολιν, οὕτω Σκόδρα εἶναι τουρκόφωνος συντόμευσις τοῦ «εἰς Κοδρόπολιν». Καὶ παρὰ τὴν Σκόδραν, μεταξὺ τοῦ ἑλληνολέκτου ἀεὶ «Νυμφαίου» καὶ τῆς «Πέτρας», θὰ εἶναί τις κωφός, ἐὰν δὲν ἀκούῃ τῆς γῆς φωνούσης αὐτῷ, ὅτι εὑρίσκεται ἐν Ἑλλάδι.

Τὶς περισσότερον τῆς ἐκεῖ ὑψηλὰ Ἐπιδάμνου θὰ ἐβόα «Ἑλλάς! Ἑλλάς!» πόλις τῶν Ταυλαντίων, ἱστορικωτάτη, παναρχαία καὶ ἀκμαία ἡ Ἐπίδαμνος, εἰς ἣν ἀπῴκησαν Κερκυραῖοι ἓξ αἰῶνας π. Χ., Κορίνθιοι καὶ Ἠλεῖοι, εἶχε κατ' Ἀππιανὸν κτισθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου βασιλέως, Ἐπιδάμνου. Καὶ ὅταν ἡ Ἐπίδαμνος αὐτὴ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους μετωνομάσθη εἰς Δυῤῥάχιον πάλιν Ἕλληνα ἐτίμησεν. Ἦτο ὁ Δύῤῥαχος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ Ἕλλην ὅπως ὁ πάππος του Ἐπίδαμνος. Ἀλλ' ἰδοὺ ἄλλη, ἡ Ἀπολλωνία, παρὰ τὸν Ἕλληνα Ἀῶον καὶ τὸν Ἕλληνα Αὐλῶνα, πόλις σοφὴ γοήτρου θρυλικοῦ, ἓν τῶν μεγάλων πνευματικῶν κέντρων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἰς ὃ συνέῤῥεον ἐκ πάσης γῆς, καὶ ἐκ Ῥώμης ἔτι, ἐπὶ σπουδαῖς καὶ μορφώσει ἄνθρωποι. Τὶς περισσότερον τῆς πλαστικῆς αὐτῆς πόλεως θὰ ἐῤῥητόρευεν ἐπιτυχέστερον περὶ τῆς ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἀκτῆς ἐκείνης τοῦ Ἀδρία καὶ τοῦ Ἰονίου ὅλης ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίδος καὶ Ἀλβανίας καὶ τῆς ἀκροτάτης Ἠπείρου ἑλληνικῆς αἰωνιότητος; αἰωνιότητος ἑλληνικῆς, ἥτις πραγματικῶς δὲν ἀνεκόπη οὐδ' ὑπὸ τοῦ πελέκεως τῆς Ῥώμης. Εἰς τὸ περιλάλητον αὐτὸ κέντρον τῶν φώτων ὁ καλῶς γνοὺς τὴν Ἑλλάδα μέγας Καῖσαρ ἔστειλε τὸν ἀνεψιὸν καὶ υἱόθετον αὐτοῦ Ὀκταβιανὸν Αὔγουστον, συμβουλαῖς τοῦ Κικέρωνος, ἵνα ἐκπαιδευθῇ καὶ μορφωθῇ, παρ' Ἑλλήνων. Καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ μεγάλου στωϊκοῦ σοφοῦ καὶ ῥήτορος Ἀθηνοδώρου διδασκόμενος ὁ μετ' ὀλίγον αὐτοκράτωρ Αὔγουστος ἔμαθε νὰ θαυμάζῃ, ὡς ὁ Καῖσαρ, τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Αὔγουστος, ὁ τὴν Νικόπολιν ἐν αὐτῇ κτίσας καὶ ἑλληνιστί, οὐχὶ λατινιστί, αὐτὴν ὀνομάσας, ὁ ὑπὸ τὴν γοητείαν τῶν ἐξ Ἀπολλωνίας πνευματικῶν ἑλληνικῶν ὁριζόντων γενόμενος προστάτης τῶν γραμμάτων ἐν τῇ πατρίδι του, λογιώτατος καὶ ῥήτωρ αὐτοκράτωρ, ποιητὴς αὐτὸς οὗτος καὶ τοὺς ποιητὰς ἑλληνικῷ ὁρμεμφύτῳ καὶ χάριτι φιλήσας, τὸν Βιργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὸν Ὀβίδιον, τὸν Τιβουλον, τὸν δ' αἰῶνα τῶν γραμμάτων ἐν Ῥώμῃ ἐγκαινίσας. Εἰς μέγας «*ἄνθρωπος*», ἑλληνικὸν δημιούργημα τῆς Ἰλλυρηπειρωτικῆς Ἀπολλωνίας, λοιπὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅτε δέ ποτε ἡ ἔνδοξος Ἀπολλωνία δὲν θὰ ὑπῆρχε πλέον, τὴν σοφίαν αὐτῆς ἔμελλε νὰ ἐπαναζητήσῃ καὶ τὸ κλέος αὐτῆς νὰ συνεχίσῃ ἄλλη ἑλληνικὴ καὶ πάλιν ἐν τῷ κλίματι ἐκείνῳ πόλις,

ἡ Μοσχόπολις φάρος καὶ αὐτὴ ἑλληνοσύνης ἐπὶ τῆς στείρας πλέον Ἀλβανίας συμπύσης. Δὲν εἶναι δὲ μόνον αἱ ἑλληνόλεκτοι τοπωνυμίαι καὶ τὰ κέντρα τῆς ἑλληνικῆς ἐν Ἰλλυροαλβανίᾳ ζωτικότητος τὰ μαρτυροῦντα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ ἔζων ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι, ἀλλὰ τὸ ἀποδεικνύει καὶ γεγονὸς ἄλλον ἄλλο· τὸ ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς μεθ' αὐτὴν μακροὺς αἰῶνας, οἱ τὴν Ἀλβανίαν, οἱ τὴν Ἰλλυρίδα δοξάσαντες κορυφαιότατοι γηγενεῖς ἐκεῖ ἄνδρες, ὡς οὐδὲν ἄλλο ἡ Ἑλλάδα τὴν Ἀλβανίαν ἐνώησαν καὶ ἐδούλευσαν. Διότι δὲν ἦτο ἄλλο τι ἢ Ἕλλην ὁ Μακεδονιλλυριος ἐξ Ἐορδαίας τῆς Ἰλλυριογεννήτου πολὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου. Οὐδ' ἄλλο ἢ Ἑλληναλβανὸς ἦτο ὁ Σκενδέρβεης, ὁ Γεώργιος Καστριώτης, ἡ μεγίστη δόξα τῆς Ἀλβανίας «βασιλεὺς τῶν Ἠπειρωτῶν» ὑπογραφόμενος.

***

Ὅστε εἴμεθα ἢ δὲν εἴμεθα οἱ Ἕλληνες συντεταυτισμένοι πρὸς τοὺς Ἀλβανούς; Συντετυπωμένοι ἐξ αἵματος μεταξὺ ἡμῶν μέχρι τοῦ δυνατοῦ ὅλου. Συντετύπωσαι πνευμάτων πέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ δυνατοῦ. Μᾶς ἐγκατέλιπον οἱ Ἰλλυριοὶ ἰσχυρόνους. Τοὺς ἐπανεύρομεν ἡμεῖς παρ' αὐτοῖς σχηματισθέντες οὕτω ἰσχυρόπνους. Ἐζήσαμεν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Μετηνέγκομεν ἡμεῖς ἐν μέσῳ αὐτῶν τὸν πανμέγιστον ἡμῶν πολιτισμόν. Τοὺς ἐκαλλύναμεν, τοὺς ἐδιδάξαμεν τὰ ἀνθρωποπρεπῆ ἑλληνικὰ γράμματα. Καὶ ὅταν ἡμέραν τινὰ τὰ ἀπωλέσαμεν, αὐτοὶ μὲθ' ἑαυτῶν δὲν τὰ ἀντικατέστησαν. Ἕως χθὲς ἔμειναν ἀναλφάβητοι. Τοὺς εἴχομεν τρέψῃ πρὸς τὴν ἀντίληψιν πρὸς τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ. Μετεφυτεύσαμεν εἰς τοὺς κόγχας τοῦ κρανίου αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν. Εἶδον τὰ δράματα αὐτῶν τί ἔστι καλλιτεχνία. Ἐκαθαρεύομεν τὴν ἀγράμματον γῆν των δι' ἀριστουργημάτων. Διὰ τί ἀνασύρει καὶ τώρα ἡ σκαπάνη, ἵνα, φεῦ, τὰ δωρῶσιν οἱ ἄρχοντες τῶν Τυμπάνων πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους Ἰταλοὺς τῆς ἡμέρας; Μετεφέρομεν ἡμεῖς εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὰ ἀριστουργήματα ἡμῶν ἐκ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἢ τὰ ἐμιλοῦσαν ἐν τῇ Ἀκμῇ των αἱ χεῖρες ἡμῶν. Ἠθελήσαμεν νὰ συνομιλῶσι οἱ πρωτόγονοι ἡμῖν πρὸς ἡμᾶς, ἐν τῷ συνασμῷ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ ὡραίου. Τοὺς ἐμεθύσαμεν τὰ ἤθη ἄνευ ἦσαν πρωτόγονα. Τοὺς εἴχομεν τοὺς ἐναίμονας ἡμῖν Ἕλληνας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς συμβιώσεως ἡμῶν ἐκείνης συνήθεσι καὶ εἰς τοῦτο τὸ κεφαλαιωδέστερον, νὰ πρωτοφωνιάσωσιν αὐτοὶ τὸ ὄνομα καὶ ἀναζητῶσιν ἡμᾶς ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν. Ἐμπλουτίσαμεν, ὡς Ἕλληνες πάντα πρὸς ἑλληνοειδότητα, ἐλλιμένιστο διαφόρων καὶ αὐτόνων γῆς ἑλληνίδος ὅπου καὶ ἐμπόρων τῶν Ὁ Ἰλλυριὸς Κλεοσθένης ἐκ τῆς ἀποικίας Βαθυμνου, ὃ ὁποῖος ἐκπλουτίσας ὁ Λαγουδιάτης, διεδόμεν συ-

ρεά τε σκιόεντα, θάλασσάν τε ἠχήεσσαν» ἵνα στεφθῇ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι ὀλυμπιονίκης κατὰ τὴν 66ην ὀλυμπιάδα ἐν ἁρματοδρομίᾳ καὶ ἵνα σχῇ τὸ ἄγαλμά του ἐγηγερμένον ἐν Ὀλυμπίᾳ (Ἀππιανὸς 227). Ἦτο Ἕλλην ἐξ Ἑλλάδος ὁ ἐπιδάμνιος Κλεοσθένης; Ἦτο ἐκ τῶν ἐκπεπολιτισμένων τοῦ αὐτόχθονος πλήθους; Πάντως ἡ Ἰλλυρικὴ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο ἐν τῇ ἐπιλοίπῳ Ἑλλάδι ἐπὶ βραβείοις. Καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ ἤθλουν ὡς Ἕλληνες μεταξὺ Ἑλλήνων. Αὐτοὶ οἱ ἐν ἑλληνικαῖς ἱπποδρομίαις καλπάσαντες ἵπποι τῆς Ἰλλυρίδος ἔφερον χρεμετίζοντες ἀγερώχως χωρὶς ἄλλο καὶ ἐκ τούτου ἑλληνικὰ ὀνόματα «Κνακίας (κανελής), Κόραξ, Σάμος, Φοῖνιξ». (Παυσαν. 5,73. 6,10,7).

Ἀλλ' ἠγωνίζετο περὶ πλέον ἡ Ἰλλυρὶς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἰλλυριοί, ἄνδρες ἀνδρεῖοι, μετεῖχον μετ' ἰδιαιτέρου πόθου τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἔστεργεν αὐτοὺς τὰ μάλα. ὃν τρόπον οἱ γενναῖοι Ἀλβανοὶ συνεπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων αἰῶνας μακροὺς κατόπιν, κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἑλληνικῆς ἀπελευθερώσεως.

Ἀλλὰ πρὸ τούτων ἐν τοῖς παρωχημένοις ἄλλοις χρόνοις, ἐν οἷς ἱστορικοὶ κλυδωνισμοί, οἱ ἀείποτε βασανίσαντες τὸ ἡμέτερον γένος, ἀπεμάκρυναν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν Ἰλλυραλβανῶν καὶ ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξις αὐτῶν, ἡ τοσοῦτον καλὸν ὁρμητήριον μεθ' ἡμῶν σχοῦσα, ἀνέκρουσε πρύμναν, οἱ Ἰλλυραλβανοὶ εἰς ἑαυτοὺς ἀπομείναντες καὶ μὴ τυχόντες ὁδηγοῦ πλέον ἔξω τῶν ἐν ἑαυτοῖς φύσει ἀναλλοιώτων ἐνστίκτων προσεκόμισαν εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ ἴδιοι τὴν μαρτυρίαν τοῦ ὁπόσον τὰ πρωτόγονα ἦθη των ἦσαν πέτρινα.

Ἀσυγχρώτιστος, πλὴν πρὸς Ἕλληνας. Ἀνεπηρέαστος πνευματικῶς, εἰ μὴ ἐξ Ἑλλήνων. Ἰδιογενής, πρὸς ἑαυτὸν ἀπαράλλακτος. Δυσεξέλικτος ἔξω τῶν Ἑλλήνων ὁμαιμόνων του, ὁ Ἀλβανὸς Ἰλλυριὸς εἶναι ἐκ φύσεως, — καὶ ἦτο βεβαίως πολὺ περισσότερον τότε, ὅτε ἡμεῖς τὸν ἐξεκραδαίνομεν ἐκ τῆς ἀρχεγόνου ἀκινησίας του, — ἑδραῖος τὰς κλίσεις, τὰς ὁρμάς, τὴν φρένα ἀκλόνητος, διαιωνιστὴς ἀρετῶν, ὁπόσον σταθερὸς ἐν τῇ πρὸς φίλους πίστει, — οὐχὶ τῇ πρὸς τὴν θρησκείαν, — ὁπόσον γενναῖος καὶ ἀνδρεῖος, πείσμων τὰς ἕξεις, τὰ πάθη ἀμείλικτος, ἐκδικητικὸς καὶ ἀδυσώπητος, φιλόπρωτος, ἐγωπαθής, ἄνισος, ἀρχοντικός, σκληρὸς καὶ ἀτίθασος, ἀπὸ τῆς πλάνης δυσχερῶς ἀνανήφων, αἰωνίως ὁ αὐτὸς τὴν ἰδιότυπον σωματικήν του καὶ ψυχικὴν μορφολογίαν.

Ἦθη ἀναλλοίωτα, ἔστω καὶ μετὰ γενεὰς καὶ αἰῶνας παλινδρομοῦντα πρὸς τὴν ἀφετηρίαν των ὅπως ὡς ἡμᾶς ἐλαστικός, χειρὶ ἑλκόμενος καὶ αἴφνης ἀφιέμενος ἐλεύθερος, ἐπαναπηδᾷ πρὸς ὅθεν ἐξειλκύσθη, οὕτω μεθ' ἑκάστην καρποφόρον ἄσκησιν βίου καὶ ὡδηγημένην παρ' ἡμῶν ὁρ-

γωνωτικῶς, οἱ Ἰλλυραλβανοί, ἅμα ἐχωριζόμεθα ὑπανεχώρουν πρὸς τὴν ἀπροοδευσίαν, καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ πάλιν γιγνόμενοι γένος τὸ πέραν παντὸς ἄλλου παροράμενον καὶ ἀγνοούμενον. Περὶ παραλληλισμῶν ὅμως προκειμένου ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ τῆς ὑπερμέτρου συγκεντρωτικότητος τῶν Ἀλβανῶν πρὸς τὸ ἑαυτῶν γένος, δηλαδὴ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς ῥοπῆς καὶ βιολογικῆς αὐτεπαρκείας, καὶ παρὰ ταῦτα τῆς ἐπιτυγχανομένης *ἀφθαρσίας* των, ἡ ἀλβανοσύνη ὑπομιμνήσκει τὴν παρεμφερῆ ἰδιογένειαν δύο ἄλλων ἐκ τῶν τὴν Εὐρώπην ἐνδιαφερόντων πληθῶν, τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ ἄλλως πως ἢ ὁ τῶν Ἀλβανῶν πεπολιτισμένου κόσμου τῶν Ἑβραίων, καὶ τοῦ ἐξόχως ἀξιοσημειώτου, ἦλθε δὲ μνημονευθέντος γένους τῶν ἀμφὶ τὰς κλιτῦς τῶν Πυρηναίων Βάσκων.

Γένη ἀνθρώπινα, ὧν ἡ ἀρχὴ ἰδίως τῶν Βάσκων, δυσερεύνητος ἐν τῷ σκότει τῆς ἱστορίας, εἰσιν ἀμιγῆ ἑκάτερα μέχρις ἀνεφίκτου ἐν τῇ δι' ἑκάτερον μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὁμοιοτρόπῳ ἐπὶ μακροτάτους αἰῶνας ἀνανεώσει τῶν ἑαυτοῦ φιλάγγων σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου, καὶ ὅμως ἄσβεστα, ἄφθαρτα ὡς τὸ ἀλβανικόν, καὶ ἀκλόνητα, ἀναφομοίωτα.

Ὁ μεμετρημένος χάος ἐφ' ἁπλῆς χεῖρας τεύχους δὲν ἀφήνει ἐλευθερίαν εἰς πλείω τούτῳ τῷ θέματι τῶν ἐξαιρετικῶς χαρακτηριστικῶν ὁμοιοτήτων μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν ἀνθρωπίνων πληθῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν φυλετικὴν δυσκαμψίαν των.

Ζ'. Ἰταλοὶ καὶ Ἕλληνες ὡς πρὸς τοὺς Ἀλβανούς. ἄστοργος κηδεμονία — ἀφιλοκερδὴς προστασία.

Ἡ ἐπαναχώρησις αὕτη τοῦ ἀλβανισμοῦ εἰς τὴν ἀπροοδευσίαν, ὅταν ἑκάστοτε ἐρίσσευσε μέτρων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, καὶ ἡ παλινδρόμησίς του πρός τί ὀπίσω ἀφ' οὗ εἶναι νοητὴ ὅτι φθάνει; Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία δὲν κατέγνωστε ποτὲ σὰς ἐμπαιγμοὺς τῶν Ἀλβανῶν. Γοῦτο ποιοῦσα θὰ ἦτο ἀναπόλουθος πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἔθνους. Εἶναι ὅμως ἀστεῖρευτος ἡ ἀντιαλβανικὴ παγκόσμιος σάτυρα. Ἀλλὰ σελὶς οὐδεμία, ὁπουδήποτε, ὁποτεδήποτε, μνημεῖόν ἐξανεῖται εἰς τὴν τραχύτητα μεθ' ἧς ἐσκληύνθησαν τὸ γένος τῶν Ἀλβανῶν δύο κορυφαῖαι μορφαὶ τοῦ ἐν Εὐρώπῃ πολιτισμοῦ κόσμου κατὰ τὸν τελευταῖον καὶ τὸν παρόντα αἰῶνα. Ὁ Φραγκίσκος Κρίσπης, δεινὸς πεφωτισμένης ἀσφενίσασα τὴν Ἰταλίαν, ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων ἐνόρων τῆς Ἰταλικῆς πολιγγενεσίας, γένος Ἠπειρολβανὸς ὁ ἴδιος ἐκ μητρικῶν Ἠπειρολβανῶν ἐν Σικελίᾳ. Ὁ δεύτερος ἀπεμφυέστατος ἀεὶ κακοῦ Ἀλβανὸς λαλήσας ἦν ὁ ἐπίσης ἐκ Σικελίας δεινὸς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ἐξαίσιος ἀγωνιστὴς τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος ἐν Ἰταλίᾳ μαρτύρων ὁ Σὰν Ζουλιάνο, ὁ ἱστορικὸς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερι-

κῶν κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος τούτου, ὁ προετοιμάσας καὶ τὴν ἀπώλειαν δι' ἡμᾶς τῆς Β. Ἠπείρου, ὡς ἀπαρχῆς τῆς συσσώμου ἠπειρωτικῆς ἁρπαγῆς, καὶ τὴν ἰταλικὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ Φραγκῖσκος Κρίσπης ἐπετίθετο ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 15ης Μαρτίου 1880 τῆς Ἰταλικῆς Βουλῆς μετὰ βιαιότητος κατὰ τοῦ τότε κυβερνῶντος τὴν Ἰταλίαν Καϊρόλη μετερχομένου τὰ πάντα πρὸς ματαίωσιν τῆς παραχωρήσεως τότε τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Δὶ Σὰν Ζουλιάνο δὲ μετὰ περιοδείαν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐδημοσίευσε κατ' Ἰούνιον τοῦ 1903 ἔν τῷ «Ζορνάλε Δ' Ἰτάλια» τῆς Ῥώμης σειρὰν ἄρθρων μεινάντων ἱστορικῶν. Εἶχε δι' αὐτὴν βυθίσῃ τὴν γραφίδα του εἰς τὸ ἔρεβος, ἵνα δώσῃ τῶν Ἀλβανῶν τὴν πλέον σκοτεινὴν εἰκόνα. Ὅ,τε Κρίσπης βοῶν ἐν τῇ βουλῇ τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Δὶ Σὰν Ζουλιάνο γράφων παρίστων τὸ γένος τῶν Ἀλβανῶν αὐτόχρημα ὀρδὴν καὶ στῖφος ἄγριον κρὶ ἁρπακτικόν, ἀξέστως, ἀμεταβλήτως ἀπό τῆς προαιωνιότητος, ἀνεπίδεκτον ἐκπολιτίσεως κατὰ φύσιν, ἀνίκανον πρὸς παιδείας βαθμὸν ἔστω στοιχειώδη, ἀνεπίδεκτον θρησκείας, ἐστερημένον συνειδότος περὶ πατρίδος, μὴ ἐπιδεκτικὸν βίου ἐν πολιτείᾳ πράγματι ἐλευθέρᾳ, ἐνδεδειγμένον οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ ὑποδουλωθῇ, ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἐπιζητοῦντα. Μὴ χάνεσθε, βοᾷ ὁ ἀλβανοηπειρώτης καὶ Ἰταλὸς Κρίσπης, «οἱ Ἀλβανοὶ δὲν εἶναι οὔτε » κἂν λαός, εἶναι φῦλον ἀνθρώπων (ῥάτσα). Μετὰ 30 αἰῶνας ἀπὸ τοῦ » πολέμου τῆς Τροίας ἀπέμειναν ὅ,τι ἦσαν βοσκοὶ καὶ ὁπλοφόροι. Μὴ » ὄντες ἔθνος οἱ ἴδιοι προσκτῶνται τὸν ἐθνισμὸν τῶν ἐθνῶν ἐν » μέσῳ τῶν ὁποίων εὑρέθησαν· Ἰταλοὶ ἐν Ἰταλίᾳ, Ἕλληνες ἐν Ἀνα» τολῇ. Χωρὶς ἀλφάβητον, γλῶσσαν λαλοῦσιν ἐκ παραδόσεως γονέων, » χωρὶς φιλολογίαν, χωρὶς ἐπιστήμην, χωρὶς καλλιτεχνίαν. Τοῖς λείπει πᾶν » ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν ἑνὸς ἔθνους. Εἰς 30 αἰῶνας τοῖς ἐστάθη » ἀδύνατον νὰ παρουσιάσωσιν οὔτε ἀρετήν, οὔτε χαρακτῆρα... Εἶναι » ἀνωφελὴς πᾶσα μέριμνα καὶ τώρα καὶ αὔριον περὶ μέλλοντος Ἀλ» βανῶν.» Αὐτὰ ἐφώνει πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὁ Φραγκῖσκος Κρίσπης, ὁ κολοσσὸς ἐκεῖνος ὁ διὰ τὴν Ἰταλίαν ἀντίστοιχος πρὸς ὅ,τι ἡμεῖς κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς εἴχομεν ἐν τῷ περικλεεῖ ἡμῶν πολιτικῷ ἡγήτορι Ἀλεξάνδρῳ Κουμουνδούρῳ. Εἶναι ὁ περινούστατος αὐτὸς πατριώτης, ὅστις πρεσβεύων, ὅτι ἡ Ἀλβανία δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ Ἑλλάς, *ἐμαγεύετο ὑπὸ τοῦ δραματισμοῦ Ἕλληνο—Πελασγικοῦ τὴν οὐσίαν κράτους.*

Ὁ δὲ Δὶ Σὰν Ζουλιάνο περὶ τῶν τοιούτων τοῦ Κρίσπη Ἀλβανῶν, ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων πολλῶν, ἃ μοι ἐπιλείπει ὁ χῶρος, ἵνα παραθέσω. « Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἀλβανῶν δὲν ὑπάρχει οὐδὲ κἂν λέξις, ἵνα ἐκ» φράσῃ τὴν ἡμετέραν ἰδέαν τῆς πατρίδος. Λέγουσι *βεντιβέτ*, τὸ ὁποῖον » ἔχει ἔννοιαν *τόπος ἴδιος* ... τῆς ἀρεσκείας κατὰ τὴν ἰδικήν του κε» φαλήν, ... κατὰ τὸ συμφέρον τῶν προσώπων... Διὰ τοὺς Ἀλβα-

» νοὺς ἡ Ἀλβανία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν κτῆμα ξένων, τοιαύτη δὲ λύσις » ἀνοίγει ὁριζοντια εἰς σταδιοδρομίαν...» Καὶ εἶτα περὶ τῆς ἐμφύτου ἀθείας των: «Καθὼς δὲν ἐμπνέονται ὑπὸ ἀληθοῦς αἰσθήματος ἐθνισμοῦ, » οὕτω οὐδ' ὑπὸ θρησκευτικοῦ τοιούτου. Μόνον ἀντιλαμβάνονται πως » ὅτι εἶναι αἱ δύο αὐταὶ μεγάλαι δι' ἡμᾶς δυνάμεις, ἐθνισμὸς καὶ » θρησκεία, ἱκαναὶ νὰ τοῖς παρέχωσιν ὠφελείας εἰς τὸ ζῆν. Εἰσὶν ὅθεν » Ἀλβανοὶ δύο συγχρόνως θρησκειῶν, μωαμεθανοὶ καὶ χριστιανοί.» Οὐχὶ σημειωτέον καλῶς, κατὰ τὸν τύπον τῶν ἡμετέρων Σταυριωτῶν, τῶν χριστιανικωτάτων ἐν Μ. Ἀσίᾳ ψευδομουσουλμάνων, τῶν πρὸς περισωσμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐξῆς τύπον τοῦ ἀγριανθρώπου φετιχιστοῦ, ὃν σπεύδει νὰ δώσῃ ὁ Δὶ Σὰν Ζουλιάνο. «Μουσουλμάνος » Ἀλβανὸς παρεκάλει λέγει, τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν νὰ παρέμβῃ ὑπὲρ αὐ- » τοῦ εἰς τὸν Ἀλλάν—Μεκόλαν...!» Καὶ συνεχίζει δίδων τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων· «Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τοῦ Ἰπὲκ Ῥοζὰς μέχρι τοῦ Μαυ- » ροβουνίου καθὼς καὶ οἱ τῆς Λιούμας εἶναι ἄγρια. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς » ἀστυνομίας των, κατὰ τὴν ἔκθεσιν, 9 σεπτ. 1902, τῆς Ἀγγλικῆς Πρε- » σβείας, ἦτο τρόπον τινὰ κατάδικος τῶν κατέργων, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς χω- » ροφυλακῆς τρόπον τινὰ λῃστής... Ὁ Ἰμβραὴμ φαγοποτήσας ἐν οἴκῳ » χριστιανῶν αὐτοκλήτως ἐπὶ ἑβδομάδα τῷ ἐπέβαλε φεύγων πληρωμὴν » ἰσοζημιώσεως λέγω ὅτι ἀπησχόλησε τας σιαγόνας του... Ὁ ἀλβα- » νισμός, ὁ ὑπερ πᾶν ἄλλο φίλον τῆς Ἀνατολῆς ἐγγύτατα τῇ καρδίᾳ » ἡμῶν κείμενος, δὲν εἶναι ὥριμος, ἵνα ἐφαρμοσθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀπελευ- » θερωτικὴ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων... Εἶναι βλακῶδες καὶ κινδυνῶδες...»

***

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες «εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀκμαίων πολὺ ἐγγύτερον κεῖται ὁ ἀθῆνησμός» καὶ λόγῳ γεωγραφίας καὶ λόγῳ ἱστορικῷ, δὲν ἐξετραπεντσαμεν κατὰ τῆς ὑστεροφημίας αὐτῶν, οὔτε ἀγρίους αὐτοὺς εἰ- ωπασαντες, οὔτε ἀπογιμνώσαντες ἄθεον ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπάτριδα συνεί- δησιν. Ἀλλὰ τὰ ἀπὸ 44 αἰώνων ἀνεπίδεκτα ἐξανθρωπισμοῦ στίφη οὐδὲ ἡμεῖς κὰ ἐξηνθρωπίσαμεν ἐπὶ αἰῶνας μακροτέρους ἔτι ἀκμαίτως καὶ οὐχὶ ἧττον οὐδ' ἀνηκρότερον ἢ ὃν τρόπον ἐξηνθρωπίζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φρικώδους κατασταίσεως εἰς ἣν περιγράφουσιν ἡμᾶς ὡς ἀρχεγόνων τὰ προλεγόμενα ἐκεῖνα τοῦ Θουκυδίδου. Καὶ θαῦμα. Συμπε- φυτεύθημεν πρὸς τὰ παραδόξατα πλήθη αὐτὰ οὔτε ὑπονομεύοντες, οὔτε μισοῦντες, οὐδὲ διωκόντες, ἀλλὰ φιλίως. ὁπότων ἡμεῖς οἱ δυσμοί των, πρὸς ἀλλήλους ἄνθρωπον κατ' ἄνθρώπων λαὸς κατὰ λαῶν, τριήρεις γεωγραφικαὶ κατὰ τριήρεων, στρατοὶ κοινωνικαὶ κατὰ στρα- τῶν, ἐξαφανίσομεν ἀλλήλων τὰ ὀνόματα ἐν μέσῳ ἀγρίστῳ. Ἐν τοιαύ-

ταῖον τοῦτο, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς μοναδικὸν φαινόμενον, ἀναπάντητον τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐθνῶν, εἰ μὴ ἦσαν— ὁμολογηθήτω δὲ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῖς τῆς νεωτέρας ἱστορίας—αἱ τοσαῦται καὶ τοσαῦται μικροπολιτεῖαι τῆς χερσονήσου τῶν Ἀπεννίνων, αἱ ἐκ τῆς κατ' ἀλλήλων παροιμιώδους ἔχθρας διηνεκῶς καὶ ἀπαραμίλλως κλαδευόμεναι.

Κατὰ τῆς στασιμότητος, κατὰ τῆς δυσκαμψίας αὐτῆς τῶν παραδριατικῶν ὁμαιμόνων ἡμῶν, τῆς κρατούσης αὐτοὺς πολὺ κάτω τοῦ εἰς τὸ φῶς ὑψηλοτέρου ἀνθρωπίνου βίου, εἶναι ἀδύνατον μίαν ἡμέραν ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια νὰ μὴ τὸ κραυγάσῃ πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ἀγρίων ὀρέων των, ὅτι ἤμεθα ἑκάστην φορὰν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, οἱ τοῦ πλανήτου τούτου αἰώνιοι ἐθελοθῦται καὶ ἐργάται, οἵτινες ἐμοχθοῦμεν νὰ τοὺς ἐξημερώσωμεν καὶ κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς μεθ' ἡμῶν συμβιώσεώς των ἐν ἐλευθερίᾳ, καὶ κατὰ καιροὺς ἄλλους μακρούς, καθ' οὓς ἐπανευρίσκομεν ἀπεσκιρτημένους ἀπὸ ζυγῶν ξένων, καὶ ἐπανακάμπτοντας μνήμονας ἐκ νέου τῆς πρὸς ἡμᾶς, δι' αὐτοὺς δὲ καρποφόρου συντροφίας. Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ ἐκείνου τῶν παναρχαίων ἡμῶν ὁμαιμόνων τοῦ ἐξαιμωδιασμοῦ των ἀπὸ τῆς ἄκρας των δυσκαμψίας οἱ πρωτοπόροι τοῦ ποτε μετ' αὐτῶν κοινοῦ στίφους Ἕλληνες δημιουργοὶ τῆς ψυχῆς των, δὲν ἐξευτελίσαμεν αὐτοὺς ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ των, οὐδ' ἐπεδιώξαμεν οὐδὲν ἴδιον ὄφελος. Ἄλλως τε θὰ ἀπεβλέπομεν τοσοῦτο ὀλιγώτερον ἔναντι αὐτῶν εἰς κέρδος, ὅσον ἐθεωροῦμεν αὐτοὺς οὐχὶ ξένους, ἀλλὰ τμῆμα καθυστερημένον ἡμῶν τῶν ἰδίων.

Ἄνευ λόγου γραπτοῦ, ἄνευ ἀλφαβήτου, ἄνευ φιλολογίας, ἄνευ καλλιτεχνίας, ἄνευ αἰσθητικῆς ὀπτικῆς καὶ ὁριζόντων τοῦ πνεύματος, ἀμόρφωτοι, ἀγράμματοι, ἀπαίδευτοι, κατώρθωσαν οἱ Ἀλβανοὶ νὰ σωθῶσιν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ἐπιδρομέων νὰ διατηρήσωσι τὰς νοουμένας ὑπ' αὐτῶν ἐλευθερίας. Λέγει ὁ Φουγνὲ ἐν τῇ Ψυχολογίᾳ τῶν Γάλλων: «ἡ γλῶσσα ἑνὸς ἔθνους εἶναι κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸν χαρακτῆρά του (τὴν ποιότητά του) ὅ τι αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου εἰσὶν ἔναντι τοῦ χαρακτῆρος ἑνὸς ἀνθρώπου· μία φιλολογία εἶναι μία φυσιογνωμία.» Ὁ δὲ Λετουρνῶ ἐν τῇ Ψυχολογίᾳ τῶν ἐθνῶν γράφει:

«Ἐν τῇ πραγματικότητι ὁ γραπτὸς λόγος μόνον δύναται νὰ χρησι-
» μεύσῃ ὡς δεσμὸς διαρκὴς γενεῶν καὶ λαῶν. Γένη ἀνθρώπων καὶ μᾶζαι
» ἐθνικαὶ στερούμεναι τοῦ ἀναποφεύκτου αὐτοῦ ὀργάνου τῆς προόδου
» καὶ τῆς στερεότητός εἰσιν *εἰσέτι ἀνήλικοι*. ἀπουσιάζει ἐν αὐταῖς συνει-
» δὸς παρελθόντος καὶ εἰσὶν ἀνίκανοι προσανατολισμοῦ *πρὸς μέλλον*.
» Ἀληθῶς δ' εἰπεῖν δὲν ὑπολογίζονται εἰσέτι ἢ δὲν ἀριθμοῦνται πλέον ἐν
» καταλόγοις τῆς ἀνθρωπότητος τῆς ἐν ἐνεργείᾳ. Εἰσὶν *κατὰ τὰς* διαφό-
» *ρους* περιστάσεις ἢ *ἐφεδρεῖαι* ἢ *ὑπολείμματα συρόμενα ὀπίσω*.»

Καὶ εἶναι κατὰ τῶν ἀγραμμάτων λαῶν ἔτι παραστατικώτερος ὁ Νοβικώφ. «Οἱ Τοῦρκοι, γράφει, κατέκτησαν βουλγάρους, σέρβους, ῥουμά» νους, ἕλληνας. Τοὺς ἀφομοίωσαν πρὸς τὸν ἑαυτόν των; Ὄχι. Διὰ πολ» λοὺς λόγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἑξῆς περίεργος. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀλ» φάβητον ὀλιγώτερον τέλειον ἢ τὸ τῶν κατακτηθέντων ἐθνῶν. Αὐτὸ δὲ » καὶ μόνον τοῖς ἐξησφάλιζε τὴν τελικήν των ἀνικανότητα».

Ἀλλ' ἡμεῖς, ὅταν μεταφέρωμεν ἐν διαδοχῇ αἰώνων τοῖς Ἰλλυριοῖς καὶ Ἀλβανοῖς, τοῖς Παραδριάταις ἀπαιδεύτοις τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διὰ τῆς εὐρείας ὁδοῦ τῆς Ἐπιδάμνου, τῆς Μοσχοπόλεως, τῶν Ἰωαννίνων, δὲν ἑωρῶμεν πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς «ὑπολείμματα» στιφῶν ἐξωφλημένα, ἐξωφλημένα «νῦν καὶ ἀεὶ» κατὰ τὰς ἀπέλπιδας τοῦ 19ου καὶ 20οῦ ἔτι τούτου αἰῶνος ἀποζωγραφήσεις παρὰ κορυφαίων Ἰταλῶν. Ἀλλ' ὀτρηροὶ καὶ εὐέλπιδες σκαπανεῖς τοῦ αἰχμηροῦ πνευματικοῦ ἐδάφους τῆς Ἰλλυρίδος πρὸς περιόδους τοῦ λοιποῦ εὐφορίας καὶ ἐξανθήσεως, ἐσκεπτόμεθα καὶ τότε καὶ τώρα, ὅτι εἰσὶ καὶ λαοὶ ἀνώτεροι τῆς ἐπεισοδιακῆς ἀπαιδευσίας των. Ὁ πολύς, ὃν ἀνέφερον, ἐθνολόγος ἀρύεται μετὰ τοῦ Δὲ Κατρεφὰζ ἐκ τῆς παλαιᾶς (1774) συγγραφῆς τοῦ Δὲ Λὰ Βέγγα, τῆς περὶ τῶν ἀμερικανῶν Ἰνκάς, τὸ ἱστορικὸν τῶν ἀρχαίων Περουβιανῶν καὶ μογγολοειδῶν ἰθαγενῶν. Ἦσαν ἀναλφάβητοι, ἐστερημένοι οἱασδήποτε παιδείας, καὶ μάλιστα καὶ θεωροῦντες, ὅτι τὸ ἀπασχολεῖν τὸν ἐγκέφαλον εἰς ἰδέας ἦτο ἀπώλεια χρόνου εἰδικὴ δι' ἀφεντάδες, ἐφ' ὅσον τὴν ἠγάπων, ὄχι δέ ποτε μέριμνα χειρονακτῶν τοῦ ζῆν. Αὐτοὶ εἰς ἑαυτοὺς τρεῖς ἐπιδόσεις ἐπεδίκαζον τὸ μετὰ τόλμης ἐρᾶν, τὸ ᾄδειν καὶ τὸ χορεύειν. Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἐλλείψει παντὸς ὅπως δήποτε ἐν χερσὶν αὐτῶν ἐργαλείου, ἐστερημένοι καὶ πελέκεως καὶ πρίονος, ἀλλὰ καὶ ψαλίδος ἔτι, ἦσαν οἱ Περουβιανοὶ τοσοῦτο ἐν τῷ ἐργάζεσθαι προωδευμένοι καὶ τοσοῦτο πρὸς τὸ παράγειν πεφωτισμένοι τὸν νοῦν, ὥστε καὶ ἐν τῇ μηχανικῇ εὐρέως ηὐδοκίμουν καὶ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, ἐν αὐτῇ τῇ μεγάλῃ οἰκοδομίᾳ κατέπληττον, ἐν αὐτῇ τῇ ῥυμοτομίᾳ ἦσαν ἀξιοσημείωτοι, ἐν τῇ γεωπονίᾳ ἐπεδείκνυον ὡσεὶ γνώσεις ἐγγραμμάτων, καὶ ἐν τῇ ζωγραφίᾳ, τῇ ἀγγειοπλαστικῇ ἤκμαζον, ἐθαυματούργουν τεχνάζομενοι μεθόδους δι' ὧν κατώρθουν νὰ χύνωσι καὶ μέταλλα ἔτι ἄνευ ὀργάνων. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τὴν ἀνθρωπίνην ποιότητα σπουδαῖοι ἀγράμματοι, ἀλλ' οὐχὶ ἄξεστοι ἰθαγενεῖς τοῦ Περοῦ καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τὴν σημερινὴν τελειότητα

∴

Ὡς δ' ἐξεπολιτίζομεν χωρὶς νὰ ἐξευτελίζωμεν οἱ λίαν πνευματώδεις τῶν καιρῶν ἐκείνων Ἕλληνες τὰ σκαιὰ καὶ ἀφιλολόγητα καὶ ἀναλφάβητα ἐκεῖνα παραδριατικὰ ὁμαίμονα ἡμῖν πλήθη, οὐδὲν ὡσαύτως ἐν τῷ ὑπὲρ

αὐτῶν μοχθεῖν ἐπεδιώξαμεν ἴδιον ὄφελος. Μία καὶ μόνη ἱστορικὴ λεπτομέρεια ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐξ Ἑλλήνων ἀνιδιοτελείας ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς προσπελάσει. Οἱ Ἰλλυραλβανοὶ ὡς ἦσαν ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος, οὕτω ἦσαν ἄμοιροι ἰδέας καὶ περὶ πατρίδος. Ἡ ἔννοια αὐτὴ τῆς πατρίδος ἐγεννήθη, ἐφευρέθη ἐν Ἑλλάδι. Ὅπως δὲ τὴν ἔννοιαν, οὕτω καὶ τὴν λέξιν **πατρὶς** τὴν ἐδωρήσαμεν οἱ Ἕλληνες πρὸς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ πρὸς τὰς γλώσσας αὐτῆς. Ἐξ οὗ καὶ τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ὅταν λαλῶσι περὶ πατρίδος, θὰ ὠφειλον νὰ μᾶς ἐνθυμῶνται ἐξ εὐγνωμοσύνης, ἐὰν εἶχον ἐντροπήν. Οὕτω καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐξ Ἑλλάδος περὶ περὶ πατρίδος ἤκουσαν. Τί ἤκουσαν ; Ὅ,τι περὶ πατρίδος φιλοσοφικῶς, μεταφυσικῶς, πλατωνικῶς ἡ Ἑλλὰς συνήθιζε νὰ ἀναπτύσσῃ, ὅταν κατήχει τὸν κόσμον, ὄχι δι' ἑαυτήν, ἀλλὰ δι' αὐτόν.

Εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἱστορικὴ καθ' ἑαυτῆς ἁμαρτία τῆς Ἑλλάδος, ὅτι πατρίδα ἐφευροῦσα, πατρίδος συνείδησιν μεταγγίζουσα εἰς τὰ ἀνθρώπινα πλήθη, περὶ ἀφομοιώσεως ὅμως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πατρίδα καὶ διψαλέων ἔτι πληθῶν ἐξ αὐτῶν δὲν κατέγεινέ ποτε, καὶ ἧττον ἔτι ὠργίασεν, ἐνῷ τοὐναντίον κατέγειναν εἶτα καὶ ὠργίασαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ὅλοι οἱ λαοὶ ὑπὲρ τῆς ὑλικῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἰδικῆς των πατρίδος. Ἐξ οὗ καὶ ἡ πρωτοστάτις Ἑλλὰς παρέμεινε κυρίαρχος τὸ πνεῦμα διὰ παντὸς ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ πλανήτου, τὸ δὲ γένος τῶν Ἑλλήνων ὑπελείφθη δραὰξ ἀνδρῶν. Οὕτω καὶ περὶ Ἀλβανῶν. Περὶ αὐτῶν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοσοῦτο ἀφιλοκερδῶς ἐπροσανατολίσαμεν τὴν Ἀλβανίαν πρὸς τὸ φῶς τῆς πατρίδος, τοσοῦτο ὀλίγον ἀπησχολήθημεν περὶ τοῦ δρόμου πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ ἐτρέπετο ἑλκομένη ἀλλαχόθεν, ὥστε καὶ ὅτε εἴδομεν αὐτὴν πατρίδος ἀπείκασμα συγκροτοῦσαν, καὶ ὅτε εἴδομεν αὐτὴν πατρίδος ἄλλης γιγνομένην δούλην, οὐδὲ καὶ τότε ᾐσθάνθημεν, τοὐλάχιστον πάντες, ὅτι ἔγκλημα ἡμῶν, καθ' ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς Ἀλβανίας ὑπῆρξεν ἡ ἱστορικὴ ἡμῶν ἔναντι αὐτῆς ἀνιδιοτέλεια. Ἀληθῶς ἦτο αὕτη μιγὴς πρὸς τυφλότητα ! Εἴχομεν διδάξῃ τὴν Ἀλβανίαν τί ἐστι πατρίς, καὶ ὄχι τὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν ὡς ὁμαίμονα ἑλληνίδα ὤφειλε νὰ ἐκρίνετο οὖσα ἡ ἑλληνικὴ πατρίς. Δὲν εἴχομεν λαλήσῃ πρὸς τὰ ὅμαιμα ἡμῖν πλήθη περὶ ἑλληνικῆς πατρίδος ὡς κεκτημένης ἐκ τῆς δημιουργίας προνόμιον, ὁποῖον ἀπηγόρευσε δι' ἑαυτὴν ἡ Ῥώμη χάριν τοῦ τὰς ἄλλας ἀπορροφᾶν . . . .

Ἀλλ' εἶναι ἄρα ἀληθὲς ὅτι ἡμεῖς πράγματι ἐποιησάμεθα ἐν τοῖς στέρνοις τῆς Ἀλβανίας τὴν ἔνεσιν αὐτὴν τῆς περὶ πατρίδος συνειδήσεως, ἐξ ἧς καὶ προεκλήθησαν ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ἀλβανίας τάσεις ἀποχωριστικαὶ ἀφ' ἡμῶν ; Τὸ λέγει, τὸ ἀναγνωρίζει, τὸ διακηρύττει, τὸ βεβαιοῖ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι πολυκρότοις περὶ Ἀλβανῶν δημοσιεύμασιν αὐτοῦ ὁ εὐπατρίδης καὶ πολὺς πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἰταλίας καὶ διανοούμενος Δὶ

Ζὰν Ζουλιάνοι Οὐχὶ πρὸς ἐπιῤῥωσιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν ὑπόστασιν ἐθεώρει τετερματισμένην καὶ ἐν Ἠπείρῳ ἁπαξαπάσῃ, ἀλλ' ὅπως δώσῃ ῥιζικώτερον καὶ θεμελιωδέστερον, στοιχειωδέστερον καὶ χαρακτηρικώτερον, ἀπογυμνωτικώτερον καὶ ἐξονειδιστικώτερον, ἐντροπιαστικώτερον καὶ ἀποτροπιαστικώτερον εἰκόνα τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ περὶ πᾶν μηδαμινότητος. Ἀποφαίνεται δ' οὕτω κατηγορηματικώτατα ἐν οἷς γράφει εἰδικῶς περὶ *ἐθνικῆς τινος* δυσδιακρίτου, ἔλαττον ἢ σπαργανώδους ἐν τῇ ψυχῇ τῶν Ἀλβανῶν συνειδήσεως· «*Ἀπὸ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τοὺς Ἕλλη-* » *νας ἡ ἀριστοκρατία τῶν Τόσκηδων ἤρχισε νὰ δέχηται συνείδησιν* » *ἐθνικήν*». Ἡμιμοῖρα τῶν Ἀλβανῶν οὐχὶ τὸ ὅλον πλῆθος, ἀλλὰ μερίς τις μικρὰ τοπική, τοπικοῦ μέρους αὐτῶν, Τόσκηδες ἐκλεκτότεροι, ἡ εὐάριθμος ἀριστοκρατία των, ἤρχισε νὰ δέχηται ὅτι εἶναι δυνατὴ καὶ συνείδησίς τις ἐθνική, καὶ τοῦτο *ὡς τὸ ἐδίδαξαν οἱ Ἕλληνες*. Καὶ πάλιν φαίνεται πέραν τοῦ πυρῆνος ἐκείνου ματαιοπονήσαντες, ἀφοῦ «... *καὶ αὐτοὶ οἱ* » *Ὀρθόδοξοι* (δηλ. οἱ Ἀλβανοὶ οἱ ἐξ Ἑλλήνων ἀποσπασθέντες τὴν Ὀρθοδο-» *ξίαν*) *τῶν πεδιάδων, στέργουσιν οἱανδήποτε λύσιν ἀρκεῖ αὕτη νὰ* » *ἦτο βελτιοῖ τὸν ὁλικὸν των βίον*».

Η'. Πῶς ἐγεννήθη ἡ τοῦ ἔθνους ἔννοια; Πῶς ἐν αὐτῇ ἑνοῦνται Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί;

Ταυτὴ λοιπόν, ὅπως εἰκονίσθη, ἦν ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Παραδουναβίων ὁμαιμόνων φορὰ ἐξ ὁμαιμύτου πρὸς ἀλλήλους, ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἤδη χρόνοις. Ὡς δ' ἡμᾶς ἐν μέσῳ αὐτῶν, οὕτω καὶ αὐτοὺς ἐν ταῖς φιλαγξὶν ἡμῶν ξενιτεύσας βαρὺς δὲν ἐβλαβεν. Ἦτο ἐν αὐτοῖς φυσικὴ τρόπον τινὰ βιολογική, ἡ ὁποία νὰ ἐγγίσωνται πρὸς τὰς τάξεις ἡμῶν. Ἠσθανόμεθα ἑκάτερα ὅτι ἀπεργαζόμεθα στελέχη κατὰ προσφυσμὸν εἱμαρμένον συστατικὰ συμφοιτήσεως τοῦ ὑφιστέρου ἐκείνου πληθυντικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον τὸ πεπρωμένον ἤμελλεν νὰ συμπήξωμεν ἡμεῖς, τὰ γένη τοῦ νότου, οὐχὶ ὡς ἄλλοι ξένοι, ἀλλ' ὡς πρωτοστάται, ὡς πρωτοπόροι, ὡς πρωτοπαλίκαρα τοῦ ἐν ὀξαλίδι καινοῦ ἡμῶν συντρόφου πλήθους. Ἐν ἄλλοις λόγοις, τὸ μεγαλόνωτον φερέσκιον κοινὸν γένος εἶχε δι' ἡμῶν, ὄχι μόνον ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἤδη νοῶν πρωτοφωνούντων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, τῶν ὀπισθεν, πλατύνον εἰς τὴν εὐρύτητα «*ἔθνους*», εὐρύτητα μείζω καὶ εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς ὀντότητα. Νοηθήτω ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι τοῦ *ἔθνους* ἡ ἔννοια εἶναι σύνολον γένους ἑνὸς ἢ πολλῶν σεσωματωμένων ἐν βίῳ ἐθελουσίῳ κοινῷ, οὐχὶ ὡς πανδῶν πλανοδίων νομαδιῶν, ἀλλ' ὡς λαοῦ ἢ ἐθνῶν μονίμων σταθερῶς ἐγκατεστημένων ἐν χώρᾳ γῆς μετὰ συνειδήσεως κεκράχοντος.

Εἰς αὐτοῦ τοῦ λόγου τὸν [illegible]

ἄλλοι ἐναφομοιούμενοι καὶ ὑφ' ἣν ἔφερον ὀνομασίαν ἐκλείποντες, ἄλλοι συσπειρούμενοι ἐν τῇ διατηρήσει τοῦ ὀνόματός των εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἀπὸ βορείων προελθόντος γένους, Μινώϊοι, Μυκηναῖοι, Δαναοί, Ἀχαιοί, Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες καὶ ἄλλοι, καὶ πάλιν ἄλλοι προεγχώριοι ὑποκύπτοντες, κατακτώμενοι καὶ εἰσαγόμενοι βίᾳ ἔξωθεν σπάνιοι, ἐπήλυδες οἱ πολλοί, ἐκ νότου πλαγιόθεν, ἐκ βορρᾶ ἐκλεκτότατοι δὲ καὶ ποικίλοι τὴν χρόαν, τὸν σκελετόν, τὸ κρανίον διάφοροι, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἔτι καὶ βραχυκέφαλοι Σλαῦοι. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ὅσοι εἰσέβαλον, ἦσαν καὶ τὸ μοναδικὸν ἴσως τμῆμα τοῦ σλαυισμοῦ, τοῦ μεγαλειτέρου αὐτοῦ ἀφομοιωτοῦ τοῦ κόσμου, ὅπερ ποτὲ ἀπεσλαυίσθη, καὶ κατὰ τὸν Χὸπφ ἀφωμοιώθη ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν, ἐν αὐτῇ εἰσδύσαν καὶ ζῆσαν. Εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο ἀλήθεια πικρά, ὅτι τὸ γένος ἡμῶν δὲν ἔσχε τὴν ἱκανότητα νὰ ἀφομοιοῖ ἢ ἐν ἀσημάντῳ ἀριθμητικῶς βαθμῷ τὰ πλήθη ἐν οἷς αὐτὸ ἦν τὸ εἰσβάλλον. Ἀφωμοιοῦντο ὑφ' ἡμῶν καὶ ***ἀπερρόφων το οἱ ἐν τῷ περιβόλῳ ἡμῶν*** συμβιώσαντες ἐπήλυδες, τρόπον τινὰ οἱ μετανάσται.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον οἱ ἄλλοι λαοὶ ἐκρίνοντο ἐμπεφορημένοι ὑπὸ τῶν ἰδιοτήτων ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων ἐρείδετο τὸ συγκρότημα τὸ ἐπιλεχθὲν «***ἔθνος***» οὕτω καὶ οἱ Παραδριᾶται ἡμῖν ὁμαίμονες εἶχον δικαίωμα συμμετοχῆς ἐν αὐτῷ καὶ μάλιστα οὐδενὸς ἄλλου ἧττον. Διὰ δύο λόγους, διότι αὐτοὶ ***δὲν ἦσαν ἄλλο τι ἢ ἡμεῖς***, καὶ διότι αὐτοὶ ἐρχόμενοι ἐν μέσῳ ἡμῶν δὲν προσῆγον ἑαυτοὺς ὡς ἀριθμὸν μόνον, ἀλλὰ ***προσεκόμιζον καὶ τὴν γῆν αὐτῶν.*** Ἡ φορὰ ἄλλως τε τῶν Παραδριατῶν πρὸς ἡμᾶς ἔτυχε καὶ ἱστορικῆς πραγματώσεως, τμηματικῆς μὲν ὡς πρὸς τὸν ὅλον ἀλβανικὸν ὄγκον, ἀλλ' ἐν τῷ τμήματι τούτῳ πλήρους. Ὅτε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ αὐτοκρατορικὴ βυζαντινὴ χώρα οὐκ ἦν μία ἀπὸ Ταινάρου μέχρι μυχοῦ τοῦ Ἀδρία, καὶ κατ' οὐσίαν δὲν ὑπῆρχον σύνορα ἀνυπερπήδητα εἰς μετατοπίσεις πληθυσμῶν, τότε συνετελεῖτο λίαν πρακτικῶς ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὑποδούλῳ κόσμῳ ἐμφιλοχώρησις τῶν Ἀλβανιλλυριῶν. Καὶ ἦσαν οἱ τῆς σήμερον τρισελληνικώτατοι Ἀρβανιτάδες τῆς Στερεᾶς, τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων, οἱ τοῦ Φραγκίσκου Κρίσπη πάντες «***Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς***». Ὡς δὲ καὶ ὁ μεγαλοφυὴς νοῦς ἐκεῖνος τὸ διέβλεπεν, ἐπειδὴ τὸ ἐφώνει ἡ λογική, τὸν αὐτὸν ῥοῦν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἦτο πεπρωμένον νὰ ἀκολουθήσῃ μετὰ τῶν Ἀρβανιτίδων ἡ ὅλη Ἀλβανία. Οὐδὲ κἂν μεθισταμένη, ἀλλ' ὅπου εὑρίσκετο. Τὸ ***ἔθνος*** αὐτὸ τὸ ὁμόηθες καὶ ὁμόφρον, τὸπολυμελὲς καὶ οὐχὶ πλέον ἐν τῇ προϋποθέσει ὅτι ἦν ἐξ ὑπαρχῆς ὅμαιμον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γεγονότι ὅτι εἰς ὁμαιμοσύνην κατέληγε διὰ τοῦ χρόνου, ἦτο τὸ «***Πανελλήνιον ἔθνος***» εἰς ὃ προώριστο νὰ ἐξελιχθῇ τὸ ἀριστοτέλειον «***γένος***» (Πολιτ. ια', 1. ζ', 7). Εἶναι δ' ἡ ἐξέλιξις αὕτη, αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἀντελήφθη καὶ εὐηγγελίσατο ὁ ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς μέγας γλύπτης τοῦ Ἕλληνος λό-

γου, λειτουργὸς τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀδαμάντων τῆς ἑλληνίδος λαλιᾶς Ἀθηναῖος ῥήτωρ Ἰσοκράτης (437—338). Διὰ πατριώτας τοῦ ὕψους τοῦ Ἰσοκράτους πηγὴ Ἑλλήνων διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἠδύνατο ἐπαρκῶς νὰ ὦσιν οἱ λίθοι τῆς Πύῤῥας, οὔτε μετ' ἐκείνους τοὺς λίθους αἱ γαστέρες μόναι τῶν γυναικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ χρονοτριτριβῇ, ἐὰν ἤθελε νὰ μὴ μείνῃ μικρολογία. Ἔπρεπον τῇ Ἑλλάδι πληθυσμοὶ προσερχόμενοι, ὁμοήθεις καὶ ὁμόφρονες γιγνόμενοι, ἐὰν ἤδη δὲν ἦσαν. Ὁ μεγαλέλλην ἐκεῖνος, ὁ τὴν Ἑλλάδα θελήσας ὁπόσην εἰς ὕψος ἐξικνεῖτο τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ὅτε τὴν εἶδε συντριβομένην ἐν Χαιρωνείᾳ ηὐτοκτόνησεν γέρων ὢν ἐτῶν 99. Ὁ φαεινὸς ὁρισμὸς τοῦ Ἰσοκράτους περὶ *ἐθνικῆς* ἰδέας ἐνδιαλαμβάνει καὶ τὸν ἀσάλευτον ἱστορικὸν κανόνα τοῦ πῶς Ἕλληνες γίγνονται. Καὶ ἐξ Ἀλβανῶν λοιπὸν αὔριον. Καὶ ἐκ Τούρκων μιαν ἡμέραν. Ἔγραφε περὶ πόλεως Ἀθηνῶν ὡς διδασκούσης διὰ τῶν γραμμάτων καὶ προσηλύτους ποιουμένης «... *τὸ τῶν Ἑλλήνων* » *ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τε-* » *κμήριον εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύ-* » *σεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως ἡμῶν μετασχόντας*».

«*Μηκέτι*» Δηλαδὴ ἂς παύσῃ τοῦ λοιποῦ. Ὄχι πλέον ὡς ἐγιγνώσκετε πρότερον. Πηγὴ ἀνθρώπου διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι μόνη ἡ γενετή, ἡ κληρονομικότης, τὸ γένος. Συνῳδὰ καὶ ἐν ἐφαρμογῇ τῆς ἀσαλεύτου θεωρίας τοῦ Ἰσοκράτους ἀνάγκη νὰ γίγνωνται καὶ νὰ ἀναγνωρίζωνται ὡς Ἕλληνες ἴσοι πρὸς τοὺς ἐκ γενετῆς τοιούτους οἱ πρὸς αὐτοὺς ψυχικῶς ἀλληλέγγυοι, οἱ ποθοῦντες καὶ διὰ πνευματικῆς ἀγωγῆς πειθόμενοι νὰ ὦσιν Ἕλληνες, οἱ διὰ τῆς μορφώσεως, διὰ τῆς σαγήνης τῶν αὐτῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν, στέργοντες τοὺς αὐτοὺς πόνους, τὰς αὐτὰς μεριζόμενοι ἀγαλλιάσεις καὶ λύπας καὶ πένθη, οἱ λαοὶ οἱ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐξωτερίκευσεως τῶν ἐνδοτέρων ψυχικῶν καταστάσεων ἀσκοῦντες πέραν τοῦ προφορικοῦ λόγου διὰ τοῦ αὐτοῦ λαϊκοῦ εἴδους τῶν χορῶν καὶ τῆς μουσικῆς οἱ λαοὶ οἱ προσκολλώμενοι εἰς τὰς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ὡραίου, τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ δικαίου, οἱ μετερχόμενοι τὴν αὐτὴν ἠθικήν. Αὕτη βεβαίως εἶναι ἡ οὐσία τῆς φράσεως τοῦ Ἰσοκράτους, ὅτι ὁμοπάτριοι, ὁμοεθνεῖς, εἰσὶν οἱ «*διανοίᾳ*» τοῦτο ἐθέλοντες καὶ ὁμοίᾳ «*παιδεύσει*» πέραν γενετῆς τὴν πανομοιότητα δεικνύοντες. Καὶ ὁ σοφὸς Λαγουδάκης («Τηλεγρ.» Ἀλεξ. 12 Δ)βρίου 1914) γράφων περὶ συγκροτητικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου συνεθνισμοῦ στοιχείων σημειοῖ βαθυνόως τὴν κατηγορίαν τῶν λαῶν τῶν τὰς αὐτὰς θλίψεις σχόντων «Τὴν δημιουργίαν, λέγει, ἐθνικῆς » συνειδήσεως ὀφείλομεν εἰς τὴν κοινὴν *λύπην* καὶ τὸ *πένθος* παρὰ εἰς » τὴν χαρὰν ...». Τὸ πιστεύει καὶ ὁ πολὺς Φουγιέ ἐν τοῖς περὶ συνθέσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. «Ἡ ὑψηλοτέρα, γράφει, μορφὴ τῆς ἀλληλεγγύου

» ἐθνικῆς συνειδήσεως εἶναι ἴσως ἡ τῶν **παθημάτων**. Τὸ ἀπὸ κοινοῦ » πάσχειν ἑνώνει . . . πλέον ἢ ἡ χαρά». Καὶ κρατύνει τὴν βαθυστόχαστον αὐτὴν σκέψιν τὸ παρεμφερὲς ἀπόφθεγμα τοῦ Ἐρνέστου Ῥενὰν «ἐν ἀναμνήσεσιν ἐθνικαῖς τὰ ***πένθη*** ἀξίζουσι **πλέον τῶν θριάμβων** , . .»

Ἡμεῖς μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ἔχομεν τὰς ἐθνικὰς ἀγαλλιάσεις ὀλίγας καὶ τὰς θλίψεις πολλάς. Ὅταν δ' οἱ Ἀλβανοὶ **θελήσωσι** καὶ γένωνται ἱκανοὶ νὰ φιλοσοφήσωσι περὶ τῶν ἰδικῶν **των τοιούτων**, τότε θὰ κατανοήσωσιν ὅτι ὑπῆρξαν κοιναὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων **αἱ αἰτίαι** τῆς **θλίψεως**, καὶ ἡ ὀδύνη ἡμῶν ἀντήχει καὶ εἰς αὐτούς, **καὶ** ἃς **ἔλιπεν** αὐτοῖς τὸ συνειδὸς τῆς ἀλληλεγγύης. Ἀλλὰ προκειμένου **καὶ περὶ τοῦ** ἐὰν ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν καὶ αὐτῶν ἀλληλεγγύη, ὡς κεφάλαιον **συσσωματώσεως**, **δύναται** νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν αὐτὴν ἠθικὴν πανομοιότητα, **πειρασμὸς** σκανδαλίζει, ἵνα εἰς τὰς παρούσας γραμμὰς εἰσφρήσῃ ἐν τῇ **σειρᾷ τῶν χαρακτηριστικῶν** ὑψηλῶν θεωριῶν τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος **περὶ ἐθνικοῦ** συνταυτισμοῦ ἓν διαγνώρισμα χθαμαλώτερον, ἀλλ' ὅμως **ἐκτάσεως πλατείας**. Ὅπως τὰ ἄτομα οὕτω καὶ οἱ λαοὶ συνταυτίζονται **περισσότερον** διὰ **τῶν** ἐλαττωμάτων των ἢ διὰ τῆς ἀρετῆς των. Ἐπειδὴ οἱ **ἄνθρωποι**, ἐὰν καὶ **ὁμοιάζωσιν** ἀλλήλοις διὰ τῆς μονοτόνου, τῆς στερεοτύπου **μορφῆς τῆς ἁγιότητος**, ἀλλ' ἡ ἀπόλυτος συνταύτισίς των τελεσιουργεῖται **διὰ** τῆς **πλήρους** συμπτώσεως ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ ποικιλίᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἥτις εἶναι ἐφευρετικότης καὶ πολυμορφία ἀνεξάντλητος. Ὅταν οἱ **ἄνθρωποι**, **ὅταν** οἱ **λαοὶ ὁμοιάζωσιν** ἀλλήλοις κατὰ τὰ ἐλαττώματα, τότε **εἰσὶν ἀπαράλλακτοι**. Ἡ **ὁμογένεια** τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἡμῶν εἶναι καὶ ὁμοιογένεια, καὶ εἶναι **μεμαρτυρημένη** καὶ κατὰ τὰς ἐλαττωματικὰς ἡμῶν **ἀδυναμίας** . . .

Εἴ περ λοιπόν τινες καὶ ἄλλοι οἱ ὅμαιμοι ἡμῖν ἐν **Παραδρίᾳ** εἶχον οὐχὶ ἁπλῶς θέσιν, ἀλλὰ δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὸ καὶ δι' αὐτοὺς εὐρυνόμενον ***ἔθνος*** ἡμῶν. Τὸ δ' ὅτι τὸ δεδοξασμένον τοῦτο **παγάρχαιον καθίδρυμα** ἐσημάνθη ὑπὸ μετώπου «Ἕλλας» παρὰ **τῶν λαῶν τῶν** ἐν νότῳ τῆς ὅλης χερσονήσου ἐγκατασταντων καὶ ἐκλήθη **ἔθνος** «Ἑλλήνων», οἱ δ' Ἀλβανοὶ λέγονται Ἀλβανοί, τοῦτο οὐδαμῶς ὑποδηλοῖ ,ὅτι ἠλλατώθημεν ἔναντι ἀλλήλων. Ἡ λέξις Ἑλλάς, ἡ λέξις Ἕλληνες, δὲν ἐπιῤῥίπτουσιν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἴγλης σκιάν, ἀλλὰ φέγγος ἐπὶ τῆς ὑπερηφάνου Ἀλβανίας. Ἡ δ' Ἀλβανία τοσοῦτο ὀλιγώτερον θὰ εἶχε λόγον τὰ σκυθρωπάσῃ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν προβληθείσης διὰ τὸ σύνολον ὀνοματοθεσίας, ὅσον καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῆς ὡς Ἰλλυρίδος, καὶ ὡς Ἀλβανίας, καὶ ὡς Σκηπτρίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν λεξιπλασίαν τὰ ὀφείλει, καὶ ὅταν τὰ ἐπανηγύριζε καὶ τὰ ἐτίμα δὲν ἐδυσθύμει. Θὰ ἦτο δ' ἡ Ἀλβανία ἐπιλήσμων ἅπαξ ἔτι καὶ ἀγνώμων σφόδρα, ἐὰν δὲν ἐχάραξεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὴν μνείαν μεγάλου δι' αὐτήν, ναὶ δι' αὐτήν, ἱστορικοῦ γεγονότος. Τὸ ***ἔθνος*** εἰς ὃ συνετάγησαν οἱ λαοὶ τῆς χώρας ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, προτοῦ ἤδη φιλοσοφήσῃ περὶ τῆς

συντάξεως αὐτῶν ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ, ἠθέλησαν νὰ κληθῇ «ἔθνος Ἑλλήνων», δὲν ἀνεπέτασαν ἐκ τῆς ἀφθίτου δόξης τῶν Ἀθηνῶν, «τοῦ δαιμονίου πτολιέθρου» τοῦ Πινδάρου, τὸν ὑπεράνθρωπον τίτλον «Ἀθηναῖοι», ἀντὶ τοῦ «Ἕλληνες.» Οὐδ' ἐξελέξαμεν τὸ ὄνομα Σπαρτιᾶται ἢ Ἴωνες, οὔτε Μακεδόνες, Αἰολεῖς καὶ Ἀχαιοὶ ἢ Δωριεῖς καὶ Δαναοί. Καὶ λέγεται διὰ παντὸς «ἑλληνικὸν» τὸ ἴδιον βυζαντιακὸν κράτος, τὸ λάμψαν τόσον ἐπὶ τριῶν ἠπείρων, ὅσον τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας, τὸ τὴν γῆν ὅλην ἐξανθρωπίσαν καὶ τὸ πᾶν ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τὴν Ῥώμην γονατίσαν, πληρῶσαν ἐπὶ μακροτάτους αἰῶνας, ὥστε νὰ δυνώμεθα εἰς τὸ κάτω οἱ Ἕλληνες νὰ λεγώμεθα ἐπιπροσθέτως καὶ «*Βυζάντιοι.*» Ἐμείναμεν ὅμως *Ἕλληνες*» καὶ τοῦτο ἤρκεσεν ἡμῖν. Ἡ λέξις Ἑλλὰς μετὰ τὸ «θεὸς» δὲν εἶναι τάχα τὸ πλέον μεγαλειῶδες δισσύλαβον, ὅπερ ἐξήνεγκον χείλη ἀνθρώπου, ἡμέρου, ἀγρίου ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐν ὅλαις ταῖς ἠπείροις, εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας ἀπὸ τοῦ βορείου εἰς τὸν νότιον πόλον; Πᾶς ἄνθρωπος ὑπερυψωθεὶς ἄνω τῆς ζωϊκότητος ἔχει πατρίδα τοῦ σώματός του τὴν ἐν ᾗ ἐγεννήθη, ἀλλὰ πατρίδα τοῦ πνεύματός του, ἐὰν πνεύματος ἐμφορῆται, ἔχει τὴν Ἑλλάδα. Τὰ τέκνα τῶν Κάφφρων σήμερον ἐν σχολικοῖς θεάτροις παριστῶσιν ὑποκρινόμενα τὰ ἴδια, τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους καὶ κλαίουσι διὰ τὴν τύχην της!

Καὶ τὸ περικαλλὲς αὐτὸ ὄνομα «Ἑλλάς» τὸ ὡσεὶ ἐκ πολυτίμων λίθων συμπεπηγὸς καὶ θροοῦν, τὸ ἡδύτατον λέγειν καὶ ἡδύτερον ἀκούειν, οἱ λαοὶ τῆς χώρας ἡμῶν τὸ ἀνεζήτησαν ὡς σύμβολον ἄξιον τῆς λαμπηδόνος τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ τοὺς πάντας σκέποντος, καὶ τὸ ἠθέλησαν τοιοῦτο ὥστε, ὡς τὸν οὐρανόν, οὐδεὶς νὰ τὸ φθονῇ, ἐκτὸς ἐὰν εἶναι βάρβαρος. Ποῦ τὸ εὗρον;

∴

Ποῦ τὸ εὗρον. Ἐν τῇ ἀποκρίσει εἰς τοῦτο τὸ ἐρώτημα ἐπιπλέκεται ἡ ἀλβανικὴ ἀγνωμοσύνη. Θεία δύναμις ἐδωρήσατο ἡμῖν τὸν φθόγγον Ἑλλάς. Εἶναι ὁ ἕλλην Ζεὺς ὁ θεὸς τῆς Δωδώνης. Πρὸς ὑπερηφάνειαν μίαν ἡμέραν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Ἀλβανῶν καὶ Ἠπειρωτῶν τὸ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς γῆς ἐφ' ἧς αὐτοὶ ἠελώθησαν μεθ' ἡμῶν, καὶ ἥ ἐς ἦν γῆ ἱερά. Ὁ θεὸς εἰς αὐτὴν ἠρέσκετο νὰ ἐπιφοιτᾷ καὶ παρὰ τῶν λαῶν ἡμῶν ἐκεῖ νὰ λατρεύηται. Καὶ εἶναι πῶς ἄλλως! συνεσχετισμένον πρὸς τὴν γῆν αὐτὴν καὶ πρὸς τὴν ἱερότητα τὸ ὄνομα Ἕλλην, Ἑλλὰς ὅπερ ὁ μέγας Ἀριστοτέλης ἐλκεῖ ἀπὸ τῶν ἱερουργῶν τοῦ ναοῦ τῆς Δωδώνης Ἑλλῶν ἢ Σελλῶν, προνομιούχου ἱερολογικοῦ φύλου τῆς λατρείας τοῦ Διός. Ἡ ἐτυμολογία καὶ δοξασία αὐτὴ πάντως δὲν εὐχαριστεῖ σήμερον τὸν φιλόλογον καθηγητὴν κ. Χατζῆν τοοῦντα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ποταμοῦ Σπερχειοῦ — Ἕλληνος τῆς

Φθίας. Μετὰ τοῦ Σπερχειοῦ κατὰ παραστάσεις ἀρχαίας ἄλλας καὶ ὁ μυθικὸς Ἕλλην υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνος δὲν θὰ ἠρνεῖτο καὶ τὸ κατ' αὐτὸν τὴν τοιαύτην πατρότητα. Ἂς ὑποχωρήσωσιν ὅμως ὅ τε Θεσπαλὸς υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνος καὶ ὁ ὀργίλος ποταμὸς τῆς παραμυθιακῆς βροτολοιγοῦ ἑλονοσίας πρὸ τῆς ὑγιοῦς Δωδώνης. Τὸ πνεῦμα τοῦ Σταγειρίτου, τὸ βαθύτατα ἐν παντὶ εἰσδύον, ἠθέλησε τοὺς παραδρίας ἕλλοὺς ἀναδόχους τοῦ ὀνόματος διὰ τὴν ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς θεότητος εἰς τὰ πέρατα ἀκτινοβολίαν τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ὄνομα λοιπὸν «Ἑλλὰς» τὸ ἐκόμισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Παραδρίας. Αὐτὸς ἦτο μετὰ τοῦ ὀνόματος ὁμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἑλλὰς ἦτο μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐταῦ εἰς τὴν Παραδριατικήν. Εἶναι νοητόν, ὅτι θὰ ἐμαραίνετό ποτε τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁμαιμόνων πληθῶν ἀλληλουχίας; οὐχί. Τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς κοινῆς ἑλλην-ιλλυρο-αλβανικῆς καταγωγῆς, πρώτης αὐτῆς, δὲν σβέννυνται. Θὰ ἐπανευρεθῶσι παρ' ἑκατέροις, Ἰλλυριοῖς καὶ Ἕλλησιν, μέχρι παραδόξου. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποσχισθῇ τις παντελῶς ἀπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν γῆν συναφείας ἐκείνης, ἥτις εἶναι συνυφασμὸς αὐτόχρημα. Καὶ ἰδοὺ τὸ μέχρι παραδόξου. Ὁ ἐκ τῆς παραδριατικῆς ἑλληνικωτάτης δ' Ἐπιδάμνου τῆς Β. Ἀλβανίας, ὃν δ' ὠνόμασα ἤδη, πολὺς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀναστάσιος Α', ὁ ἐπιλεχθεὶς Δίκορος, ὑπὸ τὴν ἀναμφίβολον ἐπήρειαν γενεσιολογικῆς διασταυρώσεως παρεκβατικῆς, ἔσχε γεννώμενος τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν μέλανα. Ἀντιαλβανικόν. Ὁ ἄλλος ὅμως ὀφθαλμὸς δὲν ἠκολούθησε εἰς τὴν παρεκτροπήν. Παρέμεινε πιστὸς εἰς τὸ χρῶμα τοῦ τόπου, Ἀλβανικὴ αὐτὴ «μπέσα» ὀφθαλμοφανῶς...

Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, οἱ καὶ τὸν ἑλληνικώτατον Δία ἐντοπίσαντες Παραδριάτην, ἐστάθημεν προσηλωμένοι πρὸς τὴν Παραδριατικὴν γῆν περισσότερον τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ Δικόρου. Διότι ἀληθῶς εἶναί τι τὸ ἐκ τῆς δημιουργίας βεβουλημένον ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ τοῦ ἀχαλινώτου ἑλκηθμοῦ, ὃν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ γένους τὸ μαγνητικὸν αὐτὸ φαινόμενον τῆς παραδριατικῆς λωρίδος. Ἡ λωρὶς αὕτη δὲν ἔχει ἤδη τὸ σχῆμα ῥάβδου μαγνητικῆς; Δὲν εἶναι ὡσεὶ εἴσοδός τις καὶ δίαυλος καὶ προθάλαμος τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ οἰκοδομήματος; Ὅτε ποτὲ ἐν Ῥώμῃ ὁ γόης ἐκεῖνος ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος καὶ δεινὸς παλαιστὴς καὶ πολιτικὸς Δὶ Σὰν Ζουλιάνο, τιμῶν με διὰ τῆς φιλίας του, ἀλλὰ τὴν Ἑλλάδα μὴ θέλων μεγάλην, μοὶ ἔλεγεν ὅτι «ἑλληνισμὸς πλέον ἐξέλιπεν ἐν τῇ Ἠπείρῳ» ἐγὼ τῷ ἀπήντων «Καὶ τί ἐκεῖ ἔμεινεν; Ὁ ἀντιπρόσωπος ὑμῶν Μιλλελίρε, καὶ » ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑαυτοῦ του Δὶ κουβερνάτις; Ἀλλ' ἐὰν ἔλιπεν ἡ »Ἤπειρος διὰ τὴν Ἑλλάδα, τότε ἔλιπεν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐκ τοῦ κόσμου. Σεῖς » τὸ βλέπετε αὐτό; Ἡ Ἤπειρος διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὡς ἡ Ἀκρόπολις. » Ζητήσατε δύο καρφία καὶ λάβετε καὶ ἓν σφυρίον, ἵνα καρφώσητε ἐδῶ

» εἰς τὸν τοῖχον Ὑμῶν τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἓν καρφίον θὰ » φύγῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν ὑμῶν ὑπὸ τοῦ μαγνήτου ἑλκόμενον, καὶ θὰ » ὑπάγῃ μόνον του νὰ ἀναρτήσῃ τὸν ἑλληνικὸν χάρτην αὐτεμπηγνύμενον » ἀπὸ τῆς γωνίας αὐτοῦ τοῦ χάρτου στερρῶς ἐπὶ τῆς παραδριατικῆς » γῆς τῆς Ἠπείρου». Καὶ ὁ Λὶ Σὰν Ζουλιάνο εὐχαριστημένος ἐκ τῆς συζητήσεως μὲ ἡρωϊκῇ μετριότητι «Καὶ τὸ ἄλλο καρφίον δεξιᾷ ποῦ θὰ τὸ ἐμπήξωμεν; Ἐγὼ σιγῶ. Τότε δὲ μοι προσθέτει· «Εἰς τὴν Πόλιν;.... Καὶ τῷ ἀποκρίνομαι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνιστί, «Σὺ εἶπας!» Καὶ ὁ ἀρχαιομαθής, ὁ ἑλληνομαθὴς Σικελὸς ἀρέσκεται εἰς τὴν λεκτικὴν παιδιάν, καὶ, παρ' ὅσον ἦν ἐν βάθει διαφωνῶν μοι σφίγγει τὴν χεῖρα.

Ἦ μὴ τάχα διὰ τῶν σχηματισμῶν τῆς ἀπελευθερουμένης καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιμόχθου διαπλαττομένης Ἑλλάδος δὲν ἐστρατολογήσαμεν χορυφαίας ὑπερτάτας τοῦ Παραδριατικοῦ, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ κόσμου, δὲν ἀνωκοδομήσαμεν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ τοῦ Παραδριατικοῦ πλούτου; Τίς ἤθελε λαλήσῃ τῷ γένει ἡμῶν νηφαλίως, μὴ σπεύδων, περὶ μαρασμοῦ τῆς διαλλήλου ἕλξεως μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Παραδριατῶν, Δὲν εἶναι νοητὸν. κἂν ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐπεσπᾶτό ποτε ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν βάθρων αὐτῆς, τοῦ Παραδριατικοῦ Ἤρως τὴν γῆν ἐκείνην στηρίζεται ἡ ἱστορικὴ αὐτῆς προσήλωσις; Δι' αὐτὴν ἀφαιμάσσεται καὶ ἡ καρδία της παλλει Εἶναι ἐκ τῶν ἔνδον τῆς γῆς ἡ ἐπιταγὴ τοῦ πλανήτου Ὑπάρχει «φιλοσοφία τῆς γεωγραφίας», ὅτως τῆς ἱστορίας. Ὑπάρχει τῆς γεωγραφίας «μεταφυσικὴ». Καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἵνα αἰσθανθῇ καλλίτερον τὰς ὑπερφυσικὰς αὐτὰς ὥθήσεις; ἐνθυμεῖται. Οὐχὶ μακρὰν ἐκεῖθεν, ἐν τῇ προεισαγωγῇ τῶν ἀδριατικῶν «φιλοξένων» ὄντων, ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους τὰ ἑλληνικὰ κύματα ἀνέπεμπον πρὸς τὴν πλέουσαν ναῦν τὴν κραυγὴν «Πὰν ὁ μέγας τέθνηκεν», ὁ ὑπερφίλαν θεός, κραυγὴν ἐκείνην, ἥτις ἦν ἴσως μήνυμα τοῖ; Ἕλλησι καὶ ἐξ ἀποστάσεως νὰ φέρητε ὁ νοῦς των ἐν ἐκείνῃ τῇ πλευρᾷ τῶν ὁρίζοντων, πρὸς τὸ φάσμα τοῦ θανάτου, καὶ νὰ γρηγορῶσι διὰ τὴν κατάδυσιν ὅτι ἐκεῖ ὄν τῷ Ἅδῃ, πρὸς τὴν Λύσιν, ἐκεκραίνετό τι ἴσον πρὸς θάνατον...

* * *

Γοῦστη εἶναι, τωόντι τελεία, βαθεῖα, στερρά, ἄλυτος, ἀλύγητος, αἰωνία, ἱστορική, φυσικὴ ἡ ἑλληνοαλβανικὴ ἐνιαυσία. Ἀναμφιβόλως δὲν ἔπρεπε τὸ ἀνάμεσα ἐνοικούντων ἀπ' ἡμῶν περιβάλλον εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ ἐπὶ πλέον πολεμικὰς ἀντιπαθείας ἐπειρικὰς πρὸς ἐπιπόνους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀλλοίους τῆς Ἀλβανίας. Ἕως σὲ δ' αὐτὴ ἀποκατασταθῇ διὰ τῶν ὅπλων ἐν ὀνόματι [illegible] ἱστορικῆς ἀνάγκης ἐπὶ τῶν [illegible] ἀμφοτέρων ἐμπεριέχεται λύσεως τοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἢ κατὰ τοῦ ἑλληνο-

αλβανισμοῦ βυσσοδομία, ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπιχειρηματολογία πρὸς ἐκπόπισιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλωσιν τῆς Ἀλβανίας. Θόρυβοι, σκάνδαλα, διαφθοραὶ συνειδήσεων, ἐπιχειρήματα, ὧν οἱ παραλογισμοὶ καὶ ἡ ἀντεπιστημονικότης θὰ εἶχον καταπονήσῃ αὐτοὺς τοὺς προβάλλοντας αὐτά, ἂν μὴ διεσκέδαζεν αὐτοὺς ἡ συχνοτάτη τῶν προβαλλομένων των κωμικότης. Δὲν χαρακτηρίζει ἄλλως πως π. χ. ὁ διάσημος Γάλλος σοφὸς Ἀλφρέδος Φουγιὲ ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ μνημονευθέντος συγγράμματός του περὶ Γάλλων, τὸ ψευδεπιστημονικὸν ἐπιχείρημα τὸ διατυπωθὲν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις ὑπὸ Ἐπιτροπῆς ἀπεσταλμένων Ἀλβανῶν ζητούντων ἐν ὑπομνήματι ἱστορικῆς ἐλαφρότητος τὴν ματαίωσιν τῆς παραχωρήσεως τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν καὶ ὁ Κρίσπης ἐπετίθετο κατὰ τοῦ Καϊρόλη περὶ τῶν ἰδίων ῥαδιουργοῦντος.

Ὁ Φουγιὲ ἐμπαίζει τὴν ἀφέλειαν μεθ' ἧς ἀναμιγνύονται ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων ἐπικλήσεις εἰς δικαιολόγησιν ἐχθροτήτων καὶ ἐξεγέρσεων λαῶν.

«Ἡ πολιτικὴ προσκομίζει ἐναλλὰξ τραγικὴν καὶ ***κωμικὴν*** τὴν ἰχὼ » τοιούτων θεωριῶν . . . Εἰσὶ τώρα 15 ἔτη, ἐπίτροποι τῆς Ἀλβανίας προ» σῆλθον διαμαρτυρόμενοι πρὸ τῶν κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς » παραχωρήσεως τῆς Ἠπείρου τῇ Ἑλλάδι. ***Τὸ ὑπόμνημά των εἶχε συν» ταχθῇ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς Ἰταλίας,*** λογαριαζούσης τὴν Ἀλβα» νίαν ὡς ἐπαρχίαν τοῦ «ἰρredεντισμοῦ» αὐτῆς. Ἀνεγίνωσκέ τις ἐν τῷ » κειμένῳ ἐκείνῳ τὰ ἑξῆς· Πρὸς κατανόησιν τοῦ ὅτι Ἕλληνες καὶ Ἀλβα» νοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθεστώς, ἀρκεῖ νὰ ψη» λαφήσῃ τις τὴν ***ὅλως διάφορον συσκευὴν τοῦ κρανίου των (!)*** Οἱ » Ἕλληνές εἰσι βραχυκέφαλοι, ὁπόταν οἱ Ἀλβανοί εἰσι δολιχοκέφαλοι, καὶ » μάλιστα καὶ ἐστερημένοι παντελῶς τῆς μετακεφαλίου προεξοχῆς. Ἡ » ***δῆθεν*** ἐπιστημονικὴ αὐτὴ πολιτικολογία δὲν εἶχε λησμονήσῃ ἢ δύο μό» νον περιστατικά. Τὸ πρῶτον, ὅτι ***οἱ Ἰταλοὶ εἰσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι*** ἐν τῷ » συνόλῳ ***ἔθνος βραχυκέφαλον. Τὸ δεύτερον, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἰσι καὶ » αὐτοὶ τὸ ἴδιον, καὶ ἂς μὴ τοῖς κακοφαίνηται !*** Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπαγ» γελματίας τῆς πολιτικῆς δύο πλάναι ἀπεργάζονται μίαν ἀλήθειαν». Ὁ Φουγιὲ ἐλησμόνησε νὰ προσθέσῃ, ὅτι ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν, Ἰταλῶν, Ἀλβανῶν, Ἑλλήνων, δολιχοκέφαλοι περισσότερον ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Τῶν Ἀλβανῶν ἡ ἀνοπισθοκεφαλία συνοδευομένη ὑπὸ τῶν γνωστῶν χαρακτηριστικωτάτων κρανιακῶν ἰσοπέδων δίδει τῇ ἀλβανικῇ κεφαλῇ, ἣν λοιπὸν ἠθέλησαν οἱ Ἰταλοὶ ὁμοίαν πρὸς τὴν ἰδικήν των, τὸ σχῆμα τῆς «τοῦ συμιτζῆ στὴν Πόλι...».

Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ Ἰταλο-αλβανικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκρανιολόγει, ἂς εἴπωμεν ἐκεφαλάλγει κατὰ τῆς Ἑλλάδος, περιτρέχουσα τὰ ἀνακτοβούλια, ἐποχὴ τοῦ συρμοῦ τῆς ἐπιστημονικῆς δῆθεν κατατάξεως τῶν λαῶν κατὰ

τὴν σκελετογραφίαν των, τὴν κρανιομορφίαν των, καὶ τὴν τριχοχρωμίαν των. Ἔκτοτε ἀγαθῇ τύχῃ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος ἐκεῖνος. Ἠνεῴγησαν καλλίτερον οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν κρανιολόγων καὶ διέκρινον εὐκρινέστερον τὴν ἀλήθειαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἔθνος μὴ συγκροτούμενον ὑφ' ὅλων ἀνεξαιρέτως αὐτῶν τῶν ἀνθρωπομορφικῶν κατηγοριῶν. Καὶ ὁ κόσμος ὁπωσδήποτε ἡσύχασεν. Ἀλλ' ἐν τούτοις κατὰ τῆς ἀλβανελληνικῆς συσσωματώσεως καὶ αὐτὸ τὸ ἕωλον τῆς ἑτεροκρανίας ἐπιχείρημα εἶχε στρατολογηθῆ.

Δὲν ἦτο ἐπιστημονικῶς στεῤῥότερον τὸ ἐπιχείρημα τῆς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν ἐγεφυρώτου δῆθεν διαστάσεως ἐκ τοῦ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσης διασπᾷ ἡμᾶς εἰς γένη ξένα ὁμοταξιῶν ἀπροσαλλήλων. Οἱ κορυφαῖοι τῶν γλωσσολόγων καὶ ἐθνολόγων, οὓς ὠνόμασα, ὁ Χάν, αὐτὸς ὁ Ἰταλὸς σοφὸς Καμαρδα, θεωροῦσι τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν στενῶς συγκεκολλημένην πρὸς τὴν ἑλληνικήν. Καὶ ἐὰν ἡ ἀλβανικὴ ἀνάγηται κατὰ τὸν Βλῶ εἰς τὴν Ἰρανικὴν τὴν ἀρχικὴν πηγήν, πάλιν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν ἐκείνῃ συσφιγγονται κατὰ τὸν Πικότ. Ἡ ἐπιστημονικὴ «προπαγάνδα» τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Σλάβων, ἑλκόντων τὴν ἀλβανικὴν πρὸς τὰς ἑαυτῶν λαλιάς, οὐδένα παρὰ τὴν ἐπιμονήν της παρέσυρε. Ὁ Χοβελὰκ δὲν τὴν εὑρίσκει προοδεύουσαν οὐδὲ βῆμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν ἐν γλωσσολογίαις ἂν παρασυρθῇ, δύο ἀλήθειαι ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ κλονισθῶσιν. *Πρώτη*, ὅτι ὑπάρχουσι πατριδες δίγλωσσοι, πολύγλωσσοι ἐν ἑαυταῖς ἑκάστη, ὑπερενιαίαι, ἀδιαμφισβήτητοι, ἐν τῇ φυλετικῇ αὐτῶν ἑτερογλώσσει πολυγενεσίᾳ ἀδιάσπαστοι, τὸ ἐθνικὸν συνῳδὸς «μή μου ἅπτου.» Δύο ἔστωσαν μόνα τούτου παραδείγματα ἐπιτροχάδην. Τὸ Βέλγιον τῶν ἑτερογλώσσων Βαλλώνων, γαλλοφώνων καὶ Φλαμανδῶν τὴν ἑαυτῶν λαλούντων. Ἡ Ἑλβετία, τὸ κλασικώτερον εἶδος τῆς ἐθνολογικῆς τριγενείας τριγλωσσίας, γερμανικῆς, γαλλικῆς, ἰταλικῆς, ἐν ἑλβετισμῷ ὑπερηφάνως καὶ τῶν τριῶν ἀκάμπτων.

Δευτέρα δ' ἀλήθεια ἀκλόνητος εἶναι ἡ περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγεν ὁ πάνσοφος ἐν τῇ τῶν Παρισίων Πολιτικῇ σχολῇ γέρων διδάσκαλος Θεόδωρος Φόνκ Βρεντανο πρὸς τὸ παγκοσμιον ἡμῶν τῶν μαθητῶν του ἀκροατήριον.

«Διακρινειν τα ἀνθρώπινα γένη κατα την γλῶσσάν των εἶναι κατατασσειν τα εἴδη τῶν πτηνῶν κατὰ το ᾆσμά των!» Καὶ ἤθελον ἐπιπροσθέσῃ τοῦτο το ἄωτον τῆς ἑτερογλωσσίας ἐν ταυτῷ καὶ ὁμοψυχίας ἐν ἀνθρώποις ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Οὔγγρου γεωλόγου καθηγητοῦ Οὔγου Φον Βεκ φὸν Ναγσούρ: «οἱ γλωσσολόγοι, ἀναφέρει, ἐμελέτησαν ἰδιαιτέρως τὴν γλῶσσαν τῶν ἰθαγενῶν τῆς Γουατεμάλας, καὶ μάλιστα τὴν καραιβικὴν εἰς τα περίχωρα τοῦ Λίβιγγστον, ὅπου καὶ συμβαίνει το πρωτοφανὲς νὰ *λαλῶσιν αἱ γυναῖκες γλῶσσαν διαφορετικὴν τῆς τῶν ἀνδρῶν*»

Τῶν Καραιβίδων αὐτῶν εἰς τίνων «πτηνῶν» κατατάσσεται το ᾆσμα; Ἐὰν θέλωσιν οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ἐκείνων, ἃς μὴ μάθωσι τὴν γλῶσ-

σαν αὐτῶν. Αὐταὶ δύνανται πάντοτε νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ τοῦ Μίλτωνος. ***Μία γλῶσσα εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν «γυναῖκα»***, μίαν καλῶς τὴν ὁποίαν λαλεῖ καὶ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἔχει . . .

Ἐν ὀνόματι τῆς μεταξὺ γλωσσῶν συγγενείας, ἔστω καὶ τοῦ πλέον ἀπομεμακρυσμένου βαθμοῦ, μάλιστα καὶ τοῦ πλέον φαντασπικοῦ, ὁ ἄλλως πως ἀληθὴς ἑλλη-αλβανισμὸς εἶδεν ἀντεπεξερχομένην, ἐκτὸς τῆς σερβικῆς ἀντιθέσεως περιοριζομένης αὐτῆς εἰς τὴν Ἄνω Ἀλβανίαν, τὴν ἰταλο-ρουμανικὴν σύμπραξιν, ἀπότομον καὶ θορυβώδη εἰς ἄκρον. Ἡ ἐξιδιασμένη αὐτῆς καὶ ἀχαλίνωτος παραγωγικότης εἰς ἐπιχειρηματολογίαν ἀενάως ἀφελεστέραν ἄφηνεν ὀπίσω τὴν ἀκοίμητον τῶν δύο ἑτέρων δραστηριότητα εἰς πραξικοπήματα, καὶ ἔτερψε πολλάκις τοὺς συγχρόνους διὰ τὸ ὑψιπετὲς τῆς συλλήψεως καὶ τὴν σοβαροφάνειαν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀνήχθησαν γενεαλογικῶς εἰς τὴν παρ' αὐτοῖς ἀνύπαρκτον «λατινικὴν φυλήν». Ἀφέθησαν ὅμως ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωσιν ἣν προετίμων γραμμὴν καταγωγῆς, τὴν ἀπ'εὐθείας ἀπὸ τῶν Ῥουμάνων, ῥωμαϊκῶν γόνων, ὁπόταν οἱ Ἀλβανοὶ θὰ ἦσαν τόσον τῶν Ῥωμαίων ἔγγονοι, ὅσον οἱ Ῥουμᾶνοι ἦσαν τῶν Ῥωμαίων υἱοί . . . Ἡ ἐκ λατιτικῆς φυλῆς καταγωγὴ παρίστατο τεκμηριουμένη οὐ μόνον ἐξ ἱστορικῶν γεγονότων, τούτων πρωτακούστων ἀλλὰ καὶ γλωσσολογικῶς, ἐπειδὴ ἡ γλωσσολογία εἶναι προσηνὴς ἐνίοτε, εἰς τὰς ἀπ' αὐτῆς ἐθνολογικὰς ἀξιώσεις. Οἱ Ῥουμάνοι μάλιστα θαρροῦντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῆς γλωσσολογίας εὐμαλαξίᾳ ἐκύκλωσαν τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἀπ' ἄλλων κρασπέδων τοῦ ὁρίζοντος ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν. Ἐὰν ἐφράσσετο ἡ ὁδὸς τῆς Ῥώμης ἀλλ' οἱ Ῥουμάνοι, χάριν τῆς Ἀλβανίας ἀπεδέχοντο μετὰ ἰοῦ συγγραφέως των Χασδέου νὰ ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι ἦσαν καὶ Δᾶκες. Ὡς τοιοῦτοι δὲ πλέον συνεταυτίζοντο πρὸς τοὺς Θρᾷκας, ὁπότε καὶ εἰσήρχοντο ὡς μέλη εἰς τὸ περίπυστον θρακο-ιλλυρικὸν γένος, τὸ τῶν Ἀλβανῶν. τοσοῦτο περισσότερον ἀναμφισβητήτως ὅσον ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὡς διὰ μαγείας ἀποκαλυφθὲν οὐ μακρὰν αὐτῶν ἀπόκρυφον ἀλφάβητον δακικόν ἀποδεικνύον γλωσσολογο-φανταστικῶς τρανότατα τὴν ὕπαρξιν καθαροῦ γένους Φρυγο-Δακο-Θρακο-Αλβανικοῦ.

Αἱ φάσεις τῆς ἱστορίας αὐτῆς τῆς ῥουμαν-ιταλικῆς συσπειρώσεως κατὰ τοῦ ἑλλην-αλβανισμοῦ εἰσι μεσταὶ χαρίτων. Αἱ ἐδῶ ὅμως βραχεῖαι σελίδες δὲν δύνανται νὰ ὦσι φιλόξενοι εἰς λεπτομερεστέραν ἐξιστόρησιν τῶν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιπολιτεύσεως περιπετειῶν.

* * *

Οὕτως ἔχουσι, πέποιθα, ἱστορικῶς καὶ λογικῶς τὰ τῆς ἐνιαιότητος τοῦ ἑλληναλβανικοῦ γένους, ἐνιαιότητος ἀφθάρτου. Ἡ ἐπεισοδιακὴ ἀσυνεννοησία δὲν εἶναι φθορὰ τῆς οὐσίας, καὶ δὲν εἶναι οὐδὲ κἂν χαλάρω-

σις τῶν δυνάμεων αὐτῆς, ἐπειδὴ τὸ πιρανοεῖν, τὸ ἐν μέτρῳ ὡς μεταξὺ ἐκείνων καὶ ἡμῶν χολᾶν, τὸ μανίζειν, τὸ ἐναντιοῦσθαι, εἶναι κατ' ἄνθρωπον ταλαιπωρία, ἧς δὲν περισώζεται ὁμὰς οὐδεμία, οὐδὲ λαός, οὐδὲ μοναχῶν ἁγίων κοινόβιον, οὐδὲ συζυγία ἐρωτύλος, οὐδ' οἰκογένεια σεμνή.

Καὶ τώρα ἐρωτῶ ποία καταχθονία ἀντιπάλη ἤθελε πασχίσῃ νὰ κατασείξῃ φροῦδα διὰ αὐτὰ τὰ στερρὰ στοιχεῖα τοῦ μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων ἀκαλήλου ἐλκηθμοῦ, ἔστω καὶ ἂν τεθῇ ὡς ἀκριβές, ὅτι δὲν εἴμεθα προς ἀλλήλους γένος ἓν καὶ ὁμαιμον; Μόχθος μάταιος. Εἶναί τι τὸ θεόθεν βεβουλημένον ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ τῆς ἀχαλινώτου ἕλξεως. Μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ὅμως εἴμεθα γένος ἓν καὶ ἐτεὸν ἀπὸ ἑκατοντάδων αἰώνων. Κατὰ τὴν πλουσίαν φράσιν τοῦ Παύλου «ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη» (Ἐφεσ. Δ', 25).

Καὶ εἶναι μετὰ τοῦτο ἀνήκουστον, ὅτι ἐν αἷς ὥραις ἤρξαντο ν' ἀναστατῶσι τὸ χῶμα τῆς γῆς ζυμώσεις κοσμιστορικαὶ νέαι, μεταρρυθμίσουσαι πιθανώτατα τὰ σχήματα τῆς ἀνθρωπίνης γεωγραφίας, ἔθνη ἱδρύσουσαι ἢ καταλύσουσαι, λαοὺς συσφίγξουσαι ἢ διασπάσουσαι, ἐν ὥραις τοιαύτης βιρύτητος ἀνησυχιῶν προετοιμασιῶν, ἀναπτερώσεως ἐλπίδων ἢ ἀπελπισμῶν, καὶ ὅποταν ἡ τάφρων Ἑλλάς, ἡ τῶν πάντων δουλεύτρα καὶ δι' ἑαυτὴν ἀγωνίστρια, ἵνα συνεχωρεῖτο νὰ ὀνειροπολῇ διὰ περισυλλογῆς τῶν τμημάτων αὐτῆς, ἃ ἐπαναφορᾶς τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀνασυγκρότησιν βυζαντινοῦ μεγαλείου, Σχολὴ φιλοσόφων Πανεπιστημίου «Ἐθνικοῦ» τῆς Ἑλλάδος ἀφῆκεν κατηγορηματικὰ ἀσυγκρατησίας νὰ μεταστρέψωσιν ἐνώπιον αὐτῆς τὸ ἔρεμον ἔδαφος εἰς παλαίστραν ἑλληνοαλβανικῶν συγκρούσεων ὡς πρὸ ἐθνικῶν λεσιῶν ἐνυπάρκτων! Ἀλβανικαὶ ἐξάψεις καὶ λογοκοπήματα παροιμιῶδες ὅτε μηδὲν σημαίνοντα, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ῥήματα ἀγνά, προς εὐνοήσεως σκοποὺς εἰρημένα, παρεξηγηθέντα καὶ διαστραφέντα ἐξήρχοντο τοῦ στόματος κεχυσμένα ὡς σκουδαλα, μαρτυροῦντα μετ' ἐξόχου τῶν δύο ἐθνῶν μίσους κακοήθους καὶ ἀγεφύρωτου! (βλ. ἀνωτ. 253).

Ἔρχεται εἰς τοῦτο τὸ βαθυστόχαστον καὶ πικρὸν ἀπόφθεγμα τοῦ κολοσσοῦ, ὃν ἔδωκαν τῇ Ἰταλίᾳ οἱ Παρελθόντα καὶ οἱ πλιτεῖς τῆς Αἴτνης. Ἀντιλήφθη ὁ βραγχόφωνος Κρίσπης ἀπὸ τοῦ στομίου τῆς Αἴτνης λόγους κεκραυγασμένους, λιπαρούντας καὶ φλέγοντας, βαθεῖς καὶ ἀληθεῖς, τιμαροῦς δ' ὡς ἐκ θεοῦ ἄκρους, ἵνα τὴν Ἀλβανίαν ἑλληνικὴν ποιήσαι, ἐξερυζωθῇ πρὸ ἡμῶν καὶ ἀπ' ἐμοῦ, ἵνα πατρώαν Ἑλλην ἀγαναπτῶν ἤθελε στενάξῃ καὶ εἰπῇ «ὦν οἱ Ἕλληνες ἐνεφορεῖτο ἰκανότητος, δοὴ εἰς ὀργανα, ὅπως προσκυνοῦσι λαοί, ἡ Ἀλβανία οὐ ἦτο Ἑλλὰς ἀπὸ γενεῶν!».

Λόγοι ἀληθινοῦ καλλιτεχνικοῦ φιλοσόφου. Καθήλωσαν ἡμᾶς ἐκ τοῦ βραχέος ὡς τὸν Ἱππολύτεα Δουκάν πρὸ αἰώνων αὐτοὺς λόγους ἐν τῇ «Ὕβρει τῆς Σικελίας».

ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ἔλεγχος τοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς Ἀρκαδίας

τοῦ κ. Κ. ΡΟΥΝΙΟΥ γυμνασιάρχου, ἐναισίμον διατριβῆς ἐπὶ διδακτορίᾳ.

Τὸ ζήτημα τῶν ἐν Ἑλλάδι τοπωνυμιῶν, ὅσον σπουδαῖον εἶναι τοσοῦτον ἔχει δυστυχῶς παραμεληθῆ· διὰ τοῦτο εὐφροσύνως χαιρετίζω τὸ πρωτόλειον τοῦτο. Ὁ συγγραφεὺς ἐμφορεῖται ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' οὗτος μόνος δὲν ἀρκεῖ, πολλάκις μάλιστα γίνεται πρόσκομμα εἰς τὴν ψυχρὰν ἐπιστημονικὴν κρίσιν. Εἰργάσθη ὄντως μετὰ νεανικοῦ ζήλου—καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῇ—ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ παρακάμψῃ τὰς πολλὰς δυσχερείας, ἃς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει. Εἶναι *σοβαρὸν μειονέκτημα διὰ τὸν Ἕλληνα ὀνοματολόγον, ὅταν εἶναι ἀδαὴς τῶν βαλκαν. γλωσσῶν, καὶ δὴ τῆς σλαυικῆς καὶ ἀλβανικῆς*, ὧν χρῆσις πάλιν δέον νὰ γένηται μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ νηφαλιότητος· διότι, ὡς λέγει ὁ Hertzberg περὶ τοῦ Fallmerayer, «μὴ εἰδότος καλῶς τὴν σλαβικήν... ὄντος δὲ σφοδροῦ ἐν τῇ ἐριστικῇ συζητήσει ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ παρεστάθησάν τινα ὀνόματα ὡς σλαβικὰ ἐνῶ δὲν ἀποδεικνύονται ταῦτα ὡς τοιαῦτα». [1] Πρὸ διετίας με ἐπεσκέψατο δὶς διὰ τὰ Ἀλβανικά, ἀλλ' ἑτοιμαζόμενος τότε νὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου δὲν ἠδυνήθην νὰ βοηθήσω αὐτῷ διότι εἶχον δέσει τὰς ἀποσκευάς μου. Οὐχ ἧττον ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἠδυνήθην ν' ἀναπτύξω τὰς ἀπόψεις μου καὶ νὰ ὑποδείξω αὐτῷ πολλὰς πηγὰς ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν ξένῃ τὸν πολὺν Vasmer [2] μόλις ἔναγχος τότε κυκλοφορήσαντα. Δὲν γνωρίζω διατὶ δὲν ἠθέλησε νὰ κάμῃ ἐπαρκῆ χρῆσιν τῶν πηγῶν ἐκείνων [3] καὶ περιορίζεται ἐν ἑκάστῳ τοπωνυμίῳ εἰς αὐτὸν τὸν ξένον, ὃν ἐν

---

1. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου κτλ. μετάφρ. Καρολίδου Α', 1906, σ. 441.

2) Die Slaven in Griechenland (Abhandlungen der preuss. Akademie der Wissenschaft) Berlin 1941.

3) Κατωτέρω, ὅπου κάμνω χρῆσιν πηγῶν, ἃς ὑπέδειξα καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ κ. Ρούνιος, ἀποδεικνύεται πόσον αὗται χρήσιμοι θὰ ἦσαν αὐτῷ. Συνήθως ἀντιγράφει πιστῶς χωρὶς ν' ἀναφέρῃ τὰς πηγάς. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἀναφέρει δὲν παραπέμπει καλῶς, οὔτε τόπον καὶ χρόνον τοῦ συγγράμματος σημειοῦται, περὶ τούτου

τούτοις δὲν ἔκτιμᾷ καὶ πολύ, ἐν οὐχ ὀλίγοις δὲ καὶ πειρᾶται νὰ φανῇ σοφώτερος αὐτοῦ ἐν τῇ σλαβολογίᾳ! Ἀλλὰ τότε διατί δὲν μετεχειρίσθη καὶ τὸ σπουδαῖον ἔργον τῶν Heinrich καὶ Renée Kahane, Italinische Ortsnamen in Griechenland, Ἀθῆναι 1940. Texte und Forschungen zur byz neugr. Philologie ἀρ. 39, ὅπου καὶ μακρὰ βιβλιογραφία; Ἐκεῖ ὁπού δύναταί τις νὰ ἐμφθῇ τὸν Vasmer εἶναι ἡ βιβλιογραφία του, ἥτις παρουσιάζει σοβαρὰς ἐλλείψεις, ἀνακαλυπτομένας παρὰ ἡμῶν, ἐν Ἑλλάδι διαμενόντων, δὲν ἔχει θεμελιώδη ἔργα· π. χ. E. Grasberger, Studien zu den griechischen Otisnamen, Warzburg 1888

Hans Krahe, Die alten balkanillyrischen geographischen Namen, Heidelberg 1925.

A. Fick, Altgriechische Ortsnamen (Bezzembergers Beiträgen, τόμ. XXI—XXV) καὶ τὰ ἔργα τοῦ *Ε. Κουρτίου.*

Ἀλλ' ὁ Vasmer ἀσχολεῖται ἐπαρκῶς καὶ εἰς τὴν Ἀλβανολογίαν.[1] Ἐν τούτοις πλὴν τῶν καλῶν γνωστῶν Miklosich, Meyer καὶ Weigand (τούτου μόνον τὸ Die Arumunen ἀναφέρει) οὐδένα ἕτερον ἀλβανολόγον παρενείρει, οὐδ' αὐτὸν τὸν καθηγητὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ πολυγραφώτατον ἐν Βιέννῃ καθηγητὴν Norbert Jokl. Χρησιμώτατα θὰ ἦσαν αὐτῷ καὶ δύο ἔργα τοῦ Λουδ. Heuloew, La Grèce avant les Grecs κτλ. Paris 1877 καὶ Analyse de la langue Albanaise 1879. Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις διὰ τὴν ἀπουσίαν ἐν τῇ εἰρημένῃ βιβλιογραφίᾳ παντὸς ἐν ἰταλικῇ γλώσσῃ γραφέντος βιβλίου· Κι' ὅμως οὐδαμοῦ ἐγκύπτησαν τόσα περὶ τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης βιβλία, ὅσα ἐν Ἰταλίᾳ, ὧν ἀγλαὸς καρπὸς τὸ λαμπρὸν περιοδικὸν Studi albanesi ἀπὸ τοῦ 1931 ἐν Ῥώμῃ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς ἀνατ. Βίβλιοθ.

Καλῶς ποιῶν ὁ ὑποφαίνιος ἐγκατέσπειρεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ τὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις μεθ' ὧν συνδέεται συνηθέστατα καὶ ἡ γένεσις τῶν τοπωνυμιῶν. Τοῦτο ἔπραξεν πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος ἡμῶν Σπ. Λάμπρος, ὁ μακαρίτης Φουρμὴ κ. ἄ. ὥστε ἡ μεταμέλειά του αὕτη ἡ ὑστερογενὴς βλάπτει καιρίως τὴν διατριβήν[2]. Ἡ ἱστορία εἶναι αἱ ὕδρίδες δι' ὧν

εἶπε τὰ δέοντα ὁ κ. Ζ ω γ ρ ά φ ο ς. Ἐκ πάντων τῶν περὶ τῆς ἐπωνυμίας τῶν Σλαβῶν μνημονευόντων παραπέμπει τὸν Φαλμεράγερ, Ow, Χατζηδάκιν, Τσιοκκλῆν καὶ Σπ. Κυριακίδην. Τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς Ἀναγεννήσεως παρελείψαμεν· Ἐν 100 γραμμαῖς ὅσα λέγομεν εἰσάγειν περιβολήν. Τὸ κείμενον εἶναι μονοσήμαντον, καὶ παρέλιπε διὰ πρᾶξιν νὰ γραφῇ ἐσωθύρια ἤτοι τὰ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ἐξωθύρια.

1) Studien zur albanesischen Wortkunde (περὶ τῆς λεξικολογικῆς πραγματείας) 1931.

2) Καθ' ὑπαίθριον φιλολογικὸν συμπόσιον ἐν ἀγρῷ δι' ἐπιστημονικὰ

διαχέεται ὀλίγον φῶς εἰς τὸ βαθὺ σκότος τῶν τοπωνυμιῶν καὶ συνιστῶ, ὅπως ἀφοῦ ἀπομακρύνῃ τὰ περιττὰ καὶ ἐπανορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα διατηρήσῃ τὸ ἱστορικὸν μέρος. Πρὸς τοῦτο συνιστῶ αὐτῷ νὰ μελετήσῃ καλῶς τὴν μονογραφίαν τοῦ C. Schwab, Arkadien seine Natur, Geschichte, Einwohner und Alterthümer. Stuttgardt 1852 [1].

Ἐν Ἑλλάδι πρὸ παντὸς ἐνδείκνυται ὁ συνδυασμὸς οὗτος· διότι αἱ τοπωνυμίαι συνδέονται ἐν μέρει μετὰ τῆς ἐποικήσεως τῶν Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐφιλοτιμήθη ὁ ὑποψήφιος νὰ μεταδώσῃ τῷ ἀναγνώστῃ ποικίλας εἰδήσεις, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἀπηκριβωμένας, διότι προέρχονται ἐκ τρίτης χειρός, οὐδὲ κατὰ σύστημα ἐπιστημονικόν. Αἱ εἰδήσεις αὗται, ὡς γράφονται, οὔτε ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ γράφοντος εἶναι ἀφωμοιωμέναι, ἀλλ' οὐτε ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἀλλὰ φαίνονται ὡς παρείσακτοι παρατιθέμεναι δίκην ἐπιφορτίου. Ἐὰν ἐμελέτα κατὰ βάθος τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα, θὰ εἶχεν ὡς γνώμονα καὶ λύχνον ἀκτινοβόλον τὰ συναγόμενα ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ, αἵτινες πολλάκις εἶναι αὐθαίρετοι. Ὁ συνάδελφος κ. Ν. Βέης ἐθεώρησεν ὀλίγῳ βαρὺ καὶ δύσπεπτον τὸ λεχθὲν περὶ τοῦ Φαλλμεράγερ ὡς ἀργυρωνήτου. βεβαίως τοιοῦτοι ἀναπόδεικτοι ἀφορισμοὶ συνήθως τοιοῦτον αἴσθημα γεννῶσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην. Θὰ μᾶς ἀπήλλαττε τούτου ὁ κ. Ῥούνιος, ἐὰν ἀνέφερε τί εἶπε περὶ τούτου ὁ *Παπαρρηγόπουλος* εἰς λόγον ἐκφωνηθέντα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως *Ὄθωνος* ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῷ 1858 ἐν ἡμέραις τῆς β' ἐκδόσεως τῆς σπουδαιοτάτης πραγματείας αὐτοῦ Περὶ ἐποικήσεως τῶν Σλάβων. «Πότε ἐνεφανίσθη, λέγει, ὁ Γερμανὸς μισέλλην εἰσηγούμενος τὰ καινὰ δαιμόνια περὶ ἐξαφανίσεως τοῦ ἑλλην. γένους; μετὰ τοὺς θριαμβικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας» καὶ παρατηρεῖ: «Ἡ σύμπτωσις αὕτη, ὅτι ἡ καταγωγὴ ἡμῶν ἠμφισβητεῖτο, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν αὕτη ἦν μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς πρὸς ἡμᾶς εὐνοίας τοῦ πεπολιτι-

---

σεως προστεθείσης ἔπειτα, ὅτι ἡ Σχολὴ δὲν πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἱστορικά, ἅπερ καὶ ἔκλεισεν ἐντὸς παρενθέσεων. Πράγματι ἡ σκέψις αὕτη ἐγεννήθη διὰ τὰς πολλὰς πλημμελείας τῶν παρενειρομένων ἐνταῦθα ἱστορικῶν συνονθυλευμάτων ὡς ἀδρομερῶς ἀπέδειξε καὶ ὁ συνάδελφος κ. Ζ α κ υ θ η ν ό ς. Ἀναληθῶς δὲ γράφει ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ προέρχεται ἐκ τῶν γερμανικῶν πηγῶν! πῶς τοῦτο ἀφοῦ ὡς ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἐν τῇ Σχολῇ συζήτησιν ἀγνοεῖ ὁ ὑποψήφιος ξένας γλώσσας; Ὅθεν παραιτοῦμαι τοῦ ἐλέγχου τῶν ἱστορικῶν μετὰ τὴν δήλωσιν αὐτοῦ ταύτην. Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ συγγραφεὺς πρέπει ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἐν σ. 59 «ἀλλὰ προσέκρουσα εἰς πλείστας καὶ μεγίστας δυσχερείας ἕνεκα τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1941 καὶ ἐντεῦθεν, ὅτε πᾶσα προμήθεια βιβλίων νεωτέρων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κατέστη ἀδύνατος», καὶ ἀναφέρει τὸν Vasmer, ὃν ἐν τούτοις δὲν ἀνεκάλυψεν αὐτός.

1) Ἐκ τῆς ὡραίας βιβλιογραφίας περὶ ῥωμαντικῆς Ἀρκαδίας λείπουσι δύο

σμένου κόσμου . . . ἤθελεν ἴσως ἀρκέσει, ἵνα καταστήσῃ πρόδηλον, ὅτι τὸ *ζήτημα προσετέθη ὡς πολιτικὸν μᾶλλον ἢ ὡς ἐπιστημονικόν*». [1] Ἡ δημοσίευσις τῶν μυστικῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης ἀπεκάλυψεν, ὅτι τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταξίδιον τοῦ *Φαλλμεράγερ* προὐκάλεσε ὁ Ῥῶσσος στρατηγὸς κόμης Ὄστερμαν — *Τολστόι*, ὅστις καὶ συνώδευσεν αὐτῷ. [2] ἀπόδειξις ὅτι ἡ πανσλαβιστ. βουλιμία τοῦ Μεγ. Πέτρου εἶχε τεθῇ εἰς ἐνέργειαν. Πρὸ δὲ τούτου τῷ 1828 ὁ G. Dankovsky ἐξέδιδεν ἐν Πρεσβούργῳ βιβλίον ἐπιγραφόμενον Die Griechen als Stamme und Sprachverwandte der Slaven. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἔχομεν καὶ τοὺς προδρόμους τοῦ Φαλλμεράγερ ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ τὸ κακόηχον ὄμμα αὐτῶν εἶχεν ἀκουσθῇ καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ περικλεὴς ἐκεῖνος Κορσικανὸς βαυκαλιζόμενος ἅμα καὶ βαυκαλίζων ἐπὶ τῇ Μανιατικῇ αὐτοῦ εὐγενείᾳ, ὅπερ παρέσυρε καὶ Ἕλληνας ὑμνῳδούς, ἀπέστειλε τῷ 1797-8 εἰς Μάνην τὸν συμπολίτην αὐτοῦ *Δῆμον Στεφανόπολι*. Οὗτος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου (Νικολὸ) περιῆλθε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ πατρίδα χάριν δῆθεν βοτανικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ἡρωϊκοῦ λαοῦ τοῦ Ταϋγέτου εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν τῷ ὑποβληθέντι τότε μετὰ διπλῆν ἐπίσκεψιν ὑπομνήματι ἐξαίρεται ὁ ἰκποικὸς χαρακτὴρ καὶ ὁ ἔρως τῶν Μανιατῶν πρὸς ἐλευθερίαν ὡς γνησίων ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ διακήρυξις αὕτη ἐσαλπίσθη πολλοῦ; ἐν Εὐρώπῃ καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν μεγαλοκήρυκα φιλέλληνα καὶ συγγραφέα τῶν «Μαρτύρων» καὶ τοῦ «Ὑπομνήματος» ἐκείνου δι' οὗ καὶ σθεναρῶς ὑπερήσπισε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ *Σατωβριάνδ* ἀπεδοκίμασε τὰ ὑπὲρ τῶν Μανιατῶν ἐγκώμια τῶν Στεφανοπολέων θεσμῶν αὐτοὺς «ἔσωσαν ἀρετῶν σλαβικῆς καταγωγῆς, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντας πρὸς τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτας καὶ πρὸς ἐλευθέρους πολίτας τῆς Λακεδαίμονος». [3] Βεβαίως ἀφορμὴν πρὸς τοιαύ-

---

συγγραφεὺς, ὃν ἡ σκηνὴ τῆς μαθητείας εἶναι ἐν τῇ ἐπαύλει ταύτῃ χώρᾳ. ὁ Σατωβριάνδος (Μαρτύρων) καὶ ὁ Ζεύξις (Ἡρωΐς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως).

1) Ἐκκλησία τοῦ Η'. σ. 116. Μετὰ τὸν Παπαρρ. ἔγραψε ἄλλος καθηγητὴς, ὁ Φ. Β ο υ ζ ε λ ο ς. Περὶ τῶν ἐπιδημούντων τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν μεσαιωνα βαρβάρων ξένων καὶ δὴ τῶν Σλαβῶν (κατὰ τὸν Φαλλμεράγερ Πλάτων ΙΑ', 1—10).

2) Ὁ Ῥῶσσος ἀναφέρει ἁπλῶς τὸ γεγονὸς ἐντεῦθεν ἐκ τῆς Μεγ. Ἐγκυκλ. μνημονεύοντος τὸ σχολιάσω (βλ. σ. 17).

3) Βλ. P o u q u e v i l l e Voyage en Grèce V, σ. 572. Τὴν πλάνην ταύτην κατεκερμάτισεν ἤδη ὁ Σ α θ α ς; καὶ H e r t z b e r g. Ἱστ. τῆς Ἑλλάδος Α' 1877, σ. 317, 533. Ἀλλὰ τὸ κῦρος ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Παπαρρηγοπούλου πρὸς τὸν Ῥωμανὸν (Βυζ. 231, 1) «ὅτι οἱ τοῦ κάστρου τῆς Μάνης ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν Σλάβων, ἀλ.» ἐκ τῶν κατοικησάντων Ῥωμαίων, οἵ καὶ μετὰ τοῦ τῶν κατὰ τὸν ἕκτον αἰ. Ἑλλήνων χριστιανισμοῦ ἔλαβον καὶ τὸ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς χρόνοις εὐθύ-

τας ἐκδοχὰς παρεῖχε ὁ ἀτίθασος καὶ ἀδούλωτος χαρακτὴρ τῶν Μανιατῶν, τὴν σήμερον δὲ μετὰ πολυμερεῖς ἐθνολογικὰς ἐρεύνας οὐδεὶς πιστεύει εἰς τὰς τοιαύτας φληναφίας. [1] Οὐδεμίαν πηγὴν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ὑποψήφιος, καίτοι ὡς ἀσχολούμενος περὶ τὰ τοιαῦτα θὰ ἐγνώριζε τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Κατσικάρου. Ἡ Βεντέττα ἐν Μάνῃ (Ἀθῆναι 1933) οὗτινος τὸ περιεχόμενον διδάσκει πολὺ πλέον τοῦ δυσξυμβλήτου τίτλου, οἱονεὶ γράμμασι Σινικοῖς γεγραμμένου, διότι περιλαμβάνει τὴν πλουσιωτέραν ἐξ ὅσων ἐγὼ οἶδα βιβλιογραφίαν περὶ Μάνης (βλ. σ. 117—137).

Μετὰ τὴν Μάνην οἱ ὀπαδοὶ τῆς σλαβογενείας τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος πρὸς ἄλλο κέντρον αὐτῆς ἐστράφησαν, πρὸς τοὺς Τσάκωνας—τοὺς Λάκωνας δὲ οὕτω «ἡ κοινὴ παραφθείρασα γλῶσσα Τζάκωνας μετωνόμασεν» κατὰ τὸν *Γρηγορᾶν* (IV, 5)—Ἀλλ' ἔχομεν παλαιοτέραν περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν. ὁ *Παχυμέρης* (περὶ Μιχ. Παλαιολόγου IV, 26) γράφει: «ἄλλοι τε πλεῖστοι ἐκ τῶν Λακώνων, οὓς καὶ Τζάκωνας παραφθείροντες ἔλεγον, οὓς ἔκ τε Μορέου (δευτέρα μνεία τοῦ δημώδους ὀνόματος. ἡ πρώτη εἶναι ἡ τοῦ 1111) καὶ τῶν δυσικῶν μερῶν, ἅμα μὲν πολλούς, ἅμα δὲ καὶ μαχίμους, ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Κωνσταντινούπολιν μετῴκιζεν ὁ κρατῶν». Ὁ πολὺς ῥῶσσος ἀρχιμανδρίτης καὶ εἶτα ἐπίσκοπος *Πορφύριος Οὐσπένσκης* [2] εἰς τὸ πολύκροτον δεκάτομον σύγγραμμα «Χριστιανικὴ Ἀνατολή», θητεύων εἰς τοὺς κρυφίους σκοποὺς τοῦ πανσλαβισμοῦ καὶ θέλων νὰ παραστήσῃ καὶ τὸν Ἄθωνα οἰκούμενον πρὸ τῆς μοναχικῆς ἐγκαταστάσεως ὑπὸ Σλάβων, ἔπλασεν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν, καθ' ἣν *Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος* τοὺς Σκλαβήνους τοῦ Ἄθω, προορίσας αὐτὸν εἰς κατοικίαν μοναχῶν, μετῴκισεν εἰς τὴν Λακωνίαν! (τόμ. I, Κίεβον 1877 σ. 201—5, III, 20, 310). Ἵνα δὲ συμπληρώσῃ τὸ τρόπαιόν του καὶ ἀποδείξῃ καὶ γλωσσικῶς τὴν θεωρίαν εὐοδουμένην, προσήλωσεν ἐν τέλει τοῦ I τόμου τὴν «Πραγματείαν τῆς Λακωνικῆς (Τσακωνικῆς) γλώσσης συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Λεωνιδίου *Θεοδώρου Μ. Οἰκονόμου* (σ. 205—228) μετ' ἀνηκούστου τόλμης ὑποστηρίζων, ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη *εἶναι αὐτόχρημα σλαβωνική*, ὅπως καὶ τὸ Τσάκων εἶναι τὸ Zakon. Ἡ πραγματεία τοῦ λογίου

λολάτρας εἶναι καὶ προσκηνυτὰς τῶν εἰδώλων κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες χριστιανοὶ γεγόνασι» (867-77).

1) Βλ. Thumb, Die Maniaten ἐν Deutsche Rundschau τόμ. XXIV' 1898, σ. 110 ἑ. καὶ Ι. Πατσουράκου οἱ Μάνη καὶ οἱ Μανιᾶται, Πειραιεὺς 1910. E. Yémeniz ,La Magne et les Mauiotes ἐν Revue de deux Monde 1865.

2) Δύο ταξίδια ἔκαμε καὶ περιῆλθε τὰς ἑλλ. χώρας καὶ τὴν Ἀνατολὴν καὶ μέχρι Σινᾶ ἀπὸ τοῦ 1842.

ἱερέως εἶχεν ἐκδοθῆ τὸ α' τῷ 1846, εἰς β' ἔκδοσιν δὲ τῷ 1870, ἡ συνέδραμε τόδε τὸ Πανεπιστήμιον, ὅτε συνεπληρώθη διὰ λαογραφικῶν κειμένων καὶ ὠνομάσθη «Γραμματικὴ» ἀφιεροῦται δὲ «*τῇ αὐτοῦ ὑψηλότητι τῷ δουκὶ τῆς Σπάρτης καὶ διαδόχῳ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνῳ.*» Ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς Τσακωνολογίας εἰς ἣν μετὰ τὸν Deffner καὶ Deville πολλοὶ ἠσχολήθησαν, τελευταῖον δὲ ὁ μακ. *Γ. Ἀναγνωστόπουλος* ἐξέδωκε τὴν πληρεστέραν ἐργασίαν «Tsakonische Grammatik» (Ἀθῆναι, 1926)[1].

Κατὰ τῶν παραδοξοτήτων τοῦ *Φαλλμεράγερ* καὶ *Οὐσπένσκη* ἐξηγέρθη λίαν ὀρθῶς ὁ δεινὸς περὶ τὰ τοιαῦτα F. Thiersch, καταπολεμήσας τὴν γνώμην περὶ σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν Τσακώνων, καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἀρχαῖος γλωσσηματικὸς κλὼν τῆς πελαγικῆς διαλέκτου, ἐν ᾗ πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαιοτάτης ἰωνικῆς, αἰολικῆς, δωρικῆς καὶ βοιωτικῆς σώζονται[2]. Εἰς τοῦτο νομίζω ὅτι δὲν σφάλλεται ὁ Thiersch, διότι ὄντως ἀνακαλύπτομεν οὐκ ὀλίγα στοιχεῖα ἐν αὐτῇ τῆς ἀλβανικῆς διαδόχου τῆς πελασγικῆς; Οὐδεμία πλέον μένει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἐξυπηρέτει ξένους πολιτικοὺς σκοπούς, ὅπως καὶ ἄλλοι μετὰ ταῦτα Βυζαντιολόγοι ἐπιτρέψωμεν νὰ γραφῇ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας ὑπὸ τοῦ Gelzer, ὅτι ὁ μόνος κληρονόμος τῆς βυζ. αὐτοκρατορίας εἶναι οἱ Ῥῶσσοι; Ὄχι δὲν ἐξυπηρέτει τὴν ἐπιστήμην ὁ *Φαλλμεράγερ*, ὅταν παρεμβαίνοντες τὰ κείμενα τῶν βυζ. χρονογράφων (Μένανδρος Εὐάγγελος) οἵτινες ἀρχαϊζοντες ἔγραφον «Ἑλλάς» τὸ θέμα, προκειμένου περὶ Θρᾴκης ἦτοι τὰ νῦν Βουλγαρίας μέρη, ὅπερ ἐπανορθῶν ἕτερος ὁ *Θεοφάνης* ἔγραψεν Ἰλλυρικόν, βυτιλῶν τὸ ἱστόρημα ἐκ τῶν εἰρημένων· π. χ. λέγει: «Ὁ Χαγάνος τὴν Σιγγηδόνα (Βελιγράδιον) πόλιν κατέστρεψε καὶ πολλὰς ἑτέρας πόλεις ἠνείρασεν τὰς ὑπὸ τὸ Ἰλλυρικὸν τελούσας παρέλαβε δὲ καὶ Ἀγχίαλον, ἡκίλισε δὲ καὶ τὰ Μακρὰ τείχη κατέστρεψε» (Α', 253), καὶ ὅταν εἰς τὰ μέλλα καὶ Ἀναστασίου χειμερίφου ἐνεγένοντο ἀντὶ 3 ἔτη 300! ἀφ' ἃ αἱ Ἀθῆναι μίαν ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ὁ κ. Ῥούσιος ἐπεκαλέσατο σφετὸν ἀρχαιότητον, εἶπε δηλ. ὡμὴν τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν.

Ὁ αὐτοχθονισμὸς τοῦ χρονικοῦ τῆς ἐπιδρομῆς ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἕτερον σπουδαῖον ζήτημα εἰς ὃ οὗτος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐνδιατρίψῃ

---

1) Βλ. Albert Thumb. Die ethnographische Stellung der Zakonen in indogermanischer Forschung IV, σ. 198-213

2) περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν Τσακώνων (Abhandlungen der philosophisch-philol. Classe der bayer. Akademie der Wiss. τόμ. I, München 1836, σ. 511—552. Κ. Ἀμάντος, Βυζαντινὰ Χρονικά, Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν σ. 180

διότι γνωρίζομεν μόνον πότε οὗτοι κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν Πατρέων (ἤτοι τῷ 807). Ἀντλεῖ ἐν προκειμένῳ τὰς περὶ Σλάβων εἰδήσεις ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Hertzberg, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ὁμιλεῖ εἰς πολλὰ μέρη περὶ αὐτῶν δὲν ἦναι εὔκολον νὰ συναγάγῃ τις τὸ συμπέρασμα. Θὰ συνίστων αὐτῷ νὰ ἐλάμβανεν ὡς ὁδηγὸν μᾶλλον τὸν κ. Ἄμαντον, ὅστις εἰς τὴν νεοτύπωτον Ἱστορίαν τοῦ βυζ. κράτους ὁμιλεῖ συνοπτικῶς περὶ αὐτῶν καὶ ἔχει καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Ἐπίσης πρέπει νὰ διακρίνωμεν αὐστηρῶς τοὺς διαφόρους ἐπιδρομεῖς Βουλγάρους, Σλάβους (οἵτινες ἐλέγοντο κυρίως Σκλαβῆνοι) καὶ Ἀβάρους. Οἱ μὲν πρῶτοι εἰσέρχονται ἀπὸ τοῦ Βόλγα ὁρμώμενοι εἰς τὸ βυζ. κράτος περὶ τὸ τέλος τοῦ ε' αἰῶνος (493) καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοῦ τὸν ΣΤ' αἰῶνα [1].

Ἐπίσης δέον νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι αἱ πρῶται ὁρδαὶ αὐτῶν δὲν ἦσαν πολυάριθμοι, ἐφ' ὅσον μόνοι οἱ Ἰλλυριοὶ ἀντετάσσοντο κατ' αὐτῶν ἐπιτυχῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὡς γράφει ὁ *Προκόπιος*, ὅστις ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων θεωρεῖται ὑπερβολικὸς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Σλαύων (Jirecek). «*Ἐπιδρομαὶ καὶ ἐξανδραποδισμοὶ καὶ φόνοι.* Ἰλλυρίαν καὶ Θρᾴκην ὅλην, εἴη δ' ἂν ἐκ κόλπου τοῦ Ἰονίου μέχρις εἰς τὰ τοῦ Βυζαντίου προάστεια, ἐν τοῖς *Ἑλλάς τε καὶ χερσονησιτῶν ἡ χώρα ἐστίν*, Οὖννοί τε καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται σχεδόν τι ἀνὰ πᾶν καταθέονται ἔτος, *ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτῃ ἀνθρώπους· πλέον γὰρ ἐν ἑκάστῃ ἐμβολῇ οἶμαι* ἢ κατὰ μυριάδας εἴκοσιν εἶναι τῶν τε ἀνηρημένων καὶ ἠνδραποδισμένων ἐνταῦθα Ῥωμαίων, ὥστε τὴν «*Σκυθῶν ἐρημίαν*» ἀμέλει πανταχόσε ταύτης τῆς γῆς ξυμβαίνειν» (Ἀνεκ. Γ', 108). Ἀλλ' αἱ πρῶται αὗται ἐξορμήσεις δὲν ἐξικνοῦντο μέχρι τερμάτων, ἀλλ' ἀνεχαιτίζοντο καὶ μόλις κατὰ τὸν Η' αἰῶνα κατώρθωσαν οἱ Σλαῦοι νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἄμαντος σ. 279). Ἀλλὰ καὶ οἱ τότοι αὐτῶν εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῶσιν, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν αὐτὸν χρονογράφον ἦσαν νομάδες καὶ μεταβατικοὶ καὶ ᾤκουν «ἐν καλύβαις οἰκτραῖς διεσκηνωμένοι, πολὺ μὲν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντες, ἀμείβοντες δὲ ὡς τὰ πολλὰ τὸν τῆς ἐνοικήσεως ἕκαστον χῶρον» (Πολ. VII, 14, 24). Μέχρι σήμερον αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς οἰκήσεως σώζεται ἐν Ἀλβανίᾳ, ἔνθα καὶ ὅταν τῷ χρόνῳ αἱ καλύβαι ἀνυψώθησαν εἰς λιθόκτιστα οἰκήματα ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τούτων φθάνουσα πολλάκις καὶ ἡμίσειαν ὥραν δὲν ἠλαττώθη. Αὐτὸ τὸ σύστημα ἀκολουθεῖ καὶ νῦν ὁ εὐρωπ. πολιτισμὸς διαλύων τὰς κώμας εἰς ἀγροικίας ἀπεχούσας ἀλλήλων ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι αἱ ἀγροικίαι ἱδρύονται εἰς τὰς πεδιάδας, ἐνῷ ἐν Ἀλβανίᾳ τὰ σκορπιοχώρια εἶναι εἰς τὰ βουνά. Ἀλ-

---

1) Οἱ Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος σ. 20. Ἱστ. τοῦ βυζ. κράτους, Ἀθῆναι 1939, σ. 279.

λὰ καὶ αἱ Σκλαβηνίαι εἰς τὰ ὄρη διαμνημονεύονται κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα, ἐν Μακεδονίᾳ εἰς τὴν Ῥοδόπην καὶ περὶ τὸν Στρυμόνα, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχε μεγαλητέρα ἀσφάλεια. μόλις τὸν Η' αἰῶνα κατὰ τὸν Hopf ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται ὡς ποιμένες εἰς τὰ πεδινώτερα μέρη [1]. Τοιοῦτοι νομάδες σήμερον ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ μετακινούμενοι θέρους τε καὶ χειμῶνος εἶναι οἱ Σαρακατσαναῖοι ἐν Ἑλλάδι καὶ οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι καὶ Κουταγκούνιδες ἐπὶ πλέον. Διαφέρουσι μόνον τῶν παλαιῶν ἐκείνων Σκλαβήνων κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ὠργανωμένοι στρατιωτικῶς, ἑπομένως δὲν δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τοὺς πέριξ κατοίκους. Ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπου ἦσαν πολυαριθμώτεροι, ἐπέβαλον καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς ξενομανίας τῶν Ἑλλήνων νὰ μιμῶνται τὰ τῶν ξένων περιφρονοῦντες πάντοτε τὰ ἴδια.

Τοιαύτη ἡ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις, ἣν παρέλειψε νὰ τρίξῃ ὁ ὑποψήφιος, ἵνα εἰσαγάγῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ δαιδαλῶδες χάος τῆς πολυωνυμίας τῆς Πελοποννήσου, ἥτις, ὡς παρουσιάζεται ἐπὶ Τουρκοκρατίας μάλιστα, ἀποτελεῖ τοῦτ' αὐτὸ μωσαϊκὸν πολυσύνθετον. Ἀλλ' ἂς δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ὅτι τὸ κακὸν ἐνταῦθα περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν τοπωνυμιῶν οὐχὶ δὲ καὶ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων, ἥτις θὰ ἀποτελέσῃ πάντοτε τὴν ζωηροτέραν κατὰ τῶν φωνασκούντων περὶ τοῦ ἐκσλαβισμοῦ τῆς χώρας διαμαρτυρίαν.

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν βαθύτερον καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ μέχρι σήμερον ἀποτελεῖ σκάνδαλον καὶ ἴδωμεν ἂν πράγματι τὰ τοπωνύμια ταῦτα ἐν τῷ συνόλῳ εἶναι σλαβικά, ὅπως θέλουσιν οἱ καλοθελητοὶ νὰ τὰ παρουσιάζωσι καὶ ὡς φαίνονται ὄντως ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐξ οὗ παρεισβεῖς καὶ ὁ ὑποψήφιος ἠναγκάσθη μᾶλλον, ὡς παρετήρησεν ὁ κ. Ν. Βέης καὶ ἄλλοι συνάδελφοι, νὰ πολλαπλασιάσῃ ἀντὶ ὡς Ἕλλην, Πελοποννήσιος μάλιστα νὰ ἐλαττώσῃ αὐτά. Διότι, ἐὰν τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἅπερ ἐπιμόνως μέχρι σήμερον διατηρεῖ ὁ ἑλλ. λαός, εἶναι σλαβικά, τότε τῇ ἀληθείᾳ ἡ χώρα ἐγένετο «Σανθῶν ἔρημος» καὶ ἐξαφανισθέντων τῶν Ἑλλήνων οἱ ἔποικοι εἰς τὰς νέας αὐτῶν κατοικίας ἔδωκαν τὰς ξένας ὀνομασίας· τότε δὲ καλῶς ἐδικαιοῦντο νὰ κηρύξωσι τὸν ἐκσλαβισμοῦ κηρύγματα. Ἀλλ' ἐὰν ἀποδειχθῇ, ὅτι τὰ ὀνόματα εἶναι μόνον σλαβοφανῆ, κατ' οὐσίαν ὅμως ἑλληνικά, τότε οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν καταπίπτουσιν ἄρδην.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ καταλήξωμεν μετέβαλον, ἀκριβῶς διότι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἰδιωμάσωσιν ἡμᾶς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἑλληνικὰς λέξεις, ὅπως ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς κατελθόντες Ἀλβανοί.

---

1) Geschichte des Mittelalters Bd. I. 104 καὶ Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, ἀνάτυπον ἐκ τῶν Θεσμῶν τοῦ Paltmeyer ἐκ τῶν ἀναλεκτῶν τοῦ καθ. Φιλιππ. Ζωγράφου. Βουκουρέστιον 1872

Ἐὰν τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ὑποψήφιος κατὰ πολὺ θὰ ἐμείου τὰ ξένα τοπωνύμια· π. χ. Ὄργος - Ὀργότσκα, Κροῦσσος - Κρούσοβον, Χωρικὸν - Χωρίκοβον καὶ Χωρίγκοβον, Γράμμος - Γράμμοστα, Ζαχαρίτσα, Βρανᾶς - Βρανίστα, Βράχος - Βράχοβον, Βραχώρυον, εἶναι ὀνόματα ἑλληνικὰ μετὰ καταλήξεων σλαβικῶν.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ-sta, *ἡ σπουδαιοτέρα τῶν θεωρουμένων σλαβικῶν καταλήξεων, δὲν εἶναι πάντοτε σλαβική.* Εἶναι καὶ ἀρχαία ἰλλυρική, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Krahe,[1] καὶ διεσταυρώθη πρὸς τὴν σλαβικήν, ὡς μαρτυροῦσιν ἀρχαῖαι τοπωνυμίαι καὶ ἐθνικά, Λάδεστα, Τεδίαστον, Πενέσται, Πιροῦσται, Δυέσται, Ἐθνέσται, Ὀρέσται, Λυγκησταί, Βράτζυστα (Προκόπ. Ἀνέκδ. 4, 4 κτ.) καὶ ἄλλα αὐτόχρημα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐξελήφθησαν ὡς σλαβικά, Ζακὸν τὸ παρ' Ἡσυχίῳ Ζάκανον, Nikup ἢ Νικόπολις Βουλγαρίας, Πέστερα ἢ Περιστερὶ Φιλιππουτόλεως, Botrindo ἢ Βουθρωτό, Μαλεβὸ ἢ Μάλα ἢ Ὁμίλιον, Πορόια, ἢ Πιρώρεια κτ.

Μετέφραζον συνήθως (ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Πάρις-Ἀλέξανδρος Σκάμανδρος-Ἀστυάναξ ἢ ἐξελλήνιζον mutanti mutandis ὡς ὁ Ἀππιανὸς Σινώτιον—Συνόδιον ἐν Δαλματίᾳ, καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ Πενέσιας ὠνόμασαν οἱ Ἕλληνες τοὺς κατοίκους τῆς ἰλλυρικῆς πόλεως *Ὕσκανα* ἢ μετὰ διγάμματος Γύσκανα (ὅπερ ἀκριβῶς σημαίνει Πενέστης), τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων Μπορόβα, Λίπα προέρχονται ἐκ μεταφράσεως τοῦ Πεύκη καὶ Φιλύρα, διότι τὰ δένδρα ταῦτα πλεονάζουσιν ἐκεῖ. Ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν Φράγκων μεταφράσεως δὲν ἐγένετο Βελβεντέρε τὸ Καλοσκόπιον δηλ. ἡ Ἥλις ἐν Πηνήσῳ; Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου τὸ μεταφρασθὲν κατήντησεν ἀγνώριστον εἶναι τὸ Παρώρεια, ὅπερ ὁτὲ μὲν γίνεται Πογόρια, Ποδγόρα, Πογδόριανη, Πογόγιανη καὶ εἶτα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας *Πωγωνιανή* (βλ. Ἀλ. Πάλλην ἐν Πανδώρᾳ Θ', 178), ὁτὲ δὲ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ Πορόγια, Πρόια (ὅθεν καὶ Πρώιος), Πογδοριανὴ καὶ ἐκκλησιαστικῶς *Δοϊράνη*. Τῆς ἐν Θράκῃ Παρωρείας ὥρισε τὴν θέσιν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Στράντζας ὁ γνωστὸς ἡμῖν Βούλγαρος καθηγητὴς *Γαβριὴλ Κατσάρωφ* ἐν τῷ πανηγ. τεύχει πρὸς τιμὴν τοῦ καθ. Ζλατάρσκυ ἐπὶ τῇ 30ετηρίδι, 1925, σ. 103—18, ἀλλὰ δέχεται τὸν τύπον Παρόρια μετὰ τοῦ ο. Ἐν βίῳ *Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου* (Ν. Ἐκλόγιον σ. 339α) λέγεται περὶ τοῦ μοναχοῦ *Ἀμιραλῆ*, «ὅπου ἐκατοικοῦσε μέσα εἰς τὴν βαθυτάτην ἔρημον τῶν Παρορίων καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὠνομάζετο καὶ Μεσομήλιον». Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου *Μαξίμου Καυσοκαλυβίτου* δημοσιευθέντι ὑπὸ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ ἐν Analecta Bollandiana, τόμ. LIV (Bruxelles 1939) καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ προλογίσαντος μόνον φίλου μου Φραγκίσκου Halkin, ὡς γράφει ὁ καθ. κ. Ἄμαντος προτιμήσας τοῦ Ἀλβανοῦ ἕνα ὑπερβόρει-

1) Die alten balkanillyrichen geograph. Namen 1925, σ. 68-71.

ον, λέγεται «ἐβούλετο γὰρ ὁ γέρων ἀπᾶραι ἀπ' Ὄρους πρὸς τῆς Μακεδονίας τὰ ἔνερθε» σ. 83, 33 ὡς καὶ ἡ ἐνταῦθα σημείωσις ὁρίζει τὴν Σωζόπολιν. νομίζω ὅτι ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἔκειτο τὸ μέγα ἐκεῖνο μοναστήριον ἦτο πλησίον ὄρους, ὅθεν δέον καὶ ἐνταῦθα νὰ γραφῇ Παρώρεια. Εἰς τὰ ΝΔ τῆς Ἀρναίας ὑπῆρχε πόλις Παρώρεια ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Παρωρέως υἱοῦ Ἡρακλώνων καὶ τὸ δεκαστάδιον ἀπὸ τῆς Ζοτίας [1]. Δὲν γνωρίζω ἂν ταυτίζηται τῷ ὄντι τὴν Πολογορά, ἤτοι Ποτγορὰ (μετάφρ. τοῦ Παρώρεια), τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι τὸ Παρώριον ἐσώζετο τὸν Ι' αἰῶνα καὶ παρεχωρήθη μετὰ τοῦ Σαλαβοχωρίου ὡς μετόχιον εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Νίκωνος (βλ. διαθήκην ἐν Ν. Ἑλληνομν. Γ', σ. 228). Τέλος εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα καὶ εἰς ἐπιγραφὰς κτημάτων τῆς μητροπόλεως Λακεδαίμονος ὡς καὶ εἰς τὰ χρυσόβουλλα τοῦ Ἀνδρονίκου (βλ. *Ζησίου*, Ἐπιγραφὴ Πνήσου σ. 52—55, 70—80). Παρώρια νῦν τῆς κοινότητος Μιστρᾶ χωρίον καὶ τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης. Παρώριον δὲ τῆς κοινότητος Γραικόμου Γρεβενῶν.

Ἐξ ἀμαθείας ἐπίσης συνειθίσαμεν τὰς καταλήξεις -ιτσα καὶ λέγεται -ωνε νὰ θεωρῶμεν ἀλβανικὰς καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος ἐσπεύδομεν νὰ κατατάξωμεν τὰς οὕτως ληγούσας τοπωνυμίας εἰς τὰς ἀλβανικάς. Ἡ μὲν κατάλ. -ista κατὰ τὸν Krahe, εἴπομεν, εἶναι ἰλλυρική· ὅθεν τοπωνυμίαι οἷαι αἱ Ζελίστα, Ζωρίστα κτλ. ἐκ τοῦ ἀλβ. Zéli (Ζῆλος) καὶ Zóra (Ζωπορὰ) δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἀλβανικαί· ἡ δὲ -ιτζα, ἥτις προέρχεται ἐκ τῶν Σλάβων σε. τσ, ἀντιπαίστως ἔχει συνυπάρξει καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαίου ὀρ. τοῦ ἐλαιῶν τῆ σ Το Ἀττικὴ ὡς τοπωνυμικὸν εὑρίσκεται νῦν ἐν Λήμνῳ καὶ Χίῳ ὅπου αἱ Ἀθηναῖαι ἐστέλλον κληρούχους. Τὰ χωρία ταῦτα νῦν λέγονται Ἀτσικη. Ἐὰν δὲ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τὸ Ἀττικὴ ἐλέγετο καὶ Ἀκτὴ τότε εὑρίσκομεν τὸν χαρακτῆρα κ, ὅστις ἐν τοῖς βαρυτόνοις ῥήμασι πρὸ τῶν καταλήξεων συμφύρεται εἰς φθόγγον, ὅστις παρίσταται διὰ τῶν τσ, σσ ἐν τῷ ἑνικῷ πόνον καὶ παρατατικῷ Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκ τῶν δύο τσ τὸ β' ῥίπτεται διὰ τὸ γ' π. χ. εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους παρὰ τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους εὑρίσκομεν τοὺς περιέργους τύπους Ἀτγάλεια, Ἀτγίνασσα, Ἐφεσιγη, ἀντὶ Ἀττάλεια, Ἀττίνασσος, Βερέτη (ἐκδ Parthey, Berlin 1866, σ. 176, 177, 178 419, 456, 488). Ἐνταῦθα πράγματι, διαφυλάττεται τὸ σύμφωνον, ὅπως εἰς τὰ ἐκ τοῦ πρίτω, πίττω, παρέγγονα πρίγμα, τσγμα κτλ. Καὶ ὅλα ταῦτα πιστοποιοῦσιν ὅτι τὸ τσ, σσ δὲν προσφέρονται ὡς ἁπλοῦς φθόγγος τ, σ ἀλλὰ παρίστων ἕτερον διάφορον [illegible] ἡ κοινὴ λαλιά. ἤτις φυσικῶς δὲν φθάνεται ὑπὸ τοῦ καλάμου, ὅστις, ἵνα ἐκφράσῃ τὰ στοιχεῖα καταφεύγει νὰ ὑπαγάγῃ τὴν ἀπαίτησιν τῶν φθόγγων τῆς ζώσης γλώσσης, προφέρει τὸ ἢ τζ ὅπου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις

[1] Παρώρια καὶ νῦν χωρίον τῆς κοινότητος Πολυγύρου τῆς Μαντινείας.

ἔχομεν ττ, σσ' π. χ. ὁ κόττυφος προφέρεται κότσυφος, ἡ κοππυλία (ἐκ τοῦ κόττα) κοτσουλιά, ὁ κόττυς κόττικας (πετεινὸς) νῦν κότσικας, καὶ κοττὶς (προκοττίς) ἡ χαίτη, ἡ κοτσίδα, Κότσικας καὶ Κότσακας τοπωνυμία ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Γορτυνίᾳ ἐὰν ἐγνώριζε τὸν νόμον τοῦτον ὁ ὑποψήψιος δὲν θὰ παρεσύρετο εἰς τὰς περὶ ἁλιείας Koca (σ. 134) ὑποθέσεις τοῦ Vasmer [1].

Ἡ κατάληξις -ιτσα ἔπειτα προσετέθη εἰς διάφορα ὀνόματα λαβοῦσα ἔννοιαν ὑποκοριστικήν. καὶ ὅμως ὁ Vasmer τὸ Ἑλληνίτσα διϊσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἐξελλήνισις τοῦ σλαβικοῦ Jelenica (ἔλαφος) ἢ τοῦ Πολωνικοῦ Jedlna, Jedlnica πεύκη (σ. 153 καὶ VIII). Οὕτω δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν σλαβικὰ τὸ Πρινίτσα (πρῖνος) Στεμνίτσα (στεμ-στημ-σταμν.). Ταῦτα εἶναι ἑλληνικὰ ὅπως καὶ τὰ Τριανδίτσα, Διπαλίτσα (Δ πυλίτσα), Καρίτσα, Καστρίτσα, Κεραμίτσα, Λιθαρίτσα καὶ τόσα ἄλλα ἀποπερατούμενα εἰς -ιτσα. Διδακτικὸν παράδειγμα μεταβολῶν τῶν σσ εἰς τσ ἐν τοῖς τοιούτοις ὀνόμασιν ἔχομεν τὸ Γουμενιτσα, (ἡγουμένιτσα) καὶ τὸ ἐπωνύμιον Arcondizza τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας, ὅπερ ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχόντισσα. Τοιοῦτον καὶ τὸ Ἀρβενίτζα χωρίον Μαργαριτίου ἐν Τσαμουριᾷ ἐκ τοῦ Ἀρβανίτισσα, Ἀρβενίτισσα καὶ ἀλβ. Arbënesha Arbëresha, ἡ Βασίλισσα εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ Βασιλείου, ἀλβ. Βασιλίτσα καὶ ἡ Παναγία Ἀρδεύουσα τῆς Μουζεκιᾶς ἐγένετο Ἀρδενίτσα.

Ἄλλη κατάληξις ἡ-ίτσι(ον), ἥτις προέρχεται κατὰ τὸν συνάδελφον κ. Κουκουλὲν ἐκ τοῦ -ίκιον (βλ. Ἑλλην. Δ΄.).

Τὸ δὲ ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι καὶ ἐναλλάσσονται αἱ καταλήξεις αὗται -ιτσα καὶ -στα Γραδίτζα καὶ Γραδίστα ἐν Βερατίῳ, Καπίστα καὶ Καπίτσα ἐν Θεσσαλίᾳ (Ὁδοιπ. Ἠπειρ. καὶ Θεσσ. 1880 σ. 177) Νευροβούνιστα καὶ Νευροβουνίτσα, ὅπερ προῆλθεν ἐξ ἀρχ. τύπου Νευροβούνισσα) (αὐτ. 186). Δὲν ἀρνούμεθα ὡς εἴπομεν, ὅτι μετὰ τῆς ἑλληνικῆς καταλήξεως διεσταυρώθη καὶ ἡ σλαβική, ἥτις ἐτέθη καὶ εἰς ὑπάρχοντα ἑλληνοτοπωνύμια καὶ ἀλβανικὰ ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Σλάβων· π. χ. ἡ Σιούτα ἐγένετο Σιουτίστα καὶ ἡ Ζίτσα, (Ζωΐτσα, ὅπως τὸ Βίτσα ἐκ τοῦ Βεζίτσα) Ζίτσιστα, Δερβέν - Δερβένσκα, Πόλις - Πολόσκα. Οὕτω δὲν θὰ πεισθῶμέν ποτε τοῖς σλαβόφροσιν, ὅτι τὰ Θρακικὰ Βράτζα καὶ Μαρίτσα (ὁ Ἕβρος) δὲν εἶναι ἑλληνικά, ἀφοῦ ἔχομεν τοὺς τύπους *Βραττία* καὶ *Μαρίσσος* (ἀρχαῖον θρακ. ὄνομα σημαῖνον τὸν ποταμόν). Οὕτω μεθοδικῶς τῇ βοηθείᾳ πάν-

---

1) Βλ. Κοραὴν Ἐπιστ. Α΄, 160. Β΄, 287.

2) Νομίζω ὅτι ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ τὸ τζίτζικας, τζίτσικας ἐκ τοῦ τέττιξ τέτσικας καὶ κατ' ἀφομοίωσιν τζίτζικας ὡς καὶ τὸ τσίκνα κατ' ἀναγραμμ. ἐκ τοῦ κνίσα.

τοτε τῆς ἱστορίας καὶ γλωσσολογίας ἐργαζόμενοι θὰ κατορθώσωμεν νὰ περιορίσωμεν κατὰ πολὺ τὰ σλαβικὰ ἐν Ἑλλάδι τοπωνύμια ἀνακαλύπτοντες τα γνήσια ὑπὸ τοὺς ἐφθαρμένους τύπους (Στροῦνι - Σιτηρώνιον) Σιτηρώνιον) καὶ θὰ ἐπαληθεύσῃ ὁ Ἄγγλος L e a k e, ὅστις ἀπεφαίνετο ἀκριβῶς ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος περὶ ἐκσλαβισμοῦ τῶν ἑλλην. χωρῶν, ὅτι μόλις τὸ 1|10 τῶν ὀνομάτων εἶναι σλαβικὰ ἐν τῇ μᾶλλον ἐκσλαβισθείσῃ ἐπαρχίᾳ, τῇ Π]νήσῳ. Αὐτὸ ἄλλως ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἐπὶ τῆς γλώσσης ἐπιδράσεως. 189 μόνον λέξεις σλαβικάς, ἀλλ' ἀνηκούσας εἰς ἄλλας γλώσσας, ἠρίθμησεν ὁ μέγας σλαβολόγος Miklosich ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ διακηρύττει, ὅτι τὸ ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ἀποδειχθὲν σλαβ. στοιχεῖον δὲν ἔχει σπουδαιότητα οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν οὔτε ὡς πρὸς τὸν κύκλον τῶν παραστάσεων καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν διὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Φαλλμεράγερ (παρὰ Hertzberg σ. 432). Ὁ Kiepert ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἀρχαίου ἱστορ. καὶ γεωγραφικοῦ Ἄτλαντος σ. 29 ἀποφαίνεται δογματικῶς, ὅτι ἐν τῇ τότε Ἑλλάδι (ἄνευ τῶν νήσων) καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ τα 3|4 τῶν τοπωνυμιῶν εἶναι σλαβικῆς καταγωγῆς, Ἀλλὰ τοῦτο ἀποκρούει ὁ Hopf καὶ τάσσεται τῇ γνώμῃ τοῦ Leake. Ἄλλως ἡ ἐπιπολαιότης τοῦ Kiepert, ἣν ἐξήλεγξεν ἐπιτυχῶς ὁ Δήμιτσας, εἶναι γνωστή. *Εἶναι παραδειγματικὴ ὄντως ἡ εἰς τὰ πάτρια ἐμμονὴ καὶ ἡ συντηρητικότης τοῦ πελοποννησιακοῦ λαοῦ.* Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέκτισαν πόλεις, μετέφερον ἐξ Ἰταλίας ῥωμ. πληθυσμούς, ἐπροπαγάνδισαν δι' ὅλων τῶν μέσων καταφεύγοντες καὶ εἰς αὐτὴν τὴν βίαν, μόλον τοῦτο δὲν κατώρθωσαν, εἰ μὴ κύρια μόνον ὀνόματα νὰ μεταφυτεύσωσι (ὡς βλέπομεν εἰς τα Μαρτυρολόγια). Τὸ αὐτὸ περίπου δυνάμεθα να ἐπαναλάβωμεν καὶ περὶ τῶν Σλαβων. *Διετηρήθησαν ἀπαρασαλεύτως κατὰ τὸ πλεῖστον τα ἀρχαῖα τοπωνύμια, καὶ δὲν εἶναι ἀψῖδες κατεστραμμένης γεφύρας, ὡς εἶπέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶν (Λάμπρος), ἀλλ' αὐτὴ ἡ γέφυρα συνδέουσα ἀεὶ τὸ παρὸν πρὸς τὸ παρελθόν, ἵνα δυνάμει τῶν δύο τούτων βασικῶν παραγόντων παρασκευάσωμεν τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον.* Ἀγράμματος μοναχὸς Πάτμιος, ὁ *Ἰακωβος Μηλοΐτης*, ἀλλ' ἐμφορούμενος ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως περιέρχεται ὅλας τας ἑλληνικας χώρας ὡς ἱεραπόστολος περὶ τα τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ παρέχει τόσας εἰδήσεις εἰς τὸ «Ὁδοιπορικόν», ὅπερ κατέθεσεν εἰς το *Κρούσιον* τῷ 1588 ὥστε νὰ θεωρῆται αὐτὸς ὁ ἀνορθογραφώτατος παρ' αὐτοῦ ὡς «ἄριστος». Οὗτος γράφει: *Μορε* (sic οὕτω λέγεται αὐτὴ ἡ Ἑλλας ἀλβανιστὶ) ἤγουν Πελοπόνισος . . . Ἔχει πόλεις ἐγγυς τῆς θαλάσσης ἡ παλαιὰ Πάτρα, ἡ Μεθονι ἡ Κορόνι, ἡ Μονοβασία Τανάπλι, ἡ Κόρινθος. Ἐγγυς τῆς Μονοβασιας ἐστι νῆσος ὀνόματι Κιθηρήα Τζηρίγο.

Ἐκ ταύτης τῆς νήσου ἐγεννήθη ἡ Ἕλενα τοῦ Μενέλαου καὶ ἔκλεψε ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου . . . ἐγίνη ὁ πόλεμος τῆς Τροάδος καὶ ἀπολέστη ἡ

Τροάδα . . Ἀπό το Ἐξωμύλιο τῆς Κορήνθου ἕως τὸν Ἔπαχτο μίλια 100... Ἕνε καὶ ἄλλη χώρα ἔσω τὴν στερεὰ τῆς Πελοπόνησος, ὀνομάζεται Μηζηθρᾶς, χῶρα μεγάλη, καὶ ἄλλαις χώραις μικραῖς ἔνε τὰ Καλάβρητα, ὅπερ ἐδεσποτεύανε οἱ δυὸ ἀδελφοὶ οἱ Δεσπότες, ὁ κὺρ *Δημήτριος* καὶ ὁ κὺρ *Θωμᾶς*, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁποῦ . . . ἔλαβεν ὁ Τοῦρκος τὸν Μορέαν» (ἐδημοσιεύθη ὑτὸ *Σπ. Παπαγεωργίου* ἐν τῷ Πειρασσῷ ΣΓ', σ. 641).

Εἶναι περίεργον, διότι ἀνωτέρω περὶ τῆς Πελοποννήσου ὁμιλῶν ὁ *Μηλοΐτης* παρεμβάλλει τόδε: «Τὸ Ριγούζη.. πίστη ρουμάνα καὶ ἔστι Σκλαβοῦνοι, Χαρβάτικη γλῶσσα (=Κροατική) πλερώνει τραμποῦτο (tributo) τοῦ Τούρκου». Τοιαῦτα δὲν ἀναφέρει περὶ Πηλήσου, ἀλλ' ὀνόματα μόνον ἑλληνικὰ (τί ἔγιναν τὰ σλαβικά;). Τὰ Ἰωάννινα ὀνομάζει «χώραν διδασκάλων», προχωρεῖ μέχρις Αὐλῶνος εὑρίσκει ἐκεῖ πολλοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἐν Δυρραχίῳ οὔτε Ἕλληνας οὔτε Ὀρθοδόξους, ἀλλ' «Ἀλβανίτας καὶ πίστη ρωμάνα» [1].

Τοιαῦται πηγαὶ θὰ ἦσαν χρησιμώτατοι εἰς τὸν ὑποψήφιον ὡς καὶ τὰ «Τακτικὰ» περὶ τῶν θρόνων τῶν ἀρχιερέων, εἰς ταῦτα βλέπει τις ἀρχαῖα ἑλλην. ὀνόματα καὶ ἐλάχιστα σλαβικά. Ἀλλ' αἱ ἐπισκοπαὶ ἐν Πελοποννήσῳ περιορίζονται ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων. οὕτω τὰ κέντρα *αὐτῶν ἡ Μεγαλόπολις καὶ ἡ Τεγέα* δὲν ἀναφέρονται ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις Τακτικοῖς, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Σλάβοι δὲν εἶχον ἐκχριστιανισθῆ. τοὐναντίον ἀναφαίνονται νέαι ὡς ἡ Χριστιανούπολις ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἴσως αὕτη συνδέεται πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐνταῦθα. Κατὰ τὴν σλαβικὴν ἐπιδρομὴν δύο μητροπόλεις ἐν Πηλήσῳ κυριαρχοῦσιν ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Πάτραι, μετ' οὐ πολὺ ἀναφαίνεται καὶ τρίτη ἡ τῆς ἐν Κυπαρισσίᾳ Ἀρκαδίας. Κατὰ τὸ Παρισ. τακτικὸν 1555Α, *ὅπερ πάντως συνετάχθη κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, οὐδὲν σλαβικὸν ὄνομα ἐπισκοπῆς ἀκούεται ἐν Πηλήσῳ*, ὡς ἐπιβεβαιοῦνται καὶ τὰ Πρακτικὰ τῆς Ε' οἰκ. συνόδου (787). Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶχεν ἐξασθενήσει πολὺ ἡ δύναμις τῶν μητροπόλεων Πηλήσου, διότι ὁ Κεφαλληνίας ἐξουσιάζει τὴν Τροιζῆνα, Μονεμβασίαν καὶ Εὔβοιαν. Ἀλλ' ὁ Πατρῶν μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Σλάβων (807) ἐπεκτείνει τὸ κράτος ἐπὶ τῆς Λακεδαίμονος, Μεθώνης, Κορώνης, Ἔλους καὶ τῆς Βολαίνης. Προυβιβάσθη ὑπὸ Νικολάου Γραμματικοῦ, ὡς γράφει πρὸς Ἀλέξιον Σύντ. Ρ. Ποτλ. Ε' 72. Ἡ τελευταία μόνον ἐπισκοπὴ θεωρεῖται σλαβικὴ ὑπὸ τοῦ Χέρτσμπεργ οὐχὶ ὀρθῶς, διότι εἶναι ἡ Ὠλένη, καὶ εὑρισκόμεθα εἰς τὸν Ι' αἰῶνα. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ-

---

1) Ἰσοὺ ὅλον τὸ χωρίον: «Εἰς τὴν χώραν τοῦ Ντουράτζηου οὐκ ἔστι Ἕλληνες, μόνον Τοῦρκοι καὶ Ἀλβανίτες καὶ πίστη ρωμάνα. Ἀλλὰ εἰς τὸν Αὐλόνα εἰσὶν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Ἀλβανίτες, πάντες πίστη ἑλληνική». Ταῦτα διὰ τὸν κ. Κουγέαν (βλ. σ. 51 «τὸ ἑλληνικώτατον Δυρράχιον»).

τον ἔχομεν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων (981), ἣν μανθάνομεν ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου *Νίκωνος* τοῦ Μετανοεῖτε «κατὰ πάσης χωρεῖν τῆς Ἠπείρου καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τοῦ Πέλοπος ἐπιστρατεύειν»[1] Ἐξ τὸν στρατηγὸν τῆς Κορίνθου, *Βασίλειον τὸν Ἀπόκαυκον*, προεῖπεν ὁ ὅσιος τὴν τῶν Β αἰχμαλώτων ὑποχώρησιν τῶν Βουλγάρων, ὅπερ καὶ ἐγένετο σωθείσης οὕτω τῆς Πελοποννήσου. Ὁ βίος οὗτος εἶναι γεγραμμένος εἰς λαμπρὰν ἀρχαΐζουσαν ἑλληνικὴν τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὑπὸ ἡγουμένου τῆς ἐν Λακεδαίμονι μονῆς τοῦ ὁσίου, ὅστις ὡς ἄριστα μεμορφωμένος γνωρίζει καλῶς τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας καὶ διανθίζει τὸν λόγον δι' ἀττικῆς χάριτος, δι' ἀναμνήσεων ἀρχαίας δόξης καὶ εὐκλείας. Οὕτως ἐξαίρει τὰ κατὰ τῶν Βουλγάρων τρόπαια τοῦ Βασιλείου ἐκείνου δι' ὧν «ἅπαν τὸ ἔθνος τῆς βουλγαρικῆς ἀναρίθμητον φάλαγγος καταβεβλῆται ἅμα καὶ τεταπείνωται, καθὼς ἡ περὶ αὐτῶν ἱστορία πλατύτερον παραστῇ». Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι σ. 131) πρέπων σχήνιον τῶν συγγραφέων τῶν χρόνων ἐκείνων. Οὕτω κἀκ τούτου διαρρήδην καταπίπτει ἡ θεωρία τῆς *ἐξαντλήσεως τοῦ ἐκεῖ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρώσεως τοῦ λαοῦ*, ἣτις, ἤτο καὶ ἡ αἰτία τῆς μετοικισμοῦ τῶν κατοίκων «καὶ δὴ ἡ χώρα τοῖς ἔξωθεν ὡς ἀποίκοις ἀρχείοις Ἕλλησιν ἄλλης ἱστορικῆς παραδόσεως», ὡς λέγει ὁ Hertzberg (Α', 130), σ. 489 ἑξ.). Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὅπου συναντῶμεν τὸ πρῶτον τὴν «Καλαμάταν» (ω 153) ὀνόματα σλαβικὰ τρία μόνον βλέπομεν Ἔξερος, (καὶ Ἔλος;) Σλυβαὴ καὶ Σλαβοχώρων (καὶ Ἀμύκλων), ἐπίσης τὸ Δαμαλᾶς ὅπερ εἶναι ἑλληνικὸν ἐπωνύμιον τοῦ Γρανιᾶ. Νομίζω, ὅτι ταῦτα εἶναι καὶ τὰ Σλαβοχώρια (πρβλ. Hertzberg Α', σ. 444) Καὶ ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Γραμματικὸς ἐν τῇ πρὸς Ἀλέξιον Α' ἐπιστολῇ ἀναφέρει καὶ τὸ Σκλαβοχώρων καὶ τοὺς Ἀβαροσλαβούς, οἵτινες, λέγει, κατέσχον περὶ τὰ τέλη τοῦ Σ' αἰῶνος τὴν Πελοπόννησον «καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκράτησεν τοῦ ὅλου κράτους ὥστε μηδὲ πόδα βαλεῖν δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα»[2] ἐπὶ 218 ἔτη ἕως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος, ὅτε κατετροπώθησαν ἐν Πάτραις, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἀλλόθεν μεμαρτυρημένον οὔτε συμβαῖνον πρὸς τὰ πραγματικὰ γεγονότα θεωρεῖται ὑπερβολή

Ἄλλα καὶ τὰ πρωτεῖα περὶ τῆς κτίσεως τῆς *Μονεμβασίας* (γραφὲν τὸν ΙΟΤ' αἰῶνα) ἀπόσπασμα τῶν ἐξαπασμῶν τῆς συμπάσης Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀβαροσλαβίων τῷ 578 ἀλλ' ἐξαιρεῖ μόνον τὸ ἀνατολικὸν τῆς Πελοποννήσου μέρος, «ἀπὸ Κορινθου μέχρι Μαλέου, τοῦ σλαβικοῦ ἔθνους, διὰ τὸ

---

1) Βλέπομεν ἐκδ. Μ. Λ. Γ. Γ. Ν. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ. Ἀθήνας 1883 σ. 116 εἶναι ἀνυπόστατος, ὡς καὶ Μ. Ἀλληγορικὸς τοῦ Α. Ε. Ρ. Ο. Υ. μετὰ μεταφράσεως καὶ πολλῶν παρατηρήσεων, πρωτοβλ. ἐκδοθεὶς ὑπὸ Παπαδοπ.

2) Βλ. Συνοδ. Ρωμαϊκὴ Παπαδ. Β'.

τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρεῦον» καὶ εἰς τὸ ὁποῖον καὶ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως; ἐπέμπετο. Ἀλλὰ τότε πῶς συμβιβάζονται τὰ Σλαβοχώρια, οἱ Μελιγγοὶ καὶ Ἐζερῖται κτλ.; ἑπομένως αἱ περὶ τῶν Σλάβων παραδόσεις εἶναι λίαν συγκεχυμέναι, καὶ φαίνεται ὅτι ὁ θρῦλος ἐμεγαλοποίησε τὸ γεγονός.

Ἀλλ' ἡ Διαθήκη τοῦ ὁσίου Νίκωνος διέσωσε (σ. 211) καὶ τὸ ὄνομα *Ῥοντάκιος*, ὅστις προσεπάθησε, λέγει, «μὲ ἑκατὸν ἀνθρώπους νὰ λάβῃ μίαν κολώναν, ὡς ἔχει λίβει ἄλλην ὁ Μαλακηνὸς διὰ τὸ σπῆτι του», ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη καὶ τὴν ἐσήκωσεν ὁ ὅσιος μὲ 15· «διὰ τὴν Καθολικήν» (φαίνεται ἔβαλαν μπροστὰ τοὺς εἰδωλικοὺς ναούς). Εἶναι δὲ οὗτος ὁ ἄρχων τῆς οἰκογενείας ἐκεῖνος περὶ οὗ ὁ *Πορφυρογέννητος* γράφει τὸ πολυθρύλητον σατυρικὸν «ὥστε τινὰ τῶν ἐκ Πελοποννήσου μέγα φρονοῦντα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐγενείᾳ, ἵνα μὴ λέγω, δυσγενείᾳ, Εὐφήμιον ἐκεῖνον τὸν περιβόητον γραμματικὸν ἀποσκῶψαι εἰς αὐτὸν τουτοῖ τὸ θρυλούμενον *γαρασδοειδής, ὄψις ἐσθλαβωμένη*» (ἄλλ. ἐσκλαβωμένη) [1]. Αἱ χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶναι ἄλλη πηγὴ ἄγνωστος εἰς τὸν ὑποψήφιον. Ἐν Γερακίῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ *ἁγίου Δημητρίου* φέρεται εἰς ἐπιγραφὴν ὡς κτίτωρ τοῦ ναοῦ ταύτης τῆς μονῆς *Ῥοντάκιος ἱερεὺς ὁ περιοδευτής* [2]. Ὑπῆρχε δὲ σπουδαῖος ὁ Ῥοντάκιος διότι ἀπὸ τῆς Λακεδαίμονος τὸ ὄνομά του ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτως ἐν Κων)πόλει. Ὁ μακ. *Κανελλίδης*, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν εἰς τὰ Ἀλβανικά γράφει «γαρασδοειδής, ὄνομα τοῦ *Ῥεντάκη ἢ Ῥεντακίου*, εἰς ὃν ἀνεκάλυψιν ὄψιν οὐχὶ ἑλληνικήν, παράγεται οὐχὶ ἐκ τοῦ γαδάρου, ἀλλ' εἶναι ἀλβανικὸν ἐκ τοῦ γαρὰτς=ἀγγεῖον» [3]. Ἐν τούτοις ἡ λέξις εἶναι σλαβικὴ καὶ σημαίνει κατὰ Vasmer τὸν πανοῦργον (ἐκ τύπου gorazdb). Ἐκ τῆς πεντάδος τῶν μαθητῶν τοῦ *Κυρίλλου* καὶ *Μεθοδίου*, ἐκ τῆς περιωνύμου Ἀχρίδος ἐλκούσης τὴν καταγωγήν, καὶ ἥτις ἐσυνέχισε τὸ ἀποστολικὸν πρὸς ἐκχριστιανισμὸν τῶν Σλάβων ἔργον, εἶναι καὶ ὁ *Γοράσδος*, ὅστις καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μωραβίας ἐγένετο (τὸ μόνον σλαβ. ὄνομα, οἱ ἄλλοι *Κλήμης, Ναούμ, Ἀγγελάριος καὶ Σάββας*) [4]. Ὑπὸ τοῦ οὕτω παρεκταθέντος θρύλου φαίνεται παρασυρθεὶς καὶ ὁ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα τὴν ἐπιτομὴν

---

1) Περὶ θεμάτων ΙΙ.

2) Ζ η σ ί ο υ, Ἐπιγραφαὶ χριστ. χρόνων τῆς Ἑλλάδος. Α' Πελοπόννησος, Ἀθῆναι 1917, σ. 37, (Ἐκ τῆς Βυζαντίδος Α' τόμος) βλ. καὶ σ. 80 ἕτερος Ῥοντάκιος.

3) Ἑβδομὰς Δ', 1887, ἀρ. 35, 2. Βλ. καὶ Πετρίδην ἐν Παρνασσῷ, τόμ. ΙΒ', σ. 19. Ὁ Κωνσταντινοπολίτης Ῥ ο ν τ ά κ ι ο ς εἶναι ὁ ἐκδότης γραμματικῆς τῆς μαλλιαροσύνης.

4) Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Κ λ ή μ ε ν τ ο ς ἀρχ. Βουλγαρίας, συγγραφεὺς παρὰ Θ ε ο φ υ λ ά κ τ ο υ ἀρχ. τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας σ. 103, 113 (ἔκδ. Ν ι κ. Κ α λ λ ί σ τ ο υ τοῦ Ξ α ν θ ο π ο ύ λ ο υ). Λειψία 1802.

τοῦ *Στράβωνος* συμπλήσας, ἥτις ἀκούεται ὡς Χρηστομάθεια, ἐν οἷς περὶ τῶν τρόπῳ τὴν Ἑλλάδα οἰκησάντων βαρβάρων τὸν λόγον ποιούμενον ἐπιμένει «*καὶ νῦν δὲ πᾶσαν Ἤπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν Σκῦθαι Σκλάβοι νέμονται*»[1]. καὶ ταῦτα γράφονται πλέον ἢ 100 ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πατρέων κατατρόπωσιν τῶν Σλάβων (τῷ 807), ἣν ἐξιστορῶν ὁ *Πορφυρογέννητος* ἀποδίδει εἰς θαῦμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου διό καὶ ὁ πατριάρχης (ὁ *Νικόλαος* νομίζω) ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Πατρῶν ὅλας τῶν Σλάβων τὰς κτήσεις καταστήσας αὐτοὺς δουλοπαροίκους. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σταματῶ ὡς δέον μείζονος ἐρεύνης καὶ διότι ἡ ὥρα ἔχει παρέλθει (λύεται ἡ συνεδρίασις).

Ἀνέφερον τὸ χωρίον τῆς Χρηστομαθείας τοῦ Στράβωνος, καθ' ὃ ὁ ἐπιτομεὺς τῆς Γεωγραφίας, ὅστις κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην ἔζη τὸν Γ' αἰῶνα (ἐὰν ὁ κ. Βάϊς μετατίθησιν αὐτὸν εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα, αὐτὸ μᾶς σκοτίζει περισσότερον) καὶ γράφει, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἦτο ολιγοπατημένη ἡ σημερινὴ Ἑλλάς (πλὴν τῶν νήσων). Ἡ σαφὴς ἔννοια τοῦ χωρίου τούτου, ἐφ' οὗ οἱ βυζαντιολόγοι τῆς σχολῆς μας δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀσχοληθῶσιν, δὲν ἐπιθεῖ καθόλου ἐκείνους, ὅσοι τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο «ἐσλαβώθη τώρα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος» ἐξηγοῦνται διὰ τοῦ ἐβαρβαρώθη, καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη οὐ μόνον δὲν μειράζει, ἀλλ' ἐπιτείνει τὸ κακὸν κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην, διότι προσεπικυροῖ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀνατροπὴν ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐπιδρομέως γενομένην, ἀποτελέσαντος τὴν πλειονότητα τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ Hertzberg ἀποφαίνεται περὶ τοῦ «ἐσλαβώθη» ὅτε ἐσήμανδήποτε σημασίαν καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἔχει τὸ ὄνομα καὶ σήμανδήποτε σχέσιν πρὸς τὸ Σκλάβος καὶ Σκλαβηνός, δὲν δύναται, ν' ἀναιρέσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, μνημονεύουσι καὶ Σκλαβηνῶν ἐν Πελοποννήσῳ» (ἔνθ' ἄνωτ Α', σ. 537).

Καὶ τώρα ἔρχομαι εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ κ. Ῥούνιος προσπάθησε νὰ ἰσοδυναμήσῃ διὰ πολλὰ τοπωνύμια τῆς Ἀρκαδίας θεωρούμενα σλαβικὰ εἶναι ἀβάσιμον. Δεστυχῶς δὲν εἶναι ὁ Ζώγου ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅπότε οἱ Ἀλβανιστὶ ὅτι ἐνόμιζον ἀσφαλῶς, ἵν' ἀπονεμηθῇ αὐτῷ παρίσημον. Ἀλλ' ἡ ἰπόπειμα αὕτη εἶναι καινή. Ὁ δείμητος Σάθας πρώτος ἀπόδυσε τὸν τοῦ παρ' ἐκλεκτικοῦ ἄθρου κηρύγματα, εἰς τὸν Α' τόμον τῶν «Μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας» σ. V—XXXIX τῷ 1869 διετύπωσε τὴν παράδοξον γνώμην ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τὸν Ζ' αἰῶνα εἰς Πελοπόννησον δὲν ἦσαν Σλάβοι, ἀλλ' Ἀλβανοί, οὓς οἱ μονογράφων

1) Στράβων, ἐκδ. Κrämer, τόμ. Γ, σ. 313.

συγχέουσι πρὸς τοὺς Ἀβάρους [1]. Ἡ γνώμη αὕτη, ἣν διὰ πολλῶν αὐστηρῶς ἐπέκρινε ὁ Hertzberg (τόμ. Α΄, σ. 655—586) ἐθεωρήθη ὡς σωσίβιον, διὰ τὸν ἐθνισμὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέθελξε πολλοὺς παρ' ὅλην τήν, ἣν παρουσιάζει, ἐλαττωματικότητα. Μία ξυνωρὶς Πελοποννησίων ἐδωροφόρησε διὰ τοῦ περιοδικοῦ τύπου τὰς ἰδέας τοῦ *Σάθα* καὶ κατέστησε γνωστὰς εἰς πολλούς, οἵτινες δὲν ἐγνώριζον τὴν Γαλλικήν. Εἰς τὸν Δ΄ τόμον τῆς «Ἑβδομάδος» τοῦ 1884 ἐνεφανίσθη πρῶτος *ὁ Παναγιωτόπουλος «Τίνες ἦλθον ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα»* (λίαν ἐκτεταμένη πραγματεία καὶ πλουσιωτάτη εἰς ὕλην), καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Δ΄ τόμον τῷ 1887 ὁ ἐκλεκτὸς Μανιάτης δημοσιολόγος καὶ κράτιστος ἐθνολόγος *Πέτρος Κανελίδης*, ἐκδότης τῶν «Καιρῶν» ἐν Ἀθήναις. Ἡ πρώτη του πραγματεία ἐπιγράφεται «Μάνη καὶ Μανιᾶται» (φυλλ. 37—38) καὶ ἡ δευτέρα «Αἱ σλαβικαὶ ἐπικήσεις» (φυλλ. 39 ἑ.). Οὗτος συμπληρῶν τὸν Σάθαν ἀποδεικνύει διὰ τοῦ πλήθους τῶν ἀλβανικῶν τοπωνυμιῶν ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου, ὅθεν φωνάζει τὸ Ἄλμπανον, καὶ τῆς παροβολῆς τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ὅτι *οἱ Μανιᾶται εἶναι ἐξελληνισθέντες Ἀλβανοί*. «Ὑπῆρχον, λέγει, ἐν Πελοποννήσῳ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τοῦ Η΄ αἰῶνος τοὐλάχιστον καὶ τὸ Ἰλλυροπελασγικὸν τοῦτο γένος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ **Μόμσσεν** οἰκειωθὲν ἐξ ἀνάγκης πρὸς τοὺς κραταιοὺς ἐπήλυδας Ἄβαρας (sic) διετέλει πρὸς αὐτοὺς εἰς συμμαχίαν καὶ ἐπικοινωνίαν καὶ φιλίαν . . . καὶ αἱ ὀρειναὶ περιοχαὶ τῆς Πελοποννήσου ἀποτελοῦσιν ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας περιέχουσαι συνώνυμα ὀνόματα χωρίων καὶ ὀρέων, κωμῶν καὶ τοποθεσιῶν»-(φυλλ. 37, σ. 3) καὶ ἐπάγεται πληθὺν τοπωνυμιῶν ἀλβανικῶν πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς γνώμης του, ἧς παραδόξως ὑπερεμάχησε καὶ ὁ μέγας *Ἐρνέστος Κούρτιος*. Εἰς τὸ ἑπόμενον ἐξετάζει τὴν ἐπὶ τῆς γλώσσης ἐπίδρασιν καὶ ἐπιφέρει: «Καταλήξεις, λέξεις, φθόγγοι παρεισέδυσαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς κουτσοβλαχικῆς καὶ ἀλβανικῆς« (φ. 38, σ. 3), πρὸς δὲ κατ' λέγει καὶ ἐπώνυμα οὐκ ὀλίγα Βρετὸς, Μπουζίκης, Μασούρης, Κουγιτέας κτλ.

Ταῦτα μεθερμηνεύονται εἰς τὴν ἀλβανικήν: Φονιᾶς, Χειλαρᾶς, Καλάμιος. Τοῦ δὲ Κουγιτέας (ἐκ τοῦ Ku-je-ti ποῦ εἶσαι) ἐπίτμησις εἶναι τὸ Κουγέας, ὅπερ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἀλβανικόν, ἐὰν εἶναι ἀρχαῖον. Μετὰ τοὺς προειρημένους δύο συνηγόρους τῆς θεωρίας τοῦ Σάθα προσῆλθεν εἰς

---

1) Ἐπανῆλθεν ἔπειτα καὶ εἰς τὸν Δ΄ τόμον. (Τὴν πηγὴν ταύτην ὀλίγον ἐχρησιμοποίησεν ὁ ὑποψήφιος, καθόλου δὲ τὰς δύο ἑπομένας, ὅπου θὰ εὕρισκε πλῆθος ἀλβανικων τοπωνυμιῶν). Ἀναφέρω ἓν πρδγ. τοῦ *Σάθα* τὸ χωρίον *Χαλκοκονδ.* 316 Migne: «Τὸ δ' αὖ κατὰ τὴν Ἀχαΐαν καθῆκον Ἀράβαϊοι (ἀντὶ Ἄβαροι) ᾤκουν *ἄνδρες Ἀλβανοὶ* ὑπὸ βασιλέως συγχωρηθέντες ἄρχειν τῆς πατρῴας αὐτῶν χώρας» σ. XVII. Οἱ Ἀραβαῖοι ἄλλοτε λέγονται Ἄραβοι καὶ εἶναι οἱ Ἀλβανοί.

τοὺς τελευταίους καιροὺς τρίτος ὁ μακ. *Πέτρος Φουρίκης*, ὁ μόνος ἐργασθεὶς ἐν Ἑλλάδι διὰ τὰς ἀλβανικὰς τοπωνυμίας (ὁ ὑποψήφιος νομίζω μόνον ἓν ἔργον ἀναφέρει). Οὗτος ἐν τῇ περὶ Μάνης πραγματείᾳ (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Μ', 1926, σ. 52 ἑ.) ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ ἀλβ. manë (μορέα) καὶ τότε Μορέας καὶ Μάνη εἶναι ταὐτόσημα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ σύγχρονα. Ἐννοεῖται ὅτι ἀποφεύγει νὰ εἴπῃ τι περὶ τῆς πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος, ὅτε ἐμφανίζεται τὸ Μάνη, ἐποικήσεως τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι κοντὰ εἰς τὸν νοῦν.

Οὐκ ἔστι φόβος δευτέρας τῶν Ἀλβανῶν ἐπιδρομῆς, ἀφοῦ οὐδεὶς σήμερον παραδέχεται τὴν ἀναπόδεικτον γνώμην τοῦ *Σάθᾶ*, καὶ διὰ τοῦτο δὲν βλέπω τὸν λόγον διατὶ ὁ ἀγαπητός μοι συνάδελφος κ. *Ν. Βέης* προήχθη εἰς τὸ ἀντίθετον νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μίαν χρεωκοπημένην θεωρίαν, ὡς ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω, περὶ συγγενείας τῶν Μανιατῶν πρὸς τοὺς Σλάβους! Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, ἀκούσατε. Εἰς τὸ προμνησθὲν κινεζικόμορφον βιβλίον τοῦ *Κατσιγάρου*, ὅπου μάτην ἐζήτησα νὰ εὕρω σχέσιν τινὰ τῶν Μανιατῶν πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς — οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀναφέρει — εὑρίσκω ὑποστηριζόμενον παρ' αὐτοῦ, ὅτι ἡ *περίφημος «βεντέττα» τῶν Μανιατῶν παρεδόθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Σλάβων* ὡς καὶ «συνήθειαι, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα... ἐπεκράτησαν καὶ ἐξ ἀτταβισμοῦ (sic) διῃ ὀνίσθησαν» (σ. κδ'), καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν ὁ εὐγνώμων μαθητὴς σημειωδῶς γράφει «καὶ συγκεκριμένως περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς βεντέττας ἐν Μάνῃ λέγει ῥητῶς ὁ σοφὸς Μεσαιωνοδίφης καὶ σεβαστός μου καθηγητὴς κ. Ν. Βέης, ὅτι *ἱστορικῶς ἕλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σλάβων*». Καὶ ὅμως ὅλος ὁ κόσμος τὸ ἐπάρατον τοῦτο ἔθος παρ' ἡμῖν ἀναφέρει εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία «ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Ἀρβανίτης». Ἀληθεύει ἆρά γε ὁ καταγγέλλων μαθητής;

Καὶ γνωρίζω, ὅτι θὰ μοι ἀναφέρητε τὸν Miklosich, ὅστις ὑπεστήριξεν εἰς μονογραφίαν, ὅτι ἡ βεντέττα εἶναι ἔθιμον τῶν Σλάβων· ἀλλ' ἐξ ἴσου δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες μάλιστα τόσον ἐσχετίζοντο ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων πρὸς τοὺς Λάκωνας καὶ ἀντηλλάσσον καὶ πρεσβείας ἦσαν δὲ οὐκ εὐάριθμοι ἐγκατεστημένοι ἐν Σπάρτῃ [1], ἀφοῦ ὁ ὅσιος *Νίκων* ἐκίνησε φόβερον κατ' αὐτῶν διωγμὸν ὡς ἀναφέρει ὁ βίος του. Τόσον δὲ ἰδιάζον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν παρουσίασαν ὡς ἐκδικητὴν «Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησιάσατο, ὁ κρίνων τὴν γῆν» ψάλλει ὁ *Δαβίδ*.

Ἀλλὰ διατὶ νὰ γείνωμεν ὑπερπόντιοι καὶ νὰ συγχρωτισθῶμεν πρὸς

---

1) «Διαπρεπεῖς Λακεδαιμόνιοι, γράφει ὁ *Παν. Κομνηνὸς* ἐνηβρύνοντο καταγόμενοι ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Παλαιστίνης (Λακωνικά, τεῦχ. Ε', σ. 280, Ἀθην. 1899)

τοὺς Σιωνιστὰς διὰ νὰ μᾶς καταδικάσῃ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη «σὲ Ἑβραῖο μὴ τρῶς καὶ σὲ Τοῦρκο μὴ κοιμᾶσαι» καὶ δὲν θέλετε νὰ σχεπίσωμεν τὸ πρᾶγμα πρὸς ἀστυγείτονας Ἀλβανοὺς καὶ ὁμαίμονας; Δὲν τὸ λέγω ἐγώ, τὸ λέγει σύγχρονος ἱστοριοδίφης μέγας δὲ φιλέλλην ὁ A. Reinach: «Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων ἀποτελεσμάτων τῶν προσφάτων ἐρευνῶν εἶναι, ὅτι κατεδείχθη ἡ *στενὴ συγγένεια τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ Ἀλβανοὶ πρὸς τοὺς Τσάκωνας ἢ Μανιάτας τῆς Λακωνίας καὶ τοὺς Σφακιώτας τῆς δυτ. Κρήτης*, εἶναι ὅλοι ξανθοὶ βραχυκέφαλοι . . . Οἱ Ἀλβανοὶ ἀποτελοῦν ἕνα κλάδον τῶν Ἰλλυριῶν, λαοῦ τοῦ ὁποίου οἱ Δωριεῖς θὰ ἀπετέλουν ἕνα ἄλλον κλάδον. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἐπικυροῦται ἀπὸ διάφορα τεκμήρια ὀνομαστικὰ (sic) καὶ γλωσσικά» [1].

Ἀλλὰ διατὶ πάλιν νὰ ταξιδεύσωμεν καὶ πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, νῦν μάλιστα, ὅτε τὰ ταξίδια ἀπαγορεύονται. *Τὸ ἔθιμον τοῦ αἵματος εἶναι ἀρχαῖον ἑλληνικόν*, τὸ ἀπέδειξεν ὁ ἀοίδιμος *Στ. Δραγούμης*. «ἡ ἐκδίκησις, γράφει, ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις Ἕλλησιν, ὡς δεικνύει ὁ μῦθος τῆς *Πρόκριδος* καὶ τοῦ *Κεφάλου*, ἣν τινα δι' ἀπιστίαν συζυγικὴν φονεύσας κατεδιώκετο παρὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς». [2] Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐξονυχίζοντες τὰ πάντα θὰ πεισθῶμεν, ὅτι *ἐλαχίστη εἶναι ἡ σλαβικὴ ἐν Πελοπλονήσῳ ἐπίδρασις, ὁμοίως καὶ ἡ ἀλβανική*. Ἄλλως τε εἶναι ἀξίωμα τῆς ἐθνολογ. ἐπιστήμης, ὅτι μόνον λαὸς ἀνώτερος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸν κατώτερον. Οἱ Σλάβοι, ὅταν ἐπέδραμον ἐνταῦθα, ἦσαν βάρβαροι ἀπολίτιστοι. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὅπως διετήρησε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ διετήρησε καὶ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀμετάβλητον. Ὁ Schmidt ἐξετάσας τὸν δημοτικὸν τῶν Ἑλλήνων βίον [3], ἀπέδειξε τὴν διατήρησιν ἐν πολλοῖς λειψάνων τοῦ ἀρχαίου βίου εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν ἀναγόμενα (ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον μαρτυρεῖ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐλάχιστα παρὰ τῷ λαῷ εἶναι χριστιανικὰ ἐν τῇ λατρείᾳ στοιχεῖα)· ἐπικαλεῖται δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Miklosich, ὅτι οὔτε ἐν τοῖς φθόγγοις οὔτε ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν λέξεων οὔτε ἐν τῇ συντάξει ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ νεοελλην. γλῶσσα ὑπέκυψεν εἰς οἱανδήποτε σλαβικὴν ἐπίδρασιν». [4]

Ἐὰν δὲ διὰ τῶν Σλάβων δὲν ἐπηρεάσθη ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων, ἐλάχιστα δὲ καὶ ἡ ὀνοματολογία, τί νὰ εἴπωμεν *περὶ τῶν Ἀλβανῶν τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς καὶ Ἀργυροκάστρου, οἵτινες ὅταν ἦλθον ἐνταῦθα ἦσαν ὑπὸ*

---

1) Ἡ ἐξελλήνισις τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μετάφρ. Ξανθ. Μακκᾶ, Ἀθῆναι 1939. σ. 37—38.

2) Ἐρεχθεὺς—Ἀθηνᾶ . . . Διεθνὴς ἐφημ. τῆς Νομισμ. ἀρχαιολογίας τοῦ 1909, σ. 81 ἑ. καὶ ἰδιαιτέρως.

3) Das Volksleben der neugriech. und das hellenistische Alterthum I. 1871.

4) Παρὰ Hertzberg ἔνθ' ἀνωτ. Α', 1906, σ. 432 βλ. καὶ 441 ἑ.

τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας σχεδὸν ἐξηλληνισμένοι ; ἵνα μὴ ἀναφέρω τὴν ἀρχαιοπινῆ αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγένειαν ,

Ὁ αὐτοκράτωρ *Μανουὴλ Παλαιολόγος* εἰς τὸν πρὸς αὐτάδελφον αὐτοῦ *Θεόδωρον Παλαιολόγον*, δεσπότην τῆς Πελοποννήσου, ἐπιτάφιον γράφει : «Ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοὶ περὶ μυριάδα ἀθρόοι μετοικήσαντες ἅμα παισί τε καὶ γυναιξὶ καὶ θρέμμασι τὸν Ἰσθμὸν κατέλαβον. αὐτοῦ δὲ πηξάμεμενοι τὰς σκηνὰς καὶ τὰς κλισίας ἐκτείναντες αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν ἄγγελοι. Οὕτως ἐξαίφνης παρεγένοντο· εἶτα μηδόλως μελλήσαντες πρεσβείαν πάνυ λαμπρὰν πρὸς ὃν ἀφικνοῦντο πέμψαντες ἐπυνθάνοντο, τίποτ' ἂν εἴη τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ περὶ αὐτῶν καὶ παρεδήλουν ὡς βούλονται, τοὐνδόσιμον λαβόντες παρ' αὐτοῦ, καὶ εἰσιέναι καὶ μεῖναι καὶ ἅπερ ἂν ὅδε γνοίη πράττειν αὐτούς. Ὁ δὲ δέχεται τοὺς πρέσβεις ἀσμένως καὶ καλεῖ παρ' ἑαυτὸν τοὺς ἐξηγουμένους τῶν ἄλλων καὶ φιλοφρονησάμενος αὐτοὺς παραγεγονότας δεξιῶς ἄγαν καὶ τῆς ἐμφύτου γεύσας γλυκύτητος ἐπισπᾶται τὰς αὐτῶν γνώμας· μήτε δ' ὅμηρα λαβὼν μήτε ἐγγύας αἰτήσας ὅρκοις ἠρκέσθη τοῖς παρ' αὐτῶν, καίπερ οἱ πλείους παρῄνουν μηδαμῶς αὐτοὺς δέξασθαι τό τε πλῆθος δεδιότες καὶ τὸ ἔθεσιν ἑτέροις ἐκείνους ζῆν ὑποπτεύοντες αἴτιον σκανδάλου γενήσεσθαι . . . Κτᾶται τοιγαροῦν στρατιὰν τοιαύτην οὐκ ἄπειρον μὲν τραυμάτων, ἀγαθὴν δὲ τὰ πολέμια».[1] Ἡ νέα αὕτη πηγὴ ῥέπτει ἄπλετον φῶς εἰς τὰς ἐποικήσεις τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες τότε καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ἐναντίον τοῦ Καρόλου Τόκκου, ἐπικινδύνου ἐχθροῦ ἀναφανέντος ἀπὸ δυσμῶν.

Διὰ τοῦτο ἦλθον οὐχὶ ὡς ἐπιδρομεῖς, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι πρὸς σωτηρίαν τῆς κοινῆς πατρίδος, ὅπως ἐθεκρεῖτο ἡ Ἑλλάς, ἐγκαταλείψαντες βωμοὺς καὶ ἱερὰ καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων, ἵνα μετοικήσωσιν ἐνταῦθα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Καταλανῶν ἐρημωθεῖσαν χώραν, ἵνα ἀντισταθῶσι κατὰ τῆς φραγκικῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς προόδου τῶν Τούρκων. Ὅτι δὲ κοινὴ πατρὶς καὶ μητρόπολις ἦτο ἡ Ἑλλὰς τῶν τοιούτων σχεδὸν ἐξηλληνισμένων Ἀλβανῶν ἔχομεν ἀπόδειξιν ἀκαταμάχητον καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας. Τῷ 1715, κατόπιν τῆς εἰρήνης τῶν Ἐνετῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, ἠναγκασθῆσαν οὗτοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Πελοπόννησον, τότε ἠκολούθησαν αὐτοῖς καὶ πολυαριθμοὶ ἐντεῦθεν Ἀλβανοί, ὅσοι εἶχον πολεμήσει πρὸς τοὺς Τούρκους ἀδιακόπως καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ παραμείνωσιν ὑπὸ τὸν σκληρὸν αὐτῶν ζυγόν. Εἰς τούτους περὶ τοὺς 50.000

---

1) Σπ. Δαμιστρου Παλαιολογεια και Πελοποννησιακά Β, Ἀθῆναι 1914, σ. 11—12. Ὁ Θεόδωρος οὗτος καὶ ἄλλην μετοικήσιν Ἀλβανῶν ἐκ 10.000 οἰκογενειῶν μετεκαλέσατο, οἵτινες κατῆλθον ὑπὸ τὸν Πειρον Μπουαν καὶ ἀντεταχθῆσαν κατὰ τῶν Τουρκων.

πρόσφυγας παρεχωρήθησαν εὔφορα μέρη εἰς τὴν Σικελίαν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Παλέρμου, ἔνθα νῦν ἔχουσι πρωτεύουσαν τὴν Piana dei Greci. Ἀλλὰ τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, ἅπερ ἀφθόνως ἐπιδαψίλευσεν αὐτοῖς ὁ ἅγιώτατος Πάπας, δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι σήμερον νὰ ἀποπνίξωσι τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν αἴσθημα. ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦνται τὴν Ἀλβανίαν, ἣν ἔχουσιν ἀπέναντι, ὀνειροπολοῦσι τὴν Ἑλλάδα, τὴν *Μορέαν*, ὅπως οἱ Ἀλβανοὶ ἐν γένει ὀνομάζουσιν αὐτήν. Ὁ μακ. *Καρβλίδης* περιηγήθη τὰ χωρία τῆς «Ἑλληνικῆς Πιάνας» καὶ ἐθαύμασε τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν. Ἀναφέρει εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας «Ὁ Ἑλληνισμός», ὅτι οἱ ἐκεῖ Ἑλληνοαλβανοί, ἔθος πανάρχαιον συνεχίζοντες, κατ' ἔτος ἐξέρχονται τῶν χωρίων καὶ στρεφόμενοι κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ψάλλουσι τὸ ἑξῆς συγκινητικὸν ᾆσμα :

Ὦ ἐ bούκουρα Μορέε,
τσὲ κοὺρ τέ λjέε
μὲ νέγκε τέ πέε !
Ἀτjὲ κὰμ οὔ ζὸτν-τάτε,
ἀτjὲ κὰμ οὐ μὲμεν τ' ἴμε,
ἀτjὲ κὰμ οὔετ' ἴμ' βελά !
Ὦ ε bούκουρα Μορέε,
τσὲ κούρ' τέ λjέε,
μὲ νέγκε τὲ πέε !

Ὦ ὡραία Ἑλλάς,
ἀφοῦ ἔφυγα ἀπ' ἐκεῖ,
δὲν σὲ ἔχω ξαναϊδεῖ·
ἐκεῖ ἔχω τὸν ἀφέντη πατέρα,
ἐκεῖ ἔχω τὴν κυρά μου μητέρα,
ἐκεῖ ἔχω ταδέρφιά μου, ἐκεῖ πέρα.
Ὦ ὡραία Ἑλλάς,
ἀφοῦ ἔφυγα ἀπ' ἐκεῖ,
δὲν σὲ ἔχω ξαναϊδεῖ.

Δὲν παραπέμπω εἰς τὸν «Ἑλληνισμὸν» ἀλλ' εἰς τὸν Ἰταλοαλβανὸν ἐκ Καλαβρίας καθηγητὴν *Δημ. Καμάρδα* ἐκ τῶν πρώτων Ἀλβανολόγων, ὅστις καὶ καθιέρωσε πρὸ 100 ἐτῶν σχεδὸν πρὸς παράστασιν τῆς ἀλβανικῆς τὸ ἑλλην. ἀλφάβητον ὡς τὸ μόνον κατάλληλον (Appendice saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese, σ. 126, Prato 1861).

Ὁ ἱερὸς πόθος τῶν Ἑλληνοαλβανῶν τῆς Σικελίας ἐκδηλοῦται εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ βίου· π. χ. ἀναγκασθέντες νὰ μνημονεύωσι τὸν Πάπαν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ δὲν εἰσήγαγον τὸ filioque ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως, οὔτε ἀπέβαλον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐξ αὐτῆς, ψάλλουσι μέχρι σήμερον ἑλληνιστὶ μανθάνοντες τὴν γλῶσσαν τῆς Ἐκκλησίας κατ' οἶκον, διετήρησαν ἀπαραχάρακτα τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ πολλὰς ἀρχαιοπρεπεῖς ἑλλην. λέξεις ἐν τῇ ἀλβανικῇ ὡς π. χ. τὸ προχέρι (=ποδιά), συνοδία (=ψαλτικὸν) κτλ. καὶ ἐν γένει διασώζουσι φλογερὸν πόθον πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὸν κατακαϋμένον τὸν Μορεάν. Τῷ 1875 οἱ τῆς ἐπαρχίας Abruzzi πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ διὰ τοὺς ἐπαχθεῖς φόρους ἐζήτησαν παρὰ τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεχωρήθησαν αὐτοῖς εἰς Τριφυλίαν τὰ ὀρεινὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον

τὰ Σουλιμοχώρια (2 χωρία ἄνω καὶ κάτω) νῦν οἱ κάτοικοι λέγονται *Ντρεθ* ἤτοι πρόπυργας (κατὰ λέξιν στριμμένος ἤτοι ἀποκεκομμένος. ἐν Ἀργυροκάστρῳ ὁ Ἕλλην λέγεται i çkulur ἤτοι ξεροζωμένος καὶ ἑλληνιστὶ ἀνάστατος ἢ ksul ἤτοι ἐξώλης (δὲν γνωρίζω πόθεν).

Περὶ τῆς παρουσίας τῶν Ἀλβανῶν ἐν Ἑλλάδι ὀλίγας γραμμὰς 5—10 μόνον γράφει ὁ ὑποψήφιος, χωρὶς οὐδεμίαν κἂν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τῶν πολλῶν πηγῶν. Ἐκτὸς τοῦ *Λαμπρίδου* (Ἠπειρωτικαὶ μελετήματα εἰς 5 τεύχη) καὶ τοῦ Κ. Στεργιοπούλου (Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν Γεωγραφίαν τῆς Ἠπείρου, Ἀθῆναι 1936), δὲν γνωρίζει καὶ τὴν μοναδικὴν μονογραφίαν τοῦ *Μιχ. Λαμπρινίδου*, «Οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, Ὕδρα, Σπέτσαι κτλ.» Ἀθῆναι 1907.

Σημασίαν ἔχει καὶ ἐνταῦθα ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Περὶ τούτου δὲν ἀσχολεῖται ὅμως ὑποψήφιος, μόνον θέτει τὴν ἀρχὴν τὸ 1313, ὅπερ εἶναι ὀρθόν. ἀλλ' ἐκτοτε ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα ἐξηκολούθουν αἱ μετακινήσεις. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν στίφη Ἀλβανῶν, Μωαμεθανῶν τούτων, ἐγκατασταθέντων ἐν Λάλᾳ τῆς Ἤλιδος καὶ ἐν τῇ Μπαρδουνίᾳ κληθείσῃ, ὀρεινῇ τῆς Λακωνικῆς χώρας. Οὗτοι δὲν ἦσαν Τόσκοι, ἀλλὰ Γκέκιδες, ὅθεν ἔμειναν ἀσυγχρώτιστοι πρὸς τὸν γηγενῆ πληθυσμὸν καὶ ἐξοντώθησαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὡς ἀναφέρει ὁ Γερμανὸς ἱστορικός [1]. Οὗτος διὰ τὴν νέαν ἐποικισιν ὑπὸ τοῦ δεσπότου *Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ* (μέσα ΙΔ' αἰῶνος) [2] γράφει τὰ ἑξῆς ἀξιοσημείωτα. «Εἰς τὰ νενεκρωμένα μέλη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (συνετέλεσεν ὁ Καντακουζηνὸς) νὰ *εἰσρεύσῃ νέα λαϊκὴ δύναμις καὶ τελεσθῇ οὕτω ταράσσοντός τις ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἐδάφους μεταγγισμὸς βλαχικοῦ αἵματος εἰς βυζαντινὸν στοιχεῖον*· διότι ἐξ ἐπόψεως ἐθνογραφικῆς ἐν τοῖς Ἀλβανοῖς ἢ τοῖς Σαρακατσάνοις διαγινώσκονται τὰ κάτωθεν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φυλῆς, τῆς οἰκούσης ἐν τῇ ὀπισθίᾳ πλευρᾷ τῆς σημερινῆς Χερσονήσου, ὡς οὕτω μετὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν παρήχθησαν ἐκ τῆς διεφθαρμένης ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεως τοῦ ῥωμαϊσμοῦ» (σ. 399). Κατὰ δὲ τὸν αὐθ. «Ἀμαντίαν ἀναντίρρητον εἶναι, ὅτι ἡ ταχεῖα ἐπικράτησις καὶ καθολικὴ ἀποβίωσις τῶν ἐν Ἑλλάδι σκιπεταρικῶν στοιχείων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς *ἐπακόλουθον τῆς ἰσχυρᾶς ἐν τῷ ΙΔ αἰῶνι ἐπιδόσεως τῶν λεγομένων Νεοελλήνων...*» [3].

---

1) Βλ. Hertberg, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 79, 124—5.

2) Ὅπως θέλων νὰ καλλωπίσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ἔλαβεν ἀλβανικὸν ἐπώνυμον Γαῦνος καὶ ἐνύμφευσε ἑαυτὸν εἰς γαμβρὸν κατὰ τῷ *Μωαμὲθ* φίλον αὐτῷ φρονῶν ὑπὲρ αὐτῶν (Μεγ. Ἐγκυκλ. ΙΣΤ. 607).

3) Οἱ βυζ. γεωπονες τῆς Ἑλλάδος σ. 141 ἄφθονον γέμον ἀναμφιβόλων καὶ ἰσχυρῶν λέξεων ὁ τόσον ἀρχαϊκὸς καθαρεύων ἐκεῖνος ἔξω, ἴδιως εἰς τὰ περὶ Ἀλβανίας.

Τὸ πλῆθος τῶν οὐτωσὶ ἐκ διαλειμμάτων κατελθόντων Ἀλβανῶν ἦτο μέγα τόσον ὥστε τῷ 1453 ἐτόλμησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν [1]. Ὁ κάλλιστα τὴν Πελοπόννησον ἐξερευνήσας A. Philippson ἀποφαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μείζονος ἐκτάσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐν Π]νήσῳ ἦσαν τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του μόλις ἐσώζοντο ἐπὶ τοῦ συνόλου 730.000 Ἑλλήνων 90.000. Ταῦτα γράφει ἐν τῇ ἀξιολόγῳ του πραγματείᾳ Die Ethnographie des Peloponnes» [2]. Ἐπὶ τῆς στατιστικῆς ταύτης ἔφερεν ἀντιρρήσεις δημοσιευθείσας ἐν Πάτραις τῷ 1890 ὁ συνεπώνυμός μου κ. *Χρῖστος Κουρίλος* ἰατρὸς (νῦν ἐν Ἀμερικῇ διαμένων).

Ὁ *Φαλλμεράγερ* διϊσχυρίζετο, ὅτι ὅλη ἡ ὕπαιθρος χώρα, καὶ δὴ αἱ αἱ πεδιάδες, κατείχοντο ὑπὸ Ἀλβανῶν καὶ μόνον ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπῆρχον Ἕλληνες, ἑπομένως «σήμερον τὴν πλειοψηφίαν ἐν Ἑλλάδι, γράφει, ἔχουσιν οἱ Ἀλβανοί [3]. Ὁ Hahn εἶναι πλέον φιλαλήθης δεχόμενος περὶ τὰς 200.000 Ἀλβανῶν [4] καὶ τέλος ὁ Reinach γράφει «οἱ ἀφομοιωθέντες Ἀλβανοὶ — καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἀποτελοῦν τὸ τέταρτον σχεδὸν τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ, — ἀπετέλεσαν μίαν τῶν οὐσιωδῶν αὐτοῦ ἐνισχύσεων» (ἔνθ' ἀνωτ. 37). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν στατιστικὴν τῆς πρὸ τοῦ 1912 Ἑλλάδος. Σύγχρονοι ἔρευναν περὶ τοῦ πληθυτῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανῶν ἐποιήσατο ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανὸς πρεσβευτὴς καὶ ἱστοριοδίφης κ. Midhat *Φράσσαρης* ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Τυράνοις ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ. Ἐν τῇ διεξοδικῇ ταύτῃ πραγματείᾳ καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας γεγραμμένῃ ἐκφεύγουσι πολλαὶ ἀλήθειαι τοῦ ἐξόχου Ἀλβανοῦ διπλωμάτου καὶ ἦτο ἀξία νὰ μετεφράζετο. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τοὺς ἀριθμούς [5].

Μετὰ τὰ προεισαγωγικὰ ταῦτα ἔρχομαι εἰς τὸ ζήτημα τῶν τοπωνυμιῶν, εἰς ὃ ὁ φιλόπατρις κ. Ῥούνιος, ἵνα ἐλαττώσῃ τὰ σλαβικὰ ἐφιλοτιμήθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ἀλβανικά, ὀρθῶς διασκεψάμενος, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ὁτιδήποτε καὶ ἂν εἶναι δὲν εἶναι Σλάβοι ἀπεναντί μας. Εἷς ἓν ὅμως ἀπέ-

---

1) Λ ά μ π ρ ο υ, Ὀνοματολογία Ἀττικῆς σ. 30.

2) Ἐν Petersmanu Mitheil. τόμ. 35—36 (1890—1) σ. 402 ἑ. 334 ἑ.

3) Βλ. O w, Die Abstammung der Griechen κτλ. München 1847 σ. 25 καὶ K r u m b a c h é r, Τὸ πρόβλημα τῆς γραφομένης νεοελληνικῆς γλώσσης μετάφρ. Χατζηδάκι σ. 655, σημ. 2.

4) Alban. Studien, Ipa 1854, I, 15, 32, II, 9, καὶ βαθμηδὸν ἐλαττοῦνται ὡς παρετήρησεν ὁ Παναγιωτόπουλος, ἐν Ἑβδομάδι Α'. 1884, σ. 407 ἀναφέρει χωρία ἐν οἷς σήμερον ἀκούεται μόνον ἡ ἑλληνική.

5) Dituria, II, 6, 41, 81, τοῦ 1926.

τιχεν, ἐζήτησε τὸ ἔτυμον τῶν ἀλβαν. ὀνομάτων, καὶ εἰς τοῦτο ἐματαιοπόνησεν ὁ καλὸς ἄνθρωπος· θελήσας νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς σχέσεις τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ περιβάλλον. Δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰς σχέσεις ταύτας δέον νὰ ἐναζητήσωμεν ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου ἐδημιουργήθη τὸ ὄνομα, καὶ οὐχὶ ἐνταῦθα, ὅπου μετεφυτεύθη ἁπλῶς. Λέγω καὶ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι *οἱ Ἀλβανοὶ μετέφερον τὰ ὀνόματα ἐκ τῆς παλαιᾶς πατρίδος των, καὶ οὐδὲν σχεδὸν* (πλὴν τοπωνυμιῶν συνοικισμῶν, ὀρέων καὶ θέσεων) *ἐδημιούργησαν ἐνταῦθα*, ἢ τὸ πολὺ ὀλίγας καταλήξεις ἀλβανικάς· π. χ. Ἀγριλέζα, Καλογρέζα, Ψηλέζα, Σπηλιαζέζα, Καμάριζα, Ξυλοκέριζα. Κατὰ τοῦτο *οἱ Ἀλβανοὶ πράγματι διαφέρουσι τῶν Σλάβων καὶ ἐτήρησαν τοὺς ὅρους τοὺς συγγενικοὺς καὶ τοὺς φιλικοὺς δεσμούς*, ἐφ' οἷς ἐγένοντο δεκτοὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ διετήρησαν ἀρχαιότατα ὀνόματα· π χ. ἡ Βραώνα εἶναι ὁ Ἡραιῶν καὶ ἡ Ῥαφήνα ἡ Ἀραφήν, τῶν ἀρχαίων δῆμοι ἐν Ἀττικῇ· τὸ Ἐνόριον, ὅπερ εὑρίσκομεν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου (148) Νίκωνος, τὸ διετήρησαν, ἀλλὰ τὸ ἐξηγίασαν εἰς Ἁγιανόριον (εὑρίσκεται εἰς τὴν συντομωτέραν ὁδὸν ἀπὸ Κορίνθου εἰς Ἄργος). Ἰδιαιτέρως μοι ἔκαμεν ἐντύπωσιν ἡ παρομοίωσις τοῦ κ Ῥουσίου πρὸς τὰ ἀλβανικὰ ὀνόματα, ὅστις ἐν τούτῳ συνεχίζει τὸ ἔργον τοῦ *Σίμα, Παναγιωτοπούλου, Κανελλίδου, Κουπιτώρη, Μπέλλου* κλπ. Οἱ δύο τελευταῖοι ἀπέδειξαν τὴν γλωσσικὴν συγγένειαν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν καὶ ἠγήθησαν τοιαύτης κινήσεως ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ὅσον τὸν προσέχω τόσον τὸν θαυμάζω διὰ τὴν ἔμπνευσιν, ὅπου εἶχεν Ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἀποδείξω, ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα, προερχόμενα ἐκ τῆς ἐνὶ Ἠπείρῳ παλαιᾶς ἔθνους τῶν Ἀλβανῶν, *δὲν εἶναι ἀλβανικὰ ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν εἶναι ἀρχαῖα ἑλληνικά*, ὅπως εἶναι ἀληθινοὶ Ἕλληνες καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες διετήρησαν αὐτὰ ὡς κειμήλια τῆς χώρας ταύτης καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ μεταβάλωσιν Ὁ ὀρθῶς κρίνων δέον νὰ σκέπτηται οὕτω;: Εἰς ἡ κοπὶς, ὅθεν ὡρμήθησαν οἱ Ἀλβανοί, εἶναι ἡ Ἤπειρος ἢ ὡς θέλουσί τινες ἡ βόρειος Ἤπειρος [1], καὶ αὕτη εἶναι χώρα ἑλληνική, κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην καὶ τὰ ὀνόματα πρέπει νὰ εἶναι ἑλληνικά. Βεβαίως δὲν εἶναι κατοικία τῶν Ἀλβανῶν ἡ Ἤπειρος κατῳκήθησαν ἐκεῖ τὸ α' κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὅτε ἐκπατισθέντες οὗτοι κατὰ τῶν Νορμανδῶν ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ προσγειώσωσι πλέον πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἕως οὗ κατεπάτησαν ὅλην τὴν Ἤπειρον, καὶ ἔχομεν περὶ τούτου πολυτίμων μαρτυρίαν· σταυρὸν ὁρκωτὴν σταυροδόην ἔκαμεν καὶ κατὰ μικρὸν ὑπ' Ἀλβανῶν, γένους

---

1) Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὅρων εἶχον ἄλλοτε ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐκθέσει τὴν μέσην αὐτοῦ τὸ ὁ κύριος Heidenberg «Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπὶ Νικηφόρου Γ' (ἤτοι τὸν ΙΑ' αἰῶνα) τὸ πρῶτον ἐπεφοιτησαν ἐν τῇ χώρᾳ Ἠπείρῳ ὅλως σχεδὸν ἐπ' ἀφανείᾳ· ἔνθ. ὅπως. α

Ἰλλυρικοῦ, ξύμπασα καὶ κωμηδόν· νομαδικὸν γὰρ καὶ λυπρόβιον, οὐ πόλεσιν, οὐ φρουρίοις, οὐ κώμαις, οὐκ ἀγοραῖς οὐκ ἀμπελῶσιν, ἀλλ' ὄρεσι χαῖρον καὶ πεδιάσιν» [1]. Ἐνταῦθα ὅμως ἐξηλληνίσθησαν ἐνωρὶς ὡς ὀρθῶς κρίνει καὶ ὁ κ. Ἄμαντος [2], καὶ νῦν ὅσῳ πρὸς τὰ Ἰωάννινα πλησιάζομεν ἐξαφανίζεται ἡ ἀλβανική. Εἰς τὰ χωρία τοῦ Σουλίου, ὅπου μετέβην μικρός, ἤκουσα ἀναμὶξ καὶ τὰς δύο διαλέκτους λαλουμένας. μοὶ ἔμειναν ἀνεξάλειπτα εἰς τὴν μνήμην τὰ διαλεκτικὰ «πῶς πορεύεις, ὀρέ ; τί χαλεύεις αὐτοῦ ; πῶς με γουρουνίζεις ἐμένα ; πῶς με κρένεις ἔτσι ; θέλεις ρόκα ;» Εἰς τὰ χωρία τῆς Δροπόλεως ἡ τοῦ κάμπου γλῶσσα εἶναι ἡ ἑλληνική, ἀλλὰ τὰ τραγούδια ἀλβανικά. Ἐντύπωσιν ἀρίστην ἐνεποίησαν κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς 25ετηρίδος τῆς ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας τῷ 1937 ἐν Τιράνοις αἱ εὐσταλεῖς, ἐξαισίου καλλονῆς, Ἑλληνίδες, σεμναὶ ὡς ἔρευαι, ᾄδουσαι δὲ ὡς Ἀλβανίδες τὰ ἀλβανικὰ ᾄσματα καὶ σύρουσαι τὸν βερατινόν. Τὸ αὐτὸ συνέβαινεν ἐν τῇ Δασσαρήτιδι (ἐπαρχία Κορυτσᾶς) τὸ πάλαι, ἥτις, ὡς μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἑλληνικῶν τοπωνυμιῶν, κατῳκεῖτο κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων, ὅθεν δίγλωττοι ἦσαν κατὰ Στράβωνα οἱ κάτοικοι. Ἡ Νέα Ἤπειρος, ἡ Illyris graeca τῶν Ῥωμαίων, εἶχεν ὑποστῆ καὶ αὖτη μεγάλως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ κατὰ τὸν ΙΓ'—ΙΔ' αἰῶνα [3].

Τεκμήρια ἀδιαφιλονίκητα τῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι τὰ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς χώρας ἐξικνούμενα ἀρχαῖα ὀνόματα μεταβληθέντα τῷ χρόνῳ, ἄλλα μὲν ὀλίγον, ἄλλα δὲ πολύ· π. χ. τὸ *Σάλεσι* εἶναι οἱ Σάλιοι, λέξις τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος ἱερατικὴ συνδεομένη πρὸς τὸ Σελλοί, ὄνομα τῆς Στρούγγας τῆς Κορυτσᾶς, ἣν οὕτω δύσμορφον κατέστησαν οἱ Σλάβοι. ἀλλ' ὡς Σάλεσι ἐσώθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ καὶ εἰς τὸ Σοῦλι κ. ἀ. καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Ἀρκαδίᾳ. *Σπάτα*, ἐν Ἀλβανίᾳ ἐν Ἀττικῇ καὶ παρὰ τὰς Μυκήνας, εἶναι ἡ Σπαθία, καὶ Σπάτας ὁ σπαθοφόρος. *Λιόπεσι*, ἐν Μολοσσίᾳ, Κορινθίᾳ, Ἀχαΐᾳ καὶ Ἀττικῇ, εἶναι ἡ Ἑλλοπία [4]. ἡ δὲ Ἑλλοπία εἶναι ἡ Ἑλλὰς (Ἕλλοψ, υἱὸς

---

1) Λάμπρου Παλαιολ. καὶ Πηνσιακὰ Γ', σ. 194, 7.

2) Ἔνθ. ἀνωτ. σ. 134.

3) Περὶ τούτου βλέπ. τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγάλου ἱστοριοδίφου τῆς μεσαιων. Ἀλβανιας S u f f l a y Städte uud Bürgen Albaniens σ. 4—5 καὶ δὴ τὸ III κεφ. Hellenismus in Barbarenlande σ. 6 ἑ.

4) Ὁ μακ. Λ ά μ π ρ ο ς ἐν τῇ Ὀνοματολογίᾳ τῆς Ἀττικῆς (σ. 188) παράγει ἐξ ἀνυπάρκτου κυρίου ὀνόματος Λοπά, ὅπερ ἀπορρίπτεται, ὁ δὲ Φουρίκης μεθ' ἱκανὴν ἔρευναν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν ἔχει σχέσιν τὸ ὄνομα πρὸς τὸ ἱερεῖ, ἀγελὰς καὶ ὅτι εἶναι ἄγνωστος ἡ λέξις,) ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐδάφους σχετίζεται (Συμβολὴ σ. 128).

τοῦ Ξούθου) παραγομένη ἀπὸ τοῦ Ἑλλοὶ ἢ Σελλοὶ τῆς Δωδώνης διὰ τῆς ἐθνικῆς καταλήξεως -οτ (πρβ. Δρύοπες, Δόλοπες, Κύκλωπες κττ.). Ἀνέφερα τρία κοινότατα ἐν Ἑλλάδι ὀνόματα Σάλεσι, Σπάτα, Λιόπεσι, ἅπερ ἀποδεικνύονται ἄνευ πολλῆς διαδικασίας ἑλληνικώτατα, καὶ τὸ μὲν εἶναι ἱερατικόν, τὸ δὲ στρατιωτικὸν καὶ τὸ τρίτον ἐθνικὸν κειμήλιον, ὅπερ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς δωδωναίας κολυμβήθρας. Κατὰ *Στέφανον Βυζάντιον* «*Ἑλλὰς ἀρχαία περὶ τὴν Δωδώνην* καὶ τὸν Ἀχελῷον· ᾤκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοὶ νῦν δὲ Ἕλληνες». Κατὰ τὸν *Χατζηδάκιν* ὀρθότερον Ἑλλοὶ ἐνταῦθα ἀντὶ Σελλοί· διότι ἡ γραφὴ προῆλθεν ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τοῦ αμφιδεσελλοι ὡς ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ ἀντὶ *ἀμφὶ δὲ σ' Ἑλλοί*. Οὗτος διδάσκει, ὅτι πράγματι ἱστορικῶς, δηλ. κατὰ τὴν γραπτὴν παράδοσιν, τὰ *ὀνόματα Ἕλλην καὶ Ἑλλὰς καὶ οἱ παρόμοιοι τόποι Ἑλλοί, Ἑλλοπία Ἕλλα* (ἤτοι ἕδλα-sella, ἕδρα δηλ. τοῦ θεοῦ) *εὑρίσκονται κατ' ἀρχὰς ἐν Ἠπείρῳ*, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ *Ἡσύχως λέγων*: «*Ἑλλοί, Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν Δωδώνῃ ἱερεῖς*» καὶ «*Ἕλλα τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης*» Ἐκ τῆς Θεσπρωτίας, ἥτις, ὡς λέγει καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*, ἐκαλεῖτο Ἑλλάς, οἱ Θεσπρωτοὶ ἦλθον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Ἡροδότου*, ὅπου ὁ *Ὅμηρος* ὀνομάζει Ἕλληνας τοὺς ἐκ Φθίας ἄνδρας τοῦ *Ἀχιλλέως*· Ἑλλοπία δὲ καὶ χώρα παρὰ τὰς Θεσπιὰς καὶ ἐν Εὐβοίᾳ εἰς τοὺς Ὠρεοὺς (Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος 1926, σ. 102—103). Πολυάριθμα εἶναι τὰ τοιαῦτα ἀρχαῖα ὀνόματα ἐν Ἀλβανίᾳ: Πόγιανι Ἀπολλωνία, Ἱερονύστα - Ἱερομύστης, Νόγκα - Ἀγκὼν (ὅπως Ἄρτα - Ναρτα), Ὀρεσκα - Ὀρεσκῷος, Ὀργότσκα - Ὄργος, Πύλιουρι - Πυλωροὶ (εἰς τὴν κλεισώρειαν τῆς Κορυτσᾶς), Δρόπολι - Δρινούπολις, Κιμπαριὸ - Κηπουρεῖον, Παλαβλὴ - Παλαιὰ αὐλή, Ἀλικαὶ - Ἀλυκαί, Κελτσούρα - Κλεισώρια, Ζάρεζα - Ζωηρία, Perasto - Πιροῦσται (τόπος ἐν τῷ κόλπῳ Ῥιζῶνος), Κατταρον - Δεπάτερα, Πικέρνη Ἐπικέρνης, Μουρίς, Μουρίκι - Μαυρίκιος, Τιβαρι - Ἀντίβαρι, Καβάγια - Καβαλλίων κττ. (ὕγρανσις τῶν λλ, ὅπως καὶ Ἀπολλωνία—Πόγιανι)

Μείζονα μεταβολὴν ὑπέστησαν τὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια ὅσα ἤρχιζον ἢ ἐπεφατοῦντο εἰς θ. ἄλλα τοῦτο ἀπαιτεῖ βραχεῖάν τινα ἀνάπτυξιν. Τὸ γράμμα τοῦτο παρεῖχε πράγματα καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ οὐδεὶς μέχρι σήμερον πλὴν τῶν Ἀλβανῶν (ὅπως καὶ τὸ δ) δύναται νὰ τὸ προφέρῃ ἀκριβῶς ὅπως οἱ Ἕλληνες. Πάντως εἶχε διάφορον προφοράν, ἦτο κλειστὸν ὀδοντικόν, σχεδὸν ὅπως τὸ th καὶ οὕτως ἐδιδάχθησαν τὴν προφορὰν οἱ Λατῖνοι καὶ γράφουσι cithara, Athenae κ.ο.κ. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι καὶ ἐν ἀρχαιοτάταις παρ' Ἕλλησι γραφαῖς ἐγράφετο διὰ ΘΗ ἢ τθ, ὅθεν διέμεινε παρὰ τὸ θήθη καὶ τὸ τίτθη, ἐνῷ τὸ ΘΗαρύμαχος καὶ βατθρα (ἀντὶ Θαρύμαχος καὶ βαθρα) δὲν διεσώθησαν (ἴσως τὸ ἀλβαν. vatra ἑστία ἐντεῦθεν ἔχει τὴν ἀρχήν).

Μέχρι τινὸς Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ συμφωνοῦσιν ἐν ταῖς ποικίλαις τοῦ θ μεταλλαγαῖς ἕως οὗ τοῦτο ἀπολέσαν τὴν δασύτητα κατήντησεν ἐν μὲν τῇ ἑλληνικῇ ἁπλοῦν τ ἐν δὲ τῇ ἀλβανικῇ τσ (σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ τ προεφέρετο καὶ ὡς τσ τὸ πάλαι). Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον, ὅπερ τάσσει τὴν ἀλβανικὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μᾶλλον ἢ τὴν σλαβικὴν ὁμοεθνίαν, ἀνάγεται εἰς διάφορον τοῦ θ διάθεσιν, ἤτοι ἔχομεν:

1) θ-θ. thes - *θέσις*, (ἐκ τοῦ τίθημι) ὁ σάκκος καὶ thesar ὁ θησαυρός, lath *λάθος* (ῥ. lathis), them, thashë - *θάζομαι* (Ἡσιοδ. thas) ὁμιλῶ, thëllim - *θύελλα*, thyej - *θύω*, θυάζω (ἐξ οὗ καὶ θυία τὸ γουδὶ) σπάζω, thithë - *τήθη*, τιθήνη, thermoj - *θραύω*, thanj (ξηραίνω) *θανὰ* τὰ καύσιμα ξύλα, ὅθεν καὶ τὸ θάνα - τος, παρὰ Μακεδ. *δανὰ κατ' ἀνομοίωσιν*.

2) θ - σ. Τοῦτο συνέβη παρὰ Δωριεῦσι κυρίως. θεὸς - σιός, θύλακος-σιλλίρ, θερμὸς - σερμός, Ἀθάνα - Ἀσάνα [1], Θηβαῖοι - Σηβαῖοι, καὶ ἐν τῇ τῇ νῦν Τσακωνικῇ τὸ αὐτό· π. χ. θέρος - σέρος.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀλβανικῇ τὸ θήθη μαστὸς λέγεται sisë, ὅπερ καὶ οὐθαρ. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ θ ἀντὶ σ. thi - σῦς. καὶ τ ἀντὶ θ tallaz - θάλασσα, τρικυμία, turem - θουρέω, ὁρμῶ. τοιαῦτα καὶ τὸ θρὶξ - τριχός, θάπτω - τάφος, θίθημι-τίθημι, καὶ εἰς τοπωνυμικά: Θρινακρία - Τρινακρία, ἡ Σικελία, Θέλπουσα - Τέλφουσα, πόλις Ἀρκαδίας, καὶ ἀλβανιστὶ τὸ τρίμμα thrime, ἤτοι ψυχίον. Ἐν Παμφυλίᾳ ἐπίσης τ ἀντὶ θ ἄντρωπος, τνατὸς (θνητός). [2]

3) θ - φ. Ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ διαλέκτῳ ὁ θεὸς - *φεὸς* καὶ ὁ θύων *φύων*, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀλβανικῇ thjeshte - fjeshte ὁ πρόγονος καὶ themër - femër τὸ θῆλυ παρ' ἑλληνοαλβανοῖς Φήβα ἢ Θήβα, καὶ Δέβαι (ἀγαθαρχ.).

4) θ - σσ. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ θ ἀκολουθούμενον ὑπὸ τοῦ j τρέπεται εἰς σσ· π. χ. ἐκ τοῦ κόρυς - υθος κορυθjω - κορύσσω, ἀλλὰ καὶ ἅ βυσσος ἐκ τοῦ βυθός, καὶ ὧδε μαρτυρεῖται, ὅτι τὰ δύο σσ δὲν προεφέροντο ὡς σ, ἀλλ' ὡς θ).

Κατὰ ταῦτα *ἀποδειχθείσης τῆς συμφωνίας τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀλβανικῆς ὡς πρὸς τὰς μεταβολὰς καὶ μεταπτώσεις τοῦ θ, νομίζω, ὅτι δὲν εὐοδοῦται ἡ γνώμη τοῦ* Meyer ὅτι τὸ θ, δ, φ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ προ-

---

1) Βλ. Ahrens, De dialect. gr. II, 72. Ὁ Χατζηδάκις γράφει: «Ὑπάρχουσιν οἱ ἀμφιβάλλοντες ἂν ὄντως ὡς σ προεφέρετο τὸ θ ἢ ἦτο ἄλλος τις φθόγγος, ὅστις τοῖς ἄλλοις ἔκαμνε διάφορον τοῦ τότε ὑπ' αὐτῶν ἐκφωνουμένου θ ἐντύπωσιν, διότι παρίστατο διὰ τοῦ σ. (Μέσ. καὶ νέα ἑλλ. Α' 166).

2) Ὁ νόμος οὗτος ἐπέδωκε μεγάλως ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ· π. χ. ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ εἰς τὴν Terra d' Otranto τὸ ἀρκτικὸν καὶ μέσον θ ἐτράπη εἰς τ: τέλω. τάνατος (ἀντὶ θέλω. θάνατος), λισάρι, πεσαμένο (ἀντὶ λιθάρι, πεθαμένο) καὶ ποινῶς τὸ ρθ εἰς ρτ, ἤλθα - ἤρθα - ἤρτα (βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ΙΒ', σ. 428).

ἔρχονται ἐκ τῶν db, d, bh, ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἀλβανικῇ ἐξ ἄλλων φθόγγων (ὡς πρὸς τὸ ψ τοὐλάχιστον τοῦτο δὲν ἀληθεύει). [1]

Πρὸς τούτοις περὶ τοῦ φθόγγου b, μπ, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν: Ὁ Ἀρύμβας βασιλεὺς τῶν Ἠπειρωτῶν οὕτω διὰ ββ φέρεται γεγραμμένος, παρὰ δὲ Δημοσθένει (I, 13) καὶ Ἀρύμβας: «τὰς δ' ἐπὶ Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονας αὐτοῦ καὶ πρὸς Ἀρύμβαν καὶ ὅτου τις ἂν εἴη παραλείπω στρατιάς». Νῦν λέγομεν μπαλίκιον τὸν πάρδαλον ἵππον καὶ μπαλιάσα τὴν αἶγα, παρ' Ἡσυχ. Ἱστορ. 218 βαλιός, ὁ στικτός: «βαλιαῖς ἐλάφοις ἐγκρυπτόμενοι, καὶ τὸν βόμβυκα, μπουμπούκι καὶ ἐκ τοῦ βούρλου τὸ μπουρλαίζω ἤτοι ἁρμενθάζω (ἐν Μεσσηνίᾳ). Καὶ ὄντως τὸ ὡς β τὸ λατ. b προεφέρετο τὸ πάλαι ὡς ἀναγινώσκουσι καὶ οἱ ὁρισμοὶ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν, ὅτι τὸ β ἐξεφωνεῖτο «πιεζομένου τοῦ στόματος, εἶτα δὲ τοῦ ἐκ τῆς ἀρτηρίας προβαλλομένου πνεύματος λύοντος τὸν δεσμὸν αὐτοῦ» (Διον. Ἁλικαρνασσεύς) καὶ ὁ Κοντιλιανὸς ὁμιλεῖ περὶ ἐμφράξεως τοῦ πνεύματος ὡς καὶ ὁ σχολιαστὴς Διονυσίου τοῦ Θρακός, ὅτι «ἐξεφωνεῖτο τοῖς ἄκροις τῶν χειλέων» καὶ δὲν ἤνοιγε τὸ στόμα πολὺ ἢ τὰ χείλη ὡς ἐπὶ τοῦ φ οὔτε ἐπιέζοντο ἰσχυρῶς ὡς ἐπὶ τοῦ π ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος κατήντησεν ὡς τὸ ἁπλοῦν β, ἐνῶ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην τὸ μπὲ τῶν προβάτων διὰ ββ.

Ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ προτάξω, *ἵνα καθορίσω φθογγολογικὸν νόμον συντελέσαντα ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ εἰς τὴν παραμόρφωσιν πολλῶν τοπωνυμιῶν, αἵτινες ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμφανίζονται ὡς ξέναι, ἐνῶ εἶναι ἀναμφιβόλως ἑλληνικαί.* Ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ τις καὶ τοῦτο πῶς κατὰ τὸν νόμον τοῦτον μετέφραζον ἢ μετέφερον οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἑαυτῶν γλώσσῃ τὰ ἀλβανικὰ ὀνόματα. Εἶναι δὲ ὁ νόμος οὗτος ὁ ἑξῆς· δηλ. ὅπου ἔχομεν ὁ ἑλληνικὸν ἐν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ ἀλβανικῇ συναντῶμεν τσ' π. χ. Θύμις-Τσάμις, Θυαμία - Τσαμουριά καὶ εἶτα Τσαμουργιά) Ἀθαμαντία, Θαμαντία - Τσαμαντία, Θαμαντὶ Γενδος - Γέντσι, θῶμαξ - τσομάγε καὶ ὄνομα Τριαντάφυλλος Τσομάρκας [2], Θωμᾶς - Τσόμε [3] (ἴσως καὶ θαῦμα, θωῦμα - τσουντί, θυγάτηρ - τσοῦπε καὶ τσοῦπρα) λήθη - λίτσο καὶ ἐπωνύμων Λίτσος. Ὁ νόμος οὗτος ἐλαττούργησε καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ: Ἀθιγγανὶς - Ἀτσιγγάνα, πλανόβιος — ἴτσιλος· π. χ. ὁ Μίρτης εἶναι ξαπλωμένος γιὰ τὸν

1) Albanesische Studien III, σ. 13, 16 18, 19, 22 Βλ. καὶ Καζαζάκην, Περὶ τοῦ ἀλφαβήτου τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων σ. 32.

2) Οὗτος ἦν ὁ Μεσσήνιος καὶ κατέλιπε τῷ 1552 ἀνὰ 3000 χοῦφλια ὕλην τῶν κατὰ Πλαμπόβας περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἀγαθοεργημάτων σ. 261. τσομπάνα ἐν Ἠπείρῳ ποιμενικὴ

3) Τὸ Ἰστορικὸν Κομμωτικὸν καὶ ἐν Ἑλληνομν. Α', σ. 511 γράφει «ὁ δὲ Θωμᾶς ἴσως ἀληθῶς τὸ ἐρμηνευόμενον σύνομα ἐν ἐμοὶ ἔχων ἐπεχείρησε . . . διὰ τοῦτο ἡ θῶμιξ σημαίνει μασσᾶμαι καὶ θωμίζειν μασσιγοῦν· (ἄλλως τε Θωμᾶς εἶναι Ἑβραϊκόν . . .

ἄτσαλο καιρὸ» [1] καὶ ἐν τῇ κουτσοβλάχικῃ τὸ οὖθαρ (μαστὸς) λέγεται οὐτζάρε.

Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον καὶ τὸ Κορυτσᾶ παράγεται οὐχὶ ἐκ τοῦ Γόριτσα (=ἰγριαχλαδιά), ὅπερ ἔγραψε πρῶτος ὁ **Meyer** καὶ ὑποστηρίζει καὶ ὁ φίλος κ. *Χατζῆς*, ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ ὑποψήφιος· **διότι τότε θὰ ἐλέγετο** Γόριτσα ἢ Γορίτσα, ὅπως λέγεται **καὶ χωρίον οὐ πολὺ ἀπέχον τῆς** πόλεως. παράγεται λοιπὸν ἐκ τοῦ κόρυς - κόρυθος, **δηλ. ἐκ τοῦ θέματος** κόρυθ. (ὅθεν καὶ ῥ. κορύσσω) τοῦ θ τραπέντος εἰς τσ. **Ἐκ τοῦ θέματος τούτου**, ὡς εἶναι γνωστόν, παρήχθη καὶ ἡ Κόρινθος (ἐπενθέσει τοῦ ν.). Σημαίνει δὲ τὸ κόρυς περικεφαλαίαν καὶ ὀρρῦν ὄρους, ὅπως εἶναι ὁ **Ἀκροκόρινθος**, ἀπαραλλάκτως δὲ τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ ὑπερκείμενον τῆς νῦν Κορυτσᾶς βουνόν, ὅπου ἔκειτο ἡ Ἀκρόπολις. Ὁ Ἰωάννης Μουζάκης οὗ τὴν ἱστορίαν ἐξέδοτο ὁ Hopf, ἀναφέρει τῷ 1280 τὴν Κορυτσᾶν ὡς πόλιν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Κορυτσᾷ εἶναι ἀρχαιότατος ὁ *Στράβων* ἀναφέρει, ὅτι οἱ Δασσαρῆται ἦσαν δίγλωττοι. Περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐνταῦθα εἶπον τὰ δέοντα ἐν τῷ πανηγυρικῷ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορυτσᾶς. Κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Κορυτσᾶς ἔκειτο τὸ Ἐμπόριον (νῦν Μπόρια).

Τοιοῦτον ἐξελληνισμὸν λέξεων δεχόμεθα καὶ συνιστῶμεν, οὐχὶ δὲ ὡς τὸν ἐγκαινιαζόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (βλ Γόρα—Μόκρα=Χώρα μακρά. «Ἡ Ζέρη Ζωηρὴ (κακῶς ὅμως κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην)». Τοῦτο γράφει ὁ Στεργ. 73 ψέγων τὸν Ἀραβ. Χρον. Β', 193, διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ μετονομασίαν τοῦ χωρίου τῆς Πάργας Zëri (φωνὴ ἀλβ.) ἐξαφανισθέντος κατὰ τὸν ΙΖ' – ΙΗ' αἰῶνα. Ἄρτσιστα. σήμερον ὠνομάσθη Ἀρίστη Στεργ. 79, ὁ Ἀραβ. ἐν τούτοις θεωρεῖ καὶ τὸ Μουζάκα ἐκ τοῦ τουρκ. Μουζακησμονῶν τὸν Μουζάκην σ. 84 (καὶ ὁ Στεργ. παραδέχεται!) καὶ ἄλλα ἀλβανικὰ βαπτίζει τουρκικὰ σ. 84—5 καὶ Μωράβα,=Μῶρος—Αὔα ὡς Παραυία (Ἀραβ. Πανδ. ΙΘ' 139).

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐτυμολογία θὰ ἀληθεύῃ, ἐὰν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ Κορυτσᾶ εἶναι κτίσμα ἀρχαῖον. Κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε κρατοῦσαν γνώμην προϋπῆρχε τῆς Κορυτσᾶς τὸ Ἐμπόριον (νῦν Μπόρια) κάτωθεν τῆς εἰρημένης Ἀκροπόλεως (νῦν Κιουτὲκ - πόλις). Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ 898. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι κακῶς ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ *Π. Παπαγεωργίου* [2]. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν καταλύσας ***Μωάμεθ ὁ Β'***

---

1) Byzantinische Zeitschrift τομ. XVIII, 1908 σ. 129-130 μᾶλλον πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ χρονολογία 1390. Βλ. καὶ Ν. Ἑλληνομν. ΙΣΤ', 119-20 καὶ περιγραφὴν ὑπὸ τοῦ καθ. Βασικούρου ἐν Μακεδ. ἡμερολ. ἔτος Δ', 1911, σ. 46-48.

2) Θρακικὰ Θ', σ. 290.

ἔκτισε τὸ σωζόμενον τζαμίον καὶ τὸ λουτρόν. Ἐλθὼν εἰς Παναρίτην (ἀπέχει 10 ὥρας τῆς Κορυτσᾶς) ἐξεβίασε τὸν ἱερέα εἰς ἐξωμοσίαν, ὅστις γέρων ὢν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν υἱόν του, ὃν ὠνόμασεν ὁ Σουλτᾶνος *Ἠλιὰς βέην*. Οὗτος ηὐδοκίμησε μεγάλως εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ|πόλεως πρῶτος ἀνῆλθεν εἰς τὰ τείχη της, ἐκυρίευσεν αὐτὸς τὰ Ὑψωμαθεῖα, καὶ φέρων ἤδη τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ Ἰμπραχώρη ἐβὲλ (=μέγας σταυλάρχης) μετέβαλε τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ *ἁγίου Κωνσταντίνου* εἰς Ἰμπραχὼρ-τζαμισί, ὡς λέγεται καὶ νῦν. Γηράσας ἐζήτησε παρὰ Βαγιαζίτ Β' νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι. Ὁ Σουλτᾶνος τότε ἀγαθυνθεὶς ἀνέδειξεν αὐτὸν διαδοχικὸν ἡγεμόνα τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως [1] Προυτίμησε δὲ τὴν Κορυτσᾶν, καὶ τότε ἐκτισθη ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγ. Παρασκευῆς τὸ ὑπάρχον νῦν τζαμίον, ὅπου καὶ τὸ οἰκογενειακὸν μαυσωλεῖον [1]. Ἡ προνομιοῦχος οἰκογένειά του διῃρεῖτο εἰς 12 κλάδους καὶ ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτως προστατεύουσα τὸ χριστιαν. στοιχεῖον. Ὁ *Εὐθ. Μῆτκος* ἔγραφε τῷ 1868 «καὶ σήμερον δέ, εἰ καὶ ἐξηντλήθη ὑλικῶς, δὲν ἀπορεῖ εὐγενείας οὔτε ἱπποτικοῦ τινος χαρακτῆρος» [2]. Ἡ μέχρι σήμερον διατηρηθεῖσα ἐπωνυμία τοῦ βουνοῦ «Κιουτέτι», ὅπερ ἐν τῇ ἀλβανικῇ δηλοῖ πόλιν, ὅθεν καὶ ἡ πρωτεύουσα λέγεται Kryeqyteti, μαρτυρεῖ, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία πόλις, καὶ ἐπὶ Ἰμπραχώρη ἀνεκτίσθη ἐν τῇ πεδιάδι, ὅπου ὑπάρχει νῦν Τὰ γραφόμενα ὅτι ἡ Κορυτσᾶ εἶναι νέα πόλις καὶ ἐλέγετο Ἐπισκοπὴ εἶναι ἀστήρικτα Ὁ Κάρολος Hopf τῷ 1873 ἐδημοσίευσε τὴν Ἱστορίαν καὶ γενεαλογίαν τοῦ *Ἰωάννου Μουζάκη* ἡγεμόνος τῆς νοτίου Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου [3]. Οὗτος εἰς τὸ ἔτος 1280 ἀναφέρει ὑπάρχουσαν τὴν Κορυτσᾶν ὡς πόλιν Τὸ σχετικὸν μέρος κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ἔχει ὡς ἑξῆς, ὅπερ καταχωρίζω ἐνταῦθα καὶ χάριν τῶν τοπωνυμιῶν, ἃς διαλαμβάνει: «Ὁ κύριος *Ἀνδρέας Μουζάκης* σεβαστοκράτωρ (ὅλοι οἱ βυζαντινοὶ τίτλοι διετηροῦντο) ἦτο κάτοχος καὶ κύριος ἐπὶ τῶν κάτωθι χωρῶν... Ἐπὶ πλέον δὲ κατεῖχε καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τοῦ μείζονος *Δεβόλεως* [4]. Πλὴν τούτου ἐκέκτητο καὶ ἐκυριάρχει τῆς πό-

---

1) Διαφόρους παραδόσεις περὶ κτίσεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ τῆς ὀνομασίας περιέλαβεν ὁ *Δουσαρήτης* (Βλ. κατωτέρω).

2) Πανδώρα τομ. ΙΗ', σ. 170-6 ὑπογράφεται. «Εἷς συνδρομητὴς ἐκ Καίρου» Βλ. καὶ *Ἀραβαντινὸν* ἐν τομ. ΙΗ' σ. 170 σημ.

3) Historia e genealogia della casa Musachia scrittada Giovani Musachio despoto d'Epiro a suoi figli nel 1610 (ἐν Chroniques greco-romanes, Berlin σ. 220—280). Ταύτης τῆς ἱστορίας ἐξεδόθη καὶ ἑλλ. μετάφρασις, ἃς ἀναφέρω ἐν τῇ Βιβλιο-

λεως *Κορυτσᾶς* (Corrizza) καὶ μέχρι τῆς ἐπαύλεως (ἢ ἀγροκτήματος) *Σαβοϊάννας*, ἔτι δὲ τοῦ χωρίου Βιόδα (Vioda), ὅπου ἁλιεύονται μεγάλοι ἰχθύες καὶ ἐγχέλεις. Καὶ ἐπὶ πλέον κατεῖχε τὴν χώραν τοῦ μικροτέρου Δεβόλεως [1] ἕως τοῦ Νεστράμου (νῦν μετονομασθὲν Νεστόριον πλησίον Καστορίας) πόλεως ἠρειπωμένης».

Κατόπιν τούτων κακῶς γράφει ὁ κ. *Σκενδέρης*, ὅτι ἡ *Κορυτσᾶ* ἐκτίσθη τῷ 1490 (Μοσχοπ. σ. 56 - 7 ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας (sic) τοῦ Σουλτὰν *Βαγιαζὶτ Β'*.

Ἐν τῷ γνωστῷ χρυσοβούλλῳ Βασιλείου Β' (Σύντ. *Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ* Ε', σ. 289) ἀναφέρεται καὶ τὸ Κούρεστον (ἢ Κορησσός). Ὁ *Ἀραβαντινὸς* (ἔνθ. ἀνωτ. 250) νομίζει, ὅτι εἶναι κατὰ παραφθορὰν ἡ Κορυτσᾶ. Ἀλλὰ ἡ Κουρέστα, ὡς λέγεται νῦν, εἶναι περιφέρεια τῆς ἐπαρχίας Καστορίας κατὰ μῆκος τοῦ στενοῦ ἀπὸ Κρυσταλλοπηγῆς μέχρι Πισωδερίου, ὅπου περὶ τὰ 20 νομίζω χωρία, τὰ λαλοῦντα τὴν Μακεδον. διάλεκτον, ἐν οἷς κατέφευγον οἱ κομιτατζῆδες κατὰ τὸν Μα..εδ. ἀγῶνα.

Ἐκ τῆς Κορησσοῦ ἢ Κορεσσοῦ, ὡς μετωνομάσθη νῦν χωρίον τι ἐκεῖ, κατήγετο καὶ ὁ ὅσιος *Διονύσιος* ὁ κτήτωρ τῆς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἄθωνος [2].

Περὶ τῆς Κορυτσᾶς ἀρίστην διατριβὴν ἐδημοσίευσεν [3] ὁ Ἠλίας Δασσαρήτης, κράτιστος τρόφιμος τοῦδε τοῦ Πανεπιστημίου συνεχίσας τὰς φιλολ. σπουδὰς καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Οὗτος (ἐκ τῆς Κορυτσαίας οἰκογενείας Ὡ-

---

γραφίᾳ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, Ἀθῆναι 1931, σ. 175. Ἀπὸ τούτου τοῦ ἡγεμόνος ὠνομάσθη καὶ ἡ μεγαλητέρα πεδιὰς τῆς Ἀλβανίας, ἡ Μουζακία (μουζάκιν οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον τὸ ὑπόδημα).

1) Δέβολις καὶ νῦν, ἡ περιφέρεια τῆς ἐμῆς γενετείρας, τὸ *Διαβόλιον* καὶ Διβουλία τοῦ *Πτολεμαίου*, ἔκειτο ἐγγὺς τῶν στενῶν τῆς Τσαγκώνης, ἀποτελουμένων ἐκ τῶν ὀρέων Βοΐου (Μωράβα) καὶ τοῦ Λιβάνου (Ἰβάν), ὅθεν καὶ ἡ ὀνομασία ἐκ τοῦ διαβάλλω=διαπερῶ. Οἱ Βυζαντινοὶ τὴν πόλιν, ὅπου τόσαι συνθῆκαι συνήφθησαν, διὰ τὸ κακόηχον μετωνόμασαν *Δεαβόλιον*, Δεαβόλεις, Δεάβολις καὶ Δέβολις. Περὶ τῆς θέσεως βλ. Zlatarski 1923 ἐν τῇ ἐμῇ Βιβλιογραφίᾳ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας.

2) Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ εἰρημένου χρυσοβούλλου ἔχει οὕτω: «κληρικοὺς τεσσαράκοντα καὶ παροίκους τριάκοντα ὑπηρετῶν εἰς τὰ πέντε πολίσματα τῆς Καστορίας ἤτοι εἰς αὐτὴν τὴν Καστορίαν, εἰς τὴν *Κούρεστον*, τὴν Κολώνην (νῦν Κολώνια) τὴν Δεάβολιν, τὴν Βοῶσαν (νῦν Βοΐοῦσα ὁ Ἄωος) καὶ τὸν Μῶρον (Ἐμπορία κατὰ *Δασσαρήτην*) ὅθεν καὶ Μωράβα ἐκ τοῦ Μῶρος - ανα! ὡς τὸ Παρανία κατ' *Ἀραβαντινόν*.

3) Ἐν τῷ Ε' τόμῳ τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορ. καὶ ἐθνολ. ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος 1900, σ. 128 ἑ.

ρολογᾶ (Σιατσᾶ) μετωνομάσθη εἰς Λασσαρήτην ἐξ ἀρχαιοφιλίας) περὶ τοῦ τύπου Κορυτσᾶ, λέγει, ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ Κόρτσα [1] δι' ἐπενθέσεως τοῦ ι ἐξελληνισθέντος (ὡς καπνός - καπινός, πυκνός-πυκινός), ἑπομένως δὲν δέχεται τὴν διὰ του υ γραφήν. «μέχρι τοῦ 1835 ἐγράφετο, λέγει, πάντοτε διὰ τοῦτ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδων καὶ μητροπολιτικῶν ἐγγράφων. Ὁ ἐκ Βερροίας μητροπολίτης Κορυτσᾶς Κύριλλος (1835—45) ἔγραψεν αὐτοβούλως δι' υ ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ μητροπολ. κώδικος Κορυτσᾶς. ἔκτοτε εἶναι ἐν χρήσει ἀμφότεραι αἱ γραφαί» (σ. 125). Εἰς τοῦτο οὐδόλως λέγει ὁ *Λασσαρήτης* τὴν ἀλήθειαν. Φαίνεται δὲν εἶδε τὸν Κώδικα, ὅπως καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἐναρμάλου καταστάσεως, ἣν ἐξησφαλισμένος εἰς ἀπρόσιτον μέρος. Ἐν τούτοις αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔχω πρόχειρον τὸν Κώδικα τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ἀχριδῶν, ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ διὰ τοῦ υ τύπος [2].

Κακῶς γράφει ὁ *Λασσαρήτης*, ὅτι «ἡ Κορυτσα ἐκτίσθη ἐπὶ θέσεως ὄπου καὶ ἡ ἄσημος κώμη Ἐπισκοπὴ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἔχουσα μονὴν τὴν ἁγίαν Παρασκευήν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ σωζομένου κώδικος τουρκιστί». Ἀλλ' εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι διακρίνονται ὑπὸ τοῦ *Μουζάκη* Κορυτσᾶ καὶ Ἐπισκοπὴ καὶ ἡ ἱστόρησις εἶναι σχεδὸν ὡραία.

Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἑτέρα ἔνδοξος πόλις ἐν τῇ Λασσαρήτιδι ταύτῃ πεδιάδι, ἡς διάδοχος ὑπῆρξεν ἡ Κορυτσᾶ, ἡ Πάρθος, ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Β αὐτῆς, ὅπου νῦν τὸ μουσουλμανικὸν χωρίον Μπάριζι. Ἡ Παρθὼ καὶ ὁ Πάρθος (Πολυβ. ἱστορ. 30, 12), πόλις Ἰλλυρική, φαίνεται ὅτι ἦν λίαν σπουδαία· διότι οἱ Παρθίνοι ἢ Παρθηναῖοι μνημονεύονται εἰς τας συνθήκας αὐτῶν, ἕνεκα τῆς σπουδαίας ἐν τοῖς μεθορίοις Ἰλλυρίας, Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου κειμένης θέσεως, ἦσαν περιζήτητοι ὡς σύμμαχοι. Τούτου ἕνεκα ὁ Ἰάκωβος Palmer ἐπιφαίνεται, ὅτι *ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐννοοῦνται οἱ Ἀλβανοί, οἵτινες συνήθως παρὰ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφέρονται ὁτὲ μὲν ὡς Μακεδόνες ὁτὲ δὲ ὡς Ἠπειρῶται, ἀλλ' ἡ κυριολεξία εἶναι Παρθῖνοι* (ἐννοεῖται ὅτι ὁ Πτολεμαῖος δὲν μνημονεύει τῆς Πάρθου) [3]. Οἱ Παρθῖνοι προϊόντες

---

1) Κόρτσα ἐπικρατεῖ ἐντεῦθεν ἰατρὸς καὶ ἀξιωματικός. Οἱ Τοῦρκοι «Γκιορίτσα» λέγουσι τὴν Κορυτσᾶν.

2) Der Patriarchat von Achrida von H. Gelzer, 1901, σ. 312 Καὶ ἐγὼ μέχρις ἐσχάτως ἔγραφον δι' υ, νομίζων, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς καταλήξεως -ιτσα, ἀλλ' ὅτε γράφων τὸν ἀνωτέρω ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Κορυτσᾶς (1940) ἐνεπνεύσθην τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογίαν, γράφω δι' ι, ὅπως ἄλλως καὶ πάντες οὕτω γράφουσιν. Εὑρὼν δέ, ὅτι καὶ ὁ Λασσαρήτης γράφει «ἐκ τοῦ κόρης κορυφὴς κόρτσα», τόσον μᾶλλον.

3) Ante Ptolemaeum nullus de ea mentionem, nec de Albanis, qui olim sub nomine Parthinorum, ut puto, comprehendebantur (Graeciae antiquae descriptio 1678, σ. 235 ἐν τέλει).

τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ῥωμαίων ἀποχωρίζονται τῶν Ἰλλυριῶν, ὧν ἐβασίλευεν ἡ *Τεύτα* καὶ συμφιλιοῦνται αὐτοῖς (Πολ. 2, 11, 11), ἔπειτα ἐγκαταλιποντες καὶ τὸν *Φίλιππον* γίνονται αὐτῶν σύμμαχοι (7, 9, 13). Ἐν τέλει ἀποσπῶνται μετὰ τῆς Λυχνιδος ὁριστικῶς ἀπὸ τοῦ *Φιλίππου* καὶ παραχωροῦνται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων *Πλευράτῳ* τῷ τῶν Ἰλλυρίων βασιλεῖ [1].

Ὁ *Στράβων* εὗρε τοὺς Παρθίνους ἀκμάζοντας ἔτι· «τῆς γὰρ Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Ἀπολλωνίας μέχρι τῶν Κεραυνίων, γράφει, ὑπερῳκοῦσι Βυλλίονές τε καὶ Ταυλάντιοι καὶ Παρθῖνοι καὶ Βρῦζοι» (Z,326). οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ μετὰ 100 ἔτη διελθὼν ἐκεῖνα τὰ μέρη *Πτολεμαῖος*. Παρθιαῖα καλοῦνται τὰ ὄρη τὰ χωρίζοντα τὴν παλαιὰν ἀπὸ τῆς νέας Ἠπείρου, ἤτοι τὰ Κανδαούνια, ὀροσειρὰ μεταξὺ Κορυτσᾶς, Βερατίου καὶ Κλεισούρας, καὶ οὐχὶ τὸ Κιάρι καὶ ἡ Γράμμοστα, ὡς λέγει ὁ *Ἀραβαντινός*. ἀλλ' οὗτος κάμνει ἐνταῦθα μίαν σλουδαίαν παρατήρησιν. «ὑποτοπάζομεν, γράφει, ὅτι ἡ ἄλλοτε ἀξιόλογος πόλις Πάρθος, Μπάρτζι νῦν χωρίον τῆς Κοριτσαίας ἐπαρχίας (ἐν ᾧ καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια), παρεφθάρη (Πανδ. ΙΘ', σ. 197 σημ.).

Τὸ ὄνομα βεβαίως εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν κατὰ τὸν Krahe καὶ ἴσως μετεφυτεύθη ἐκ τοῦ Καυκάσου μετὰ τῶν ἄλλων τοπωνυμιῶν. ἐκεῖ οἱ Πάρθοι κατῴκουν εἰς τὰ ΝΑ τῆς Κασπίας θαλάσσης· διὸ λέγεται ὅτι εἶναι σκυθικὴ λέξις δηλοῦσα τὸν ἐξόριστον· ἀλλὰ τὸ ἐθνικὸν Περθηνᾶται (Krahe σ. 94) πείθει, ὅτι τὸ Πάρθος σχετίζεται πρὸς τὸ πέρθω (πορθῶ).

Πῶς ἐγένετο λοιπὸν τὸ Πάρθος Μπάρτσι; Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολον, ἐξ ὅσων εἴπομεν ἀνωτέρω, ν' ἀναλυφθῇ, ὅτι τὸ *θ καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο τσ, ἢ τἀνάπαλιν τὸ τσ ἀντικατεστάθη διὰ θ, ἂν ἡ λέξις εἶναι Ἰλλυρική Ἐπίσης ὡς πρὸς τὸ μπ, b ἐδηλώθη, ὅτι ὁ φθόγγος οὗτος ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐνηλλάσσετο τὸ β πρὸς τὸ π.ὁ Στράβων π.χ.τὸ Βόιον ἢ Βοῖον ὄρος τὸ γράφει Ποῖον* (πρβλ. Νιόβη-Νιόπη, βρύτανις - πρύτανις καὶ ἐν Ἠπείρῳ *κλέβω* τὸ κλέπτω ὡς κ. ἀ.).

Τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐξοστρακιζόμενα. Ἔλεγον ἀνωτέρω ὅτι, διὰ τῆς διεισδύσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς ἀρκετὸν βάθος ἐν Ἀλβανίᾳ, ἡ νότιος χώρα σχεδὸν εἶχεν ἐξελληνισθῇ, ὡς ἀποδεικνύεται ἄλλως καὶ ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐπιγραφῶν καὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης διαρκῶς ἀνακαλυπτομένων. Ἐλάχιστα ὅμως ὀνόματα πόλεων διεσώθησαν μετὰ τὴν πανωλεθρίαν, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ ῥωμαϊκὴ πανώλη:, 70 πόλεις καταστρέψασα συλλήβδην ἐν Ἠπείρῳ καὶ 100.000 ἄνδρας ἐξανδραποδίσασα Ἠπειρώτας (κατὰ Πολύβιον ἐν Μολοσσίᾳ), καίτοι οὐδὲν

---

4) Πολ. 18, 30, 12. Ταῦτα συμβαίνουσι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε πρὸς πεῖσμα τοῦ *Φιλίππου* ἀνέδειξαν τὸν *Πλεῦρατον* μέγιστον τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα δυναστῶν οἱ Ρωμαῖοι (22, 4, 3).

ἄτοπον οὗτοι ἔπραξαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἵνα τοιαύτην μῆνιν προκαλέσωσιν[1]. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἠπείρου ἠθέλησαν ἐκ τῆς γῆς νὰ ἐξαλείψωσιν· διότι ὁ *Παῦλος* ἐκεῖνος, ὁ ἔχων ἀντίστροφον τὴν χάριν πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν, *Αἰμίλιος* κεκλημένος, διεσκόρπισε καὶ διεμέλισε τὴν χώραν προσαρτήσας τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη τὸ μὲν ἐκ τῶν 4 μερῶν τῇ Ἀμφαλίᾳ, τὸ δὲ τῇ Θεσσαλονίκῃ, τὸ δὲ τῇ Ἑλλάδι, καὶ τὸ τελευταῖον τῇ Πελαγονίᾳ[2]· ὥστε ὁ *Στράβων* μετὰ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας αὐτόπτης μάρτυς γενόμενος παρατηρεῖ: «*νυνὶ δ' ἐρήμου τῆς πλείστης χώρας γεγενημένης καὶ τῶν κατοικιῶν μάλιστα τῶν πόλεων ἠφανισμένων, οὐδ' εἰ δύναιτό τις ἀκριβοῦν ταῦτα*».[3]

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἑλληνικὰ τοπωνύμια ἀρχαῖα νῦν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Ἀλβανίᾳ εἰς πλῆθος, ὅτως οὐδ' ἰλλυρικά — καὶ τὸ τελευταῖον εἶναι σημειώσεως — ὅσα *ἑλληνικὰ διεσώθησαν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἑξῆς. καὶ ταῦτα εὑρίσκονται πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀργυροκάστρου, κατὰ πρῶτον λόγον, εἰς τὴν Αὐλῶνα καὶ τὸ Βεράτιον κατὰ δεύτερον, καὶ κατὰ τρίτον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς* (φυσικῷ τῷ λόγῳ ἥκιστ' ἀπέχει τεσσάρων ἡμερῶν ὁδὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης). Εἰς τὴν Σκόδραν ὅμως ὀλίγα καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ἐλάχιστα (πρὸ παντὸς βυζαντινά). Ἀλλ' ἐξήλειψαν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς Ἑλλάδος, χώρας λεπτοτάτης φίλης, ἥτις ἐπεξετείνετο εἰρηνικῶς ἐπὶ τῆς παραλίας χάριν ἐμπορίου καὶ πρὸς μετάδοσιν τῶν φώτων καὶ τῆς ἡμερώσεως. *Εἰς τοῦ φωτὸς τοῦτον τὸ ἀπαύγασμα ὀφείλουσι τὴν διαφορὰν τοῦ πολιτισμοῦ οἱ νότιοι Ἀλβανοφῶνες τῶν βορείων, οἵτινες διαμένουσι στάσιμοι.* Τὴν ἱερὰν δ' αὐτοὺς ἀναμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἦλθε τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως *Ζώγου* ἐν ἔτει 1937 νὰ *ἐξαλείψῃ* διὰ τῆς συνολικῆς μετονομασίας τῶν τοπωνυμίων καὶ νὰ *ἐξαφανίσῃ* τὴν εὐεργετικὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτινος τὰ ἴχνη μόνον ἀποδέχονται οἱ Ἀλβανοί, ἀλλ' οὐδὲ τὴν παρουσίαν, οὔτε καὶ τὸ ὄνομα ἀνέχονται. Ἠθέλησαν ν' ἀντικαταστήσωσιν οἱ ὑπερπατριῶται Ἀλβανοὶ τὰ ἑλληνικὰ δι' ἀλβανικῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτῶν οὐδὲ τοῦτο κατώρθωσαν, ἀλλ' ἐξεμάνισαν πολλὰ ἀλβανικὰ καὶ ἐβάπτισαν τὰ χωρία δι' ἀσυλλήπτων, ἀκατανοήτων καὶ ἀνυπάρκτων ἐν τῇ ἀλβαν. γλώσσῃ ὀνομάτων. ἐφθάρησαν βεβαίως πολλὰ τουρ-

---

1) Βλ. Ἀλέξ. Πάλλη ἐν Ἠπειρωτ. Ἡμερολ. σελ. 163.

2) Στράβ. Χρηστομ. Β', σ. 55.

3) Γεωγρ. Ζ', 322 καὶ 321 ἔστι μὲν ἐξ αἰῶνος, καὶ πόλεις ἦσαν ἐνταῦθα καὶ ἔθνη πολλὰ καὶ ἔθνη ὀλίγης δυνάμεως ἐπιφανῆ, ἥτε Ἤπειρος πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρίς, νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἐρημία κατέσχε τὰ δ' ὀλιγανθρωπία καὶ ἐν ἐρημίαις λείπεται.

4) Ἀλλὰ ἐν τοῖς ἔτεσιν ἡ περιφέρεια Μαλακαστρας (Ὀμαλοκαστρου), ἥτις ἐν τούτοις ἔχει ἀρκετὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια, καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀρβανίτικον καθαρόν.

κικὰ καὶ πλεῖστα σλαβικὰ ὡς ἀκίνδυνα· ἀλλ' ἐπιμελῶς προσεπάθησαν πάσῃ θυσίᾳ ν' ἀντικαταστήσωσι πᾶν ὅ τι ὑπενθύμιζεν Ἑλλάδα ἢ εὐεργεσίαν ἐξ Ἑλλάδος, οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐξεδικήθησαν καὶ τοὺς νεκρούς, διότι μετήλλαξαν τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ζάππα, τοῦ Ζωγράφου κλπ. Οἱ εὐλογημένοι ἐν τῷ φανατισμῷ των ἔσβυσαν ἴσως τὴν μόνην ζῶσαν πηγὴν τῆς ἱστορίας! Ὅλοι ἐξ ἄλλου οἱ περιηγηταί, γεωγράφοι, ἀρχαιολόγοι, ταῦτα τὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀρχαίων πόλεων καὶ φρουρίων. Ἡ ἱστορία ἐπίσης δι' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων διδάσκεται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁποία σύγχυσις δύναται νὰ ἐπέλθῃ, ὅταν γράψωσιν οἱ Ἀλβανοὶ τὴν ἱστορίαν καὶ θελήσωσι νὰ εἰσαγάγωσι τὰ νέα ὀνόματα;

Ἴσως θὰ ἦσαν συγγνωστέοι, ἐὰν ἔθετον ἀρχαῖα ὀνόματα ἰλλυρικά, πελασγικὰ (ἀλλὰ ποῖος νὰ τοῖς τὰ εἰπῇ;), ὅπως ἔπραξαν ἐν Ἑλλάδι, ὅπερ ἐκίνησε τὸν κάλαμον τοῦ ἐκλεκτοῦ Μακεδόνος *Δ. Βικέλα*: «ἠθέλησαν νὰ ἀναστήσωσι τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, γράφει, δίδοντες εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά των... ἐλησμόνησαν ὅμως, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν διεδέχθη νεωτέρα ἱστορία, ἥτις ἀφῆκε καὶ αὐτὴ τὰ ἴχνη της εἰς τὴν πατρίδα μας, ἴχνη ἅτινα δὲν ἔχομεν δικαίωμα ν' ἀποσβέσωμεν. Ἠδυνάμεθα νὰ σεβασθῶμεν τὰ διὰ μακρᾶς παραδόσεως καθιερωθέντα νέα ὀνόματα χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ φανῶμεν ἀσεβεῖς πρὸς τοὺς ἐνδόξους προγόνους. Ἀπ' ἐναντίας ἀδικοῦμεν τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, ὅσον καὶ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν διὰ τῆς συγχύσεως τὴν ὁποίαν ἐπιφέρουσιν ἐνίοτε τοιοῦτοι ἀναχρονισμοὶ καὶ τοιαῦται ἀναβαπτίσεις (Ἀπὸ Πάτρας εἰς Νικόπολιν, Ἀθῆναι 1889, 59). Καὶ ὅταν οἱ Ἕλληνες διὰ στόματος διαπρεποῦς λογίου κηρύττουσι ταῦτα, πῶς πρέπει νὰ σκέπτωνται οἱ Ἀλβανοί, ὧν ἡ ἱστορία εἶναι αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία; Οἱ Σλάβοι ἀπὸ τοῦ Ι μ.Χ. αἰῶνος ἐγένοντο κύριοι τῆς Γερμανίας, καὶ ἰδοὺ τί γράφει ὁ πολὺς ἀνθρωπολόγος A. de Quatrefages ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἔργῳ του La race prussienne (Paris 1878) σ. 18: «Aux V et VI siècles, une partie de la Courlande à l' est, du Mecklenbourg à l'ouest, avec tous les pays intermédiaires, les deux Prusses, la Poméranie, le Bradebourg, la Silésie, appartenaient à la race slave aussi bien que la Pologne et ses dépendances». Ἕνεκα τῆς κατακτήσεως ταύτης, ἥτις διήρκεσε μέχρι τοῦ *μεγάλου Καρόλου*, αἱ εἰρημέναι τοπωνυμίαι καὶ πλεῖσται ἄλλαι τῆς Γερμανίας εἶναι σλαβικαί, καὶ ὅμως οὐδεὶς μέχρι σήμερον, σήμερον εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἀκράτου φυλετικοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μένους, οὐδεὶς διενοήθη νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ γερμανικῶν. Ἐὰν ἔπραττον τοῦτο δὲν θὰ ἦσαν Γερμανοί. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐθνολογία θὰ εὑρίσκωνται πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν, ὡς ἀποφαίνεται ὁ αὐτὸς συγγραφεύς:

«L' application de l' anthropologie à la politique n'est pas seu-

lement une source d'erreurs ; elle est surtous grosse de périls à peu près inévitables. Bien loin de préparer la paix universelle qu' on nous promet en son nom, elle ne peut qu' engendrer l'esprit de haine, qu' éterniser la guerre (αὐτ. σ. 5). Αὐτὰς τὰς ἀρχὰς ἀνέπτυξα πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τοὺς 4 τόμους, οὓς ἐξέδωκα ὡς συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν. Δὲν ἀπεδέξαντο αὐτούς, ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν, οὔτε ἓν ἀντίτυπον ἐπώλησα, οὔτε ἓν εὐχαριστήριον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως, πρὸς οὓς ἀπέστειλα, καὶ ὅμως εἰς τὸν ἰταλοαλβανὸν αἰδεσιμ. Pettrota καὶ παράσημον ἔδωκαν καὶ τὸ ἀντίτιμον 500 σωμάτων. Νομίζω, ὅτι παραδειγματικῶς ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν ἀφροσύνην ταύτην.

Διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν ἀπεπειράθην ν' ἀναχαιτίσω τὸν ἀλόγιστον αὐτῶν ζῆλον καὶ ὑπέδειξα τοὺς ἑξῆς κανόνας :

1) Οὐδὲν ὄνομα παλαιὸν ἢ νέον μεταβάλλεται ἐφ' ὅσον συνδέεται πρὸς τὴν ἱστορίαν (ἐν Ἀλβανίᾳ συμβαίνει τὸ ἀντίθετον παρ' ὅ,τι γίνεται ἐν Ἑλλάδι, ἀντικαθιστῶσι τὰ παλαιὰ, διότι εἶναι ἑλληνικά, διὰ νέων).

2) Τῆς τῶν Ἀλβανῶν ἐθνικῆς ἱστορίας χάριν τὰ ξένα ὀνόματα δὲν πρέπει νὰ ἀντικαθίστανται, διότι οἱ ἐν Ἑλλάδι, Ἰταλίᾳ, Τουρκίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ Ἀλβανοί, οἵτινες ἔχουσι μεταφέρει ἐκεῖ τὰ ὀνόματα ταῦτα, δὲν θὰ ἀναγνωρίζωνται ποθὲν προέρχονται

3) Ὅσα χωρία καὶ τόποι φέρουσιν ὀνόματα μεγάλων ἀνδρῶν χάριν τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ διατηρηθῶσιν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ταῦτα ξένα.

4) Νὰ διατηρηθῶσιν ὅσα εἶναι ἀρχαῖα ἰλλυρικὰ καὶ πελασγικά, ἀλλὰ τελείως ἀδιαγνώριστα νῦν. Οὐδὲν βλάπτει, ἄν τινα τούτων ὁμοιάζωσι πρὸς τὰ ἑλληνικά, διότι τὰ ἑλληνικὰ ἐν τῇ πολιᾷ ἀρχαιότητι συγχέονται πρὸς τὰ πελασγικά.

5) Ὀνόματα σχετιζόμενα πρὸς τὸν στρατιωτικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν βίον τοῦ λαοῦ δεὸν νὰ μείνωσιν ἀμετάβλητα.

6) Πολλὰ φαίνονται, ὅτι εἶναι σλαβικὰ καὶ τουρκικά, ἀλλ' ἔχουσι καταλήξεις μόνον τοιαύτας, καὶ ἂν ἔτι ἔχωσι ἐκεῖνοι ὅμοια ὀνόματα πρὸς τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ, δεὸν νὰ ἐξακριβωθῇ μήπως τὰ παρέλαβον ἐκεῖνοι ἐξ ἡμῶν, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὰς λέξεις.

7) Τὰ ὀνόματα τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ ναῶν δὲν μεταβάλλονται διότι εἶναι πολλάκις ἡ ἱστορία τοῦ τόπου καὶ τῆς περιφερείας.

8) Ὀνόματα ὀρέων, ποταμῶν, λιμνῶν καὶ τοποθεσιῶν θὰ μείνωσιν ἕως νὰ εὑρεθῶσι τὰ ἀρχαῖα.

9) Προκειμένου περὶ χριστιανικῶν καὶ τουρκικῶν τοπωνυμίων, θὰ διατηρηθῶσι τὰ πρῶτα καὶ θὰ ἐξαλειφθῶσι τὰ δεύτερα ὡς ἐνθυμίζοντα τὰ κακὰ τῆς δουλείας.

Διὰ τὰ λοιπὰ παρέπεμψα τοὺς ὀνοματοθέτας εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλην.

Ἐγκυκλοπαιδ. τόμ. ΚΓ' σ. 122. Δυστυχῶς «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Τοπωνυμίαι ξέναι Ἀρκαδίας ἀποδεικνυόμεναι ἑλληνικαί :

Ἐν τέλει ἐλέγχομεν ὀλίγας τινὰς ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν τοῦ Ῥουνίου.

Βερβίτσα σ. 117. Νομίζω ὅτι προῆλθεν ἐκ τύπου Βερβερίτσα, ὅπερ εἶναι κοινὸν ὄνομα τῆς ὀξυακάνθης (berberis cretica) νῦν ξαγκαθιὰ καὶ λουτσιὰ (=κατάβρεκτος). ἡ τελευταία ὀνομασία ἐκ τοῦ ἔθους, ὅπερ ἐπίσης λέγεται *βερβερίτσα*, καθ' ὃ ἐπὶ ξηρασίας περιέρχονται ἐστεφανωμένοι διὰ τοῦ ἀκανθώδους τούτου θάμνου. Οὗτοι καταβρέχονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐνῷ ψάλλουσι τὸ δημῶδες:

Βερβερίτσα περπατεῖ
τὸν Θεὸ παρακαλεῖ,
Θεέ μου, βρέξε μιὰ βροχὴ κτλ.

Ἡ λέξις δὲν εἶναι σλαβική, εἶναι ἑλληνικωτάτη. τὸ *βέρβερι* εἶναι τὸ γνωστὸν θαλ. ὄστρακον κτένι, ὅπερ φέρει τὸν μαργαρίτην (Ἀθην. 3, 93).

Βερτσοβᾶ σ. 118, λέξ. σλαβ.. δηλοῦσα τὴν σημύδα τοῦ *Θεοφράστου*. ὁ ὑποψήφιος γράφει, ὅτι δὲν ὑπάρχει σημύδα ἐν Π)νήσῳ, ἀλλὰ πῶς τὴν ἀναφέρει ὁ *Θεόφραστος*, εἶναι ἡ ἀκτῆ ἢ χαμαιάκιη κν. κουφοξυλιὰ καὶ ἀφροξυλιὰ (βλ. Φυτολ. λεξ. *Γενναδίου* σ. 38—9). Τὸ φυτὸν φύεται εἰς πλῆθος πανταχοῦ γῆς ἑλληνικῆς. Ἀκτὴ ὑπῆρχε τοπωνυμία ἐν Π)νήσῳ, ἡ πόλις, ἧς ζητεῖται τὸ μέρος, ὅπου παρήγετο καὶ ὁ ἀκτίτης λίθος τοῦ *Ἡσυχίου*, καὶ τότε τὸ Βερτσοβᾶ εἶναι μετάφρασις τοῦ Ἀκτὴ ἢ ἀκτῆ.

Βρέσταινα (γρ. Βρέστενα, ὅπως Τρέστενα) ἐκ τοῦ ἀλβ. vreshta=ἄμπελος. Δὲν συμφωνῶ. τὸ ἀλβ. λέγεται Βρέστα καὶ εἶναι χωρίον Φιλιατῶν μετονομασθὲν Ἀμπέλια. καὶ ἀλλαχοῦ ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα (ἐν Ἀττικῇ Βρέστεζα, ἐν Εὐβοίᾳ Βρέστιδες καί ἐν Ὀλυμπίᾳ, δήμ. Ἀλιφείρας Βρεστά).

Νομίζω, ὅτι τὸ Βρέστενα δέον νὰ σχετισθῇ πρὸς τὰ Βρέσθενα τῆς Λακωνίας κατὰ ξενικὴν προσφοράν.

Γαβριὰ τοποθ. σ. 129: «ἐν Π)νήσῳ εἶδος πρίνου, ὅθεν τὸ γράβιον σημαῖνον δᾷδα ἐκ ξύλου δρυὸς ἢ πρίνου»! δᾷς παράγεται μόνον ἀπὸ ῥητινωδῶν δένδρων.

Γαρδίκι, «εἶδος ῥιδικίου ἐν Ἀρκαδίᾳ». Τοῦτο ὅμως τὸ διατεινόμενον ὑπὸ τοῦ ὑποψηφίου διαψεύδεται ὑπὸ συμπατριωτῶν του, ὅσους ἠρώτησα, ἐγὼ δὲ ἔχω πλήρη συλλογὴν τῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν, ἣν ἀπὸ 32 ἐτῶν ἐκπονῶ, καὶ ἀνεδίφησα ὅλας τὰς βιβλιοθήκας *γαρδίκι ὅμως ἀντὶ ῥαδίκι οὐδαμοῦ συνήντησα*. ἀλλὰ τὸ τοπωνύμιον δὲν εἶναι πελοποννησιακὸν μόνον, πρὸπαντὸς εἶναι ἀλβανικόν, ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὰ ῥαδίκια, ἅπερ κοινότατα ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ πρὸς τὸν τόπον τῆς προελεύσεως.

Τὸ Γαρδίκιον τῆς Δρυοπίδος ἐν τῷ περιφήμῳ Χρονικῷ, ὅπερ ἐξέδοτο τύποις ὁ μακ. Α. *Πετρίδης*, λέγεται Γίρδιον, καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ὑπάρχει καὶ εἰς ἐρείπια ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ὁ Vasmer ἀποκρούων τὸν Hilferding παράγοντι αὐτὸ ἐκ τῆς σλαβικῆς δέχεται αὐτὸ ἀλβάνικόν, ἐκ τοῦ garth γεν. gardhi (σ. 58), ὅπερ σημαίνει τὸν φρούριον καὶ συνεκδοχικῶς τὸ ὀχύρωμα, ὅσα δὲ Γαρδίκια γνωρίζω ἐγώ, ὅπως καὶ τὸ ἐν Μεσσηνίᾳ εἶναι εἰς ὑψηλὰ καὶ ὀχυρὰ μέρη. Ὁ καθ. κ. Δ. *Γαρδίκας* μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι καὶ τὸ Γαρδίκι τῆς Ἀρκαδίας εἶναι εἰς τοιαύτην θέσιν. Καὶ περὶ μὲν τούτου τοῦ Γαρδικίου δὲν γνωρίζω μαρτυρίαν ἔγγραφον, ἀλλὰ διὰ τὸ τῆς Μεσσηνίας, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀμφειαν, ἐπὶ τοῦ δυσβάτου ὄρους κείμενον, ἔχομεν ἐκ τοῦ *Κριτοβούλου* περιγράφοντος τὴν μάχην κατὰ τῶν Τούρκων τῶν Ἑλλήνων ὑπερμάχων τοῦ *Μωάμεθ* τοῦ Β'. «εἰς τὸ ἐρυμνότατον πάντως κολίχνιον, τὸ λοιπὸν τὴν ὑπώρειαν τοῦ μεγάλου ὄρους τῆς Σπάρτης. . . κείμενον φρούριον, Γαρδίκιον καλούμενον, ἀνάλωτον πάντη καὶ ὀχυρώτατον». (Ἱστορ. Γ', XXI—XXII) καὶ εἶναι τὸ ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως, ὅπερ ἐν στιχ. 5429 γράφει: «ἐκεῖ ὅπου ἐνι σήμερον τὸ κάστρον Γαρδικίου». Ἀλλ' ἐνισταμένους τις θὰ ἔλεγεν, ὅτι τὸ Γαρδίκιον ἦτο πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἀπορίαν ἔλυσεν ὁ ἀείμνηστος *Στέφανος Δραγούμης*, ἀποκείμενος ἐν τοῖς Ἰσπωνυμικοῖς τοῦ Χρονικοῦ (Ἀθηνᾶ ΚΕ', σ. 175) «ὅτι τὸ *κάστρον Γαρδικίου* δὲν ὑπῆρχεν φκοδομημένον, καθ' ὃν χρόνον τὰ ἐκεῖ ἱστορούμενα συνέβησαν». ἄλλως τε ἔχομεν Χρονικόν, τὸ ἀραγωνικὸν καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος συντεταγμένον (βλ. ἐκδ. Καλονάρου, «Τὸ ἔπος κείμενον κατὰ τὸν κῶδικα Κοπεγχάγης σ. ια').

Λερνικέικα σ. 131. Πρὸς ἐτυμολογίαν τούτου ὁ Vasmer ἐδημιούργησε τὸ ἀνύπαρκτον σλαβ. ὄνομα Λέρνικος, ὁ δὲ παρὰ πόδας ἀκολουθῶν αὐτῷ Ῥούνιος ἐκφωνηνίζασάτω ὡς ἀλβανικὸν ἐκ τοῦ δερ ἢ ντέρ (=τιμή) καὶ Νίκος, ἑπομένως σημαίνει περίπου τὸν ἔντιμον Νίκον. ἀλλ' ἐλησμόνησεν, ὅτι der ἐν τῷ ἄρθρον λέγεται ὁ χωρίς, nder δὲ λέγεται ἡ τιμή εἶναι δὲ ἡ χειρονομία διὰ τὸν Ἀλβανὸν τὸ δεξὶ ὑποφέρον ὡς μὴ γνωρίζων τὸ ἀλβ. ἀλφάβητον, (καὶ διὰ τοῦτο μεταχειρίζεται διαφορετικὰ σημεῖα) συγχέει συνήθως τὰ ὀνόματα. ἴδε π.χ. λέγει περὶ τοῦ τσάκωνικου, καὶ εἶναι ὁ τρίγωνος, ἡ γωνία λέγεται γίρι (σ. 214). Ἀλλὰ τὸ πιὸ σπουδαῖον οὐχὶ ἀκριβὲς ὄνομα, ἀλλὰ σλαβ. καταλήξις (πρβλ. Μπρωνίκα, Βόρνικα, καὶ τόσα ἄλλα ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ἐν Πρεσπῷ, Γαρζενίκος, Μπεζενίκας λόφοι ἐκεῖ κτλ.). Δὲν εἶναι τὸ ὄνομα οὔτε σλαβικὸν οὔτε ἀλβανικὸν ἀλλ' ἀρχαῖον ἑλληνικόν. Λερνάϊκος ἦν Μακεδὼν βασιλεὺς τῶν Ἀβδηριτῶν μεταξὺ Σιρμιούνος καὶ Νέστου τῷ 480 π. Χ. οὗτινος καὶ τοπικὸν ὄνομα ἐσώθη, ὃν ἀβασάνιστος πρόχειρος ἐξ ὀνόματος νὰ παρα-

1) Εἰς τὰ συνθετα ἀβανικὰ τὸ δεξὶ προτάσσεται· π. χ. Νικαστίνα,

γάγωμεν τὸ Δερνικέικα. Ἀλλ' ὁ ὑποψήφιος θέλων νὰ ἐπιδείξῃ ἀλβανομάθειαν σχετίζει τὸ ντὲρ πρὸς τὸ drejta καὶ drita, ἀλλ' αὐτὰ εἶναι διάφορα. τὸ μὲν σημαίνει δίκαιον, τὸ δὲ φῶς. τὸ drita λέγεται ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τοῦ ἴσα, ὀρθὰ κοφ ά, ἀλλὰ νομίζω δὲν εἶναι ἀλβανικόν, ἀλλ' ἰταλικόν, diritta, διότι λέγεται καὶ ἐν Κρήτῃ.

Δίβριτσα. Ἐξαίρεται ὡς ἀνακάλυψις τὸ ὅτι ἡ Δίβριτσα προέρχεται ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ Διβρα ! ἑπομένως ἄνευ ἄλλης συζητήσεως θεωρεῖται ἀλβανικόν, ἀφοῦ ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀλβανίαν ! Βεβαίως ἐκ τῆς παρὰ τὴν Δρόβιανην τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου Δίβρης μετῴκησαν εἰς τὴν Φθιώτιδα πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς Πήνησον, ὅπου ὑπάρχει εἰς τὸν δῆμον Λαμπείας τῆς Ἤλιδος Δίβρη, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Δίβριτσαν ἤτοι τὴν μικρὰν Δίβρην. Ἐν Ἀλβανίᾳ ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Βεράτιον, ὅπου μετῴκησαν Ἀλβανοι τῆς κυρίως Δίβρης (ἄνω καὶ κάτω) κειμένης ἐν τῇ Β. Ἀλβανίᾳ. Ἐνταῦθα τὸ πάλαι κατῴκουν οἱ Δερρίοπες καὶ Δέρριοι καὶ Δέρσιοι καὶ ἡ πόλις ἐλέγετο Δερρίοπος, Δευρίοπος Δέρρη καὶ Δεύρη τὸ τελευταῖον, Δουρίοπος καὶ Δίβορος (παρὰ *Πτολεμαίῳ*) ἐντεῦθεν καὶ Δίβρη, πόλις ἑλληνὶς τῆς Παιονίας ἢ Πελαγονίας, ὅπου παρὰ τὸ χωρίον Τσεπίλοβον εὑρέθη ἑλλ. ἐπιγραφή, ἐν ᾗ λέγεται : «ἐν *Δερριόπῳ πολιταρχῶν συναγαγόντων τὸ βουλευτήριον καὶ Φίλωνος τοῦ Κόνωνος ποιησαμένου λόγον*». (*Βλ. Δήμιτσαν* ἐν Πανδώρᾳ ΚΑ', σ. 265—273). *Πολιτάρχης*, ἀρχὴ ἀναφερομενη καὶ ὑπὸ *Πολυβίου*, νῦν ἐν Ἄθῳ λέγεται ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτοφυλακῆς), ἑπομένως τὰ πάντα φωνάζουσιν, ὅτι τὸ *ὄνομα Δίβρη εἶναι ἑλληνικὸν καὶ οὐχὶ ἀλβανικὸν* [1] (πρβλ. *Πισωδέρη*, ὅπερ οἱ Ἀβδηρῖται θέλοντες νὰ ἐξελληνίσωσι ἐξηφάνισαν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς).

Δολιανά σ. 134, «ἐκ τοῦ ἀλβαν. ντολιάνε». Ἐγὼ τοιαύτην λέξιν δὲν γνωρίζω, ἴσως νὰ ὑπάρχῃ, καὶ τότε τί σημαίνει ; ἀλλὰ διατί νὰ μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ τοπωνύμια τῆς Ἠπείρου Δολοί, Δόλος καὶ Δοῦλος. [2] Ἂν ἦτο ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ ἢ τοῦ σλαβικοῦ ντόλο (=κάτω) τότε θὰ προεφέρετο οὕτω· διότι ὁ ἑλλ. λαὸς τὸ d προφ. ντ καὶ οὐχὶ δ (ἡ σχολὴ τοῦ *Ντέκα* λέγει καὶ γράφει καὶ οὐχὶ τοῦ Δέκα). Ὁ γνήσιος τύπος εἶναι Δολιανὰ καὶ οὐχὶ Δολιανά, ἐν τῇ ἀλβ. οὕτω γράφεται Dolana, ὅπως Losa, Lopesi κτ.

Ζέλι σ. 146. «Τοῦτο ἐν τῇ σλαβικῇ σημαίνει λάπαθον λέγει ὁ ὑποψή-

---

1) Βλ. Derthier, Περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Δερριόπων ἐν τῷ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγῳ Κ)πόλεως, τόμ. Ζ'. 1871, σ. 89 — 101. Δέρρις ὄρος ἐν Ἐρμιόνῃ ἔναντι τοῦ Πόρου.

2) Βλ. περὶ αὐτῶν τὸν κ. Παν. Πουλίτσαν ἐν Ἐπετ. ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν, τόμ. Ε', σ. 72. Νταϊλάνι εἶναι εἶδος ντουφεκίου, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς δημοτ. ᾆσμα τῆς Μάνης : «Πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε — νταϊλάνια καρυοφύλλια» καὶ στάσις δι' ἁλιείαν.

φιος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τῆς Γορτυνίας δὲν ἔχει λάπαθον, πρέπει νὰ . . » Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ μέρος τῆς Ἑλλάδος, ὅπου νὰ μὴ εἶναι πεπροικισμένον μὲ αὐτὸ τὸ πτωχὸν λάχανον, συνήθη τροφὴν τοῦ πτωχοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἐλησμόνησεν ὁ κ. Ῥούνιος, ὅτι εἰς τὸ Ζέλι τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὅθεν μετεφυτεύθη καὶ χωρὶς λάπαθα τὸ ὄνομα, ἀφθονοῦσιν αὐτὰ καὶ κάμνουσι ταῖς ὡραίαις λαχανόπητες, αἱ Ἀρβανιτισσαι. Ἐντεῦθεν κατήγετο καὶ ὁ ὁμογενὴς *Σπυρ. Ζέλλιος*, ἐκδότης τῆς τετρατόμου παραφράσεως τοῦ Ὁμήρου ὑπὸ *Γεωργ. Ῥουσιάδου*, Βιέννη 1817—18, ἥτις τοσοῦτον ἠρέθισε τὰ νεῦρα τῶν συντακτῶν τοῦ Λογ. Ἑρμοῦ, ὥστε ὁ δριμὺς κριτικὸς ἔγραψε τὸ ὡραῖον :

Τὸν Ὅμηρον τυφλὸν ἰδὼν ἠρώτησεν ὁ Ἅδης
καί τις σε ἐτύφλωσεν ; ὁ Γ. Ῥουσιάδης.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ὄνομα δὲν εἶναι σλαβικόν, καὶ ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ πλεύσωμεν μέχρι Τρωάδος, ὅπου ἔχομεν τὴν ὁμηρ. πόλιν Ζέλειαν (βλ. Arthmios von Zeleia ὑπὸ H Swoboda ἐν Archeologisch—epigraphische Mittheil. XVI, 1, σ 49—68), ἔχομεν τὸ ζέλι, ὅπως λέγεαλβανιστὶ κατ' ἀρχαίαν προφορὰν ὁ ζῆλος, (ὅθεν καὶ κύριον ὄνομα παρ' ἡμῖν Ζῆλος) καὶ ἐν Φθιώτιδι μετωνομάσθη Ζηλωτὸν τὸ Ζέλι.

Καμενίτσα σ. 149. Διατί ὁ κ. Ῥούνιος καταφεύγει εἰς τὸ σλαβικὸν Καμενίτσα καὶ δὲν προτίμησε τὸ καμινος, καμίνι (πρβλ. Γουμενίτσα, Κουλλουρίτσα, Μαρίτσα, Σταματίτσα κτλ.).

Κανδρίβα σ 150. «δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Kadri, ἀλλ' ἀλβανικόν, διότι ὑπάρχουσιν ἀντιστιχοι λέξεις ἐν τῇ ἀλβανικῇ», ἃς δὲν ἀναφέρει. Ἐγὼ ἐξ ἀναγνώσεως τοῦ πρώτου γράφαντος ἐν γλώσσῃ ἀλβανικῇ Bogdan ἔχω σημειώσει kandra, κέντρον, σταθμός, ἄρα δὲν εἶναι ἀλβανική, ἀλλ' ἑλλην. ἡ λέξις.

Λογγάρι σ. 173. Ὁ ὑποφήφιος δέχεται αὐτὸ σλαβικὸν ἐκ τοῦ logi=δάσος. φαίνεται δὲν ἐνέγνω τὸ τερπνὸν ἀλεξανδρινὸν διήγημα «Τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην» τοῦ μυθιστοριογράφου τοῦ Γ μ. Χ. αἰῶνος *Λόγγου*, σύνηθες ἐν Ἑλλάδι ἐπωνύμιον.

Μαλακάσα. Δὲν εἶναι χωρίον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ περιφέρεια 51 χωρία περιλαμβάνουσα ἐπὶ τοῦ Πίνδου, ἣν περιγράφει ὁ *Λαμπρίδης* εἰς δύο τευχη «Μαλακασιακά», εἰς τὰς Ἠπειρ. μελέτας.

Μπάλα. Οὐχί ὡς θέλει ὁ Vasmer, ἐκ τοῦ σλαβικοῦ bela=λευκος σ. 156, ἀλλ' ἐκ τοῦ αλβ. balla—μέτωπον καὶ κορυφή· ὅθεν καὶ Τριβάλλοι=τρικόρυφοι, Triconenses καὶ ἡ πόλις αὐτῶν Tricornium. βαλήν, βασιλεὺς *Ἠούχιος* (πρβλ. καὶ *Πλουτάρχ.* περὶ ποταμῶν 3, Σάγγαρις).

Μπουγα σ. 179. Δὲ κι ὅτι παρὰ εἶναι ἐκ τοῦ ἀλβ. Bugat (γρ. bujar) πλούσιος. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Τὸ ὄνομα συναντᾶται εἰς δεκάδα περίπου χωρίων ἐνταῦθα τε καὶ ἐν Ἠπείρῳ (ἐν Ἀττικῇ Μπουγα καὶ Μπουγιατη εἶναι δύο χωρία ἄλλα τὸ αὐτὸ ὄνομα· διότι οἱ ἑλληνοαλβ. τῆς Ἀτ-

τικῆς ἔχουσι τὴν μανίαν νὰ προσθέτωσι τὴν κατάληξιν — άτι. (πρβλ. Σαλεσάτι, Λιόσα — Λιοσάτι. σπάνιον τοῦτο ἐν Ἠπείρῳ: Καισαράτι, Κεστοράτι, Λιογγάτι, Τσεπαράτι). Το ὄνομα εἶναι ἐκ τοῦ *Μπούας*, ὅστις ἦν εἷς τῶν ἀρχηγῶν Ἀλβανῶν τῶν κατελθόντων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Μπούιοι καὶ Μπόιοι (Βόιοι) μετὰ τοὺς Μαλακασίους κατεῖχον τὴν Πίνδον καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν Γράμμον καὶ Βόιον ἢ Βοΐον, ὄρος ὕπερθεν τῆς Κορυτσᾶς (νῦν Μωριάβα καὶ οὐχὶ Μαρόβα). Τὸ β ὡς γνωστὸν συγχέεται πρὸς τὸ μπ, ὅπως καὶ τὸ ο πρὸς τὸ ου ὅθεν Βόιοι(πόλις ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κορυτσᾶς)καὶ Μπόιοι ἢ Μπούιοι εἶναι τὰ αὐτὰ (πρβλ. Βυλλίονες—Βολλίονες—Βουλλῖνοι). Τὸ Μπούας ὡς ἐπωνύμιον ἔγραψα, ὅτ. σώζεται ἐν Μοσχοπόλει, νῦν δὲ ἐγνώρισα καὶ τὸν φοιτητὴν τῆς φιλολογίας καὶ θεολόγον *Χρυσόστομον Μπούαν* ἐκ Κερκύρας (βλ. ἀνωτ. σ. 134 - 135).

Νεμνίτσα, σ. 181. Ὁ κ. Ῥούνιος ἀνεκάλυψεν εἰς τὸν Ἄτλαντα τοῦ Stieber ὅτι Niemen λέγεται ὁ ποταμός· ἀλλὰ Νεμίτζα ἔχομεν χωρίον τοῦ Σουλίου (βλ. Leake I, 503, *Σταγειρίτου* Ἠπειρωτικὰ 395, *Ἀραβαντινὸν* Χρονογρ. Β΄348, ὅστις μάλιστα παράγει αὐτὸ ἐκ τοῦ Ἀνεμίτζα, ἡ Ἑλλην. χωρογραφία τοῦ Νουχάκη ἔχει Νομιστή). Ὡς γνωστὸν οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐν γένει ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν Σλαβων Νέμτζοι (καὶ οὕτως ἔχουσιν οἱ μετὰ τὴν ἅλωσιν χρονογράφοι καὶ αὐτὸς ὁ *Ὑψηλάντης*) ὡς ἄγνωστον γλῶσσαν λαλοῦντες, ἑπομένως ἄφωνοι· διὸ τὸ ἐν Τραχιν· Σοφ. 1060 ἄγλωσσος ὁ Κικέρων μεταφράζει, βάρβαρος, βαρβαρόγλωσσος. Σλαβικὴν θέλει τὴν λέξιν ὁ Vasmer ἥτις σημαίνει ἄφωνος.

Νίκλι. Περὶ τούτου λέγω, ὅτι τὸ ἐν Ἰλλυρίᾳ Νήδινον τοῦ Πτολεμαίου ἐλέγετο ἔπειτα Νέκλι ἢ Νήκλι (Neclinum). Πάντως τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι συγκοπὴ τοῦ Νικόλαος καὶ ὅπως ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Νικόλας ἐγένετο Niklas (εἶναι ὁ περιφανὴς ἐκδοτης τῶν Γεωπονικῶν τοῦ *Κασσιανοῦ Βάσου* 1781) οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἐκ τοῦ Νικολὶ ἔχομεν τὸ Νικολίτσα τοῦ Γράμμου (χωρίον Κουτσοβλαχικὸν ἀκμάζον τὸν ΙΖ—ΙΗ΄ αἰῶνα) καὶ Νικλίσι τῆς ἐπαρχιας Τρικκάλων. Οἱ θέλοντες νὰ σχετίσωσιν αὐτὸ πρὸς τὸ Ἀμύκλιον, ὅπερ πράγματι ἐσώζετο ἐπὶ τοῦ ὁσιου *Νίκωνος*, γράφουσι Νύκλι. Εἰς τὸ Χρον. τ. Μωρέως Νικλι καὶ Ἀμύκλιον συγχρόνως (2027-2030 Καλονάρου). Εἶχε κτισθῆ ὑπὸ Γουλ. Β΄ Βιλλαρδουΐνου τῷ 1248-50 (βλ. Δραγούμη ἔνθ. ἀνωτ. σ. 400 ΚΓ, Ἀθηνᾶς).

Πιαλὴ σ. 185 εἶναι τὸ ἀρχαῖον Πειάλες (νῦν Τεγέα).

Πιάνα. Διατὶ ἐκ τοῦ σλαβικοῦ καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ piana, πεδιὰς (πρβλ. Piana de Greci).

Τσιάπεσι. σ. 192-215 ἀλβ. σημαίνει τὸν ὁδεύοντα, τὸν βηματάρην.

ΕΠΙΚΑΤΑΛΛΑΓΗ

Ἡ φιλολογία ἄγρυπνος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων φρουρός.

Ὁ ἀγαπητὸς φίλος καὶ φλογερὸς πατριώτης κ. *Κων. Ῥούγιος* ἔσχε τὴν θείαν ἔμπνευσιν νὰ πραγματευθῇ θέμα λίαν ἐνδιαφέρον, ὅπερ κατ' ἀνάγκην ἀνεκίνησε καὶ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ τὸ *περὶ ἐποικήσεως τῶν Σλάβων* ζήτημα. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Ἰλλυρικὴ χερσόνησος κατέστη χώρα ἐμπόλεμος παρὰ τὸ τηλεβόλον εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους κύκλους ἐτέθη εἰς πυρετώδη κίνησιν καὶ ἡ γραφίς, ἥτις εἰς πολλὰς περιστάσεις δύναται περισσότερον ἐκείνου. Οἱ πρόσφιλεῖς ἡμῶν γείτονες διανοούμενοι οὐδεμίαν εἰκαιρίαν ἀφήνοντες ἐξεστράτευσαν διὰ βιβλίων, διὰ διαλέξεων καὶ δι' ἐκπομπῶν νὰ προπαρασκευάζωσι τὰ πνεύματα, τὰ μέλλοντα νὰ συγκροτήσωσι τὸν κύκλον τῆς πρασίνης τραπέζης, ἥτις μέλλει νὰ δωροφορήσῃ τὴν ποθητὴν ἐν τῷ σύμπαντι εἰρήνην.

Μετὰ τὴν ὑποβληθεῖσαν ἐν τῇ Σχολῇ εἰσήγησιν τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Χατζῆ ἐπὶ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς τοῦ κ. Ῥουνίου, περὶ τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἀρκαδίας ἐπηκολούθησεν εὐρεῖα συζήτησις ἐπὶ δύο σχεδὸν μῆνας συνεχισθεῖσα. Κατὰ ταύτην ἔλαβον τὸν λόγον πολλοὶ τῶν καθηγητῶν καὶ ἐπεδείξαντο τὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰ σοβαρὰ μειονεκτήματα τῆς ἐργασίας ταύτης, ἥτις τὸ πρῶτον παρουσιάζεται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ κατ' ἀνάγκην τὸ λωφῆσαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ἀειμνήστου Παπαρρηγοπούλου ζήτημα τῆς Ψαλμεραγερείου θεωρίας ἀνεκινήθη καὶ πάλιν ἐξ ἐμοῦ ἐνῶπιον νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν ἀλβανικῶν τοπωνυμιῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶναι συναφὲς καὶ πρὸς τὰς σλαβικάς, ἐθεώρησα καθῆκον νὰ εἰσηγηθῶ ἐνώπιον τῆς Σχολῆς τὸ ὅλον ζήτημα ποιούμενος ἀναλόψιν καὶ *καθορίζων νέους κανόνας καὶ τρόπον ἐρεύνης ἐπὶ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς προελεύσεως τῶν τοπωνυμιῶν*. Δυστυχῶς ἐπειδὴ οὐ μόνον τὴν βιβλιοθήκην μου δὲν ἔχω ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐρημίαν, ὅπου κατοικῶ, ἀλλὰ καὶ ἡ μετάβασις εἰς τὸ ἄστυ διαρκῶς μοι λιαν δυσχερής, περιορίσομαι μόνον εἰς ὅσα εἶχον σημειώσεις. Μετ' ἐλπίδος ἡ ἀνάγνωσις τῶν συντελεσμάτων μου τούτων ἐνέπνευσεν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους ὥστε ὀλίγοι ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδωσι ταῦτα καὶ εἰς τὸν τύπον. Ἴδου τώρα νὰ παρενείρω ταῦτα εἰς τὸ βιβλίον μου τούτους «ἀπαιτοῦντας» εἰς τὰς ἀεξαχθείσας εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν συζητήσεις, ἅτινες ἀποτελοῦσι τὸ νῦν ὧδε μέρος αὐτῶν καὶ διότι συνδέονται στενώτατα πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐπιλογισθέντα ζητήματα.

Ἐν Ῥηγίλλῃ τῇ 17 Ἰουλίου 1904

Ὁ μισθ. Ἐφορεύσας ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

σ. 9 τέλ. καὶ 10, γρ. Γεωργιλᾶς—σ. 32, στ. 14, γρ. ἔθει.—σ. 56 μέσ. γρ. ἐπαίσχυ·τον—σ. 86, στ. 9 ἄν. γρ. ἀλληλοασπάζωνται.—σ. 101, στ. 3 κάτ. ἡ παραπομπὴ ἀνήκει εἰς τὴν προηγουμ. σελίδα—σ. 112 στιχ. 3 κάτ. γρ. Legrand.—σ. 714, στ. 7 κάτ. τρ. Wenn—σ. 118 μέσ πρόσθ. Τότε ὁ «Ἑλληνισμὸς» ἔτ. Θ', 1906, σ. 860-868 ἔγραψε «Περὶ ἐξαφανίσεως τῶν περὶ Ἠπείρου ἀνθελληνικῶν δημοσιευμάτων». – σ. 121, στ. 8 ἄν. γρ. ἤλεγξε.– σ. 138 μέσ γρ. ἀντὶ Cafrè (afrë) – στ. 12 κάτ. γρ. une race oubliée.— σ. 139 ἀρχ γρ. ἐκκαικάδωρον—σ. 150 ἄν. γρ. Hopf.— σ. 152 ἐν τέλει τῆς ὑποσημ. πρόσθες:

Ὁ κ. **Κουγέας** ἐκρήγνυται πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ μισέλληνος Jorga: «Εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα εἶχα ἀναγνώσει, γράφει, κάποτε ὅτι τὸν Jorga διακρίνει σφοδρὸς μισελληνισμός, τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Ὁ ἐπιφανὴς Ῥουμάνος ἱστορικὸς ἀγωνίζεται συστηματικῶς διὰ τῆς διδασκαλίας του διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πλουσίας γραφίδος του, διὰ τοῦ συναρπαστικοῦ του λόγου, δι' ὅλων ἐν γένει τῶν δυνάμεών του νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ρουμ. λαοῦ, στηρίζων αὐτὸ εἰς μίαν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία ἀληθῶς δὲν συμβιβάζεται πάντοτε πρὸς τὰ πράγματα. καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου παρεξηγήθησαν αἱ τάσεις καὶ αἱ περὶ Ἑλλήνων κρίσεις τοῦ Jorga. Μισέλλην ὅμως οὐδόλως εἶναι ὁ ἐξ ἑλληνίδος μητρὸς; ἡμιέλλην αὐτὸς Ρουμάνος ἱστορικός· ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον δύναται νὰ λεχθῇ περὶ αὐτοῦ κτλ.» (Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος 1915, σ. 518—519). Ἐὰν δὲν ἀρκῶσιν ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ Jorga, προσθέτομεν καὶ τί γράφει ἐν τῇ Histoire des états balcaniques, Paris 1925, σ.186 «Phigas de Velestino qui était un Roumain des Balcan κτλ.». Μετὰ τὸν ***Ῥήγαν***, τὸν ***Ἀβέρωφ***, ***Τοσίτσαν***, ***Στουρνάραν***, ***Σίναν*** καὶ λοιποὺς μεγάλους εὐεργέτας ὀνομάζει Ῥουμάνους.'

σ. 176 μέσ. γρ. περὶ μὴ δημοσιεύσεως.—σ. 186, στ. 12, γρ. ὀξύμωρον. σ. 198, στ. 8 κάτ. γρ. ἀνενεχθέντος. σ. 213, στ. 4 κάτ. γρ. Σάσωνος.— σ. 229 τέλ. γρ. ἀπέστειλε.— σ. 248 μέσ. γρ. προβάλλειν.— σ. 250, στ. 12. κάτ. γρ. ἤνοιγον.—σ. 271 μέσ. γρ. ἑτερογλώσσῳ.— σ. 274 μέσ. γρ. κωφῆσαν. -σ. 276, στ. 9 ἄν. γρ Ortsnamem.—σ.280, μέσ. γρ. οἵτινες. πρόσθες: Ἡ πρώτη ἐπιδρομὴ τῶν Σλαύων κατελθόντων ἐπὶ Εἰρήνης τῷ 783 εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Πελοπόννησον κατεστάλη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ***Σταυρακίου*** ἀπαγαγόντος καὶ πολλὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους.– σ. 286 στ. 3 ἄν. γρ. τὸ α' Σιτηρώνιον Σιστρούνιον.— σ. 290.— στ. 4 ἄν. τὸ νέμονται ἐξηγεῖται, ὅτι ὡς νομάδες οἱ Σλάβοι περιήρχοντο καὶ δὲν εἶχον ἐγκαταστάσεις μονίμους.—σ.295 μέσ. γρ. οὔ τ' ἴμ.—σ.296 μέσ. γρ. Λάλφ.—σ.303 αἱ δύο σημειώσεις δέον νὰ τεθῶσιν ἀντιστρόφως.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν σελίδι 5 - 6

Ὑπ. Οἰκονομικῶν (Γεν. Λογιστήριον) Ἐν Ἀθήναις τῇ 14/5/1944

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας (Δ]σιν Θρησκευμάτων)

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11012 ἐ. ἔ. ὑμετέρου ἐγγράφου ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν, ὅτι ἡ ὑπ' ἀριθ. 183911 π. ἔ. ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργαῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς αὕτη ἐτροποποιήθη διὰ τῆς ὑπ' ὑπ' ἀριθ. 302201 π. ἔ. ὁμοίας, ὡς ἀφορῶσα τοὺς κατέχοντας πλείονας τῆς μιᾶς ἐμμίσθους θέσεις παρὰ τῷ Δημοσίῳ ἢ Ν.Π.Δ.Δ., δὲν δύναται νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς, ὅστις λαμβάνει παρὰ τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. μηνιαῖον ἐπίδομα ἴσον πρὸς τὰς ἀποδοχὰς τοῦ βοηθοῦ ἐπισκόπου καὶ κατέχει συγχρόνως τὴν θέσιν τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, καθόσον οὗτος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κατέχων δύο θέσεις, ἀφ' οὗ τυγχάνει ἱεράρχης ξένης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐπιδοτούμενος ὑπὸ τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. λόγῳ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἕδραν του.

Ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς

Α. ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ

Ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν σελ. 43 - 45. Ἀθήνησι 4/8/44

Σεβασμιώτατε,

Μετ' ἐκπλήξεως μεγάλης ἀνέγνωσα ἐν τῇ πρός με πεμφθείσῃ ἐπιστολῇ Σας, ὅτι φημολογεῖται ὅτι ἡ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Πανεπιστημίου ἵδρυσις τῆς ἕδρας τῶν Ἑλληνιστικῶν Χρόνων ἀπὸ τῶν Διαδόχων μέχρι τῆς διαιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους (476) ἐγένετο τῇ ὑποδείξει Ὑμῶν.

Τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀνακριβές.

Ἡ ἵδρυσις τῆς ὡς ἄνω ἕδρας ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τῶν ἁρμοδίων Ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ εὐρείας καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ διδασκαλίας ἱστορικῆς περιόδου λίαν σημαντικῆς, ἥτις δυστυχῶς ὡς προκύπτει ἐκ τῶν Πανεπιστημιακῶν προγραμμάτων οὐδόλως ἄχρι τοῦδε ἐδιδάχθη.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Πάντως, καὶ τοῦτο τονίζω κατηγορηματικῶς, Ὑμεῖς εἴσθε ὅπως δήποτε ξένος πρὸς τὴν ἵδρυσιν τῆς ἕδρας ταύτης.

Μετὰ τοῦ προσηκόντος σεβασμοῦ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΓΕΝΗΣ

Γ. Γενικὸς Διευθυντὴς Ὑπουργείου Ἐθν. Παιδείας

Πρακτικῶν καὶ καταγγελίας τοῦ Κουγέα ὡς συκοφάντου, ἡ ἀπόφασις τῆς Σχολῆς 154.

Δημ. Ἀντύπα Ἐπίλογος. Κριτικαὶ ἐπισκέψεις καὶ συναγόμενα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς φιλολ. σχολῆς 160.

Ὁ πόλεμος ἐκτὸς τῆς φιλολ. Σχολῆς

Ὁ διορισμός μου εἰς τὰ χειρόγραφα τῆς Ἐθν. βιβλιοθήκης καὶ αἱ συκοφαντίαι τοῦ κ. Κουγέα 168 — Ἀναίρεσις πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως Κ. Λογοθετόπουλον 176 ἑ.— Αἱ συκοφαντίαι τοῦ «Κιβδήλου νομίσματος» ὅπου στηρίζεται ὁ Κουγέας, ***τὸ ἀπαλλακτικὸν βούλευμα*** 174 Κακοήθεις καταθέσεις ψευδομαρτύρων ἐπαναλαμβανόμεναι ὑπὸ τοῦ Κουγέα 181.—Ἡ μερμνά μου ὑπὲρ τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σύνταξις καταλόγων ἀναδιοργάνωσις Μουσείων καὶ Ἀρχείων 182.—Ἀντιφάσεις τοῦ «Κιβδ. νομίσματος» 185.— Θριαμβικὴ ἐπάνοδος εἰς Λαύραν, ἀπαλλαγὴ πάσης κατηγορίας, ἐπίσημα ἔγγραφα 187.—Ἀποκαλύψεις καταπληκτικαὶ 189.—Ἀσύστολα ψεύδη τοῦ Κουγέα περὶ ἀφαιρέσεως χειρογράφων καὶ ἐγγράφων, συντριπτικὴ διάψευσις 192.—Ἡ ὑποδοχὴ εἰς Λαύραν τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς καὶ ὁ λόγος τοῦ Καμπανίου 196.— Μοναχοϋδιάψευσις 198.— Διαμαρτυρία πρὸς τὴν Πρυτανείαν κατὰ τοῦ συκοφάντου Κουγέα 198. Καταγγελία 201.— Τὸ ζήτημα τῆς ἑλλ. ἰθαγενείας μου, ἔγγραφον τῆς Πρυτανείας καὶ γνωμοδότησις τοῦ νομικοῦ συμβούλου τοῦ ὑπουργείου 203.

Ἐπίμετρον. Χρ. Μητσοπούκου π. πολιτευτοῦ, Ἀντίλαλοι, Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ 213 ἑ.

Α΄. Προοιμιακὸς εἰς δυσποτμίαν παραμυθητικὸς σ. 215.

Β΄. Ἡ νέα ἕδρα τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων οὐδὲν τὸ παρίχορδον ἔχει σ. 223.

Γ΄. Τίνες οἱ κρύφιοι λόγοι τῆς ἐξαφθείσης φιλολογικὰς ἔριδος. Ἡ μορφὴ τοῦ Εὐλογου Κουρίλα σ. 227.

Δ΄. «Καὶ πάλιν πλοῖα καὶ δίκτυα καὶ ἄγρα οὐδαμοῦ». Ὁ Ἀλβανὸς ἐθνοπρεπέστερος τῶν κατηγόρων αὐτοῦ σ. 235.

Ε΄. Ἐκμυστήρευσις ἑλληνοαλβανικῆς ἀδελφοσύνης ὑπερτάτης 240.

Ϛ΄. Τῷ ἀπομονωθέντι αὐτοκασιγνήτῳ ἀνάδοχος ἡ Ἑλλάς. Ἡ ἐμφύτευσις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῶν Ἀλβανῶν σ. 249.

Ζ΄. Ἰταλοὶ καὶ Ἕλληνες ὡς πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ἄστοργος κηδεμονία— ἀφιλοκερδὴς προστασία σ. 257.

Η΄. Πῶς ἐγεννήθη ἡ τοῦ ἔθνους ἔννοια ; πῶς ἑνοῦνται ἐν αὐτῇ Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ σ. 263.

Θ΄. Ἡ Ἀλβανία τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ἡ κρανιολογία καὶ γλωσσολογία. Ἡ Ἑλλὰς καθεύδει, σ. 258.

Ἐπικαταλλαγή. Σλάβοι καὶ Ἀλβανοὶ ἐν Ἑλλάδι σ. 274 ἑ.

Ἔλεγχος τοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς Ἀρκαδίας τοῦ κ. Κ. Ῥουνίου. Ἀναβίωσις τοῦ Φαλλαεράγερ, πόθεν ὡρμήθη, σπουδαία ἀποκάλυψις 274.—Ἡ καταγωγὴ τῶν Μανιατῶν 278.—Ὁ Πορφ Οὐσπένσκης καὶ ἡ Τσακωνικὴ γλῶσσα 279.—Ἐπιδρομὴ Σλάβων εἰς Πύνησον 280.— *Τὰ λεγόμενα σλαβικὰ τοπωνύμια εἶναι ἑλληνικά, ὅπως καὶ αἱ καταλήξεις -στα, ίτσα, τζι, ἢ προέρχονται ἐκ μεταφράσεως 282.* Ὁ ἐκσλαβισμὸς τῆς Πύνησου εἶναι οὐτοπία 286.—Ὁ «γαρασδοειδὴς» Ῥοντάκιος 289.—*Ἀλβανῶν ἐποίκησις* καὶ ἡ θεωρία τοῦ Σάθα, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ 290.—Ἡ βεντέττα τῶν Μανιατῶν σλαβικὸν ἔθιμον! 292.— Χαρακτηρισμὸς καὶ πληθυσμὸς τῶν ἐποίκων Ἀλβανῶν 293.— Αἱ Ἀλβανικαὶ τοπωνυμίαι εἶναι ἑλληνικαὶ 297.— Φθογγολογικὸς νόμος ἐνεργήσας εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ Ἀλβανικῇ 300.—Ἐτυμολογία καὶ ἱστορία τῆς Κορυτσᾶς 303.— Οἱ Παρθῖνοι τῆς Κορυτσᾶς. Πῶς ἡ Πάρθος ἐγένετο Μπάρτζι 306.—Τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐξοστρακιζόμενα, ἡ μετονομασία τῶν χωρίων 307.—Τοπωνυμίαι ξέναι Ἀρκαδίας ἀποδεικνυόμεναι ἑλληνικαὶ 311.

Προσθῆκαι, δύο σημαντικὰ ἔγγραφα 316.

Παροράματα καὶ προσθῆκαι 317.—Περιεχόμενα 318.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προδιοίκησις σ. 3—41.

Ἀγῶνες ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου 4.— Πατριωτὴ μέριμνα πρὸς προστασίαν τῶν ἐγκαταλελειμμένων φοιτητῶν 6.—Ἀσχημοσύνη ἐγκαθέτων φοιτητῶν 12.—Ὑπόμνημα ὑποψηφιότητος διὰ τὴν ἕδραν τῆς ἱστορίας 15. —Ἔκθεσις ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς 30.—Ἡ δεξίωσις εἰς τὴν Φιλοσ. σχολὴν 31.—Ὁμιλία πρὸς τὸν ἑλλ. λαὸν ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἑορτῇ 34.—Συγχαρητήρια Ἁγίου Ὄρους ἐπὶ τῷ διορισμῷ μου 38.

Τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς Φιλοσ. σχολῆς Πανεπιστημίου 42ἑ.

Ἡ ἵδρυσις τῆς ἕδρας τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων 42.—Ἀγόρευσις τοῦ κ. Σ. Κουγέα 47.—***Πρώτη ἀπάντησις*** 56. Φοιτητικοὶ ἐθνικοὶ ἀγῶνες, ἔκκλησις ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸν Λόρδον A. Upward 57.— Περιοδεῖαι εἰς Μακεδονιαν 60.—Δρᾶσις κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912, Ἱστορικὸν ἔγγραφον Λαύρας 63.—Ἀγῶνες πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους 66 —Συνέχισις τοῦ ἀγῶνος τρία ἐπίσημα ἔγγραφα πρὸς ἀναίρεσιν συκοφαντιῶν 71.—Ὡς πρὸς τὸν ἀποδοθέντα Ἀλβανισμὸν 73.— Αἱ ἀλβανικαὶ μελέται τρόπαιον ἑνώσεως Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν 75.—Ἐκκλησία Ἰλλυρικοῦ 76.—Ἐθνικὴ ἐν Ἀλβανίᾳ δρᾶσις 80.— Ἡ παῦσίς μου ἀπὸ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς ὡς μὴ ἔχοντος ἀλβανικὴν ἰθαγένειαν 84. Ὁ πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κορυτσᾶς 85. —Ἀγορεύσεις τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσ. σχολῆς 87.

Δευτέρα ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Κουγέαν σ. 97 ἑ.

Οἱ ἀνορθωτικοὶ ἐν Λαύρᾳ ἀγῶνες 99.—Ἐγκωμιαστὴς ὁ κατήγορός μου 102.—Σκοπὸς καὶ βαθυτέρα ἔννοια τῶν περὶ Ἀλβανίας δημοσιευμάτων 104.—Ἐθνικότης Σουλιωτῶν 106. — Ἑλληνισμὸς Μακεδόνων καὶ ἐρωτοτροπία τοῦ κ. Κουγέα πρὸς τοὺς Βουλγάρους 109.—Τίνες εἶπον τὴν Ἤπειρον Νότιον Ἀλβανίαν ; 112. -Ἰλλυρικὴ καὶ οὐχὶ Βαλκανικὴ Χερσόνησος 119,124.—Ἐπιστολὴ τοῦ κ.Λουκᾶ Ῥούφου διὰ τὴν εἰς Ἀλβανίαν δρᾶσίν μου 123.—Ἡ ἐπέκτασις τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν 124.— Ἡ ἀποκήρυξις τῶν ἀλβανικῶν μεταφράσεων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς συνηγορία 128.—Πότε εἰσήχθη ἡ Ἀλβανικὴ ἐν τοῖς νυοῖς; 123, 129.—Τίς ὁ σκοπὸς τῶν «Ἀλβανικῶν μελετῶν» 130. — Μετοικεσία Ἀλβανῶν ἐν Ἑλλάδι 133— Θεῶν ὀνομάτων καταγωγὴ 138—Ἰθαγένεια τῶν ἡγεμόνων τῆς Οὐγγροβλαχίας 140.—Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Σκαρλάτου Γκίκα, μαστίγωμα χυδαιοφρόνων 143.— Τὶς ὀνομάζει Ἀλβανοὺς τοὺς μεγάλους εὐεργέτας ; 143.— Εἶπον τοὺς Δροβιανίτας Ἀλβανούς ; 146.— Ὕμνος εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τῆς Μοσχοπόλεως 148, 153.— Τί γράφουσι περὶ αὐτῆς καθηγηταὶ Πανεπιστημίου ; 151.— Περὶ δημοσιεύσεως τῶν